M. EMINESCU

OPERE

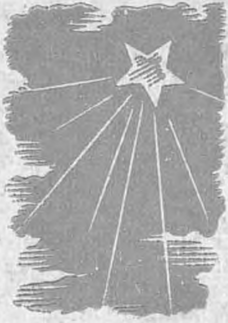

VOL. II

LITERATURĂ ŞI ARTĂ

M. EMINESCU

OPERE

Ediţie critică îngrijită
de
PERPESSICIUS

M. EMINESCU

OPERE

II

POEZII TIPĂRITE ÎN TIMPUL VIEŢII
NOTE ŞI VARIANTE: DELA POVESTEA CODRULUI LA LUCEAFĂRUL

EDIŢIE CRITICĂ ÎNGRIJITĂ
DE
PERPESSICIUS

BUCUREŞTI
FUNDAŢIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ
39, Bulevardul Lascăr Catargi, 39
1943

M. EMINESCU

POEZII TIPĂRITE IN TIMPUL VIEȚII

II

NOTE ȘI VARIANTE: DELA POVESTEA CODRULUI LA LUCEAFĂRUL

EDIȚIE CRITICĂ ÎNGRIJITĂ
DE
PERPESSICIUS

Cu 54 de reproduceri după manuscrise

BUCUREȘTI
FUNDAȚIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ
39, Bulevardul Lascăr Catargi, 39
1943

M EMINESCU, *OPERE*, II. EDIŢIE CRITICĂ ÎNGRIJITĂ DE PERPESSICIUS, S'A TRAS ÎN TREI MII NOUĂ SUTE EXEMPLARE, PE HÂRTIE VELINĂ, CU SEMNĂTURA LUI M EMINESCU ÎN FILIGRAN, FABRICATĂ DE FREIBERGER PAPIERFABRIK, FREIBERG, PENTRU FUNDAŢIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ, NUMEROTATE DELA 1 LA 3900 COPERTA VOLUMULUI ESTE DIN CARTON CONFECŢIONAT DE CASA H ULLSTEIN, LEIPZIG

3860

PREFAŢĂ LA VOLUMUL II

Poezii tipărite în timpul vieţii *se subintitula primul volum din ediţia integrală a operei lui M. Eminescu, pe care Fundaţia regală pentru literatură şi artă îl scotea de sub tipar, la jumătatea lui Iunie 1939, anul şi luna semicentenarului morţii poetului.*

El cuprindea, acest întâiu volum: textul celor 90 de poezii câte s'au tipărit în curs de 21 de ani, între oda funerară La mormântul lui Aron Pumnul *din 1866 şi* Kamadeva, *din 1887; două caiete, oarecum postume, cu poezii de juneţă; poemul închinat memoriei lui Ştefan cel Mare, la 1871, iar din materialul de variante, aflat în manuscrise, şi a cărui publicare constitue însăşi raţiunea de a fi a acestei ediţii, doar aparatul critic al primelor 31 de poezii, dela oda pentru Pumnul până la inclusiv* Strigoii. *Aparatul critic, note şi variante pentru restul de 59 de poezii, erau rezervate volumului II, care trebuia să completeze această secţiune a* poeziilor tipărite în timpul vieţii, *înainte de a se trece la organizarea* Postumelor, *menite volumului III.*

Dificultăţi, multiple şi particulare, legate fie de epocă, fie de natura obiectului, au întârziat pe de o parte apariţia volumului II, iar pe de alta au impus o sensibilă şi fatală modificare a planului stabilit. Vastitatea materialelor unor poeme ca Scrisorile, Luceafărul, Doina, Glossa, Mai am un singur dor, *etc. urcând numărul paginelor la îndoitul celor de faţă, şi depăşind proporţiile unui volum manuabil, ameninţa să transforme un instrument de lucru, cum năzueşte această ediţie să fie, într'unul de tortură. Ne-am plecat aşa dar imperativelor tehnice şi am repartizat aceste materiale în două tomuri, cărora le-am fi putut spune : Volumul II, partea I-a şi a II-a. Cum însă numerotarea fiecărui volum e separată, cum fiecare din ele reprezintă o treime distinctă a unităţii începută cu primul volum şi pentru a evita şi complicaţiile pe care organizarea indicelui le-ar fi putut spori, am preferat să numerotăm separat: II şi III. Intâile 3 volume, vor epuiza deci secţiunea* Poezii tipărite în timpul vieţii, *rămânând ca* Postumele *să fie rezervate volumului IV.*

Volumul de faţă — al II-lea — cuprinde, aşa dar: aparatul critic a 25 de poeme, dela Povestea Codrului *până la inclusiv* Luceafărul, *orânduite ca şi până acum cronologic şi răspunzând ordinei textului din primul volum. Un număr impunător de reproduceri după manuscrisele originare, ilustrând anume probleme obscure de filiaţie sau cronologie, au fost anume alese să înlesnească cercetările şi documentaţia. In aşteptarea indicelui general, am reprodus încă odată* Tabelul alfabetic *dela sfârşitul volumului I, completat, desigur, cu datele rezultate din volumul de faţă. Pentru a evita erorile s'a specificat în* Tabel, *cărui volum anume (I sau II) aparţin : textele, variantele, facsimilele.*

Volumul III, în curs de paginaţie, şi care va apărea în scurtă vreme, va cuprinde restul poeziilor tipărite în timpul vieţii, *dela* Doina *până la* Kamadeva, *în totul 34 poeme, cu întregul lor aparat critic. O introducere substanţială va încerca un prim bilanţ, la capătul a* *trei volume, popas totodată necesar în lămurirea proiectelor de viitor ale acestei ediții. Un indice integral, analitic, se va strădui să pună în lumină nu numai nenumăratele materiale, atâtea din ele inedite, ale aparatului critic,* recte, *ale manuscriselor eminesciene, dar și detaliile de istoriografie literară, în lămurirea cărora ediția de față a contribuit nu odată. Recitirea, pagină cu pagină, a primului volum, în vederea indicelui general, ne-a scos înainte un număr de greșeli de tipar, nici prea multe, nici prea grave, dar oricum greșeli, care n'ar fi fost rău să poată fi evitate și care n'ar fi exclus să sporească cu eventualele erori ale volumului de față. De aceea o* erată *cât mai atentă va semnala greșelile, a căror îndreptare e absolut necesară și a căror rectificare fiecare cetitor o va putea opera în exemplarul său. (Până atunci, să semnalăm câteva din cele mai urgente și care privesc întâia secțiune a I-ului volum, textul:* Scrisoarea II, *pag 137, vers 11,* Când cu sete cauți forma ca să poată să te 'ncapă — *nu:* să le 'ncapă; Scrisoarea III, *pag. 148, vers 16,* Cad Asabii ca și pâlcuri risipite pe câmpie — *nu:* Arabii; Mănușa, *pag. 166, primul vers al ultimei strofe,* Cu mirare și cu groază — *nu:* mișcare *și* Luceafărul, *pag. 178, primul vers din a 3-a strofă a paginei,* Iar tu Hyperion rămâi *și nu:* Iar tu, Hyperion, rămâi).

Astfel stând lucrurile, se va înțelege, și ni se va ierta că nu ne oprim la toate acele obligații protocolare, pe care apariția oricărei opere, și a uneia de atât de laborioase colaborări în deosebi, le reclamă. Ele își vor afla locul în prefața celui de al III-lea volum, ce-și pregătește de pe acum pânzele.

București, Iunie, 1943.

PERPESSICIUS

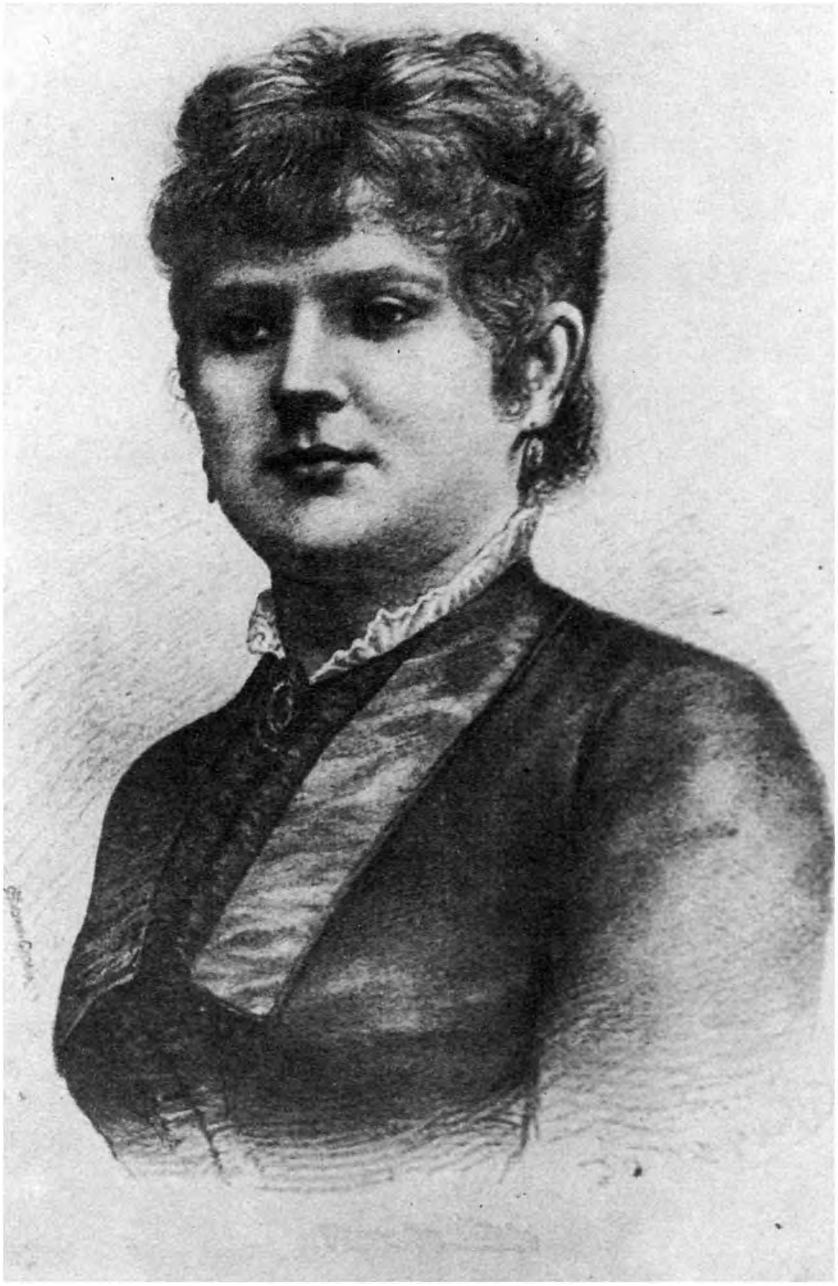

POVESTEA CODRULUI

«Convorbiri Literare», XI, 12, 1 Martie 1878

Dela 1 Decemvrie 1876, când apăruse *Strigoii*, Eminescu nu mai tipăreşte nimic, timp de un an si trei luni în *Convorbiri*. Căror pricini se datorează această lungă tăcere, de bunăseamă că biografia nu va pregeta să lămurească, în amănunte. Ele sunt a se căuta, poate, şi în evenimentele ce se urmează din toamna anului 1876, după moartea mamei sale, precum pierderea postului de revizor, colaboraţia la *Curierul de Iaşi* şi pregătirile de plecare la Bucureşti în Octomvrie 1877, pentru a intra în redacţia ziarului *Timpul*[1]).

Dar dacă timp de un an şi trei luni nu a tipărit nimic, se putea bănui că odată aşezat în Bucureşti îşi va putea orândui o colaboraţie mai susţinută. «Junimea» din Iaşi contribuia băneşte la susţinerea *Timpului*, ceea ce se poate vedea şi din scrisorile cu care Titu Maiorescu solicita ieşenilor cota-lor-parte din care erau plătiţi, între alţii, Eminescu şi Slavici, ce, şi prin aceasta, erau îndatoraţi să-şi trimită *Convorbirilor* colaborarea «Asemenea, îi scria la 22 Noemvrie 1877, Iacob Negruzzi lui Slavici, te rog să aduci aminte lui Eminescu despre poeziile lui şi poemul călugărului [2]), ce-mi făgăduise că-mi va trimite. Dacă ai şi d-ta ceva gândeşte la mine şi nu mă uitaţi toţi» [3]) Şi, mai explicit, întru cât aruncă o lumină hotărîtă şi asupra condiţiilor evaziunii lui Eminescu din Iaşii, oricum patriarhali, tot Iacob Negruzzi, şi tot lui Slavici, la 18 Decemvrie 1877: «Eminescu nu se ţine de cuvânt. Imi făgăduia la plecarea lui că îmi va trimite un teanc de poesii originale şi n'am primit nicio faţă măcar. Vrea să-i scriu direct lui? Voiu face aceasta cu mulţămire» [4])

«Teancul de poesii originale» de care vorbise Eminescu nu era de fel o hiperbolă. Mai toate poesiile tipărite între 1 Martie 1878, dela *Povestea Codrului* şi până la *O mamă* din 1880, ca şi atâtea altele, din cele de mai târziu, se întâlnesc (precum se va vedea la timp şi loc respectiv) în manuscrisele de Iaşi, în versiuni mai mult sau mai puţin definitive De sigur, ultima redacţiune ţinea uneori până în ajunul trimiterii la reviste (iar alteori şi după) şi dacă rigorile subiective erau acelea ce decideau într'un fel sau altul, nu înseamnă că în zăbava de care se plângea Iacob Negruzzi n'ar fi putut să intre şi alte pricini, de pildă strâmtorările materiale, aşa de puţin propice entusiasmului Maiorescu, spuneam, dădea încă dela începutul lui Noemvrie alarma. «Cum stă[m] cu contribuţiile *Timpului?* — îi scria el lui Negruzzi la 4 Noemvrie 1877 — Fă bine, spune să se trimeată banii adunaţi lui Teodor Rosetti, căci Eminescu continuă a muri de foame — agonia poeţilor români» [5]), iar în scrisoarea dela 28 Noemvrie, acelaşi an «Trimite Pogor bani lui Slavici şi Eminescu pe Oct şi Noemvrie la *Timpul?* Să-i trimeată de-a-dreptul lui Adressa: «Ion Slavici la redacţia *Timpului*, Bucureşti, Palatul Dacia» [6]). Ceea ce concordă de altminteri şi cu relatările scrisorilor lui Slavici, trimise la scurtă vreme «Pentru ca să vă vorbesc de Eminescu, — raporta Slavici lui Iacob Negruzzi la 14 Decemvrie 1877 — el lucrează cu zel, şi cu mai multă bună credinţă decât mine. Nu îl strică decât lipsa de lemne de foc» [7]) Iar în scrisoarea dela 20 a aceleeaşi luni, după ce-i lămurea că, din lipsă de bani, nici el, nici Eminescu nu vor putea trimite fotografiile cerute pentru Albumul « Junimei » adăuga: « Am să-i vorbesc lui Eminescu de poesiile, pe care vi le-a promis. Aici a citit trei, care au făcut mult efect. Mie mi-a plăcut cu deosebire una, în care am găsit un lucru foarte rar (*sic!*) în scrierile lui Eminescu: simţire adâncă » [1].

---

[1]) Asupra datei când soseşte în Bucureşti, preciziuni, încă nesatisfăcătoare, de sigur, ce aduc totuşi un plus de certitudini, cf. Perpessicius, *Intâia cronică dramatică şi întâia polemică la «Timpul»*, (notiţa introductivă), în *Revista Fundaţiilor Regale*, VII, 9, Septemvrie 1940.

[2]) E vorba de poemul *Vedenie, ce au văzut un schimnic Varlaam dela mânăstirea Secului din Moldova la anii dela zidirea lumei 7329, iar dela întruparea mântuitorului nostru Is. Chr 1821 (: Manuscript)* — transcris caligrafic în ms. 2307, 6—24 v Către sfârşit grafie străină E o relaţiune în versuri a evenimentelor eteriste dela 1821, în Moldova

[3]) I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, III, 1932, pag 201

[4]) I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, III, 1932, pag. 202

[5]) I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, I, 1931, pag. 8.

[6]) I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, I, 1931, pag 9

[7]) I E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, II, 1931, pag 286.

Iar peste o lună şi jumătate, (8 Februarie 1878) şi într'o variantă oarecum adăogată: « Eminescu zice, că va trimite poesiile. Pe această promisiune nu dau însă nimic. D-l Maiorescu zicea că are să vă trimită câteva din poesiile citite aici, dintre care în deosebi una îmi pare minunată » [2].

Acestea la 8 Februarie 1878 şi data e cu deosebire preţioasă, în procesul de delimitare cronologică ce interesează. Aşa dar la data aceasta, Eminescu nu trimisese încă poeziile ce vor apărea peste trei săptămâni, în numărul dela 1 Martie al *Convorbirilor*. Despre aceste poezii, vorbeşte însuşi poetul într'o ciornă de scrisoare (ms. 2255, 312—314) [3], către Iacob Negruzzi de sigur, pe care Eminescu va fi expediat-o în răstimpul dintre 8 Februarie şi ajunul dării poeziilor la tipar. Dacă am putea şti, cu precizie, ziua apariţiei *Convorbirilor* (se pare că întârzierile de acum nu erau prea cunoscute) [4] şi am putea calcula cât timp lua culegerea, corectura, paginaţia, etc., poate ne-am apropia mai mult de data exactă a acestei expediţii, pe care singură descoperirea originalului scrisorii ar lămuri-o definitiv. Scrisoarea concordă în informaţii cu ultima epistolă a lui Slavici, în amândouă fiind vorba de marele eveniment al reprezentaţiilor lui Rossi, pe urma cărora şedinţele « Junimei » sufereau şi amândoi plângându-se de truda dela *Timpul* · Slavici, că pierde 6—8 ceasuri pe zi, iar Eminescu, că are « în fiecare zi de umplut o coală de tipar (împreună cu Slavici) », ceea ce în limbajul lui crud echivala cu o adevărată « masturbaţie intelectuală »

Dar scrisoarea lui Eminescu interesează în deosebi prin lumina ce aruncă asupra unora din temeiurile, ce-l vor fi determinat să nu mai publice în *Convorbiri*, nimic timp de un an şi trei luni, între 1 Decemvrie 1876 şi 1 Martie 1878 Atât justificările dintru început cât şi condiţiile de după aceea, ale epistolei, ne introduc într'un capitol obscur al biografiei eminesciene şi într'un parentez misterios al relaţiunilor lui cu « Junimea ». Formularea atât de categorică a liniei sale de conduită — vorbeşte astfel, numai cine a suferit o jignire — scoate şi mai mult în relief existenţa unui conflict latent, a cărui enigmă oricare dintre cetitorii preţiosului text ar dori-o deslegată. [5] De aceea socotim utilă reproducerea începutului scrisorii, trimeasă de Eminescu, odată cu cele patru poezii, tipărite la 1 Martie 1878:

> « Iubite prietene, Spun drept, că n'aveam de gând a mai tipări versuri (*a*) ○. Această cură radicală de lirism o datoram Junimii din Iaşi, căci de sigur că pentru convulsiuni (*b*) lirice rîsul e mijlocul cel mai bun şi — cel mai rău. Atârnă adică tot de una de valoarea ce este 'n ele şi de valoarea ce le-o dă autorul. Acest din urmă punct e mai cu seamă important, nu pentru deşertăciunea personală (departe de mine aceasta), dar pentru convingerea, că lucrezi sau nu înzădar. Eu sunt scriitor (*c*) de ocazie şi dacă am crezut de cuviinţă a statornici (*d*) pe hârtie puţine momente ale unei vieţi (*e*) destul de deşerte şi de neînsemnate, e un semn că le-am crezut vrednice de aceasta. Dacă forma, pe care ele a 'mbrăcat-o e vrednică de rîs, vei concede, că nu aceasta a fost intenţia mea şi c'atunci e mult mai bine, ca să nu se publice niciodată (*f*). In ori ce caz eu n'am vrut să le dau o formă ridiculă şi dacă sunt greşeli, eu din parte-mi am cântărit orice cuvânt (*g*).
>
> Deci trimit această coală de versuri, făcând trei rugăminţi (*h*) cât se poate de stăruitoare, a căror împlinire voiu privi-o (*i*) tot de un[a] ca un deosebit semn de prieteşug . . . (*j*).
>
> 1° să nu se schimbe nimic (*k*) din ceea ce am scris, căci îndată ce ies tipărite cu iscălitura mea, răspunderea greşelelor mă priveşte pe mine.

---

[1] I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, II, 1931, pag. 287. — (« rar », evident, în sensul de « valoros »).

[2] Id., *Ibid.*, pag. 288.

[3] Tipărită în I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, IV, 1933, pag. 134—136 şi în *Făt-Frumos*, XVI, 5—6, Septemvrie-Decemvrie 1939, pag. 136—137. (ca provenită din fondul de manuscrise Gh. Bogdan-Duică).

[4] Numărul dela 1 Septemvrie 1879, în care se publica *Atât de fragedă*, a apărut exact. Scrisoarea Veronicăi, trimisă după ce luase cunoştinţă de poesia încriminată, poartă data. 1 oară după miezul nopţii 2 Septemvrie 1879. La fel numărul de 1 Maiu 1881, în care se tipăreşte *Scrisoarea* a *III*-a. — Transferarea revistei la Bucureşti va fi schimbat lucrurile. Dintr'o scrisoare a lui Alecsandri către Ghica. datată Mirceşti, 12 Janv. 1885: « Depuis que Negruzzi a été nommé professeur à Bukarest, cette revue paraît moins régulièrement que par le passé, et les pessimistes lui prédisent une fin prochaine. Negruzzi y attache pourtant un vif intérêt* et promet de la publier a l'avenir dans la Capitale, où d'ailleurs il sera obligé de déménager lui même. — (Alecsandri a Ghica, [*Lettres*], III, 1885—1886 — ms. 805, pag. 2).

[5] O sugestivă imagină a Junimei ieşene din vremea aceasta (« vorbăria goală »; « discuţia cam trivială pe care onorabila societate, de câtäva vreme, o face să înflorească faţă de toate producţiile literare » etc.) în scrisoarea lui Eminescu, dela 15/27 Octomvrie 1877, către Titu Maiorescu, apud Mihail Eminescu, *Poezii*, ed. Alexandru Colorian (ed II-a), 1942, pag. 32.

○ *Caracterul de ciornă al scrisorii reiese şi mai clar din cele câteva forme şterse sau depăşite. Cum ele întregesc conturul şi spiritul epistolei, le transcriem din manuscris* (*copia G B.-Duică alege şi sublimază arbitrar*) *:*

2° (*l*) să se tipărească tuspatru de o dată (*m*)[1].
3° să nu aibă, în marginele putinţii, nici o greşală de tipar»

. . . .

Ms. *Povestea codrului* se întâlneşte în următoarele manuscrise, în forme închegate sau fragmentare, pe care le vom introduce în ordinea lor cronologică:

A. 2262, 87—87 v.	1876
B. 2283, 71 v.—67	1876
2306, 72	
2259, 366	
C. 2262, 204	1878
D. Facsimilul originalului *trimis Conv. Literare*	1878

A. Inainte de a primi tiparul definitiv, ce se întâlneşte pentru prima oară în ms. 2283, 71 v.—67 (socotit de Botez, întâiul, în ediţia sa) — *Povestea Codrului* apare în ms **2262, 87—87 v.**, sub forma unei poezii de 7 strofe, încorporate, dimpreună cu altele, originale sau deadreptul populare, sub titlul colectiv: «*Erotocrit*» Scrise pe o coală, din acelea folosite pentru versiunea *Călin I*, cu aceeaşi cerneală violetă, de Iaşi şi cu aceleaşi caractere grafice, strofele acestea introduc în grădinile de divertisment ale pasiunii eminesciene, despre care am mai amintit, cu prilejul poeziei *Dorinţa* (vol. I, pag 394—397) Paralel cu poemele grave ale iubirii, Eminescu nu dispreţuieşte nici gluma, pastişa sau parodia Titlul însuşi, aşezat între semnele citaţiei, dă pe faţă o ironie, iar fragmentele însumate,

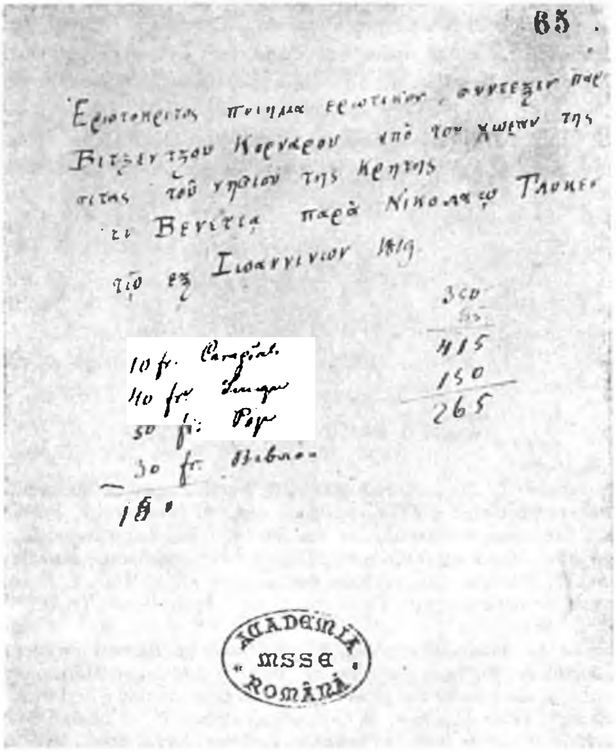
65

Ἐρωτόκριτος ποίημα ἐρωτικὸν, συντεθὲν παρὰ
Βιτζέντζου Κορνάρου ἀπὸ τὸν χωρίων τῆς
Σιτίας τοῦ νησίου τῆς Κρήτης
ἐν Βενετίᾳ παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ
τῷ ἐξ Ἰωαννίνων 1819

10 fr. Caragial.
110 fr. [illegible]
50 fr. Pop
30 fr. [illegible]
18

300
55
415
150
265

Mss.-ele Academiei Române 2284,65 (13,5 cm × 22 cm.)

(*a*) ceva versuri; (*b*) de sigur că faţă cu elucubraţiuni, (*c*) poet, (*d*) a stabili puţinele; (*e*) vieţi în sine; (*f*) de loc; (*g*) te pot asigura, că eu din parte-mi, (*h*) o rug[ăminte] > două > trei; (*i*) vede; (*j*) prietenie; (*k*) o *iotă;*

(*l*)-(*m*) de se tipăresc să se tipărească tuspatru de o dată sau niciuna.

[1] *In legătură cu această propoziţiune, pe care varianta dela subsol o luminează mai mult, cf cele ce se spun, mai departe* (pag 39) *despre însemnarea redacţională* A nu se culege, *ce se distinge în facsimil* (pag 12), *la dreapta titlului* Povestea Teiului.

ce-şi trec unul altuia anume motive arată că ele gravitează cu toatele (e vorba de sigur de o intenţie) în jurul noului *Erotocrit* («cel pus la încercări de Eros»), ce era, în deosebi, la epoca aceea, Eminescu. Dacă paralelismul ar putea fi dus şi mai departe de titlu şi dacă în iubirea clasicilor eroi cretani se pot găsi certe puncte de asemănare pentru romanul veronian dela Iaşi, iată ce nu este numai decât necesar de lămurit. *Erotocritul* era pentru Eminescu o veche şi statornică cunoştinţă. «Chiar Eminescu pare să se fi dedat cu lectura lui» scrie d-l N. Cartojan în capitolul închinat acestei poeme, la studiul căruia a adus importanta contribuţie a identificării originalului poemei lui Cornaro şi adaogă: «După un manuscris din biblioteca marelui liric a publicat Dr. M. Gaster un fragment în a sa *Chrestomatie română*, II (pag. 178 şi urm.)» 1).

Intr'un manuscris studenţesc (2284), din epoca Vienei, dar cu scrisul târziu din Bucureşti, se află notiţa bibliografică, de mai sus, a Erotocritului din 1819. Frumoasa caligrafie, cu litere greceşti, e lipsită de majoritatea accentelor şi numără, după indicaţiile specialiştilor, câteva erori. Pe aceeaşi filă, mai jos, şi cu adunări greşite, însemnări de datorii, ce pot sluji şi la datarea notiţei bibliografice. Fiind vorba şi de Caragiale, totul pare să fie scris în preajma lui 1880.

Capitolul poeziei erotocritene, al cântecelor de lume, al irmoaselor, se află din belşug reprezentat în manuscrisele eminesciene, în grupe compacte, pe care poetul le citea la răstimpuri, în versificaţia cărora intervenea şi dela care împrumuta multiple sugestii 2). Schimbul de motive şi inspiraţie între lirica populară, mai bine zis anonimă, şi cea cultă se poate urmări în tot cursul sec. XVIII şi XIX şi în intensificarea lui un rol de căpetenie l-a jucat însuşi poemul *Erotocritului*, fie în traducerea lui Dionisie Fotino, fie în traducerea şi prelucrarea *Noului-Erotocrit*, a lui Anton Pann 3).

Ca timp, această întâie formă a *Povestei Codrului* se situează aşa dar în 1876, în timpul prelucrării lui *Călin I*, odată cu versurile închinate homunculului Bonifacius, ce se vor întâlni la capitolul *Scrisorii a II-a*, cu *Peste vârfuri*, *Criticilor mei*, etc. Reproducem poezia în întregul ei, pentrucă aşa a fost întocmită de poet, nu fără a observa că aproape toate fragmentele acestui poem jalonat ar putea figura şi printre «Postume». Ultimul, *De pe ochi ridici închisă*, reluat şi desăvârşit în succesive manuscrise, a şi fost tipărit ca atare de Ilarie Chendi. (Facsimilul ultimei părţi din versiunea aceasta poate fi urmărit, mai departe, la capitolul *Scrisorii a II-a*· în coloana 1-a versurile 39—76 din «*Erotocrit*» şi în coloana 2-a *Versuri cu unghii*).

Tipărirea aceasta ridică problema discriminărilor, ce trebuesc neapărat făcute între variante şi postume sau, pentru cazul de faţă, între variante şi capitolul motivelor din popor sau al cântecelor de lume.

A. 2262, 87—87 v.

«EROTOCRIT»

Singur aş voi să-mi spun că
Te-am ţinut la pieptu-mi pruncă
Şi că tu ai fost aceea
Care'n braţu-mi se aruncă,

---

1) N. Cartojan, *Cărţile populare în literatura românească*, II, Fundaţia pentru literatură şi artă «Regela Carol II», 1938, pag. 356. Pentru întreaga problemă a *Erotocritului* şi versiunii lui derivate, *Filerot şi Antusa*, pentru stadiul cercetărilor şi pentru bogata literatură a chestiunii se vor ceti capitolele respective dela pag. 344—359 şi 360—363). Exemplului din *Boieri şi ciocoi* al lui Alecsandri («să-i rosteşti una din *Erotocrit*», etc) adus de d-l N. Cartojan să adăugăm pasagiul din Ion Ghica, invocat într'una din cronicele bucureştene ale lui Iuliu I. Roşca din *Familia* · «*Monitorul*, *Românul* şi *Presa* au dat afară pe Anacreon, pe Erotocrit şi pe Anton Pann» (A C. Şor [Roşca], *Cronica bucureşteană*, în *Familia*, XIX, 23, 1883).

Şi fiindcă a fost vorba de Alecsandri să notăm, în legătură cu bibliografia erotocritană, versurile amoroase şi satirice ale vornicului Vasile Bucur din Iaşi, prescrise de Alecu Iogale la 17 Martie 1824, la Focşani. Descriind manuscrisul, Alecsandri vorbeşte de «scrisoare proastă ca de *cenuşăr* vechiu» şi termenul e frecvent în ziaristica lui Eminescu (Vasile Alecsandri, *Tabla Mişeiilor*, în *Convorbiri Literare*, II, 1, Iassi, 1 Martie 1868.

2) Cf. Perpessicius, *Sonet şi cântec de lume la Eminescu*, în *Preocupări literare*, VII, 10, Octomvrie şi 12, Decemvrie 1942.

3) Pentru amănunte, cf. Vasile Grecu, *Erotocritul lui Cornaro în literatura românească* (extras din Daco-Romania buletinul Muzeului limbei române, An. I, (1920), Cluj, 1920, pag. 49—51. — De asemeni· N. Cartojan, *Contribuţiuni privitoare la originile liricii româneşti în principate* (extras din *Revista Filologică*, I (1927), Cernăuţi, 1927 şi Ariadna Camariano, *Influenţa poeziei lirice neogreceşti*, (Ienăchiţă, Alecu, Iancu Văcărescu, Anton Pann şi modelele lor greceşti. (Institutul de istorie literară şi folklor), Cartea Românească, 1935, *passim*.

A. — N.B. Totul, afară de cele anume specificate, e barat, ca după utilizare.

Marginale, risipite : tremuri-vremuri — nufĕr 1 — sufĕr 1, desbărbătat de patimi; tânguicios-mângâicios.

1—2. Cântece şi basme spun că
Te-am ţinut la pieptu-mi pruncă

Că te-am dus pin codri mândri
Te-am purtat prin flori de luncă — —
Toți ar crede că o fată
Tu ai fost — nici presupun că
In a mea copilărie
Am păscut pe deal o giuncă

— — —

Când ședem tăcuți alături
Multe visuri trec pin minte
Și în stoluri bat trecutul
Prea puține trec nainte

Și atuncia ni se pare
Că suntem ca doi copii
Că iubire și smomire
Și că toate-s jucării

De un cot și jumătate
Tu îmi pai o dulce pruncă
Peste ochi îți cade părul
Iar pe cap [ai] flori de luncă.

Dar vădit-u-i că natura
Toată mintea ei ș'a pus
De cât ori care păpușă
Să te facă mai presus

Dar și eu sunt ca 'n poveste
Puișor drăguț de prinț
Cu obrajii plini și roșii
Și cu ochii mari cuminți.

Căci natura· stele, cerul
Ș' acest soare luminos
Cu suflare[a] lor înceată
Mă [î]mpodobesc frumos.

---

cf. *Miron și Frumoasa fără corp* (cca 1874—1875), v 487—490 în M. Eminescu, *Literatură populară*, ed. D Murărașu·

La picioare-i el s'aruncă,
Lângă el să vie-o roagă,
Ea s'așează dulce, pruncă,
Lângă el în mândră șagă,

13. In trecut în stoluri fug* cu*, 14 Și> Prea puține înainte.; 17. C.i. și momire, 18. Și [*indesc*]* sunt jucării; 25. De cât ori care frumoasă; 27. Dar și eu sunt din poveste; 28. Un băiat frumos, drăguț; 33. Cu o suflare înceată 34. *de fapt :* Mă 'ndopobesc (*sic*) frumos

Amândoi mergem în codru
Amândoi culegem fragi
Ș'amândoi ca 'ntr'o poveste
Ni suntem atât de dragi — —

[. . . . .]

Pe un foc ce arde tare
Pe un foc vălvăicios
Apă puțină nu-l stinge
Ci-l aprinde mai vârtos

Prin cântare-i* Erocrit
Vrând a se mai răcori
S'a aprins de-un foc mai mare
Iară nu și-l potoli.

Unde vede vreodată
Pom frumos și înflorit
El la ea gândește 'ndată
Și la trupu-i potrivit

Când privea acea roșață
Trandafirii ce o au
I se pare că văpseala
De pe buzele-i o iau.

De-auzia un stol de pasări
Ciripind voios* pin crâng
I se pare că pe dânsul
Tânguind duios îl plâng.

. . . .

Nimănui nu am să spun că
Ea în brațe mi se-aruncă
Cu ochi mari de fată mare
Cu surîs curat de pruncă
Și că fruntea ei cea albă
O 'ncunun cu flori de luncă.

. . . .

35—38. Ș'amândoi ca 'ntr'o poveste
Ni suntem atât de dragi — —
Amândoi mergem în codru
Amândoi culegem fragi

43. Prin cântări [Erotocrit] > P. cântare-i* etc. 53. *de fapt* văpseală; 55—58. *reținut cu creion, marginal.*

55—56. De-auzea privighetoarea
Stol de paseri lin pin crâng

57. *Un creion greu descifrabil la început : pare un* M, *Intenționa*. Mi se pare ?

De pe ochi ridici închisă
Languroasa, lunga geană
Şi eu văd în ei o dulce
Ah ! o tainică dojană

Şi un deget ţii pe buze
Sfătueşti ş[i] ameninţi
Ca de astăzi înainte
Noi să fim mult mai cuminţi

Care-i crima, ce doi oameni
A o face azi putură?
C'am furat ca nici odată
De la tine drag 'o gură.

B. Versiunea a doua figurează în ms. **2283, 71 v.—67 v.**, cu aceeaşi cerneală violetă şi aceleaşi caractere grafice, ale scrisului de Iaşi, (caetul însuşi, cu scoarţe negre, în care e copiat şi *Călin II*, e tot de acolo) şi numără 18 strofe, în loc de 13 câte are textul definitiv. Fără să putem spune că e ilizibil, în măsura în care îl socotea Botez, prin anumite strofe transcrise în fugă, şi chiar neglijent, manuscrisul acesta dă impresia unui text dificil, a cărui lecţiune e pe alocuri nesigură. Nu însă până la intervertirile, lacunele sau lecţiunile eronate ale transcrierii Botez (de pildă· *Iar jivinele pădurii — Să şoptească printre fragi* în loc de: Iară zinele pădurii — S ş.p. fagi), pe cari nu le menţionăm în amănunte.

Versiunea aceasta începe, de fapt, pe fila 70 v Pe 71 v, o filă înainte (căci manuscrisul e răsturnat) figurează doar strofele 41—44, 45—48, 49—52 (necompletă) şi ultima 69—72, ca o adevărată filă-memento, transcrisă de altundeva. Aceste variante s'au trecut în subsolul respectiv.

De manuscrisul acesta se ţine şi ms. **2306, 72** unde apar două variante ale strofei 41—44, redactate cu creionul, contimporane cu redacţiuni ale *Dorinţei* şi *Povestei Teiului* (aflate în vecinătate) şi ms. **2259, 366**, un distih din epoca paginei cu imagini şi versuri, rezervate pentru *Călin* şi altele. Aceste pasagii s'au încorporat, la locul respectiv, în subsolul acestei versiuni.

N.B Variaţiile lexicale : preste (*de 2 ori*) şi peste, gasdă şi gazdă *reproduc originalul.*

B. 2283, 71 v.—67 v.

POVESTEA CODRULUI

Impărat slăvit e codrul
Mii de neamuri cresc sub poale
Şi trăesc cu toţi din mila
Codrului Măriei Sale.

N.B. 65—76 *reţinute, marginal, cu creion negru.*
70. Sfătueşti cu el ş'ameninţi, 72. *de fapt*. N.s f mulţi (*sic*) mai cuminţi
B. — 1—4. 1° Impărat slăvit e codrul
Căci curteni* trăesc sub poale
Şi se închină zi şi noapte
Codrului Măriei Sale

2° Impărat slăvit e codrul
Lumi*ntregi îi trec sub poale
Şi trăesc cu toţi din mila
Codrului Măriei Sale

Versul 2 din 1° şi 2° ridică obiecţiuni In 1°, lecţiunea cea mai probă nu poate fi decât : ierburi*, *cum dă şi Botez Dar sensul? Consultat de noi, d-l G. Nicolăiasa, bibliotecar la Academia Română propune*. Căci curteni* trăesc sub poale *Ceea ce pare mult mai verosimil, cu toate dificultăţile grafiei — sau poate tocmai de aceea In 2° lecţiunea oscilează între :* lumi*, *cum dă şi Botez şi, poate,* turme*. *Discuţia rămâne deschisă asupra amândoror cazurilor.*

Lună, soare şi luceferi
El le poartă 'n a lui herb
Damele-s din neamul ciutii
Cavaleri din neamul cerb

Crainici iepurii cei repezi
Purtători îi sunt de veşti
Filomele ţin orchestrul
Şi isvoare-i spun poveşti

Peste flori ce cresc la umbră
Lângă ape, pe potici
Vezi bejănii de albine,
Armii grele de furnici

In cetăţi de ceară albă
Viespii şed pe crengi pletoasă
Iar bondarii 'n mănăstire
Duc viaţă cuvioasă

Hai să mergem iar în codru
Şi să fim din nou copii
Ca iubire şi smomire
Să ne fie jucării

De un cot şi jumătate
Tu îmi pai o dulce pruncă
Peste ochi îţi cade părul
Iar în cap ai flori de luncă

---

5 Lună, soare, stele blânde > Lună, soarele si stele, 6. El le poart[a] > El le are toate 'n herb;
9 Iară iepurii c.r , 12. Iar isvoare-i spun poveşti; 13 P f c c în umbră,

13—16. 1° Şi oştiri din furnicime
Se grăbesc pe cărăruşi
Pe alungul în vlăstare
Imblă . . . grindiniş ~

2° Şi oştiri din furnicime
Se grăbesc pe cărăruşi
Veveriţele pe crenge
· Se învârt ca şi ~

15—16. 3° Lungi bejănii de albine
Grele armii de furnici

Strofa 13—16 dela etaj a fost adaosă mai târziu, dimpreună cu strofa 17—20, care în cele din urmă a fost închisă, în chenar de creion roşu — rezervată, poate, altei poezii, de vreme ce nu figurează în textul definitiv.

17—20. 1° Şi cetăţi de ceară albă
Şi-a zidit pintre răchiţi
Neamul viespilor cel harnic
Lângă ape tăbărîţi

2° Şi cetăţi de ceară albă
Viespii fac pe lângă apă
~

22. Să părem din nou copii; 23 *de fapt :* Că iubire etc. — Că — *rămas nemodificat din prima redacţie, cum se poate observa imediat .*

21—24. Când mergem la codru-mi pare
Că suntem din nou copii
Că iubire şi smomire
Ne sunt toate jucării (*a*)

(*a*) Şi că toate-s jucării

26. Tu îmi pai orfană pruncă; 28. I. în păr > I. în cap etc.
N.B. La Botez, lecţiuni greşite 26. Tu îmi pai (orfană) dulce, jună *şi* 28. Iar în cap ai flori de lună.

Căci văditu-i că natura
Toată mintea ei ş'a pus
De cât ori care păpuşă
Să te facă mai presus

Dar şi eu sunt ca 'n poveste
Puişor drăguţ de prinţ
Cu obrajii plini şi rumeni
Cu ochi negri* [şi] cuminţi

Amândoi trecând în codru
Rătăciţi* şi singurei
Ne culcăm lângă isvorul
[Ce] răsare sub un teiu

Adormi-vom, troieni-va
Teiul floarea-i peste noi
Ş'auzim pin somn un bucium
De la stânele de oi.

Iar pin frunza fremătoasă
Şi mişcarea naltei ierbi
Pintre visuri parcă pare
Mersul cârdului de cerbi

2259, 366

In pagina de crâmpeie, din cari majoritatea au intrat în alcătuirea lui Călin, *acest distih, ce se situează între (A. 2262* «Erotocrit») *şi B 2283:*

Căci văditu-i că natura toată mintea ei ş'a pus
Decât oricare frumoasă să te facă mai presus

35 C.o. plini şi roşii, 36. Şi cu ochii mari cuminţi, 38 *schimbări, incert dacă anterioare sau ulterioare* · Rătăcitori* singurei, 40. Care curge sub un teiu; 43. Auzim p etc., 44. Dela turma cea de oi, 47 P v. ni se pare,

41—44 *(pe fila 71 v.).* Adormi-vom, troieni-va
Teiul frunza-i preste noi
S'auzim pin somn un bucium
De la turma cea de oi

2306, 72

1° Adormi-vom, troieni-va
Codrul frunza preste noi
Auzind* păşind* în* bucium
Mersul turmelor de oi

2° Adormi-vom, troieni-va
Codrul frunza preste noi
Ş'auzim prin glas de bucium (*a*)
Pasul turmelor de oi

(*a*) Ş'auzim prin somn un bucium;

2283, 71 v.

45—48 Iară frunza fremătoasă
Şi mişcarea naltei ierbi
Pintre visuri să se pară
Mersul cârdului de cerbi (*b*)

(*b*) *de fapt:* Mersului (*sic*) cârdului d.c,

Cf. pentru strofa aceasta, la capitolul *O rămâi*, (B) v. 9—12

Mai aproape, mai aproape
Noi ne strângem piept la piept
Imprejuru-ne îşi chiamă
Craiul sfatu-i înţelept

Peste albele isvoare
Luna trece* pintre ramuri
Imprejuru-ne s'adună
Ale Curţii mândre neamuri

Caii mării albi ca spuma
Bouri nalţi cu steme 'n frunte
Cerbi cu coarne rămuroase
Ciute sprintene de munte

Paseri cu aripi de aur
Flori frumoase '[n] fel de feţe
Gândăcei de piatră scumpă
Şi albinele răsleţe

Şi pe teiul cel de gasdă
Ni-l întreabă, stau la sfaturi
Iară gazda le răspunde
Dându-şi ramurile 'n laturi

O lăsaţi-i să viseze
Visul codrului de fagi
Amândoi ca 'ntr'o poveste
Ei îşi sunt atât de dragi

51—52. Auzim cum îşi adună
Codrul sfatu-i înţelept

49—52. *In acelaşi ms. 2283, fila 71 v.:*

Mai aproape, mai aproape
Să ne strângem piept la piept
Răsuflând acelaş aer
. . . .

Linia de puncte era urmată, pe fila aceasta, de ultima strofă a poeziei, ceea ce înseamnă ca textul era transcris, ca memento, de altundeva.

56. A pădurii mândre neamuri > Ale ţării* m.n.; 57—60. *Strofa aceasta, figurând marginal, reprezintă un al doilea strat, introdus nu mult după întâiul, dar, oricum, ceva mai târziu.*

N.B. O pildă de intervenţie arbitrară a editorului, în ediţia M. Dragomirescu (pag. 36), formulată în nota dela pag. 208: «In enumeraţia ce face poetul, versiunea «caii mării» în loc de «cai de mare», este necorectă, pentrucă este articulată, când toate membrele enumeraţiei sunt nearticulate».

66. Il întreabă s.l.s. > *de fapt:* Ni Il întreabă etc.; 67. Iară gazda noastră spune,

69—72 *(pe fila 71 v.)*: 1° Iară zinele pădurii
Să soptească pintre fagi
Amândoi ca 'ntr'o poveste
« Ei îşi sunt atât de dragi »

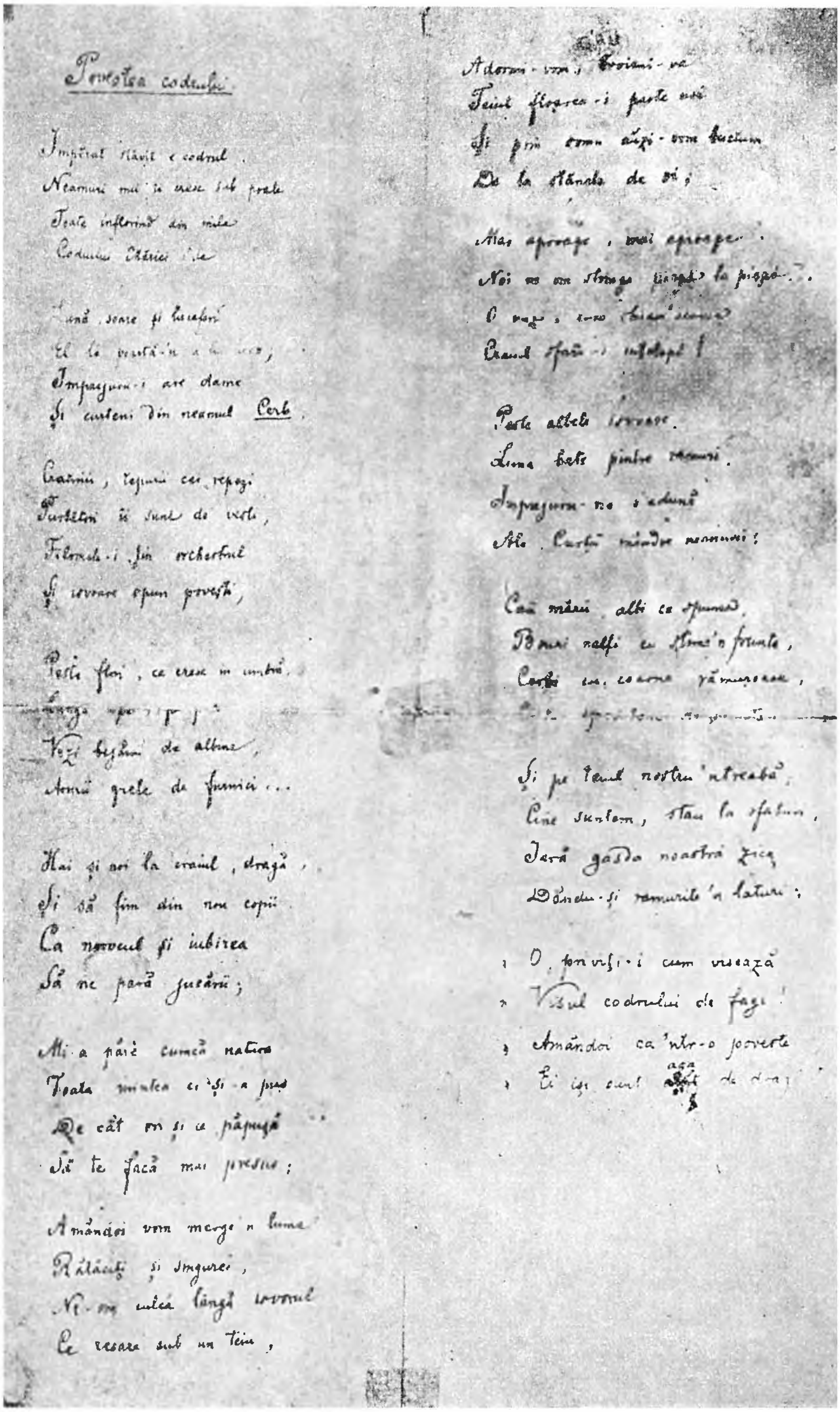

Povestea codrului

Împărat slăvit e codrul,
Neamuri mii îi cresc sub poale
Toate înflorind din mila
Codrului Măriei Sale.

Lună, soare și luceferi
El le poartă-n a lui [illegible],
Împrejuru-i are dame
Și curteni din neamul Cerb.

Crainii, iepurii cei repezi
Purtători îi sunt de veste,
Filomele-i țin orchestrul
Și izvoare spun povești,

Peste flori, ce cresc în umbră,
Lângă ape [illegible]
Vezi bejănii de albine,
Armii grele de furnici...

Hai și noi la craiul, dragă,
Și să fim din nou copii
Ca norocul și iubirea
Să ne pară jucării;

Mi-a părè cumcă natura
Toata mintea ei și-a pus
De cât om și ca păpușă
Să te facă mai presus;

Amândoi vom merge 'n lume
Rătăciți și singurei,
Ne-om culca lângă izvorul
Ce răsare sub un tei,

Adormi-vom, troieni-va
Teiul floarea-i peste noi
Și prin somn auzi-vom bucium
De la stânele de oi;

Mai aproape, mai aproape
Noi ne om strânge piept la piept...
O [illegible], [illegible] bine sună
[illegible] [illegible]-i [illegible]!

Peste albele izvoare.
Luna bate printre ramuri.
Împrejuru-ne s'adună
Ale Curții mândre neamuri;

Cai măreți, albi ca spuma,
Bouri nalți cu stea 'n frunte,
Cerbi cu coarne rămuroase,
[illegible]

Și pe teiul nostru 'ntreabă,
Cine suntem, stau la sfaturi,
Iară gazda noastră zice
Dându-și ramurile 'n laturi:

„O, privești-i cum visează
„Visul codrului de fagi!
„Amândoi ca 'ntr-o poveste
„Ei își sunt așa de dragi

POVESTEA CODRULUI
din « coala de versuri » trimisă la Iași, Februar 1878

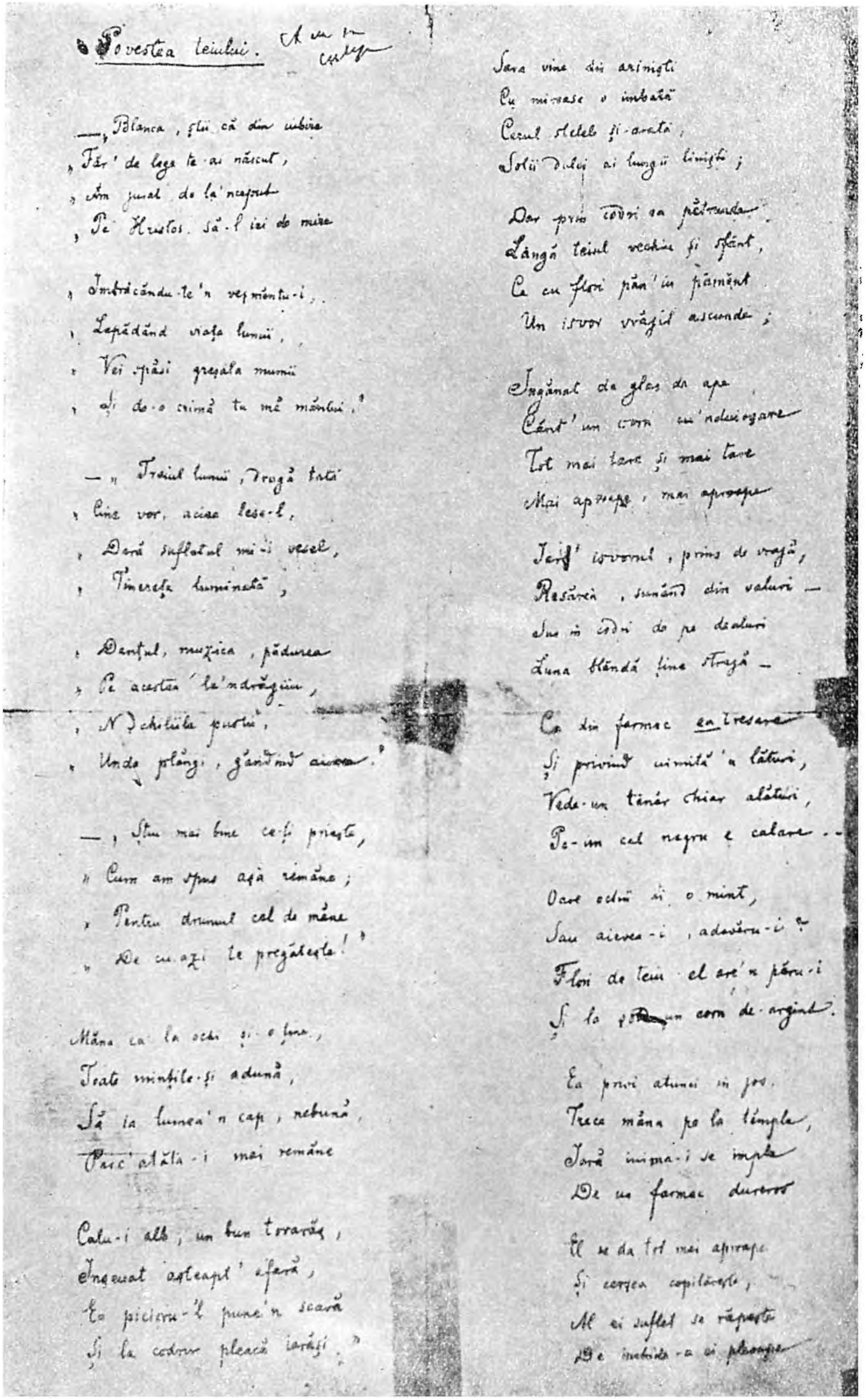

Povestea teiului. A se [illegible]

— „Blanca, știi că din iubire
„Făr' de lege te-ai născut,
„Am jurat de la-nceput
„Pe Hristos să-l iei de mire

„Îmbrăcându-te-n veșmîntu-i,
„Lepădând viața lumii,
„Vei spăși greșala mumii
„Și de-o crimă tu mă mântui."

— „Traiul lumii, dragă tată,
„Cine vor, acela lese-l,
„Dară sufletul mi-i vesel,
„Tinerețe luminată,

„Dantul, muzica, pădurea
„Pe acestea le-ndrăgiiu,
„N-schiturile pustiu,
„Unde plângi, gândind aiurea."

— „Știu mai bine ce-ți priește,
„Cum am spus așa rămâne;
„Pentru drumul cel de mâne
„De cu azi te pregătește!"

Mâna ea la ochi și-o pune,
Toate mințile-și adună,
Să ia lumea-n cap, nebună,
~~Pasc' atâta-i mai rămâne~~

Calu-i alb, un bun tovarăș,
Înșeuat așteapt' afară,
Ea piciorul-l pune-n scară
Și la codru pleacă iarăși."

Sara vine din arinişti
Cu mirose o îmbată
Cerul stelele și-arată,
Solii dulci ai lungii liniști;

Dar prin codri ea pătrunde
Lângă teiul vechiu și sfânt,
Ce cu flori pân' în pământ
Un izvor vrăjit ascunde;

Îngânat de glas de apă
Cânt' un corn cu-ndoiosare
Tot mai tare și mai tare
Mai aproape, mai aproape

Teiul izvorul, prins de vrajă,
Resărea, sunând din valuri —
Sus în codri de pe dealuri
Luna blândă ține strajă —

Ca din farmec ea tresare
Și privind uimită-n lături,
Vede-un tânăr chiar alături,
Pe-un cal negru e călare..

Oare ochii îi mint,
Sau aievea-i, adevăru-i?
Flori de tei el are-n păru-i
Și la ~~[illegible]~~ un corn de-argint.

Ea privi atunci în jos,
Trece mâna pe la tâmple,
Iară inima-i se umple
De un farmec dureros

El se dă tot mai aproape
Și cerșea copilărește,
Al ei suflet se răpește
De iubita-a ei pleoape

POVESTEA TEIULUI
din « coala de versuri » trimisă la Iași, Februar 1878.

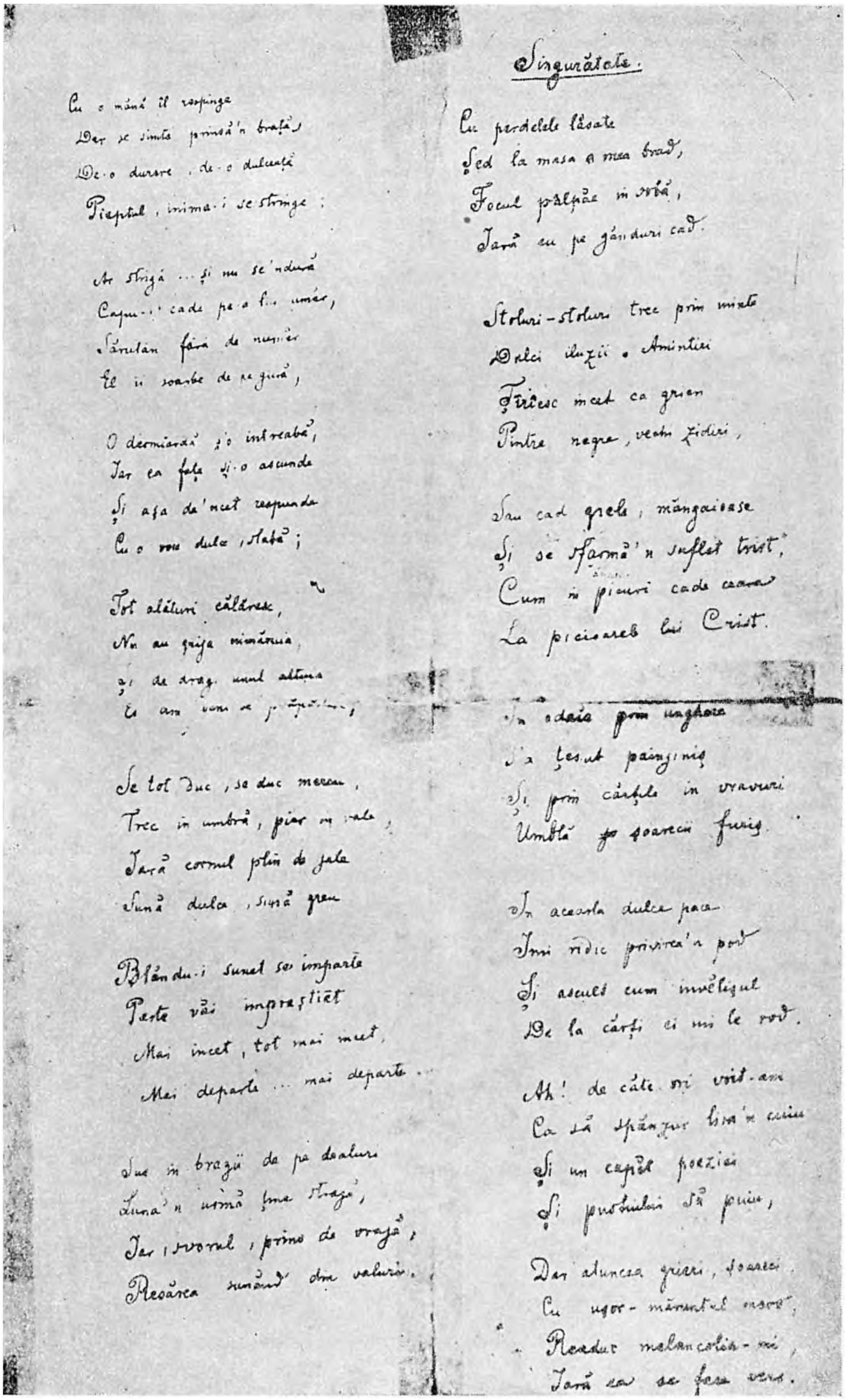

Cu o mână îl respinge
Dar se simte prinsă'n braţe,
De-o durere, de-o dulceaţă
Pieptul, inima-i se strînge;

Ar striga... şi nu se'ndură
Capu-i cade pe-a lui umăr,
Sărutări fără de număr
El îi soarbe de pe gură;

O dezmiardă şi-o întreabă,
Iar ea faţa şi-o ascunde
Şi aşa de'ncet răspunde
Cu o voce dulce, slabă;

Tot alături călăresc,
Nu au grija nimănuia,
Şi de drag unul altuia
Ei au vorbe a [illegible],

Se tot duc, se duc mereu,
Trec în umbră, pier în vale,
Iară cornul plin de jale
Sună dulce, sună greu

Blându-i sunet se împarte
Peste văi împrăştiet
Mai încet, tot mai încet,
Mai departe... mai departe...

Sus în brazii de pe dealuri
Luna'n urmă ţine strajă,
Iar isvorul, prins de vrajă,
Resărea sunând din valuri.

Singurătate.

Cu perdelele lăsate
Şed la masa a mea brad,
Focul pâlpâie în sobă,
Iară eu pe gânduri cad.

Stoluri-stoluri trec prin minte
Dulci iluzii. Amintiri
Ţârâesc încet ca greieri
Printre negre, vechi zidiri,

Sau cad grele, mângâioase
Şi se sfarmă'n suflet trist,
Cum în picuri cade ceara
La picioarele lui Crist.

În odaia prin unghere
S'a ţesut painjiniş
Şi prin cărţile în vravuri
Umblă şoarecii furiş.

În această dulce pace
Îmi ridic privirea'n pod
Şi ascult cum învelişul
De la cărţi ei mi le rod.

Ah! de câte ori voit-am
Ca să spânzur lira'n cuiu
Şi un capăt poeziei
Şi pustiului să puiu,

Dar atuncea greieri, şoareci,
Cu uşor-măruntul mers,
Readuc melancolia-mi,
Iară ea se face vers.

SINGURĂTATE
din « coala de versuri » trimisă la Iaşi, Februar 1878.

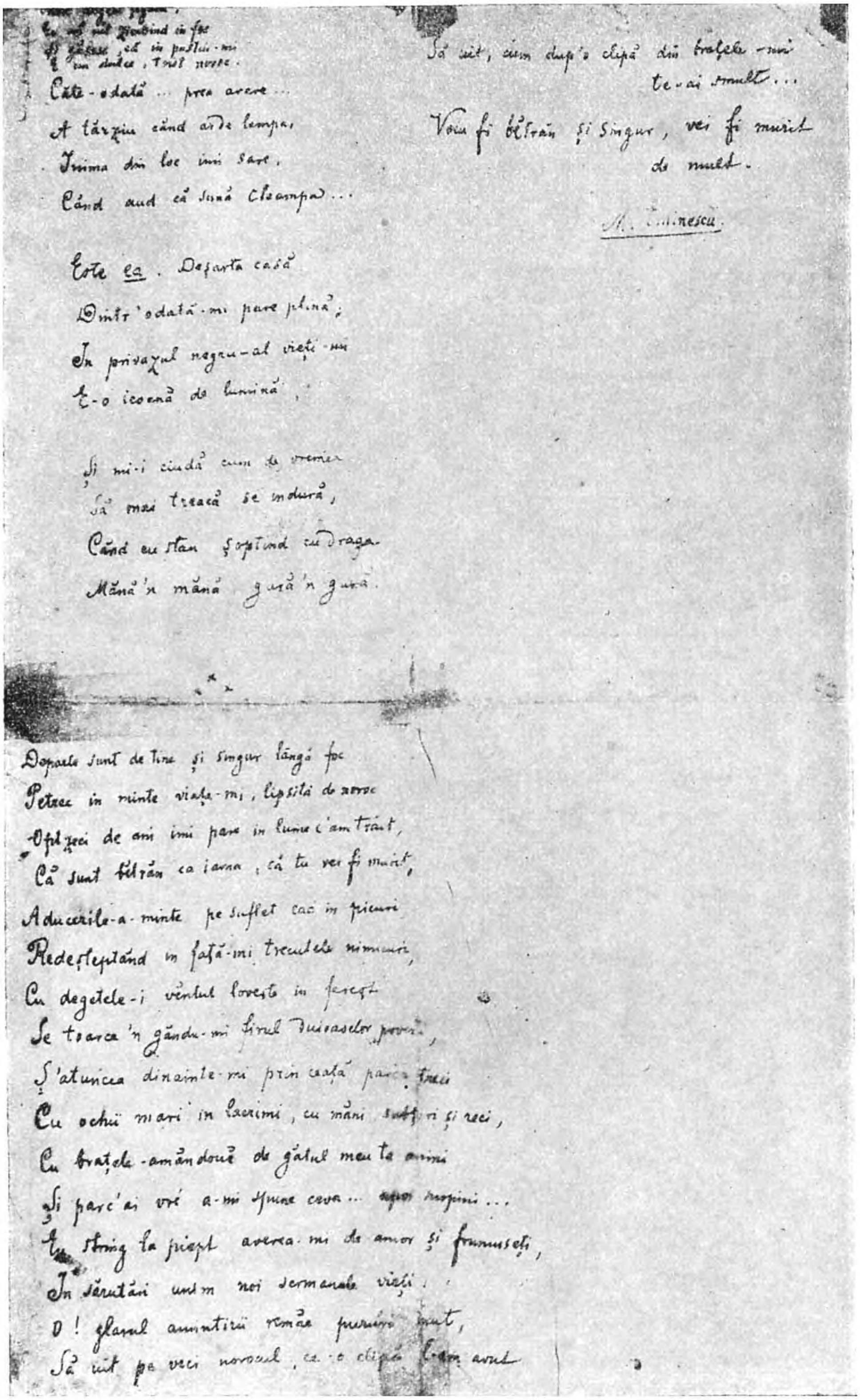

Eu mă uit zâmbind în foc
Şi gândesc, că în pustiu-mi
E un dulce, trist noroc.
Câte-odată... prea arare...
A târziu când arde lampa,
Inima din loc îmi sare,
Când aud că sună clampa...

Este ea. Deşarta casă
Dintr'odată-mi pare plină;
În privazul negru-al vieţii-mi
E-o icoană de lumină.

Şi mi-i ciudă cum de vremea
Să mai treacă se îndură,
Când eu stau şoptind cu draga
Mână'n mână gură'n gură.

Departe sunt de tine şi singur lângă foc
Petrec în minte viaţa-mi, lipsită de noroc
Optzeci de ani îmi pare în lume c'am trăit,
Că sunt bĕtrân ca iarna, că tu vei fi murit,
Aducerile-a-minte pe suflet cad în picuri
Redeşteptând în faţă-mi trecutele nimicuri,
Cu degetele-i vântul loveşte în fereşti
Se toarce 'n gându-mi firul duioaselor poveşti,
Ş'atuncea dinainte-mi prin ceaţă parcă treci
Cu ochii mari în lacrimi, cu mâni subţiri şi reci,
Cu braţele-amândouă de gâtul meu te anini
Şi parc'ai vré a-mi spune ceva... apoi suspini...
Eu strâng la piept averea-mi de amor şi frumuseţi,
În sărutări unim noi sermanele vieţi.
O! glasul amintirii rămâe pururi mut,
Să uit pe veci norocul, ce-o clipă l-am avut

Să uit, cum dup'o clipă din braţele-mi
te-ai smuls...

Voiu fi bĕtrân şi singur, vei fi murit
de mult.

M. Eminescu.

DEPARTE SUNT DE TINE
din «coala de versuri» trimisă la Iaşi, Februar 1878

C.—D. Ms. **2262, 204** conține întâile trei strofe ale poeziei, ocupând partea de sus a unei coale întregi şi, prin scrisul caligrafic, prin caracterele şi cerneala de Bucureşti, se cuvine situat cronologiceşte în Ianuar sau Februar 1878. Fără să fie identic cu versiunea definitivă, textul acesta face ultima tranziție (prin unele forme ține de vechiul tipar, prin altele de cel nou), între B. 2283 şi D facsim. alăturat, despre care se poate spune că reprezintă chiar textul autentic expediat la Iaşi. « Deci trimit această coală de versuri » spunea Eminescu, în ciorna scrisorii mai sus citate și coala pe care se află transcrierea caligrafică a celor trei strofe dela început sugerează că termenul nu e o simplă imagină. Putem emite chiar ipoteza că întreruperea transcrierii i-a fost impusă de nevoia de a schimba mărimea literelor şi aranjamentul în coală a celor patru poezii. La această ipoteză furăm de timpuriu îndemnați de facsimilele publicate în *Omagiu lui Mihail Eminescu, cu prilejul a 20 ani dela moartea sa* (Comitetul comemorării, — Galați), Socec & Co., 1909, pag. 26—28 şi 154—155, a căror proveniență am amintit-o în vol. I, pag. 365 al acestei ediții şi care conțin poeziile: *Singurătate, Departe sunt de tine*... şi *Povestea Codrului* Insumând la un loc 5 file, rămânea ca celelalte 3 să fi fost, bănuiam noi, ocupate de *Povestea Teiului*, cea mai lungă din toate. Aşa dar « coala de hârtie », ne ziceam, a fost îndoită în pătrimi, ceea ce face într'adevăr 8 pagini, de vreme ce lipsea facsimilul *Povestei Teiului* (3 pagini).

Insă realitatea era departe de a fi aceasta. Raționamentul nostru se întemeia pe facsimilele *Omagiului*, mari cât o pătrime de coală, nebănuind o singură clipă (n'ar strica aşa dar să se indice întotdeauna dimensiunile originalelor, după care se operează reproduceri), că ele ar putea fi trucate, cu toate că strofa *cu petit*, în josul celei de a doua coloane a *Singurătății* (cf. *Omagiu*, pag 26), era mai mult decât suspectă.

Grație bunăvoinței d-lui Gustave Finkelstein, pasionat colecționar, căruia şi în acest loc, îi aducem mulțumiri pentru importanta revelație, am putut cunoaşte însuşi originalul acestei coale de versuri, lăsată în propriile ei atribute de coală, neîndoită în pătrimi sau altcumva, pe care am reprodus-o în alăturatul facsimil, si care aruncă o definitivă lumină asupra acestei chestiuni

Reproducem aşa dar cele 3 strofe, ale coalei părăsite din 2262, 204, aşa cum am reprodus şi coala originală, (micşorată la proporțiile paginei noastre) — deci facsimilul **D.** — conținând tuspatru poeziile.

C. 2262, 204

Impărat slăvit e codrul
Mii de neamuri cresc sub poale
Și trăiesc cu toți din mila
Codrului Măriei-Sale

Lună, soare şi luceferi
El le poartă ca 'ntr'un herb,
Imprejuru-i are dame
Şi curteni din neamul « Cerb ».

Crainici, iepurii cei repezi
Purtători îi sunt de veşti,
Filomele țin orchestrul
Și isvoare spun poveşti.

[Urmare din pag. 10]. *N B La Botez (pag 332)* · Iar jivinele (*sic*) pădurii, |Să şoptească printre fragi (*sic*). *Oricât de bizar și de inedit, tabloul e fals.*

(pe fila 67 v) 2° O tăceți, lăsati să doarmă
Rătăcit-au după fragi
Ş'adormiră ca doi îngeri
Căci își sunt atât de dragi

3° O priviți[-i], las' să doarmă
Rătăcit-au după fragi
Adormiră ca doi îngeri
Căci își sunt atât de dragi

4° O lăsați-i să viseze
Visul codrului de fagi
Amândoi un vis visează
Şi își sunt atât de dragi

POVESTEA TEIULUI

«Convorbiri Literare», XI, 12, 1 Martie 1878

A doua din ciclul de patru poezii, expediat din Bucureşti şi publicat în *Convorbiri* după o necolaborare de un an şi trei luni, — *Povestea Teiului* este de fapt reluarea pe un plan de amplă desăvârşire a poeziei *Făt-Frumos din Teiu*, apărută, singura în acel an, în *Convorbiri* dela 1 Februarie 1875. Intervenţiile arbitrare ale unora din editori, când n'au fost şi simple scăpări din vedere (precum la Scurtu) 1), au dat naştere unui proces, pe care ne-am silit să-l circumscriem în argumentul analitic al poeziei *Făt-Frumos din Teiu* (vol. I, al acestei ediţii, aparat critic, pag. 360 seqq.) la care şi trimitem pe cetitorul dornic să se informeze.

Cu toate că variaţiuni pe aceeaşi temă — indiferent de deosebirile câte se datoresc celor trei ani, ce le separă,— cele două poezii reprezintă totuşi cristalizarea distinctă a două momente lirice: 1875 şi 1878, când au şi fost tipărite de Eminescu. Consecvenţi principiului odată fixat de a nu transgresa voinţa poetului, şi de a urma cu stricteţă ordinea cronologică, am păstrat poeziilor locul de origină şi, implicit, acelaşi loc şi în notele aparatului critic. «Respectul datorit unui text, tipărit de scriitor, sub a sa răspundere, spuneam cu acel prilej, e întâia dintre legile unei ediţii corecte» şi imediat după aceea «Istoricul acesta, puţin cam lung, a precizat cel puţin existenţa a două forme, fiecare din ele având dreptul la un capitol special».

Acestei păreri, astfel gândită, d-l Vladimir Streinu îi opune o *fine de neprimire*, excelent formulată, cu prilejul completării comentariilor, cu cari a binevoit să însoţească apariţia întâiului volum al acestei ediţii. Cum rezervele ce am avea de făcut, se întâmplă să semene acelora ce ne-am îngăduit să aducem în întâmpinarea comunicării academice a d-lui N Iorga, socotesc că nu strică să detasăm chiar inima argumentării d-lui Vladimir Streinu

> «De unde rezultă, scrie d-sa, «dreptul la un capitol special», ca pentru bucăţi fără legătură între ele, pentru fiecare, noi nu vedem. Aceasta dovedeşte un respect aproape superstiţios faţă de cronologia anuală, care, dacă e de înţeles cât priveşte creaţiuni de sine stătătoare, deşi chiar atunci cronologia intimă o dă totdeauna mai înapoi, devine cu totul curioasă fiind vorba de formele aceleeaşi poezii Căci în cazul de faţă, anul 1875 nu poate sta pe acelasi plan de însemnătate cu 1878, anul tipăririi formei definitive, amândouă datele sunt importante, nici vorbă, dar în chip felurit: prima este treaptă de creaţie în cadrul restrâns al *Povestei Teiului*, în timp ce a doua e o etapă în cadrul larg al creaţiei eminesciene întregi. Şi atunci, dacă astfel stau lucrurile, ediţia «corectă» aşează, fără discuţie posibilă, materialul provizoriu la notele definitive.
>
> «Că poetul a publicat mai întâi *Făt-Frumos din Teiu*, e adevărat. Voinţa lui e totdeauna de luat în considerare ca un criteriu general. Dar tot atât de adevărat este că el insuşi a revenit printr'un gest remarcabil asupra acestei voinţe, când reluând motivul formei deja tipărite, l-a înălţat la nivelul superior din *Povestea Teiului*. Aşa încât, editorul care, întreg materialul respectiv din manuscrise, inclusiv cel privitor la forma provizorie, precum şi forma provizorie însăşi, deşi publicată, l-ar grupa în jurul ultimei prelucrări, ar respecta acelaşi criteriu al voinţei poetului, lăsând la text numai rezultatul voinţei ulterioare, el ar lumina în plus şi dintr'odată, cu notele întrunite, toate prefacerile aceluiaşi motiv şi implicit puterea de stăruinţă sau răbdarea meşteşugarului.
>
> «Impotrivirea venită din partea cronologiei anuale, care ar părea astfel oarecum sacrificată, este de asemenea fără temeiu Căci, dacă se merge, după cum am văzut, la timpul mai semnificativ, intern, si nu la cel calendaristic, datele extreme ale motivului, data când apare în manuscrise şi data când se publică sau se retipăreşte definitiv, au în adevăr, numai ele, valoare critică In cazul discutat, reţinem nu pe 1875 si 1878, ci perioada 1872—1878, adică durata intimă, care se declară cu varianta în versuri albe la *Făt-Frumos din Teiu*, reprodusă de d-l Perpessicius şi se încheie cu tipărirea *Povestei Teiului* Incât tipărirea ambelor forme la text şi la datele publicării lor de către poet, adică întocmai ca orice alte două poezii fără de legături organice între ele, ni se pare un scrupul excesiv, prin care se împarte în două unitatea vie a motivului şi se înfrânge voinţa cea mai valabilă a poetului» 2)

Mai categoric nici că putea fi expusă această teză, şi nici mai ademenitor. Nu vom zice prin urmare, că propunerea d-lui Vladimir Streinu nu s'ar putea susţine şi că ea n'ar putea fi şi trecută în faptă De vreme ce *Povestea Teiului* este ultima treaptă pe care urcă motivul din *Făt-Frumos din Teiu*, se înţelege că treptele depăşite devin variante, (amănuntul acesta l-am precizat la timp, vorbind de eroarea lui Scurtu), şi că ele pot fi comassate cu toatele, tipare provizorii, publicate sau nu, dimpreună cu materialul de variante corespunzător, în capitolul formei

---

1) *Povestea Teiului* (*Variantă*) e titlul, completat cu dela sine putere, la Scurtu şi lucrul este, etimologiceşte, explicabil. In vocabularul tehnic însă, admis în deobşte, *varianta* e textul anterior, depăşit, deci *Făt-Frumos din Teiu*. Aşa l-a denumit, cu justeţă şi V. G. Morţun în ediţia sa din 1890.

2) Vladimir Streinu, *Note : Făt-Frumos din Teiu şi Povestea Teiului*, în *Viaţa Românească*, XXXI, 11, Noemvrie 1939: cf. şi Vladimir Streinu, *Ediţia monumentală Eminescu*, în *Revista Fundaţiilor Regale*, VI, 10, 1 Octomvrie 1939

definitive. O astfel de procedare, d-lui Vladimir Streinu i se pare « fără discuție posibilă ». Noi, nu numai că am procedat altminteri, dar socotim că o discuție este totuși posibilă. Un lucru nu poate fi tăgăduit și anume: că Eminescu a tipărit la 1875 o poezie la care a lucrat trei ani de zile, cum arată materialul de variante, în frunte cu forma în versuri albe, că rodul acela a legat numai atunci sau, ca să vorbim în stilul lui Amiel, de anul acela se leagă minutul floral al poemei *Făt-Frumos din Teiu.* Trec alți trei ani și, reluând vechiul motiv, pe care-l adâncește și-l feerizează, Eminescu dă tiparului, la capătul altui ciclu de variante, legate de alte stări sufletești, *Povestea Teiului,* o poezie cu adevărat alta, așa cum toți comentatorii au remarcat-o, cu drept cuvânt. Este, ca să ne menținem în aceeași metaforă, un al doilea rod, așa cum obicinuiesc toamnele lungi să promoveze. Din această pricină noi le privim ca două poeme autonome, tipice, fiecare în parte, pentru data când au fost date tiparului. Că dela una la alta circulă aceeași sevă, că nu numai fabula, dar și ceva din intenții, dacă nu chiar din atmosferă, se întâlnesc în amândouă poeziile, nimic mai adevărat. *Nu însă mai adevărat de cum este faptul că Eminescu a tipărit în 1875 o poemă intitulată* Făt-Frumos din Teiu, *iar la 1878 o alta intitulată* Povestea Teiului. D-l Vladimir Streinu numește această revenire « un gest remarcabil » de voință. Dar gestul acesta anulat-a el, materialmente, celălalt gest de voință dela 1875? Cine o poate spune cu certitudine? Și cum se face atunci că n'a fost păstrat vechiul titlu, cu adevărat mai plastic și pe care și Maiorescu și d-l Mihail Dragomirescu l-au preferat, ca atare? (Iar observația mi se pare plină de consecințe) Cine garantează că dacă Eminescu ar fi ajuns să-și publice volumul, nu ar fi păstrat amândouă formele, fie cu datele respective, fie apropiindu-le? Numai dacă ar fi sacrificat întâia formă, eram ținuți să o trecem în materialul de variante al formei definitive. Dar această verificare ne este cu totul refuzată. Fiind vorba de un caz unic, nu ne-am simțit tăria să substituim unei certitudini trăite, o ipotetică probabilitate. Intervenția aceasta în itinerariile trasate de voința, mai corect, de viața unui scriitor, nu ni se pare compatibilă cu exigențele limitate și modeste ale unei ediții, năzuind să fie cât mai aproape de ceea ce va fi fost viața unei opere în realitate. Ea este mai curând de domeniul edițiilor de a doua și de a treia linie, în care se pot retopi și reorândui materialele după criterii cât mai diverse, chiar subiective. Dar despre această linie de conduită am avut prilejul să vorbim mai pe larg, în comentarea comunicării academice a d-lui N. Iorga 1), al cărui sistem de editare, asimilat de noi cu o ordine cronologică dirijată, l-am expus dimpreună cu obiecțiile și verificările de rigoare în amintitele pagini ce i-am consacrat. Voința poetului nu interesează și nu trebuește luată în seamă, adăuga în chip de concluzie d-l N. Iorga 2) și față cu un atât de categoric verdict prelungirea ostilităților ni se pare inutilă.

Iar pentru a încheia aceste lămuriri să spunem:

1. Că vom continua să facem distincția între ceea ce a fost tipărit de Eminescu, în timpul vieții lui și între materialele, chiar când acestea îmbracă o formă definitivă, aflate în manuscrise Să precizăm multe din variantele *Scrisorilor*, *Luceafărului* și poemelor de dragoste, apărute în prima ediție Maiorescu, au forme evoluate, de sine stătătoare, dovadă textele celor șase poezii, încredințate lui Iosif Vulcan, pentru *Familia* și s'ar cuveni, după d-l N Iorga, tipărite laolaltă cu textul, pe acelasi plan, indiferent dacă se opune cronologia Câtă vreme ele n'au văzut lumina tiparului, noi le comassăm pe toate în aparatul critic al poemei respective, având grija să precizăm, să încercăm a preciza, etapele cronologice Dacă Eminescu ar fi încredințat lui Iosif Vulcan sau în general tiparului, una din versiunile intermediare (să zicem d. p versiunea dela 1876 din *Scrisoarea I-a*) așa cum a făcut cu *Făt-Frumos din Teiu,* de sigur că am fi tipărit-o separat.

2. Că operațiunile de regrupare indicate de d-nii N. Iorga și Vladimir Streinu nu pot fi oprite, fără îndoială, cu toate că ele n'ar putea fi inițiate cu succes, decât după tipărirea integrală a manuscriselor, după criterii cât mai puțin ferite de arbitrar. Că pentru opera aceasta de deshumare a vastelor relicve, abia dacă ajunge viața unui om, căci, deși multiplă, experiența acumulată nu folosește întru totul vecinului, fiecare trebuind să ia dela început truda și să-și croiască singur drumul Că astfel stând lucrurile, editorul preocupat de cât mai multă unitate nu-și poate îngădui luxul să-și uite, chiar în timpul lucrului, normele ce și-a propus.

3. Și că, de e să spunem drept, toate aceste precauțiuni ni se par oțioase pentru foarte simplul motiv că, într'o ediție integrală, dispunerea materialelor se completează dela un sector la altul, chiar când o lacună sau o neglijență s'ar fi produs. Dacă ni s'ar cere să tipărim într'o monografie, anume și inclusivă, *Povestea Teiului*, *Călin*

---

1) N. Iorga, *Eminescu în și din cea mai nouă ediție*, Academia Română, Mem. Secț. Ist., S. III, Tom. XXII, Mem 9 și Perpessicius, *Jurnal de lector* (*Comunicarea d-lui N. Iorga*), în *Revista Fundațiilor Regale*, VII, 5 (Mai), 7 (Iulie) și 8 (August) 1940, strânse în volumul, sub tipar, *Jurnal de lector*, *completat cu Eminesciana)*.

2) *Cuget clar*, V, 3, 28 Iulie 1940: « . . . dreptul lui Eminescu de a se publica opera lui așa cum a vrut Acest drept nu e respectabil și n'a fost respectat la niciun poet altfel, manuscriptul disprețuit sau părăsit ar trebui să ni rămâie ascuns ». Impresionant la prima vedere, argumentul acesta ar merita o mai largă discuție, dacă răspunsul nu l-ar fi dat însuși poetul.

sau *Luceafărul* este de sine înţeles că n'am lăsa de o parte niciunul din motivele şi etapele aceleiaşi teme, ele constituind o familie unitară. *Povestei Teiului* i-am subordona pe *Făt-Frumos din Teiu*, lui *Călin* pe *Călin Nebunul* şi *Luceafărului*, versiunile basmului versificat, după Kunisch. Intr'o ediţie integrală, lăsăm fiecărei etape locul ei, dar îndemnăm pe cetitor să se raporte şi la volumul sau secţiunea complimentară. Şi cititorul pasionat de lumină nu va pregeta să se deplaseze cu câteva pagini sau volume mai la dreapta. *Călin Nebunul* şi versiunile pre-*Luceafărului*, fără de care nu se poate înţelege, în toată veridica lui amploare, procesul de desăvârşire estetică, cetitorul le va afla în volumul rezervat «Poeziei Populare» şi celei asimilate cu ea. A le fi tipărit în capitolele respective, din vol. I şi II, unde organic aparţin, ar fi fost să facem îndoită întrebuinţare.

Ms. Manuscrisele în care figurează, fragmentar şi mai ales în stare tipic brouillonară, *Povestea Teiului*, deşi numeroase, pot fi reduse la două tipuri, cărora le vom spune **A.** şi **B.** Dificultatea ierarhizării şi grupării acestor manuscrise, într'un cuvânt, determinarea filiaţiei e uneori îngreuiată şi din pricini întâmplătoare, deci reparabile, cum ar fi de pildă distribuirea greşită a paginelor din acelaşi timp, în manuscripte felurite, de către cei ce au executat legarea filelor în 1902, la Academie. Cercetărorii manuscriselor au semnalat totdeauna astfel de cartări eronate, de al căror avertisment nu s'au ţinut totuşi totdeauna cu stricteţă E cazul lui Constantin Botez în deosebi şi pentrucă trecerea aceasta cu vederea se întâlneşte şi în argumentul poemei de faţă, să ne oprim o secundă. După Botez, *Povestea Teiului*, figurează în XI manuscrise (de fapt în IX, dacă scădem pe I şi II, în care se află variantele lui *Făt-Frumos din Teiu*). Aceste 9 manuscrise (numerotate III—XI) se pot reduce la mai puţine dacă ţinem în seamă eroarea cartării, de care vorbeam. Intr'adevăr ms. IV (e vorba de numerotaţia Botez) din 2262, 34—35 şi VIII din 2254, 121—122 sunt din acelaşi timp, din aceleaşi coli de hârtie, scrise cu aceeaşi cerneală violetă, de Iaşi, mai mult, ele poartă elemente ale aceleiaşi monograme V. M. (Veronica Micle sau Veronica & Mihai?), mărturisind acelaşi timp al lucrului (cf facsimilele respective) De asemeni manuscrisele III (2262, 181—182), VI (2306, 74) şi IX (2306, 75—81) [*de fapt şi 63*] sunt redactate în acelaşi timp, pe aceeaşi hârtie lineată, căci filele din 2262 sunt rupte chiar din caetul registru 2306. In realitate deci, în locul celor 5 manuscrise din Botez avem numai două Continuând cu simplificarea am avea, aşa dar, următoarea schemă:

A. 2283, 84 — 81 v. (cca 1876—1877)
2262,34—35
2254,121—122

B. 2306, 75 — 81 + 63 + 74 (1877)
2262,181—182
2259,182
2265,71—75 + 305 v.

C¹. 2262,92 v. (fragment de 5 strofe)
2259, 183 v
C². 2268, 13 (1 strofă)
. . cca 1877 —1878

D. Facsimilul originalului
trimis la *Convorbiri Literare*

A. Prime forme ale *Povestei Teiului* în **2262, 34—35** şi **2254, 121—122.** Sunt din aceeaşi vreme. Acelaşi scris, aceeaşi cerneală violetă, aceleaşi colile de hârtie, numai că au fost repartizate greşit, când au fost legate de către Academie. Un sistem combinat de creioane, roş şi negru, suprapus în amândouă manuscrisele, indică, designă sau rezervă anume strofe pe care le va avea în vedere în versiunile ulterioare. Alte strofe sunt, ca de obiceiu, sugerate în timpul lucrului şi ele vor fi punctul de plecare al altor teme înrudite (de pildă, să zicem, strofa *Zilei de Armindeni* (cf. subsolul pentru 2254, 121 - 122, mai departe).

Inceputul poemei se află în 2262. Dela un timp, ce se va putea urmări în transcrierea noastră, şi anume dela strofa *Ea ascultă şi 'mpreună*, cele două manuscrise oferă două rânduri de variante, care se completează. (O întrebare naşte firesc, fără a putea duce la concluzii categorice. dacă nu cumva va fi existat (şi pentru 2254) încă o coală, care să fi conţinut încă odată începutul, dacă, cu alte cuvinte, cele două manuscrise 2262 şi 2254 nu vor fi fost paralele, pe toată întinderea lor).

Amândouă aceste manuscrise (2262 şi 2254), de fapt (cum s'a spus) unul la origine, sunt tipic brouillonare şi au servit transcrierii din **2283, 84 v.—81 v.,** care nu merge decât până la strofa: *Nu pricepe adevăru-i.* Acest manuscris ce are la început toate atributele unei transcrieri caligrafiate, dela un timp devine şi el brouillonar şi împrumută forme când dela 2262, când dela 2254.

Transcrierea noastră ia, deci, de bază acest manuscris 2283, la care raportă în subsol, pe cele două anterioare, ce sunt ca şi concomitente. (Spaţiul de timp, ce le va fi despărţind, este, credem, neglijabil) Dela locul unde se opreşte 2283, urmăm a transcrie pe două coloane ms.-ele 2262 şi 2254, ce duc mai departe firul poemei, fără însă ca vreunul din ele să-l epuizeze, şi sfârşim cu ultimele 4 strofe din 2254 Pentru recapitulare, situaţia acestui A. grup ar prezenta schema următoare

2283, 84—81 v. . . . . etaj: v. 1—60
2262, 34—35 . . . . subsol: v. 1—20
2262, 34—35 }
2254, 121—122 } . . . . v. 21—56
2254, 121—122 . . subsol-etaj· v. 57—72

N.B. Numerotaţia celor două coloane trebuie urmărită cu atenţie.

Un studiu atent ar putea, cred, degaja cu lesniciune, din urmărirea variantelor acestui grup, felul cum se produce metamorfoza lui *Făt-Frumos din Teiu* în *Povestea Teiului*. Ici şi colo, ne-am îngăduit să semnalăm unele punţi de trecere, fără a ieşi însă din cadrul minimal al ediţiei noastre—acela anume de a prezenta datele, nu şi de a epuiza consecinţele. Să mai adăogăm că feluritele inconsecvenţe ortografice (d p lese-l şi lese'l, dintre etaj şi subsol) sunt chiar ale manuscrisului şi că, deşi nicio concluzie nu se poate trage, ne-am ferit de a unifica.

Cronologic, manuscrisele acestui grup ţin de Iaşi şi anume după tipărirea lui *Făt-Frumos din Teiu* până la circa 1876, începutul lui 1877

A. 2283, 84—81 v.

« Aflä Blanca şi 'nţelege
Că la schit te-am giuruit
Căci în lume mi-ai venit
Din amor fără de lege

Mâni în schit la sfânta Annă
Imbrăcându-te 'n vesmântu-i
Al meu suflet o să'l mântui
Ş'o să stergi a ta prihană.

N.B Cititorul e îndemnat să fie continuu atent la cotele din subsol Intâile variante din subsol sunt ale versiunei dela etaj, ţin deci de 2283. Cele ce urmează mai jos ţin de alte manuscrise, în cazul de faţă 2254 şi 2262, ale căror cote indicatoare se notează întotdeauna.

2262, 34—35.

1—4 1° Aflä Blanca, cumcă Domnul (*a*
E menit să-ţi fie mire
Din nevrednică iubire
~
(*a*) A. B., că > A B, cumcă etc,.;

2° Aflä Blanca că menită
Tu ai fost de mănăstire
Din nevrednică iubire
Tu copil' ai fost urzită*

3° Aflä Blanca giuruită
Tu ai fost să 'mbraci o rasă (*b*)
~
(*b*) T a f. să intri 'n schit

4° Tu esti Blanca, înţelege
Mănăstirei giuruită
~

5° Aflä Blanca şi 'nţelege
Că la schit tu eşti giuiată
Căci născută eşti tu fată
Din amor fără de lege

6° *identic cu textul dela etaj, minus versul 1, aici* ·
— Aflä Blanca şi 'nţelege

2262, 34—35.

5—8. 1° Mâni în zori de zi plecà-vom
Către schit la sfânta Annă
Ca să speli [a ta] prihană
Ş'al meu suflet să mi'l mântui

2° *identică cu f de sus, doar în 6*
vestmântu-i *şi în 8* ştergi

« Traiul lumii dragă tată
Cine vrea, acela lese-l
Dară sufletul meu vesel
Nici visâ de schit vr' odată.

Danțu-mi place și vânatul
Și să sbor ușor călare
Rătăcind în codrul mare
Pân m'apucă înnoptatul.

— Știu mai bine ce-ți priește
Cum am spus, așa rămâne
Pentru drumul cel de mâne
De cu azi te pregătește.

---

13. Căci vânatul, danțu-mi place; 18. Orice vorbă ți-i degeaba;

2262, 34—35.

9—12. — Traiu 'n lume dragă tată (*c*)
Cine vrea acela lese'l,
Dară sufletul meu vesel (*d*)
Nici visâ de schit vr'odată

(*c*) Traiul lumii dragă tată, (*d*) Al meu suflet este vesel > *De fapt,* D.s.m. veselă (*sic*).

N B. *In 2283 ca și în 2262 :* visâ, *perfectul simplu cu* â.

13—16. 1° Drag mi-i danțul și vânatul
Iar nu cărți de molii roase
~
2° Căci vânat și danț îmi place
Nu zidiri întunecoasă (*e*)
Unde vecinic fioroasă (*f*)
Stăpânește-a morții pace (*g*)

(*e*) Iar > Nu z. etc.; (*f*) Unde-s chipuri cuvioase; (*g*) Și [*indescifrabil*]* > Stăpânește etc.

2283, 84 v.

Marginal, după ce transcrisese versiunea, dela etaj, cu un scris și o cerneală, mai aproape de cele din B. 2306, aceste 3 strofe ce desvoltă motivul și care n'au intrat în versiunea următoare din B. De aceea le și înregistrăm aici :

Tată dragă, o să nu zici
Să mă 'ngroape 'ntr'o chilie
Să fiu moartă* 'ncă de vie
In suspinul tristei muzici

Ah mai bine în mormânt
Dar cosița mea bălae
Cu un foarfece s'o taie
Și s'o presure în vânt

Mie-mi place . . . . . . ~ (*b*)
Calul meu cel alb ca spuma
Codrul mare, rîsul, gluma
Danțul, cântecul, vânatul

(*b*) Când mor* după sărutatul* > Codrul verde, rîsul ~

2262, 34—35.

17—20. — Știu mai bine ce-ți priește
Orice vorbă ți-i de geaba
De cu zi vom merge 'n grabă
De cu azi te pregătește

N. B. — *Dela strofa 21—24,* Ea ascultă etc., *variantele merg paralel, în manuscrisele 2262 și 2254 :*

Ea ascultă şi-şi adună
Părul ei la ochi plângând
Ii veneà aşa un gând
Să ia lumea 'n cap, nebună.

Calul ei cel alb ca neaua
Inc-o dată şi 'l înfrână
Coama-i mîngâe c'o mână
Şi plângând îi pune şeaua.

Pe când soarele-asfinţeşte
Ea plecâ [cu] capu 'n piept
Nici se uită îndărăpt
Nici naintea [ei] priveşte.

Prin umbroase cotituri
Sara 'ntreagă rătăceşte
Pân ce noaptea-în gând trezeşte
Glasul negrelor păduri

29—32. Apoi pleacă fără minte
Ochi 'n jos şi capu 'n piept
Nici se uită îndărăpt
Nici priveşte înainte

35. Pân ce noaptea în jur > P.c.n.-în gând etc.; 36. Glasul vechilor p.;

2622, 34—36.	*2254, 121—122.*
21—24. Ea'l aude şi-şi adună (*i*) Părul ei la ochi plângând Şi-i venea aşa un gând (*j*) Să ia lumea'n cap nebună (*k*) (*i*) *Ulterior* Ea ascultă *ce se va întâlni în 2254*, (*j*) *ulterior* Ii venea, etc. *Id.*; (*k*) *de fapt :* Să ia 'n [cap]lumea 'n cap nebună,	Ea ascultă şi 'mpreună A ei mâni la ochi plângând (*l*) Ii venia aşa un gând Să ia lumea 'n cap nebună (*l*) Mânile la o. p.
25—28. Calul ei cel alb ca neua Inc'o dată şi-l înfrână Coama-i mângâe c'o mână (*m*) Şi plângând îi pune şeua (*m*) *de fapt :* Coamai (*sic*);	Pe-un cal alb ca şi omătul (*n*) Inc'o dată ea se suie Coborînd din cetăţue Şi prin rarişte cu 'ncetul (*o*) (*n*) Şi pe calu-i ca zăpada; (*o*) Şi prin rarişti cu încetul.
29—32. Şi pe calu-i se avântă Şi plecă cu capu 'n piept Nici se uită îndărăpt Nici priveşte înnainte	Astfel pleacă fără minte Ochi 'n jos şi capu 'n pept Nici se uită îndărăpt Nici gândeşte înainte

N.B. Raportate la cele 2 forme din 2283 (etaj şi subsol) versiunile acestei strofe 29—32 au trecut pe rând. la subsol 2254, iar la etaj 2262. Pentru strofa ce urmează, rolul pare că se inversează.

2622, 34—36.	*2254, 121—122.*
33—36. Pe cărări cu cotituri Ea în codru rătăceşte Noaptea vine şi trezeşte (*p*) Glasul vechilor păduri (*q*) (*p*) Iară noa[ptea] > Noaptea, etc.; (*q*) Glaşul negrelor p.;	Prin umbroase cotituri Sara 'ntreagă rătăceşte (*r*) Noaptea vine şi trezeşte Glasul vechilor păduri (*r*) Ziua 'ntreagă rătăceşte.

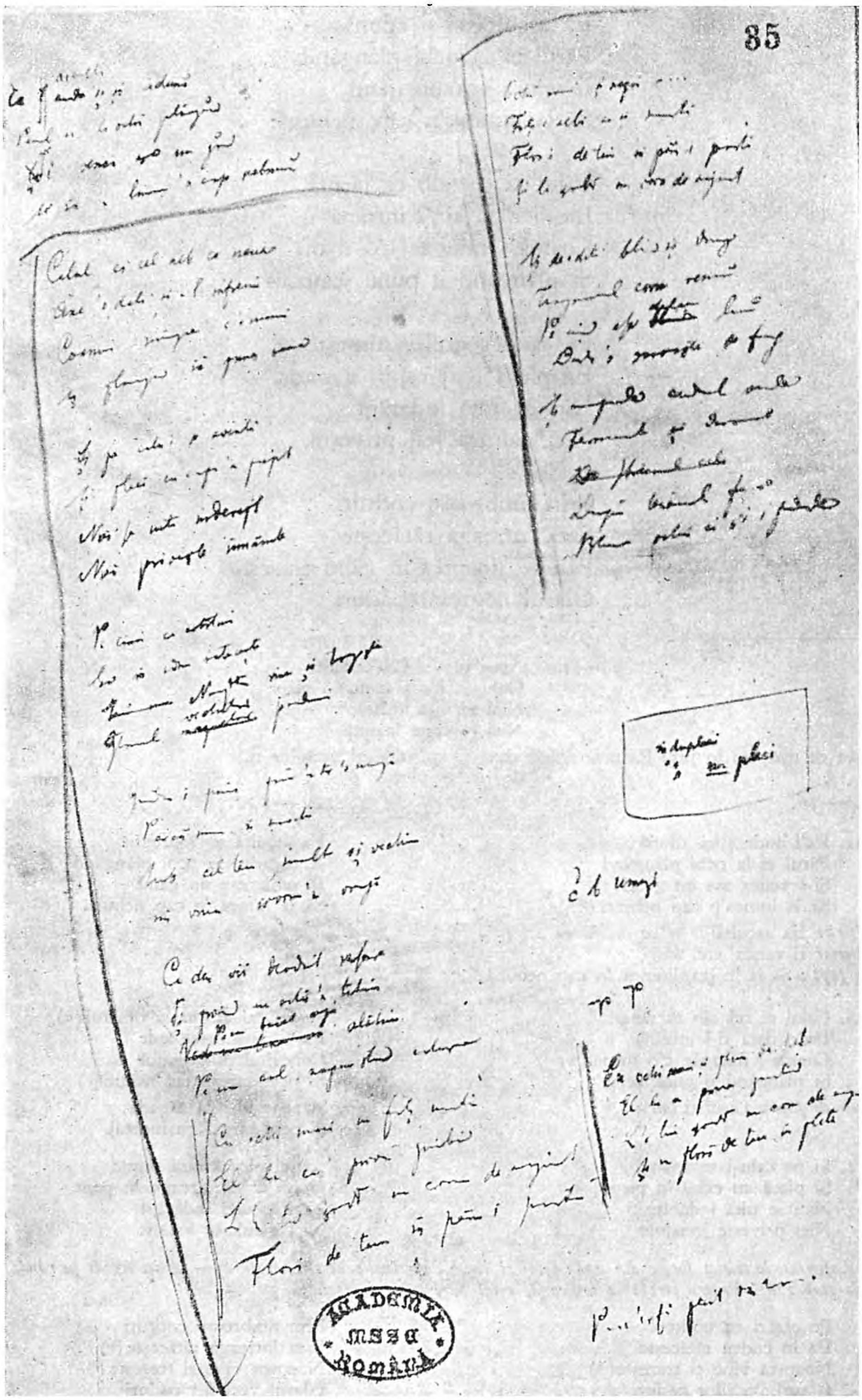

Manuscrisele Academiei Române POVESTEA TEIULUI 2262,35 (21,5 cm. × 33.5 cm).

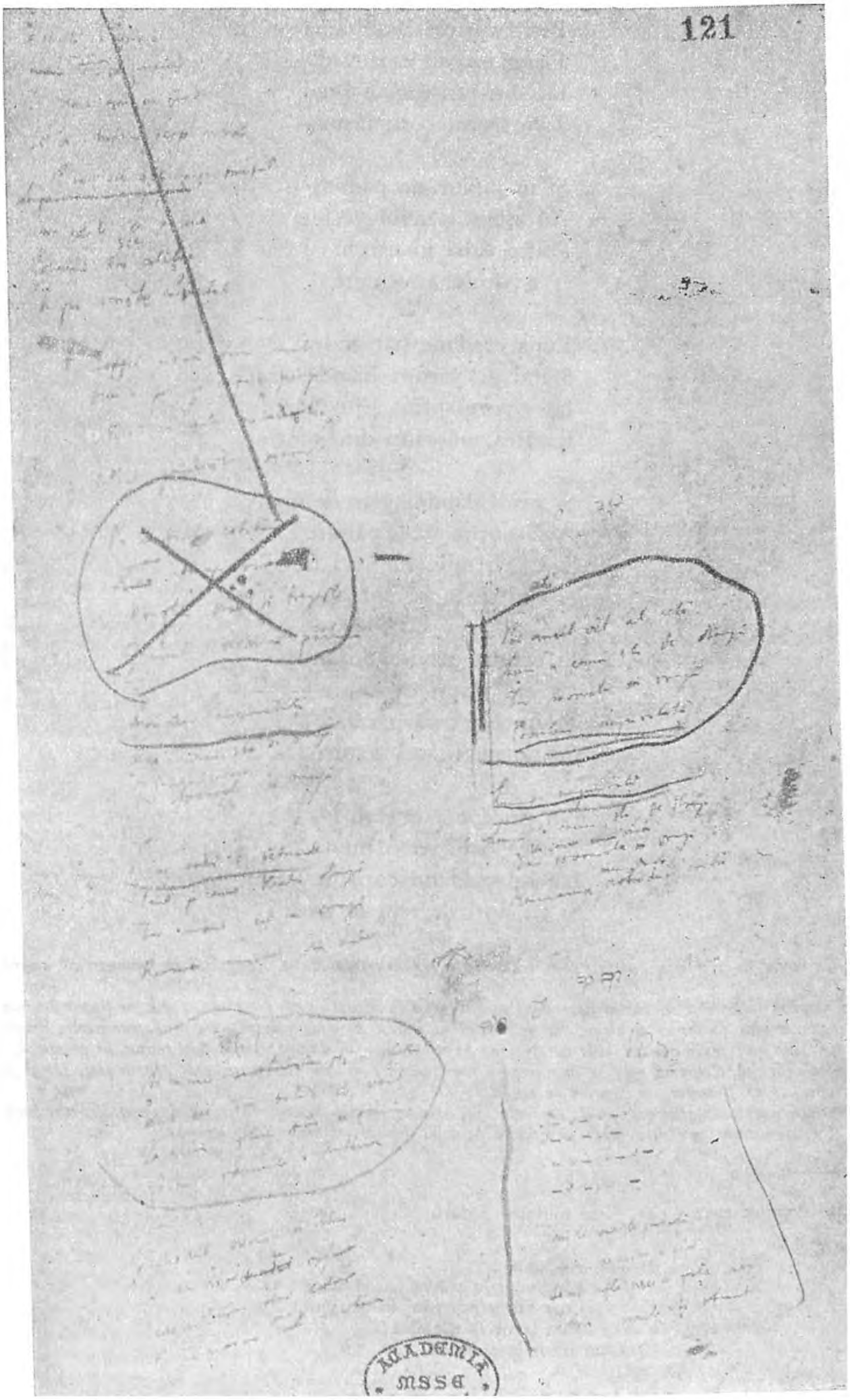

Mss.-ele Academiei Române POVESTEA TEIULUI 2254, 121 (21.5 cm. × 34 cm.)
— dreapta, jos, strofă din DESPĂRȚIRE —

Peste vârfuri trece lună
Plâng isvoarele la vad
Iar din rariştea de brad
Tânguiosul corn răsună

Şi în mijloc de pădure
Au ajuns la teiul vechiu
Dulce sună în urechi
A isvorului murmure

Luna crengile pătrunde
Stând pe vârfuri blândă strajă
Iar isvorul prins [î]n vrajă
Răsărea, mişcând din unde

Şi prin blândul glas de ape
Auzi cornu 'n depărtare
Tot mai tare, tot mai tare
Şi din ce în ce aproape

Şi deodat privind în lături
Ca din visuri ea răsare — —
Pe-un băiet văzu călare
Pe un negru cal alături

Nu pricepe: adevăru-i
Sau că ochii ei o mint
L'a lui şold un corn de-argint
Şi cu flori de teiu în păru-i

N B. Cu versul 60 sfârşeşte, cum s'a spus, transcrierea manuscrisului 2283, întemeiată pe manuscrisele anterioare 2262 şi 2254.

Ca să umplem golurile şi să putem duce firul poemei până la ultimul vers (72) din 2254, ce singur înaintează până către sfârşit, promovăm (arbitrar de sigur, dar de nevoie) la etaj şi pe două coloane, cele două manuscrise brouillonare, ce merg mai mult sau mai puţin paralel, dela v. 37—56. Sunt, precum se observă, câţiva paşi înapoi, ai poemului, utili însă pentru înnodarea firului. Cetitorul cată să ia seama că numerotaţia e de sine stătătoare, atât pentru etaj, cât şi pentru cele două manuscrise, ce ar fi trebuit să figureze în subsol.

Cum manuscrisul 2262 sfârşeşte, şi el, cu versul 56, urmăm, în chip de etaj, cu 2254, singurul care mai continuă pană a versul 72. E şi motivul care ne-a făcut să tipărim pe două coloane versurile dintre 37—56.

---

38. Sun isvoarele etc., 41. Şi în mijlocul pădurii,

41—44. Au agiuns . . . .   .
Lâng'un teiu străvechiu şi sfânt
Cu-a lui crengi pân' în pământ
Ş'un isvor la rădăcină (5)
(5) C'un isvor la rădăcină;

45. Luna codri îi pătrunde, 46. Stând pe ceruri blândă strajă; 47. Iar isvorul plânge 'n vrajă; 48. *de fapt:* Răsărind (*sic*) mişcând d. u., 52. Mai aproape, mai aproape, 57. E o umbră, adevăru-i. •

2262, 34—35

Gându-i prins parcă 'ntr'o mreajă
Par că sună* în urechi
Sub cel teiu înalt şi vechiu
Lin vuia isvoru 'n vrajă

Ca din vis deodat răsare
Şi privind cu ochi 'n lătuii
Pe-un băet văzu alături
Pe-un cal negru stând călare

Ochii mari şi negri . . . .~
Faţa-i albă ca şi moartă
Flori de teiu în păru-i poartă
Şi la şold un corn de-argint

Şi de o dată blând şi drag
Tânguiosul corn răsună
Pe când ese dulcea lună
Dintr'o rarişte de fag

N B. Aci se opreşte manuscrisul 2262

39—40 Un isvor vuind în vrajă
Sub un teiu înalt şi vechiu

figurând pe fila anterioară, nu s'ar putea spune dacă nu sunt şi ulterioare. una din acele reluări în care ordinea versurilor e schimbată.

43. Vede-un tânăr ei* alături;

45—48. 1° Cu ochi mari cu* faţa moartă
El la ea privea zîmbind
L'a lui şold un corn de-argint
Flori de teiu în păru-i poartă

2° Cu ochi mari şi plini de sete
El la ea privea zîmbind
L'a lui şold un corn de-argint
Şi cu flori de teiu în plete

51. Pe când ese blânda lună,

2254, 121—122

Prin uşorul văl al ceţii
Luna'n ceruri stă de strajă
Iar isvoarele în vrajă
Povestesc singurătăţii

Şi cu sine stă de sfaturi
Sub cel teiu bătut de vânt
Cu-a lui flori pân în pământ
Şi cu ramurile 'n laturi

Şi de o dat privind în lături
Ca din visuri ea răsare
Vede-un tânăr ce călare
Pe-un cal negru merge-alături

Şi prin şoaptele pădurii
Să te strâng să te desmierd
Al meu suflet să mi-l pierd
Mistuit de focul gurii

37—40. 1° Luminând singurătăţii
Luna 'n ceruri stă de strajă
Scânteind* vuiesc* în vrajă (*t*)

2° Luna codrii îi pătrunde
Stând pe ceruri blândă strajă
Iar isvorul cel în vrajă
Răsăria mişcând din unde

3° Luminând singurătăţii
Luna 'n ceruri stă de strajă
Un isvor vuia în vrajă (*u*)
Răsărind*, mânându-şi creţii (*v*)

(*t*) Iar isvoarele în vrajă
(*u*) Iar isvoarele în vrajă > Un isvor suna î, v.,
(*v*) Răsărind*, rotindu-şi creţii

Ordinea acestor 3 variante (şi cu cea dela etaj 4) nu e întru totul sigură; dar cea dela etaj e încadrată în chenar.

41. Şi cu sine se sfădeşte; 46 Ca din vis de o dat' răsare; 47. Vede-un tânăr stând călare; 48. Pe un negru cal alături.

N.B. Ceea ce pare lacună între strofa 45—48 şi 49—52 se explică prin (*x*) *din varianta de mai jos :* Vin iubito, voiu cuprinde etc.

49—52. 1° Să cuprind al tău grumaz (*x*)
Să te strâng cu foc în braţă
Să lipeşti frumoasa faţă
De-arzătorul meu obraz

(*x*) Vin iubito, voiu cuprinde

[*Strofa aceasta e aşezată la începutul fragmentului 2254 : redactată cu anticipaţie sau transcrisă de altundeva?*].

2° Şi la focul dulce-al gurii *(y)*
Al meu suflet să mi-l pierd
Să te strâng să te desmierd

(*y*) In suflarea gurii tale

Și răspunde codrul verde
Fermecat și dureros
După tânărul frumos
Blanca ochii ei și-i pierde

Ochii tăi îmi strălucesc
Cu zîmbirea dulcii mile
Și de drag ce-mi ești copile
Eu din ochi te prăpădesc

Continuă singur 2254 (N.B. Ms. 2254 continuă încă 4 strofe Le trecem drept aici)

Vin iubite! multe nume
Mângâioase îți păstrez
Și ferice să te vezi
Este doiul meu în lume

Sună 'n cornul îndrăgit
Cu-al lui glas trezește chinu-mi
Nici visezi cât poți la sînu-mi
Tu să fii de fericit.

Taci m'omori cu al tău glas
Al tău chin adânc și tristu-i
Cu-a lui umed foc îmi mistui
Câtă minte mi-a rămas

---

55. De străinul cel > După t.f.

N.B. La finele paginei 35 (ultima a acestei versiuni), un vers izolat, anticipând, pare-se, sfarșitul poemei :

Par c'ar fi perit din lume

și încadrate

înduplecі
nu pleci

pe fila 34 Vin' iubito, voiu cuprinde, *ce se întâlnește atât în 2254 cât și în versiunea* B (*2306*).

iar mai jos

umezi

N.B Marginal, în dreptul strofei 49—52 versifică și încadrează în roșu strofa următoare, gândită la început, aici, care a devenit postuma · Azi e zi de Mai întâiu (Nerva Hodoș, pag. 33, Il Chendi, 105—106).

Să cătăm la flori în codru (*a*)
Căci e ziua de Armindeni
Să te strig în patru laturi (*b*)
Să-mi răspunzi de pretutindeni

(*a*) Azi e zi de sărbătoare; (*b*) Să te cat* > S t. strig etc.

56 De-al tău drag [*îndesc*] > De-al tău dor să* 'nnebunesc; 62. Cu al lui glas tu mă chinui,

65—68. 1° O, [tu] scumpă*, dulce tristu-i
Glasul cornului duios (*c*)
Și cu sunetele-i blânde
Al meu suflet istovesc (*d*)

(*c*) Glasul cornului de-argint,
(*d*) A.m.s. tu îl mistui,

2° O privește-mă într'una
Ochiul tău adânc și tristu-i (*e*)
Cu-a lui umed foc tu mistui
Toată mintea [mea] iubite ! (*f*)

(*e*) O t. fr[umos] > O. t. adânc etc;
(*f*) T.m. [mea] copile.

3° Taci, omori cu al tău glas (*g*)
Ochiul tău adânc și tristu-i
Cu-a lor umed foc îmi mistui (*h*)
Mintea câtă mi-a* rămas

(*g*) Mă omori cu al tău glas,
(*h*) Cu-a lui umed etc.

Fugi . . . dă-mi pace nu mă strînge
70 Nu mai voiu să te privesc
Dulce eşti şi te iubesc
Te iubesc de-mi vine-a plânge

B. Ca şi A, grupul **B** prezintă aceleaşi caractere, datorite aceluiaşi defect de cartare greşită şi de legatorie pag. 181—182 din 2262 sunt de fapt rupte din registrul liniat al manuscrisului 2306, unde se şi află corpul întreg al *Poveştei Teiului* Poema se încheie cu aceeaşi strofă (rimată de astă dată complet) din *Făt-Frumos din Teiu.* Prin aceasta şi prin câteva caractere specifice, pe care le-am semnalat ici şi colo în subsol, *Povestea Teiului* n'a ieşit încă din scutecele întâiului tipar şi reprezintă, aşa dar, o etapă interesantă pe drumul desăvârşirii Bogăţia formelor din subsol ca şi multele desvoltări ale textului dela etaj confirmă importanţa acestei forme de tranziţie.

In transcrierea grupului B. am trecut la etaj manuscrisul **2306, 75—81 + 63 + 74** căruia i-am subordonat manuscrisele fragmentare şi mai vechi · **2262,181—182, 2259,138 v., 2259,182** şi **2265,71—75 + 305v.** Subsolul întâiei strofe, de o bogăţie de forme, cum se vede, impresionantă e aşezat în ordinea cronologică, probabilă

Ca timp versiunea grupului B, se plasează de sigur în urma grupului A, aproximativ începutul anului 1877, deci tot Iaşi. Anume note de rufărie, cu un scris înrudit, se întâlnesc ici şi colo, în manuscrisul 2306 şi, fără a gândi să tragem concluzii infailibile, ele pot constitui un indiciu cronologic. Pudicului, care ne-ar învinui că utilizăm detalii prea intime sau că ne-am fi gândit să sugeiăm din sporul de cămăşi cine ştie ce deducţii, îi repetăm că singura deducţie, fie şi aproximativă, ce ne interesează, este cronologia, şi că unele variante, de ultimă dată, ce premerg chiar formele textului definitiv, se apropie ca grafie de scrisul şi cerneala ultimei note de spălătorie Iată câteva din aceste date succesive:

2306, 56 .	30 Ianuarie [1877]· 4 cămăşi
	27 Februarie [1877]· 4 cămăşi
2306, 65 .	10 Mai 1877. 5 cămăşi
2306, 98	28 Noemvrie 1877. 7 cămăşi
2306, 101	.1 Ianuarie 1878. 6 cămăşi

Să mai notăm: cerneala în 2306 e violetă şi anume de 2 nuanţe, închisă şi deschisă, că toate tăieturile operate în aceste manuscrise sunt etape provizorii si că ele se cuvin integrate în versiunea aceasta, care rămâne una provizorie.

Ca exerciţiu, pentru cine vrea să se convingă de dificultăţi şi să verifice transcrierea noastră, indicăm pag 77-79 pe cari le reproducem, şi în facsimile.

69—72. 1° Fugi ! o lasă-mă în pace
Nici nu voiu să te mai văd
Lasă fruntea să-mi aşed
Pe-al tău piept că-mi vin' a plânge

2° Fugi ! Dă-mi pace . . . Nu mă strînge
Nici nu voiu să te privesc
Dulce eşti [şi] te iubesc
Te iubesc de-mi vine-a plânge

3° Fugi . . . Dă-mi pace . . . Nu mă strînge
Nici nu voiu să te mai văz (1)

(1) N.n.v s.t. mai văd.

N B. *Strofa 69—72 dela etaj, încadrată în roşu— Marginal, pe ultima filă a versiunei, o însemnare:* Kappadokii

N B 1 *Intr'una din redacţiunile de Bucureşti pentru* Lasă-ţi lumea , *cca 1878—1879.* (2261, 249) *se află copiate, caligrafic, ca o dovadă de altoiurile felurite ce au intrat în compunerea acelui poem, două strofe din* Povestea Teiului, *respectiv strofele 57—60 şi 69—72, dela etaj·*

Vin iubite, multe nume
Mangâioase îţi păstiez
Singurul meu vis în lume (1)
E ferice să te vezi

Fugi, dă-mi pace, nu mă strînge
Nu mai voiu să te privesc — —
Când aş râde, când aş plange
Nici nu ştii cât te iubesc
(1) Al meu singur > Singurul, etc

2° *Dintre textele deduse şi promovate* «Postume», *figurează şi* Ea mergea acum în codru. *Despre aceasta scria M.* Răducanu [= *d-l* Radu *Manoliu*] *în* Vocea Tutovei, *XV, 24, 20 Aug. 1906* «Ea mergea acum în codru *are strofele 3, 5 şi 6, ca var la strofele 16, 17 şi 18 din* Povestea Teiului (*care nu figurează în varianta anterioară acesteia:* — Făt-frumos din tei)».

B. 2306, 75—81

Blanca, ştii că din iubire
Făr de lege te-ai născut
Deci juraiu dela 'nceput
Pe Christos să'l aibi de mire.

N.B. Nenumăratele reluări ale versului prim, unde verbul variază consequent între ştii *şi* află, *răspunde, fără urmă de răstălmăcire, următoarei păreri greşite din ed. M Dragomirescu (pag. 225):* « Forma *şti* (Scurtu) în loc de *ştiu* este defectuoasă. Copila nu putuse fi pusă în secretele de alcov ale tatălui ».

2306,63

1—4 1° Află Blanca că din faşe
Te-am menit călugăriei

2° Află [Blanca] că din faşă
Sfătuit de sfinţii ~

3° Află [Blanca] că din faşă
M'am legat cu jurământ

4° M'am legat cu giuruinţă
Să te 'nchin călugăriei

5° Află Blanca că din faşe
Te-am menit călugăriei

N.B. O cestiune de ordine reală. Să fie oare aşa? Sau după ce a ajuns la forma din 5° (de fapt 4°) a mai scris-o odată sus, în capul paginei? Noi am reprodus aspectul paginei.

2262, 181—182

1° Află [Blanca] că de mică
Domnul este al tău mire

2° Află Blanca că de mică
Inchinată mănăstirei

3° Blanca află că de mică
Cerului te-am giuruit
Din amor nelegiuit

4° Când erai în leagăn încă
M'am legat cu jurământ
Să te 'nchin Domnului sfânt

5° Să te 'nchin la mănăstire
M'am legat cu jurământ

6° Blanca mea, cu jurământ
Să fii cerului mireasă
Unei patimi ruşinoasă
Fiind rodul pe pământ

7° Din amor nelegiuit
Blanca 'n lume eşti venită (*a*)
Şi de mică giuruită
Tu ai fost la sf. schit
(*a*) Blanca tu îmi eşti venită

8° Din amoriu nelegiuit
Tu fiindu-mi dăruită
Eşti din leagăn giuruită
Să petreci viaţa 'n schit

9° Blanca nu ştii, că ~

10° Blanca află că iubirea (*b*)
Făr' de lege ţi-a dat viaţă
(*b*) B.a. din iubire > B.a. că i. etc.

11° Află Blanca c'o iubire
Pângărită ţi-au dat viaţă

Un vers răzleţ, gândit, poate, pentru varianta 10°—11°: Schitul casa, Domnul mire, *răzleţi, de asemeni, doi echivalenţi* criminal, criminală *pentru ideia de* nelegiuit, făr de lege

2306,74

N.B Variaţia punctuaţiei, în special la vocative, e chiar a originalului. Căci transcrierea de mai jos nu este o dequintuplare. Cele 5 forme există.

1° Află Blanca, din iubire
Fără de lege eşti născută

2° Află Blanca din iubire
Făr' de lege te-ai născut
. . . . ~

3° Blanca mea dela 'nceput
Te 'nchinaiu la mănăstire
Căci copilă din iubire
Făr' de lege te-ai născut

4° Blanca! ştii, că din iubire
Făr de lege te-ai născut
Şi din leagăn la 'nceput
Te[-am] menit la mănăstire (*c*)

(*c*) Te 'nchinaiu > Te[-am] giurat la mănăstire, *apoi, fără legăturile necesare, suprapune:* Ca Christos să-ţi fie mire > Pe Christos să-l aibi de mire.

5° Blanca ştii, că din iubire (*d*)
Fără de lege te-ai născut . . .
Deci juraiu dela 'nceput (*e*)
Pe Christos să-l ai de mire

(*d*) *Ulterior aplicat şi neurmărit şi'n versurile următoare:* B. pentr[u] c'o iubire > B. află[:] o iubire;
(*e*) Deci > Hotărîiu din început > Am jurat dela 'nceput.

N.B. *4° şi 5° se completează şi-şi împrumută variantele.*

Părăsind viața lumii,
Mâni în schit luând veșmântu-i
De-a mea crimă tu mă mântui
Risipind greșala mumii

Traiul lumii dragă tată
Cine vor, aciea lese'l
Dară sufletul mi-i vesel
Tinereța luminată

Danț și cântec [și] pădurea
Pe acestea le 'ndrăgii
Nu chiliile pustii
Unde plângi, vorbind aiurea.

Merg călare pe când luna
Bate trist prin negre cetini
Codrul valea mi-s prieteni
Spun isvoarele într'una

---

8. Risip[ind] > Și spășești greșala mumii > Risipind etc. 12. Tinerețea mi-e* bogată; 13. Danțul, muzica, vânătoare > Danțul și cântecul, vânătoare > Danț si cântec, vănătoare; 14. Eu pe toate le 'ndrăgii; *Strofele 17—20 și 21—24 barate ulterior,* 20. Sun' isvoarele într'una;

2262, 182

5-8. 1° Mâni în zori la sf. Annă
Și 'mbrăcându-te 'n vestmântu-i
Al meu suflet o să mântui
Răsplătind a ta rușine

2° Mâni pornind la sf Annă
Și 'mbrăcându-te 'n veșmântu-i
Al meu suflet o să mântui
Curățind a ta prihană

vers izolat Pân' a nu se face ziuă

2306, 74

1° Măni la schit departe lumii
Imbrăcându-te . . . veșmântu-i ~(*f*)
Al meu suflet o să mântui (*g*)
O să ștergi greșala mumii (*h*)

(*f*) *ulterior, neurmărit :* Disbrăcând . . . veșmântu-i;
(*g*) A m s.o să-l mântui,
(*h*) Ș'o > O să ș. etc,

2° Părăsind viața lumii
Mâni în schit luând veșmântu-i
De-a mea crimă tu mă mântui (*i*)
Risipind greșala mumii

(*i*) De-a mea crimă să mă mântui

Pe aceeași pagină (74), 17—20 e urmată de încă o strofă, care se va situa mai departe

17—20. Rătăcind când bate luna
Strălucind* prin negre cetini
Codru, valea, vechi prieteni
Sun isvoarele într'una

Peste codrii peste dealuri
Discu-i dulce stă de strajă
Iar isvorul prins de vrajă
Răsărea sunând din valuri

Viața mea de farmec plină
Eu s'o schimb pe cea deşartă
Dragă tată, Domnul iartă
Mai ales . . . că nu-s de vină;

— Știu mai bine ce-ți priește
Cum am spus așa rămâne
Pentru drumul cel de mâne
De cu sară te gătește

Mâna ei la cap și-o ține
Și gândirile-și adună
Să ia lumea 'n cap nebună?
Parc' atâta îi mai rămâne.

Calu-i alb, un bun tovarăș
Inc' o dată îl înfrână
Coama-i mângâe c'o mână
Și pe el se sue iarăși

Și la voia lui îl lasă
Ca s'o ducă, unde-i place
Ea privește 'n jos și tace
De nimica nu-i mai pasă

---

22. Eu s'o schimb pe-o neagră rasă, 24. Ș'a iertat > Mai ales când nu-s de vină,

25 Știu m. bine etc. [*fără liniuță la 'nceput*].

29—31. Ea aude Parcă-i vine
Să ia lumea 'n cap nebună
Și gândirile-și adună ~

32. Parc'atâta îi mai vine; 33. Calul > Calu-i alb etc.

32—36 Calul ei cel alb ca spuma
Inc'odată si-l înfrână
Coama-i mângâe c'o mână
Și 'nc'odată-l sue-acuma (*j*)

(*j*) Și 'nc'odat se sue-acuma

37 Și în voia etc.; 40 Căci gândea cine știi unde > De-o simțire dureroasă,
După v 40, încadrat în chenar, distihul reținut.

O zîmbire însetată
Rusinoasă pe-a ei gură

Transcrisă pe o pagină anterioară (*74*), *o strofă amintind de* Făt-Frumos din Teiu *și de* Povestea Teiului (A) *dar neutilizată în* Povestea Teiului (B), *ce precede textul definitiv* :

Vântul păru-i răscolește
Ea își lasă capu 'n piept
Nici se uită îndărăpt
Nici privește înnainte

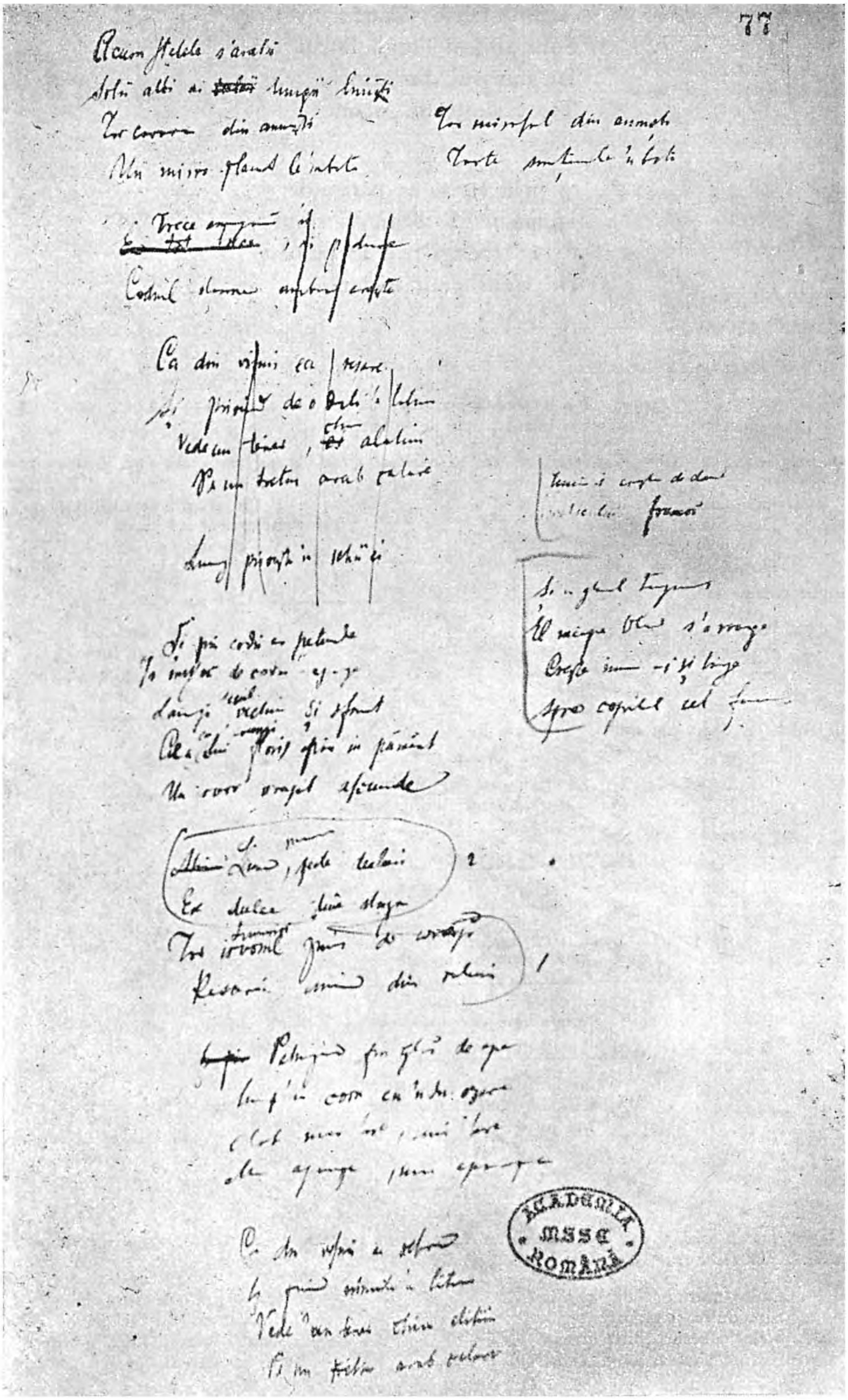

Mss.-ele Academiei Române POVESTEA TEIULUI 2306,77 (20 cm × 32 5 cm.)

Acum stelele s'arată
Solii albi ai lungii liniști
Iar mirosul din ariniști
Toate simțurile 'nbată

46 Și prin codri ea pătrunde
Lângă teiul vechiu și sfânt
Ce cu crengi pân în pământ
Un isvor vrăjit ascunde

---

42. Solii albi ai dulcii > S a.a. lungii etc.

43—44. Iar cărarea din ariniști
41—44. Un miros plăcut le 'mbată

Inaintea strofei dela etaj, (41—44) *încercări părăsite, dar reținute, totuși, cu marginal creion roșu, pentru alte împrejurări*

1° Iată soarele s'au dus (*k*)
După piscul singuratec
Și tivită-i cu jeratec
Lunga zare din apus

(*k*) Singur soarele etc.

3° Peste munți peste păduri
Peste palidele ape
~

2° Pe de-asupra de păduri
In azurul cel ceresc
Mii de stele isvorăsc
~

4° Iară bolta se 'nstelează
Peste codri, peste lume
Peste râurile 'n spume
Peste lacuri, ce visează

45. In mijloc de codru-ajunge, 47. Cu-a lui flori pân în pământ,

45—48, *încercare părăsită :*

Trece singură 'n pădure (*o*)
Codrul doarme, umbra crește
~

(*o*) Ea tot trece, în pădure

2259, 182

Acum soarele s'au dus
După piscul singuratec
Și tivită-i cu jeratic
Lunga zare din apus (*l*)

(*l*) Toată zarea din apus

Iar pe ceruri mii de stele
Rânduri rânduri tot răsar
Intr'un cer fără hotar

2265, 305 v.

Intr'o pagină brouillonară, 305 v., *din manuscrisul* 2265, *aceste strofe pe tema v. 41—44, fără a putea preciza ordinea,* (*poate că întâiu a fost redactat 2° deși e închegat*)·

1° Dulce murmur* din ariniști (*m*)
Sară dulce și răcoare
Stele 'n ceruri, lună 'n zare
Farmec trist al lungii liniști (*n*)

2° Răspândită-i pe ariniști
Umbra serii cu răcoare
Stele 'n ceruri, lună 'n zare
Farmec dân[d] duioasei liniști

(*m*) Peste vale*, pe ariniști > Dulce murmur* din [i]svoare*;
(*n*) Svon încet al l.l., *deasupra lui* încet *cuvânt indescifrabil*

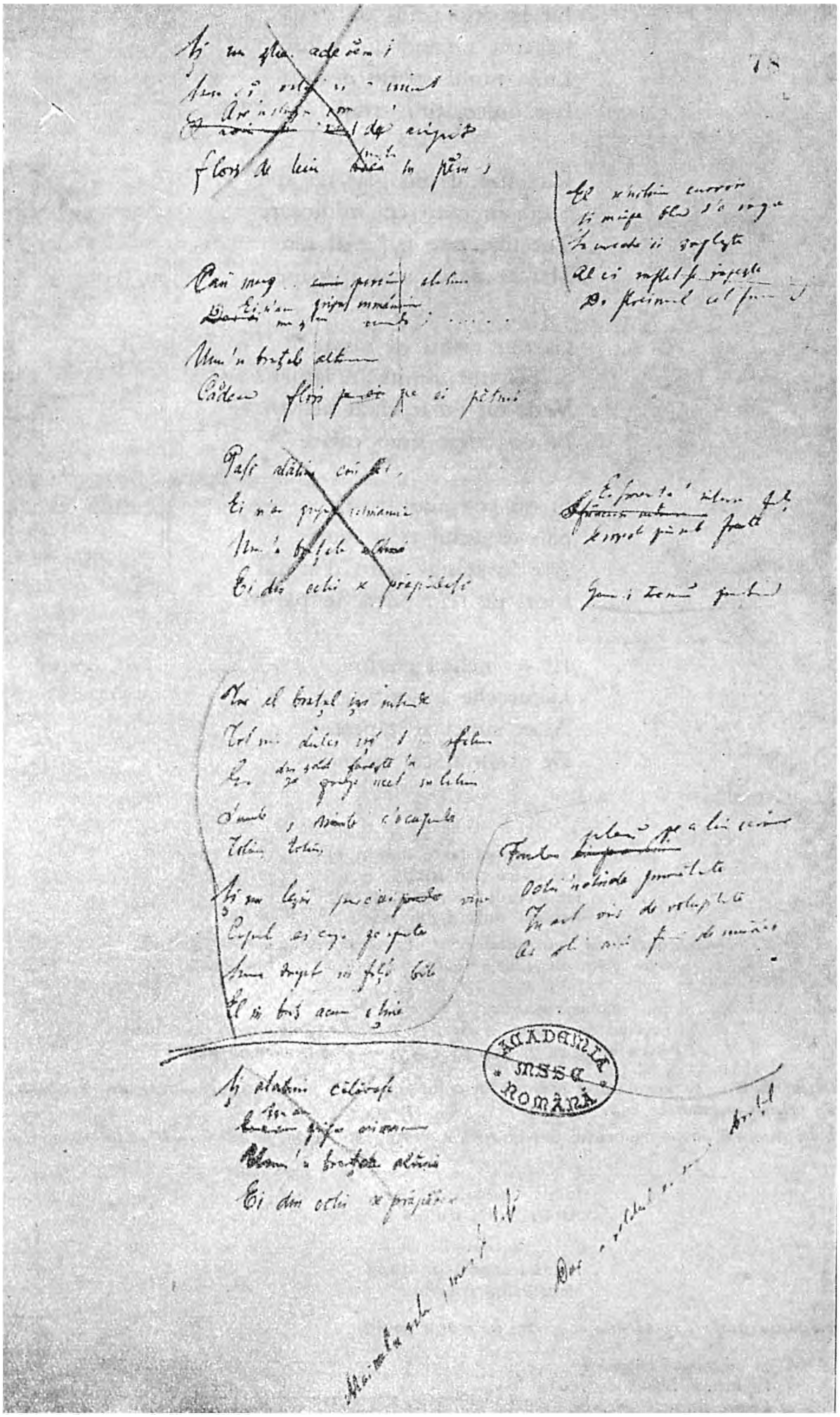

Mss.-ele Academiei Române POVESTEA TEIULUI 2306, 78 (20 cm. × 32 5 cm.)

Iar isvorul prins de vrajă
Răsărea sunând din valuri
Luna numai peste dealuri
Ese dulce, ţine strajă.

Pătrunzând pin glas de ape
Sun' un corn cu 'nduioşare
Tot mai tare [şi] mai tare
Mai aproape, mai aproape

Ca din visuri ea răsare
Şi privind uimită 'n lături
Vede-un tânăr chiar alături
Pe-un tretin arab calare

Şi nu ştie adevăru-i
Sau că ochii ei o mint
Are 'n stânga corn d'argint
Flori de teiu purta în păru-i.

El se 'nclină cuvios
La ureche îi şopteşte
Al ei suflet se răpeşte
De străinul cel frumos

49—52. Luna numai peste dealuri (*p*)
Ese dulce ţine strajă
Iar isvorul plin de vrajă (*q*)
Răsărea sunând din valuri

(*p*) Atunci luna, peste dealuri; *ulterior fără consecinţe, notat*.
(*q*) *deasupra cuvântului* isvorul, Somnoros* *sau* Luminos*.

53. Şi pin > Pătrunzând etc.
58. Şi privind de o dată 'n lături,
59. Vede-un tânăr, ei alături,
63. El avea un corn de-argint,
64. F.d.t. avea în păru-i ;

La început, după v. 60 urma Lung priveşte 'n ochii ei, *ce voia să alcătuiască strofă, dar e părăsit, mai curând prorogat, din pricina desvoltărilor ce se interpun.*

Iniţial, îşi transcrie, drept memento, *versuri din* Făt-Frumos din Teiu, *pe cari le modifică instantaneu, d.p. v. 55—56 de acolo*

Inima-i creştea de dorul
Al străinului frumos

şi le notează aici :

Inima-i creştea de dorul
Veneticului frumos

din cari va desvolta strofa 65—68 dela etaj, care trece prin formele :

65—68. 1° Şi cu glasul tânguios
El începe blând s'o roage
Creşte inima-i şi trage
Spre copilul cel frumos

2° El se 'nclină cuvios
Şi începe blând s'o roage
~

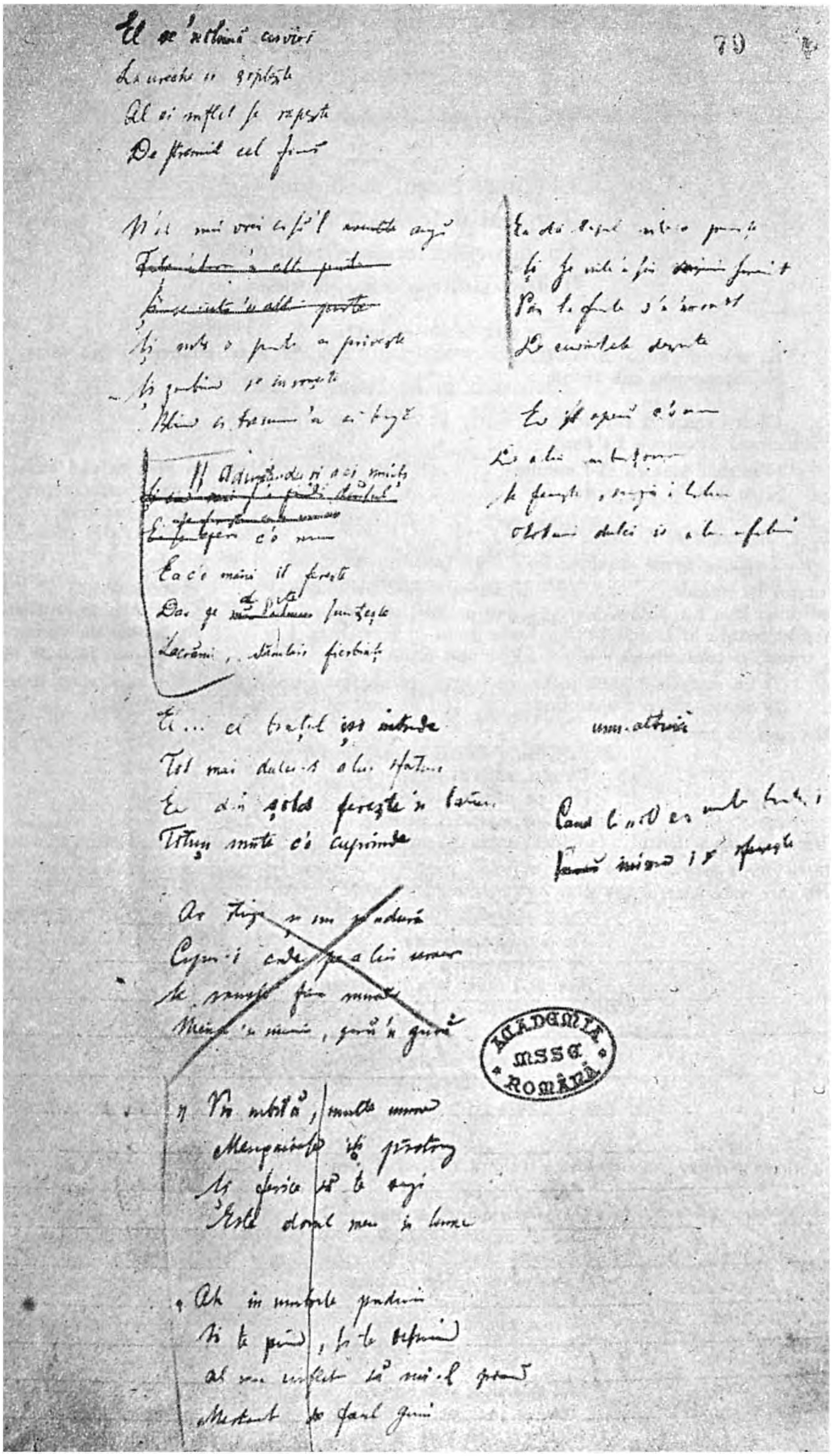

Mss.-ele Academiei Române POVESTEA TEIULUI 2306,79. (20 cm. × 32,5 cm.)

Ea dă capul într'o parte
Şi se uită 'n sîn smerit
Pân la frunte s'a 'nroşit
De cuvintele deşarte

El . . . el braţul îşi întinde
Tot mai dulci-s a lui sfaturi
Ea din şold fereşte 'n laturi
Totuşi simte c'o cuprinde.

---

70. Şi se uită 'n sîn roşind*.

69—72. 1° Ea smerită' întoarce faţa (*r*)
Se roşeşte pân sub frunte
[ ]
Gura-i tremură zîmbind
(*r*) Sfiicioaşă întoarce> Ea etc ;

2° Faţa 'ntoarce 'n altă parte
~

3° N'ar mai vrea ca să-l asculte
Şi se uită 'n altă parte

4° N'ar mai vrea ca să-l auză
Şi într'o parte ea priveşte —
Şi zîmbind se înroşeşte
Blând îi tremur'a ei buze

N.B. 1° figurează pe f. 78, 2°—4° pe f 79

73—76. *Intâiu, o formă desvoltată în 3 strofe* (*strofa 3 corespunde strofei 77—80*)

1° Iar el braţul îşi întinde
Tot mai dulci îs a lui sfaturi
Ea din şold fereşte 'n laturi (*s*)
Totuşi, totuşi, o cuprinde (*t*)

Şi un leşin parc' îi vine (*u*)
Capul ei căzu pe spate
Luna drept în faţ'o bate
El în braţ acum o ţine

Fruntea pleacă pe a lui umăr (*v*)
Ochi 'nchide jumătate
In ăst vis de voluptate
Ar sta ani fără de număr

(*s*) Ea se frânge 'ncet în laturi,
(*t*) Simte, simte c'o cuprinde,
(*u*) Şi un leşin parc'o prinde [*se accentuează* lèşin],
(*v*) Fruntea ei pe a lui > F. pleacă etc.

concentrată, apoi, în următoarea :

2° Adunându-şi a ei minţi (*x*)
Ea c'o mână îl fereşte (*y*)
Dar pe degete simteşte (*z*)
Lacrămi, sărutări fierbinţi

(*x*) Şi când vrea s'o prindă dânsul; (*y*) Ea se apără c'o mână > Se fereşte cu o mână; (*z*) Dar pe mân'atunci simţeşte ;

Ca şi pentru strofa anterioară (69—72), şi pentru strofa 73—76 se află, marginal, o ultimă formă, dar neredactată definitiv, pentru care motiv n'am trecut-o, ca pe anterioara, la etaj

Ea îl apără c'o mână (*a*)
De a lui îmbrăţişare
Se fereşte, scapă* 'n laturi
Tot mai dulci îs a lui sfaturi
(*a*) El se apără etc.

N.B. Pentru versul 75 echivalenţi răzleţi : Dar la şoldul (*sic*) ea simte braţul, *apoi*

Când la şold ea simte braţu-i
Inima i se sfârşeşte (*b*)
(*b*) Parcă > Inima etc.

2265, 72—74

Versuri şi strofe oscilând între Povestea Teiului *şi* Lasă-ţi lumea. . ., *ca o dovadă de strânsa lor înrudire*

1° Ea se uită ruşinată
Intr'o parte nu'l ascultă
2° Dar ea capul îşi întoarce
Nici ~
3° Ea-şi dă capul într'o parte
Şi se uită 'n jos smerit
Şi mai bine-ar fi murit
De cât lui în ochi să-i cate
[*]
1° Mai o strigă, mai se lasă
Pân ce cade pe-a lui piept
2° Mai o roagă, mai se lasă
3° Mai nu vrea şi mai se lasă
Pân ce cade pe-a lui piept

Ar striga și nu se ’ndură
Capu-i cade pe-a lui umăr
Se sărută fără număr
Mână ’n mână, gură ’n gură

« Vin iubită, multe nume
Mângâioase îți păstrez
Și ferice să te vezi
Este dorul meu în lume

« Ah, în umbrele pădurii
Să te prind să te desmierd
Al meu suflet să mi-l pierd
Mistuit de focul gurii.

Sărutând-o ’n veci s’o sânger
Și să mor iubit de tine
Mi-aș da sufletul din mine
« Pentru ochii tăi de înger — —

— « Taci ! Nu lingușí, nu strînge — —
« Nu mai voiu să te privesc
« Drag băiet, dar te iubesc — —
« Te iubesc, de-mi vine-a plânge.

Și alături călăresc
Fără grija nimănuia
Și de dragi unul altuia
Ei din ochi se prăpădesc.

Și se duc, se duc mereu
Trec în umbră, pier în vale
Iară cornul plin de jale
Sună dulce, sună greu

N.B. *Strofele 81—84 și 85—88 tăiate ulterior*

89. Gura-ți sărutând > Sărutând-o etc., *ulterior, deasupra, neterminat :* Lasă ~; *răzleț, două file înainte (f, 78) reținut :* Mai cu sila, mai se lasă, *ce se vor întâlni în* Lasă-ți lumea.

99 Unu ’n brațele altuia > Și de dragul (*sic*) unul altuia [*răzlețit* · unu-altuia, *așa dar, gândit :* Și de dragul unu-altuia] > Și de dragi etc.

97—100.	1° Caii merg . . . păscând alături	2° Pasc alături caii lor,	3° Și alături călăresc
	Ei n’au grija nimănuia (*c*)	Ei n’au grija nimănuia	Nu au grija nimănuia (*d*)
	Unu’n brațele altuia	Unu’n brațele altuia	Unu’n brațele altuia
	Cădeau flori pe ei, [pe] pături	Ei din ochi se prăpădesc	Ei din ochi se prăpădesc
	(*c*) Dar ei nu știu unde-i . . . ~;		(*d*) Ei n’au grija nimănuia.

101 *indicație pentru metateză :* Și se duc mereu se duc (*vers mai armonios, desigur*), *dar neurmată și în rima versului pereche ;* 102. Pier > Trec în u. etc, 103. Cornul sună ’n dulce jale, 104. Cornul > Sună etc.

Trimiţând* nemângâiet
Glas durerilor deşarte — —
Mai departe — — mai departe — —
Mai încet — - - tot mai încet

Sus în codri de pe dealuri
Luna 'n urmă ţine strajă
Iar isvorul prins de vrajă
Răsăreà sunând din valuri

Calul Blancăi, alb de spume
Stà a doua zi la poartă —
Dar stăpâna-i ca şi moartă
Au rămas pierdută 'n lume.

* * *

C^1—C^2. Intre versiunile A—B şi originalul trimis la *Convorbiri* (care figurează la noi drept versiunea D) nu se mai află nicio versiune integrală, ci numai (ca şi pentru *Călin*) un fragment de 5 strofe, cuprinzând v. 53—72, într'o redacţie apropiată de a textului definitiv şi figurând în **2262, 92 v.** şi o strofă, penultima a textului definitiv, aproape identică, în ms. **2268, 13.** Am numit aceste fragmente C^1 şi C^2.

Să se observe că în C^1. versul 61 nu rimează cu v 64, cu toate că rima era înlăuntrul versului: *respinge* (— strînge) dar că în D. (textul definitiv — facsimil) lucrurile sunt corectate.

Cu o grafie înrudită, două din strofe, 53—56 şi 57—60 au fost încercate, întâiu, în **2259, 183 v.**

Toate aceste crâmpee ar putea fi datate: cca 1877—1878

C^1. 2262, 92 v.

Intr'o parte cată 'n jos
Ţine mâna ei la tâmple
Iară sufletu-i se împle
De un farmec dureros

De urechea ei aproape
El cerşea copilăreşte
Inima i se sfârşeşte
Ea închide-a ei pleoape

105—106. Cântec blând şi mângâiet
Al durerilor deşarte — —
109—112. Iar isvorul prins de vrajă
Răsăreà sunând din valuri
Peste culmile de dealuri
Luna blândă ţine strajă

2265, 72

105—108. Mai departe, mai departe
Mai încet tot mai încet
De-o copilă ş' un băiet
Sună luncă sună foarte, (*a*)
(*a*) Sună luncile deşarte.

Ea-l respinge cu o mână
Dar se simte prinsă ’n braţă
O durere ş’o dulceaţă
Pieptu-i farmecă şi ’l strînge

Ar strigà şi nu se ’ndură
Capu-şi lasă pe-a lui umăr
In săruturi făr’de număr
Ei se ’mbată gură ’n gură

O desmiardă ş’o întreabă
Netezindu-i părul des
Ea răspunde ne ’nţeles
Cu-a ei voce dulce slabă

C^2. *2268,13*

81—84. Blândul sunet se împarte
Peste codri împrăştiet
Mai încet tot mai încet
Mai departe, mai departe

* * *

D. Pentru facsimil, trimitem la argumentul pentru *Povestea Codrului* şi *Singurătate*. Să atragem atenţia asupra însemnării· *A nu se culege* din dreapta titlului *Povestea teiului*, care se distinge destul de clar în facsimilul nostru Că este o însemnare a redacţiei *Convorbirilor*, din Iaşi, nu mai rămâne îndoială. Proprietarul originalului crede a recunoaşte scrisul lui Xenopol. Fără a prejudeca asupra diverselor ipoteze ce se pot face, n’ar fi exclus ca interdicţia aceasta, aşa de categorică, ce nici n’a fost, de altminteri, ţinută în seamă, să fie unul din vestigiile vreunei discuţiuni ce nu ne-a parvenit. Nu se va fi crezut oare, că de vreme ce relua tema lui *Făt-Frumos din Teiu*, publicarea *Poveştei Teiului* devenea inutilă?

N.B. *Strofa 69—72 încadrată în chenar, creion roşu, totul, apoi, tăiat cu o verticală continuă, creion negru, ca după utilizare.*

Strofele 53—56 şi 57—60 au fost schiţate, întâiu, cu o grafie identică cu aceea din 2262, 92 v. (C^1) *în*.

2259,183 v.

Intr’o parte ea priveşte
Ţine mânile la tâmple
Iară ochiul i le împle (*f*)
Lacrimi . . . inima ei creşte
(*f*) I ochii i se împle

De urechea ei ajunge
El cerşea copilăreşte
Parcă viaţa se sfârşeşte
Ea închide-a ei pleoape

Pentru dezacordul din (*f*): I ochiul i le împle *trebue admis sau că intenţiona:* Iară ochiul [ei] i’l împle *sau, cum apare de fapt:* Iară ochiul i le împle — Lacrimi . . . *aşa dar un lapsus sintactic sau un fals acord*. le — Lacrimi.

SINGURĂTATE

« Convorbiri Literare », XI, 12, 1 Martie 1878

Singurătate e a treia poezie din ciclul de patru, trimis din Bucureşti *Convorbirilor* şi ocupă în « coala de poezii », pomenită în scrisoarea (aflată doar în ciornă), cu care a fost expediată, locul ce se poate vedea în facsimilul alăturat, despre ale cărei revelatoare date s'a mai vorbit şi până acum Inspirată din mediul iubirii ieşene, *Singurătate* este, cum se va vedea, schiţată şi aproape finită încă dela Iaşi. Când poezia apare în revistă, Veronica reţine, de e să credem unei scrisori din 8 Martie 1879, aluziile biografice comune. *De e să credem :* întâiu, pentrucă din pachetul de scrisori aflate la Academie (ms. 4850, 19—48), caligrafic copiate şi cumpărate dela d-l O. Minar, aceea din 8 Martie lipseşte Apoi, pentrucă: tipărită în ediţia ¹) ce singur a dat, într'o traducere mai mult decât insuficientă pentru a nu spune chiar detestabilă ²), epistola oferă nenumărate puncte obscure, cum este de pildă pasagiul în care aflăm următoarea referinţă: « O nu uita să-i vorbeşti de dragostea mea, şi că mă gândesc de multe ori la dânsul Roagă-l ca să nu facă aluziuni în aceste (*sic*) versuri, la această ultimă scrisoare, căci mă va face ca să roşesc ca şi de *Singurătatea* sa ». Scrisoarea e semnată cu pseudonimul dăruit de Eminescu, Tolla, (despre a cărui vitalitate va fi vorba în notiţa poeziei următoare), iar o notă editorială adaogă: « Originalul în franţuzeşte Posterior pe pagina întâia a acestei scrisori, se află scris în româneşte « După ce am citit poezia *Singurătate* Eu eram la Iaşi, el la Bucureşti ». E tot ce ştim şi e de sigur foarte puţin, din ecourile ce va fi trezit această poezie.

Ms. *Singurătate* se află în următoarele trei manuscrise.

A. 2280, 17—18	1876
B. 2260, 158—159	1877
C. Facsimilul coalei trimisă la *Convorbiri*	1878

iar cele două strofe ale finalului şi în manuscrisele.

2276 II, 63 v.
2280, 25

A.—B. In amândouă versiunile, *Singurătate* numără câte 12 strofe, mai mult cu 2 decât textul *Convorbirilor*, despre care se va vorbi mai departe. Distanţa de timp dintre ele nu e prea mare. După cerneala şi grafia ce se întâlnesc şi 'n vecinătăţi, în una din versiunile satirei *Urechiada*—A s'ar situa în 1876, iar B. care e de fapt reluarea, şi evoluată şi caligrafică a lui A cel mult prin începutul lui 1877. (Despre acest manuscris ulterior, Botez notează. « Acest ultim manuscris pare să fie din timpul când Eminescu era revizor şcolar 1 Septemvrie 1874—1 Iulie 1875 ». Ceea ce, evident, nu se susţine. Ce va fi făcut pe Botez să gândească astfel, va fi fost poate scrisul, caligrafic, frecvent la epoca aceea, dar care apare şi mai târziu. Ce e sigur e că A e din 1876, aşa dar B nu poate fi decât ulterior). In versul 14 am folosit pentru perfectul simplu accentul circumflex, *(S'aşezâ painjeniş)* ce se întâlneşte şi la Eminescu, în versuri şi proză, în anume epoci. Mai ales că aşa apare şi în B. (cf. subsol).

Pentru B se impun încă unele lămuriri. B. reproduce pe A a cărui transcriere caligrafică se urmează câte patru strofe pe fiecare pagină, de coloare crême, de mărimea unuia din caietele habituale, din care au şi fost rupte pag. 158 şi 159. A treia pagină, pe care, de sigur, figurau celelalte 4 ultime strofe, a dispărut, pare-se, definitiv. Că a existat, o confirmă ultimele două strofe ale poeziei, figurând pe verso-ul filei 159, precedate de un semn de raliere, +, (un plus) procedeu frecvent la Eminescu, ca şi transcrierea pe stânga Ceea ce înseamnă că aceste două strofe au suferit cele mai sensibile modificări, cari le şi apropie de textul facsimilat, deci de textul definitiv al *Convorbirilor* Şi este suficient să spunem că între finalul, care va fi fost pe pagina lipsă, să-i zicem 159-bis şi cel de pe f. 159 v. se interpun variantele din **2276 II, 63** v. şi **2280, 25** ca să se înţeleagă atât felul de lucru al poetului, când ici, când dincolo, în diferite caiete, cât şi progresul realizat între A. şi B.

Progres, ce am socotit că mai uşor poate fi urmărit şi surprins, dacă publicăm cele două versiuni faţă 'n faţă, pe 2 coloane. Este dealtminteri şi sistemul cel mai convenabil, în cazuri de felul acesta Economia de spaţiu, pe care o realizează sistemul comassării a două şi trei manuscrise, în subsol, este compensată prin acest sistem, am zice, transparent, al tipăririi pe 2 şi 3 coloane (când versurile scurte îngăduie): *şi unde fiecare coloană apare cu umbra ei.* Locul strofelor 33—36 şi 37—40, care au figurat pe fila lipsă (159 bis) l-am lăsat gol, deşi am fi putut reproduce pe cele din coloana I-a Cetitorul prevenit o poate face singur

---

¹) Octav Minar, *Cum a iubit Eminescu*, ediţia III, f. a., pag 76—77.

²) Despre diferite erori de lectură şi nonsensuri în traducere, cf Leca Morariu, *Eminescu şi Veronica Micle*, Cernăuţi, 1939

A. 2280, 17—18

Cu perdelele lăsate
Şed la masa mea de brad – –
Focul pălpăe în sobă
Iar[ă] eu pe gânduri cad . . .

Stoluri-stoluri trec prin minte
Dulci iluzii[,] amintiri
Ţîrîesc ca şi un grier
Printre negre vechi zidiri

Sau cad grele mângăioase
Şi se sparg în suflet trist
Cum din candeli untdelemnul
La picioarele lui Crist

In cămaiă-mi prin unghere
S' aşezâ painjeniş
Şi prin cărţile-mi în vravuri
Imblă şoarecii furiş

E atâta dulce pace
Şi mă simt aşa comod,
Când i-aud că 'nvălitoarca
De la cărţi ei mi le rod

Ah de câte ori voit-am
Ca să spânzur lira 'n cuiu
Şi un capăt poeziei
Şi mizeriei să puiu

Dar atuncea grieri, şoareci
Cu uşor-măruntul mers
Readuc melancolia-mi
Iară ea se face vers

Pe-un volum mâncat de molii
Prin unghere părăsite
Voi veniţi şi sunteţi solii
Intristării liniştite

B. 2260, 158—159+[159 bis] +159 v.

Cu perdelele lăsate
Şed la masa mea de brad
Focul pălpăe în sobă
Iară eu pe gânduri cad

Stoluri-stoluri trec pin minte
Dulci iluzii Amintiri
Ţîrîesc încet ca grieri
Pintre negre, vechi zidiri

Sau cad grele, mângâioase
Şi se sfarmă 'n suflet trist
Cum în picuri cade ceara
La picioarele-unui Crist

In odae prin unghere
S'a ţesut painjeniş
Şi prin cărţile în vravuri
Imblă şoarecii furiş

Şi 'n această dulce pace
Imi ridic privirea 'n pod
Şi ascult cum învălişul
De la cărţi ei mi le rod.

Ah ! de câte ori voit-am
Ca să spânzur lira 'n cuiu
Şi un capăt poeziei
Şi pustiului să puiu

Dar atuncea grieri, şoareci
Cu uşor-măruntul mers,
Readuc melancolia-mi
Iară ea se face vers.

Pe-un volum mâncat de molii
Prin unghere părăsite
Voi veniţi şi sunteţi solii
Intristării liniştite

---

2 Stau la masa cea de brad - –, 8. Printre str[îmbe]* > P negre etc., 11 Cum din candelă cad picuri; 14. Spânzură painjeniş; 19. Când i-aud pe sub p[ăreţii]* > Când i-aud cum ei păreţii, 29. Voi amici singurătăţii > Pe-un volum etc ; 37 Şi > Câte-odată etc.

6 D iluzii, amintiri, 10. Şi se sparg în suflet trist, 11. Cum în picuri untdelemnul, 13. In cămară-mi prin unghere, 14. S'aşezâ painjeniş;

17—19. E atâta dulce pace
Şi mă simt aşa comod
Când aud că 'nvălitoarea

24. Şi mizeriei s.p ; *strofa 29—32 barată cu creion negru, ulterior şi acoladă marginală cu creion roşu, care pare să continue şi pe pagina următoare ce lipseşte* (v. *explicaţiile mai sus*).

Intre degete ţigara
Eu mă uit atunci la foc
Şi găsesc că 'n sărăcia-mi
E un dulce, trist noroc

Câte-odată . . . prea arare . .
A târziu lumină lampa
Inima-mi din loc îmi sare
Când aud cum sună cleampa

Uşa iute se deschide
Vine ea cu pas uşor
Şi de gât mi se aruncă
Şi o strâng ca s'o omor

Lampa arde pe sfârşite
Mai roşcată, mai obscură
Iară eu şoptesc cu draga
Mână 'n mână, gură 'n gură.

Este *ea*. Deşarta casă
Dintr'odată-mi pare plină
In privazul negru-al vieţi-mi
E-o icoană de lumină

Şi mi-i ciudă cum de vremea
Să mai treacă se îndură
Când eu stau şoptind cu draga
Mână 'n mână gură 'n gură

* * *

C. Insă cel mai interesant din manuscrisele *Singurătăţii* e însuşi originalul, al cărui facsimil poate fi urmărit ceva mai nainte şi despre a cărui provenienţă am relatat în argumentul la *Povestea Codrului*. Reproducerea, trucată, dar nu mai puţin interesantă din *Omagiu* (1909) era însoţită de următoarea notă semnată de Cor.[neliu] B.[otez], animatorul comemorării gălăţene din 1909, şi care glosa strofa cu litere mai mici: *Intre degete ţigara etc.* . . . astfel: « Această strofă şi cuvintele *Şi mi-i ciudă* din primul vers al strofei ultime sunt însemnate în manuscript cu un creion albastru Ar părea că poetul a avut intenţiunea să le elimineze ca nereuşite. De altminteri

---

42. Ca o ciută vine ea > Căci ea vine-aşa uşor,
43. Şi de gât îmi sare iute,
45—48. Tot mai slabă mai roşcată
Arde lampa cea obscură – –
Iară eu şoptesc cu draga
Piept la piept şi gură 'n gură.

41. Este *ea*. Pustia casă

Finalul poeziei, încercat cum s'a amintit, în următoarele 2 manuscrise:

2276^{II}*, 63 v.*

Şi atunci pustia casă
Mult de dragoste e plină
Intră 'n cadrul de 'ntuneric
O icoană de lumină

Şi mă 'ntreb atunci cum vremea
Ca să treacă se îndură . . .
Când eu stau şoptind cu draga
Mână 'n mână, gură 'n gură

2280, 25

Este ea . . . Pustia casă (*a*)
Dintr'odată-mi pare plină
In privazul negru-al vieţi-mi (*b*)
E-o icoană de lumină

Şi mi-i ciudă cum de vremea
Să mai treacă se îndură
Când eu stau şoptind cu draga
Mână 'n mână, gură 'n gură

(*a*) Atunci casa mea pustie; (*b*) In privazul ei cel negru > In prizazul vieţii mele > In privazu 'nchis* al vieţi-mi.

In capul paginei cu aceeaşi cerneală, însemnări răzleţe:

Eram ferice
Te-aveam pe braţ

picam* de sonin,*

ele nici nu figurează în edițiile d-lui T. Maiorescu, care a publicat această poezie, împreună cu celelalte așa cum au fost definitiv cizelate de poet»

Intâmplarea, despre care am pomenit, şi care ne-a pus sub ochi preţiosul original al acestei coale de poezii, ne-a înlesnit atât verificarea notiţei lui Corneliu Botez, cât şi unele presupuneri pe tema trucajului operat. Intr'adevăr locurile indicate sunt marcate cu creionul albastru, atât de habitual lui Eminescu, strofa fiind delungită pe stânga de o linie albastră şi pare-se şi de o cruce cu cerneală (facsimilul nostru, în negru şi mai palid, nu poate confirma întru totul) Să spunem, în treacăt, că aşa cum figurează în *Omagiu* strofa cu litere mici (pe coloana II-a în josul paginei) reţine atenţia oricui şi prin bizareria locului sugerează fel de fel de ipoteze, pe care singur originalul (*alias* facsimilul nostru) le pune la punct Strofa *Intre degete ţigara etc* .. figurează, cum se vede din facsimilul nostru în capul paginei a 4-a a coalei şi a fost introdusă de Eminescu după ce poezia, fără de strofa aceasta, fusese transcrisă. Micul spaţiu disponibil explică şi micimea literelor. E o strofă înghesuită. Strofa aceasta, dimpreună cu *Pe-un volum mâncat de molii* figurau, după cum s'a văzut, în versiunea din manuscrisul 2280, 17—18 şi probabil (vezi argumentul respectiv) şi în 2260, 158—159.

Faţă de situaţiunea manuscrisului astfel relatată, s'ar putea face două serii de presupuneri: după cum însemnările cu creion albastru vor fi fiind sau nu ale lui Eminescu. Dacă sunt ale lui, şi creionul (fie albastru, fie mai mult roşu) este unul din ustensilele habituale ale atelierului său, atunci de sigur că originalul scrisorii de expediţie, dela care posedăm numai ciorna amintită, trebuia să specifice, într'un post-scriptum anume, termenii convenţionali după care, dacă se socotia la fel, strofa avea să fie eliminată, iar pentru *Şi mi-i ciudă* oferea o variantă, de pildă aceea ce se află în ediţia Maiorescu. Dar despre acestea singur originalul scrisorii, presupunând că s'ar mai găsi, ar putea certifica. Să reţinem însă că strofa înghesuită (eliminabilă) n'a apărut în *Convorbiri* şi că versul *Şi mi-i ciudă* . . . n'a fost modificat Cizelările despre care vorbeşte Corneliu Botez se reduc de fapt la acest singur vers, care în ediţia Maiorescu apare, precum se ştie. *Şi mă 'ntreb*. . . formă ce figurează în finalul de tranziţie din 2276^{II}, 63 v.

Iar dacă semnele albastre nu sunt ale lui, atunci înseamnă că censura Junimei, împotriva căreia se ridicase, nu s'a supus condiţiei ce Eminescu punea, să nu i se modifice « întru nimic » poeziile A presupune că între Iaşi şi Bucureşti va fi urmat un schimb de scrisori e mai puţin probabil. Poeziile apar în cel mai apropiat număr. Expediate, cum s'a văzut, cam după 8 Februar 1878, ele apăreau la 1 Martie.

Facsimilul oferă oricui putinţa să facă diferite observaţii pe tema scrisului, ortografiei, punctuaţiei, — excelent reper, deoarece sunt ale unei date certe· Februar 1878. Cetitorul va observa în v. 2· *Şed la masa mea* [*de*] *brad* – lacune frecvente în copiile eminesciene.

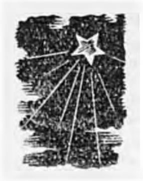

DEPARTE SUNT DE TINE...

« Convorbiri Literare », XI, 12, 1 Martie 1878

A patra din « coala de versuri », despre care s'a vorbit în notiţele precedente, — *Departe sunt de tine* aparţine aceleiaşi atmosfere veroniane, pe care mai mult decât celelalte, trimise odată cu ea, o sugerează nu numai în atâtea detalii biografice, cât mai cu seamă prin durerosul geamăt al inimei, peste care a aplicat una din cele mai discrete surdine Intâiul mesaj, din Bucureştiul surghiunului, întorcea Iaşilor, ecoul fericirii şi cercărilor de dragoste, petrecute acolo. Versiunile ce vor urma, dimpreună cu cronologia fixată, vor arăta şi mai bine în ce măsură poemele aparţin, prin întregul lor conţinut, Iaşilor. Originalul manuscrisului (cf. facsimilul alăturat), în care poezia nu are titlu şi e despărţită de *Singurătate* prin $*{*}*$ a fost reprodus întocmai şi în *Convorbiri Literare*. Şi deşi era vorba de o a patra poezie (« tuspatru » spunea Eminescu în ciorna scrisorii amintite), tabla de materii pe anul respectiv nu înregistrează pe *Departe sunt de tine*, fie pentrucă n'avea titlu, fie că o considera, cum şi este mai la urma urmei, drept partea a doua a *Singurătății*[1]). Ediția Maiorescu îi restitue autonomia, după criterii cu totul personale, cum este întreaga orânduire atât de armonioasă altminteri, a volumului, separând-o de *Singurătate*, cu care se completează și alcătuește, totuși, o unitate. (Cu titlu de informație. *Singurătate* e întâia poezie în ediția Maiorescu, iar *Departe sunt de tine* a 43-a, între *S'a dus amorul* și *Freamăt de codru*).

Ms. *Departe sunt de tine* se întâlnește în 6 manuscrise, toate în strofe mici. Anumite caractere comune fac cu putință alcătuirea a trei grupe.

A. 2306, 18 } (6 strofe) . . . . cca. 1876
B. 2262, 91 }

C. 2262, 110 } (7 strofe) . . . . . » »
D. 2283, 93 v.—92 v. }

E. 2283, 78 v.—76 v. (10 strofe) . . 1877
2283, 79 v.

F. Facsimilul coalei . 1878
trimisă la *Convorbiri*

Versul alexandrin, cum e cunoscut în versiunea din *Convorbiri* figurează numai în originalul facsimilat și tipărit pentru prima oară (cu trucajul amintit) în *Omagiu* (*1909*). Reproducerea ediției noastre îl restitue în fizionomia lui originară, așa că el trebuește socotit drept un tip aparte (identic cu textul definitiv).

A.—B. Intâiul ms. **2306, 18** (neînregistrat de Botez) precedă de aproape pe **2262, 91** și tipărirea lor pe două coloane pune sub ochii cetitorului nu numai două copii la scurtă distanță executate, dar și un exemplu tipic al procedeului folosit de Eminescu, în alternarea versurilor și strofelor. Lectura lor paralelă subliniază caracterul de glossă sentimentală, pe care-l au multe din variantele poeziilor lui. Amândouă aceste manuscrise cuprind, cred, toate elementele elegiei definitive, apărută în *Convorbiri*, și nu sunt (cum socotea Botez despre 2262, 91, pe care-l credea I-ul) « cu totul departe de text » deși, evident, « mult mai scurte ».

Ca timp, manuscrisul 2306, 18 se situează cam prin Mart 1876, judecând după scrisul unei note de rufăric, datată 11 Mart 1876, ce figurează pe aceeași pagină și chiar după anume forme din *Dorința*, (2306, 43) despre a cărei identificare cronologică am vorbit la capitolul respectiv (vol. I, pag. 392) și care sunt din 21 April 1876. Cerneala și creionul socotelilor din marginea celor două liste de rufărie, le apropie, ca și datele: 11 Mart și 21 April 1876.

Amândouă versiunile din A—B. au fost barate succesiv, odată cu transcrierea lor în alte pagini.

A. 2306, 18	*B. 2262, 91*
Departe sunt de tine	Departe sunt de tine
Stau singur lângă foc	Stau singur lângă foc —
Și inima 'ntristată	Și inima mâhnită
De minte-și bate joc	Cu mintea intră 'n joc
Opt zeci de ani îmi pare	Opt zeci de ani îmi pare
In lume c'am trăit	In lume c'am trăit —
Că sunt bătrân ca iaina	Că sunt bătrân ca iarna
Și tu vei fi murit	Că tu vei fi murit
Din minte-mi trag* în taina*	Cu degetele-i bate
A tinereții vești	Lin vântul în ferești
Cu degetele-i vântul	Trezind a tinereții
Lovește în ferești	Duioasele povești . . .

---

[1]) Aceeași înregistrare și în sumarul respectiv, publicat în fruntea numărului dela 1 Martie 1878, al *Convorbirilor Literare* : « Poesii: Povestea Codrului, Povestea Teiului, Singurătate, M. Eminescu ». In același număr poezii de V. Alecsandri *(La moartea lui Rola)* și de Veronica Micle.

5—6. Imi [pare] că port astăzi
Opt zeci de ani în sin

Şi îmi aduc aminte	Imi spune cum odată
Când te ţineam pe braţ	Eu te ţineam pe braţ – –
Au nu eram noi tineri	Eram aşa de tineri
D'iubire însetaţi ?	De dragoste 'nsetaţi
Deşertăciuni a lumii	Şi-mi repetai a mele
Şi par' că n'ar fi fost – –	Dulci versuri pe de rost –
Când îmi spuneai a mele	Deşertăciuni a lumii
Dulci versuri pe de rost	Şi parcă n'ar fi fost
Ş' a vântului bătaie	Ş' a vântului bătae
Cu lacrimi o ascult – –	Cu lacrimi o ascult
Ah ! sunt bătrân ca iarna	Căci sunt bătrân ca iarna
Şi ai murit de mult	Şi ai murit de mult.

C.—D. Grupul acesta cuprinde versiunile din **2262, 110** şi **2283, 93 v.—92 v.**, de câte 7 strofe fiecare. Diferenţele dintre ele sunt minime şi s'ar fi putut concentra toate în subsolul celei mai recente forme, aceea din 2283. Cum spaţiul ar fi fost acelaşi, le publicăm faţă 'n faţă pe două coloane, nu numai pentru mai sugestiva lor prezentare dar şi— mai ales —*pentru a pune în valoare numele propriu din v. 11 al versiunii 2262, 110 :* « Că sunt bătrân — Că *Tolla* — De mult va fi murit » — care, altminteri, ar fi trebuit să figureze în subsol şi ar fi trecut oarecum în umbră.

Tolla versului 11 (pe care Botez îl transcrie « . . . că Tolbe (?) », este la epoca aceea Veronica Micle, aşa cum se cunoaşte în deosebi din corespondenţa publicată de d-l Octav Minar, ale cărei còpii sunt în ms. 4850, 19—48 şi unde multe din scrisori sunt semnate cu pseudonimul, cu care o învestise Eminescu încă din 9 Iulie 1876 [1], când în foiletonul *Curierului de Iaşi*, apare *La Aniversară*, cunoscuta schiţă, una din cele mai graţioase realizări ale comediei sentimentale Mai mult, una din scrisori e semnată « Moi, la petite femme de Gajus » — Gajus Iulius Cesar fiind partenerul Tollei, — ceea ce ne duce, nu în 1882, cum datează d-l Minar, ci mai curând la episodul rupturii lor pasagere (cf M. Eminescu, *Opere*, I, pag. 391), puţin timp după 1880

Ca timp, cele două versiuni — C. şi D. — se situează tot în 1876. Toate elementele tehnice ale manuscriselor — hârtie, cerneală, scriere — duc în epoca lui *Călin I* şi *II*.

Să specificăm atenţiei cercetătorului următoarele· în manuscrisul D. strofa a 3-a *Opt zeci de ani îmi pare* e înlocuită, marginal, cu o altă versiune. Insă cerneala de un violet deschis şi grafia fac parte din versiunea E, ce şi figurează în acelaşi ms 2283 numai că în alt loc ff. 78 v.—76 v.: în răstimpul dintre D şi E. poetul revine la vechea strofă *Opt zeci de ani* . . ., iar pe cea marginală o incorporează 2 strofe mai departe (cf. textul tipului E).

Spuneam că diferenţele dintre C şi D. sunt minime. In schimb confruntarea formelor din subsol dă o imagină plastică a continuului flux şi reflux de forme, aşa de caracteristic lucrului de atelier (forme părăsite sunt reluate, din nou părăsite, ş.a m d).

C. 2262, 110	*D. 2283, 93 v.—92 v.*
Departe sunt de tine	Departe sunt de tine
Şi singur lângă foc	Şi singur lângă foc
Petrec în minte viaţa-mi	Petrec în minte viaţa-mi
Lipsită de noroc	Lipsită de noroc
Iar tu reamintire	Iar tu reamintire
Incet în suflet picuri	Incet în suflet picuri
Redeşteptând pe toate	Redeşteptând pe toate
Trecutele nimicuri	Trecutele nimicuri

---

[1] Cf. *Convorbiri Literare*, XV, 4, 1 Iulie 1881, pag. 161—162. O strofă bogată în sugestii din poezia *Dor de trecut* de Veronica Micle.

Dar să pot la vremi trecute să te duc în sbor cu mine,
Şi 'ntorcându-ne la ele, privind bolţile senine,
Să-ţi repet câte-mi spuneai,
Când prin stelele din ceriuri, şi prin florile din lume
Visător şi cu iubire căutai un dulce nume
Care mie să mi-l dai.

Optzeci [de ani] îmi pare
In lume c'am trăit
Că sunt bătrân — că Tolla
De mult va fi murit

Cu degetele-i bate
Lin vântul în fereşti
Torcând în gându-mi firul
Duioaselor poveşti

Când o ţineam la pieptu-mi
In ceasuri făr de număr
Şi-mi rezimam eu fruntea
De netedul ei umăr

Ea-mi repeta a mele
Dulci versuri pe de rost —
O visuri dulci a lumei !
Şi parcă n'aţi fi fost – –

Şi tainice cuvinte
Prin vânt pare c'ascult·
« Vei [fi] bătrân ca iarna —
« Ş' a fi murit de mult [»]

Optzeci de ani îmi pare
In lume c'am trăit
Că sunt bătrân ca iarna
Că *ea* va fi murit

Cu degetele-i vântul
Lin bate în fereşti
Torcând în gându-mi firul
Duioaselor poveşti

Când o ţineam la pieptu-mi
In ceasuri făr' de număr
Şi-mi rezimam eu fruntea
De netedul [ei] umăr

Şi-mi repeta a mele
Dulci versuri pe de rost —
Deşertăciuni a lumei
Şi parcă n'ar fi fost —

Ş' a vântului bătae
Cu lacrimi o ascult —
Căci sunt bătrân ca iarna —
Şi-a fi murit de mult.

* * *

E. Tipul acesta, evoluat, şi numărând chiar cu 2 versuri (40 versuri mici = 20 alexandrini) mai mult decât textul definitiv, figurează în ms. **2283, 78 v.—76 v.** şi va fi cunoscut, înainte de a fi fost transcris cursiv, o versiune intermediară, al cărei brouillon lipseşte. Că va fi existat, această versiune intermediară, o atestă nu numai distanţa dela tipul C.—D. la E., dar şi existenţa unui crâmpeiu (6 strofe dela urmă) transcris caligrafic, cu o pagină mai înainte pe 79 v. (*în caetele-manuscrise, unde se scrie în toate direcţiile şi poziţiile, cât de fanteziste, nu trebue să mire că 79 v. vine înainte de 78 v.*) Acest crâmpeiu, (cele 6 strofe), cum e şi firesc, îl înregistrăm în subsolul tipului E. Ca timp versiunea E aparţine poate anului 1877. Prezintă aceleaşi caractere (cerneală, scris) şi se află în vecinătatea formelor, intermediare, din *Povestea teiului* şi *Despărţire* (cf. acele forme) Să mai specificăm că cerneala ultimelor aplicaţii, majoritatea marginalii, din acest tip E., e de un violet închis, diferit de prima E ca un fel de al doilea strat, cronologiceşte ulterior.

---

6. Incet încet > Incet în s. etc ;
7—8 A tinereţii toate
Duioasele nimicuri

15—16. 1° Trezind a tinereţii
Duioasele poveşti

2° Torcând în gându-mi firul
. . . . poveşti ~

23. De;ertăciuni a lumii> O v.d.a. lumei ! [*aplicat întâiu, din distracţie, în locul v. 19, apoi şters*], 24 Ş. parcă n'ar f.f. – –;

25—28. Ş' a vântului bătae
Cu lacrimi o ascult
Mă simt bătrân ca iarna — (*a*)
Şi-i fi murit de mult
(*a*) Căci sunt b.c.i. —.

25. Şi tainic[e] > Ş' a vântului b.; 28. Şi au murit de mult

E. 2283, 78 v.—76 v.+79 v.

Departe sunt de tine
Şi singur lângă foc
Petrec în minte viaţa-mi
Lipsită de noroc

Iar greaua amintire
Pe suflet cade ’n picuri
Trezind în faţă toate
Trecutele nimicuri

Opt zeci de ani îmi pare
In lume c’am trăit
Că sunt bătrân ca iarna
Că tu vei fi murit.

Cu degetele-i vântul
Ciocneşte în fereşti
Se toarce ’n gându-mi firul
Duioaselor poveşti

Ş’atuncea dinainte-mi
Ca printr’o ceaţă treci
Cu gura ta fierbinte
Cu mâni subţiri şi reci

5—8 1° Greoae amintire
In suflet cade ’n picuri
Trezind pe suprafaţa-i
Trecutele nimicuri

2° Greoae amintire
Pe suflet cade ’n picuri
Redeşteptând în faţa-i
Trecutele nimicuri

3° Şi amintiri greoae
Pe suflet cad în picuri
Trezind în faţă toate
Trecutele nimicuri

9—10 1° Năzare-mi-se cumcă
Viaţa mi-am trăit
2° Năzare-mi-se cumcă
De mult aş fi trăit

13—16. Cu degetele-i bate
Lin vântul în fereşti
Torcând în gându-mi firul
Duioaselor poveşti

17—20 Ş’ atunci copilă blondă (*a*)
Aievea-mi pari că treci (*b*)
Cu gura ta cea caldă
Cu mâni subţiri şi reci.

In strofa marginală, scrisă în 2283, 93 v. (cf. argumentul tipului D.) *cu care înlocuia strofa* Opt zeci de ani:
(*a*) Ş’ atunci copilă dulce > Ş’a.c. blondă,
(*b*) Aievea parcă treci

Cu brațele-amândouă
De gâtul meu te-anini
Și parc' ai vrea a-mi spune
Ceva . . . apoi suspini

Din versurile mele
Spui vorbe pe de rost
Deșertăciuni-a lumii
Și parcă n'ar [fi] fost

---

28. Și parcă n'ați [fi] fost;

Cum pentru versurile câte urmează dela v. 21 înainte, avem și fragmentul caligrafic de pe f. 79 v., așezăm variantele pe 2 coloane, la stânga f. 79 v, la dreapta cele proprii ale tipului E *In felul acesta reiese mai limpede că fragmentul din 79 v avea o strofă mai mult (cetitorul cată să fie atent la numerotația coloanei II) :*

f. 79 v.	*f. 77 v—76 v.*
Cu mânule-amândouă	Cu brațele amândouă
De gâtu-mi te anini	De gâtul meu te-anini
C' obrazul la ureche-mi	C' obrazul la ureche-mi
Cuvinte dulci suspini	Cuvinte dulci suspini
Din propriele-mi cânturi	Din cânturile mele
Spui șiruri pe de rost – –	Spui versuri pe de rost – –
Deșertăciuni a lumii	Deșertăciuni duioase,
Și parcă n'ați fi fost !	O parcă n'ați fi fost
Tu sarcină gingașă	Tu sarcină gingașă
De-amor și frumuseți	De-amor și frumuseți
In sărutări topeam noi	In sărutări uneam noi
Sărmanele vieți.	Sărmanele vieți
O glas al amintirei	Trecutul amintirei (*c*)
De ce nu ești tu mut	Ce nu rămâne mut
Nu lași să uit norocul	Să uit pe veci norocul
Ce-o clipă l-am avut	Ce-o clipă l-am avut ? (*d*)
Ci-amesteci al tău vaier	
Cu glasul trist de vânt	
Trezești în minte-mi iarnă	
Pustie și mormânt	
Din freamătul de ramuri	Din vântu 'n ramuri [goale]* (*e*)
Cuvinte parc' ascult	Un vuet parc' ascult (*f*)
« Vei fi bătrân și singur – –	« Vei fi bătrân și singur, (*h*)
« Va fi murit de mult».	« Va fi murit de mult».

23. Cu gura la ureche-mi, 35. De ce nu lași să uit eu; [*strofa 37—40 încadrată în chenar, supusă deci eliminării, ceea ce și urmează*], 42. *Ulterior :* Cuvintele *ceea ce ar fi dat, poate, versul :* Cuvintele ascult, *dar intentia oprită ; incert, dacă* le *din* Cuvintele *n'a fost în cele din urmă șters ,* 43. « Vei fi bătrân ca iarna.

(*c*)—(*d*) O glasul amintirei
De-ar rămânea el mut,
Să uit pe veci norocul
Ce-o clipă l-am avut
(*e*)—(*f*) 1° Ci 'n freamătul de ramuri (*g*)
Vestirile-i ascult
(*g*) Prin șoaptele > Ci 'n f. etc.;
2° Dar nu . . . Cu vântu 'n [ramuri]*
Vuirile-i ascult
(*h*) « V f b ca [iarna] > « V f b. și s.

Tu sarcină gingașă
De-amor și frumuseți
In sărutări uneam noi
Sărmanele vieți

In noaptea amintirei
Rămână glasu-ți mut
Să uit pe veci norocul
Ce-o clipă l-am avut.

A vântului bătae
Cu lacrimi o ascult [:]
« Voiu fi bătrân și singur,
« Va fi murit de mult ! »

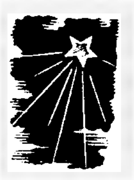

PAJUL CUPIDON

« Convorbiri Literare », XII, 11, 1 Februar 1879

Tipărită exact un an după ce-și reluase colaborarea bucureșteană la *Convorbiri Literare*—« gluma subtilă din *Pajul Cupidon* »[1]), pe care o trimetea și apărea odată cu *O rămâi . . .* și *Pe-aceeași ulcioară*, aparține întru totul Iașilor. Chiar dacă ultimele retușări ca și transcrierea pentru tipar sunt ale Bucureștilor, întâile forme închegate, și încă definitiv, datează, în medie, de trei ani și se grupează în acel prim și bogat capitol al romanului veronian, ce numără toate poeziile de dragoste dintre 1874—1876 inclusiv, comentate în volumul I al acestei ediții

Dacă descrierea de mai jos va avea darul să lămurească etapele acestei creațiuni — ceva mai complexă. nu și mai complicată, ni se pare problema genezei. Fără a nădăjdui în certitudine, se poate, totuși, spune că întâiul germen stă în chiar imagina lui « Cupidon pagiul » ce se întâlnește în feluritele variante ale poemei postume *Diamantul Nordului : « Iar Cupidon pagiul cu palma s'ascundă — A lampei de noapte lucire de nuntă »* (2278, 17), și figurând într'o redacție răzleață, redusă numai la aceste două versuri, într'un manuscris timpuriu, ceea ce ne-ar duce pe vremea studenției, în forma. « *Și pagiul amor surîzând să ascundă — Cu palma deschisă făclia de nuntă* » (2280, 10) In aceeași vreme se situează, poate, și întâiul germen al poeziei *Kamadeva*, (ceea ce se va lămuri la capitolul respectiv), tipărită abia în 1887, dar care aparține aceleiași vârste a Iașilor, ca și *Pajul Cupidon*

Că cele două poezii sunt înrudite și că reprezintă două întrupări ale aceluiași principiu, iată ce s'a observat din timp și se poate urmări în amănunte la capitolul *Kamadeva* Identitatea aceasta merge așa de departe că nu ni se pare decât prea firească substituirea, cu care N. Iorga vorbea în comunicarea sa academică, de una, voind să numească pe cealaltă: « Insuflețirea pentru iubita așa de nobil idealizată [*suntem după 1876 n. n.*] se continuă Pe ea o cere la țară sub mireasma salcâmului. De iubirea ei l-a aprins cu săgeata, din Olimpul indian, zeul Kamadeva »[2]) Excelenta intuiție, suplinind documentul, așa cum la tot pasul se întâlnește în comentariile lui N. Iorga e, în orice caz, una din acele erori, explicabile și fecunde. Dovada: în momentul când poetul purcede la elaborarea versiunei

---

[1]) N. Iorga, *Istoria literaturii române contemporane*, 1934, I, pag 235.

[2]) N Iorga, *Eminescu în și din cea mai nouă ediție*, Analele Acad Rom 1940, pag 18.

Pagiul Cupido din 2254,89 v., unde una din strofe (cf. subsol respectiv, v 33—36) e scrisă cu cerneala neagră de Bucureşti, contrastând atât de violent cu violetul întregii coale, mai dinainte redactată, — manuscrisul 2262,96, pe care se afla versiunea B din *Kamadeva*, îi sta deschis înainte, căci marginal, cu aceleaşi caractere şi aceeaşi cerneală neagră de Bucureşti, schiţează versurile de mai jos, cu care n'ar fi exclus a fi voit să înlocuiască strofa 29—32 din *Pagiul Cupido* (aşa cum şi pe următoarea, 33—36, a înlocuit-o, dar la ea acasă)

Dar viclean 'i este ochiul
De şi pasul 'i-i nătâng
El întoarce a lui faţă
Inspre umărul lui stâng

Aşa dar, cel ce va voi să redacteze monografia acestei poezii va trebui să coroboreze, pe de o parte, datele şi textele poeziei *Kamadeva*, pe de alta, să reia, graţie acelei versiuni simili-populare, ce se poate ceti mai jos, întreg capitolul poeziei erotocritene, despre care s'a spus câte ceva la *Povestea Codrului*, precum şi la capitolul *Iubind în taină*. La care se va adăoga şi acele materialuri colaterale, ce am strâns la capitolul *Călin*, cum de pildă: *Idol crud al Afroditei* (vol. I, pag 428).

In orice caz, este, bănuim, singura cale sigură ce se poate urma Dibuirea, cu orice preţ, a isvoarelor poate să ducă la concluzii eronate, ca aceea, ce se poate ceti în studiul d-lui N Tcaciuc-Albu: « Dela N. Lenau la Eminescu », al căruia al V-lea paragraf vorbeşte despre *Pajul Cupidon* şi are următoarea încheiere. « Cel mai frumos rod al influenţei lui Lenau asupra lui Eminescu, este acest paj Cupidon, care poate sta cu cinste alături de fratele său « Der Lenz », una dintre cele mai alese creaţiuni ale poeziei lirice germane. Stau alături două personificări « Der Lenz » (primăvara) şi « Pajul Cupidon » (iubirea), amândouă sunt graţioase, şăgalnice, senine şi se prezintă ca două întruchipări răsărite din suflete mulţumite şi optimiste » [1]. Aceasta la sfârşitul unei incursiuni sârguincioase, cu textele faţă în faţă, cu tălmăcirea. Din nenorocire, între cele două poezii nu e nicio asemănare cât de vagă, afară de faptul că amândouă au câte 9 strofe. Ritmul, cum observă însuşi d-l N. T.-A., şi care preţuieşte ceva în tonalitatea poeziilor, e trohaic la Eminescu, iambic la Lenau Cât despre cele două personificări, cred că e o mare distanţă dela prosopopeea propriu zisă şi întru totul personală a lui Lenau, la motivul de mitologie consacrată din care Eminescu derivă o graţioasă poezie intimistă

Ms. Intr'o versiune apropiată de textul definitiv, *Pajul Cupidon* se află, aşa cum au arătat şi Scurtu şi Botez în ms. **2254, 89 v.**, despre ale cărui atribute vom vorbi mai amănunţit cu prilejul transcrierii de mai jos.

Inainte de aceasta să ne oprim însă şi la un alt ms. **2262, 89**v., + **63** indicat întâi de Scurtu şi apoi de Botez, amândoi fiind însă de părere că nu trebueşte luat în seamă, deosebirile dintre texte fiind prea mari. « Crâmpeie dintr'o variantă cu totul deosebită şi anterioară » înseamnă Scurtu despre fragmentul dela fila 89 v. şi « altă variantă, mai desvoltată, dar şi aceasta cu totul deosebită » despre cel dela fila 63 [2]. Iar Botez: « Manuscrisele indicate de I. Scurtu, în ediţiile sale, 2262, 89 v. şi 63 n'au nimic comun cu această poezie » [3]. Dacă însemnarea lui Scurtu mai lasă loc apropierilor, căci deşi « cu totul deosebite », fragmentele sunt totuşi ale unei « variante », Botez e dimpotrivă categoric: aceste manuscrise « n'au nimic comun » cu poezia în chestiune

Să notăm dintru întâi că manuscrisele sunt de fapt unul singur, scris în acelaşi timp, numai că cele două file au fost legate răzleţ, hârtia, scrierea, cerneala fiind de una şi aceeaşi esenţă, iar pagina 63 conţinând, cum se poate vedea mai jos, urmarea textului început la pag 89 v. şi nu, cum spune Scurtu, o altă « variantă mai desvoltată ». Textul, pe care îl vom reproduce, mai jos, este fără îndoială de un alt contur, poate şi de un alt timbru decât al *Pajului Cupidon*, deosebirea dintre ele fiind aceea dintre un produs popular sau simili-popular şi unul de factură cultă, aşa că şi Scurtu şi Botez puteau să fie îndreptăţiţi a-l neglija.

Şi totuşi poate că înregistrarea ăstui text la acest capitol, să nu fie chiar atât de arbitrară. Anterior conceptului definitiv din *Pajul Cupidon* sau numai concomitent cu acesta, textul *Amor, copilaş hain* (cum sună prima redacţie a versului *Amor drăgălaş copil*) completează acel capitol al poeziei erotocritene, despre care s'a amintit cu prilejul unei versiuni înrudite din *Povestea Codrului* şi arată o predilecţie constantă, mai cu seamă pentru epoca 1875—1876, dela Iaşi. Consecvenţi principiului de a grupa şi manuscrise colaterale, anexăm aici, aşa cum am procedat şi pentru *Călin*, acest text înrudit. O lectură mai atentă ar descoperi poate aderenţe şi mai organice între textul acesta şi *Pajul Cupidon*. Ne mulţumim să sugerăm apropierea, ce ni se pare evidentă, între strofa 21—24 din 2262 şi strofa 5—8 din 2254 în care nu numai virtuţile nupţiale ale lui Amor şi Cupidon sunt aceleaşi, dar acelaşi metrul, acelaşi ritmul şi cam aceleaşi şi rimele:

---

[1] *Convorbiri Literare*, LXXII, 6—7—8—9, Iunie-Septemvrie 1939, pag. 1363.
[2] M. Eminescu, *Poesii*, ediţie îngrijită după manuscrise de Ion Scurtu, 1908, pag. 159.
[3] M Eminescu, *Poesii*, ediţie îngrijită de Constantin Botez, 1933, pag. 342.

2262

Ca şi lebăda el are
Două aripi de ninsoare
Flori el pune la urechi
Starosteşte mii perechi

2254

Ştiu guriţa lui ce poate
O lipeşte la urechi
Singuratecelor viețe
El le caută perechi

Iar această strofă, a doua, aici, (2254), este eliminată din textul definitiv.

Ca timp, textul acesta simili-popular aparţine epocei în care redactează *Călin I*, în care formele strofice abundă sfârşitul lui 1875 şi primăvara lui 1876. Acelaşi scris şi în *Frotocrit* (cf. facsimilul la *Scrisoarea a II-a*, odată cu *Versuri cu unghii*), *Călin I*, *O stradă prea îngustă*, etc

Despre valoarea literară a textului, despre rafinata lui ingenuitate chiar, cred înutil a mai atrage atenţia cetitorului (cf. între altele variantele dela subsol pentru v. 1—12).

2262, 89 v.+63

Amor drăgălaş copil
S'au luat tiptil-tiptil
Nebăgându-i nime sama
El fugise de la mama

Eară ea grija-i ducând
Scrie-o carte mai curând
Ş'o trimite spre citire
Lumea ca să-i dee ştire

Cine cum îl va vedè
Dânsei [de] ştire să-i dè
Drept răsplată li va da le
Sărutarea gurei sale

Şi mai mult decât atât
Celui ce-l va fi găsit
Şi-l va-aduce prins de tot
Şi cu funii cot la cot

---

1. Amor copilaş hain; 15. Şi'l aduce cot [la cot]

La început, 1—12 se prezintă desvoltate în aceste 4 strofe cu rimele încrucişate:

Amor copilas haïn
El fugise dela mama
Ca să-l prindă e un chin
Nimeni nu-i luase sama

Doamna Venus însă a scris (*a*)
Cu-acest scop frumoasă carte
Pe Mercur ea a trimis (*b*)
S'o citească 'n orice parte

(*a*) D. V. scrie-atunci > D.V. a trimis;
(*b*) Şi tot > Şi pe oameni a trimis,

Dacă unul s'ar găsi
Ca să-l vadă unde este
Sigur că nu va lipsi
Ei să-i deie-atunci de veste

Cela ce-l va fi găsit (*c*)
Dela Venus are-o gură (*d*)
Şi mai mult decât atât
Cel ce-a prinde-astă făptură

(*c*)—(*d*) Cel ce-a fi un sărutat
Capătă pe roşa-i gură

N B Cam din aceeaşi vreme, printre strofele întâiei redacţii, brouillonate, a poeziei Criticilor mei (*cf. acel capitol*), *în 2262, 100, aceste versuri răzleţe, pe care le transcriem întocmai, fără a putea decide rostul lor, întru totul*:

Ale firei (*e*)
Idealuri există
Să priveşti — spre [a] avè nu-s
Numai eu ţinuiu în braţu-mi
Indărătnic chiar pe Venus

(*e*) *Rând şters*

Cui ar vrè să se îndemne
Eu îi spun ale lui semne
Copilașu-i mic, sălbatic
Fața-i arde ca jeratic

Ca și lebăda el are
Două aripi de ninsoare
Flori el pune la urechi
Starostește mii perechi

Umeri albi și aripi [albe]
Săgețile mândrei toalbe
De le-aruncă de departe
Ține ochii într'o parte

Gol cu totul și mișel
Totuși e mai tare el
De cât orice cavaler
Fie îmbrăcat în fier
Ș'a făcliei raze roși
I-a orbit pe inimoș[i]
Și 'n icoanele nădejdii
El aduce mii primejdii

Fete tinere, neveste
El rănește făr' de veste
Făr de milă, făr de teamă
El rănește chiar pe mamă

De'l găsiți pe-acest mișel
Puneți mâna atunci pe el
De n'ar vrè cu binișorul
Să'l luați atunci cu zorul

Și să'l țineți bine 'n mână
Căci cât nu-i băgà de samă
Ți-a fugit și nu-l mai ~
[ ]

---

17. Cine ar vrè etc.,
Ultime versuri din fila cu rime încrucișate :

17—18. Spre-a'l cunoaște eu vă dau
Acum semnele lui toate

28 *Marginal* Și zîmbind cu șireție

39. *de fapt* Fără (*sic*) de milă f d t , 44. Să-l luați atunci cu răul > S.l a. cu sila*; 48—49 *versuri lipsă — spațiul însă rezervat în original.*

[ ]
Nici te uită tu l'aceea
Că e trist sau se buzumflă — —
O, pe sus, voinice'l umflă

Tot ce i-ar eşi din gură
Strigăt sau desmerdătură
Şi de plânge jalnic clean*
El atunce-i mai viclean

De-ţi oferă o guriţă
Să n'o furi căci vai de tine,
Şi de-ar vrè să-ţi dăruiască
Săgeţia lui de aur
Te fereşte să pui mâna
Tu pe ea.

Şi oricare 'nsă l-ar prinde
Să ia sama
Să nu calce - un pas de lături
Căci atunce într'adins
Cel ce prinde va fi prins

Ms.-ul **2254,89v**. reprezintă singurul text complet, chiar prea complet, dacă ţinem în seamă că în această formă poezia e alcătuită, cum se va vedea, din două părţi Scrisul, cerneala violetă, sistemul de creioane, roş şi albastru, hârtia ar pleda pentru epoca de Iaşi. Dar poesia e scrisă pe dosul unei file de coală, pe care figurează traducerea părţii a III-a din *Vârful cu dor*, ce avea să se reprezinte în Ianuarie 1879, traducere la care Eminescu va fi lucrat cel mai târziu în 1878. Cum grafia si cerneala celor două feţe ale coalei de hârtie diferă, se poate presupune că traducerea *Vârfului cu dor* a utilizat, cum obişnuia, hârtie de Iaşi, pe verso căreia se aflau alte poezii, în cazul de faţă *Pagiul Cupido*. De o certitudine însă nu poate fi vorba Pentru circumscrierea adevărului ar trebui să putem afla din acte (scrisori sau însemnări de jurnal, străine) când va fi primit Eminescu invitaţia să traducă libretul Carmen Sylvei. Grafologic vorbind, uneori scrisul acestei traduceri se apropie de scrisul din 1876 Să dateze dela Iaşi, începutul de tălmăcire ?1) Pagina imediat următoare (f. 90) cuprinde fragmentul în distihuri elegiace din *Scrisoarea II-a*, (cf. acolo, la capitolul respectiv,) în care figurează versul *Şi cu prostii de jurnal zilnica pâne câştig*. Cu toate că vecinătatea nu decide (mai ales că filele 90—91 sunt coli puţintel mai scurte), hârtia, scrisul şi cerneala par să fie din aceeaşi epocă. Dar care? A *Curierului de Iaşi* sau a *Timpului?* Loc de supoziţie ar fi pentru amândouă. Să spunem, ca un punct de reper, că ele se înrudesc, în spirit şi caractere materiale cu filele *Epistolei deschise către homunculul Bonifacius*, *Erotocritului*, etc., din 2262, 85 sq , ce aparţin, cu certitudine Iaşilor.

Aşa dar dintr'o circumscriere într'alta, s'ar putea trage concluzia, că versiunea din 2254,89v aparţine Iaşilor, circa 1876-1877.

---

51. Că e trist sau că> C.e.t.s.s.b., 53—54 *sublimate cu roşu (reţinute) ;* 55. *deasupra lui* clean* *o vagă însemnare cu creion, indescifrabilă,* 57. *de aici înainte (afară de 66—67) versurile sunt informe, abia schiţate* , 65. Să nu calce pe de laturi.

1) E din ce în ce mai probabil, cu cât confiuntăm mai mult natura grafiilor In cazul acesta — dar, de o certitudine, spuneam, nu poate fi vorba — lucrul se va fi întâmplat invers: coala cu traducerea din 1876, a slujit. cu contrapagina-i albă, de maculator pentru *Pagiul Cupido*, din cca 1877.

2254, 89 v.

Pagiul Cupido vicleanul
Mult e rău și alintat
Cu copilele se joacă
La femei el doarme 'n pat

Știu gurița lui ce poate
O lipește la urechi
Singuratecelor viețe
El le caută perechi

De lumină ca tâlharii
Se ferește binișor
Pe ferești se sue noaptea
Dară calcă 'ncetișor

Cordelușe și nimicuri
Iată toate a lui averi
Darnic când nu vrei nimica
Și sgârcit daca le ceri

Șezi la lampă 'n carte cauți
Deslegări și adevăr
Și 'ntâlnești lipită 'n file
Vița-i galbenă de păr

El dă gânduri ne'nțelese
Vrâstei crude și necoapte
Cu icoane luminoase
Zugrăvește neagra noapte

Când de-o sete sufletească
Prinsă-i fata tinerică —
Au dormit cu ea alături
Ca doi pui de turturică

Pășin este ca copiii
Dar zîmbirea-i e vicleană
Dară galiși îi sunt ochii
Ca și ochii de vadană

---

23 Și['n] >Cu icoane etc.; 27. El > Au dormit etc. 29. Pășin. Cf. *Dicționarul enciclopedic ilustrat « Cartea Românească »* de I. Aurel Candrea și Gh. Adamescu: « Pășin, pîșin, *adj* Mold. Bucov. Țanțoș, înfumurat, fudul. *o vezi cât e de pîșină, dar și asta are două coaste de drac într'însa* (Creangă) ». — Pentru plus de detalii cf. H. Tiktin, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, ap.: pîșen, pîșin etc.

29—32. *Despre ipotetica intenție de a schimba aceste versuri cu altă strofă, mai târziu, la București, cf. mai sus, notița introductivă.*

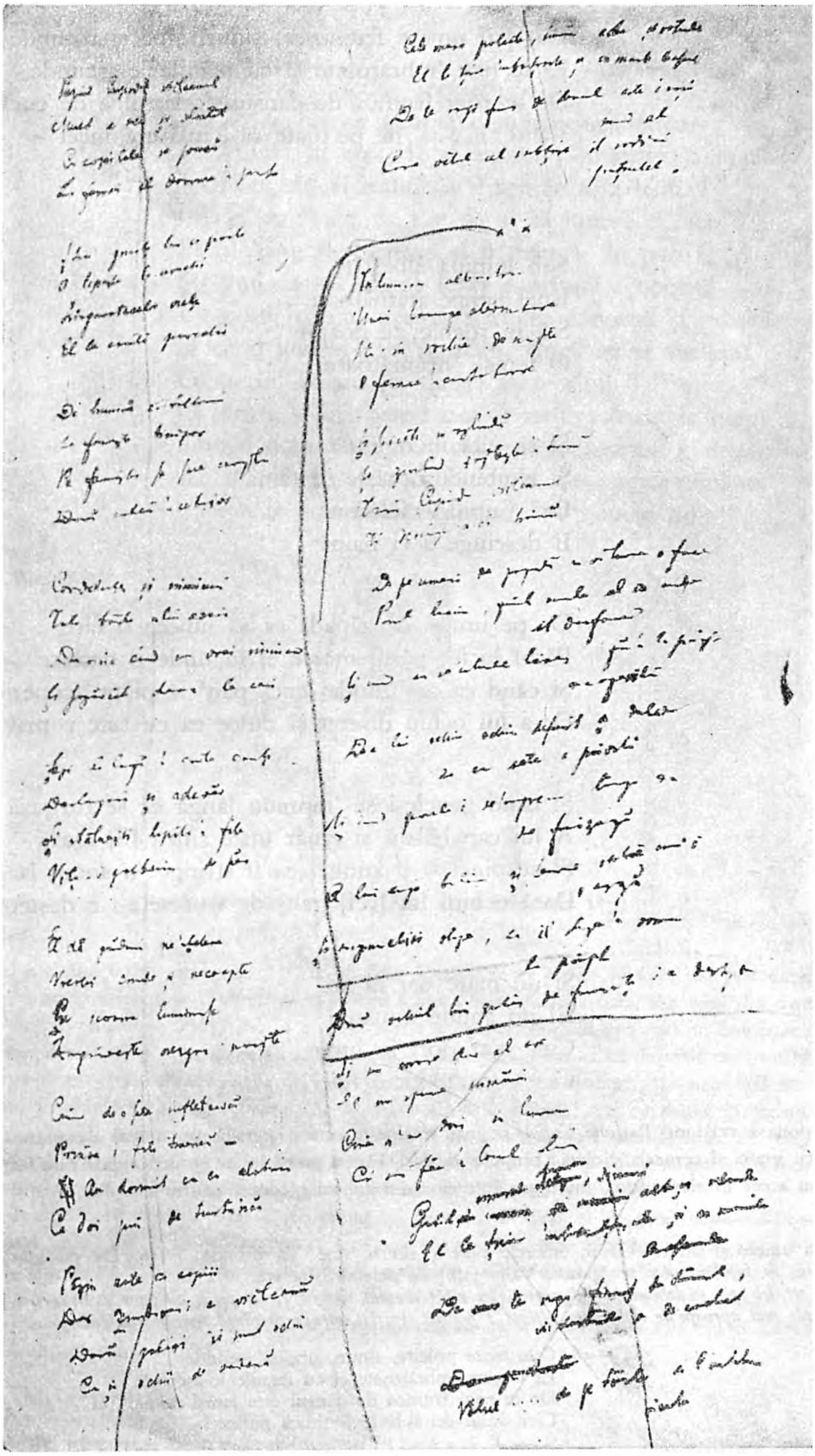

Mss.-ele Academiei Române PAJUL CUPIDON 2254, 89 v. (21,5 cm. × 34 cm.)

Gât [şi] umere frumoase, sînuri albe şi rotunde
El le ține 'mbrățoșate şi cu mânile le-ascunde
De te rogi frumos de dânsul, îndestul e de cochet
Vălul . . . . . . de pe toate să-l înlăture încet

* * *

Sub lumina albăstrie
Unei lampe atârnătoare
Stă în rochie de noapte
O femee 'ncântătoare

Și se uită în oglindă
Și zîmbind şopteşte 'n taină
Iară Cupido vicleanul
Ii descinge a ei haină

De pe umeri de zăpadă ca să lunece o face
Părul luciu, părul moale el în unde îl desface
Și când ea se 'ntinde leneş pân' la piept acoperită
De-a lui ochiu discret şi dulce ea cu sete e privită

Și când genele-i se 'mpreun lângă ea se furişază
A lui cap bălaiu şi tânăr între sîni-i [îl] aşază
Și suspinele-i îi stinge, ea îl strînge 'n somn la piept
Dară ochiul lui [cel] galiș de frumseța-i e deștept

Și un mare dar el are
El nu spune nimănui
Cine n'ar dori în lume
Ca să fie 'n locul lui[?]

Partea a doua a versiunii *Pagiului Cupido* se mai întâlneşte, cu o versificație numai alexandrină, în ms.-ul **2268, 33 v.**, cu grafia şi cerneala violetă a timpului de Iaşi. Fără a putea spune cu certitudine care formă, precedă, cea strofică sau aceea în alexandrini, mulțimea formelor din subsol pledează pentru cea din urmă.

---

33. Gât şi umere şi sînuri > Gâtul, umerele netezi, sînuri albe şi rotunde, 36. De pe toate > Vălul . de pe toate etc, *de fapt versul e prefigurat :* Vălul [alb] de pe[ste] toate etc.

Versiunea strofei 33—36 dela etaj e ulterioară, cu altă cerneală, neagră, şi alt scris, de sigur de Bucureşti (circa 1878). Cronologiceşte, cât mai aproape de elaborarea ultimă a poeziei Inițial, strofa prezintă următoarea redacție ·

33—36 Cele mere poleite, sînuri albe şi rotunde
El le ține 'mbrățoșate şi cu mânile le-ascunde
De te rogi frumos de dânsul este iarăşi numai* el
Care vălul cel subțire îl ridică puțintel.

37 In lumina albăstrie etc , 47 pân'n [piept] > p la piept 48. *de fapt :* De-a lui ochiu ochiu (*sic*) discret etc, 50. *de fapt :* o (*sic*) aşază, 51. stinge *sau* strînge?

2268, 33 v.

In lumina albăstrie unei lampe atârnătoare
Stă în rochie de noapte o femee 'ncântătoare
Şi se uită în oglindă şi zîmbind şopteşte 'n taină
Iară Cupido vicleanul îi descinge a ei haină
— De pe umeri de zapadă el să lunece o face
Părul luciu despleteşte şi îl mângâe în pace
Şi când ea se 'ntinde leneş jumătate acoperită
De-a lui [ochiu] discret şi dulce e dorită şi privită
Şi când genele-i se 'mpreun, lângă ea se furişază
Capul lui bălaiu [şi tânăr] între sîni[-i] îl aşază
O sărută şi în somnu-i ea îl strînge 'ncet la piept
Numai ochiul lui [cel] galiş de frumseţa-i e deştept
Ah un singur dar el are . . . el n'o spune nimănui
Cine n'ar dori în lume ca să fie 'n locul lui

O RĂMÂI

«Convorbiri Literare», XII, 11, 1 Februarie 1879

Aparţinând aceluiaşi bogat ciclu veronian, ca şi *Paţul Cupidon* şi *Pe aceeaşi ulicioară*, cu care deodată şi apare în acelaşi caiet al revistei ieşene — *O rămâi* se întâlneşte schiţată pentru întâia oară, într'unul din manuscrisele de Iaşi, ce aveau să fie reluate şi desăvârşite în noua sihăstrie a Bucureştilor In procesul de limpezire al fazelor şi de fixare a cronologiei unei poeme, grafologia, aşa cum se bănueşte, îşi are şi ea de spus cuvântul său Din nefericire, acest cuvânt nu este totdeauna uşor de descifrat Căci dacă se pot distinge, aproape fără de greş, câteva puncte de reper, infailibile, în grafia eminesciană, nu odată ele se confundă, mai cu seamă în scrisul de caracter intens brouillonar, rapid, instantaneu şi oarecum neglijent In atari cazuri, nu e atât de lesne de hotărît şi grafologia, departe de a clarifica, constitue un adevărat izvor de rătăciri. De aceea se cuvin numai cu prudenţă folosite sugestiile de natura aceasta şi verificate prin toate mijloacele, posibile, de confruntare.

Un astfel de prilej ni-l oferă şi întâiele redacţiuni ale poeziilor *O rămâi* si *Pe aceeaşi ulicioară*, figurând amândouă în apropiată vecinătate, în micul carneţel cartonat de buzunar (un *notes* reporterіcesc, ai zice, al redactorului dela *Curierul de Iaşi*), care este ms 2289 Scrisul subţire şi cerneala violet-deschisă, ce se întâlnesc şi în alte redacţiuni de Iaşi, sugerează dela întâia vedere o astfel de provenienţă Ea trebueşte însă verificată în lumina acelor elemente, capabile să o confirme sau nu. Iată câteva din acestea. (Cele ce se spun despre una sau alta din aceste două poezii, se aplică amândurora).

---

3. Ş s u î.o.ş.z. şopteşte şie; 4 I.C.v. cu mânuţele-o descinge, 5. D.p.u.d z. el încet dă haina jos, 6. P.l.d şi îl mângâe frumos, 8 *aici lipseşte* ochiu *şi 'n 2254 e de două ori*, 10 *de fapt* . între sînii, 11. O sărută pân ce-adoarme şi la piept ea'l strînge 'n somn > O sărută noaptea toată şi la piept ea'l strînge 'n somn, 12. N.o. ei > N.o. lui [cel] galiş e în veci, în veci deştept.

O rămâi figurează în trei manuscrise, dintre cari cel de al doilea, de un caracter încă brouillonar şi tranzitoriu, poate fi cu certitudine localizat la Bucureşti, de vreme ce-i contimporan cu diverse ciorne ale poeziilor ce va publica tot în 1879 Fie deci această versiune, să zicem, din acest an sau mai probabil din 1878. Aşa dar întâia versiune trebue împinsă înainte de aceste date, în 1877 sau 1876, la Iaşi. Pentru aceasta pledează manuscrisul, unic, al celei de a doua poezii *Pe aceeaşi ulicioară* Sunt în acest manuscris, în aceleaşi trei pagini, de fapt două versiuni suprapuse ale poeziei, cum atestă cerneala, violetă dar de două nuanţe, scrisul de două caractere şi mai ales textul însuşi. a doua redacţiune (aplicată peste vechile versuri sau schiţată pe fila din stânga) şi care se distinge perfect, fiind cea apropiată de textul definitiv, apărut în *Convorbiri*. Ce distanţă separă cele două grafii şi deci cele două redacţiuni nu se poate, evident, decât cu certitudine relativă hotărî. Insă scrisul şi cerneala celei de a doua redacţiuni ar putea fi *întrucâtva* fixată. E scrisul (cerneală, contur şi caracter) ce se întâlneşte în pagini învecinate şi anume în seria de sonete, intitulate *Petri-Notae*, a căror vehementă vervă satirică se exercită asupra lui Dimitrie Petrino, poetul bucovinean venit la Iaşi în toamna lui 1875 şi succesor al lui Eminescu, în postul de director al Bibliotecii Centrale din Iaşi.

O scrutare a relaţiilor ultime dintre Petrino şi Eminescu poate că ne-ar apropia de realitate Violenţa sonetelor *Petri-Notae* îşi au sorgintea fără îndoială, în procesul intentat lui Eminescu, de către succesorul său la bibliotecă, în urma raportului cu care acesta sezisează Ministerul de Instrucţie, la 22 Iunie 1876. Fără a intra în toate detaliile acestei afaceri, al cărei dosar extrem de interesant a fost tipărit [1]), să spunem numai: că Eminescu e reclamat a fi sustras din bibliotecă, mobilier şi cărţi; că Petrino îl acuză chiar şi în interogatoriul dela 9 Noemvrie 1876, că ar fi făcut aceasta din rea credinţă; că după ce a înaintat acte justificative Inaltei Curţi de Comptuii (o ciornă de petiţie, în 2262, 33 v., poartă data 16 August 1876 — ziua morţii mamei sale — iar în 2255, 302 se află întreg brouillonul petiţiei, cu un scris din aceeaşi epocă) [2]), Eminescu e ţinut să se înfăţişeze şi să răspundă interogatoriilor dela 13 Septemvrie şi 9 Noemvrie 1876 [3]), înainte ca afacerea să fie clasată prin sentinţa dela 17 Decemvrie 1876, etc. etc — e de ajuns să reţinem acestea ca să înţelegem că toate aceste hărţueli dezagreabile (oricât seninătatea şi siguranţa răspunsurilor din interogatorii atestă mai curând un umorist de rasă), nu se puteau rezolva într'o mai nevinovată reacţiune ca aceea a ciclului sonetelor *Petri-Notae*. Şi poate că este chiar mai mult. După ieşirea lui Maiorescu din minister, *Românul* din 21 Martie 1876 publica scrisoarea, prin care Dimitrie Petrino susţinea că n'a fost nicicând membru al *Junimei* din Iaşi, c'a asistat ca invitat la două adunări hebdomadare, pentru a se convinge că « cele ce le-am văzut în sânul Junimei — insinua el copilăreşte — din respect către public, nu le pot spune ». Ceea ce face pe Carp, ministrul de instrucţie, ce urmă lui Maiorescu, să-l desărcineze din postul de bibliotecar [4]), unde se va întoarce de altminteri, în scurt timp. Cu formarea noului guvern Manolache Costache Epureanu, Dimitrie Petrino este reintegrat de Gheorghe Chiţu, noul ministru al Instrucţiei Publice, dimpreună cu care înscenează lui Eminescu procesul sustragerii cărţilor din Bibliotecă. Ieşirea aceasta împotriva *Junimei* nu putea lăsa indiferent pe un mădular al societăţii, de loialitatea ades încercată a lui Eminescu. După aceea vine înscenarea procesului de care am amintit şi de sigur şi alte incidente. Amintim unul din ele. *Steaua Românei* publicând un foileton de generalităţi asupra cochetăriei doamnelor din Iaşi, *Curierul* (*Balassan*), la care Petrino avea, cum vădesc articolele din 1877, mare trecere şi pentru care era « bardul Bucovinei », răspundea cu un articol, (« o inserţiune » zice Eminescu — deoarece *Curierul* era « organ al intereselor generale » şi exploata cu succes « inserţiile şi reclamele »), în care bardul îşi ia libertatea să identifice persoana pe care ar fi vizat-o foiletonistul *Stelei* Lucrul se va fi întâmplat în cursul anului 1877, de vreme ce *Steaua Românei* apare cu aproximaţie pe la jumătatea lui Mai 1877. Din nefericire, colecţia *Curierului de Iaşi* lipseşte la Academie şi suntem reduşi a deduce din următorul pasaj pe care-l desprindem din ciorna unui articol, astfel intitulat ⁂ *Un domn care pare a* nu *şti că există* poliţie, ce figurează în ms. 2264, 179—180 v.: « Un domn al cărui nume nu'l numim niciodată în stâlpii acestei foi din cauza ciudatelor sale calităţi, şi care joacă *aici* (sublinierea noastră) în oraş, pe bardul pribeag şi pe patriotul martir, binevoieşte a presupune persoana asupra căreia e adresată revista şi a insulta astfel persoana privată a unei dame din Iaşi . . . » Ceea ce, adaogă Eminescu, e în dezacord cu dispoziţiile codului penal şi sfârşeşte cu trăsături genealogice despre Hagi-Petcu, « bacalul grec al lui Moruzi Vodă », ce se întâlnesc şi în ciclul sonetelor *Petri-Notae*. Cerneala şi grafia ciornei acestui articol aduc cu aceea a întâilor redacţiuni ale poemelor *O rămâi* şi *Pe aceeaşi ulicioară*.

---

[1]) Octav Minar, *Eminescu în faţa justiţiei*, ed C Sfetca, f. an, pag. 41—89.

[2]) I E Toroutiu, *Studii şi documente literare*, IV, 1933, pag. 132—133.

[3]) De consultat şi interesanta scrisoare inedită dela 25 Noemvrie 1876, prin care Eminescu stăruie pe lângă Samson Bodnărescu să declare numai *adevărul*, apud I. E Toroutiu, *O scrisoare inedită a lui M. Eminescu* în *Convorbiri Literare*, LXXII, 6—7—8—9, Iunie—Sept 1939.

[4]) Cf. pe tema acestei gafe a lui Carp scrisoarea lui Alecsandri către Iacob Negruzzi, în V Alecsandri, *Scrisori I*, ed. Il. Chendi şi E. Carcalechi, pag. 89.

Grafia şi nuanţa de cerneală violet-închisă, ale ciclului *Petri-Notae* reprezintă o etapă ulterioară, să zicem 1877, poate chiar începutul lui 1878, la Bucureşti, în orice caz înainte de 29 Aprilie 1878, dată la care Petrino moare şi căruia Eminescu îi consacră în *Timpul* o notiță emoționantă. Ceea ce ne-ar îndemna totuşi să înaintăm către începutul anului 1878 e în deosebi un vers întâlnit într'o versiune ulterioară din amintita poemă satirică, pe care după ce-a redactat-o în *Sonete*, acum o schiţează în catrene: *Tu de trei ani călcaşi pământul ţării* (ms 2265, 67) Cum Petrino trece din Bucovina la Iaşi în toamna lui 1875, cu prilejul sărbătoririi uciderii lui Grigorie Ghica, urmează că versul se situează în 1878 Şi tot atunci şi ciclul sonetelor *Petri-Notae* şi tot atunci şi aplicațiile ulterioare din *Pe aceeaşi ulicioară* Cetitorul va fi înțeles, de bună seamă, că dacă am stăruit asupra acestor amănunte, ce-şi au mai curând locul în capitolul postumelor dedicate lui Petrino, (unde îi va fi acordat întreg spațiul raporturilor acestuia cu Eminescu) a fost numai pentru sugestiile şi circumscrierile cronologice, probabile şi interesând cazul în speță

Ms. *O rămâi* se află în trei manuscrise, a căror ordine indicată şi la Botez, are nevoie de uşoare retuşări.

A. 2289, 53 (3 strofe) . . . cca. 1877
B. 2259, 345—346 (6 strofe) . cca. 1878
C. 2261, 144 v. (7 strofe) . . . cca. 1879

A. Intâia versiune, din **2289, 53**, cum s'a văzut din circumscrierea de mai sus, se situează cu aproximație la Iaşi, în primăvara lui 1877. Ea cuprinde trei strofe («numai trei strofe. întâia şi ultimele două din text», notează Botez). Ele urmează, firesc, una după alta, şi dau impresia ca şi cum, în versiunea aceasta, poezia era alcătuită «numai» din aceste trei strofe, că ar reprezinta, adică, un stadiu inițial, neevoluat. Ceea ce n'ar fi exclus. După cum, iarăşi, n'ar fi exclus şi să ne aflăm în fața unui brouillon în care a trecut «numai» aceste trei strofe Aşa sau altminteri, acest prim concept e barat cu creion roşu.

A. 2289, 53

O rămâi, rămâi băiete
Te iubesc aşa de mult
Ş'ale tale doruri toate
Singur eu ştiu să le-ascult

Astfel zise codrul verde
Crengi în floare întinzând
Şueram l'a lui rugare
Ş'am eşit din el rîzând

Astăzi chiar de m'aş întoarce
A'l pricepe n'o să pot . . .
Unde eşti copilărie
Cu pădurea [ta] cu tot.

B. Cel de al doilea tipar, din **2259, 345—346** este cu adevărat unul intermediar şi cuprinde 6 strofe, în loc de 7 câte numără textul definitiv, ce apare în *Convorbiri Literare* şi pe care-l vom întâlni în C (2261, 144 v.). Despre această a doua versiune Botez înseamnă: «poezia e completă, cu ştersături, corecturi şi strofe scrise pe margine, mai apropiate de text» *Completă* — deci numără tot 7 strofe? Dacă socotim aplicaţiile ulterioare şi strofa adaosă pe fila din stânga (după un procedeu constant), aşa dar ulterioară, evident fac tot 7 strofe şi s'ar putea spune că e «completă». Numai că, în versiunea aceasta poezia are 6 strofe. Pentru aceasta stau mărturie: 1⁰, faptul că schimbările şi adaosul strofei pe fila din stânga ţin, ca minut al creaţiei, de C. (2261, 144 v.), pentru care au fost schiţate şi unde se şi încorporează imediat şi 2⁰, *mai cu seamă, faptul că semnele citaţiei, cari în 2261, 144 v. se închid la sfârşitul strofei a 5-a, în această a doua versiune se închid după strofa a 4-a*—cca de a 5-a (din calculul Botez) fiind dealtminteri scrisă pe fila albă din stânga. Mai simplu· tipul acesta B. slujeşte şi de brouillon tipului

---

A. — 1. Vin la > O rămâi etc.

următor C., care este încercat, aici, întâia oară. De altminteri tot, aici, pe fila albă din stânga, deasupra strofei cu pricina *(Să priveşti etc.)* e caligrafiată şi strofa a 2-a *In poveşti şi 'n întuneric*, tot fără semne ale citaţiei, şi cu grafia versiunii C.

Ca timp versiunea aceasta se situează la Bucureşti, cca. 1878, poate chiar începutul lui 1879, fără a uita însă să rezervăm un laps de timp şi celui de al treilea tip (C.), care va da textul definitiv, şi care se tipăreşte la 1 Februarie 1879.

B. 2259, 345—346

« O rămâi, rămâi la mine
« Te iubesc atât de mult!
« Ale tale visuri toate
« Numai eu ştiu să le-ascult

« Te privesc prin mii de frunze
« Ca pe-un puiu micuţ de prinţ
« Când te uiţi adânc în ape
« Cu ochi negri şi cuminţi

« Şi prin vuetul de valuri
« Prin mişcarea naltei ierbi
« Eu te fac s'auzi în taină
« Mersul cârdului [de] cerbi

« Şi răpit de-un dulce farmec
« Tu zîmbeşti ......~
« Şi 'n a apei bulbucire
« Tu întinzi piciorul gol »

Astfel zise lin pădurea
Crengi plecate întinzând
Şueram l'a ei şoptire
Ş'am eşit din ea rîzând

Astăzi chiar de m'aş întoarce
S'o 'nţeleg eu nu mai pot...
Unde eşti copilărie
Cu pădurea ta cu tot?

(1 A treia versiune — **2261, 144 v.** — figurează în caetul de veche hârtie păroasă, (un submanuscris autonom intitulat *Sonete*), cu o transcriere ca pentru tipar, peste care au venit să se adaoge aplicaţiile, ce aveau să-i schimbe fizionomia şi unde la sfârşit s'au adaos. o formă a *Glossei* şi *Codrul* [= O rămâi]. Versiunea aceasta a fost barată cu creionul, evident după ce, definitivând-o, a copiat-o pentru *Convorbiri*.

---

5 « T.p. cu mii de raze, 6. « Ca pe-un fiu > C.p.-u. puiu etc. 11. « Eu te fac să p[rinzi]* > E.t.f. s'auzi etc. *Pentru redacţiunile anterioare ale strofei 9—12* cf. *Povestea Codrului* (B) v 45 – 48 şi subsol.

C. 2261, 144 v.

CODRUL

« O rămâi, rămâi la mine
« Te iubesc atât de mult
« Ale tale visuri toate
« Numai eu ştiu să le-ascult.

« In poveşti, în întuneric
« Mie-mi trebui tineri prinţi,
« Să se uite-adânc în ape
« Cu ochi negri şi cuminţi

« Şi prin vuetul de valuri
« Prin mişcarea naltei ierbi
« Eu îi fac s'audă 'n taină
« Mersul cârdului de cerbi

« Şi răpit de-un farmec dulce
« Tu să cânţi cu glas domol
« In a apei strălucire
« Intinzând piciorul gol

« Să priveşti în luna plină
« La văpaea de pe lacuri
« Anii tăi să-ţi pară clipe,
« Clipe dulci să-ţi pară veacuri ».

Astfel zise lin *pădurea*
Bolţi asupră-mi atârnând
Şueram l'a ei chemare,
Ş'am eşit la câmp rîzând.

Astăzi chiar de m'aş întoarce
A 'nţelege n'o mai pot . . .
Unde eşti copilărie
Cu pădurea ta cu tot?

N.B. Aplicaţiile din B *ce ţin, ca timp, de* C *se vor specifica. Dealtminteri de* C. *ţine numai varianta din v* 23.

5. In poveşti şi 'n întuneric (B), [*toată strofa* 5—8 *încercată, întâiu în* B, *pe fila din stânga, nu poartă semnele citaţiei*]; 11 *Redactat întâiu în* B., 14. Tu îmi cânţi cu glas domol (B); 15. In a apei bulbucire (B.), 16 *Şi în* B.; 17 Să priveşti la luna plină (B) [*toată strofa 17—20 încercată pe f. din stânga, în* B. *nu poartă semnele citaţiei*], 19. Tot trecutul par' o clipă, (B) > Anii lungi să-ţi pară clipe, (B), 20. *id. în* B. *minus semnul citaţiei de închidere* (*cf. explicaţia, mai sus*); 22. De asupra-mi > Bolţi asupra-mi atârnând (B); 23 Şueram l'a ei strigare.

PE ACEEAŞI ULICIOARĂ...

« Convorbiri Literare », XII, 11, 1 Februarie 1879

Indicaţiile şi deducţiile cronologice, expuse în notiţa poeziei anterioare, au arătat că primele versiuni ale poeziilor *O rămâi* şi *Pe aceeaşi ulicioară*, învecinate în acelaşi ms. 2289, datează din aceeaşi vreme, şi că se pot situa la Iaşi, cam prin 1877. Nu mai revenim asupra argumentelor, ce se pot urmări câteva pagini mai înainte. Reamintim doar că cele două versiuni ale poeziei de faţă suprapuse în acelaşi manuscris, reprezintă două stadii cronologice, a căror distanţă de timp nu poate fi cu certitudine fixată, dar că a doua versiune poartă caracterele materiale (cerneală, grafie) întâlnite în ciclul sonetelor *Petri-Notae*, pe care le-am subordonat atmosferii de Iaşi. Clarificările acestea cronologice sunt cu atât mai necesare, cu cât mai totdeauna între concept, elaborare de diferite vârste şi tipărire ultimă se scurg ani, când mai mulţi, când mai puţini. Tipărirea poeziei *Pe aceeaşi ulicioară...* în 1879, când poetul e la Bucureşti, putea să sugereze, ca şi pentru altele, iluzia că este o poezie de inspiraţie bucureşteană [1], cu toate că un cetitor atent la conturul interior al poeziei şi la rezonanţele ei habituale o recunoaşte aparţinând aceluiaşi capitol veronian.

Ms. *Pe aceeaşi ulicioară..* figurează, aşa cum s'a amintit, într'un singur ms. **2289, 48—50 + 55 v.** Titlul corect notat şi în prima ediţie Scurtu (Adaos, pag. 344) e *Primblări noaptea* şi nu *Primblare noaptea*, ca la Botez Tot la Botez, greşită caracterizare pentru ultimele trei strofe: « La sfârşit, pe f. 50, se încearcă o nouă versiune a ultimelor trei strofe ». In realitate pe f 50 e vechea versiune, cea nouă aflându-se pe fila disponibilă din stânga, deci f. 49 v.

Cum am mai spus, textul acesta unic cumulează de fapt două redacţiuni, pe care le desparte o distanţă nu prea mare, dar lesne de observat. De aceea transcrierea noastră a preferat să disocieze şi să le pună faţă în faţă pe 2 coloane. Diferenţele, mai vizibile în partea a doua poeziei, şi variantele din subsoluri justifică acest procedeu.

Intâia redacţiune ocupă paginile 48, 49, 50 (+55 v.) şi într'însa se poate observa schiţată intenţia dintâi a unei strofe-refren, sistematic dispusă drept str. 2, 6, 9, fiecare pe una din micile file (am spus că manuscrisul e un mic notes cartonat) 48, 49 şi 50, ceea ce ar fi încă un element de simetrie. După cum tot simetrie ni se pare şi graficul pronumelui din cele trei strofe-refren: *întind, ne 'ntind întind* (devenit în coloana a II-a· *mi 'ntind, — ne 'ntind — întind*). Pe fila 55 v. e o singură strofă, 13—16, într'o redacţie vădit primară.

Cea de a doua redacţiune figurează pe pag. 48, 49 şi 49 v. şi e alcătuită din aplicaţiile, a căror cerneală şi grafie ulterioară se disting uşor, suprapuse vechiului text ca şi din strofele de pe pag. 49 v faţă în faţă cu vechile strofe de pe f. 50, ale întâiei redacţiuni.

Pentru completarea notiţei de faţă, şi în deosebi pentru cele ce privesc cronologia, cetitorul nu va nesocoti să citească şi cele spuse în notiţa poeziei *O rămâi*

2289, 48, 49, 50 + 55 v.	*2289, 48, 49, 49 v.*
PRIMBLĂRI NOAPTEA	
1⁰ Pe aceleași strimte* uliți	2⁰ Pe aceași ulicioară
Bate luna în ferești	Bate luna în fereşti
Dară tu după perdele	Dară tu de după grătii
Vecinic nu te mai ivești	Vecinic nu te mai iveşti
Şi aceași pomi în floare	Sunt aceasi pomi în floare
Crengi întind peste zaplaz	Crengi mi 'ntind peste zaplaz
Numai zilele trecute	Numai zilele trecute
Nu le fac să fie azi	Nu le fac să fie azi

---

[1] Cf. N. Petraşcu, *Mihail Eminescu*, 1892, pag. 136: « In al treilea loc, se arată o altă figură, care pare a-l fi urmat asemenea puţină vreme pe cărarea înflorită a dragostei, lăsându-l mai pe urmă singur. *Pe lângă plopii fără soţ*, *Pe aceeaşi ulicioară* şi altele par a face aluzie la acest amor. De astădată însă, lucrurile se petrec ceva mai domol, ca toate în lumea asta cu timpul ».

Altul este al tău suflet
Alţi şi ochii tăi acum
Numai eu rămas acelaş
Bat gândind, acelaş drum

Ah subţire şi gingaşă
Tu păşeai încet-încet
Albă tu veneai în umbra
Tăinuitului boschet

Şi lăsându-te la pieptu-mi
Nu ştiam ce-i pe pământ
Ne spuneam atât de multe
Făr-a zice un cuvânt

Iară pomii cei în floare
Crengi ne 'ntind peste zaplaz – –
Dară zilele trecute
Nu le fac să fie azi

Nici ce fac, nici cum îmi merge
N'aveai vreme să întrebi
Răspundeai la toate numa
Cu guriţe 'ndeosebi

Iară cel ce va să ştie
Cât am fost de fericit
Rezeme-se de o umbră
Şi va şti ce au voit

Căci aceaşi pomi în floare
Crengi întind peste zaplaz
Dară zilele trecute
Nu mai pot să facă azi

Altul este al tău suflet
Alţii ochii tăi acum
Numai eu rămas acelaş
Bat mereu, acelaş drum

Ah subţire şi gingaşă
Tu păşeai încet-încet
Albă tu 'mi veneai în umbra
Tăinuitului boschet

Şi lăsându-te la pieptu-mi
Nu stiam ce-i pe pământ
Ne spuneam atât de multe
Făr-a zice un cuvânt.

Iară pomii cei în floare
Crengi ne 'ntind peste zaplaz – –
Dară zilele trecute
Nu le fac să fie azi

La 'ntrebări cu sărutare
Răspundeai îndeosebi
Iar de alte cele 'n lume
N'aveai vreme să mă 'ntrebi

Şi ce dulce era viaţa,
Nu ştiam că-i tot aceea
De te-i rezima de umbră
Sau de crezi ce-au zis femeea

Vântul tremură 'n perdele
Astăzi ca şi alte dăţi
Numai tu de după ele
Vecinic nu te mai arăţi.

5—8 *Scrisă în capul filei, imediat sub titlu (indiferent dacă a fost aşezat mai târziu), s'ar părea că, întru întâiu, cu strofa aceasta începea poezia; apoi barată*:

Sunt aceiaşi pomi de altdată
Crengi întind preste zaplaz
Dară ziua cea trecută
N'o mai fac să fie azi

13—16 Când subţire şi gingaşă
Ea veneà încetişor
Şi pe banca cea de piatră
Şede alături binişor (*a*) (*pe f* [illegible] *v*)
(*a*) Se aşază b.

17—18. Şi c'o strângere de mână
Lângă mine te-aşezai

25. Şi de > Nici ce fac etc ; 26. *De fapt* N'aveai v. să 'ntrebări (*sic*),

27—28. 1° Căci la orişi ce 'ntrebare
Ne dam guri ~
2° Căci răspunsul meu la toate ~

36 Nu mai pot să fie azi. [*de fapt* . Numai (*sic*)]

Strofele 29—32 şi 33—36 barate, la înlocuirea lor cu cele din col. II-a.

NB. Strofa 21—24 barată, fără a putea preciza dacă acum sau chiar din col. I.

25 Cu săruturi la săruturi > Şi l'a m[ele] > La 'ntrebări etc., 27. Cum îmi merge > Iar de alte etc ,

29—32. Ce frumoasă era viaţa,
Nu ştiam că-i tot aceea
De m'oiu răzimà de umbră
Sau de cred ce-au zis femeea

NB. Versul 30, de fapt · Nu-i (*sic*) ştiam că-i etc. [*Se explică . lapsus de caracter anticipativ sub influenţa lui* i *din* că-i]

33. Luna bate în perdele > Vântul mişcă î p ;
35 Dară tu de după ele

DE CÂTE ORI IUBITO...

« Convorbiri Literare », XIII, 6, 1 Septemvrie 1879

Cam cu o lună înainte de apariția acestei poezii — mai corect, la 28 Iulie 1879 — Mite Kremnitz scria lui Iacob Negruzzi în legătură cu traducerea nuvelei *Arrabiata* de Paul Heyse, pe care redactorul *Convorbirilor* își manifestase intenția să o tipărească, poate și ca un omagiu pentru harnica elevă de românește a lui Slavici și Eminescu. Deconsiliată de Maiorescu, și pe motivul că « astfel de producții școlărești » nu se pot publica niciodată, ea se va supune « despotului » ei cumnat Și după ce mulțumește cu grație, continuă: « Dacă voiu obține permisiunea lui Eminescu, voiu transcrie câteva poezii de-ale lui, pentru ca totuși să am onoarea de a apare în biroul d-tale de redacție, cel puțin cu scrisul meu » [1]. Comentând acest text, în lumina detaliilor biografice, d-l I. E. Torouțiu, editorul, după ce se oprește o secundă la ipoteza că ar putea fi vorba de oarecari traduceri, în nemțește, din Eminescu, pe care Mite Kremnitz le pregătea, ajunge la încheerea că e « vorba chiar de transcriere », întru cât din grupul celor trei, ce vor apărea peste o lună în *Convorbiri*, face parte, dimpreună cu poeziile *De câte ori iubito*, *Rugăciunea unui Dac*, și *Atât de fragedă*, despre care materialul documentar adunat până la acea dată (1931) îngăduia să se afirme că fusese dăruită Mitei Kremnitz [2]. De atunci noui materiale documentare, editate în aceeași colecție, au venit nu numai să sporească impresia primă, dar și să complice chestiunea, a cărei întreagă desbatere va fi reluată, cum e și firesc, în notița poeziei *Atât de fragedă*. Să reținem deocamdată ipoteza, pe care singure documentele autentice ar confirma-o, ca *De câte ori iubito* ... să fi fost trimeasă la Iași în « transcrierea » Mitei Kremnitz, atât pentrucă 1879 este anul pasiunii lui Eminescu pentru Mite, cum reiese din jurnalul *Insemnărilor zilnice* ale lui Titu Maiorescu, cât și pentrucă însăși amintirile din 1893, ale scriitoarei, nu infirmă de data aceasta, ba dimpotrivă, o atare presupunere. Și cu toate că multe din detaliile bio- și bibliografice ale amintirilor nu concordă, să reținem totuși pentrucă aduce o precizare, fie și trucată, în legătură cu poezia de față, următorul pasagiu

> « Odată aduse cântecul său *Pescărușul;* eu îl tradusei în nemțește [3] și cu această ocazie îl rugai, jumătate în glumă, jumătate în serios, să nu mai zugrăvească mereu în poeziile sale tablouri așa de posomorîte! El îmi răspunse foarte amabil, iar eu îi promisei o pictură în lemn, pe care tocmai o făceam, și pe care el o admira mult, dacă ar voi să încerce odată serios să creadă în partea bună a vieții. Când vorbeam așa cu el, îi strălucea fața de un surâs blând, dar de superioritate; se purta cu mine ca un înțelept și ca un tată, și se bucura de prezența mea, dojenindu-mă ca pe un copil, pentrucă eu, după părerea lui, nu cunoscusem niciodată părțile întunecate ale vieții, și toate cunoștințele mele asupra realității erau, cum zicea el: « Aus den Fingern gesogen » [4]. « Da nu știi mata, nu știi nimica » spunea el în sfârșit, cu totul fermecat, ca și cum ar fi stat de vorbă cu un copil, care i-ar fi spus vrute și nevrute. Dacă însă uneori stăruiam serios în părerea mea, spunându-i că nu e nevoie să le fi trăit pe toate însuți, ca să le cunoști și înțelegi, devenia posomorît și nervos, și atunci mă convingeam eu însămi că nu știu nimic! Atâta amărăciune și vină va fi apăsat pe tânărul om de lângă mine » [5].

Fragment de două ori interesant, pentru lumina de interior ce aruncă asupra vieții bucureștene a lui Eminescu, si pentru supozițiile, de natură cronologică, pe care le-ar putea favoriza. Acest « odată », cu care începe fragmentul, poate că duce într'un timp anterior « transcrierii » și ar putea fi identificat cu una din versiunile transitorii ale poeziei.

Ms. *De câte ori iubito* ... se află în mai multe manuscrise, a căror orânduire ar prezenta următorul grafic cronologic, de forme strofice și de alexandrini:

Strofice		
A. 2280, 16—15 v.	(6 strofe)	1877—1878
B. 2259, 350—351		
C. 2308, 60—61 *(Cântecul unui mort)*		
D. 2259, 354—355	(5 strofe)	circa 1878
E$^{1-2}$. 2261, 68—69	(5 strofe)	circa 1878
Alexandrini		
F. 2261, 91 2261, 84 v.		circa 1878
G. 2279,10 + 11 v.		1879
H. 2260, 232		

---

[1] I. E. Torouțiu, *op. cit.*, I, pag. 424.

[2] I. E. Torouțiu, *op. cit.*, I, pag 428—429

[3] Traducerea acestei poezii poartă două titluri: *Der Eisvogel* (in *Rumanische Dichtungen*, zweite Auflage, 1882) și *Zugvogel* (în *Rum. Dicht.* Dritte Auflage, 1889).

[4] I. E. Torouțiu, *op. cit*, IV, Note la Mite Kremnitz, pag. 73: « . . . saugen — a suge; *fig* . . . aus den Fingern saugen — a inventa ceva ». In realitate, Eminescu va fi întrebuințat una din expresiile lui habituale, în ziaristică

[5] I. E. Torouțiu, *op. cit.*, IV, 1933, *ap* Mite Kremnitz, *Amintiri fugare despre Eminescu*, pag 26—27.

Intâile trei manuscrise au fiecare câte 6 strofe și sunt cam din aceeași vreme, poate 1877, poate 1878 Cum ele se urmează de aproape, credem nimerit a le tipări față în față pe trei coloane Cum diferențele sunt minime, ele s'ar fi putut comassa în subsolul celei mai noui forme. Dar pe una sau trei coloane spațiul e acelaşi, fără să mai spunem că aceste trei cópii au şi existat Să amintim de pildă, că 2280, 16—15 v. e scris cu creionul, și că are toate caracterele brouillonare, ceea ce se şi poate remarca în câteva puncte, abia schițate, cum ar fi d p versul 4

Așa dar întâia formă nu e trohaică (cum socotea Botez și care figurează în D), ci tot iambică Fără a putea spune, cu infailibilă certitudine, că lucrurile s'au întâmplat așa, sunt indicii că filiația acestor manuscrise a urmat cursul următor

2280. 16—15 v (A) a fost transcris în **2259, 350—351 (B)** iar acesta transcris și încorporat acelei versiuni din *Despărtire*, ce poartă titlul. *Cântecul unui mort* și figurează în **(C) 2308, 60—61** (cf facsimilul la capitolul *Despărțire*).

Această formă (C) e încadrată, după aceea, în chenar, așa dar *Cântecul unui mort* se desface și cele 2 poezii își reiau individualitatea. Aceasta, în momentul, poate, în care *Cântecul unui mort* părăsea tiparul strofic (alături, sunt schițate versuri în alexandrini). Tot în C. strofa a 5-a e baiată, indicație pentru tipul următor D, din care strofa a 5-a a și fost eliminată In transcriere, am precedat pe C de o linie de puncte, pentrucă e fragment detașat din *Cântecul unui mort*

A. 2280, 16—15 v.	*B. 2259, 350—351*	*C. 2308, 60—61*
		CÂNTECUL UNUI MORT
		. . .
Câmpii întinse de zapadă	Câmpii întinse de zapadă	Câmpii întinse de zăpadă
Le mişcă marea cea de nord	Le mişcă marea [î]nspre nord	Le mişcă marea înspre Nord
De-asupra lor un cârd de paseri	Iar[ă] spre sud un cârd de paseri	Iară spre sud un cârd de paseri
Din aripi bat, se duc, se duc	Din aripi bat trecând un fiord	Plutesc pe cer trecând un fiord
In urma lor mai vine una	In urma lor mai vine una	In urma lor mai vine una
Aripa ei abia mişcând	Aripa ei abia mișcând	Aripa ei abia mişcând
Dar* ostenind deschide ciocul	Şi obosind deschide ciocul	Şi ostenind deschide ciocul
Şi apoi cade la pământ	Apoi se lasă la pământ	Apoi se lasă la pământ
Dar câmpu-[acel] pe care cade	Dară câmpia dusă de-ape	Dar câmpu-acela dus de ape
Mereu se mişcă îndărăt	Mereu o mână îndărăt .	Mereu o mână îndărăt
Tot mai departe vede cârdul	Tot mai departe vede cârdul	Tot mai departe vede cârdul
Plutind pe lanuri de omăt	Plutind pe lanuri de omăt	Plutind pe lanuri de omăt
Cum cârdul merge înainte	Sburau — nainte-a ei tovarăşi	Nainte sboar'a ei tovarăşi
Pământul merge înnapoi	Iar ea tot dusă înnapoi . . .	Iar ea tot dusă înnapoi .
Tot mai departe, mai departe	Tot mai departe, mai departe	Tot mai departe, mai departe
Suntem deolaltă amândoi	Suntem de olaltă amândoi	Suntem de olaltă amândoi
Cum stau cu aripele frânte	Cum stau cu aripele frânte	Cum stau cu aripele frânte
Viața mă mână în trecut	Mă mână viața în trecut	Mă mână viața în trecut
Tu vecinic tânără şi dulce	Tu vecinic tânără şi dulce	Tu vecinic tânără şi dulce
In viitor tu te-ai pierdut	In viitor tu te-ai pierdut	In viitor tu te-ai pierdut
Astfel din ce în ce mai singur	Astfel din ce în ce mai singur	Astfel din ce în ce mai singur
Mă tot întunec şi îngheţ	Mă tot întunec şi îngheț	Mă tot întunec şi îngheț
Când tu te scalzi* în raza dulce	Când tu plutești în raza dulce	Când tu pluteşti în raza dulce
A nesfârşitei tinereţi	A nesfârșitei tinereți	A nesfârșitei tinereți

---

9. *de fapt :* Dar câmpiile pe care cade [*vers nefinit*].

3. Iară spre nord (*sic*) u c.d p. > I.s. sud etc, 6. *de fapt* . Aripa lor (*sic*) a.m. [*cf. f-sim la* Despărţire], *strofa a 5-a (17—20) barată* [*cf. f-sim la* Despărțire]. *Explicația în notița ce precedă*

D.-E. Din această a 3-a formă C. derivă atât D. din **2259, 354—355** în ritm trohaic, cât și **E.** din **2261, 68—69,** în ritm iambic, amândouă având câte 5 strofe. Obiceiul de a trece același motiv prin diferite ritmuri e aproape a doua natură la Eminescu. Să notăm aici, o explicație, credem, greșită la Botez. Vorbind de tiparul acesta trohaic, pe care-l socotea drept întâiul manuscris, notează: « . . scris în versuri scurte de câte patru picioare trohaice, dar având și neconsecvențe, versuri iambice și chiar o întreagă strofă iambică, ștearsă de altminteri și folosită în poezia *Despărtire* . . .». De inconsecvențe nu poate fi vorba. Ele nu sunt, decât poate în v. 19 *Când* [*tu plutești*]* înlocuit imediat cu *Pe când tu te pierzi*... (Și poate nici chiar aici. monosilabicul *când* putând fi și accentuat și neaccentuat). Să nu se uite însă că Eminescu prelucra instantaneu iambii în trohei și că un lapsus n'ar fi fost exclus. Și totuși așa ceva nu se află. « O întreagă strofă iambică?». Intr'adevăr ea se află în capul pag. 355, barată, dar face parte din *Cântecul unui mort*. Plasată unde e (după întâiele 2 strofe), se vede bine că e străină de tiparul D., că nu-i aparține. Explicația e simplă Caietul (un sub-manuscris de fapt), în care se află acest text, e alcătuit din sferturi de coli diverse, un adevărat maculator-atelier. Strofa iambică, cu pricina, se afla copiată, dinainte, în capul pag. 355. Când poetul ajunge cu elaborarea formei trohaice D. în acel loc, barează strofa rătăcită și trece mai departe.

D. 2259, 354—355

Câmpi și dealuri de zapadă
Merg [spre] nord de val [î]mpinse
Iar un pâlc de paseri sboară
Către sud cu-aripi întinse

După pâlcul lung și negru
Ostenită una 'n urmă
La pământ ea cade slabă
De pe-acuma sboru-și curmă

Apa mării tot o mână
Pe ghețaru-i îndărât
Mai departe vede cârdul
Peste lanuri de omăt

Pe când sboar' a ei tovarăș[i]
Ea-i tot [dusă] innapoi . . .
Ah departe suntem scumpă
De o laltă amândoi

Și din ce în ce mai singur
Mă întunec și îngheț
Pe când tu te pierzi în zarea
Nesfârșitei tinereți

E¹-². Figurează în **2261, 68—69,** într'un submanuscris (63—101), confecționat de poet, din hârtie distinctă, striată, uniformă și după ce a fost copiată caligrafic, a suferit prelucrări sensibile iar strofa a 4-a barată cu creionul. Despre această versiune Botez presumă că ar putea « să fie chiar primul concept și deci mai veche decât ms. 1 (I-iul acesta e de fapt, cum văzurăm, al IV-lea)» Că lucrurile nu pot sta astfel, o dovedesc însăși vecinătățile. Submanuscrisul

---

2. Inspre nord oceanul mână > Merg [spre] nord de ape 'mpinse; 3. I.u. cârd de p.s.; 4. Inspre sud c -a.î.; *După strofa a 2-a urmează strofa iambică·* Murind cu fața spre perete, *ștearsă instantaneu și despre care am dat explicații mai sus*, 9. *de fapt :* o mână *șters și înlocuit cu* plutește *dar versul nu e finit.* 19. Când > Pe când etc.

în care figurează E și în care poeziile sunt copiate, caligrafic, ca de tipar, începe cu o versiune în distihuri *iambice* din *Despărțire*, ceea ce ne duce, ca timp, prin 1878—1879.

Spuneam că E. primește prelucrări sensibile și că o strofă e barată. Fără ca distanța dintre aceste 2 versiuni să fie prea mare, e sigur totuși că ne aflăm în fața a 2 momente întrunite în același text, ce se cuvin disociate, de-dublate. Publicăm, de aceea, această versiune pe 2 coloane, convinși că mai lesne se poate urmări evoluția tiparului

E^{1}. 2261, 68—69

* * *

Câmpii și dealuri de zăpadă
Se duc la nord de mare 'mpinse
De asupra lor un pâlc de paseri
La sud sbura cu-aripi întinse

Iar după pâlcul lung și negru
Mai vine una, una 'n urmă
Dar pe-un ghețar din sboru-i cade
Viața ei aici se curmă

Ghețarul rece dus de ape
Mereu o mână îndărăt . . .
Tot mai departe vede pâlcul
Plutind pe lanuri de omăt

Tot înainte sboar' acelea
Iar ea tot dusă înnapoi . . .
Tot mai departe, mai departe
Suntem de o laltă amândoi

Iar eu din ce în ce mai singur
Mă tot întunec și înghet
Când tu te pierzi în zarea dulce
A nesfârșitei dimineți

E^{2}. 2261, 68, 68 v—69

[* * *]

Câmpii și dealuri de zapadă
La nord plutesc pe mare 'n sus
De asupra lor un pâlc de păseri
Mereu coboară spre apus

In urmă vine încă una
Aripa ei abia mișcând
Intinde gâtul și privește
Privind ea cade la pământ

Tot înainte a ei tovarăși
Iar ea rămasă înnapoi . .
Tot mai departe, mai departe
Suntem de o laltă amândoi

Și eu din ce în ce mai singur
Mă tot întunec și înghet
Când tu te pierzi în zarea dulce
A nesfârșitei dimineți

S'a vorbit de caietul-submanuscris din 2259 unde figurează tipurile B. și D și s'a arătat că ele aparțin Bucureștilor. In același caiet, în vecinătăți, mai corect 2259, 352—354 se află, reluată de 3 ori, tema păsării Phoenix (*Un phoenix e o pasăre în vechime*), ce avea să intre în compunerea *Odei în metru antic* și care, la epoca aceasta, era un motiv exterior. Prezența ei aici, în preajma variantelor *Pescărușului* nu este, bănuiesc, întâmplătoare. Textele acestea pe tema Phoenix, strânse, cum e și firesc, la capitolul *Odei* . . . lasă să se presupună o contaminare de teme, cari s'au disociat în scurtă vreme, mai corect, chiar înainte de vreme.

F. Intâia versiune în alexandrini se află în **2261, 91**. E o redacție, cu creionul, de un contur rapid, improvizat, al cărui brouillon inițial, de patru versuri, figurează în **2261, 84 v**.

---

4 L.s sburau cu-a.î.; *strofa 3-a (9-12) barată, încele din urmă cu creion negru* (*cf col.* II), 19. C.t t.p în raz[a] > C t t.p. în zarea etc.; 20 A n. tinereți

2. Le 'mpinge marea spre apus > Le 'mpinge marea tot în sus > Spre răsărit se duc în sus > Spre răsărit plutesc în sus > S. nord mereu plutesc în sus > Spre nord plutesc în sus... în sus...; 4 [*corespunzând primei forme cu* : apus din v 2]: La răsărit > *apoi* : Mereu coboară 'n spre apus.

5—8. Iar după pâlcul lung și negru
Mai vine-o pasere [î]n urmă
Ci pe-un ghețar din sboru-i cade
De pe aici ea calea curmă

14 Iar ea mânată innapoi . . .

F. 2261, 91

De câte ori iubito de noi mi-aduc aminte
Oceanul cel de ghiață năzare înainte
Şi peste mii de sloiuri prin . . . grozavă ~
Plutește ostenită o pasere bolnavă
Pe când al ei tovarăș nainte tot s'a dus
C'un pâlc întreg de paseri se pierde în apus.
Şi ea privește 'n urmă priviri suferitoare
Nici rău nu-i pare-acuma, nici bine nu . . . ea moare
Te-ai dus c'un stol [de visuri], rămas-am înnapoi
Suntem tot mai departe de-olaltă amândoi
Din ce în ce mai singur mă 'ntunec și îngheț
Când tu te pierzi în zarea eternei tinereți

H. Ultima versiune în alexandrini, din manuscrise, figurează în **2260, 232,** în ciclul *Nirvana* din caietul-submanuscris-dictando, a cărui descriere se poate citi la capitolul *Rugăciunea unui Dac*, pag. 81. E o frumoasă transcriere caligrafică, derivată din **G. 2279, 10+11 v.**, ale cărei diferențe le-am trecut în subsol.

H. 2260, 232

* * *

De câte ori iubito, de noi mi-aduc a minte
Oceanul cel de ghiață năzare înainte,
Pe bolta alburie o stea nu se arată,
Departe doară luna cea galbănă — o pată
Iar peste mii de sloiuri, de valuri repezite
O pasere plutește cu aripi ostenite,
Pe când a ei părechе nainte tot s'a dus

F. — 3. *în locul . . . se distinge o silabă, poate :* vi*[fornița], *intenție de a împlini lacuna , părăsit, poate, pentrucă exceda măsura.*

7 Şi ea privește 'n urmă cu ochii suferinții, [priviri suferitoare — *reclamat instantaneu de rima versului următor e aplicat deasupra, dar versul nu e finit Continuat, versul a dat în versiunea următoare* G *2279, 10+11 v* · Şi ea aruncă etc.].

2261, 84 v.

Brouillon inițial, pare-se, al primelor 4 versuri Ca timp, același creion, același scris :

De cate ori iubito, de noi mi-aduc aminte
Oceanul cel de ghiață năzare innainte
Mișcând pe-ale lui valuri și sloiuri plutitoare
Câmpii întinse triste și dealuri* de ninsoare

G. 2279, 10+11 v.

3. Pe cerul plin de neguri o stea nu se arată, 4. Departe discul galbăn al lunei ca o pată > Departe doară luna cea galbenă . . . o pată,

5—6. Şi peste mii de sloiuri pe marea cea grozavă
Plutește ostenită o pasere bolnavă

7. P.c.a. ei soție n. tot s-a dus;

C'un pâlc întreg de păsări pierzându-se 'n apus — —
Aruncă pe-a ei urmă priviri suferitoare,
Nici rău nu-i pare-acuma, nici bine nu — ea moare
Visându-se 'ntr'o clipă cu anii înnapoi

. . . .

Tot mai departe suntem de o laltă amândoi,
Din ce în ce mai singur mă 'ntunec și înghet,
Când tu te pierzi în zarea eternei dimineți.

RUGĂCIUNEA UNUI DAC

«Convorbiri Literare», XIII, 6, 1 Septemvrie 1879

Transcrisă, poate, dimpreună cu *De câte ori subito* și *Atât de fragedă*, tot de Mite Kremnitz (cf. nota poeziei anterioare), ce le va fi copiat și trimis deodată la Iași — *Rugăciunea unui Dac* a fost obiectul celor mai multe și mai contradictorii comentarii, brodate pe tema originalității și caracterului ei filosofic. Interesante, ca tot ce vine să adâncească sensul lirismului său și alcătuind unul din cele mai bogate capitole de exegeză eminesciană, comentariile acestea depășesc limitele ediției de față, obligată înainte de toate, să reconstitue pe etape cronologice și pe baza materialelor din manuscrise evoluția fiecărei poeme Dacă totuși ne vom opri la ele și, fără a intra în detalii, necum a le epuiza, vom încerca să le trecem în revistă, este pentru binecuvântatul motiv că multe din nedumeriri își află deslegarea, multe din anticipări se văd confirmate, iar atâtea alegații și ipoteze sunt desmințite de chiar materialele, de laborator, ce vom reproduce. Din acest punct de vedere, *Rugăciunea unui Dac* constitue unul din cele mai elocvente cazuri pentru ilustrarea cunoașterii versiunilor unei creațiuni și a cronologizării lor, fie chiar și aproximativă Cum însă referințele acestea, în marginea poemei, se adresează când unuia când altuia din aspectele și problemele ridicate, ne vom feri să le înglobăm într'o unică enumerare, folosindu-ne de ele treptat și numai în minutul când invocarea lor este reclamată.

O întâie chestiune este aceea a formei poemului. Caracterul lui de fragment este indicat, pentru întâia oară, în traducerea germană a Mitei Kremnitz, încorporată celei de a treia ediții a culegerii de tălmăciri, la care a colaborat împreună cu Carmen-Sylva Apărută în primă ediție (Biblioteca Academiei nu o posedă) la Lipsca, în 1881 [1]), culegerea se retipărea, cum spune Maiorescu, «puține luni după publicarea întâiei ediții» (Maiorescu citează o dare

---

G. — 8. C'un p.î.d. paseri se pierde în apus > C'un p î d p. pierzându-se 'n a ,
O pagină mai departe (2279,11 v) reluate, ulterior, cu creionul, aceste două versuri·

7—8. Pe când c'un pâlc de paseri perechea s'a pornit
Și cucerește apusul cu vecinic răsărit (*a*)
(*a*) Pierzându-se 'n apusul de-un v.r.

9 Și ea aruncă 'n urmă-i priviri suferitoare, 10. Nici rău nu-i pare acuma, nici bine nu, ea moare > N.r.n.-i.p.a., n b. nu. ea moare,

11. 1° Te-ai dus c'un stol de visuri — rămas'am înnapoi.

. . . . . .

2° Ș'astfel și 'nchide ochii gândindu-se 'nnapoi.

. . . .

12 T.m.d.s. de o laltă amândoi . . 14. C t t p. în zarea eternei tinereti > C t t p în z. e. dimineți

[1]) Cf. Titu Maiorescu, *Literatura română și străinătatea* în *Convorbiri Literare*, XV, 10, 1 Ianuarie și 11, 1 Februarie 1882, reprodus în *Critice*, III «Minerva», 1915, pag. 8. — Câteva precizări în legătură cu prima ediție mai departe, în acest volum, la capitolul *Luceafărul*

de seamă apărută în *Literarische Beilage der Montags-Revue* din 21 Martie 1881) ca o dovadă a succesului, legat de sigur de « ilustra provenienţă a cărţii ». Această a doua ediţie 1) cuprinde 20 traduceri din Eminescu, din care trei nesemnate ar putea fi de Carmen Sylva (specificarea a două din ele, abia în a III-a ediţie) şi 17 de Mite Kremnitz. *Rugăciunea unui Dac* nu figurează printre ele, aşa cum de bună seamă, nu va fi făcut parte nici din prima. A treia ediţie 3) apare în 1889 şi anume după moartea poetului, consemnată la Tabla de materii, (după nume: geb. 1850, 1883 in Irrsinn verfallen, 1889 gest.) şi cuprinde 25 tălmăciri, dintre cari două de Carmen Sylva *Marchen Königin* şi *Des Waldes Märchen* (*Einsamkeit* care în ediţia a doua nu purta nici o indicaţie, de astă dată e subsemnată cu iniţialele Mitei Kremnitz. E adevărat că tălmăcirea ediţiei a treia diferă sensibil de cea din a doua, încât e posibil ca aceea să fi aparţinut Carmen Sylvei. Faptul că era situată la început cu celelalte două şi că toate trei erau nesemnate, ar pleda pentru aceasta.

Rugăciunea unui Dac figurează a douăzecea, cu un mic şi preţios parentez, după titlu: *Gebet des Dacier-Hauptlings* (*Aus einem unvollendeten Drama*). Informaţia despre drama neterminată ca şi precizarea din titlu, că rugăciunea este a căpeteniei Dacilor, a regelui lor aşa dar, venea de sigur din cercul lui Maiorescu, la care se aflau încă din 1883 manuscrisele poetului şi care avea să le doneze Academiei Române, la 25 Ianuarie 1902. Informaţia concordă dealtminteri cu cele ce d-l Rădulescu-Pogoneanu, un familiar nu numai al « Junimei » dar şi al manuscriselor eminesciene, avea să noteze în prezentarea unui mare număr de inedite, din manuscrisele poetului. Reproducând 2 strofe: *Străbuni pierduţi în veacuri, începători de cete* şi *Te-aş blestema pe tine, Zamolxe, dară, vai,* despre care spunea a le fi luat din *Gemenii*, al căruia rezumat, cu interesante (întâile în ordine cronologică) apropieri de *Scrisoarea IV-a*, îl şi face, d-sa adăoga următoarele sugestii şi presupuneri: « Cele două fragmente dela început se află însă deosebit, în forma în care le-am reprodus, într'un caet care, după slovă, se vede a fi fost scris mult mai târziu decât diferitele variante ale poemei; s'ar potrivi mult mai bine în gura unui rege dac, care-şi îngroapă nu numai domnia lui, ci însăşi existenţa întregului său popor. Poate că lui Eminescu îi va fi umblat prin minte mai târziu o poemă asupra luptei tragice a lui Decebal şi a poporului său împotriva lui Traian şi a reluat, pentru aceasta, versuri din vechea poemă. (*Şi în notă:* In manuscrisele lui Eminescu se găseşte titlul unei poeme « Decebal » şi subt acest titlu 4 versuri scrise cu litere glagolitice). Această procedere se întâlneşte foarte des, în manuscrisele lui Eminescu: versuri coprinse în poeziile publicate, le găsim într'o formă rudimentară, ori chiar în aceeaşi formă, în diferite poezii anterioare » 2).

La puţină vreme, după aceea, ediţia de « Postume », a lui Nerva Hodoş, din 1902 şi, într'o versiune întru câtva mai completă, aceea a lui Ilarie Chendi dela 1905, tipăresc *Gemenii*. Cum versiunile acestui poem sunt numeroase şi se întind între 1875, dată indicată de Eminescu, şi 1879, poate chiar 1880, se înţelege că studiul lor nu poate fi întreprins acum. Ca şi pentru *Călin* şi *Luceafărul*, a căror origină nu poate fi pătrunsă fără cercetarea prototipurilor de esenţă populară, înţelegerea *Rugăciunii unui Dac* va câştiga de pe urma reconstituirii (ce se rezervă « Postumelor ») cât mai fidele a *Gemenilor*. Se va putea atunci, prin confruntări de texte şi date, surprinde mai uşor minutul când, închegându-se de sine, se integrează poemului şi după aceea minutul când se rupe, ca într'o creaţiune a motivelor, din plasma comună.

Să spunem, totuşi, de pe acum, că prezenţa lui Zamolxe prezidă atmosfera poemului încă dela prima lui versiune (2262, 14—17), că umbra lui creşte cu timpul, şi că numele eroului, deposedat de tron şi dragoste şi proferând blesteme, ce cu timpul se vor întoarce asupră-şi e pe rând: Boirebist poetul, Alberic şi în cele din urmă Sarmis, în timp ce partenerii îşi păstrează numele tot timpul: Brig-Belu, fratele, şi Tomiris, iubita necredincioasă.

Căci oricât este de adevărat că *Gemenii*, ca şi *Strigoii*, sunt un poem de compoziţie, cu acţiunea şi desfăşurările simetrice, nu se poate tăgădui că evoluţia întregului poem, cristalizarea *Rugăciunii unui Dac* şi încorporarea ei în versiunea cea mai completă a *Gemenilor* (ms. 2259, 287—308) nu poate fi despărţită de anii patimii veroniene dela Iaşi. Prezentarea etapelor manuscrise şi cronologia lor va întări această impresie. Tipărirea poemei în 1879, încadrată între două motive de pură inspiraţie veroniană (*De câte ori iubito* şi *Atât de fragedă*) capătă, în lumina acestui adevăr, întreaga ei semnificaţie. Incât nu e de fel lipsită de justeţă caracterizarea d-lui N. Iorga ale cărui intuiţii, cum s'a văzut şi cu ocazia *Strigoilor*, merg totdeauna în inima lucrurilor, când scrie: « Şi oricare ar fi origina *Rugăciunii unui Dac*, deslipită dintr'o mai largă şi veche alcătuire, împrejurările vieţii triste şi goale, obosite şi fără orizont, departe şi de puţinii prieteni, explică singure *tipărirea în acest moment* [*sublinierea noastră*] a blăstămului acelui

---

1) *Rumanische Dichtungen*, deutsch von Carmen-Sylva. Herausgegeben und mit weiteren Beitragen versehen v. Mite Kremnitz, zweite Auflage, Bonn [f. a.]

2) *Rumanische Dichtungen*, deutsch v. Carmen-Sylva mit Beitragen v. Mite Kremnitz, Dritte Auflage, Bonn, 1889

3) Ion A. Rădulescu [-Pogoneanu], *Din poeziile inedite ale lui Mihail Eminescu*, în *Convorbiri Literare*, XXXVI, 4, 1 Aprilie 1902.

închipuit aspru Dac, nemilostiv cu sine însuşi »[1]. Aşa cum adversităţile iubirii lui vor fi explicat însăşi geneza poeziei[2].

Ms. Manuscrisele în care apare *Rugăciunea unui Dac*, fie fragmentar, fie în întregime, fie acelea de caracter auxiliar, se pot grupa în patru etape

A. 2262, 116 v.—117 . . . . cca. 1876
B. 2306, 66 + 68—69 . . . . . . cca 1877
2262, 163—162
C. 2259, 302—304 *(Gemenii)* . . . . . . cca. 1877
2283, 145
2306, 59
2262, 181
D. 2260, 229—231 *(Nirvana)* . . . cca 1879

A. In ms. **2262, 116 v.—117** se află versificat în patru strofe, un imn din Rig-Veda, X, 121, al cărui refren apare în cunoscutul vers 8 al textului definitiv *Au cine-i zeul cărui etc.*, după cum detaliile de cosmogonie se întâlnesc în celelalte versuri ale începutului *Rugăciunii u. D.* Catrenele sunt în versuri albe, iar în pagina următoare poetul încearcă de două ori, să rimeze întâiele două stihuri. Tot aici, reprodus într'o grafie deslânată de laborator, un distih din portretul lui Zamolxe, din *Gemenii* Pe fila în contrapagină (116 şi continuând în capul pag. 116 v.) se găseşte din aceeaşi vreme, cu acelaşi scris, tălmăcirea şi mai brouillonară a aşa numitului « imn al creaţiunii » din Rig-Veda, care avea să fie reluat şi şlefuit în *Scrisoarea I.* Transcriem aici catrenele, rezervând « imnul creaţiunii » pentru capitolul *Scrisoarei I-a.* Inutil, cred, să mai semnalăm, caracterul liber, de întâie tentativă, al tălmăcirii, ce apare până şi în grafia expeditivă şi imprecisă.

A. 2262, 116 v.—117

Intâiu eşi această sămânţă a luminii
Ea singură a lumii stăpână nenăscută
Pământu'l, ceriu'l ţine ca cu a ei fiinţă
Care e zeul cărui noi jertfă îi aducem?

Dă viaţă şi putere, iar binecuvântarea-i
Chiar zeii o imploră şi ei* i se închină
Iar moartea, nemurirea sunt muma* umbrei sale
Au cine-i zeul cărui noi arderi îi aducem?

De unde alergară puternicile ape
De germeni purtătoare, luminii născătoare
De-acolo au şi zeii suflare de viaţă
Au cine-i zeul cărui noi ardere aducem?

El care cu putere privit-au preste ape
Prietenii* puterii* isvoare a mântuirii
Ce singur Zeu stătut-au nainte de a fi Zeii — —
Au cine-i zeul cărui noi ardere-i aducem?

---

[1] N, Iorga, *Istoria literaturii româneşti contemporane*, I, *Crearea formei*, 1934, pag. 236

[2] Sugestivă de asemeni şi caracterizarea d-lui D Caracostea, *Arta cuvântului la Eminescu*, 1938, pag. 58: « Este ştiut că *Rugăciunea unui Dac* este un fragment dintr'o dramă pe tema *necredinţii în iubire* [*sublinierea noastră*], alcătuit pela 1875 ». Reluată în *Simbolurile lui Eminescu*, Academia Română, M s lit., S III, Tom IX, Mem. 6, 1939, pag. 5: « După cum în dramele schilleriene, nu poate fi pesimism suferinţa provocată de căderea eroilor, tot astfel, la Eminescu, accentele de negaţiune ale Dacului, privite genetic, sunt reversul unei mari iubiri ».

V. — 5. Viaţă şi putere ea dă . . . Şi bunătăţii*, 6. *de fapt* · i se i se 'nchină; 15. El care 'n > El ca un Zeu etc.

Pe fila următoare, 117, sus . Cântec vechiu, (Vino scumpă de priveşte etc.) *iar mai jos, în chip de* memento, *aceste două versuri din* Gemenii:

Şi decât toată lumea de două ori mai mare (*a*)
In propria lui umbră Zamolxe redispare

(*a*) *de fapt :* Ş. decât toată lumea toată de etc.;

Apoi încadrate în chenar de creion roşu, încercări de a rima primele versuri din catrenele de mai sus,

Din propriul ei germăn sămânţa de lumină
Porneşte şi răsare a lumilor stăpână

Şi 'mbracă* 'n întuneric* şi vecinicul repaos (*b*)
Stăpână nenăscută* pe ape şi pe chaos.

(*b*) *de fapt* · Şi Imbracă*

Ca timp, ele pot fi (cu aproximaţie de sigur) datate în toamna lui 1876, hârtia în coale, cerneala violetă închisă şi grafia fiind înrudite cu ale *Strigoilor* (Un amănunt de ortografie *purtătŏre*, *grŏpă* etc., întâlnite, dimpreună cu alte rudimente *răspunḑi*, şi în versiunile *Strigoilor*, redactate cam în aceeaşi vreme, şi în acelaşi ms). Prezenţa celor două texte, în imediată vecinătate şi aparţinând aceluiasi timp al preocupărilor răspunde, cum se va vedea, unui bun număr de îndoeli, în timp ce confirmă atâtea alte presupuneri.

Intr'adevăr cercetările asupra elementelor ce au intrat în textura *Rugăciunii u D.* n'au căzut de acord asupra importanţei împrumuturilor vedice. Trec peste acele elemente, de aproape înrudite, ale « imnului creaţiunii » cu care ne vom întâlni cu prilejul *Scrisorii I-a* şi a căror primă semnalare pare să urce, cum se va vedea, la frumoasa epistolă din 1884 a lui Iancu Alecsandri (amintită în vol I al acestei ediţii, capitolul *Călin* iar, în acest volum, la *Scrisoarea I-a*) şi ne oprim la sfera subiectului de faţă

Printre primii care au formulat interesante observaţii este D Evolceanu Vorbind despre poezia lui Coşbuc şi apropiind de *Cântec barbar* al acestuia, *Rugăciunea unui Dac*, D. Evolceanu sublinia deosebirea radicală dintre cele două poezii, determinate de temperamentul fiecărui poet şi după ce găsea că, la fel cu Oreste din « Andromaque », care-şi dorea sporite nenorocirile, este şi Dacul lui Eminescu, adăugă « . ba încă el a ajuns la o impasibilitate filosofică şi-şi începe monologul cu un sistem de cosmogonie şi numai mai târziu trece la partea subiectivă » [1]). Unde, dacă nu poate fi vorba despre vreo certă precizare, vagul termenilor lasă loc totuşi intenţiilor Doi ani mai târziu, într'un interesant şi bine nutrit studiu de poetică comparativă Basiliu Demetrescu, fostul coleg de juneţă bucureşteană şi de studenţie vieneză, profesorul Vasile D. Păun la vremea aceasta, amintind câteva izvoare de inspiraţie la Eminescu nota « . . iar în *Satira I* şi în *Rugăciunea unui Dac* el imită, călcându-l idee cu idee, un imn vedic [vezi cartea lui Otto von Leixner *Geschichte der fremden Literatur*, 2 vol Leipzig, 1882, vol. I, pag 70] . » [2]), în care se cuvine reţinut cuplul celor două poeme, ori cât data cărţii lui Leixner era cu cel puţin 6 ani mai târzie decât fusese iniţierea poetului nostru. Douăzeci de ani mai târziu, şi după ce ediţia Scurtu dădea pe faţă titlul ultim al *Rugăciunei unui Dac = Nirvana*, d-l Mircea Djuvara menţionând influenţa cântecelor indiene (Rig-Veda, 15 şi Bhagavad Gita) scria « Intreaga bucată *Nirvana* (*Rugăciunea unui Dac*) este una din cele mai splendide expresiuni care s'au întrupat vreodată a moralei după care mântuirea stă în durere, în umilinţă şi în cele din urmă în nefiinţă » [3]) « Imnul creaţiunii » din Rig-Veda (10, 129) e semnalat că stă la baza cosmogoniei din *Scrisoarea I* şi din *Rugăciunea unui Dac* (al cărui titlu-variantă *Nirvana* e deasemeni înregistrat) în teza din 1928, a d-rului Friedrich Lang [4]) O prezentare detaliată a celor două imnuri din Rig-Veda (X, 129 şi X, 125) cari au înrâurit *Scrisoarea I* şi *Rugăciunea unui Dac* (« cea mai budistă dintre creaţiile lui Eminescu ») în studiul lui Cezar Papacostea, a cărui convingere se exprimă categoric· « In faţa unor astfel de texte, se mai poate menţine părerea că în aceste puncte nu India ci Eleea sau Schopenhauer au inspirat poezia filosofică a lui Eminescu? » [5]).

---

[1]) D. Evolceanu, *Baladele şi idilele lui George Coşbuc*, în *Convorbiri Literare*, XXVII, 11, 1 Martie 1894.

[2]) Vasile D Păun, *Ficţiune, imagine şi comparaţiune*, studiu comparativ de literatură poetică, 1894. pag. 47.

[3]) Mircea Djuvara, *Filosofia poeziei lui Eminescu*, în *Convorbiri Literare*, XLVIII, 6, Iunie 1914

[4]) Dr. Friedrich Lang, *M. Eminescu als Dichter und Denker*, Cluj-Klausenburg, 1928, pp. 98—99, 113.

[5]) Cezar Papacostea, *Filosofia antică în opera lui Eminescu*, Iaşi, 1930, pag. 13 — Despre o probabilă influentă franceză, semnalată şi de alţii, ce-şi află confirmarea în anume texte din « Postume », cf. N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti. Introducere sintetică*, 1929, pag 175 « Cine crede că *Rugăciunea unui Dac*, vine dela Eminescu singur se înşeală, ea reprezintă sensul vieţii aşa cum l-a înţeles totdeauna înstrăinatul de lume, osânditorul lumii care este Alfred de Vigny. Şi, răscolind în ineditele lui Eminescu, va găsi şi alte bucăţi de acelaşi spirit ».

Studiind influența lui Schopenhauer, pe care o află prezentă atât pe linia mare a gândirii, cât și în unele din temele poeziilor eminesciene, d-l Tudor Vianu scrisese într'adevăr, următoarele în legătură cu poezia ce ne preocupă. « Dar această evocare a bucuriei cu care martirul își întâmpină chinurile nu o găsim oare ca într'un ecou în tragica dorință de mortificare din *Rugăciunea unui Dac* și nu este prin urmare de prisos să-i căutăm acesteia izvoare îndepărtate și asemănătoare în literatura indică, atunci când paginile adeseori recente ale lui Schopenhauer au putut vorbi cu putere imaginației poetului nostru? Printre idealurile schopenhaueriene a găsit Eminescu și gândul glorificării martirului »[1]) Intervenind în problema *tapas*-ului, practica ascetică prin care se cucerește Nirvana, invocată de Cezar Papacostea și corectată de d-l Tudor Vianu — Gh Bogdan-Duică ajunge la încheieiea că « *tapasvî*-ul[2]) Eminescu apare în *Rugăciunea unui Dac* într'o stare prea conștient îndreptată spre mântuirea de veci, pe care o și cere dela « cel ce singur zeu stătut-au nainte de-a fi zeu ». Și după ce observa că acesta « nu e singurul caz, în care Eminescu a împreunat pe Daci cu Inzii », el adăoga în notă « Ca dovadă dau aci un caz supraromantic: In manuscriptul academic 2290, fila 70, se află notița următoare: « Cântăreții din neamul Faraonilor egipteni aduc cu ei zeitățile Egipetului și zicerile lui Iupiter Amon și vestea despre Alexandru Machedon (Alexandru merge în Indii unde reșed în Himalaia *zeii daci*, acolo el întâlnește pe *Dochia* și dela *Zamolx* învață înțelepciune. Amorul lui. Petreceri babilonice. Moartea »[3])

O interpretare originală, precât de singulară, aduce d-l Radu Dragnea care nu află în *Rugăciunea unui Dac* nicio urmă de influență brahmanică: « al său Dumnezeu transcende natura în persoană, și atât cu personalismul cât și cu transcendentalismul său Eminescu, care aici nu e nici budist, nici panteist, nici kantian, este în spiritul bisericei creștine, creștin ortodox și platonician în sensul demiurgic » Și mai departe că *Rugăciunea unui Dac*, ca și *Luceafărul* și *Scrisoarea I* sunt variațiuni pe « tema comună a soartei geniului »[4]) (Ceea ce, neîndoios, nu s'ar putea susține pentru *Rugăciunea unui Dac*, studiul etapelor, așa cum poate fi urmărit mai departe, neîngăduind o atare presupunere) In schimb, pornind dela convingerea că, la fel cu marii poeți ai omenirii — un Dante, Milton, Goethe, Byron, Hugo, etc — Eminescu gândește *mitic* în poezia lui, d-l Iulian Jura plivește și îndepărtează influențele cutărui sau cutărui sistem filosofic, menținându-se pe terenul mitului dacic Insăși elementele de cosmogonie, după d-sa, ar fi împrumutate din alte câmpuri mitologice, de pildă *Edda* sau vechiul mit egiptean, cu toate că nu tăgăduește și putința unui împrumut vedic[5]).

Dacă ar fi să desprindem o impresie din graficul acesta, necomplet și schițat numai, de opinii și comentarii, am spune că el pare, indiferent de valoarea lui de atracție sau convingere, o adevărată cursă a contradicțiilor In varietatea aceasta de interpretări, de o particulară frumusețǎ, se cuprinde însă un tâlc mai adânc Căci dacă nu ar fi exclus ca fiecare din ele să conțină o parte de adevăr, de bună seamă totuși că originalitatea lui Eminescu stă dincolo de datele acestea materiale, ce pot fi mai mult sau mai puțin identificate Și acum pentru a încheia acest paragraf

In seria acestor referințe lipsește una dintre primele, pe care am rezervat-o anume la urmă, de oarece coincide întru totul cu textul din Rig-Veda, tălmăcit de Eminescu și reprodus mai sus și întru cât reprezintă în planul intuițiilor, ceea ce reprezinta studiul lui Alexandru Bogdan pentru *Strigoii*. Intr'o desvoltată cercetare, din 1899, asupra filosofiei Upanișadelor, Teohari Antonescu citează atât « imnul creațiunii » despre care amintește că a inspirat pe Eminescu în *Scrisoarea I* (cf acest volum, cap resp.) cât și imnul X, 121 despre a cărui tălmăcire, (ascunsă în ciornele lui Eminescu), nu avea cum să știe, la acea dată Păstrând pentru la timpul său fragmentul, în continuare, referitor la « imnul creațiunii », reproducem aici pe acela care interesează Să reținem de asemenea că traducerile cunoscute, a lui Eminescu, aceea din Papacostea, după tratate germane etc., conțin 4 strofe, în timp ce textul ce urmează dă 9 strofe.

> « Tendența spre monoteism, scria Teohari Antonescu, se accentuiază tot mai mult către finele perioadei vedice Și acest zeu unic, care aruncă în umbră figurile majestuoase ale lui Indra, Varuna, Agni sau Vișnu, poartă uneori numele de Vișvacarman, de Prajapati, dar mai ales rămâne necunoscut și nenumit, și de multe ori poetul se întreabă cu neliniște « cine este zeul căruia aducem jertfa noastră ? »
>
> « La început răsări germenul luminos de aur
> El unicul, stăpânitorul lumii era
> El pământului în adâncimi temelie puse și cerului în înălțimi.

---

[1]) Tudor Vianu, *Eminescu și etica lui Schopenhauer*, în *Revista de filosofie*, Vol XIV (Seria nouă), 3, Iulie-Septemvrie 1929 (reprodus în *Poezia lui Eminescu*, « Cartea Românească », pag 63, [1930]

[2]) Cf. Mircea Eliade, *Yoga*, essai sur les origines de la mystique indienne, Paris-București, 1936 — despre *tapas*, passim, între cele cinci posibilități de mântuire: celui qui réprime ses désirs (*tapasvin*), pag 141—142.

[3]) Gh. Bogdan-Duică, *Tapas* (între C Papacostea și T Vianu) în buletinul *Mihai Eminescu*, II, 7, 1931.

[4]) Radu Dragnea, *Spiritualitatea lui Eminescu*, în *Gândirea*, IX, 11, Noemvrie 1929.

[5]) Iulian Jura, *Mitul în poezia lui Eminescu*, Paris, Gamber, 1933.

Cine este zeul căruia aducem jertfa noastră?
Cel care viața dă și putere, el al cărui reazim
Il cer zeii, nemuritorii:
Căci nemurirea și moartea sunt umbrele sale.
Cine este zeul căruia aducem jertfa noastră?
El este stăpânul firii celei fără de margini,
A tot ce are suflu ș'a lumii care viază,
El care pe om cârmuește și vietățile toate
Cine este zeul căruia aducem jertfa noastră?
Cel a căruia putere munții acoperiți cu zăpadă
O prevestesc și fluviile depărtate și marea,
Cel ale cărui brațe se 'ntind peste zarea întreagă.
Cine este zeul căruia aducem jertfa noastră?
Cel care văzduhul luminos și pământul neclintit,
Cel care a priponit cerul și înălțimile albastre,
Cel care a măsurat lumina în pânzile de nori.
Cine este zeul căruia aducem jertfa noastră?
Cel către care și cerul și pământul
Care din voința lui s'au zămislit, privesc cu spaimă,
De cumva aurora din creștetul său străluci-va.
Cine este zeul căruia aducem jertfa noastră?
Când noianul apelor se răspândiră pretutindeni,
Purtător de germen și născător de lumini,
Atunci răsări cel ce suflul lumii este.
Cine este zeul căruia aducem jertfa noastră?
Cel care lin plutește pe fața apelor adânci,
Purtător de tărie și dătător de sănătate,
Cel care singur este zeu printre ceilalți zei
Cine este zeul căruia aducem jertfa noastră?
El nu ne duce 'n pierzare, el clăditorul de tărie,
Cel ce întins-a cerul și pavăză adevărului să fie,
Cel ce apele 'ntinse și străvezii le revarsă,
Cine este zeul căruia aducem jertfa noastră?»

R V. x. 121 1)

B. Manuscrisele din etapa aceasta **2306, 66+68—69** și **2262, 163—162** reprezintă de fapt, întâia redacție de sine stătătoare a *Rugăciunii unui Dac* Ca timp ele se situiază la Iași, în cursul anului 1877, dacă judecăm dupa grafia și vecinătățile manuscrisului principal 2306, 68—69 (In împrejurimi sunt variante din *Povestea Teiului* și liste de rufărie despre cari am amintit în capitolele anterioare — pe f. 65, una cu scris aidoma, datată 10 Mai 1877). La data aceasta, cred că situația se prezintă astfel

a) *Gemenii* sunt redactați și au suferit câteva prefaceri succesive, fără ca blestemul fratelui înșelat să ia forma ce va duce la *Rugăciunea unui Dac*,

b) Traducerile din *Rig-Veda* amintite la etapa A și crâmpeie rătăcite în chiar ms. 2306, 66—67 arată că începuse lucrul pentru promovarea *Rugăciunii unui Dac*,

c) care se schițează întâiu, cu creion tremurat în 2262, 163—162 și apoi, cu cerneală, într'o versiune de 9 strofe (2 mai mult decât textul definitiv), în 2306, 66+68—69 Să specificăm paginile 163—162 (din 2262), ale brouillonului, sunt în realitate coli liniate, rupte din registrul 2306, (manuscrisul principal) căruia o legătură atentă ar fi trebuit să le restitue, în felul acesta paginile scrise cu creionul sunt anterioare, poate nu cu mult, și merg în subsolul versiunii integrale din 2306 Tot în manuscrisul acesta, la fila 55, cu același creion tremurat, din aceiași vreme: *Verena! du* dimpreună cu alte gânguriri și oftaturi, ce amintesc de tânguirea lui Torquato Tasso: *Ia, alles flieht mich nun. Auch du! Auch du!*, căci situațiile se aseamănă Marelui monolog dela sfârșitul actului IV din drama goetheană nu-i corespunde, într'un fel, *Rugăciunea unui Dac?*

Diferite observațiuni, de luat în seamă: versul 49, în prima redacție, sună: *Astfel numai părinte eu pot să-ți mulțumesc.* O aplicație ulterioară, înlocuește cu Zamolxe, poate în momentul în care tânguirea Dacului urma să fie încorporată versiunii desvoltate din *Gemenii* (2259, 287—308). Tot aici de amintit, pentru implicația numelor proprii: *La voi înalț privirea-mi din nou, Părinte Brahm*, ce figurează în 2262, 181, în file rupte tot din 2306. (cf. acea strofă, reprodusă la capitolul *Cu mâne zilele-ți adaogi*).

---

1) Teohari Antonescu, *Priviri asupra filosofiei Upanișadelor*, în *Convorbiri Literare*, XXXIII, 2, 15 Februarie 1899, reprodus în *Lumi uitate. Studii literare și archeologice*, Iași, 1901.

Scrisul fragmentului brouillonar din 2262, 163—162 are un caracter tremurat, ca şi rândurile de pe fila 55 din 2306 (*Verena du !*). O explicaţie sigură nu e cu putinţă. Să fi fost scrise în trepidaţia trenului (în deosebi versurile 38—39 din 2262, 163)?, în trepidaţia trăsurii revizorului şcolar (ceea ce ar duce cu un an înainte) sau dibuite pe întuneric, la lumina nesigură a ţigării? Intrebări puerile, fără îndoială, dar fireşti.

Câteva observaţii de detaliu : toate paginile vecine (în acest ms. 2306) păstrează urme ale poemului *Gemenii* şi aderenţelor lui, ce se vor lămuri în «Postume» Pe f 64 un titlu: *Legenda Daciei ;* pe f 66 crâmpee din imnul creaţiunei şi 2 versuri (29—30) din *Rugăciunea unui Dac . Tu ce cufunzi în noapte . . . ;* pe f 67 versiune din *Imnul creaţiunii ;* pe f 68—69, *Rugăciunea unui Dac ;* pe f. 70—71 postuma *O stingă-se a vieţi-mi fumegătoare faclă* etc. — poemă nu numai din aceeaşi vreme, dar şi înrudită în substanţă.

De meditat: v. 14 dela subsol. *El singur ştie taina naturii ş'a femeii*

Aplicaţiile ulterioare de pe acest ms B nu sunt cu mult mai târzii. Ele se întâlnesc în C., a cărui transcriere e datată Iulie 1877. Aşa dar timpul în care formele dela subsol trec la etaj ar ţine dela Mai la Iulie 1877. O ipoteză.

B. 2306, 68—69

Pe-atunci nu era moarte, nimic nemuritor
Nici sîmburul luminii al lumei Domnitor
Nu era azi, nici mâne, nici ieri, nici totdeuna
Căci unul erau toate şi totul era una
Nici zi, nici seri, nici noapte, nici primăveri, nici ierne
Şi negrul întuneric a[l] liniştei eterne.

Şi de-ar fi fost [şi] evii erau cu toţi deşerţi
Căci una 'n sine însuşi dormea fără de părţi
Pământul, marea, cerul, văsduhul, lumea toată
Erau din rândul celor ce n'au fost nici odată
Şi cercetând în suflet mă 'ntreb uimit în sine-mi — —
Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre inemi.

El singur zeu stătut-au nainte de-a fi zeii
El singur ştie taina şi inima scânteii
El zeilor dă viaţă, şi lumii fericire
El este-a omenirii isvor de mântuire
Sus inimile voastre, cântare aduceţi-i
El este moartea morţii şi învierea vieţii

Şi el mi-a dat un suflet să simt lumina zilei
Şi măreţia nopţii şi zîmbetul copilei
In vuetul de vânturi simţit-am al lui mers
Şi 'n glasul dulcii muzici simţii duiosu-i viers
Dar tot, pe lângă aceste cerşesc înc' un adaos . . .
Să 'ngădue intrarea-mi în vecinicul repaos.

---

6 Şi tainica .. a liniştei eterne ~, 14. El singur ştie taina naturii ş'a femeii; 17. Sus inimile voastre, stâlpari pe-altar puneţi-i; 19. zilii, 20. Să simt > Şi măreţia nopţii ş.z. copilii, 22. Şi 'n g tristei muzici etc., 25. Să pier > Şi numele să piară etc.

Și numele să piară în ori și care minte
Ca visul despre care nu-ți poți aduce aminte
De-a fi vr'o unu 'n lume cărui prin gând i-ar trece
In loc să-i ste[a] gândirea și limba [lui] să sece
Tu care dai* uitării* a oamenilor turmă
Ingădue-mi și mie să pier fără de urmă.

Blestem asupra oricui de mine are milă
Și binecuvântare celui ce mă împilă
Și sfântă gura care de jalea-mi o să rîdă
Sfințit să fie brațul ce-a vrea să mă ucidă
Ș' acela între oameni să fie cel întâiu,
Ce mi-ar răpi chiar piatra, ce-oiu pune căpătâiu.

Gonit de toată lumea prin anii mei să trec
Păn ce-oiu simți că ochiu-mi de lacrime e sec
Că lunga mea durere simțirea mi-a 'mpietrit-o
Că pot să-mi blestem mama pe care am iubit-o
Când ura cea mai neagră mi s'a părè amor
Poate-oiu uita durerea-mi și voiu putè să mor

27—28 De-a fi în lume-un singur ce-aminte ș-a aduce (*a*)
In loc să-i stee viața și limba să s' usuce
(*a*) *De fapt, lapsus*. ș-aduce aduce (*sic*),

28. *Am modificat, la etaj, pe* stee *în* stea *pentrucă* gândirea *aplicat ulterior schimbă măsura.*
Pe o filă anterioară (*66*), *în capul ciornei pentru* « Imnul creațiunii », *semn al continuului paralelism sau, mai curând, al plasmei comune*

29—30. Tu ce cufunzi în noapte a veacurilor turmă
Ingăduie-mi și mie să pier fără de urmă (*b*)

Și odihnea în sineș etc
(*b*) O fă-mă și pe mine s p f.d u.

34—35 *inițial și oprit în drum*. Sfințit să fie brațul ce-a vrea să mă ucidă
Ce ușa mi-a închide-o de-oiu bate 'n ușa lui

și înainte de a fini și v. 36.

35—36 *deveneau:* Și roditor să-i fie pământul acelor
Ce mi-or închide ușa când vor vedè că mor

NB. să-i fie . . acelor *lapsus explicabil prin formele ce preced* · [Și] Roditor să-i fie p. acelui (2262, 163) *și supra:* Ce ușa . . . ușa lui

41—42. 1° Păn ura cea mai crudă m'atrage ca amor – –
Poate-oiu uita durerea și voiu putè să mor

2° Cănd ura cea mai crudă mi s'a părè amor – –
Să uit putè-voiu poate durerea-mi și — să mor

3° Când ura era mai crudă mi s'a părè amor – –
Eu voiu uita durerea-mi si poate — o să mor

4° Când ura cea mai crudă mi s'a părè amor – –
Doar mi-oiu uita durerea — doar voiu putè să mor

NB. Evident, în 2°, 3° și 4° versul 41 e repetat de noi.

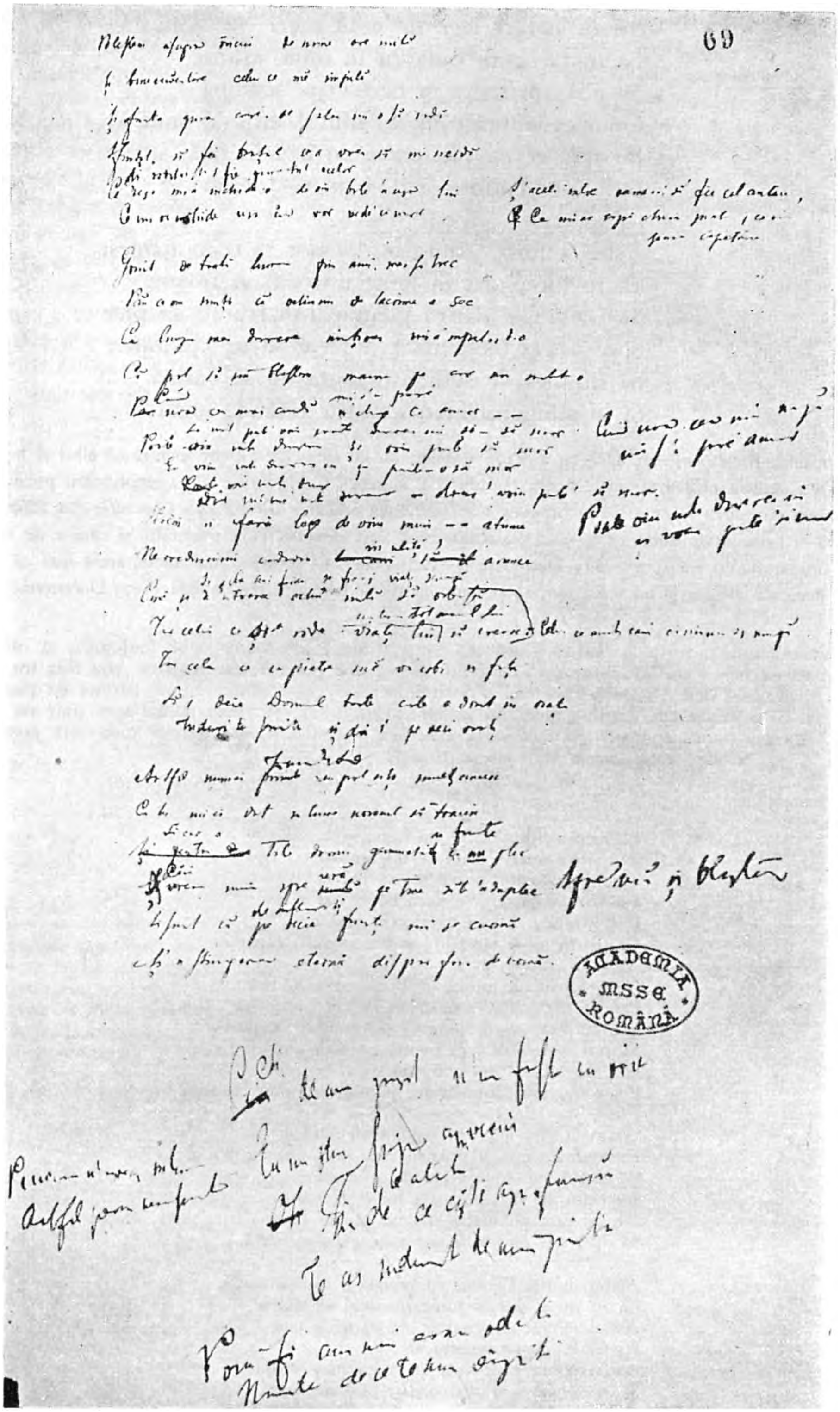

Mss.-ele Academiei Romane RUGĂCIUNEA UNUI DAC 2306,69 (20 cm. × 32,5 cm.)

Străin și fără lege de voiu muri — — atunce
Nevrednicu-mi cadavru în uliță, arunce
Și aibă ani ferice și fie-i viața scumpă
Celui ce-amuță cânii ca inima[-mi] s'o rumpă
Iar cela ce cu pietre mă va isbi în față
Indură-te Părinte și dă-i pe veci viață

Astfel numai, Zamolxe, eu pot să-ți mulțămesc
Că tu mi-ai dat în lume norocul să trăiesc
Să cer a tale daruri genunchi și frunte *nu* plec
Spre ură și blesteme [ași vrea] să te [î]nduplec
Să simt că de suflare-ți ființa mi se curmă
Și 'n stingerea eternă dispar fără de urmă.

C. Elaborarea *Rugăciunii unui Dac*, în urma *Gemenilor*, dar cu elemente pe cari cele două albii şi le comunicau (şi din cari am amintit câteva la finele notiţei tipului B), sugera în chip firesc ideea amplificării poemului iniţial. In chipul acesta tânguirea Dacului se încorporează în versiunea cea mai desvoltată a *Gemenilor* din **2259, 287—308**. Lucrul se va fi petrecut în Iulie 1877, dacă judecăm după data dela sfârşitul poemului şi care e de fapt o dată, întru totul dublă. Acolo stă scris· 1875 Dec[emvrie]—Iulie 1877. O scrutare mai atentă arată însă că Iulie 1877, deşi tot cu cerneală violetă şi cu scris silit, să semene cu al celeilalte jumătăţi de dată (1875 Decemvrie) e adăogat

---

44 Nevrednicu-mi cadavru la câni să îl arunce; 45. Cine şi-a 'ntoarce ochii [cu] milă, să orbească; 46. Iar celui ce va rîde viaţa lui să crească > Iar celui ce şi-a rîde puterea > Iar celui ce şi-a rîde tot neamul lui să crească, 48. Să-i deie Domnul toate câte-a dorit în viaţă, 49. Astfel numai părinte eu pot să-ţi mulţămesc, 51. Şi pentru-a tale daruri genunchile eu *nu* plec, 52. Şi vreau numai spre milă pe Tine să te 'nduplec > Căci vreau numai spre ură pe Tine să te 'nduplec. *NB De reţinut trecerea* milă > ură *pentru sugestiile ce cuprinde;* 53. Să simt că pe vecie fiinţa mi se curmă,

2262, 163—162

Blestem asupra oricui de mine arre milă
Şi binecuvântare celui ce mă împilă
Sfinţită fie mâna ce-a vreà să mă ucidă
De aur fie gura ce-a vreà ca să mă rîdă
[Şi] Roditor să-i fie pământul acelui
Ce piatra mi-o răpi[-o], ce-oiu pune-o căpătâiu

Gonit de toată lumea, prin anii mei să trec
Pân ce de* chin* şi lacrimi ochiul* îmi* va* fi sec*
Pân ce voiu fi cu mintea* şi* inima* 'mpietrită*
Să pot să-mi blăstem mama ce-atâta am iubit-o
Păn' ce iubire* mi-o fi, ura mi-o fi amor
Poate-oiu uita durerea-mi, poate[-oiu] putè să inor

Străin şi fără lege de voiu muri atunce
Nevrednicu-mi cadavru la câni să îl arunce
Şi cine-a avè milă acela să orbească
Iar celui ce va rîde viaţa lui [să] crească.
Iar cel care cu pietre mă va isbi în faţă
Să aibă ani de glorii şi tot ce vrea în viaţă,

Astfel numai Părinte eu pot să-ţi mulţămesc
Că tu mi-ai dat în lume norocul să trăiesc
Astfel m'arăt eu vrednic de darurile tale
Astfel le vreu pe toate ~
Astfel poate vedè-voiu că viaţa mea se curmă
Şi 'n stingerea eternă dispar fără de urmă

NB v 38—39 incerte, greu de descifrat din cauză că sunt suprapuse, de parcă ar fi fost scrise în trepidaţia trăsurii sau trenului. Scrisul întreg, de altminteri, are acest caracter.

mai târziu. De altminteri pagina aceasta ultimă a poemului e străină de restul caetului şi cu adevărat din 1875. Dar despre aceasta, despre câteva detalii de cronologie, la Botez, ca şi despre încheierea lui că « Eminescu a lucrat cinci sau şase ani la o poezie [*Gemenii*] pe care nici n'a voit s'o publice», (ceea ce este o interpretare nu numai excesivă dar şi gratuită) — se va vorbi detaliat la locul său, în volumul « Postumelor».

Manuscrisul integral al *Gemeni*-lor poartă pe dânsul, de fapt, trei grafii, cea din urmă fiind aceea din *Rugăciunea unui Dac* încorporată, grafie ce se află şi în data. Iulie 1877. Inainte ca *Rugăciunea unui Dac*, care fusese elaborată autonom în B., să fie încorporată în C., se începe transcrierea — fragmentară — în **2283, 145.** Fragmentul acesta trece aşa dar în subsolul versurilor respective din 2259.

Rugăciunea unui Dac primeşte în acest manuscris (al *Gemeni*-lor integral) aplicaţii ulterioare, cu creion şi cu cerneala neagră, cu care vor fi scrise, atât versiunea următoare din D. cât şi *Gemenii* (epurat) din 2261. Căci în momentul acelei noui elaborări, *Rugăciunea unui Dac* este sustrasă *Gemenilor* — liniile de baraj, cu aceeaşi cerneală neagră, sunt o confirmare — şi încadrată într'un nou poem-ciclu, despre care se va vorbi la D.

Versiunea ce urmează trebue socotită, cum şi este, un fragment din *Gemenii*. Linia de puncte dela început ne aparţine. Cele 6 versuri de tranziţie nu le numerotăm. Distanţele între strofe nu se menţin, sau dacă vor fi fost, în intenţie, sunt abia schiţate. Punctuaţia e, pe ici pe colo, restabilită

C.2259, 302—304

[. . . .]
Te-aş blestemă pe tine, Zamolxe, dară vai!
De tronul tău se sfarmă blestemul ce visaiu
Blestemele 'mpreună a lumii uriaşe
Te-ating ca suspinarea copilului din faşe
Invaţă-mă dar vorba de care *tu* să tremuri
Sămănător de stele şi 'ncepător de vremuri!
Pe când nu eră moarte, nimic nemuritor
Nici sîmburul luminii de viaţă dătător
Nu era [azi], nici mâne, nu ieri, nu tot deuna
Căci unul erau toate şi totul era una
Pe când pământul, cerul, şi marea, lumea toată
Erau din rândul celor ce n'au fost nici odată
Atunci erai tu singur, încât mă 'ntreb în sine-mi:

Numerotaţia acestei versiuni din Gemenii, *se face, la început din 5 în 5, apoi se întrerupe şi se reia ceva mai departe din 10 în 10. Singură fila ultimă, aceea cu datele, nu e cuprinsă în numerotaţie. detalii utile în stabilirea cronologiei succesive a poemului.*

Corectările cu creion şi cerneală sunt mai târzii, din epoca ultimei forme D. (2260); *se trec aşa dar acolo.*

3. N.e. [azi], nici mâne, nici ieri > N.e.[a], n.m. nu etc. [azi *adăogat cu creionul, deasupra, aparţine epocii 1879, de revizie şi definitivare*].

2283, 144 v. — 145.

[. .   . . .]
« Te-aş blăstămà pe tine Zamolxe însă vai!
« De tronul tău se sfarmă blăstămul ce visaiu
« A lumii chiar blestemuri ş'a mării uriaşe
« Te-ating ca [şi] suspinul copilului în faşe
« Căci mare, cer, pământul cu sufletele sale
« Abia sunt slabă umbră puterniciei tale.

. . . .
Ca 'n somn Brig-belu mişcă încet buzele-i crude — —
[. . . .]

Pe fila 145 (în stânga):

Invaţă-mă cuvântul de care tu să tremuri
Sămănător de stele şi 'ncepător de vremuri

1. *id.*, 2. *id.*; 3. Nu eră azi nici mâne, nici ieri nici tot deuna, 4 C.u e. toate, şi t. eră una; 5 P.c p. c. şi marea. lumea toată, 6. *id*, 7. Pe-atunci erai tu singur, încât mă 'ntreb în sine-mi

Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre inemi?
El singur zeu stătut-au nainte de-a fi zeii
Și din noian de ape putere-au dat scânteii
El zeilor dă suflet și lumii fericire
El este-al omenimei isvor de mântuire
Sus inimele voastre ! cântare aduceți-i
El este moartea morții și învierea vieții.
Și el îmi dete suflet să văd lumina zilii
Și inima îmi dete să simt mișcarea milii
In vuetul de vânturi simțit-am al lui mers
Și 'n glasul blândei muzici a ziiu duiosu-i vers.
Și totuși lângă-acestea cerșesc înc'un adaos:
Să 'ngădue intrarea-mi în vecinicul repaos.

Blestem asupra oricui de mine are milă
Și binecuvântare celui ce mă împilă
Și ascultată fie o gură ce m'ar ride
De-apururi tare brațul ce cearc'a mă ucide
Ș'acela între oameni devină cel de 'ntâi
Ce mi-a răpi chiar piatra, ce-oiu pune căpătâiu
Gonit de toată lumea prin anii mei să trec,
Pân ce-oiu simți că ochiu-mi de lacrime e sec
Că chinul și durerea simțirea mi-a 'mpietrit-o
Că pot să-mi blastem mama, pe care am iubit-o
Când ura cea mai crudă mi s'ar părè amor
Poate-aș uità durerea-mi și aș putè să mor
Străin și făr' de lege de voiu muri . . . atunce
Nevrednicu-mi cadavru în uliță l'arunce
Și aibă ani ferice și fie-i gura scumpă
Celui ce-amuță cânii, ca inima-mi s'o rumpă
Iar celui ce cu pietre mă va isbi în fața
Indură-te stăpâne și dă-i pe veci viață
Iar numele-mi să piară în ori și care minte
Ca visul despre care nu-ți poți aduce-aminte

---

11. E z.d. viață ș.l.f , 17 I.v.d v aŭzit-am a l m.; 18. aŭziu *(2 silabe) și* 17. *(subsol)* aŭzit-am *(3 silabe) — după exemplul, aplicat uneori de Eminescu* (cf. D.), *am folosit pe* ŭ
32. Eu voiu uita durerea-mi și voiu putè să mor, 35. Ș.a.a f. și fie-i vorba* s;
Versurile 39—42 sunt barate cu cerneala neagră a reviziurii și còpiei din 2260 (D)

2283, 144 v.—145 8—15 Au cine ești tu, cărui plecăm a noastre inimi
Tu singur zeu stătut-ai nainte de-a fi zeii (*a*)
Tu ai dat [noapte*] zilii si [inima*] scânteii (*b*)
El zeilor dă viața și lumii fericire
El este al omenirii isvor de mântuire
Sus inimile voastre, cântare aduceți-i
El este moartea morții si învierea vieții
Și el mi-a dat un suflet să simt lumina zilii

(*a*) Tu *înlocuit ulterior cu* El; *cum verbul n'a fost modificat am păstrat prima formă ; versul următor e tot la persoana a 2-a ; peste un vers însă, persoana a 3-a se impune* (*b*) Tu ai dat nopții stele și [inima*] scânteii.

De-ar fi vr’o unu ’n lume, cărui prin gând i-aş trece,
In loc să-i steà gândirea şi limba lui să sece.

Astfel numai părinte eu pot să-ţi mulţămesc
Că tu mi-ai dat în lume norocul să trăiesc
Să cer a tale daruri mai mult eu fruntea nu plec
Spre ură şi blesteme voiesc să te înduplec
Să simţ, că de suflare-ţi suflarea mea se curmă
Şi ’n stingerea eternă dispar fără de urmă.

. . . .

Ca ’n somn Brig Belu mişcă încet buzele-i crude — —
[. . . .]

D. — 2260,229—281. Versiunea aceasta figurează într’un caet-dictando, (un submanuscris deci, 2260, 222—242) de Bucureşti (recte de Alcalay), fără copertă. Titlul *Rugăciunea unui Dac* e şters şi suprapus cu creionul: *Nirvana* (cf. facsimilul, micşorat). Acelaşi scris, imitând goticul, şi câteva pagini mai înainte (222—228), în titlul *Sarmis*, pentru versiunea din *Gemenii*, desfăcută, aici, precum se vede, în 2 poeme. De o caligrafie şi de o acurateţă, perfecte, poemele par transcrise pentru tipar. După *Rugăciunea unui Dac* (= *Nirvana*) urmează, cap de pagină şi despărţite prin ⁂: *De câte ori iubito . . .; Să cer un semn iubito . . .* (= *Despărţire*), sonetele *In somn ădânc, când lumea ’n mine tace* (=*Sunt ani la mijloc*), *O visuri dulci, o stol pierdut în şesuri* (=*Sburat-au anii . . .*) *Afară-i iarnă*, tipărite toate în 1879, *Cu mâne zilele-ţi adaogi*, tipărită în prima ediţie Maiorescu şi *Preot şi filosof*, postumă, toate părând să alcătuiască un ciclu, înrudite între ele şi pentru cari *Rugăciunea unui Dac* (= *Nirvana*) poate că era intenţionat ca un titlu comun. E o ipoteză. Toate aceste file ale caetului de dictando sunt perforate în colţul din stânga. Acelaşi semn perforant şi în filele de dictando din 2261, 1 — în redacţia *Gemenii*, (epurat), ce poartă exact aceeaşi grafie şi caligrafie.

Despre această versiune, ultima dinaintea cópiei, ce va fi trimis *Convorbirilor Literare*, notează Botez: « Este identică cu poezia publicată, o transcriere cu admirabilă caligrafie». Că nu diferă de poezia publicată prin elemente cumva esenţiale, e neîndoios. Şi, cu toate că diferenţele sunt doar de natura nuanţelor ortografice, de punctuaţie sau de sublinıere 1)), ele ajung ca să infirme identitatea. E însă un motiv mai mult, decât această quasi-identitate, ce ne face să dăm şi acest tip. Am spus, cu prilejul tipului anterior (C), că în 2259 textul poartă aplicaţii cu cerneală şi cu creionul, eliminări de versuri, etc., ce se întâlnesc puse la punct şi realizate în acest tip (D)., Ele sunt de altfel schiţate în vederea acestui tip, căruia şi aparţin ca timp şi i le-am şi rezervat.

De vreme ce diferenţele nu sunt esenţiale, am fi putut mai la urma urmei raporta şi la textul publicat din *Convorbiri*. Cum n’avem cópia de pe care s’a cules, trimiterile ce am face s’ar sprijini pe un text nesigur. Aşa încât, cu tot excesul de zel, ce ni s’ar putea imputa, transcriem totuşi acest tip, atât de asemenea (mai puţin identitatea), măcar şi pentru a pune în valoare noul titlu şi cele câteva variante: unele figurând în 2259 (C), altele în 2260 (D)., şi cari altminteri n’ar avea pe ce se sprijini.

D. 2260, 229—231

NIRVANA

Pe când nu era moarte, nimic nemuritor,
Nici sîmburul luminii de viaţă dătător
Nu era *azi*, nici *mâne*, nici *ieri*, nici *tot de una*,
Căci unul erau toate şi totul era una,
Pe când pământul, ceriul, văsduhul, lumea toată
Erau din rândul celor, ce n’au fost nici odată
Pe-atunci erai Tu singur, încât mă ’ntreb în sine-mi:
Au cine-i zeul, cărui plecăm a noastre inemi?

---

1) Cf. Charles Baudelaire, *Les Fleurs du Mal*, T. II, ed. Y.-G. Le Dantec (Nouvelle Revue Française), 1934, secţiunea *Variantes*, passim, pentru importanţa acordată şi celor mai mici detalii de punctuaţie.

V.—*D.* Prim titlu: *Rugăciunea unui Dac*; 5. văsduhul (*şi în* C).

El singur zeu stătut-au nainte de-a fi zeii
Şi din noian de ape puteri au dat scânteii
El zeilor dă suflet şi lumii fericire,
El este-al omenimei isvor de mântuire,
Sus inimele voastre, cântare aduceţi-i !
El este moartea morţii şi învierea vieţii !

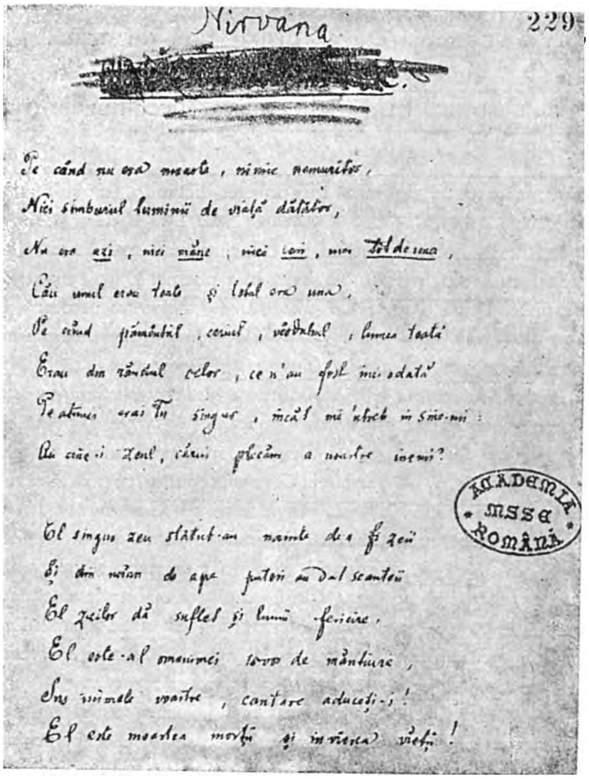

Nirvana

229

Pe când nu era moarte, nimic nemuritor,
Nici sâmburul luminii de viaţă dătător,
Nu era azi, nici mâne, nici ieri, nici totdeuna,
Căci unul erau toate şi totul era una,
Pe când pământul, cerul, văzduhul, lumea toată
Erau din rândul celor, ce n'au fost niciodată
Pe atunci erai Tu singur, încât mă 'ntreb în sine-mi:
Au cine-i zeul, cărui plecăm a noastre inemi?

El singur zeu stătut-au nainte de-a fi zeii
Şi din noian de ape puteri au dat scânteii
El zeilor dă suflet şi lumii fericire,
El este-al omenimei isvor de mântuire,
Sus inimele voastre, cântare aduceţi-i!
El este moartea morţii şi învierea vieţii!

ACADEMIA MSSE ROMÂNĂ

2260,229 (16,5 cm. × 21 cm)

Şi el îmi dete ochii să văd lumina zilii
Şi inima-mi împlut-au cu farmecele milii,
In vuetul de vânturi aŭzit-am a lui mers
Şi 'n glas purtat de cântec simţiiu duiosu-i vĭers
Şi tot pe lâng' acestea cerşesc înc' un adaos:
Să 'ngăduie intrarea-mi în vecĭnicul repaos !

Să blasteme pe-ori cine de mine-o avè milă
Să binecuvinteze pe cel ce mă împilă̆
S'asculte ori ce gură, ce ar vrea ca să mă rîdă

---

15. ochii (*şi în* C.); 16 Şi inima mi-o dete să simt mişcarea milii (C.), 18. Şi 'n glasul blândei muzici simţiiu duiosu-i vers (C.) > Şi 'n glasul blândei muzici simţiiu duiosu-i vĭers (D.;) 19. Şi tot pe lâng' acestea (*şi în* C.),

NB. 12. omenimei *e forma ce apare în mai toate versiunile* (*In 2283*: omenirii).

Puteri să pue 'n braţul, ce-ar sta să mă ucidă
Ş'acela între oameni devină cel întâiu
Ce mi-ar răpi chiar piatra, ce-oiu pune căpătâiu.

Gonit de toată lumea prin anii mei să trec
Păn' ce-oiu simţi că ochiu-mi de lacrime e sec,
Că 'n orice om din lume un duşman mi se naşte
C'ajung pe mine însumi a nu mă mai cunoaşte,
Că chinul şi durerea simţirea mi-a 'mpietrit-o
Că pot să-mi blastem mama, pe care am iubit-o.
Când ura cea mai crudă mi s'a părè amor — —
Poate-oiu uita durerea-mi şi voiu putè să mor.

Străin şi făr' de lege de voiu murì, atunce
Nevrednicu-mi cadavru în uliţă l-arunce
Ş' aceluia, Părinte, să-i dai coroană scumpă,
Ce-o să amuţe cânii, ca inima-mi s-o rumpă;
Iar celui ce cu pietre mă va isbi în faţă,
Indură-te stăpâne şi dă-i pe veci vīeaţă !

Astfel numai, Părinte, eu pot să-ţi mulţămesc,
Că tu mi-ai dat în lume norocul să trăiesc.
Să cer a tale daruri genunchi şi frunte nu plec
Spre ură şi blăstemuri aş vrea să te înduplec,
Să simt că de suflare-ţi suflarea mea se curmă
Şi 'n stingerea eternă dispar fără de urmă.

ATÂT DE FRAGEDĂ

«Convorbiri Literare», XII, 6, 1 Septemvrie 1879

Ca şi *Rugăciunea unui Dac*, dimpreună cu care (şi cu *De câte ori iubito*) a fost trimeasă la Iaşi şi deodată au apărut—*Atât de fragedă* este o poezie cu gestaţia deopotrivă de lentă şi cu obârşia urcând până la acelaşi izvor comun al *Gemenilor* şi până la aceeaşi vârstă a Iaşilor.

NB. *Versurile 29—30 nu figurează în* C. *In* D. *sunt adaose, după transcrierea poemei, întâiu după v. 31—32 ; un semn ulterior le indică locul definitiv ;* 21. Să blasteme pe oricine de mine o avè milă (C); 22. Să binecuvinteze etc. (*şi 'n* C.); 24. De apururi tare braţul ce a vre a mă ucide (C.); 25. Şi' acela între oameni devine cel de 'ntâi (C.); 34. Poate-aş uita durerea şi aş putè să mor (C.), 37. Aceluia părinte să-i dai cunună scumpă (C.), 38. Ce-o să amuţe cânii, ca inima-mi s'o rumpă (C.). *NB In* C. *urmau după v 40 (aeolo 38) încă 4 versuri, designate eliminării, şi care nu mai figurează aici (cf acolo)*

44. S.u.ş. blesteme aş vrè să te înduplec (C.); 45. *In toate versiunile* · suflare-ţi *şi nu* suflarea-ţi.

Evoluţia motivului durează 3—4 ani, în care timp se vor fi altoit de sigur şi reflexe bucureştene, însă fără ca ele să schimbe sau să altereze esenţa primordială a acestui poem patent veronian. Imprejurări particulare, consemnate în felurite izvoare, au creat poemului acesta o legendă, în care se poate disocia, cu oarecare bunăvoinţă, realitatea de fantezie.

Atât de fragedă trece drept o poezie inspirată de Mite Kremnitz, cumnata lui Titu Maiorescu, literată şi amfitrioană, căreia Eminescu i-a dat un timp lecţii de româneşte şi de care s'a şi îndrăgostit, cum reiese din mărturiile ce vin în primul rând, chiar de la beneficiară. In ce măsură circumstanţele materiale din amintirile Mitei Kremnitz sunt credincioase, indiferent de ecoul ce ele au putut stârni în inima ei, se poate deduce din confirmările, ceva mai târziu date la iveală, odată cu tipărirea *Insemnărilor zilnice* ale lui Titu Maiorescu. In jurnalul acestuia şi la data de 1/13 Iunie 1879 stă scris: «Grea epocă Eminescu. *Dacă ai fi fată, nu te-aşi lăsa să trăeşti, ci te-aş ucide.* Ingenunchiare. Sărutare de . . . 1) şi de mână. Scoate un volum de poezii din bibliotecă şi zice [citind ceva de acolo]: asta a făcut-o el pentru ea. Când eu . . . ş.a.m.d. Să fugă cu el în Dobrogea» 2).

Este, pare-se, punctul culminant al unei afecţiuni ce dura mai de mult, dacă e să judecăm şi după următoarea însemnare făcută cu trei luni înainte. In Februarie, acelaşi an, 1879, Bucureştii asistau, entusiasmându-se din nou la reprezentaţiile lui Rossi, aşa cum făcuseră exact cu un an înainte şi cum s'a văzut din corespondenţa lui Eminescu (cf. la capitolul *Povestea Codrului*). Duminecă 11 Februarie, Rossi era la masă la Maiorescu «cu al-de Kremnitz, al-de Rosetti . . . , Caragiali . . . , Slavici. Eminescu n'a venit fiindcă i se părea că nu e bine îmbrăcat. Incântătoare seară. *In interval, greul timp intern M*[*ite*] *şi Eminescu*» (sublinierea noastră) 3). Cu toate că enigmatică şi fără precizarea «intervalului» — dar oricum înainte de 11 Februarie — ultima frază nu e totuşi mai puţin categorică. Ecourile literare ale acestor evenimente nu întârzie să se producă. Intr'o lungă notă recapitulativă, de după 4 Noemvrie 1879, Maiorescu consemnează hărnicia scriitoricească a Mitei. «Frumosul *Lebensbild* a fost încă în acest an scris, apoi a urmat etc., etc.» 4).

Cetit astăzi, cu altă stare de spirit, decât aceea de acum 60 de ani şi mai ales alta decât a lui Maiorescu, *Ein Lebensbild* sau, pe titlul tălmăcirii, *Un caracter de artist* 5) ni se pare nu numai mai puţin frumos, dar de un romantism mult prea convenţional. Singurul său merit ar sta în încercarea de a romanţa portretul lui Eminescu sau, mai corect, ceea ce i se părea ei esenţial în acest portret. Dar şi sub acest raport, încercarea nu mulţumeşte. Câteva coincidenţe de situaţie, de genul celei relatate mai sus în jurnalul lui Maiorescu, sunt singurele ce mai ţin contactul cu pământul. Eroina e mai mult o victimă a generozităţii ei, decât a iubirii ce-i inspiră artistul de care se îndrăgosteşte. Intreaga povestire s'ar putea reduce la următoarea frază: «. . . Dacă prin iubirea mea vei fi plăsmuit o singură creaţiune, care ar înălţa generaţii întregi şi ar face ca numele tău să fie binecuvântat de către omenire, prea puţin mi-ar păsa de persoana mea, să piară de o sută de ori. Vreau să-ţi dau liniştea creatoare, vreau să-ţi dau cunoştinţa fericirii». Şi evident eroul nu «produce» nimic şi idila sfârşeşte lamentabil. Acesta e «frumosul *Lebensbild*». Când peste vreo opt ani, prin 1893 adică, redactează o serie de «amintiri fugare» despre Eminescu, Mite Kremnitz mărturiseşte că nuvela amintită a fost expresia desamăgirii pe care a resimţit-o după scena de dragoste (relatată de Maiorescu) şi după ce primise, din partea poetului, în chip de împăcare, poemul *Atât de fragedă*. Dar să transcriem un pasaj caracteristic.

> «Ziua următoare, după amiază, Eminescu veni iar la noi, dar fără să rămână la lecţie sau la masă; îmi aduse numai o foaie de hârtie spunându-mi. Dumneata ai vrut întotdeauna să ai o poezie dela mine: iat-o, dar nu-i bună de nimic! Citii: «Atât de fragedă te-asameni», etc.; Isprăvind de citit, am plâns: eram aşa de mândră şi fericită; mi se părea că un sentiment care l-ar fi îndemnat să creeze, după cum speram atunci, era pe deplin îndreptăţit. El trebuia să scrie, în limba sa frumoasă, capo d'opere, să

---

1) «Rând scris cu litere chirilice, şters apoi; cuvântul şters cu totul, poate «obraz» (*nota d-lui I. R. Pogoneanu*).

2) Titu Maiorescu, *Insemnări zilnice*, publicate cu o introducere, note, facsimile şi portrete de I. Rădulescu Pogoneanu, I, (1855—1880), «Socec», 1937, pag 324. — La care, ne îngăduim două observaţii:

Comentând în notă această însemnare, editorul face juste apropieri cu anume pasagii din scrierile Mitei Kremnitz, cu care şi identifică pe eroina scenei relatate. Nu cred însă justă interpretarea din cuvintele «. . . iar cele consemnate aici, ca manifestări îngrijitoare pentru sănătatea lui Eminescu . . .». Nici însemnarea lui Maiorescu, nici mai ales adevărul nu îngăduie o atare ipoteză Scena relatată nu e altceva decât unul din aspectele comediei erotice, pe care Eminescu n'o dispreţuieşte, nu numai în poezie, dar, precum se vede, nici în viaţa curentă.

«Să fugă cu el în Dobrogea» din Jurnalul lui Maiorescu şi «vino cu mine într'un pustiu» din Mite Kremnitz duc în chip firesc la articolele ce Eminescu scrisese nu de mult, pe tema Dobrogei şi «pustiului» ce ni se oferea în schimbul Basarabiei. In perspectiva timpului, ricocheturile acestea amuză.

3) Id., *Ibid.*, pag. 321.

4) Id , *Ibid.*, 329. Tot acolo, în notă, precizări biografice în legătură cu această lucrare.

5) George Allan, *Un caracter de artist*, în *Convorbiri Literare*, XIX, 7, 1 Octombre 1885, retipărit în I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, IV, 1933, pag. 40 sqq.

> creeze drame pentru scena sa pustie, talentul, mi se părea atât de puternic. De pe izvorul clocotitor trebuia numai îndepărtate frunzele veştejite [1]) — eu credeam că făcusem aceasta şi iar mă împăcam cu mine însumi.
>
> Când ne revăzurăm, în tăcere hotărîrăm să ne iubim unul pe altul, ca doi copii, el îmi spunea cum ar vrea să mă răpească şi să mă ducă departe şi ce frumos ar fi dacă, amândoi, am fi fost copii de ţigan, liberi pe câmpia înnegrită. Eu râdeam şi glumeam de fanteziile acestea, totuşi aşi fi dorit şi eu acelaşi lucru, însă după cum mi se pare acum, privind înapoi, ceream mereu cu pedanterie, lucrări dela el, ca o mărturie a dragostei sale. Câteodată stând faţă în faţă, el închidea ochii şi exclama: « Te iubesc prea mult »; sau îmi povestea despre mama sa, de care adesea îi era dor. Insă eu eram, la drept vorbind, desamăgită; bogăţia sa spirituală la care mă aşteptasem, această bogăţie exagerată a unui cap inteligent de poet, nu mi se desvăluia, nu voia să se arate. Eu mă aşteptam ca sentimentele şi ideile, la el, să fie nesfârşit de bogate, nesfârşit de originale. Adâncimea pe care o aşteptasem, în care trebuia să privesc şi faţă de care trebuia să mă înfior, nu exista. Il preţuisem mai mult decât merita, sau pretenţiunile mele erau peste măsură de mari? Mă făcea în adevăr uneori să văd tablouri, dar puţin bogate în colori, monotone ca şi câmpia. Insă nimic măreţ, nimic titanic, nimic care să mi se pară nou şi să-mi deschidă noui orizonturi, nu ieşea din capul lui. Această desamăgire îmi dădu ideea primei mele nuvele *Das Lebensbild*, pe care o scrisei în săptămânile acestea.
>
> Se vede că aşteptam dela el ceea ce numai anii de pe urmă ar fi putut scoate dintr'însul; pentrucă eram mai tânără, el îmi părea cu mult mai în vârstă decât era într'adevăr. Pe cuvânt, după asigurările altora, îl luasem drept om cu cultură universală — cu măsura anilor de mai târziu ea ar fi fost găsită prea săracă. In orice caz închipuirea mea de femeie despre ceea ce un poet care iubeşte ar trebui să simtă şi să creeze, era atât de fără margini, încât nimeni n'ar fi putut să o împlinească » [2]).

Comentariile, de ordin psihologic, pe care nu numai pasagiul acesta, dar ambele texte amintite, în întregul lor, le solicită, oricât ar fi de interesante, ne-ar depărta de limitatul nostru obiectiv. Cetitorul celor două texte ale Mitei Kremnitz va reţine nu numai dozajul variatelor sentimente, conservate în puternicul acid al geloziei, dar mai ales va ajunge la concluzia că autoarea confesiunilor a iubit pe poet (ceea ce e foarte mult) şi că a suferit de pe urma acestei iubiri în aceeaşi măsură, poate, în care şi Eminescu a iubit pe . . . Veronica. Dezamăgirea ei este dezamăgirea tuturor femeilor, cărora li se preferă o alta. De aici şi acele note disgraţioase la adresa poetului, reacţiuni explicabile ale rănitului ei orgoliu [3]).

Atât de fragedă putea să fie dedicată sau chiar dăruită Mitei Kremnitz, nu avea însă cum să fie şi inspirată. Şi pentru aceasta, înainte de a trece la argumentul variantelor, un mic calcul de cronologie. Coroborând *Insemnările* lui Titu Maiorescu şi *Amintiri fugare* reiese că intermediul acesta se situează în 1879, între Februar şi Iunie, când se produce scena raportată de Maiorescu, după care Mite primeşte poemul, care la data aceasta era aşa dar finit, în forma în care se va tipări peste 2 luni [4]). Pentru cine stie cum lucra Eminescu, *Atât de fragedă* nu are de fel aspectul, ba dimpotrivă, al unei poezii improvizate. Să se mai observe în acelaşi timp că dela sosirea lui în Bucureşti şi dela reluarea colaborării la revistă, toate poemele trimise *Convorbirilor* sunt închinate aceleiaşi imagini a Veronicăi: atât cele 10 poezii, înregistrate, dela începutul acestui volum şi până aici, cât şi cele ce vor urma·

---

[1]) Parafrază a unei imagini din *Te duci*, cealaltă poezie, ce Mite susţine a fi primit dela Eminescu, (*nota noastră*)

[2]) Mite Kremnitz, *Amintiri fugare despre M. Eminescu*, în I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, IV, 1933, pag. 33. — Pentru comentarii indirecte, în marginea acestui text, cf. şi Paul Zarifopol, *Notă la un inedit al lui Eminescu* în *Convorbiri Literare*, an. 66, Iunie 1933.

[3]) « Imi va prezenta pe logodnica lui, gândeam eu, şi amorul propriu începu să mă turbure tare. Il văzui la Cameră, unde mă salută politicos, îl întâlnii pe stradă şi la cumnatul meu, — la mine însă nu venea. Ii era ruşine de mine? Niciun motiv nu l-ar fi îndreptăţit la aceasta, niciodată şi nimănui nu arătasem că mă făcea să sufăr, deşi suferinţa mea îmi era aşa de mare, că de multe ori nici mândria mea nu putea să înăbuşe un sentiment de arzătoare durere. Auzii că doamna Miclea plecase de curând, dar că avea de gând să se întoarcă; se mai spunea că Eminescu s'ar fi certat cu ea — dar eu nici nu voiam să aud de aşa ceva » (*Ibid.*, pag. 38).

N. B. O stare de spirit, atenuată prin trecerea anilor, se poate observa în articolul Mitei Kremnitz· *Un Lenau român*, în *Convorbiri Literare*, XLIV, 7, Septemvrie 1910, tradus de Titu Maiorescu, din *Preussische Jahrbucher* (Bd. 139, Heft 31, 1910). Trecând peste erorile de informaţie, semnalate şi în nota redacţională, ce însoţea traducerea din *Convorbiri* sau peste unele accente de necrologie convenţională, articolul acesta ultim poate fi privit ca un act de justiţie şi ca un prinos de împăcare cu umbra Poetului. In deosebi poate fi reţinut finalul:

« In multe ediţii sunt răspândite acum în România poeziile sale; Eminescu e sărbătorit în patrie de posteritate. Şi articolele sale de jurnal, născute în mijlocul atâtor chinuri, au fost adunate şi tipărite ca modele de cea mai bună proză. Cât a trăit, n'a avut nici măcar o zi slobodă de griji. In scurta sa existenţă pământească a suferit de lipsă trupească şi sufletească . . . « Soarta poeţilor » zic superficialii. Omenirea simţitoare îşi acoperă însă capul de ruşine ».

[4]) « Una din poeziile dedicate mie, o văzui deodată publicată în *Convorbiri* » (*Ibid.*, pag. 38). De sigur, e vorba de *Atât de fragedă*, (deoarece *Te duci*, apare abia în 1884), pe care Mite o încorporează *Amintirilor* în forma definitivă, în care a apărut în *Convorbiri*. Să consemnăm tot aici un amănunt sugestiv. In *Rumanische Dichtungen*, despre care s'a vorbit în notiţa poeziei precedente, şi anume în ed. II-a, *Atât de fragedă* nu se află tradusă. Figurează, în schimb, în ediţia III-a, sub titlul *Dir!* şi cu iniţialele tălmăcitoarei. M.K.

clasicele trei sonete, *Afară-i toamnă* etc, *Freamăt de codru*, *Revedere*, *Foaie veştedă*, *Despărţire*, toate tipărite în Octomvrie acelaşi an, şi chiar *O, mamă* din Aprilie 1880 1). Încât putem subscrie fără teamă formula aşa de categorică a lui N Iorga: « Cu toate reclamaţiile postume ale Mitei Kremnitz, cumnata lui Maiorescu, cred că ea-şi atribuia pe nedrept versurile din *Atât de fragedă*, care se închee ca după o lungă legătură de iubire » 2).

Şi cu aceasta, cred, problema poate fi pusă în adevăratul ei cadru Că Mite Kremnitz era îndreptăţită să-şi atribue un text, ce i se dedica, nu ni se pare decât foarte firesc, câtă vreme nu avea de unde să cunoască lungul proces de creaţie al poeziei, iar circumstanţele exterioare îi favorizau întru totul iluzia. Corespondenţa Veronicăi adaogă şi ea un document de netăgăduită importanţă şi pe care-l transcriem, pentru cele câteva diferenţe, din manuscrisul de copii, aflat în păstrarea Academiei şi nu din lucrările d-lui O. Minar 3) O notă a copistului însemnă că scrisoarea e « în doliu ». Păstrăm copiei cele câteva erori ortografice ale originalului ·

> Dacă-ţi scriu este că plânsul nu m'ar lăsa să ţi le pot spune 4).
>
> 1 oară după miezul nopţii 2 Septemvrie 1879
>
> Cât am admirat de mult poezia ta *Atât de fragedă* . . . cât am admirat-o pot oare să-ţi spun ? — tu singur trebue să o admiri tainic în sufletul tău, şi că te închini la propria-ţi creaţiune ca însuşi fiinţa pe care o divinizezi în ea. E un sentiment atât de înalt, atât de curat, atât de adânc — însă adresate unei fiinţi cu care din nefericire sau din fericire poate eu nu mă pot nici măsura, nici compara (Elisabeth 5). Eminescule, acea poesie e simţită — şi dar eu am dispărut din inima ta — era oare altceva decât inima ta la care eu am ţinut mult mai mult decât am avut aparenţa ? Versurile tale m'au făcut cu durere să simt că o figură *souvereinement superieure* m'a alungat afară din sufletul tău, unde poate fără drept şi fără veste mă introdusesem. Scriindu-ţi plâng lacrimi de durere, durere nouă şi necunoscută mie până acum şi care poate e cu atât mai amară cu cât îmi vine într'o stare deja destul de tristă. Să nu crezi că sunt supărată pe tine, din contra, dacă îţi descriu toată starea sufletului meu, o fac, ca să ştiu (*~n.n*) cauza unei eterne resignări din parte-mi, a unei renunţări dureroase, care mi-o impun, pentru ca să te pun în poziţie de a nu-ţi nega faţă de mine niciun moment individualitatea, de a nu fi ipocrit şi ca să-mi poţi acorda drept mângâiere *après tant d'amour une parfaite et sincère amitiè*.
>
> Crezi tu că nu le-am presimţit toate acestea ? Ce vrei sunt nefericită că am un fel de a doua vedere, şi gâcesc direct câte îmi pregăteşte soarta, ce să-ţi mai spun, mă tem să nu-mi pierd după ce am pierdut tot — şi puţina minte ce mi-a rămas.
>
> Eminescule, nu le lua aceste ca reproşuri, poţi reproşa inimei ceva ? Şi din iubirea ta trecută nu încerca să faci un act de conştiinţă pentru susţinerea unei cauze pentru care inima ta şi sufletul tău strigă că e *pierdută*.
>
> Amica ta Veronica 6)

Ms. Prezentarea manuscriselor acestei poeme s'ar putea face, fie pe linia temelor, fie pe linia cronologică, înlăuntrul căreia se poate urmări cum se altoiesc şi cum se desprind diferitele motive alcătuitoare. Folosim acest de al doilea mijloc, deoarece înlesneşte şi simplifică, cu atât mai mult cu cât unele încercări de cronologie, la Botez, au putut să sugereze o filiaţie eronată, în câteva din etapele ei: cum sunt de pildă, cele ce privesc manuscrisele numerotate de el I, III şi V, aşa cum se va vedea la capitolele respective ale prezentării noastre.

Distribuite pe ani, manuscrisele, principale sau secundare, unitare sau parţiale, se pot aşeza în următoarea schemă cronologică. Inutil să mai repetăm că despre certitudini categorice nu poate fi vorba. Dacă uneori anul sub care însumăm manuscrisele este neîndoios, alteori el este dedus cu aproximaţie.

Dar chiar şi în cazul când toate prezumţiile pledează pentru cutare sau cutare an — prudenţa îndeamnă să lăsăm o margine şi surprizelor de viitor, pe care ni le-ar revela doar corespondenţa, manuscrise încă nedesvăluite, coroborări de date, etc., etc.

---

1) Aşa cum şi corespondenţa anilor acestora nu părăseşte o clipă primoidiala ei temă veroniană

2) N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti cotemporane*, I, pag. 235. — *Ibid*, pag 306, când analizează *Fântâna Blanduziei*: « Un fel de Mite Kremnitz faţă de Eminescu e Neera, « preţioasa » stil secol al XVII-lea frances, care se vrea, se cere, mai că se şi impune iubită a unui Horaţiu care ca om nu se pare să fi putut stârni pasiuni ». — Pe aceeaşi temă, a poemului şi a iubirii pentru Veronica, elocventă reluare în N. Iorga, *Eminescu în şi din cea mai nouă ediţie*, Academia Română, Memoriile Secţiunii Istorice, seria III, Tom XXI, Mem 9, 1940, pag. 19

3) Cu toate că şi copiile academice provin tot dela d-sa.

4) *Multe din scrisorile Veronicăi încep cu un ante-scriptum.*

5) Substituire de nume sau aluzie ţintită mai sus ?

6) Ms. 4850, 31—32. Epistolei acesteia, al căreia ultim cuvânt e totuşi atât de enigmatic şi se pretează la atâtea incursiuni, i se opun rândurile următoare, dintr'o scrisoare (cu multe caractere dubioase) dela 1886, a lui Eminescu: « . . . Pe versurile: *Atât de fragedă*, *De câte ori iubito*, *Lasă-ţi lumea ta uitată*, *Şi dacă ramuri bat în geam*, pe toate ar trebui să scriu Sunt ale ei — deci numele tău atât de armonios, de dulce, de fermecător » (O. Minar, *Dragoste şi poezie*, [f. an], pag 100 şi apud Leca Morariu, *Eminescu şi Veronica Micle*, pag. 26, 27).

A.

A. 2262, 16 (*Gemeni*) . . . . . .cca. 1875 – 1876

B.

B^{1} 2262, 30—32 . . . .
B^{2} 2278, 67—68 + 55 . . . . .
B^{3} 2278, 58—61 + 63—65 (*Comedıantul*)
B^{4} 2262, 36 v. (*O tăceţi . . .*) . . .
Crâmpee: 2280, 33 v.
2283, 106 v.
. 1876

C.

C. 2275, 64—66 (*Bogdan Dragoş*) 1877

D.

D^{1} 2279, 54 . . . .
2306, 73
D^{2} 2261, 82—83 .
D^{3} 2261, 81 v. + marg. f. 82
. . . . cca. 1878
D^{4} 2279, 14
D^{5} 2279, 13 v.
D^{6} 2260, 174 + 224
. . . . c.ca 1879

E.

E^{1} 2279, 60, 60 v., 61
2261, 45—46
E^{2} 2262, 207—207 v.
E^{3} 2279, 71—73
. . . . 1879

A. Apropierile ce se pot face cu poema *Gemeni*, fără să fie cu totul arbitrare, sunt totuşi destul de relative. Chiar dela întâile redacţiuni ale *Gemenilor*, se întâlneşte un dialog de dragoste între Tomiris şi Boirebist poetul (devenit ulterior Alberic şi apoi Sarmis), un mic imn de adoraţie, care cu timpul va fi amplificat, până când în una din ultimele redacţiuni (*Sarmis*, 2260, 222 sq.) el va ajunge învârstat cu versuri din *Atât de fragedă*.

Operaţia aceasta se întâmplă târziu după 1878, la Bucureşti şi nu cum socoteşte Botez cu mult înainte de 1875—1877. Raţionamentul lui Botez e oarecum *à rebours* şi el se întemeiază pe un defect de filiaţie. Căci versurile ce socoteşte că au fost transferate din 2279, 13 v. unei forme mai vechi din *Gemeni* au fost de fapt dintru început şi au şi rămas ale *Gemenilor*. Lor li s'a adaos versuri din *Atât de fragedă*, ceea ce a dus la forma învârstată de care am amintit.

Transcriem, cu titlu de curiozitate sau de simplă indicaţie, una din primele forme (circa 1875—1876) ale micului monolog de dragoste, rămânând ca forma amplificată să o reproducem sub anul respectiv, circa 1879 (anul în care *Rugăciunea unui Dac* e degajată şi aproape bună de tipar). Cât despre celelalte forme tranzitorii, înlăuntrul poemei *Gemeni*-lor, ce nu-şi au locul aici, se vor întâlni la capitolul respectiv din «Postume».

A. 2262, 16

— Când te-am văzut copilă treceai aşa frumoasă
Cu ochii mari albastri în bolţi întunecoase
Ca marmura de albă şi mânile de ceară
Uneau pe sînu-ţi mândru o mantie uşoară
In părul tău cel moale de cânepă un caier
Flori roşii şi flori negre bogate se încaier
Şi ochii plini de visuri isvoarele uimiri-s
Frumoasă, ah frumoasă putut-ai fi Tomiris
Zîmbeai . . . Nevinovatu-i şi trist surîsul tău
Şi nimeni nu te vede astfel cum te văd eu?

---

5. Iar părul tău etc, 9. Z. . . . N.-i şi blând > Z. . . . N.-i şi t. etc.

De ce zîmbeai tu oare . . . v'un cântec trist [și] moale
A fost atins în taină glasul gândirei tale?
Treceai . . . atât de-armonic era mișcare, pasul
Că în a ta privire m'a fost cuprins estasul
Și ca prin somn auzit-am un svon de blânde muzici
Că n'a fost farmec scumpo, că n'a fost vis să *nu* zici
Căci stam uimit, de patimi lumești nici o scântee —
Căci tu ești prea mult înger și prea puțin femee.

B. — Intâia versiune, propriu zisă, a poeziei se află în **2262, 30—32 (B¹)**, în forme strofice și se situează cronologicește după 16 August 1876. « Nu cu mult înainte de August 1876 », notează Botez și credința lui trebue că se întemeiază pe ciorna de petiție [1]) (datată *Iași în 16 August 1876*) și care figurează drept f. 33 v, așa dar, în vecinătate. Intr'adevăr, filele acestei versiuni sunt, ca și ciorna de petiție, de aceeași hârtie, de mărimea unei coale și poartă cam același scris cu cerneală violetă, de mai multe nuanțe Evident: cu puțin înainte, cu puțin după această dată, lucrul n'ar avea mare importanță Este însă un argument oarecum de conținut, care în cazul acesta decide E vorba de strofa 17—20 (*De mi-a fost maica dragă,*) care arată că versiunea aceasta se situează după moartea mamei poetului, deci după 16 August 1876. Căci aceeași situație se întâlnește și în marea poemă biografică *Pierdută pentru mine, zîmbind prin lume treci* [1]), din preajmă (2262, 21—27), care domină cum s'a mai spus de altminterea și la capitolul *Strigoii* (ed. aceasta, vol I, 448) atmosfera acestui moment liric, de mare intensitate. Aceeași situație, de altfel, și în *Bogdan Dragoș*, ceea ce iarăși poate sluji drept reper în delimitările cronologice, referitoare la această piesă de teatru.

Un lucru pare sigur, cred: întâiul concept al poeziei *Atât de fragedă* (acesta, brouillonar, din 2262, 30—32) aparține aceluiași moment de mare intensitate a iubirii lui, de către sfârșitul anului 1876, când inima oscilează între venerație și blestem, așa cum lunga poemă biografică amintită (ce se va putea urmări la « Postume ») ilustrează. Și, cum am mai avut prilejul să amintim, momentul acesta este și unul de febrilă activitate lirică, dela versurile cele mai prozaice, aruncate pe hârtie și sbătându-se să capete formă până la poemele de desăvârșită perspectivă, precum *Călin*, *Strigoii*. Cetitorul poate urmări singur ritmul acestei pasiuni, ca și implicațiile câte se întretae dela o formă la alta. Să spunem totuși că pentru cine ține să imagineze întreg acest moment liric și autobiografic (dacă nu cumva suntem în pleonasm), se impune să citească pe lângă poemele ce dăm aici și unele din cele ce-și află locul fie la alte capitole, fie la « Postume ». Iată câteva titluri: *Pierdută pentru mine*, etc.; *Icoană și privaz*; *O dulce înger blând*; *Venin și farmec*; *Să țin încă odată*; *Odată te văzusem* și *Pân' nu te văzusem* dintre « Postume ». iar din celelalte: *Iubita vorbește* (cf. *Scrisoarea IV-a*); anume fotme tranzitorii din *Te duc'* (cf. aeel capitol): *Kama*, *O tăceți* și *Comediantul* din cele ce se publică la acest capitol.

Acest prim concept este de fapt plasma comună a două poezii, ce cu timpul se vor despărți: *Atât de fragedă* (pe f. 30) și *Ce s'alegea de noi* (. . . pe ff. 31—32), cunoscută mai ales din versiunea Hodoș-Chendi sub titlul: *Alte terține*. In acest concept elementele sunt încă în fierbere, unele motive ale întâiei poezii (d. p. *Pierdută vecinic pentru mine* și *A mele brațe în deșert*) fiind repartizate în cea de a doua, situație ce se menține și într'una din versiunile intermediare ale celei de a doua, (2254, 253 v—255) [3]). Această implicație de motive, proprie multora din poeme, în era lor primară mai ales, e o caracteristică a creației eminesciene și de aceea reproducem amândouă temele. Ele trebuesc cetite întâiu așa, iar după aceea confruntate cu versiunile din D¹ (2279, 54—56) unde cele două poezii devin autonome și elementele disparate se fixează în albia lor definitivă.

Să specificăm: textul numără variante, unele simultane (din 1876), altele (de fapt numai v. 1 și 8) cu o cerneală ulterioară, violet închis, ce se întâlnește, d.p. în *Povestea Teiului* B. (2306, 75, sq.,), deci circa 1877—1878.

---

[1]) Petiția întreruptă după câteva rânduri caligrafice sugerează că va fi fost poate oprită în momentul când va fi aflat de moartea mamei sale, întâmplată la 16 August 1876, data petiției. (cf. cap. *O rămâi*). Poema autobiografică *Pierdută pentru mine* . . conține destule indicii că poetul a fost la înmormântarea mamei sale.

[2]) Publicată în *Revista Fundațiilor Regale*, VII, 7, 1 Iulie 1939.

[3]) Observația își are valoarea ei și ea se cuvine cu osebire reținută. Judecând după scris, chiar după caligrafie, ff. 30—32 conțin · f. 30 *Atât de fragedă*, ff. 31—32, *Ce s'alegea*. Judecând după textele autonome, de mai târziu ale celor două poezii, ești înclinat să crezi că la mijloc e una din acele cartări eronate, datorite legătorului, de vreme ce imagini proprii primei poezii se întâlnesc în a doua. Și cu toate că știi că situația aceasta e frecventă la Eminescu ți-ar trebui o verificare, o variantă adică în care să întâlnești poezia a doua în forma aceasta. Din fericire, ea se află în 2254, 253 v.—255.

Cum poezia *Ce s'alegea* a devenit cu timpul, și grație multelor prefaceri la care a fost supusă, o postumă, se înțelege că toate stadiile și detaliile ei se rezervă acelui volum. Aici o transcriem în forma originară și numai cu titlu documentar, pentru ca cetitorul să poată surprinde plasma comună.

Numerotația merge în continuare, poeziile alcătuind acum o unitate.

Unele strofe sunt barate cu creion roșu, de două nuanțe, altele reținute cu acolade, altele barate cu cerneala neagră, ce se 'ntâlnește în ms 2279, 54—56, când cele 2 poezii se fixează după eliminările, indicate pe acest manuscris. Așa dar, ca de obiceiu, Eminescu lucrează cu toate caietele desfășurate pe masă.

B^1 2262, 30—32

Copil, cu plete lungi de aur
Și alb ca floarea de cireș
Ce soartă rea, bogată 'n chinuri
Te-a pus în calea mea să ieși?

Să treci ca visul de ușoară
Crăiasă blondă din povești
Și îmi arați cu-a ta privire
C'ai priceput ce scumpă-mi ești

Ș'apoi în veci gândind la tine
Să simt văzându-ți fața ta
Că ești perdută pentru mine
De și din suflet ești a mea

Un Dumnezeu al tinereți-mi
Eu să te port în orice loc
Și din clipirea genei tale
S'atârne viață și noroc

De mi-a fost maica dragă 'n lume
Inchis-au ochii trecători
Dar tu menit' a mea să nu fii
In orice zi din nou îmi mori

Atunci ca pe-o-amintire stinsă
Cu dulci cuvinte te desmierd
Cu bucuria că a mea ești
Cu desperarea că te pierd

N B. Dela 1—16 barat creion roșu; dela 17—28 reținut, acolade cu creion roșu

1. Copil, cu părul lung de aur; 3. C. s. rea, bogată 'n lacrimi > C.s r.b. 'n doruri;

5—8 1° Copilăroasă și ușoară
Crăiasă blondă din povești
Nu mă privi, a ta privire
Mi-arată cât de scumpă 'mi ești

7—8 2° Și îmi arăți cu-a ta privire
Cât . . . și cât de scumpă 'mi ești ~

N.B. In dreptul strofei 17—20 însemnat, cu violetul mai închis : mă tânguiu *și încă un cuvânt indescifrabil, cu creionul, pare-se :* mereu*.

20. In orice clipă tu îmi > In orice ceas > In orice zi etc.;

21—22 1° Menit doar în singurătate
O amintire s'o desmierd

2° Menit doar în singurătate
Num' amintirea-mi s'o desmierd

Ş' astfel eu rîd şi plâng într'una
In desnădejde-mi fericit
Să fii a mea neavând speranţă
Deşi iubind mă ştiu iubit.

[* * *]

Şi-apoi gândesc ce-era de mine
Dacă odat te-aş fi 'ntâlnit
Te-aş fi ucis cu desmierdarea-mi
Ah cât de mult m'ai fi iubit

Şi în pustiul vieţii mele
Tu luminai o mândră steà
De mii de ori mai scumpă mie
De mii de ori fiind a mea

Poveste fost-ar fi viaţa-mi
De gură spusă de copil
De larmă plină şi 'nflorită
Precum e luna lui April

Dar azi ca 'n toamna cea târzie
Un singuratec, trist isvor
Şi ca şi frunzele uscate
A mele visuri cad şi mor

Azi de nimic nu mai îmi pasă
Nimica 'n lume nu aştept
Mă mir la ce mai bate încă
Sărmana inimă din piept

Sunt osândit gândind la tine
Viaţa 'n deşert s'o risipesc
Şi să-mi rămâe anii văduvi
De chipul tău Dumnezeesc

Pierdută vecinic pentru mine
Altora drumul luminând
De mă trezesc, mi-s ochii 'n lacrimi,
Şi când adorm, adorm plângând

---

25. Şi 'n desperarea-mi rid cu hohot; 27. Să fii a mea neavând nădejde; 28. Deşi iubind mă simt iubit.

N.B. Toate strofele barate cu cerneală neagră, afară de strofa 33—36 încadrată în roşu; dar şi această strofă mai figurează în amintitul manuscris ulterior, 2254, 253 v.—255.

Plângând întind dup' a mea umbră
A mele braţe îndeşert
Nevrând pe mine să mă sufăr
Cu-al meu pustiu stau să mă cert

Sau cufundat pe gânduri negre
Eu zile 'ntregi gobesc şi tac
De-acest amor bogat în lacrimi
Şi în zîmbiri de tot sărac.

De m'ai iubi a mia parte
Din cât copilă, te iubesc
Ai înţelege că la urmă
Eu totuşi am să 'nnebunesc

B^2 figurează în **2278, 67—68 + 55** şi aparţine prin grafie, cerneală, vecinătăţi, grupului de motive ale aceluiaşi an 1876 Numărând 8 strofe, versiunea aceasta se prezintă ca un interesant aliaj. Derivată din B^1, concentrează întâile două strofe într'una, împrumută imagini din anume colaterale, de pildă din textul *Ţişttt-aţi comediantul*, figurând în împrejurimi (ff. 58—61, 63—65).

De altminteri, ajungând aici, cetitorul care ţine să pătrundă adevărata atmosferă a acestui moment liric, a cărui reconstituire integrală nu va putea fi întreprinsă decât odată cu tipărirea tuturor « Postumelor », cată să citească cel puţin: poema *Pierdută pentru mine, zîmbind prin lume treci ; Icoană şi privaz, Gelozie* etc, dintre « Postume » şi după aceea textul B^3: *Ţiştiţi-aţi comediantul*, B^4: *O tăceţi* . . . şi de sigur lista nu e epuizată.

B^2 2278, 67—68 + 55

O tu frumoasă damă albă
Crăiasă blondă din poveşti
Nu mă privi . . . căci ochi 'n lacrimi
Mi-arată cât de scumpă-mi eşti

Şi nici odat' n'aş fi voit-o
Această taină tu s'o ştii
La ce să rîzi în al tău suflet
De ani-mi negri şi pustii

La ce să ştii că deapururi
Năzare 'n ochi-mi faţa ta
Pierdută vecinic pentru mine
Oh nu-mi răpi averea ta

---

61. Stau > Sau cufundat în gânduri negre; 62 « Abia dragostea ii deschide ochii ş'o face sentimentală. Atunci işi lasă capul în jos şi gobeşte. » (*Revista teatrală Fadette* în *Timpul*, II, 291, Duminică, 25 Dec. 1877). 68. Eu trebui tot să 'nnebunesc

N.B. Strofa 53—56 marcată marginal cu creion roşu, strofele 53—56 şi 57—60 barate cu creion negru, strofele 61—64 şi 65—68 barate cu cerneală neagră.

B^2. — 1—4 (*pe f. 55*)·
Tu ce eşti gingaşă şi albă
Crăiasă mândră din poveşti
Inchide-ţi ochii — a ta privire
Mi-arată cât de secumpă'mi eşti

10. E[u] > Privesc > Năzare 'n ochi-mi etc.,

Un Dumnezeu al vieţii mele
Văd umbra ta în orice loc
Şi de clipirea lungii gene
Atârnă viaţă şi noroc

Tot ce mi-a fost mai drag în lume
Inchis'au ochii muritori
Dar tu menit' a mea să nu fii
In orice clipă tu îmi mori.

Ş'atunci ca pe-o iubită stinsă
Icoana dulce ţi-o desmierd
Păn' ce învie-aievea 'n suflet
Spre a simţi, că iar o pierd

Şi cu durerea-mi voluptoasă
Eu mă îngân necontenit
Şi mă topesc făr' de speranţă
Ştiind*, iubind, că sunt iubit

Şi totuşi numai* cât durere
Pustiu şi umbră mi-ai adus
De mult eu ţi-o spuneam copilă —
Dar cum iubesc mai e de spus?

B^3. Cetitorul nu va lipsi să observe că textul *Comediantul*, de care am amintit la notiţa anterioară, şi care figurează în **2278, 58—61 + 63—65,** e un text cursiv-prozaic-brouillonar, dar că interesează prin imixtiunea feluritelor motive, cari anticipează viitoare poeme, d. p. strofa 33—36 *(Au veni-le-va la preoţi)* transmisă şi *Despărţirei*, motivul Venerei Anadyomene ce se va întâlni în *Lasă-ţi lumea* . . . sau atâtea accente din formele tranzitorii ale poeziei *Te duci*.

B^3 2278, 58—61 + 63—65

Ţiştiit-aţi comediantul
L'aplaudarăţi cu sudalme
S'a sfârşit acum comedia
Haida de ! bateţi în palme

Nici n'a fost a lui voinţa
Voi de el să faceţi haz
El a vrut să placă damei
Cu gropiţe în obraz

B^2. — 13. Căci Dumnezeul vieţii mele.
21—24. (*pe f 55*). Ş'atunci ca pe departe . . ~
Cu dulci cuvinte te desmierd
Pân' ce apari din nou în suflet
Spre a simţi că iar te pierd

Ea stă 'n lojă rezimată
Ochi-şi pleacă pe sub gene
E mai albă decât zina
Venus Anadyomene.

Pentr' un blând zîmbet al gurii
Comediantul şi-ar dà viaţa
Dar ca marmura-i de albă
Şi e rece ca şi ghiaţa

Şi nici numele-i nu poate
Să-l rostească 'n gura mare . . .
Ci pierdut în al lui suflet
Prin suspine el răsare.

O vedeţi-l în cabină
Intre cei păreţi de scânduri
Plânge . . . nu de-al vostru şuer
Ci de propriile-i gânduri

Pân' a n-o vedè pe dânsa
Nici simţea că 'n lume este
Dar acum el simte viaţa
Ca pe-o tragică poveste

Ce mai caută 'ntr'aiurea
Are viaţa lui vr'un rost
Decât viu — mai bine 'n lume
Nici odat să nu fi fost

Au veni[-le-]va la preoţi
Ca de aiurea vre un gând
Ca să sufle peste faţa-i
Moartă, numele ei sfânt?

---

1. Şuerat-aţi comediantul > Ţîştiit-aţi c.; 14. Şi-ar dà viaţa comediantul;

N.B. *In stânga strofei 1—4 creion albastru, marginal, (intenţie de a reveni?) ; strofa 9—12 barată cu creion roşu.*

In dreapta strofei 13—16 o linie, cu cerneala de mai târziu, şi schiţată o altă formă a strofei, de o descifrare incertă, din pricină că a închis caetul cu cerneala neuscată

Ca să-i placă el încearcă
. . . .
Ca să joace* frumos* ochii*
Şi să cânte* fără* glas*

N B *Strofele 17—20, 25—28 şi 33—36 barate cu creionul roşu al reviziei ulterioare, după ce poezia a fost redactată în întregime.*

29—30. Ce nădejde-l mai aşteaptă
Decât liniştea 'n sicriu

Apoi piară făr de urmă
In nimic de-unde eşi
Scânduri goale, păreţi negri
Peste el s'or prăbuși.

Orice urmă aruncată
Intr'un creer omenesc
Va peri cu spectatorii
Ce acum îl huiduiesc

Ce 'nsemnează 'a lui viață
La ce fuse el să fie?
La ce joacă zeci de roluri . . .
Comedie, comedie !

Ţiștiuat-ați comediantul
L'aplaudarăți cu sudalme
S'a sfârșit tragi-comedia
Aida de ! băteți în palme.

O îmi faci plăcere multă
Dacă faci de mine haz
Damă albă și frumoasă
Cu gropițe în obraz

Deci te rog nu băgă 'n samă
Uită toate câte-am zis
Am crezut a ta iubire
E de rîs . . . grozav de rîs

Am văzut în părul moale
Gâtul tău cel de zăpadă
Ş'am crezut că pe-al meu umăr
Prea frumos o să mai șadă

Orice gând îți închinasem
Toată fibra vieții mele
Renviase sub suflarea-ți
Sub a frunții tale stele

---

47. L.c.j. mii de r. . . .; 50. L'aplaudarăți *șters cu creionul roșu dar neînlocuit ; După strofa 49—52 repetate linii roșii, ca și cum ar despărți poezia în două.*
Strofa 65—68 barată cu creion roșu. 65. Orice gând ți se 'nchinase;

Nu ! Tu n'ai mai fost femee
Ai fost chip ceresc şi sfânt
Umbra gândurilor mele
Era dulcele-ţi cuvânt

Pân la tine nicăiurea*
Ca 'n pustiu n'am fost aflat
O imagine asemeni
Acelei ce-am fost visat

Căci te-am fost visat pe tine
Şi cu ochii sufleteşti
Cunoscut-o-am îndată
Că a mea peire eşti

Bine Doamnă ! Rîzi în faţa-mi — —
Să rîdem de vrei de a valma
S'a sfârşit tragicomedia
Iară voi băteţi cu palma.

Dar nu ştiu ce îmi năzare
Parc'aud sunând un cariu . . .
Ce frumoasă ni e nunta
Cu asemeni lăutari

Şi-aranjată* mi-i cămara
Numai patru, patru scânduri
Vino Doamnă înlăuntru
S'adormim a noastre gânduri

Vin să mestecăm cenuşa
Vieţii noastre pustiite
Şi astfel să punem capăt
Comediei afurisite.

Oh ! chip dulce de zapadă
Cum te mângâiu, cum te-ador
Te iubesc ca şi nebunii
Te iubesc . . . să te omor.

71—72 Şi cuvântul gurei mele
Umbră la al tău cuvânt

N. B. *Versurile 71 – 72 de la etaj sunt scrise cu creionul roşu, al reviziei ulterioare.*

75. O i. întocmai;

Intre strofele 77—80 şi 81—84 se interpune o pagină cu alexandrini, înrudiţi, din aceeaşi epocă, din aceeaşi atmosferă, dar străină de conturul poemei de sus.

Strofa 81—84 barată, creion roşu; strofa 93—96 reţinută pe stânga cu acelaşi creion roşu.

97. Oh ! tu dulcea mea zapadă,

Te dispreţuiu şi te blestem
Numiri rele-ţi iscodesc
Amintirea ta ’n picioare
O sfărâm şi te . . . iubesc

Să rup inima din tine
Cu răceală s’o privesc
Cum în mână mi se sbate
Şi s’o strâng . . . căci te iubesc.

Căci tu ştii, cunoşti prea bine
Câte chinuri eu mai trag
Şi că mor de gelozie
Că mă pierd de al tău drag.

Căci tu ştii că nu-s în stare
Nici un fir de păr s’ating
Ca lumina cea de ceară
Eu mă tot topesc, mă sting.

Tu eşti bună . . . tu ai milă
Vei gândi tu vre o dat
Cu o umbră de ’ndurare
La acel ce te-[a-]adorat

Aide Doamnă ! Comedia
E acuma pe sfârşit
Rîzi încalte, rîzi de mine
Ca să ştiu la ce-am trăit.

B^4. Textul *O tăceţi . . .* din ms. **2262 36 v.** ni se pare de asemeni apt să suscite observaţiuni preţioase. E transcrierea, imperfectă încă, în care se altoiesc şi imagini ale timpului acesta, d.p. v. 11—14, a acelei stări de vrăjire, de *envoûtement*, pe care o trăieşte poetul şi din ale cărei obsesive lanţuri încearcă zadarnic să se descătuşeze.

B^4 2262, 36 v.

O tăceţi . . . încet ca musca n’auziţi pornind [un] cântec
A lui glasuri* se îngroaşă ca murmurul de descântec
Şi-s* acum* subţire dulce, dar mai tare tot mai tare
Şi foiesc în aer roiuri nevăzute, răpitoare
O tăceţi . . . mă lăsaţi singur să gândesc şi [să] ascult

---

102. Cu numiri te > Numiri etc , 103. Iţi calc > Amintirea etc.,
Strofele 105—108, 109—112 şi 113—116 şterse, creion albastru.

B^4. — 1—2. O tăceţi . . . n’auziţi [voi] sborul cel uşor de visuri multe (*a*)
Abia sbârnâie subţire ca şi sborul unei muşte
(*a*) O tăceţi . . . n’auzi tu sborul etc.

3. Tot mai tare şi mai tare > Şi-s* acum etc , 5 O tăceţi . . . o mă lăsaţi voi > O t. m l. singur etc.;

Și să'l prind adânc în suflet, să'l repet în minte mult
Și din valuri dulci de sunet eu să văd eșind un cap
A căruia frumusețe în gândire-mi nu'l încap
Cu păr lung bălaiu și moale care-i cade trist pe umăr
Cum o văd [eu] printre lacrimi când le vărs fără de număr
Cu-a ei față lin plecată, înspre umărul ei stâng
De răcnesc în izolare-mi în genunchi de cad și plâng
In văzduh cătând o umbră, întind brațele 'n deșert
Și cu propria mea umbră stau pe gânduri de mă cert
Ascultați, ș'acuma vine . . . cât de dulce și de 'ncet
Fiecare sunet, zinet* în dorință e [']nmuiet
Pare că te ung la suflet și 'n vertijul lor te trag
Că murind în ele afli tot ce 'n lume ți-a fost drag

De asupră-ți și 'mprejuru-ți vremea parc'auzi căzând
Ici în valuri tânguioase, colo dulce picurând

* * *

Aceluiași timp se cuvine să înregistrăm și câteva crâmpee, în care stărue aceeași îndoită imagină: albă ca ***marmura*** și albă ca *ceara*. Ele se întâlnesc în 2280, 33 v ; 2260, 32 — 33 v. *(Tu ce ca ceara ești de albă — Crăiasă blondă din povești)* figurând alături de crâmpeele brouillonare reproduse la cap. *Dorinței* (vol I, 393—394) și 2283, 106 v.

2283, 106 v.

Tu ce ca marmură ești albă
Crăiasă mândră din povești
Nu mă privi — a ta privire
Mi-arată cât de dulce ești

Venin și farmec port în suflet
Cu al tău zâmbet trist mă perzi
Căci fărmăcat sunt de zîmbirea-ți
Și 'nveninat de ochii verzi

Și nu 'nțelegi că 'n al meu suflet
Dureri de moarte tu ai pus —
Cât de frumoasă ești pot spune
Cât te iubesc nu e de spus

2280, 33 v.

Tu ce ca marmora ești albă
Crăiasă blondă din poveşti
Nu mă privi cu ochii 'n lacrimi
Nu-mi arătă ce scumpă mi-ești

O Dumnezeu al tinereți-mi
Cu mine ești în orice loc
Și de clipirea gurei tale
Atârnă viață și noroc.

---

10. Cum o văd în zile* > Cov. în ceasuri sfinte de 'ntristări fără de număr,
17—18 Pare că te ung la suflet, în bulboană parcă trag
Și murind parecă afli tot ce 'n lume ți-a fost drag

2283, 106 v. — 1—4. *strofă barată — intenție de a detașa postuma* Venin și farmec?
1. Tu care ești ca ceara albă, 2. Crăiasă blondă din povești; 9. Și făr' de leac în al meu suflet.

C. După ce aceste forme au fost încercate, motivul e încorporat în drama *Bogdan-Dragoş*, pe care Scurtu o situează, cronologiceşte, între 1875—1877 [1]), Iorga între 1877—1878 [2]) şi din care Eminescu citea lui Zamfir C. Arbore, la Bucureşti, prin 1879 [3]). Ce e sigur este că drama, care integrează şi alte motive autonome, e redactată în versiunea din ms.-ul 2275 după moartea Ralucăi Eminovici, întâmplată la 16 August 1876, cum se vădește prin fragmentul ce continuă motivul *Atât de fragedă* (**2275, 64—66**) şi pe care-l reproducem de asemenea, întru cât utilizează acelaşi motiv din poema *Pierdută pentru mine*, etc. Aşa am procedat, dealtminterea şi pentru *Melancolie* unde am reprodus fragmentul respectiv din piesa de teatru *Mira*.

Despre această versiune Botez scrie· « I. 2275, 65. In acest manuscris se găseşte drama . . In versurile lungi de 13 silabe, din această scenă, se găseşte prima inspirație a acestei poezii». Se vede din cele mai sus expuse şi că nu este şi pentru ce nu putea să fie prima inspirație.

Pentru a contura momentul acesta, transcriem câteva versuri din aceeaşi epocă, în care invocațiile alternau între Anna şi Verena (In câteva din ciornele piesei de teatru, eroina e Verena — după cum Anna e întrebuințat în scheme de poezii subiective):

Să nu mai văd nainte-mi acea frumoasă zee
Cu capul ei de marmor pe umeri de femee...
Astfel îmi trece viața astfel etern mă chinuiu
Şi nicio dată Ana nu m'a lăsat* la sînu-i
Căci ea nu vreà iubire... vrea numai adorare
Tâmpit să-mi plec eu fruntea ca sclavul la picioare
Şi ea să-mi spue rece· Monsieur, ce ai mai scris,
La glasu-i chiar ironic, să fiu în paradis etc
(*Icoană şi privaz*, 2278, 31)

N.B. Specificăm: pentru monologul acesta Bogdan-Ana există variante anterioare, pe care nu le reproducem, ele aflându-şi locul de drept la tipărirea piesei de teatru.

C. 2275, 64—66

BOGDAN

O! nu fugi... Stai! stai!

ANNA

Să țip, să se trezească toți cei de prin prejur
Ea s'a ascuns cu spatele spre părete şi şi-a ascuns fața de sobă, ținându-şi mâna la ochi.
Dar de-oiu țipa... el piere *(se uită lung la el pe furiş)*
Păcat! şi nu mă 'ndur.

BOGDAN

Anna! iertà-vei oare că eu am cutezat
Să viu acuma noaptea... şi tu te-ai speriat
Dar vezi că în genunche eu cad naintea ta...
Şi de ți-oiu spune oare de ce? mă vei ierta [?]

---

[1]) Ion Scurtu, *Drama lui Eminescu*, în *Sămănătorul*, III, 3, 18 Ianuarie 1904.—Tot Scurtu, şi în acelaşi loc, întâia mențiune despre raporturile dintre *Bogdan-Dragoş* şi felurite poezii· « Intr'alt loc (ms. cit. [2275], f. 65) şi tot în dialogul lui Bogdan cu Ana, găsim următoarele versuri din poezia *Atât de fragedă...*, publicată în *Convorbiri Literare*, la 1879». [*Urmează cele 10 versuri şi în notă*]: « Vezi o variantă ulterioară a acestor versuri în manuscrisul Academiei Române 2279, f. 14, unde-i scrisă ca un fragment de poezie lirică, de sine stătătoare».

A doua mențiune în M. Răducanu, | = Radu Manoliu | *Observațiuni critice asupra editării fragmentului dramatic « Bogdan Dragoş» a lui Eminescu*, în *Vocea Tutovei*, XII, 43, 31 Decemvrie 1906.

[2]) N. Iorga, *O dramă a lui Eminescu* în *Sămănătorul*, V, 40, 1 Oct 1906.

[3]) Z. C. Arbore, [*Comunicare la « Cronica »*], în *Sămănătorul*, V, 42, 15 Oct. 1906

V. 2. Cum tremur? Ţip odată ~, 3. Dar de-oiu țipa... el fuge etc.,

O nu privi în laturi, asupra mea priveşte !
Pot eu spera . . . ? O doamne, [ce] farmec . . . mă răpeşte !
Tu eşti aşa de albă ca floarea de cireş
Şi soarta mea te puse în calea mea să ieşi
Cu ochii tăi, cu . . . de lacrimi şi de foc
Pe-al genei [tale] tremur e viaţă şi noroc
Să treci ca o uşoară crăiasă din poveşti
C'o singură privire să văd ce dulce eşti
Căci dulce eşti . . . De-atuncea eu te visez mereu
Tu gingaşă mireasă a sufletului meu
Cu pustiirea vieţi-mi de-atuncea eu mă cert
Şi 'ntind ca dup'o umbră eu dreapta în deşert
O spune-mi, spune numai că moartea mea n'o vrei
Că n'au ochii de geaba atâta milă 'n ei.

ANNA

O ce frumos se roagă, de şi nu'l înţeleg
Ca dintr'o aiurare nimica nu aleg.

BOGDAN

O tu eşti Dumnezeul şi viaţa vieţii mele
Tu-mi eşti în lumea asta ca soarele prin stele
C'un zîmbet, cu o vorbă arată-mi a ta milă . . .
Să te iubesc atâta . . . nu e păcat . . . copilă !
Pe maică mea sărmana atâta n'am iubit-o
Şi tot, când cu ţărână pe ea [au] coperit-o
Părea că lumea-i neagră şi inima îmi crapă
Şi aş fi vrut cu dânsa ca să mă puie 'n groapă
Când clopotul veciei plângea 'n a lui aramă
Eu rătăcit la minte strigam: « Unde eşti mamă? »
Priveam în fundul gropii şi lacrimi curgeau rîu
Din ochii mei nevrednici pe negrul ei sicriu
Nu ştiam ce-i de mine şi cum pot să rămân
In lume-atât de singur şi-atâta de străin
Aş fi răcnit dar glasul mi se 'nnecă în gât . . .
Dar ca de-a ta iubire eu tot n'am plâns atât.

12—13. *adăogate ulterior în timpul transcrierii şi înghesuite greşit* între rimele *poveşti — eşti*, 13 De tremur[ul] > Pe-al genei etc ; 15. C'o singură zîmbire > C'o s. privire să-mi spui ce dulce eşti.

21. De geaba nu au ochii atâta milă 'n ei. *Un* Că *de creion subţire şi arcul metatezei indică schimbarea dela etaj*

30—31. *Ulterior, la o recitire, versurile sunt modificate, cu creionul :*

Părea că lumea-i neagră şi inima[-mi] se rupe
Şi în pământ alături doream să mă astupe (*a*)

(*a*) Şi în pământ cu dânsa > Ş î p alături etc

D.—Am amintit la B. că versiunea implicată (dubla temă) din 2262, 30—32 se desparte cu timpul și că la București, circa 1878, poezia e disociată, cele două teme urmându-se una după alta, dar cristalizate după indicațiile operate chiar pe ms. B. Această etapă D. (între B și D. e o distanță de 2 ani) cuprinde o serie de versiuni, derivate una din alta şi pe care le transcriem cu explicațiile de rigoare:

D^1. 2279, 54, din care reproducem numai partea întâia, cea de a doua şi care se află pe ff. 55—56, rezervându-se «Postumelor», dimpreună cu toate nenumăratele ei avataruri. Acestui tip, i se anexează, în subsol, o serie de forme, schițate cu creionul, brouillonar, în **2306, 73** unde se întâlnesc variante pentru amândouă temele aşa cum figurau în B. Pe cele ale temei a II-a le rezervăm «Postumelor». Acest brouillon e cu aproximație din 1877.

D^1 2279, 54

Tu ce ești gingaș[ă și albă]
Precum e floarea de cireș
Menirea noastră-a amândoror
Te-a pus în calea mea să ieși

Să treci ca visul de ușoară,
Crăiasă blondă din povești
Și cu o singură privire
Tu să-mi arați ce dulce ești

I*-ai* aruncat privind în urmă,
Ochi plini de lacrimi și de foc
De-atunci* de-al genei tale tremur
Atârnă viață și noroc

Apoi te-ai dus, te-ai dus departe
Te chem încet, te plâng mereu:
Pierdută vecinic pentru mine
Mireasa sufletului meu

Zîmbire dulce, răpitoare
Privirea-ți mândră* [vreau]* s-o iert — —
Să uit . . . și totuși trece* viața-mi*
Tinzându-mi brațele 'n deșert

---

1. *de fapt:* Tu ce ești gingaş .... ~; 3 Menirea vieții noastre triste; 7. Şi dintr'o s.p.; 9. Cu ochii tăi privind în urmă; 11. De-al genei tale gingaș tremur; 13. Apoi, apoi > Apoi, te-ai dus etc.; 14 De-atunci te plâng, te plâng mereu: > Te chem încet, te chem mereu.; 19. *Lecțiune incertă — în nici un caz* trece*, *mai repede* mână* (verb) — *am pus* trece* *ca expedient de circumstanță, dar cetitorul va fi atent la explicație*

2306, 73

1—2 Copilă gingașă și albă
Ca alba floare de cireş

5—8 Să treci ca visul de uşoară
Crăiasă blondă din poveşti
Şi [cu] o singură privire
Tu să 'nțelegi ce scumpă-mi ești

17—20. Ş'apoi să laşi ca amintirea-ți
Cu dulci cuvinte să o cert
Dup' a ta umbră 'nchipuită
Tinzându-mi brațul îndeşert

D^{2}. **2261, 82—83**; **D**^{3}. **2261, 81 v.** + marginalii pe 82; **D**^{4}. **2279, 14** și **D**^{5}. **2279, 13 v.**, a căror imagină în mic, reprezentată prin schema geometrică de mai jos, facsimilele alăturate o reproduc în mare, îngăduind oricui să urmărească metamorfoza succesivă a acestor patru versiuni.

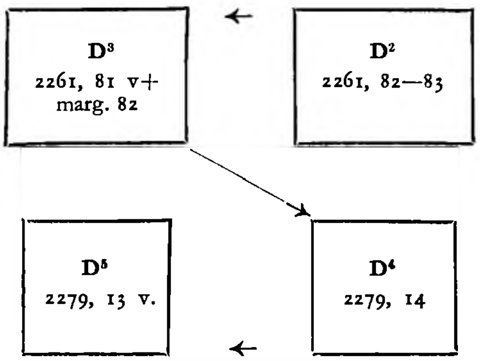

Se atrage atenția asupra următoarelor detalii în legătură cu facsimilele acestor patru versiuni:

1 Din **D**^{3} s'a facsimilat doar o pagină (f. 82).

2 La stânga ei (f. 81 v.) figurează **D**^{3} — se poate surprinde cum versul de 4½ iambi a fost lungit în alexandrinul de 13 silabe, întregindu-se cu motivul *E trist ca nimeni să te știe*, ce se află în același ms. 2261, 66—67, cum versiunea aceasta din **D**^{3} nu încape toată pe fila 81 v trece înghesuită în marginea filei următoare 82 (să se urmărească pe facsimil aspectul acestor alexandrini-strofici, marginal, coloana a II-a).

Tot pe **D**^{3} se pot distinge aplicații cu o peniță mai subțire, ce trec în următorul **D**^{4} — 2279, 14 — îndeosebi în versurile 1 și 3, despre acest manuscris Botez scrie că e derivat din fragmentul *Bogdan Dragoș* (cf. și Scurtu). Pentru cronologia caetelor există repere utile — d p.: caetul 2261, 63 sq. (un submanuscris) e anterior caetului 2279. Mai decid și vecinătățile, d p.· *De câte ori iubito* [*Pescărușul*] în 2261 e una din formele strofice, deci anterioare.

3 **D**^{4} (**2279, 14**) e transformat pe fila albă din stânga (13 v.) Facsimilul arată prin semnele de raliere că el trebuește cetit ca în transcrierea noastră și nu ca la Botez (pag. 351) care l-a copiat greșit; să se observe în deosebi versurile înghesuite din jumătatea de sus a filei, ca o dovadă că jumătatea de jos (*Zîmbeai cu acel zîmbet...*) fusese scrisă întâiu. De altminteri această versiune e o versiune învârstată, în care pe vechiul motiv din *Gemenii* (v. mai sus) se altoește motivul *Atât de fragedă.*

N.B. Din nou se amintește că aplicațiile se transcriu și repartizează după momentul creației, nu după locul unde figurează, d p. aplicațiile cu penița subțire de pe **D**^{3} *se transferă, cum e și drept pe* **D**^{4} *pentru care au și fost gândite* (*cf. facsimilul*).

N B. Se pare că între **D**^{4} și **D**^{5} se intercalează **D**^{6} *Sarmis* — ce e tot o versiune învârstată. Tot aici la epoca aceasta a contaminărilor se situează și crâmpeiul readaptat din poemul postum, de atâtea ori reluat, *Un roman* din 2279, 101—103, ale cărui ultime versuri au imagini proprii motivului *Atât de fragedă* și care se rezervă avatarurilor acelui poem, la « Postume ». De altminteri epoca aceasta pare să fie una de frecvente altoiuri. Majoritatea figurează chiar în acest ms. 2279. La ff. 15, 14 v.—16, urmând versiunii **D**^{4} (2279, 14) e transcrisă poezia *Te duci* care începe cu cele două stihuri din D^{4} (transformate și prefăcute în 4 scurte) pe care le încadrase în chenar (cf. facsimil), și care figurase aproape aidoma și in D^{2}. După cum pe această formă din *Te duci* cu un creion roșu a aplicat strofe ce aparțin motivului *Atât de fragedă.*

La ff. 57—59, aceste altoiuri desăvârșite sunt transcrise cu creion roșu, afară de ultima strofă cu creion negru. Ele se pot vedea la capitolul *Te duci,* din acest volum

La filele 29—28 v. o versiune a postumei *De câte ori iubito, mă uit în ochii tăi,* în care sunt topite elemente din poeziile *Te duci, Din valurile vremii* și *Atât de fragedă* (vezi aceasta la capitolul respectiv al « Postumelor »).

D^{2}. *2261, 82—83*

Tu ce ești albă și gingașă
Precum e floarea de cireș
Ce soarte rea și drăgălașă
Te-a pus în calea mea să ieși.

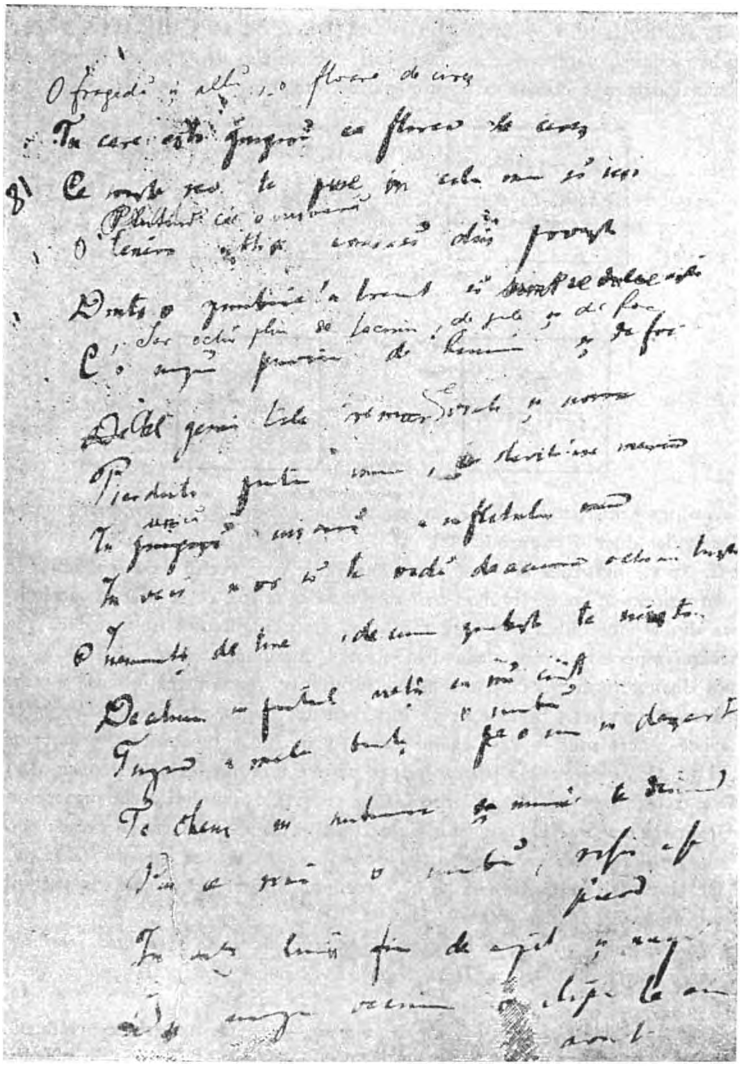

Manuscrisele Academiei Române ATÂT DE FRAGEDĂ D^{8} 2261,81v. (16 cm. × 20 cm.)

Trecând ca visul de iubire
Crăiasă blondă din poveşti
Numai c'o singură zîmbire
Mi-ai arătat ce dulce eşti

Intors-ai ochii tăi cu jale,
Cei plini cu lacrimi şi cu foc
C'un tremur lin al genei tale
Luându-mi viaţă şi noroc.

---

12. Luând viaţă şi noroc.

9—12 De când cu ochii plini de jale
Privişi cu lacrimi şi cu foc
De-un tremur lin al genei tale (a)
Atârnă viaţă şi noroc
(a) De tremurarea g.t.

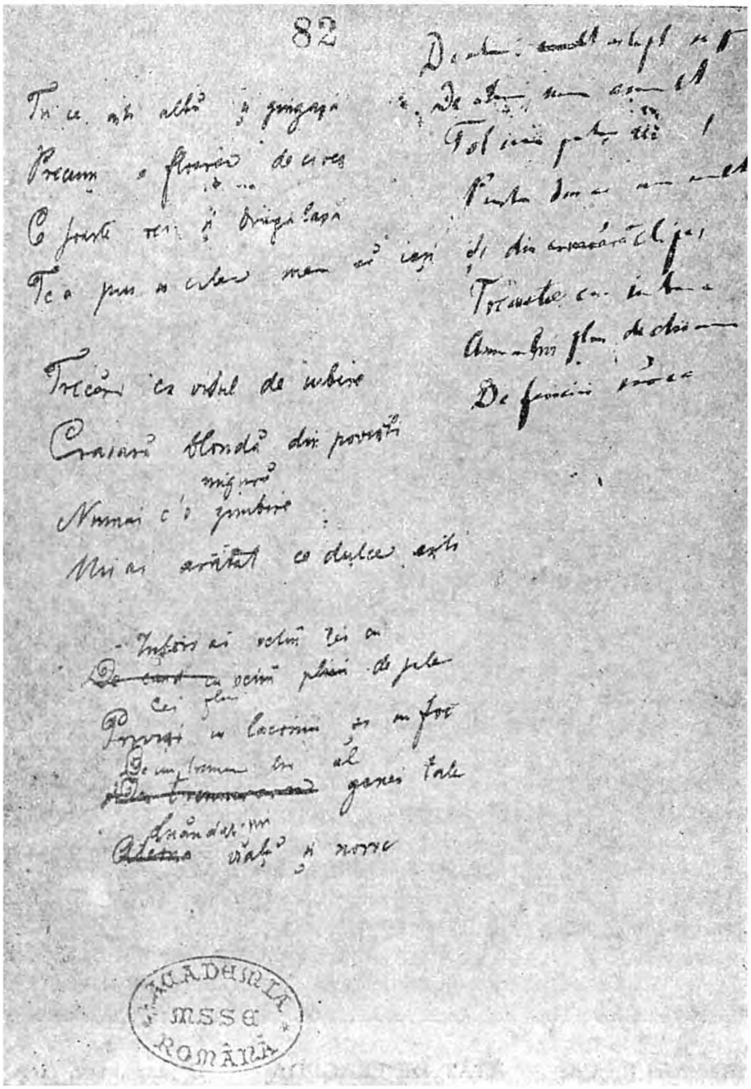

Manuscrisele Academiei Române ATÂT DE FRAGEDĂ D^2 2261,82 (16 cm. × 20 cm.)

Apoi te-ai dus răpind cu tine
Tot ce speraiu o clipă eu . . .
Pierdută vecinic pentru mine
Mireasa sufletului meu

Te-ai dus şi ani de suferinţe
N'or să te vadă ochi-mi trişti
Ei ce 'ndrăgiră-a ta fiinţă
Şi cum zîmbeşti, şi cum te mişti

19—20. Inamoraţi de-a ta fiinţă
De cum zîmbeşti, de cum te mişti

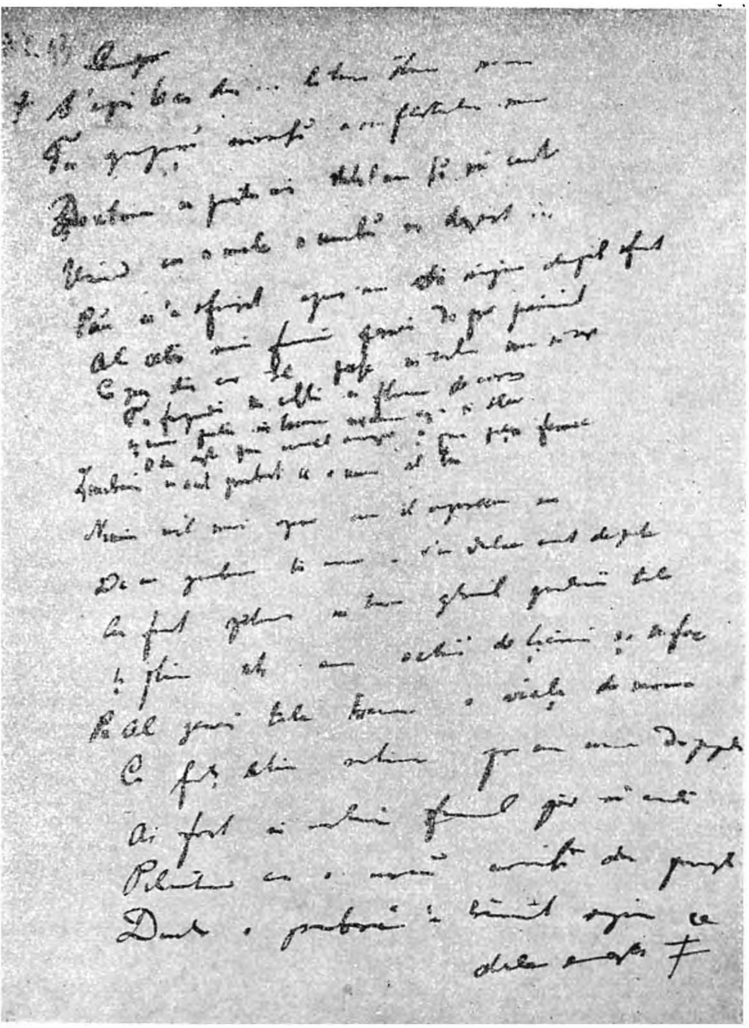

Manuscrisele Academiei Române ATÂT DE FRAGEDĂ D^6 2279, 13v. (16.5 cm. × 20 cm.)

Cu-a vieţii mele pustiire
De-atuncea nopţile mă cert
Dup'acel vis de fericire
Tînzându-mi braţele ['n] deşert

D^3. *2261, 81 v.+82 (marginal)*

Tu care eşti gingaşă ca floarea de cireş
Ce soarte rea te puse în calea mea să ieşi
O tânără, subţire, crăiasă din poveşti
Dintr'o zîmbire 'n treacăt să simt ce dulce eşti
C'o singură privire de lacrimi şi de foc

D^2. — 22. Eu singur nopţile mă cert, 24. Tînzându-mi dreapta în deşert.

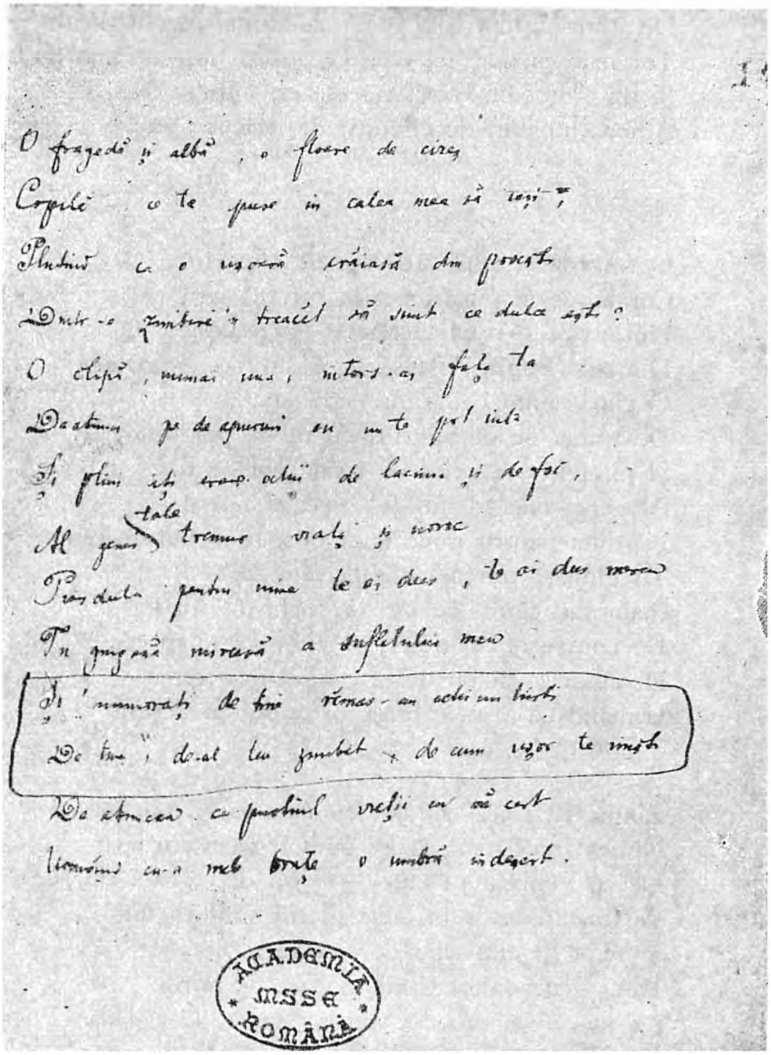

1.

O fragedă și albă, o floare de cireș
Copilă, ce te puse în calea mea să ieși?
Plutind ca o ușoară crăiasă din povești
Dintr-o zâmbire 'n treacăt să simt ce dulce ești?
O clipă, numai una, întors-ai fața ta
De-atunci pe de-apururi eu nu te pot uita
Și plini îți erau ochii de lacrimi și de foc,
Al genei tale tremur viață și noroc
Pierdută pentru mine te-ai dus, te-ai dus mereu
Tu gingașă mireasă a sufletului meu
Și 'namorați de tine rĕmas-au ochii mei triști
De tine, de-al tău zâmbet, de cum ușor te miști
De atuncea cu pustiul vieții eu mă cert
Urmând cu-a mele brațe o umbră în deșert.

ACADEMIA MSSE ROMÂNĂ

ATÂT DE FRAGEDĂ
Manuscrisele Academiei Române D⁴ 2279,14 (16.5 cm. × 20 cm.)

De-al genei tale tremur viață și noroc
Pierdută pentru mine, slăvit' așa mereu
Tu gingașă mireasă a sufletului meu
In veci n'or să te vadă de-acuma ochi-mi triști
Inamorați de tine, de cum zîmbești, te miști
De-atuncea cu pustiul vieții eu mă cert
Tinzând a mele brațe pe-o umbră în deșert
Te chem în întuneric pe* nume* te desmierd
Pân ce răsai o umbră, răsai apoi* [te] pierd
In viața lumii fără de capăt și 'nceput
In neagra vecinicie o clipă te-am avut

De-atunci aştept în* pace* de-atunci mereu ascult
Tot mai pustiu* [e]* cerul* pustiu din ce* mai mult
Şi din comoara clipei trecute eu îmbrac
Amoru-mi plin de chinuri, de ferıciri sărac

D^4 *2279, 14*

O fragedă şi albă, o floare de cireş
Copilă, ce te puse în calea mea să ieşi,
Plutind ca o uşoară crăiasă din poveşti
Dintr-o zîmbire ’n treacăt să simt ce dulce eşti?
O clipă, numai una întors-ai faţa ta
De-atunci pe de apururi eu nu te pot uita
Şi plini îţi era ochii de lacrimi şi de foc,
Al genei tale tremur [e] viaţă şi noroc
Pierdută pentru mine te-ai dus, te-ai dus mereu
Tu gingaşă mireasă a sufletului meu
Inamoraţi rămas-au de tine ochi-mi trişti
De cum uşor, şi dulce, şi visător* te mişti
De-atuncea cu pustiul vieţii eu mă cert
Urmând cu-a mele braţe o umbră în deşert.

D^5 *2279, 13 v.*

Zîmbeai cu acel zîmbet ce e numai al tău
Nimeni nu’l mai văzuse cum îl văzusem eu
De ce zâmbeai tu oare — v’ un dulce cânt de jale
Au fost pătruns în taină glasul gândirii tale
Şi plini îţi era ochii de lacrimi şi de foc
Pe-al genei tale tremur e viaţă de noroc
Cu faţa abia întoarsă spre-un umăr de zapadă
Ai fost [lăsat] în valuri frumosul păr să cadă
Plutind ca o uşoară crăiasă din poveşti
Dintr’o zîmbire ’n treacăt văzui ce dulce eşti

D^3. — *v. 17—20 sunt, de fapt, scrise strofic, pe marginea filei 82, din lipsă de spaţiu (cf facsimil)*

17. De-atunci ascult > D.-a. aştept etc.; 17 – 18 *Deşi multe cuvinte sunt aşa, lecţiunea incertă – ne-am oprit la ea numai pentru a nu lăsa locul gol* 19. Şi din comoară clipe trecute eu îmbrac, 20. Amorul plin d.c. etc.

N.B. *Aplicaţiile ce se văd, pe facsimil, în această versiune, ţin de* D^4.

D^4. — *Cu peniţa de aici, se pot urmări câteva aplicaţii în facsimil, pe 2261, 81 v. unde au fost încercate întâiu: v. 1, 3, 7, 8, 10.*

1, *id* (D^3); 3 *id* (D^3),
2. Copilă, ce te puse în calea mea să ieşi?, 7. Şi plini îţi erau ochii etc.
7. Iar ochii plini de lacrimi, de jale şi de foc, (D^3), 8. A.g t t. e viaţă ş.n. (D^3), 10. Tu unică mireasă etc. (D^3),

11—12. Şi ’namoraţi de tine rămas-au ochi-mi trişti
De tine, de-al tău zîmbet, de cum uşor te mişti.

Aceste versuri (cum se poate vedea în facsimilul anterior) încadrate, lipsesc din versiunea D^5, *din stânga, 2279, 13 v.*
D^5. — 6. Al genei tale tremur etc.,

Ş'apoi te-ai dus . . . la tine [cu ochii] stau mereu
Tu gingaşă mireasă a sufletului meu
De-atuncea cu pustiu-mi stătut-am şi mă cert
Urmând cu-a mele [braţe] o umbră în deşert . . .
Pân' ce 'n sfârşit ajuns-am să mângâiu chipul sfânt
Al celei mai frumoasă femei de pe pământ
Ce zeu din cer te puse în calea mea să ieşi
Tu fragedă, tu albă, ca floarea de cireş
Şi cum putu în lume minuni aşa să stee [?]
O tu eşti prea mult înger şi prea puţin femee [!]

D^6. Prima redacţie învârstată, figurând în *Sarmis*, în care sunt vizibile elementele din *Atât de fragedă*, (imediat reluată pe filele albe din stânga şi derivată într'una din versiunile poemei *Din valurile vremii*, cf. acel capitol) figurează în **2260,174 + 224**.

Această filă 174 (dictando şi cerneală neagră) e de fapt desprinsă din submanuscrisul *Sarmis*, a cărei descriere am făcut-o la capitolul *Rugăciunea unui Dac* şi a fost greşit legată aici. I-am putea zice, restituind-o locului în drept, fila 223 bis. Deci, situaţia se prezintă astfel.

In 2260, 174 (= 223 bis) + 224: *Atât de fragedă*, versiunea D^6, figurând în *Sarmis*,

In 2260, 223 v. + 174 v. (= 223 bis v). *Din valurile vremii*, dedusă din precedenta, pe filele albe din stânga.

D^6 2260, 174+224 (Sarmis)

« De câte ori iubito, mă uit în ochii tăi
Mi-aduc a minte ceasul, când te-am văzut întâiu
Ca marmura de albă, cu mâni subţiri şi reci
Strîngeai o mantă neagră pe sînul tău . . . In veci
Nu voiu uita, cum tâmpla c'o mână netezind
Şi faţa ta spre umăr în laturi întorcând
Ştiind că nimeni nu e în lume să te vadă
Ai fost lăsat în valuri frumosul păr să cadă
In orbitele-adânce frumoşii ochi ce 'ncântă
Pierduţi în visuri mândre, priveau fără de ţintă
Şi tu zîmbeai, c'un zîmbet cum e numai al tău
Nu te-a mai văzut nimeni, cum te văzusem eu
Şi plini îţi erau ochii de lacrimi şi de foc
Pe-al genei tale tremur purtând atât noroc — —
De ce zîmbeai tu oare? Vr un cântec blând de jale
Au deşteptat în taină glasul gândirii tale . . .
Pluteai ca o uşoară crăiasă din poveşti,
Dintr-o zîmbire 'n treacăt simţiiu ce dulce eşti
Şi cum mergeai armonic şi lin îţi era pasul
Rămas în nemişcare m'a fost cuprins estasul
Am stat pe loc, cu ochii doar te urmam mereu
Tu gingaşă mireasă a sufletului meu — —
De-atuncea cu pustiu-mi stătut-am să mă cert

D^5 — 13. Şi-atuncea > De-atuncea cu p. etc.;
D^6 — 14. De-al genei tale tremur atârnă atât noroc — —

Urmând cu-a mele braţe o umbră în deşert . . .
Pân ce 'n sfârşit ajuns-am să mângâiu chipul sfânt
Al celei mai frumoase femei de pre pământ.
Ce zĕu din cer te puse în calea mea să ieşi
O fragedă fiinţă ca floarea de cireş
Cum s'a putut ca 'n lume aşa minuni să stec
Căci tu eşti prea mult înger şi prea puţin femee
Şi fericirea-mi scumpo nici îndrăsnesc s'o crez
Tu eşti? Tu eşti aievea? Sau poate că visez — —
Dacă visez te 'ndură, rămâi la al meu piept
Şi fă, ca pe vecie să nu mă mai deştept.

E. — Ultimele trei versiuni strofice se urmează la scurtă vreme şi aparţin toate anului 1879, când momentul Mite grăbeşte cristalizarea definitivă a poemei. Câteşi trele versiunile numără câte 9 strofe.

E^1 (2279, 60—60 v., 61) se află şi fragmentar, cu creionul, în **2261, 45—46,** în vecinătatea versiunilor din *Te duci*. Acest fragment, învestit cu toate atributele brouillonare va interesa prin diferenţe de tranziţie, ce lămuresc procesul de şlefuire al unei metafore, conturarea unui vers. Ca în majoritatea cazurilor cele mai frumoase stihuri au trecut printr'o succesiune de forme embrionare — ceea ce se poate observa la strofa I-a sau în deosebi cu *învioririea lungii rochii*.

E^2 (2262, 207—207 v.) e scrisă pe o coală de hârtie, ca de tipar.

E^3 (2279, 71—73) e urmată la pag. 74, cu aceeaşi caligrafie şi aceeaşi cerneală, de postuma *Noi amândoi avem acelaşi dascăl*, poemă de vădită atmosferă kremnitziană.

E^1 2279, 60—60 v., 61

Şi nu sunt îngeri între oameni —
Şi albă-i floarea de cireş —
Şi unui dulce demon semeni
Ş'ai vrut în faţa mea să ieşi

Abia atingi covorul moale
Mătasa sună 'ncet de pas
Şi de la creştet pân în poale
Un înger eşti, aici rămas,

Iar din albastrul lungii rochii
Răsai de marmură în loc — —
S'anină sufletu-mi de ochii
Cei plini de lacrimi şi de foc

Tu vii, un vis de fericire
Crăiasă blândă din poveşti
Şi cu o singură zîmbire
Mi[-ai] arătat ce dulce eşti

D^6. — 33. Dacă visez, te 'ndură şi vino iar la piept

E^1. — 6. Mătasa sună 'n pasul tău > M sună surd de pas, 8. Eşti îngerul lui Dumnezeu > Eşti înger pe pământ [rămas] > Un î. etc., 10. Ce albe braţe, ce mijloc ! — — > Răsai din marmură > R. de marmură etc., 11. Mi-atârnă sufletul de ochii.

Şi cum cu farmecele tale
Mi-ai stinge ochii amândoi
Cu ’mbrăţoşări de braţe goale
Cu sărutări de buze moi

De-odată [-o] turbure visare
Incruntă ochii tăi fierbinţi,
E ’ntunecoasa renunţare
E umbra dulcilor dorinţi

Te duci apoi şi ştiu prea bine
Pe urma ta să nu mă ieu
Pierdută vecinic pentru mine
Mireasa sufletului meu

Că te-am zărit, e a mea vină
Şi dulcea vină nu mi-o iert
Salut fantasma-ţi de lumină
Tinzându-mi dreapta în deşert

Şi ’n somn te văd purtând coroană
Ca chipul vecinicei Marii
Ca o icoană. O icoană [,]
Unde te-ai dus, când o să vii !

---

21. De o dată[-o] turbure suflare; 25. Astfel te duci şi-mi spun* prea bine > Te duci astfel şi ştiu prea bine;

21—24. Cum farmecul unei atingeri (*a*)
A gurei mândre şi fierbinţi (*b*)
Să-mi pară degete de îngeri
Ce mă ating să-mi ies din minţi

(*a*) Cu fiorul unei dulci atingeri > Fiorul unei dulci atingeri;
(*b*) A mânei reci, a. . . . fierbinţi ~ > A buzei > A gurei etc.

N B. *Strofa aceasta şi în una din versiunile poemei* Te duci (C² 2279, 77—79, *subsol*)

25—28. 1° Apoi te-ai dus răpind cu tine
Putinţa ’n urmă-ţi să mă ieu,
Pierdută vecinic pentru mine
Mireasa sufletului meu

2° Apoi te-ai dus răpind [putinţa]
Pe-a tale urme să mă ĭeu

31. Urmez fantasma de lumină, 34 Ca chipul gingaşei Marii

2261, 45—46

1—4 Şi rari sunt îngeri ’ntre oameni (*a*)
Şi albă-i floarea de cireş —
Şi nimănui nu te asameni
Ş’ai vrut în faţa mea să ieşi (*b*)

(*a*) Şi cum a* fost nu ştiu nimica* —;
(*b*) Ş’ai v. în calea m s.i.

5—8. Abia atingi covorul moale
Mătasa sună ’n pasul tău (*c*)
Şi dela creştet pân în poale
Eşti îngerul lui Dumnezeu

(*c*) M. sună l’al tău pas > M |*indesc.*|* pasul tău

E^2 2262, 207—207 v.

Și nu sunt îngeri între oameni
Și-i albă floarea de cireș
Și nu mai știu cu cine sameni,
De-ai vrut în calea mea să ieși

Abia atingi covorul moale
Mătasa sună 'ncet de pas
Și de la creștet pân' în poale
Un înger ești, aici rămas

Iar din albastrul lungii rochii
Răsai ca marmura senină — -
S'atârnă sufletu-mi de ochii
Cei plini de lacrimi și lumină

Tu vii, un vis de fericire,
Crăiasă blândă din povești,
Și cu o singură zîmbire
Tu îmi arăți ce dulce ești

Cum poți cu farmecele tale
Să 'ntuneci ochi-mi amândoi,
Cu 'mbrățișări de brațe goale
Cu sărutări de buze moi.

Apoi o turbure visare
Incruntă ochii tăi fierbinți —
E 'ntunecoasa renunțare
E umbra dulcilor dorinți

2261,45 — 46

9—12. 1° Mătasa fină a lungii rochii
Cuprinde umeri și mijloc
Mi-atârnă sufletul de ochii
Cei plini de lacrimi și de foc

2° Și în albastrul lungii rochii (*d*)
Ce umer[e] albe, ce mijloc ! — — (*e*)
Mi-atârnă sufletul de ochii
Cei plini de lacrimi și de foc

(*d*) Inviorirea lungii rochii, (*e*) Cuprinde br[ațe] > Cuprinde umeri și mijloc ! — — > Ce alb[e] > C. brațe > C umer e etc.

13—16. Tu treci un vis de fericire
Crăiasă blândă din povești
Și cu o singură zîmbire(*f*)
Mi-ai arătat ce dulce ești

(*f*) Ș c.o.s.privire

33—36. In părul tău tu porți coroană
Icoana gingașei Marii !
A ta icoană, o icoană
Unde te-ai dus, când o să vii

E. — 4 Ș'ai vrut în calea mea să ieși; 10. Răsai ca marmura în loc, 12 Cei plini de lacrimi și de foc, 17. Și cum cu farmecele tale; 18. Poți stinge ochi-mi amândoi;

Te duci apoi, dar știu prea bine
Pe urma ta să nu mă ieu
Pierdută vecinic pentru mine
Mireasa sufletului meu !

Că te-am zărit e a mea vină
Și dulcea vină nu mi-o iert
Salut fantasma de lumină
Tinzându-mi dreapta în deșert

Și 'n somn te văd purtând coroană
Ca chipul vecinicei Marii
Ca o icoană — — O icoană,
Unde te-ai dus, când o să vii !

E^3 *2279, 71—73*

Atât de fragedă că sameni
Cu floarea nouă de cireș
Și ca un înger dintre oameni
In calea vieții mele ieși

Abia atingi covorul moale
Mătasa sună la picior
Și de la creștet pân' în poale
Plutești ca visul de ușor

Din încrețirea lungii rochii
Răsa[i] ca marmura în loc — —
S'atârnă sufletu-mi de ochii
Cei plini de lacrimi și noroc

O vis ferice de iubire
Crăiasă blândă din povești
Nu mai zîmbi, a ta zîmbire
Mi-arată cât de dulce ești

E^2. — 26. Pe-a ta > Pe urma ta etc.
E^3 — 8. Mai mult plutești > Plutești etc

9—12 Iar din albastrul lungei rochii
Răsar ca marmur' ai tăi sîni — —
S'atârnă sufletu-mi de ochii
De lacrimi și lumină plini

13. Un vis ferice de iubire; 15. Numai c'o singură zîmbire; 16. Tu îmi arăți ce dulce ești,
N.B. Unele aplicații sînt ulterioare cu creionul roșu, au fost totuși încorporate.

Cum poți cu-a farmecului noapte
Să 'ntuneci ochii mei pe veci
Cu-a gurii tale calde șoapte
Cu 'mbrățișări de brațe reci

De-odată trece-o cugetare
Un văl pe ochii tăi fierbinți,
E 'ntunecoasa renunțare
E umbra dulcilor dorinți.

Te duci — — și înțeleg prea bine
Să nu mă țin de pasul tău
Pierdută vecinic pentru mine
Mireasa sufletului meu!

Că te-am zărit e a mea vină,
Și vecinic n'o să mi-o mai iert, —
Spăsi-voiu visul de lumină
Tinzându-mi dreapta îndeșert

Și 'n somn te văz ca pe-o icoană
A pururi verginei Marii —
Pe fruntea ta purtând coroană —
Unde te duci, când o să vii?

AFARĂ-I TOAMNĂ...

«Convorbiri Literare», XIII, 7, 1 Octomvrie 1879

Trimise câteși trele, deodată cu voluminosul pachet al poeziilor câte apar în același număr al revistei, sonetele ce urmează — «cele mai geniale sonete», cum spunea în entusiasmu-i exploziv C. Dobrogeanu-Gherea [1] — alcătuiesc o unitate psihologică, un triptic în jurul aceleiași teme, ce-și datorește conturarea finală aceluiași răstimp de intensă nostalgie veroniană, a surghiunitului, de voie de nevoie, la București. Atmosfera hipnotică și de

---

17 Cum poți cu-a farmecelor noapte;
21—22. De-odată-o turbure visare
Umbrește ochii tăi fierbinți,
33—34 Ș'o să-mi năzari ca [o] icoană
Ca chipul vecinicei Marii —

[1] I. Gherea, *Studii Critice*, I, pag. 158—159. Fraza exactă sună «Acestea sunt din cele mai geniale sonete cari există în vreo literatură europeană».

vrajă ce învăluie pe cetitoi, de câteori murmură tânguirea aceasta gravă a inimei, a mişcat de timpuriu sensibilitatea Mitei, care mărturisea: « Dar îndată ce învăţai mai bine româneşte, impresia rea despre Eminescu se şterse şi tradusei chiar câteva poezii de ale lui în nemţeşte. Vraja cuvântului în versurile sale muzicale mă îmbătă şi mă fermecă din nou felul visător al acestui om. Imi recitam adesea « Răsai din umbra vremilor încoace » şi cântecul « Departe sunt de tine » îl tradusei în mai multe variante » ¹).

Sonetul a fost la Eminescu una din preocupările juneţii, şi dacă a ajuns la câteva din cele mai şlefuite realizări a fost numai pentru că, mai mult ca în alte specii, aici a putut să-şi exercite cu stăruinţă nesaţul său de perfecţie Cazul multelor variante ale sonetului *Veneţiei* e una din pilde. Variantele sonetelor de faţă, ar fi un al doilea exemplu. Podoabă şi exerciţiu, impuse de moda italiană, sonetul a început prin a fi mesagiu de dragoste, oricât tiparul lui este de altă natură decât al madrigalului Şi ne gândim mai puţin la sonetele pentru Laura sau cele ale lui Ronsard pentru diversele lui Cassandre, cât mai curând la sonetele cu cari Cervantes îşi întretese romanul şi în deosebi episodul « Curiosului nesăbuit », ce Vârgolici tipărea în *Convorbiri Literare* şi pe care Eminescu îl reproducea în foiletonul *Timpului* pe 1881. La data aceasta, sonetele de care vorbim fuseseră de mult tipărite dar cetitorul, caşi redactorul şef al gazetei la acea vreme, nu se poate smulge accentelor înrudite pe care i le trezesc, de pildă, rânduri ca acestea.

> « A doua zi fiind tustrei la masă, Anselmo rugă pe Lotario să citească ceva din ceea ce alcătuise pentru iubita sa Clori, căci de vreme ce Camila nu o cunoştea, de sigur că el putea spune de ea tot ce ar vroi. Chiar dacă ar cunoaşte-o, răspunse Lotario, n'aş ascunde eu nimica, deoarece când un amant laudă frumuseţea iubitei sale şi o mustră pentru cruzimea ei, nu face nicio ocară bunei sale reputaţii, dar ori cum ar fi, ceea ce ştiu a spune este că eri am făcut un sonet despre nerecunoştinţa Clorii, care sună astfel·

SONET

In tăcerea nopţii, când
Somnul dulce cuprinde pe muritori,
Eu dau cerului şi Clorei mele
Sărmana socoteală a nenorocirilor mele

Şi în timpul când soarele se arată
Pe porţile trandafirii ale răsăritului,
Cu suspine şi accente neegale
Reînoesc vechea mea plângere

Şi când soarele din tronul său de stele
Trimite pământului raze în linie dreaptă,
Plângerea creşte şi îndoesc gemetele.

Noaptea se întoarce, şi eu iarăşi mă întorc la trista mea durere,
Şi totdeauna găsesc, în omorîtoarea mea statornicie,
Cerul surd, [pe] Clori fără auz.

> « Sonetul păru bun Camilei; dar mai bun lui Anselmo, care-l lăudă şi zise că este destul de crudă doamna care nu răspunde la nişte adevăruri atât de lămurite. La aceasta zise Camila: Tot ceea ce zic poeţii înamoraţi este oare adevăr? Ca poeţi, răspunse Lotario, ei nu spun adevăr, dar ca amorezaţi ei sunt tot atât de sfiicioşi ca şi adevăraţi. Despre aceasta nu e nicio îndoială, răspunse Anselmo, pentru a sprijini şi a acredita gândurile lui Lotario asupra Camilei, tot atât de puţin îngrijite de viclenia lui Anselmo pe cât înamorate de Lotario Şi astfel stăpânită de plăcerea pentru lucrurile lui, şi mai vârtos ştiind bine că dorinţele şi versurile lui i se adresează ei, şi că ea este adevărata Clori, îl rugă că dacă, ştie alt sonet sau alte versuri, să i le spună etc., etc » ²).

---

¹) Cf. I. E. Torouţiu, *op. cit.*, IV, pag. 25. — Versul amintit aparţine celui de al treilea sonet, cel mai muzical şi cel mai bogat în elemente sugestive. Apelul lor nu se adresează numai unei iubite. Atât în ediţia II-a cât şi în a III-a din *Rumanische Dichtungen*, despre care s'a mai vorbit, se află tălmăcite numai sonetul II şi III, denumite Sonet I (*Die Zeit will mir die heil'ge Stund, entwenden*) şi Sonet II (*Wenn Schlaf und Schweigen sich auf Alles breiten*) ceea ce ar duce la presupunerea că Mite lucrase traducerea după ultima versiune aflată în ms. (2260, 225) In a treia ediţie, aceea din 1889, întâiul vers al sonetului acestuia, care o obsedase, suferă schimbări: « *Wenn ganz verklungen der Gedanken Saiten* ». Tălmăcirea se conduce de astă dată şi de textul definitiv, apărut în *Convorbiri*.

²) Cervantes, *Curiosul nepriceput*, episod din Don Quijot, trad. după spanioleşte de S. G. Vârgolici, în *Convorbiri Literare*, XIV, 12, 1 Martie 1881 (reprodus în *Timpul* VI, 56, Joi 12 Martie 1881).

Ms. *Afară-i toamnă* se află în 4 manuscrise:

A. 2268, 14—15 . . . . . cca 1876—1877
B. 2261, 139 . . . cca 1878
C. 2279, 1 }
D. 2260, 238 } . . . . cca 1879

Transcrierea acestor tipuri s'ar putea face, negreșit, și prin metoda comassării variantelor la tipul cel mai recent. Inutil a mai repeta că n'am nesocotit, că am încercat chiar procedeul acesta și că dacă am sfârșit prin a-l părăsi — căci fiecare experiență limpezește — e pentrucă ceea ce se câștigă în spațiu, destul de puțin dealtminteri, prin comassare, e spre paguba clarității. De aceea tipărim fiecare tip a parte. Deși mici, diferențele ies mai bine în evidență, se stratifică, se rețin.

A. Intâia versiune e aceea din ms. **2268, 14—15**, caiet de Iași, scris cu cerneală violetă și datând cu aproximație, dacă judecăm după grafie și vecinătăți, din 1876—1877, câteva pagini mai departe aflându-se ciorne ale satirei împotriva lui Petrino (cf. cap *O rămâi*). Despre această versiune, Botez notează: « Incepe cu terțetele, pe care le mai scrie și după catrene, dar în formă schimbată ». Ceea ce este adevărat ca descriere, dar poate sugera o imagine eronată, dacă ne limităm la strictețea termenilor. In fond, așezarea terțetelor în capul filei, arată — și constatarea încă e prețioasă — că, aici, sonetul era copiat de pe vreo altă ciornă, ce lipsește. Indată după transcrierea terțetelor, trecea la aceea a sonetului întreg — ca timp le desparte numai secundele necesare — modificând ici și colo și în deosebi terțetele, tocmai fiindcă le avea sub ochi în capul filei. Pentru a verifica acestea cât și cele ce se spun în subsol, la locul respectiv, oferim cetitorului facsimilul asestei versiuni.

Să specificăm că dacă unele aplicații sunt concomitente, altele sunt cu o cerneală, tot violetă dar mai spălăcită, și că reprezintă așa dar un stadiu de timp mai târziu, să zicem cca 1877. De aceea atribuim sonetului o cronologie dublă: 1876—1877.

Cu titlu de curiozitate, să notăm că imagina muștei din această variantă (versul 6 și subsol) se întâlnește și în fragmentul *O tăceți* publicat între materialele poeziei *Atât de fragedă*. Ca dată, aparțin aceluiași timp.

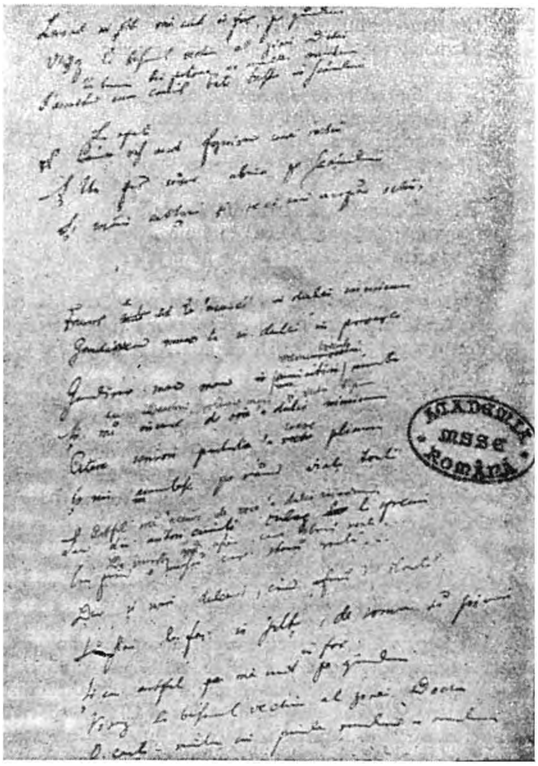

AFARĂ-I TOAMNĂ

Mss -ele Academiei Române 2268,14 (16.5 cm. × 20 cm.)

A. 2268, 14—15

Gândirea mea în vremi trecute 'nnoată
Deschid volume mari şi vechi tipicuri
Citesc scrisori păstrate 'n roase plicuri
Şi-mi amintesc pe rând viaţa toată

Astfel mă 'ncurc de voie 'n dulci nimicuri
De muşti mă apăr, cari sboară roată . . .
Dar şi mai dulce-i, când afară-i sloată
Să stai la foc în jilţ, de somn să picuri

Şi eu astfel mă uit în foc pe gânduri
Visez la basmul vechiu al zinei Dochii
O ceaţă mintea-mi prinde rânduri-rânduri

La spate-aud foşnirea unei rochii . . .
Un pas uşor abia călcând pe scânduri
Iar mâni subţiri şi reci mi-acopăr ochii

B. Versiunea aceasta se află în ms. **2261, 139** şi face parte din sub-manuscrisul 136—147, confecţionat chiar de Eminescu din hârtie pergamentoidă, mai corect din hârtie groasă, striată în filigran, de specia hârtiei de coale timbrate, pe coperta căruia figurează, oarecum caligrafic, titlul *Sonete*. El aparţine ca scris şi cerneală Bucureştilor, deci cca. 1878 şi este un caiet, ca de tipar, aşa cum sunt majoritatea submanuscriselor, chit că după aceea aveau să fie utilizate ca planşe pentru viitoarele prefaceri. Cuprinsul acestui submanuscris (cele câteva titluri sunt specificate) este următorul:

ff. 136	*Sonete* [*titlul ciclului*]
137	Părea c'aşteaptă s'o cuprind în braţă
138	Sunt ani la mijloc şi 'ncă mulţi vor trece
139	Când mintea ta în vremi trecute 'nnoată,
140	Or-care cap îngust un geniu pară-şi,
141	*Sauve qui peut* [*titlul*], Albumul tău e un salon în care
142 [| *141 v.*]	Iubind în taină, am păzit tăcere
143	Te chem în somnul meu lipsit de pace
144	Ai nopţii aburi învălesc subţire [= *Veneţia*]
144 v.	*Codrul* [*titlu*], « O rămâi, rămâi la mine »
145—147	*Glossă* [*titlu*]

Unele din aceste sonete sunt barate după folosirea lor: fie că au fost tipărite, fie că au fost copiate în alte submanuscrise.

---

1. Frumos e să te 'ncurci în dulci nimicuri > Gândirea mea > Gândirea ta în dulci în (*sic*) poveşti ~ > *urmate apoi de strofa* .

1—4. Gândirea mea în amintiri înnoată (*a*)
Şi mă încurc de voie 'n dulci nimicuri
Citesc scrisori păstrate 'n veche plicuri
Şi-mi amintesc pe rând viaţa toată (*b*)

NB (*a*)—(*b*) amintiri, amintesc *ale lui Eminescu: subliniază repetiţia şi-şi impune să o evite, ceea ce şi face, la puţin timp după, în formele, ce se citesc la etaj: versul 1 devine întâiu* Gândirea mea în vremuri vechi înnoată *şi după aceea* G.m.î. vremi etc.

5—6. Sau din autori cuminţi culeg la spicuri
Sau prind o muscă care sboară roată . . .

9. Lăsat în jěţ* mă uit în foc, pe gânduri, 10. V.l.b.v.a.z. Dŏchii; 11. Ş' ascult cum cariul bate trist în scânduri > In lumea lui petrec cu multe rânduri, 12. Ca 'n vis aud foşnirea unei rochii > La spate aud f.u rochii, 13. Un pas uşor abia [călcând] pe scânduri > Ş' un pas uşor abia [călcând] p s.; 14 Şi mâni etc.

B. 2261, 139

Când mintea ta în vremi trecute ’nnoată,
Faci versuri noue după vechi tipicuri
Sau recitești scrisori din roase plicuri
Și-ți amintești pe rând viața toată

Astfel pierdut de voïe ’n dulci nimicuri
Din lumea ta nu-i nimeni să te scoată;
Dar și mai bine-i, când afară-i sloată,
Să stai fumând la foc, de somn să picuri

Și eu astfel mă uit în foc, pe gânduri
Visez la basmul vechiu al zinei Dòchii
Simțirea-mi toat’ adoarme rânduri-rânduri

De-odat’aud foșnirea unei rochii . . .
Un pas ușor, abia sunând pe scânduri . . .
Iar mâni subțiri și reci mi-acopĕr’ ochii.

C. Versiunea aceasta figurează în prima pagină a manuscrisului cartonat, de București, **2279, 1** unde se află multe din poeziile ce tipărește în 1879. Transcrisă cu o frumoasă caligrafie și cu o dispoziție grafică, pe care am socotit interesant să o menținem (cf. și facsimilul), suferă o serie de modificări ce sunt de fapt ale tipului următor (D), unde se întâlnesc și căruia i le-am și repartizat. Cetitorul poate dealtminteri verifica pe concret, aceasta.

C. 2279, 1

Când gândul tău în vremi trecute ’nnoată
    Faci versuri nouĕ după vechi tipicuri,
    Sau recitești scrisori din roase plicuri
    Și-ți amintești pe rând viața toată

Astfel pierdut de voïe ’n dulci nimicuri
    Din lumea ta nu-i nime să te scoată . . .
    Dar și mai bine-i, când afară-i sloată
    Să stai fumând la foc, de somn să picuri

Și eu astfel mă uit din jeț pe gânduri
    Visez la basmul vechiu al zinei Dochii,
    In juru-mi ceața crește rânduri-rânduri,

De-odată-aud foșnirea unei rochii,
    Un pas ușor, abia sunând pe scânduri . . .
    Iar mâni subțiri și reci mi-acopĕr ochii.

B. — 12—13. Incet foșnește poala unei rochii,
Aud un pas, abia sunând pe scânduri . . .

C.—NB. Copia din acest manuscris, poartă pe el aplicații ulterioare, ce se întâlnesc în manuscrisul următor 2260, 238 — sunt de fapt ale acelui manuscris, de aceea s’au și trecut acolo.

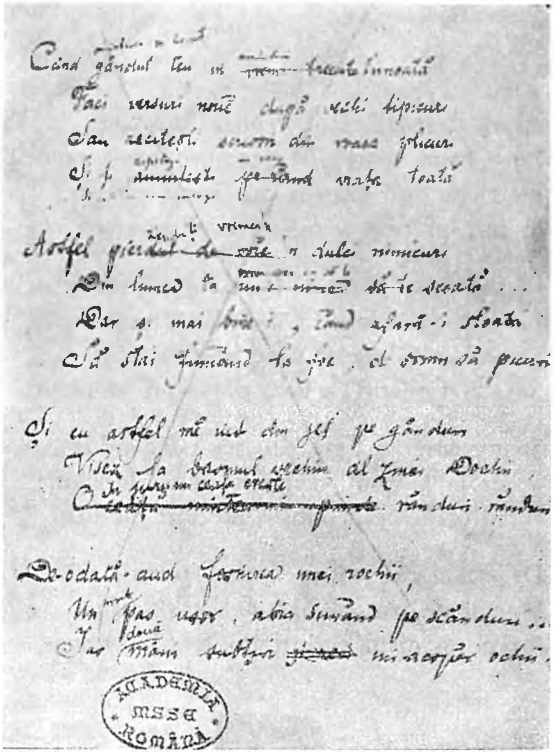

AFARĂ-I TOAMNĂ
Mss.-ele Academiei Române 2279, 1 (16.5 cm × 20.2 cm.)

D. Versiunea aceasta figurează în submanuscrisul **2260, 221—242** amintit şi cu prilejul *Rugăciunii unui Dac* şi anume la fila **238.** Este un caiet dictando fără coperte, în care poeziile sunt transcrise caligrafic şi căruia i-am putea spune, cu destulă probabilitate de adevăr, submanuscrisul *Sarmis*. Am amintit în treacăt în ce măsură aranjamentul acestor poezii pare să fie concertat, ca şi cum ne-am afla în faţa unui poem unitar. Iată conţinutul:

ff.	221	. .....	un crâmpeiu din *Diana*
	222—228	(+174)	*Sarmis*
	229—231		*Nirvana* (= *Rugăciunea unui Dac*)
	232	⁂	De câte ori iubito [*Pescăruşul*]
	233—234	⁂	Să cer un semn iubito [*Despărţire*]
	235	⁂	In somn adânc, când lumea 'n mine tace [*Sonet*]
	236	⁂	Sunt ani la mijloc, etc. [*Sonet*]
	237	⁂	O visuri dulci, etc. [= *Sburat-au anii, sonet*]
	238	⁂	Afară-i iarnă, vicol, etc. [*Sonet*]
	239—240	⁂	Cu mâne zilele-ţi adaogi
	241—242	⁂	*Preot şi Filosof* [*incomplet*]

Cum s'a amintit cu prilejul tipului C, majoritatea aplicaţiilor de acolo aparţin acestui tip D, unde au fost încorporate imediat. Cum însuşi acest tip suferă prefaceri — cele cu cerneală violetă îl apropie de forma din *Convorbiri* — şi pentru a distinge între cele două straturi am notat în subsol locul unde ele au fost operate.

C. — 11. O ceaţă mintea-mi prinde rânduri-rânduri, — *singura aplicaţie îndoelnică e aceasta, v. 11,* (etaj), *care se întâlneşte şi ea în 2260, dar considerând cerneala mai groasă, s'ar putea să aparţie chiar acestui ms. 2279.* E, *de altfel, singura aplicaţie încercată întâi cu creionul, peste care a venit apoi cerneală. Cu certitudine însă nu se poate afirma.*

D. 2260, 238

* * *

Afară-i iarnă, viscol, frunza 'n[noată]
Iar vântul sbate* 'n geamuri [grele picuri]
Iar tu citeşti scrisori din roase plicuri
Şi într'un ceas gândeşti la viaţa toată

Pierzându-ţi timpul tău cu dulci nimicuri
Nu vrei ca nime 'n uşa ta să bată
Dar şi mai bine-i, când afară-i sloată
Să stai fumând la foc, de somn să picuri.

Şi eu astfel mă uit din jeţ pe gânduri,
Visez la basmul vechiu al zinei Dochii,
In juru-mi ceaţa creşte rânduri-rânduri

De odată aud foşnirea unei rochii,
Un moale pas, abia atins de scânduri . . .
Iar douě mâni subţiri mi-acopăr ochii.

SUNT ANI LA MIJLOC...

« Convorbiri Literare », XIII, 7, 1 Octomvrie 1879

Versiunile acestui text, ce se vor urmări mai departe, dimpreună cu lămuririle respective, îngăduie să se spună că cel de al doilea sonet era, şi sub raportul concepţiei, nu numai sub acela al ordinei, punctul de întâlnire al celorlalte două feţe ale tripticului. *Şi cânturi nouă smulge tu din liră-mi* e una din temele acestui sonet şi ea nu poate fi izolată de stihul *Faci versuri nouă după vechi tipicuri*, ce se întâlneşte în sonetul anterior. El joacă, acest stih, rolul unei mlădiţe, care nu numai a prins rădăcină, aici, dar a şi comunicat, distilând-o, toată seva întâiului sonet.

La rândul lui, sonetul acesta, al doilea, anticipează pe următorul prin cel mai frumos, şi cel mai patetic dintre versurile de iubire: *Pe veci pierduto, vecinic adorată*, grav şi prelungit acord de violoncel, cu care se închee

---

Cum s'a spus, aplicaţiile acestui manuscris sunt executate, unele pe ms. 2279, 1 (C), *altele pe acest ms. 2260, 238* (D). *Ultimele aplicaţii, ce apropie sonetul* (*catrenele*) *de forma din* Convorbiri *sunt cu cerneală violetă, ele s'au trecut la etaj.*

1. Când gândul tău în amintiri înnoată (C) > Când amintirea în trecut înnoată (C. D.); 2. Faci versuri nouě după vechi tipicuri (D.) > *In privinţa lui* sbate*—*poatecă întâiu intenţiona să scrie* svârle, *înlocuit instantaneu cu* bate — *versul e, de fapt, neterminat* · Iar vântul sbate* 'n geamuri ~]; 3 Sau reciteşti scrisori d.r.p.; (D) 4. Şi-ţi repetezi un ceas viaţa toată (C.) > Şi într'un ceas culegi viaţa toată (C. D.); 5. Astfel pierzându-ţi vremea 'n dulci nimicuri (C.) > Astfel pierzându-ţi timpu 'n dulci nimicuri (D), 6. Din lumea ta n-ai vrea ca să te scoată . (C. D.), 11. In juru-mi etc. (C.). *Aplicaţia, s'a spus, nu este exclus să aparţie manuscrisului 2279, 1* (v. acolo); 13. Un moale pas, abia sunând pe scânduri . . . (C.); 14. Iar două mâni s.m.-a.o. (C.).

nu numai cel de al treilea, dar întreg grupul acestor sonete şi care stih se întâlneşte, cu anticipaţie, într'unul din tiparele acestui al doilea sonet, C. 2259, 323—324.

Aceste constatări duc la concluzia că cele trei sonete alcătuiesc o unitate, expresie a aceluiaşi moment psihologic, că ele purced din aceeaşi plasmă comună, în care elementele de detaliu erau, dintru început, nediferenţiate.

Ms. Versiunile acestui sonet se întâlnesc în 6 manuscrise principale şi unul parţial, a căror schemă, în ordinea filiaţiei cronologice, este următoarea·

A^1. 22 59, 151, 152 v. } *(ottave rime)* . cca 1872
A^2. 2259, 150 v. }
A^3. 2262, 99 » » cca 1876
B. 2278, 46 *(Clara)* . 1876
C. 2259, 323—324 . . . cca 1878
2262, 85
D. 2261, 138 } . . . . cca 1878
E. 2259, 329 }
F. 2260, 236 . . 1879

A$^{1-3}$. Primele indicii ale acestui sonet, şi în deosebi cele ce anticipează ideea terţetelor, se întâlnesc, cum a arătat Botez, în 2259, 151, sădite în « o singură strofă de opt versuri — ceea ce se cheamă o *ottava rima* — scrisă la început în versuri trohaice de 10 şi 9 silabe şi apoi transformate, prin adăugirea unui cuvânt de o silabă la începutul versurilor, în endecasilabi iambici Fondul acestei strofe [*ottava rima*] apare în terţetele sonetului » [1]). Acestei preţioase constatări îi vom adăugi completările următoare: un brouillon înrudit de 2 versuri, la f. 152 v. iar pe f. 150 v. deci faţă în faţă cu *ottava rima* semnalată de Botez încă una, cu un conţinut înrudit cu temele tânguirilor veroniane din 1876, iar în ultimele două versuri reluând aceleaşi rime *Aretusă-musă*. Scrisă pe fila albă din stânga nu-i exclus ca această a doua *ottava rima* să fie reluarea şi perfecţionarea celei dintâi.

Să specificăm, însă, că toate aceste prime indicii (**2259, 151, 152 v.** şi **150 v.**) aparţin, ca scris, ortografie şi vecinătăţi, epocii *Poemului deşertăciunilor*, cca 1872. Cum, pe de altă parte, unele fluctuaţii ale versurilor, şi însuşi tiparul *ottavei rime* sugerează ideea unei traduceri sau măcar urmărirea unui model străin, se pune întrebarea dacă aceste prime indicii nu vin din vremea, când încerca traducerea lui *Torquato Tasso* de Goethe. De altfel: la pag. 148, 149 v. se întâlnesc numele Clara, Clarisse, Clarisse Vernetz, Clara Vernont, Clara Bromner, iar pe f. 145 v. Goethe, Clarisse. (După cum iarăşi s'ar putea aminti *ottave-rimele* lui Tasso, din al cărui *Gerusalemme Liberata* tradusese de curând şi în metru original Aron Densuşianu, în *Convorbiri Literare* pe 1869 Traducerea lui Heliade Rădulescu, se ştie, era în versuri albe [2]).

Cum transcrierea lui Botez conţine unele lecţiuni defectuoase şi deoarece, mai cu seamă, nu precizează că silaba adăogită la începutul versurilor se referă numai la primele 5 versuri, am preferat, pentru mai multă claritate, transcrierea disociată: în subsol, versurile trohaice, la etaj cele prefăcute în iambi, păstrând chiar şi caracterele tehnice: distanţa şi capitalele . . .

Brouillonul din f. 152 v. l-am aşezat în subsol . . .

După care am transcris şi cea de a doua *ottava rima*, semnalată de noi, de pe f. 150 v.

A^1. 2259, 151

Tu Nu ştii cum a ta apropiere
Tot Sufletul din mine-a liniştit
Căci Vorba ta-i ca lamura de miere
Şi Ochiul tău odor nepreţuit
Şi Când te ţin în braţe totul piere
Vecia pentru mine s'[a s]fârşit*
Şi mă învaţă lin mişcând din buze
Limba isvorului sfinţit de muse —

---

[1]) M. Eminescu, *Poezii*, ed. C. Botez, pag. 355—356.

[2]) Cf. I. Heliade Rădulescu, *Curs întreg de poezie generală*, I, 1868, pag. XCVIII « Stanţele de opt versuri se zic octave ce sunt foarte în us între poeţii italieni, *Orlando Furioso*, al lui Ariosto, şi *Gerusalemme liberata* a lui Tasso sunt compuse în octave. In aceste octave sunt câte o sextină de şase versuri cu rimele împletite şi un distih cu rima plană ca final ».

A 2259, 150 v.

Nainte de-a privi în a ta faţă
Orlogiu al veciniciei [—] adevăr!
Senină se scurgeà a mea vieaţă
Un rîu aurit de raza unei sări
Mă afundam în' codrii de verdeaţă
Und' trunchiu la trunchiu se ridicau în cer
Graiu mă 'nvăţase-isvorul Aretusă
Şi viaţa mea o luminà o musă

In ms-ul **2262, 99** cu grafia textelor de Iaşi, cca 1876, se află următoarea *ottava rimă*, înrudită, cum se poate vedea, cu cele anterioare, şi precedând atmosfera sonetelor. (Cf. notiţa versiunii următoare, B.). O denumim A^3. Mai jos, pe aceeaşi filă din acelaşi timp, o poezie germană, încă neidentificată.

A^3. 2262, 99

Nu simţi în piept o dulce 'nduioşare
Când te gândeşti cât sufere-al meu piept
Căci cât* [eşti tu]* de mare el te cerc
Şi blându-ţi glas şi ochiul tău cel drept
O cum [mă] pierd în jale şi 'n tăcere
Şi cum nu pot o vorbă să-ţi îndrept
D'amânduror durere îmi e milă
Copila mea, iubita mea copilă.

B. Intâia versiune a sonetului, nesemnalată de Botez, se află în ms. **2278, 46,** şi se poate data cu certitudine prin 1876, vecinătăţile şi scrisul fiind contemporane cu· *Iubita vorbeşte* (28 Aug. 876 noaptea), *Icoană şi privaz* şi toate celelalte amintite cu prilejul discuţiei referitoare la *Atât de fragedă.*

A^1. —

Nu ştii cum a ta apropiere
Sufletul din mine-a liniştit
Vorba ta-i ca lamura de miere
Ochiul tău odor nepreţuit
Când te ţin în braţe totul pierc
Lumea pentru mine a perit
O şopteşte lin mişcând din buze (*a*)
Limba blândului isvor de muse —

(*a*) O şopteşte miş[când] > O.ş l m etc.;

NB. Pe fila 152 v. · 1° Pricepeam graiul d' isvorul Aretuse
In juneţ[ea] ~
2° Pricepând graiul isvorului Aretuse
In tinereţa mea aveam o musă.

A^2. — 4. Un rìu de-argint aurit de raza > U.r.aurit etc.; 7. Isvorul blând sfinţit la Aretusă > Isvorului sfinţi la Aretusă > Să cânt mă 'nvăţa[se] > Graiu etc.; 8. In* viaţa mea îmi > Ş.v.m. mea etc.

A^3. — *transcrierea provizorie, de fapt.* Căci ceas* de mare etc.

La început, versuri ce intră, modificate, în strofă·

Da! mut[u]*-i a amorului isvor (*b*)
Şi când gândesc la tine-o simt adânc
(*b*) Da! mută*e > Da mut[u]*-i etc,

Şi când gândesc la tine îmi e milă
Copila mea, iubita mea copilă

Versul 6 şi următorul erau întâi:

Şi cum nu pot o vorbă să îndrept
La tine... De-amândoi mie*-mi* e milă

ulterior, peste La tine > Ţie.

Versiunea aceasta — şi este marele ei interes — provine din fuziunea terţinelor amintite la A. *(Ottava rima* e de fapt un grup de două terţine plus două versuri. Mai mult: variantele versului 9 arată ambele ritmuri, trohaic > iambic, exact ca în terţinele *ottavei rima* despre care s'a vorbit mai sus). Acestor terţine, le improvizează catrene, al căror motiv reluat, în acelaşi timp, o pagină mai departe (ff. 48—50), dă o serie de terţine galante (cf. « Postume ») la care şi începutul: *Şopteai incet ca 'n vis la dulci cuvinte*, şi *Vorbirea ta nu-i lamură de miere*, etc. arată că ne aflăm în faţa unor variaţiuni pe aceeaşi temă. Dar *Terţinele* acestea sunt aproape profesia de credinţă a unei alte poetice. In ele se expune, cu precizări utile, acea diversitate de forme metrice, în cari Eminescu îşi transvasa filtrul unei poeme de dragoste, de una şi singură esenţă:

Ici în terţine suspinând vedemu'l

Dincolo el oftează în gazel
Acelaş e deşi mereu se schimbă
De tine-i plin, de tine-mi zice el . . .

Alege forme dulci din orice limbă
Acuma-l vezi îmblând cărare dreaptă
Acum pe-a lui Firdusi cale schimbă

ceea ce ne duce, între altele, la gazelurile pentru *Călin*, din aceeaşi vreme, şi pe care le-am reprodus în vol. I (cf. pag 421—423).

Tot aici cată să amintim şi de terţinele din 2259, 220—220 v., (ce se rezervă « Postumelor »), unde apare aceeaşi imagină a *lamurei de miere*, terţine grupate câte două-două, ceea ce dă o strofă de 6 versuri, cărora le lipsesc încă două versuri ca să fi dat *ottava rima*. Aceste terţine sunt, ca timp, dela Berlin, cca. 1873—1874.

După cum iarăşi, tot aici, se cuvin amintite versurile, încă înrudite, din 2262, 67, *Cărţile mele*, (*Shakespeare ! adesea te gândesc cu jale*), ce sunt de fapt *ottave rime* şi se pot situa, la Iaşi, cca. 1876; *ottavele rime* din 2276^{II}, 34 v.—36 v., *M'ai chinuit atâta cu vorbe de iubire*, din aceeaşi vreme şi din cari am reprodus un crâmpeiu semnificativ la *Te duci*. Pentru *Clara* întâiului vers, se consultă cele mai sus spuse.

In concluzie, capitolul acesta e cu mult mai vast decât apare la prima vedere

B. 2278, 46

Şopteşte-mi[,] Clara[,] tainice cuvinte,
Abia 'nţelese, pline de 'nţeles
Inţelepciunea-mi toat'o am cules
Din ochii mari, din gura ta fierbinte

Nu-mi sfărâma acel frumos eres
C'un înger eşti al cerurilor sfinte
Atât de blând ş'atâta de cuminte
Ca să m'adormi* pe veci ai fost trimes

Tu nici nu ştii c'a ta apropiere
In suflet dor şi vis mi-a liniştit
Că moartea mea din gura ta aş cere

Să sorb în suflet glasul tău iubit —
Căci curge lin ca lamura de miere
Ş' apoi să mor — odată fericit

---

1. Şopteşte înger triste dulci cuvinte, 8. Şi să mâng[âi] > Să mă mângâi în lume-ai fost trimes > Să mă omori î.l.-a.f.t. > C.s. m'adormi* etc., 9. Nu ştii [*mai curând* ştiu· *lapsus*] cum a ta apropiere > Tu Nu ştii [*id lapsus*] cum a ta apropiere, (cf A^1, vers 1); 10. I.s d.ş v. a liniştit, 11. Şi > Că moartea m.d.g t.aş b[ea].*

C. Versiunea aceasta se află în **2259, 323—324**, pe file răzleţe, strânse pare-se într'un submanuscris maculator. Strofa întâia, încercată şi în 2262, 85, se înregistrează în subsol. Versiunea aceasta, precum se poate observa, pleacă din versiunea anterioară, din B. (*Clara*) şi anticipează cu versul din urmă al strofei a doua *Pe veci pierduto, vecinic adorată*, pe cel de al treilea sonet al ciclului, în care versul acesta e final. (Pentru cronologia acestui vers cf. sonetul următor). S'ar zice că în momentul versiunii acesteia, (cca. 1878, Bucureşti), acest sonet ţinea loc de două.

Interesant de reţinut: în capul filei 323 strofa primă, o încearcă întâiu într'o formă mai apropiată de versiunea următoare din D. Dar după trei versuri o părăseşte (cf. *subsol*). Tot sus în stânga câţiva W, probabil ai numelui de *Wernicke* [1]), din care traduce, două pagini mai departe.

C. 2259, 323—324

Sunt ani la mijloc şi 'ncă mulţi vor trece
Ci tu rămâi în suflet neschimbată
Căci orice noapte 'n vis mi te arată
Cu ochii mari şi dulci cu mână rece

Oh n'oiu uita în viaţa-mi nici odată
Frumseţea ta ce ori ce gând întrece
In amintire-ţi pururi voiu petrece
Pe veci pierduto, vecinic adorată

Te-apropie, l-a ta apropiere
Mă cuprindea un farmec liniştit
Priveam la tine lung şi în tăcere

Să sorb în suflet glasul tău iubit
Căci dulce e ca lamura de miere
Ş'apoi să mor odată fericit

D.—E. La puţin timp, poate chiar în aceeaşi zi, cu acelaşi scris, câteva pagini mai departe, sonetul e reluat, în acelaşi submanuscris-maculator, **2259, 329** şi primeşte numeroase aplicaţii simultane

Această versiune D. trece în versiunea E. a caietului de *Sonete* (submanuscris în 2261), a cărui descriere s'a facut la capitolul anterior. De aceea comassăm cele două versiuni — ultima (E) trecând la etaj şi D., precedenta, în subsol. Pentru a distinge variantele am notat în subsol provenienţa lor.

---

[1]) Cf. Augustin Z. N. Pop, *Din Eminescu necunoscut* (o traducere după Wernicke etc.), Cernăuţi, 1942

1—3. *Pe aceeaşi filă, în capul paginei, aceste 3 versuri mai aproape de tiparul următor,* D *pe care le părăseşte :*

Sunt ani la mijloc şi 'ncă mulţi s'or stinge (*a*)
Din ceasul trist în care ne 'ntâlnirăm
Şi nici un sunet n'a pornit din liră-mi (*b*)

(*a*) Şi > S.a.l m.ş.'n. mulţi vor trece; (*b*) Şi d[in] > Ş. nici un etc.

2262, 85

1—4. *Identice în 2262, 85, unde figurează această singură strofă, pe o filă mai veche, cu strofe din* Diamantul Nordului etc. *Singura deosebire în v. 2 :* Ci tu r. în suflet nemut*[ată]* > C.t.r.î.s. neschimbată.

2276¹, 178 v.

In pagini de crâmpee, reţinute şi frumos transcrise, din 2276¹, 178 v. (cca 1878, Bucureşti), aceste 3 versuri, cu aspect de terţet, ecou din B *şi poate şi din* A.

Şopteşte-mi dragă numai* dulci cuvinte (*c*)
Abia 'nţelese pline de 'nţeles
Când mă priveşti cu ochiul tău cuminte

(*c*) numai* *sau* musă*?

Să mai insistăm oare, asupra caracterului unitar al caietului de *Sonete*, toate variaţiuni pe aceeaşi unică temă veroniană?

E. 2261, 138
D 2259, 329

Sunt ani la mijloc şi 'ncă mulţi vor trece
Din ceasul sfânt în care ne 'ntâlnirăm
Dară şi azi gândesc cum ne zărirăm
Odor cu ochii mari şi mână rece

Şi azi te rog: cuvinte dulci inspiră-mi
Iubiţii ochi asupra mea se plece
In amintirea-ţi lasă-m'a petrece
Şi cânturi nouă smulge tu din liră-mi

Ah unde eşti? L'a ta apropiere
Să mă cuprind' un farmec liniştit
Să te privesc uimit şi în tăcere

Să sorb în suflet glasul tău iubit
Căci dulce e ca lamura de miere
Ş' apoi să mor . . . dar nu nefericit

F. Versiunea aceasta se află în **2260, 236** şi face parte din ciclul *Sarmis*, despre care s'a vorbit la capitolul anterior. Transcrisă caligrafic, ea se apropie cel mai mult de textul definitiv Curioase par semnele citaţiei, însemnate, parţial, cu creionul roşu, la una din revizuiri, fără a putea spune dacă înainte, sau după transcrierea pentru *Convorbiri*.

F. 2260, 236

* * *

[«] Sunt ani la mijloc şi 'ncă mulţi vor trece»
Din ceasul sfânt, în care ne 'ntâlnirăm,»
Şi tot mereu gândesc cum ne iubirăm,»
Minune cu ochi mari şi mână rece!»

D-E. — NB. *Pentru primele trei versuri, cetitorul să se raporte şi la cele indicate în subsolul tipului anterior* (D), *unde, spuneam, sunt anticipate.*

2. Din ceasu 'n care noi ne întâlnirăm > Din ceasu[l] dulce 'n care n.î > D. ceasu[l] sfânt [î]n care ne î. (D); 3. Dar > Da·ă şi > Şi azi gândesc cum ne iubirăm (D) > Dară şi azi gândesc cum ne iubirăm (D C), 4 Copil cu ochii mari şi mâna rece (D) > Copil cu ochii mari, cu mână rece (E); 5. Şi azi te rog imagini * dulci înspiră-mi > Şi azi te rog cuvinte dulci inspiră-mi > Ş.a.t.r.c. alese 'nspiră-mi (D); 6. Cum* > Căci frumuseţea-ţi orice gând întrece > Şi azi iubirea-mi orice cult* > Ş.a. iubirea mea o culme 'ntrece (D) > Şi azi amoru-mi ori-ce cult întrece > Şi ochii [tăi] asupra mea se plece (E); 7. I a.-ţi lasă-mă-a petrece (D); 8. Ş.c.n.s t din lira-mi (D), 9 Te-apropie ! l'a ta apropiere > Parcă te văd* . . l'a ta apropiere > Ah ! unde eşti ! l'a ta apropiere (D), 10. Să mi cuprindă 'n farmec liniştit (D); 12. S.s î.s glasul tău de m[iere] > S.s.î.s g.t. iubit (D); 13. Căci curge lin, ca lamura de miere > Căci dulce e ca lamura de miere (D), 14. Ş'apoi să mor . . . odată ferieit (D. E.)

«O vino iar! Cuvinte dulci inspiră-mi»
Privirea ta asupra mea se plece»
Sub raza ei mă lasă a petrece»
Şi cânturi nouă smulge tu din liră-mi»

Tu nici nu ştii, a ta apropiere
Cum sufletul de-adânc îl linişteşte
Ca răsărirea stelei în tăcere —

Iar când te văd zîmbind copilăreşte
Se stinge-atunci o viaţă de durere;
Privirea-mi arde, inima îmi creşte.

CÂND INSUŞI GLASUL...

«Convorbiri Literare», XIII, 7, 1 Octomvrie 1879

Este, cum s'a spus în notiţa întâiului din ele, sonetul care a obsedat, cel mai mult, prin muzicalitatea lui, inima Mitei Kremnitz, care l-a tradus, pare-se, în două rânduri, întâiu după ultima versiune cunoscută în manuscris, confruntată după aceea cu textul din *Convorbiri* (cf. capitolul *Afară-i toamnă*...).

Calitatea lirică a acestui sonet, ca şi a tuturor stihurilor pasionale ale lui Eminescu, aminteşte distincţia ce Torquato Tasso făcea între atributele poeziei epice şi cea lirică. Nici dulceaţa ritmului, nici alegerea cuvintelor, nici vagul sau strălucirea elocuţiunii sau alte figuri nu i se părea a constitui propriul poeziei lirice — «ma è la soavità, la venustà, e per cosi dirla la amenità de concetti, dalle quale conditioni dependono poi quell'altre. E si vede in loro un non sò che di ridente, di fiorito e di Lascivo, che nell'Heroico, è disconvenevole & è naturale nel Lirico» [1]).

Ms. *Când insuşi glasul*.. se află în următoarele manuscrise, orânduite în ordinea filiaţiei şi cronologiei, pe care le justifică explicaţiile respective, ale fiecărui tip în parte:

A. 2281, 68 . . . . cca 1875—1876
B. 2289, 68
2283, 48
C. 2268, 12 . . . . cca 1876—1877
D. 2268, 11 v.
E. 2268, 29—30 (tertetele)
F. 2260, 19
G. 2261, 143 1878
H. 2260, 235 1879

F.— NB. *Semnele citaţiei, câte sunt, ulterioare, cu creion roşu.*
6. Şi ochii tăi asupra mea se plece; 14. P.-m.a. inima-mi > P.-m. a., 1. îmi etc.

[1]) *Discorsi del Signor Torquato Tasso, Dell'Arte poetica*... in Venetia, 1587, pag. 31 sq. Şi tot acolo, după ce citează un vers de o mare sobrietate din Virgiliu, pe tema frumuseţii Didonei *(forma pulcherrima Dido)*, acest exemplu *de cum ar fi procedat* Petrarca: «Ma se questa... medesima bellezza havesse a descrivere il Petrarca come Lirico, non si contenterebbe già di questa purita di concetti, ma direbbe che la terra le ride d'intorno, che si gloria d'esser tocca da suoi piedi, che l'herbe, e i fiori desiderano d'esser calcati da lei, che'l Cielo percoso da suoi raggi s'infiamma d'honestade, che si rallegra d'esser fatto sereno da gli occhi suoi, che'l Sole si specchia nel suo volto non trovando altrove paragone & inviterebbe insieme amore. Che stesse insieme a contemplare la sua gloria».

A. Intâia versiune a sonetului, nesemnalată la Botez, figurează în ms. **2281, 68** și pare să aparţie, judecând după scris, cerneală, caiet şi vecinătăți, anilor 1875-76, situată cum e între poeme, ce alcătuesc, s'ar zice, tot un ciclu veronian, întreţesut cu irmoase şi alte motive erotocritene (cf. capitolul *Povestea Codrului*). Pentru cine urmăreşte evoluţia unui motiv, versiunea aceasta va interesa tocmai prin aspectul ei diluat. E cu adevărat o întâie etapă. Indicăm titlurile acestui ciclu, precedate, ca în original, de semnul ***, folosit în mod curent de poet:

ff. 66 v.—67 v.	***	In ochii mei nimica de azi nu are preț
68	***	Când de-osteneală . . . [= *Când însuși glasul*]
69		Inger cu păr galbăn [2])
70	***	Cântec vechiu de lume
71	***	Dee-mi moartea-al ei păhar
72		*Sonet.* Iubind în taină...
73		*Sonet.* Gândind la tine...
74		*Sonet satiric.* Pişcată-ți este mâna ta de streche [=*anti-Ureche*]

A. 2281, 68

* * *

Când de-osteneală geana-abia se ține
A mele gânduri te 'nsoțesc ca sclavii
Şi prins de setea unei dulci evlavii
Drumeț se face sufletul din mine

Şi cum prin friguri aiuresc bolnavii
Pin întuneric te privesc pe tine
Ş'a tale lacrimi de zîmbiri îs pline
Căci ca un înger trist şi blond—aşà vii

Şi mâna-ntind să simt dac' adevăru-i
Că tu te-arăți iubită dulce fată
Că eu te văd cum te văd ochi-oricărui

Tu arătare blândă luminată
Tu nopții negre frumusețâ-i dărui
Răpindu[-i] minții mele odihna toată.

B. Această versiune se află în ms **2289, 68,** micul carneţel cartonat, de Iaşi, despre care a mai fost vorba cu prilejul cronologiei poeziilor *O rămâi*, *Pe aceeaşi ulicioară*, *Petri-Notae*. Despre această vresiune Botez notează: «sonetul nu e terminat, are numai un terţet şi acela aparţine sonetului *Oricâte stele* . . .», ceea ce dă o imagine eronată a situației. Cum se poate vedea din transcrierea de mai jos sonetul e terminat, are amândouă terţetele, pe cari mai târziu le va detaşa de aici şi le va utiliza în sonetul *Oricâte stele*. Consequent principiului său de a subordona totul textului definitiv (din *Convorbiri*) şi de a lăsa de o parte orice tipare şi orice versuri ce nu consună cu acelea ale textului definitiv, Botez e adus să spună (cu oarecare dreptate, din punctul său de vedere) că sonetul în versiunea aceasta nu e terminat, înțelegând că terţetele aparţin altui sonet. De fapt el spune: un terţet, când amândouă sunt din *Oricâte stele*.

---

[2]) Acelaşi irmos, amintit la capitolul *Dorința* (vol I, pag. 395), de astă dată transpus în alexandrini.

8. Şi ca un vis frumos şi blond — aşà vii > Căci ca un vis f. ş.b. — a v., 14. Răpindu-mi minții etc.

In realitate : în acest moment al genezei, sonetul Când însuși glasul . . . *are această înfățișare și ea va fi păstrată și în cele două tipuri următoare* (C. și D.), *așa că el se cuvine înregistrat ca atare, chiar dacă ne-am afla în fața unei contaminări cu sonetul* Oricâte stele (*care la vremea aceasta poate că nu e nici schițat*). Implicațiile de teme, altoiurile necurmate și împrumuturile de versuri, dela o versiune la alta, sunt legile elementare ale creației eminesciene și tot ce le ilustrează are îndreptățirea să fie nu numai semnalat, dar și reintegrat în fizionomia lui originară [1])

B. 2289, 68

Chiar somnul meu începe să te 'nvoace
Cuprins de focul unei dulci evlavii
Din neguri albe oare tu căta-vei
Asupra mea cu marii ochi, noroace !

A mele gânduri te 'mpresor ca sclavii
Și fără viață ei încep să joace . . .
Răsai din umbra somnului încoace
O înger trist . . . cu pasul rar . . . așa vii

Visez că mort eu sunt . . . In pragul porții
Așteaptă cei ce vor să mă îngroape,
Aud cântări și văd lumini de torții

O vino ! . . . mai aproape, mai aproape
Să simt plutind alături geniul morții
Cu umezi ochi sub grele, dulci pleoape

C.—D.—E. Aceste versiuni (E privește numai terțetele) figurează în **2268, 12** (**C**), **2268, 11 v.** (**D**) și **2268, 29—30** (**E.**) Scrise la puțină vreme după precedentul, ele prezintă interesantul caz al luptei pentru degajarea terțetelor și apropierea lor de forma definitivă (ceea ce se realizează în E), cu tot acel flux și reflux de forme, căci după ce în C, se depărtase, în D. revine la terțetele din B , așa zise, ale sonetului *Oricâte stele*. De altminteri, facsimilele alăturate oferă cetitorului putința să urmărească toate variațiile acestei curbe Să se noteze că în C. terțetele au mai fost scrise odată, în josul paginei înainte de a trece la transcrierea habituală, de pe fila albă, din stânga. Jocul creionului roșu și încadrarea terțetelor în D arată că Eminescu lucra cu toate manuscrisele deodată deschise în față, când proceda la elaborarea unei forme ultime.

---

3. Din neguri albe oare apărea-vei; 4. Cu ochii [tăi] cei dulci și mari, noroace !; 8 O înger trist . . . întinerind . . . așa vii, 9. Visez că am murit . . . In pragul porții, 14. Și moart[ele] > Cum lin sărută 'nchisele-mi pleoape > Cu umezi ochi sub grele, mari pleoape.

[1]) Ca o dovadă că problema contaminării cu viitorul sonet *Oricâte stele* e mai complicată, iată din aceeași vreme cu B două catrene, neconturate definitiv, ale căror note se vor comunica terțetelor folosite în B.

2283, 48

Când adormind voiu fi asupra morții (*a*)
Când sughițând voiu auzi 'mprejur
Amici sau rude ~
Preoți bătrâni aprind în juru-mi torții

Atuncea vin' și tu ~
Și să răsai — o umbră 'n pragul porții
Tu ce 'mblânziși . . . asprimea sorții ~
Mă-i însoți și tu cumva la groapă

(*a*) Când voiu zăce ș'oiu fi asupra morții.

Ca timp, aceste versiuni sunt cu aproximaţie dela Iaşi, cca 1876—1877. De reţinut, pentru vremea poemelor veroniane, dela Iaşi, versul 3 din C : *O al tău suflet, Anna, îndurà-vei.*

Să mai specificăm: aplicaţiile versului 2 din C. s'au trecut în D. pentrucă sunt făcute în vederea aceluia, iar aceea din v. 11 e cu cerneală neagră şi graphia terţetelor din 2277, 46 unde şi apare aceeaşi imagine a luceafărului, pe aceeaşi pagină cu sonetul *Trecut-au ani* (la noi A.).

Răsai din nou pe bolta cea albastră (*a*)
Şi fii pe veci luceafăr blând* de seară
Pe-a lumii mări o stea de dimineață

Un îndreptar la mântuirea noastră
Tu fă iar[ăşi] gândirilor să pară
Viața vis și visul o viață.
(*a*) R d n pe marea* |*indesc.* * > R d n.pe b. etc.

C. 2268, 12

Te chem în somnul meu lipsit de pace
Cuprins de focul unei dulci evlavii
O al tău suflet, Anna, îndurà-vei
Au [tu] din visuri chipu-ți vei disface[?]

A mele gânduri te 'mpresor ca sclavii
Și în speranțĭ deșerte glasu-mi tace
Răsai din umbra somnului încoace
Te văd venind . . . ca îngerii așa vii

Suflet amor speranță și viață
Frumsețe tu, ce gându-mi n'o încape
Luceafăr serii, stea de dimineață

O vino mai aproape, mai aproape
Inclină fața ta pe moarta*-mi față
Și mă sărută înger, pe pleoape

D. 2268, 11 v.

Te chem în somnul meu lipsit de pace
Sunt dus de-avântul unei dulci evlavii . . .
Oare-ai tăi ochi iubito arăta-vei
Au tu din neguri chipul ți-i desface [?]

Ah te iubesc divino ! ca și sclavii
De-amor, sfioasă gura-mi pururi tace
Și numa 'n somn cutează să te 'nvoace
Ș' atunci răsai, ca îngerii așa vii

C. — 11. Luceafăr nopţii, s. d. d.;
D. — 8 Ş'atunci soseşti, ca etc ; 9 Visez că am murit In pragul porţii;

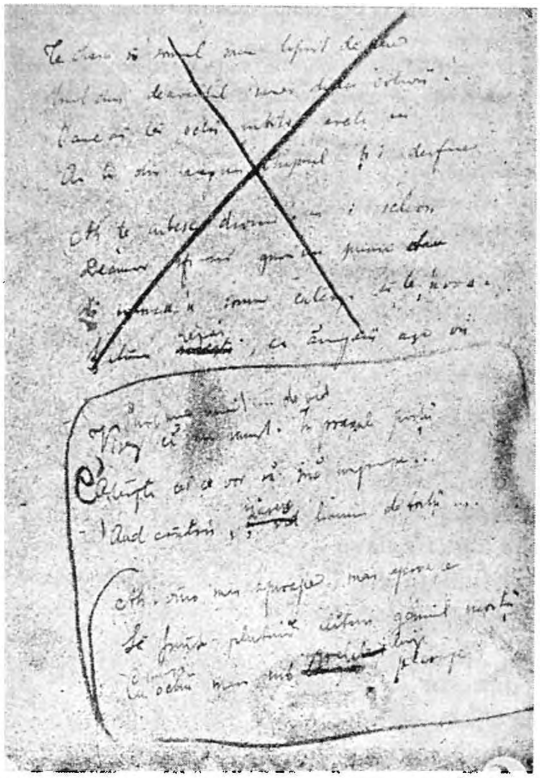

2268,11 v. (16.5 cm. × 20 cm.)

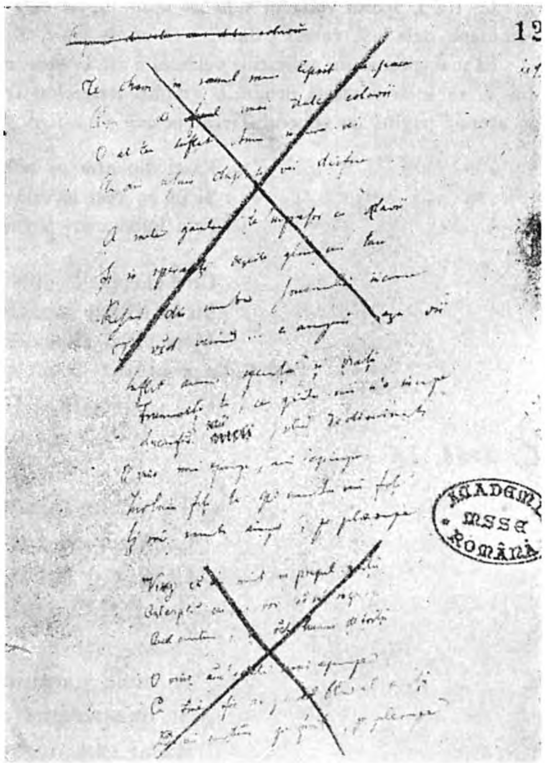

2268,12 (16.5 cm. × 20 cm)

CÂND INSUŞI GLASUL
Manuscrisele Academiei Române

Parc' am murit... de văd în pragul porţii
C'aşteaptă cei ce vor să mă îngroape...
Aud cântări, zăresc lumini de torţii...

Ah! vino mai aproape, mai aproape
Să simt plutind alături geniul morţii
Cu umezi ochi sub grele, lungi pleoape.

E. Conţine, cum s'a spus, numai terţetele; ce figurează în **2268, 29—30**. In locul comassării, folosim transcrierea integrală, pe etape, ce se urmează, imediat, una după alta (e singurul mod de a respecta alternarea versurilor) şi precedându-le de următoarele detalii:

1° e încadrat în chenar; pentru terţetul a II-'ea e lăsat loc şi versul ultim figurează la locul său;

---

10. Aşteaptă cei ce etc; 11 Aud cântări şi văd lumini de torţii.., 14 Cu ochii mari sub lungile-i pleoape > C.o.m.s. grelele-i pleoape

NB Terţetele au fost întâi încercate pe f. 12 de unde au fost transferate pe fila din stânga, în 11 v.

Visez că am murit în pragul porţii
Aşteaptă cei, ce vor să mă îngroape
Aud cântări, şi văd lumini de torţii

O vino înc'odată mai aproape
Ca tine fie înger blând al morţii (*a*)
Dă-mi sărutări pe frunte, pe pleoape

(*a*) Ca tine fie înger al > C.t.f.î.b. etc.

2° urmează imediat pe aceeași pagină;

3° Să se reție că în terțetele acestea apare *întâia oară* versul final de tânguire adâncă, nu numai al sonetului acestuia, dar al ciclului întreg: *Pe veci pierduto, vecinic adorato* ! Acest vers care se va rătăci, cum s'a văzut, în versiunea C. a sonetului anterior, este un vers de Iași, notat întâia oară, izolat, în 2283, 104 v.: *Pe veci pierduto ! vecinic — adorato* !

E. 2268, 29—30 (terțetele)

1° Răsai din umbra vremilor încoace
Frumoasă zi, pe care-am desmierdat-o
Pierdute vis, pierdutule noroace

[ ]
[ ]
Pe veci pierduto, vecinic adorato !

2° Copila mea, ce-atât am desmierdat-o (*a*)
Răsai din umbra vremilor încoace
Voi brațe dulci de ce nu mă mai țineți

Tu cap frumos și blond cu ochii vineți
A tinerețu steà, o tu, noroace
Pe veci pierduto, vecinic adorato !

(*a*) Copila mea, ce mult > C.m.ce-atât etc.

3° O brațe dulci de mult nu mă mai țineți
De mult te-ai dus nespusule* noroace
Iubita mea, ce-atât am desmierdat-o

Ah înc' odat' cu ochii tăi cei vineți
Răsai din umbra vremilor încoace
Pe veci pierdut-o, pururi adorato (*b*)

(*b*) pierdut-o ~,

puțin mai jos :

1° Cu ochii tăi cei mari și dulci noroace
2° Cu ochii tăi cei mari, frumoși, noroace

F.—G. Aceste două tipuri aparțin Bucureștilor, cca 1878, și se află în manuscrisele: **2260, 19 (F)** și **2261, 143 (G)**. Cum distanța între ele e minimă, cum F. trece aproape neschimbat în G., îl subordonăm tipului mai nou, G, comassând variantele în un singur subsol (pe v. filei cu F., notat cu creionul: *strada Lucaci, no. 38*).

F. e scris pe o filă brouillonară, obicinuită, iar G. face parte din submanuscrisul *Sonete*, a cărui descriere s'a făcut cu prilejul primului sonet. G. poartă pe el aplicații cu cerneală și creion, operate ceva mai târziu și din cari numai unele au trecut în tipul următor. Pentru aceasta și mai ales pentrucă între aceste aplicații și H. este oarecare răstimp de evoluție — păstrăm toate aplicațiile acestui tip G.

G. 2261, 143

F. 2260, 19

Te chem în somnul meu lipsit de pace
Răpit de cântul unei dulci evlavii
A mea durere scumpo alina-vei
Din neguri reci plutind te vei disface?

---

2. Cuprins de-avântul unei dulci evlavii F G : 3. Oare-al tău suflet scumpo îndura-vei F. G,; 4 Au tu din neguri chipul ți-i desface > Au tu din neguri umbra ți-i desface[?] F. > A.t.d.n. chipul ți-i disface? G.;

Singurătatea mea [tu] oare 'nsenina-vei
Cu ochii tăi cei mari și triști, noroace?
Răsai din umbra vremilor încoace...
Ca să te văd venind...! ca 'n vis așa vii

O vino mai aproape, mai aproape
Te pleacă iar zîmbind peste-a mea față
Ș'a ta iubire mângâind arat-o

Cu gura ta m'atinge pe pleoape
Să simt un ceas trecuta mea viață
Pe veci pierduto, vecinic adorato!

H. Această versiune, foarte apropiată de textul definitiv, (singură strofa I-a mai întârzie), figurează în **2260 235**, si face parte din submanuscrisul *Sarmis*, a cărui descriere s'a făcut mai înainte.

H. 2260, 235

* * *

In somn adânc, când lumea 'n mine tace
Mă 'ngână cântul unei dulci evlavii —
Atunci te chem, au glasu-mi asculta-vei?
Din neguri reci plutind te vei desface?

Puterea nopții blând însenină-vei
Cu ochii mari și purtători de pace?
Răsai din umbra vremilor încoace
Ca să te văd venind — ca 'n vis așà vii.

Cobori încet... aproape, mai aproape,
Te pleacă iar zîmbind peste-a mea față,
A ta iubire c'un suspin arat-o

Cu geana ta m'atinge pe pleoape,
Să simt fiorii strângerii în brațĕ —
Pe veci pierduto, vecĭnic adorato!

---

5. Și neagra noapte oare 'nsenina-vei F > Și neagra-mi noapte oare 'nsenina-vei > Și noapte[a] mea duios însenina-vei > Și n.m.frumos însenina-vei G. [*forma etaj cu creion*]; 6. C o.t.c m.ș. dulci n. F. > C.o.t.c.m.ș. dulci noroace? G.; 7. Răsai din umbra somnului încoace F.: 8. Căci ca un înger trist și blond așa vii F. > Să văd cum vii, u.; înger trist așa vii G.; 10. Și pleacă fața ta peste-a mea față > Te pleacă iar zîmbind peste-a mea față F.; 11. Ș'a ta iubire tu din nou arat-o F. > Ș' a ta iubire murmurând arat-o G. [*f. etaj. creion*]; 13. Să gust un ceas trecuta mea viață F.G., 14 P v.p, v adorato F.

H. — 1. I.s.a.,c. totu 'n mine tace, 2. Pornește cântul u d.e. — —; 9 Pășește lin... aproape, mai aproape.

FREAMĂT DE CODRU

«Convorbiri Literare», XIII, 7, 1 Octomvrie 1879

In timp ce, pentru multe din tânguirile și chemările de dragoste, ce plecau din București și s'au tipărit în vremea aceasta în *Convorbiri Literare*, prototipurile aparțin, precum s'a văzut, vârstei Iașilor — *Freamăt de codru* are toate atributele unei poezii scrisă la Bucureşti. O astfel de temă, ca aceea a imnului închinat pădurii, aproape că se impunea dela sine, mai mult ca oricând «trudnicului muncitor cu ziua la *Timpul*», cum definește N Iorga viața lipsită de bucurii pe care o ducea Poetul în Capitală. «Din nou pădurea deala Siretiu îl chiamă, adăugia în legătură chiar cu această poezie, şi ea întreabă de «Sora viselor noastre de vară»[1]. Şi mai pe larg, tot N. Iorga cu câțiva ani mai înainte. «La marele liric, care era el de mult acum, pădurea, cu ale ei păsări, cucul, mierla, presurile, cu teiul și cu izvorul, ea cea veşnic tânără, — ce lucruri pentru totdeauna pierdute, rămase tot *mai* mult în zarea depărtată ! — întreabă de cunoscuta «crăiasă cu părul moale»[2].

Urmărirea celor două versiuni, reproduse mai jos, oferă un interesant examen cercetătorului. El ar putea, poate, înlesni însăşi datarea acestei poezii, al cărei prim tipar, cum se poate vedea, e foarte departe de a fi al unui poem de dragoste Şi pentru că se înscrie în cercul aceloraşi distincții, iată, dintr'o primă cercetare despre poezia naturii la Eminescu şi Lenau, câteva rânduri, în legătură cu chiar această poezie ce dimpreună cu *Revedere*, singurele, erau găsite în spiritul poetului german. «*Freamăt de codru* nu-i aceea ce ne-am putea aștepta după titlu. melancolia ce ne cuprinde la freamătul unui codru în apropierea toamnei, ci e un prilej pentru poet, de a face natura să ia parte la durerea unor fericiri pierdute pentru acesta Așa sunt mai toate poeziile de natură ale lui Lenau, pe când *Freamăt de codru* a lui Eminescu este o excepție. In toate celelalte poezii ale sale ca: *Făt Frumos din tei*, *Lacul*, *Satira I*, *Satira IV*, *Sara pe deal* etc . unde descrie natura, el găsește un element liniștitoriu»[3].

Cu rezerva, poate, că în *Freamăt de codru* natura nu e de fel grota sumbrului Trophonius, *Freamăt de codru* anticipează mai curând, pastelurile lui Coșbuc.

Ms. *Freamăt de codru* figurează în următoarele manuscrise, cu forme autonome sau fragmentare

A. 2283, 49—50	cca. 1877—1878
B. 2279, 66—69	1879
2277, 47	
2279, 62—65	

despre care Botez nota· «se găseşte în patru manuscrise, cam din aceeași vreme și în niciunul din ele poezia nu e întreagă. Unele cuprind strofe la care poetul a renunțat» — ceea ce, cum se va vedea, nu corespunde adevărului, nici chiar dacă admitem norma ce-și alesese Botez, de a se călăuzi numai de tiparul textului definitiv, din *Convorbiri*. Tipul B. cuprinde cu 3 strofe mai mult peste cele 8 ale textului definitiv, așa cum se întâlnesc în forma și ordinea lor din urmă.

A. Versiunea aceasta figurează în **2283, 49—50**, într'un caiet de Iaşi și deși scrisul și cerneala violetă ar pleda pentru acea epocă, n'ar fi exclus să fie și ceva mai târzie, chiar din București Ce este sigur, și chiar mai prețios, este caracterul autonom al acestei versiuni. In forma aceasta, *Freamăt de codru* este aproape o altă poezie, construită pe un plan diferit· caracterul bucolic primează, iar cel subiectiv care hotărăște caracterul versiunii din B (deci și a textului definitiv) se reduce doar la versurile. *Viața noastră e 'ncântată — Iar a ta întunecată* De altminteri trecerea dela finalul acesta la finalul textului definitiv oferă multe sugestii comentatorului

A. 2283, 49—50

Tresărind scântee lacul
Și se leagănă în soare
Eu pin arbori mă voiu pierde
Să ascult în iarbă verde
Ce mi-o spune la răcoare
Pitpalacul

---

[1] N. Iorga, *Eminescu în și din cea mai nouă ediție*, 1940, pag 20.
[2] N. Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane*, 1934, I, pag. 278
[3] Ionescu Raicu-Rion, *Eminescu și Lenau* în *Scrieri literare*, Iași, 1895, pag 34—35.

V. — 3. Eu în codru mă voiu pierde,

Cum pe sus vuiește vântul
Toate vârfurile ’nclină
Frunza bate, apa sună
Și cu ele împreună
Privesc bolta cea senină
Și pământul.

Norii ’n ceruri sunt pe cale*
Merg mereu, tot merg aiurea
Iar pe văi oițe ’n turme
Pierd în luncă a lor urme
Sau încunjură pădurea
Pe la poale

Din isvoare și pe gârle
Apa sună somnoroasă
Unde soarele pătrunde
Pintre frunze a ei unde
Ea în valuri sperioase
Se asvârle

Și al mierlei dulce șuer
Imple codrul de viață
La desiș și la răcoare
Plânge lin privighetoare
Iar din dealuri cu verdeață
Sună fluer

Cucul cântă, mii [de] presuri
Cine știe să le-asculte
Aripate mândre neamuri
Ciripesc pitite ’n ramuri
Și vorbesc cu-așa de multe
Ințelesuri

---

11. *o aplicație ulterioară cu creion roșu, ce ține, ca timp de ms. 2279, înlocuiește pe* Privesc *prin* Rîde; 14. Unde merg, dar* merg aiurea; 15. Pe pământ văd > P p. ies* [*sau:* sar*] mii d.t ; 16. Pierd în codri a lor urme; 20. Apa curge somnoroasă;

21—23. 1° Iară soarele pătrunde
Pintre frunze peste unde
Unde ’n valuri sperioase

2° Unde soarele pătrunde
Pintre frunze a lor unde
Curg* ~

31. Cucul, mierle, vrăbii, presuri, 33 Aripatele lor neamuri; 35. Și vorbesc astfel cu multe,

Inițial, după v. 36 urma strofa finală în forma : Ce mai vrei și tu prin crânguri *(cf. v. 43+, subsol), poezia avea așa dar, la început, 7 strofe ; foarte curând schițează o strofă de tranziție, părăsită după trei încercări și netrecută de primele versuri.*

Este dela sine înțeles că în reconstituirea acestor 3 stadii, și mai ales în ordinea lor, intră un grăunte de incertitudine :

1° Și ’n această veselie
Numai eu tânjesc în sine-mi (*a*)
Că ~

2° In această veselie (*b*)
Numai eu cu ochiul rece

3° In această veselie
Strig (*c*)

(*a*) Ne. gândesc în sine-mi (*b*) Și ’n această veselie; (*c*) Numai eu sunt trist în sine-mi

după care redactează strofa (dela etaj) 37—42, penultima, pe fila albă din stânga

La stejar am spus: Stejare
Unul cu-altul hai să ţinem!
Dar stejarul trist răspunde:
Mergi în lume ori şi unde
Las' aşa ca să rămânem
Lumea-i mare.

Ce mai vrei şi tu prin crânguri
Şi cu noi te prinzi tovarăş
Viaţa noastră e 'ncântată
Iar a ta întunecată
De-unde vii te 'ntoarce iarăşi
Să fim singuri

B. Versiunea aceasta, numărând trei strofe mai mult ca textul definitiv (al *Convorbirilor*) se află în ms. **2279, 66—69** (cca. 1879), în caietul legat, de Bucureşti, în care se află şi cele două mai recente versiuni din *Atât de fragedă.* De altminteri, în ambele poezii, cerneala, un violet spălăcit, e aceeaşi, grafia din acelaşi timp, cca. 1879. Câteva pagini mai înainte (deci 2279, 62—65) poezia e încercată, câteva strofe cu creionul şi una, *Teiul vechiu un ram etc.*), (f. 64), cu aceeaşi cerneală, cu care transcrie, imediat, întreaga poezie. Acest brouillon îl trecem la subsol ca şi brouillonul unei strofe şi jumătate, ce figurează în 2277, 47 (cca. 1878), din vremea *Odei în metru antic.*

Să specificăm: după ce a fost transcris în întregime, textul ultim poartă aplicaţii cu creion negru şi roşu, după care a procedat la bararea celor trei strofe în plus, operată, pare-se, în două etape

Pentru greutăţile ce închide şi pentru desbaterea ce poate favoriza, alăturăm facsimilul strofei *Teiul vechiu* de pe f. 64 — ce, pe bună dreptate, poate fi trecută în rândul strofelor blestemate sau acelor *cruces eminescianae*, pentru a folosi metafora consacrată de critica de texte shakespeareană.

Se atrage atenţia că strofei acesteia, în care de multe ori aplicaţiile sunt suprapuse şi întreţesute, i-am aplicat în transcrierea noastră procedeul dequatruplării, cum l-am mai folosit şi în volumul I. Transcrierea arată că strofa a crescut pe etape, părăsite în drum, până şi-a stabilit tiparul.

Cetitorul care ţine să verifice dificultăţile acestea e rugat să cetească pe îndelete strofa aşa cum apare, apoi să o disece, conducându-se de graficul rimelor (a b c c b a) şi după aceea să confrunte rezultatul cu acela al lecţiunilor noastre, obţinute prin dequatruplare.

B. 2279, 66—69

Tresărind scântee lacul
Şi [se] leagănă în soare
Eu privindu-l din pădure
Las aleanul să mă fure
Şi ascult de la răcoare
Pitpalacul.

A. — 37. Şi > La stejari spuseiu atunce > La stejari spuseiu cu bine; 39. Dar stejarul trist răspunde: > D.s. lin răspunde. > D.s. trist etc.; 41. Numai noi doi să rămânem > Las' aşa ca > Cum* > Las' aşa etc.; 42. Fără tine;

43—47. Ce mai îmbli tu prin crânguri
Toţi copacii mă întreabă
Lumea noastră-i fermecată
Iar a ta-i întunecată
Te întoarce ~

Sus pin ramuri trece vântul
Toate vârfurile 'nclină
Frunza bate, apa sună
Şi cu ele împreună
Ride bolta cea senină
Şi pământul

Din isvoare şi din gârle
Apa sună somnoroasă
Unde soarele pătrunde
Pintre ramuri a ei unde
In sclipiri misterioase
Se asvârle.

Iar al mierlei mândru şuer
Imple codrul de viaţă
Pe la poale oi în turme
Lasă 'n frunze a lor urme
De pe dealuri de verdeaţă
Sună fluer

Cucul cântă, mii de presuri
Cine ştie să le-asculte?
Ale paserilor neamuri
Ciripesc pitite 'n ramuri
Şi vorbesc cu-atât de multe
Inţelesuri.

Cucu 'ntreabă: Unde-i sora
Viselor noastre de vară
Mlădioasă şi iubită
Cu privirea ostenită
Ca o zînă ne răsară
Tuturora.

B — 16. Pintre frunze lucii > P. ramuri etc.; 17. Ea în valuri sperioase.
NB. Strofa 7—12 barată în momentul transcrierii pentru Convorbiri *La fel şi strofele. 19—24 şi 37—42.*
27. Aripate mândre neamuri. 31. Cucul zice: Unde-i sora, 32. V[iselor] > Cântecelor de* o* vară > Cântecelor dulci de vară; 33 Fragedă şi mlădioasă > Mlădioasă şi subţire; 34. Cu privirea obosită;

2277, 47

13—18 In isvoarele de luncă (*a*)
Apa sună somnoroasă
Unde soarele pătrunde
Pintre ramuri a ei unde (*b*)
C' o svârlire sperioasă
Se aruncă (*c*)
(*a*) Din isvoarele de luncă, (*b*) P.r până 'n unde,
(*c*) Ea s'aruncă.

Mierla zice: « Albe brață
Ochi adânci și tineri are
Iară vocea-i argintie
Ne îndeamnă și ne ’mbie
Și cântări veselitoare
Ne învață.

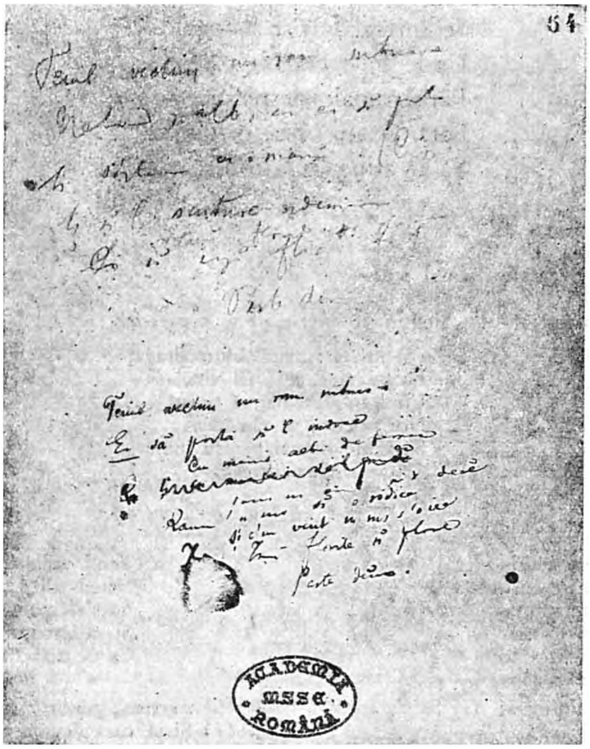

FREAMĂT DE CODRU
Mss.-ele Academiei Române 2279, 64 (16 5 cm × 20 2 cm)

---

35. Ca o zînă să răsară
Inainte de a bara strofa 37—42, marginal, și cu același creion, notează intenția a două noi rime (deci și cele trei strofe sacrificate sunt obiectul aplicaților) :

ţineri* de minte
Ochiu-i tânăr e cuminte (*d*)
(*d*) Ochiul t.e.c.

2279, 62—65, creion:

31—36. Cucul zice: Unde-i sora (*e*)
L’a isvoarelor crăiese (*f*)
S’o vedem cum zîmbitoare
Și frumoasă ca o floare
Inainte că ne ese
Tuturora
(*e*) Unde-i dânsa, unde-i sora,
(*f*) Blân[da]* > L’a etc.

Strofa 37—42, identică, doar . brațe, *în v. 37.*

Teiul vechiu un ram întins-a
Ea să poată să-l îndoae
Ramul tânăr vânt să-și deie
Și de brațe 'n sus s'o iee
Iară florile să ploae
Peste dânsa.

Se întreabă trist isvorul
Unde mi-i crăiasa oare?
Părul moale despletindu-și
Fața 'n apa mea privindu-și
Să m'atingă visătoare
Cu piciorul?

---

45. Iară ramul tânăr un vânt > Ramul etc >.

49. Și întreabă trist isvorul; 57. Singuri voi stejari > S.v. copaci etc.;

55—60. « Și-am răspuns: Pădure dragă,
« Ea nu vine, nu mai vine — —
« Unul cu-altul hai să ținem
« Noi prieteni să rămânem
« Să suni* numai pentru mine
« Vara 'ntreagă

2279, 63 creion:

43—48 1° Eară teiul vechiu întins-a (*g*)
Umbra lui și 'ntreabă 'ndată
Unde-i ca de-un ram —
Să se-atârne cu o mână (*h*)
Și să-i scutur floarea toată
Peste dânsa — —

(*g*) Un ram* teiul* trist întins-a; (*h*) Să s'atârne d[e] > Să s'atârne cu o mână;

2279, 64, creion:

2° Teiul vechiu un ram întins-a
Neted, alb, ca ea să poată
Să s'atârne cu o mână (*i*)
Și să-l scuture 'ndemână
Ca să cază floarea toată (*j*)
Peste dânsa.

(*i*) *marginal, părăsit:* Cu o mână să-l ajungă,
(*j*) Și să cază floarea toată.

3° *se prezintă sub forma unei strofe transcrisă, cu cerneală, (facsimilul pe pag. anterioară), stratificată de variante, cari aproape sigur (dar discuția rămâne deschisă) au urmat cursul următor:*

2279, 64 cerneală:

3° (1) Teiul vechiu un ram întins-a
Ea să poată să-l îndoae
Și cu mânile-i să-l prindă

3° (2) Teiul vechiu un ram întins-a
Ea să poată să-l îndoae
Ramu 'n sus să o ridice

3° (3) Teiul vechiu un ram întins-a
Ea să poată să-l îndoae
Cu mâni albe de femee (*k*)

3° (4) Teiul vechiu un ram întins-a
Ea să poată să-l îndoae
Iară* [ramu] în vânt să-i deie
Și c'un vânt în sus s'o iee
Iară florile să ploae
Peste dânsa

(*k*) *creion indistinct, ulterior, trei cuvinte dificile:* pe* varful* [indesc]*

care 3° (4) apare, cu aproximație, recopiat, în creionul de pe fila 65, numai cu ultimele 4 versuri:

Iară ramu 'n vânt să-și deie
Și de brațe 'n sus s'o iee
Iară florile-i să ploae
Peste dânsa

NB. Pe fila 62, creion brouillonar:

Și ținându-se c'o mână
De un ram de peste mână

Am răspuns: « Pădure dragă,
« Ea nu vine, nu mai vine — —
« Singuri voi, copaci, rămâneţi
« Şi visaţi de ochii vineţi
« Ce luciră pentru mine
« Vara 'ntreagă

— Ce frumos era în crânguri
Când cu ea m'am prins tovarăş
Lumea dulce şi 'ncântată
Iară azi e 'ntunecată
De-unde eşti, revino iarăşi
Să fim singuri !

REVEDERE

« Convorbiri Literare », XIII, 1 Octomvrie 1879

Dacă afinitatea lui Eminescu pentru poezia populară urcă la anii fragezi ai întâilor inspiraţii, şi se vădeşte fie în culegeri sporite în cursul anilor, fie, cum s'a văzut în capitolele anterioare, în prelucrarea unor motive desprinse din *Erotocrit* sau unor improvizaţii patent-autobiografice în felul micului fragment, *Alei Veronică dragă !*, versificat, de bună seamă, în primul an al izolării bucureştene, cca 1878 ¹) — nicio poezie însă de inspiraţie populară nu fusese încredinţată, până la această dată, tiparului.

B.—2279, 63—65 creion :

49—54 1° Şi întreabă trist isvorul
Unde-i dulcea mea crăiasă
Părul să şi[-l] despletească
In oglinda-mi să privească
Să m'atingă bucuroasă
Cu piciorul ?

2° Şi întreabă trist isvorul
Unde mi-e crăiasa oare
Părul moale despletindu-şi (*l*)
Faţa 'n apa mea privindu-şi (*m*)
Să m'atingă visătoare
Cu piciorul ?

(*l*) Păru 'n valuri despletindu-l;
(*m*) Şi [*undesc*]*-mi* privindu-l

2277, 47

57—60. Singuri voi stejari mai ţineţi
Minte ochii [ei] cei vineţi
Ce luciră pentru mine
Vara 'ntreagă.

61—66. — Ce mai vrei şi tu prin crânguri
Şi cu noi te prinzi tovarăş (*n*)
Mi-a răspuns pădurea 'ndată
Rămânând întunecată
De-unde vii te 'ntoarce iarăşi
Să fim singuri !

(*n*) Şi cu noi te prinzi tovarăşi.

¹) (ms. 2276^{I},45) Alei, Veronică dragă,
Uite frunza cea pribeagă
E ca viaţa noastră 'ntreagă
Alei, dulce Veronică,
Despărţirea rău* ne strică,
Nu ne-alegem cu nimică,
Viaţa trece, frunza pică . . .

Revedere e întâia, în ordine, şi face parte din acea categorie de altoiuri în trunchiu popular, care a preocupat pe folklorişti ca şi pe esteţi, şi despre care Ovid Densuşianu şi-a spus cuvântul autorizat în cursul său, închinat evoluţiei estetice a limbei româneşti Rezervând locului şi timpului oportun, desbaterea acestei probleme, ce se va întâlni în volumul «Literaturii populare» din prezenta ediţie, ne oprim deocamdată la analiza poeziei *Revedere*, la disjungerea elementelor a-populare, şi în deosebi la încheierea astfel formulată:

> «Strofa din urmă e şi ea semnificativă pentru că Eminescu voia să redea o notă personală. A căutat să exprime ideea tinereţii perpetue a codrului şi a găsit într'adevăr aceste versuri care literarizează motivul popular Cele patru versuri din urmă sunt însă un păcat, un adaus; nu e ceva popular pentru că înşirările acestea în doine apar cu totul altfel, cu relief adevărat. Aici e ceva care i s'a părut lui Eminescu că aminteşte nota populară, dar e departe de aceasta şi pe urmă n'a avut bunul gând de a da o încheiere mai puţin prozaică acestei poesii în care a dat un plus care măreşte incontestabil cadrul ei» 1)

Incorporată, dimpreună cu *Ce te legeni* şi *La mijloc de codru*, ediţiei Maiorescu, *Revedere* apare şi în prima culegere de *Literatură populară a* lui Eminescu, editată de Il Chendi, în capitolul *IV, Motive din popor* Ceea ce atrăgea după sine interesanta (prin chiar excesul ei) remarcă a unui sagace cronicar al timpului, care scria. «Printre ele întâlnim şi cunoscutele poezii· *La mijloc de codru des, Ce te legeni codrule* şi *Revedere*. De ce au fost reproduse? Căci dacă era vorba de o ediţie completă a scrierilor populare, trebuiau reproduse şi *Doina* şi *De-aş avea* (ba poate şi *Călin*, toate fiind nişte «motive din popor») 2).

Ms. *Revedere* se întâlneşte în 2283, 86 v. într'o versiune fragmentară, privind doar prima parte a poeziei şi reprezentând, de fapt, două straturi (judecând după cerneală s'ar putea spune că sunt chiar trei straturi, despărţite poate de spaţiul a doi-trei ani, cca. 1876—1879).

Comentând această filă brouillonară şi felul cum este ea transcrisă în ediţia C. Botez, d-l D. Murăraşu remarcă pe bună dreptate· «Ediţia C. Botez nu-i pretutindeni exactă, nu-i completă şi, ceea ce-i mai grav, transcrie la şir forma nouă după cea suprimată, creând o poezie care de fapt nu există» 3). Transcrierea d-lui D Murăraşu pleacă dela convingerea că anumite indicaţii îngăduie să se poată face inserarea adaosurilor la locurile prielnicioase şi cată să spunem că întâia noastră transcriere nu diferea de a d-sale. Cum însă în astfel de operaţiuni ne călăuzeşte şi conturul textului definitiv şi cum textul *Convorbirilor* aduce o vădită şi artistică simplificare, ni s'a părut că repeţirea din versurile: *Oliolio codruţule* (v. 1) şi *Codri, codri dragul meu* (v. 3) poate că fusese sacrificată de timpuriu, mai ales că — şi aceasta se cuvine subliniat în chip special — ***primul strat este de fapt o însăilare de crâmpeie neorganizate definitiv.*** Unele puncte obscure de cronologie (d p linia cu care taie versurile *Codri, codri dragul meu*, din întâiul strat, — la fel şi pata din dreapta — e din aceeaşi cerneală violet-deschisă cu care redactează al treilea strat, *Ia eu fac ce fac de mult*) ne pun pe gânduri şi ne îndeamnă să suspectăm întâia transcriere (aceea adoptată de d-l D. Murăraşu).

Sunt şi cazuri când evitarea dificultăţilor, mai corect fuga de complicaţii, se recomandă şi ni se pare că este, aici, un astfel de caz. Cum nu suntem siguri că soluţia primă ar fi fost cea justă, ne mulţumim să păstrăm filei acesteia caracterul ei brouillonar şi de aceea transcriem, pe rând, cele trei straturi, cu toate atributele lor tehnice, cum sunt linioarele despărţitoare pentru întâiul strat (cf. facsimil)

Pentru a oferi însă şi cetitorului putinţa să confrunte, reproducem după aceea şi transcrierea, aşa zicând racordată ce se întâlneşte şi în ediţia d-lui D. Murăraşu.

In acelaşi ms (2283), două pagini mai înainte, cu aceeaşi cerneală a primului strat din *Revedere*, se află alte două motive populare: *Doină, doină greu îmi cazi* (88 v) şi *Codrule Măria-Ta* (87 v.), într'o formă ceva mai puţin brouillonară.

Să specificăm· întâiul strat (minus ultimele două versuri) a fost transcris deavalma şi dat ca variantă la *Revedere*, în ediţia Chendi; de asemeni că lecţiunile noastre au, pe ici pe colo, unele inevitabile incertitudini.

I. *2283, 86 v.*

[I-iul strat]

Oliolio codruţule
Ce mai faci drăguţule

———

Codri, codri dragul meu Δ
Doară nu ţi-am spus-o eu

---

1) Ovid Densusianu, *Evoluţia estetică a limbei româneşti*, curs litografiat, pag. 105—106.

2) M. Răducanu [= Radu Manoliu], *Observări critice asupra volumului de «literatură populară» a lui Eminescu cum şi asupra editării lor* în *Vocea Tutovei*, XII, 29, 24 Septemvrie 1906.

3) M. Eminescu, *Literatură populară*, ediţie comentată de D. Murăraşu, [1933], pag. 573.

Să frămânţi frunza mereu (*a*)
Că din vântul fremătos
Poveşteşti aşa frumos Δ

Că de când nu te-am văzut
Multă vreme au trecut
Şi de când nu te-am cătat
Multă lume au umblat

Vĕjiea* jelind* de jind* (*b*)
Floarea negrului pământ

[Al II-lea strat]

Codri, codri, dragul meu
Parcă ţi-aş fi spus-o eu
Să frămânţi frunza mereu
Şi să-mi faci pe placul meu (*c*)
Din frunzişul fremătos
Povesteşti aşa frumos
De m'adormi în iarbă jos

[Al III-lea strat]

Ia eu fac ce fac de mult (*d*)
Iarna lupul îl ascult (*e*)
Cum la margini de părîu
Hăuleşte a pustiu
Şi*-am* făcut ce fac de mult (*f*)
Vecinic* doina mi-o ascult (*g*)
Tragănă-se tragănă
Frunza de mi-o leagănă (*h*)

II. *2283, 86 v.*

[—] Oliolio codruţule
Ce mai faci drăguţule,
Codri, codri, dragul meu

(*a*) Să lo[veşti]* > Să baţi din f.m., (*b*) Vĕjiea* jelind* cu jind*.
N. B. *Versurile dintre* Δ Δ *barate cu cerneala ultimului strat.*
(*c*) *barat (cu cerneala stratului al treilea?).*
(*d*) *de fapt* · Ia eu ce *(sic)* fac ce fac de mult; (*e*) I. lupii îi ascult > I lupul etc.; (*f*) Şi mai fac ce fac de mult, (*g*) Vara doina mi-o ascult; (*h*) Frunza 'ncet mi-o leagănă

II. *Transcrierea racordată*

3—7 Codri, codri, dragul meu
Doară nu ţi-am spus o eu
Să frămânţi frunza mereu (*a*)
Că din vântul fremătos
Povesteşti aşa frumos
(*a*) Să baţi din frunză mereu;

Ceva mai jos, în continuarea acestei prime forme, 2 versuri, din acelaşi prim strat.

Vĕjiea* jelind* de jind* (*b*)
Floarea negrului pământ
(*b*) Vĕjiea* jelind* cu jind*

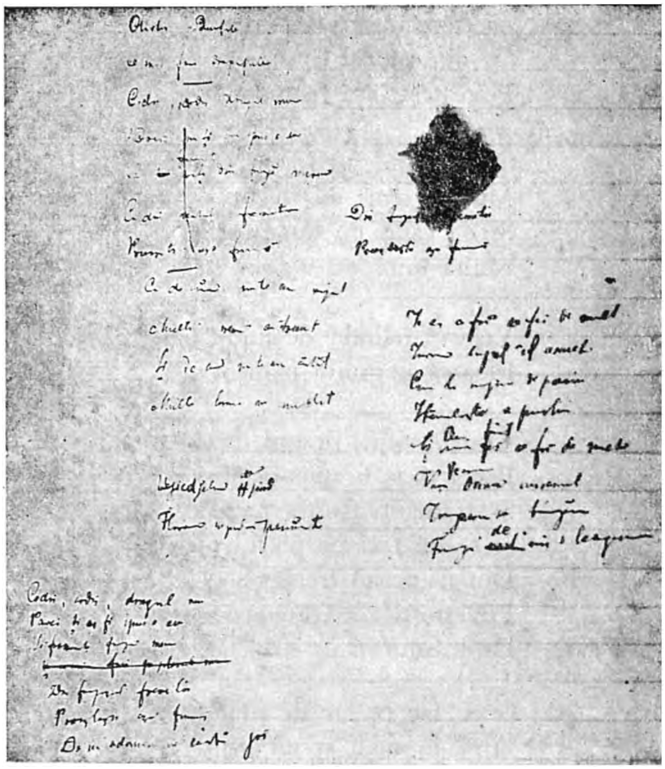

REVEDERE
Mss.-ele Academiei Române 2283, 86 v. (16 8 cm. 19 5 cm.)

Parcă ți-aș fi spus-o eu
Să frămânți frunza mereu
Din frunzișul fremătos
Povestești așa frumos
De m'adormi în iarbă jos
Că de când nu te-am văzut
Multă vreme au trecut
Și de când nu te-am cătat
Multă lume au umblat

[—] Ia eu fac ce fac de mult
Iarna lupul îl ascult
Cum la margini de pârîu
Hăulește a pustiu
Am făcut ce fac de mult
Vecinic* doina mi-o ascult
Tragănă-se tragănă
Frunza de mi-o leagănă

---

13. *de fapt:* Ia eu ce *(sic)* fac ce f. d.m.; 14 Iarna lupii îi ascult, 17. Și mai fac ce fac de mult; 18. Vara doina etc., 20. Frunza 'ncet mi-o leagănă

FOAIA VEŞTEDĂ

(După N LENAU)

«Convorbiri Literare», XIII, 7, 1 Octomvrie 1879

Cu mult înainte ca Mite Kremnitz să-şi fi publicat necrologicul ei articol, *Ein rumanischer Lenau,* (1910) despre care am amintit la capitolul *Atât de fragedă,* apropierea cu liricul german, deopotrivă de nefericit, s'a impus de timpuriu, a lor noştri Despre distincţia dintre sentimentul naturei la Eminescu şi la Lenau vorbea, cum s'a văzut, Ionescu Raicu-Rion, în 1895 [1]), continuând pe Gherea, care încă din prima ediţie (1890) a «Studiilor critice» (ca şi pentru cosmogonie, apropierea de Lenau nu figurează în studiul tipărit în *Contemporanul*) tăgăduise că Lenau ar fi avut vreo înrâurire asupra poetului nostru, susţinând că «geniul lui Lenau e cu mult deosebit de al lui Eminescu».

Ceea ce Chendi tăgăduia, la rându-i, în următoarele cuvinte: «Mai plastic desminte afirmaţia d-lui Gherea însuşi Eminescu, care a tradus poezia lui Lenau *Foae veştedă,* arătând astfel interesul său deosebit pentru acest german. Dimpotrivă, o analiză amănunţită impune convingerea, că în întreaga literatură universală nu se găsesc poate două firi de-o înrudire mai intimă ca aceea dintre Lenau şi Eminescu. La amândoi pesimismul e de natură organică. Au acelaşi temperament, aceeaşi lipsă de voinţă, acelaşi dor de o viaţă pribeagă» [2]).

Mai adânci sau mai superficiale, înrudirile acestea între poeţi de altă limbă se verifică prin tălmăcirile ce sunt, cu atât mai perfecte, cu cât afinităţile sunt mai intime, între un liric şi altul. Aşa cum Duiliu Zamfirescu n'ar fi putut să tălmăcească pe Leopardi, fie şi mulţumitor, Eminescu pătrunde în câteva sensibilităţi străine, şi printre ele în aceea a lui Lenau Succesul trebue căutat pe de o parte în afinitatea, de care vorbeam iar pe de alta în chiar raţiunea tălmăcirii. Căci *Foae veştedă* este şi ea o temă veroniană. N. Iorga are, şi de astădată dreptate, când scrie: «Lenau e răsfoit, ca să afle «foaia veştedă» din aceleaşi mâni cunoscute [ale iubitei]» [3]).

Despre meritele tălmăcirii, se pot ceti aceste juste constatări în studiul, altminteri atât de arbitrar, *Dela N. Lenau la Eminescu,* al d-lui N. Tcaciuc-Albu: «Cine a încercat vreodată să traducă versuri nemţeşti, nu-i va refuza lui Eminescu admiraţia sa, îndeosebi pentru ingeniozitatea cu care a găsit corespondenţe în limba română pentru redarea imaginilor din original. Se vede că poetul nostru a depus muncă serioasă şi a căutat cu grijă expresii alese» [4]). Materialul de variante, tipărit de noi, ratifică şi dovedeşte chiar mai mult.

Ms. *Foaie veştedă* apare în manuscrisele de mai jos, a căror filiaţie e îngreuiată de mulţimea aplicaţiilor, reprezentând mai multe stadii (uneori două şi trei straturi pe aceeaşi pagină), ca şi de continuul flux şi reflux al variantelor. Cum însă la Eminescu zigzagul acestor forme părăsite e foarte activ, şi ar putea induce în eroare (în ciorna dintâi a poeziei, 2255, 263—264, strofa a 6-a este identică cu textul definitiv), se înţelege că pentru a înlesni cronologia se cuvin ţinute în seamă acele elemente materiale (grafie, cerneală, deducţii logice pe tema succesiunii aplicaţiilor) care înşeală mai puţin. De pildă în cazul de faţă: fila 185 din manuscrisul 2260 (care e de fapt ciorna numai a celei de a doua jumătăţi a poeziei) conţine două versiuni, aşezate pe două coloane, coloana a doua fiind ca timp ulterioară (unele forme au fost încercate chiar pe textul întâiei coloane) şi reprezentând la rându-i ciorna versiunii din 2261, 55—56 — aşa dar cronologia se impune dela sine.

A. 2260, 185 (I-a coloană)
2255,263—264
B. 2261, 55—56
2260,185 (a II-a coloană)
C. 2261, 54 (ultimele 4 strofe)

A. Această versiune are nevoie de următoarele lămuriri. Am spus că fila 185 din 2260 conţine numai jumătate poezie, de fapt, patru strofe. Pagina cu întâile trei strofe şi titlu (şi trebue să fi existat o astfel de pagină pentrucă aceeaşi e dispoziţia poeziei şi în 2261, 55—56) s'a pierdut; cum s'a pierdut aceeaşi întâie filă şi pentru tipul C. (2261, 54), încât transcrierea acestei versiuni se izbeşte de dificultăţi fatale *în timp ce posedăm ciorna întregii ver-*

---

[1] Ionescu Raicu-Rion, *Eminescu şi Lenau,* în *Scrieri Literare,* Iaşi, 1895. pag 34—35.

[2] Il. Ch[endi], *Lenau* (1802—1850), în *Sămănătorul,* I, 35, 24 Noemvrie 1902.

[3] N. Iorga, *Eminescu în şi din cea mai nouă ediţie,* pag. 20.

[4] N. Tcaciuc-Albu, *Dela N. Lenau la Eminescu,* în *Convorbiri Literare,* LXXII, 6—7—8—9, Iunie-Sept 1939, pag 1357

siuni, nu avem copiate caligrafic din tipul A *decât ultimele 4 strofe.* Pentru ultimele patru strofe situaţia e aşa dar limpede: **2260, 185** (coloana I-a) se aşează la etaj şi **2255, 263—264** (strofele respective) la subsol. Cum pentru întâiele 3 strofe etajul ar urma să fie vacant îl împlinim cu strofele ciornei, care firesc ar fi fost să stea la subsol. Dar cetitorul cată să fie atent şi-l prevenim neîntrerupt· primele 3 strofe sunt de fapt ciorna — în timp ce ultimele 4 au şi etaj şi subsol. Pentru mai uşoară urmărire, am publicat în întregime în subsol, textul-ciornă a ultimelor patru strofe, aşa că cel ce vrea să cetească întreg acest text-ciornă, o poate face· ceteşte întâi 3 strofe dela etaj şi apoi cele 4 din subsol, însemnate cu ○

Să mai specificăm: hârtia ciornei din 2255, 263—264 este obicinuita hârtie-maculator, proprie ziarelor, pe care se găsesc multe din ciornele articolelor sale politice. Câteva urme de degete, tuşate, arată sau că ciorna poeziei este lucrată la redacţie, în timpul corectării şpalturilor, jilave de cerneală, sau că luase acasă foi de acestea, de maculatură, pe cari le folosea in lucrul de atelier.

Hârtia din 2260, 185 pare o filă desprinsă din caetele dictando, folosite şi la celelalte versiuni (d p C, a cărui hârtie e, totuşi, mai bună), provenite « Din librăria Socec & Co, Bucuresci », având pe coperta finală harta României, dimpreună cu Dobrogea, recent dobândită. Sunt deci caete de după 1878.

N.B. *Cetitorul care verifică, e îndemnat să fie atent : dacă nu află unele aplicaţii ici şi colo transcrise, d. p. în A. 2260, 185 (col. I), să le caute în* B. *2260, 185 (col II) > 2261, 55—56, cărora de drept le aparţin. Criteriul topografic nu coincide întotdeauna cu cel cronologic.*

A. 2255, 263, 262 v., 264]

○ Vântul duce-o foae uscată
Mi-o aruncă pe fereastă
Este moartea care-mi scrie
Mi-a trimis scrisoarea-aceastâ

Voiu păstra-o, voiu întinde-o
Intre foile acele
Ce le am din zile mândre
De la mâna dragei mele

Cum copacul nu-şi cunoaşte
Frunza lui mânată 'n lume
Astfel ea uita-va poate
Aste foi cu al ei nume ○

A. 2260, 185 (col. I)

A iubirii celei moarte
Vorbe blânde mă privesc,
Dovedite de minciună
Nimicirea lor cerșesc

Cetitorul este rugat să urmărească lămuririle notiţei introductive. Să se compare v 3—4 dela etaj (subsol-etaj, cum s'a precizat), cu variantele din subsol şi în deosebi cu 3° pentru a conchide că forma dela etaj nu e finită.

1—4. *Pentru mai limpede urmărire, ca şi 'n alte dăţi, am disociat aplicaţiile, prin detriplare :*

1° Foae veştedă în aer (*a*)
Sboară, pe fereasta-mi vine —
Un bilet deschis ce moartea
Il trimite către mine

2° Foae veştedă în aer
Sboară, pe fereasta-mi vine —
[O] scrisoare care, moartea
[O] trimite către mine

3° Vântul poartă-o foae uscată
Mi-o aruncă pe fereastă (*b*)
Insăşi moartea-i, ce deschisă
Mi-a trimes scrisoarea asta

(*a*) F. veştedă 'n fereastră,

(*b*) Şi mi-o mână prin fereastă > Mi-o aduce prin fereastă > Şi > Mi-o aruncă etc.

6. Intre foile acelea, 12. A.f. cu ale ei nume [*poate lapsus, pentrucă imediat îndreaptă*].

Nu mă 'ndur s'arunc în flacări
Acest vis îngânător,
De şi sunt atât de triste,
Că nu pot muri, cum vor,

Eu păstrez norocul jalnic,
Din trecutul ăstor foi,
In durerea vechei pierderi
Recitindu-mă 'nnapoi,

Lângă ele vestea morții
Foaea veșted' am adaos,
Ea promite vindecare
Şi la patimă repaos.

B. Versiunea aceasta, purtând şi titlu, se află în **2261, 55—56,** în unul din caetele de dictando dela Socec, cu amândouă copertele, despre cari am amintit la A Transcrisă de tipar, caligrafic, ea a fost încercată întâi în 2260, 185 (col. II-a) şi câteva aplicații chiar pe col. I-a. Unele aplicații ultime o apropie și mai mult de textul definitiv, cu toate că în anume strofe e încă îndepărtată.

Se atrage din nou atenția că 2260, 185, col II-a cuprinde numai ultimele 4 strofe. Variantele de aici trebuesc raportate la subsolul imediat anterior, pe care-l precedă, cu puțin, în timp (cf. d.p versul 16 în ambele subsoluri)

---

18. Visul lor îngânător; 21. Ci păstrez n.j ; 25 Numai vestea blând-a morții, 26 *de fapt* Foea, 27. Ea promite leac la rană

2255, 262 v., 262, 264

○ Vorbe moarte-ale iubirii, (*c*)
Nişte martori mincinoşi
Prinşi asupra strâmbătății
Nimicire-mi cer sfioşi (*d*)

Nu mă 'ndur s'arunc în flăcări
Visul lor amăgitor, (*g*)
Vorbele-i se uită triste (*h*)
Căci nu pot muri, cum vor

Voiu păstra întreg amarul
Şi norocul ăstor foi
In durerea vechei pierderi
Recitindu-mă 'nnapoi

Numai foae[a] veştejită
Vestea morții le-am adaos,
Moartea vindec' ori [ce] rană (*i*)
Dă la patime repaos (*j*) ○

(*c*)—(*d*) 1° A iubirii vorbe moarte
Roagă să le nimicesc (*e*)
Asupra minciunii prinse
Ruşinoase mă privesc

2° Vorbe moarte ale iubirii
Ele cer să le . . . . . . ~
Prinse-asupra mărturiei (*f*)
Strâmbe, triste mă privesc.

(*e*) Cer ca să le nimicesc;

(*f*) *Ulterior, neacordat cu v. următor :* Dovediți de strâmbătate, *care e folosit în forma dela etaj.*

(*g*) Acel vis amăgitor > Un noroc amăgitor, (*h*) Vorbele-i mă privesc triste

(*i*)—(*j*) 1° Ea îmi spune c'ori [ce] rană (*k*)
Ori ce chin află repaos

2° Ori ce rană-și află leacul (*l*)
Ori ce patimă repaos

(*k*) *Şi cu creionul ultimei forme, deasupra, în ultimă oră* Ea ce spune c'ori [ce] rană;

(*l*) Orice rană vindecare.

3° Moartea vindec' ori [ce] rană,
Ori ce ~

B. 2261, 55—66

FOAEA USCATĂ

Aducând o foae-uscată
Vântul clatină fereasta
A fost moartea . . . ce pe faţă
Mi-a trimis scrisoarea-aceasta

Voiu păstrà-o, voiu întinde-o
Intre foile acele
Ce le am din vremi frumoase
De la mâna dragii mele

Cum copacu-şi uită foaea,
Care-o măn' un vânt purtând-o
Draga mea, văzându-şi slova,
N-ar mai fi recunoscând-o.

Vorbele iubirii moarte
Vinovate-mi stau de faţă,
Dovedite de minciună,
Cer să sting a lor viaţă

Dar a lor zădărnicie
Nu mă 'ndur s'o pun pe foc
Deşi-mi stau atât de triste,
Căci nu pot muri de loc

Tot ce-avuiu — plăcere-amară [—]
Voiu păstra în aste foi
In durerea vechei pierderi
Recitindu-mă 'nnapoi,

Foaea-veşted' o alătur
Prin ea moartea mă vesteşte,
Că ea vindec' or-ce rană
Orice patimi linişteşte.

---

3. Este moartea . . . Desfăcută, 10. *Adaos ulterior, nefinit* · Vântu-o mână ~; 11. Draga mea, iscălitura-i; 14. Vinovate 'n faţă-mi stau, 16. Vor peire să le dau, 17. Dulcea lor zădărnicie [*de fapt, sus şi jos :* zadarnicie] 18. Nu mă 'ndur s'o-arunc în foc; 22. Eu păstrez în aste foi; 26. Prin ea moartea blând vesteşte.

2260, 185, coloana II-a

14. Vinovate 'n faţă-mi stau; 16 *de fapt :* Voire (*sic*) peirii (*întâi* . pieirii) să le dau; 17. Dulcea lor zădarnicie; 18. Nu mă 'ndur s'o svârl în foc > N.m'n. s'o p.p.f , 19. Deşi-mi sunt atât de triste; 20. Că nu pot muri pe loc > Căci nu pot muri de loc; 21. O plăcere dureroasă > O plăcere 'nveninată; 22 Tot ce-avui e'n aste foi > O păstrez în aste foi,

25—28. 1° Foea veşted'o alătur (*a*)
Prin ea moartea-mi dă de veste (*b*)
Cumcă vindec' ori ce rană
Orice chin repaos este

2° Foaea veşted-o alătur (*c*)
Prin ea moartea blând vesteşte
C'or ce rană ea închide
Orice patimi linişteşte

(*a*) Foea ~ ; (*b*) Prin ea moartea-mi dând* de veste (*c*) Foaea ~

C. 2261, 54. O versiune parțială din care, cum s'a văzut și pentru 2260, 185, întâia filă, cu titlul și primele trei strofe, s'a pierdut. Ea a fost tipărită întâia oară, în forma aceasta trunchiată, de Il. Chendi în ediția sa de *Postume*, sub titlul inventat *Scrisori*[1]) și câteva lecțiuni eronate, iar la « Note » varianta din a doua coloană, cu unele indicațiuni greșite. « Inspirație din poezia lui Lenau *Foae veștedă*, tradusă întreagă și publicată în *Convorbiri Literare*, 1879, pag. 283 » adaugă nota[2]) lui Chendi. La care ediția Botez adnotează: « E o traducere mult mai liberă, făcută în ritmul iambic. Fiecare strofă e încercată de două ori, iar ultima de trei ori. Il. Chendi . . . a publicat-o . . . ca o poezie numai inspirată de poezia lui Lenau; este însă tot o traducere »[3]).

Transcrisă caligrafic în același caiet de dictando 2261, 54, col. I-a (deși fila aparține unui caiet de dictando anterior (2261, 21—52), — ca atâtea din manuscrisele eminesciene, 2261 e un manuscris colectiv, cuprinzând numeroase și bine distincte submanuscrise — cu aceeași cerneală și grafie din ultimele versiuni ale poemului *Atât de fragedă* — versiunea aceasta este exact aceeași tălmăcire a *Foaei uscate*, numai că în metrul iambic și cu o bogată alternare de forme, habituală la Eminescu. Dovadă chiar cele două serii de forme iambice, figurând pe aceeași pagină (coloana a doua e de fapt o variație, pe datul rimelor și cu intervertirea ordinei versurilor la întâile două strofe).

Transcrierea noastră, pe două coloane, reproduce de fapt originalul. (cf. facsimilul alăturat). Totul lasă să se creadă că și fila ce s'a pierdut, purta și ea tot două coloane de forme. Pierderea este fără îndoială din cele mai mari. Numerotația noastră continuă pagina lipsă.

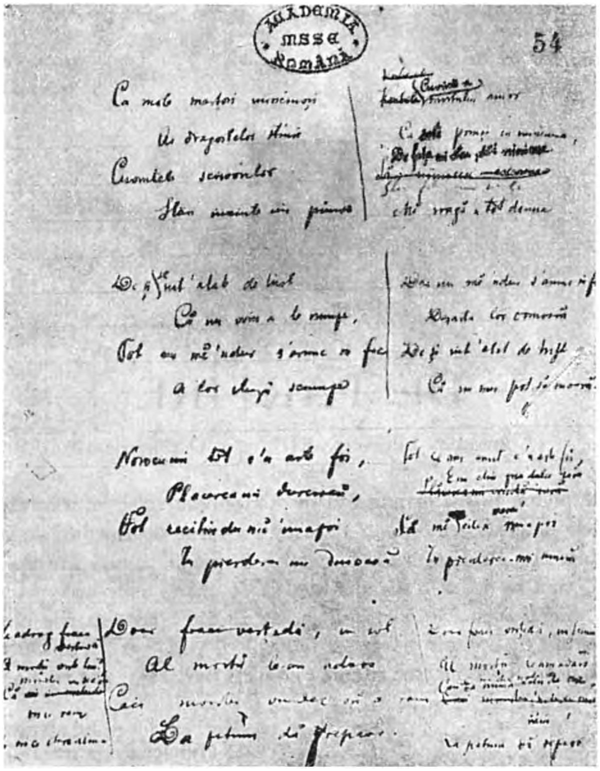

FOAIA VEȘTEDĂ
Mss ele Academiei Române 2261, 54 (16 cm. × 20 5 cm)

---

[1]) M. Eminescu, *Poezii postume*, ediție nouă, « Minerva », 1905, pag 76
[2]) Id., *ibid.*, pag. 272.
[3]) M Eminescu, *Poezii*, ed Botez, pag. 360

C. 2261, 54

col. I

Ca niște martori mincinoși
Ai dragostelor stinse
Cuvintele scrisorilor
Stau înainte-mi prinse

Deși se uit' atât de trist
Că nu voiu a le rumpe,
Tot nu mă 'ndur s'arunc în foc
A lor iluzii scumpe

Norocu-mi tot e'n aste foi,
Plăcerea-mi dureroasă,
Tot recitindu-mă 'nnapoi
In pierderea-mi duioasă

Doar foaea veştedă, un sol,
Al morții le-am adaos
Căci moartea vindec'ori ce răni
La patimi dă repaos

col. II

Cuvinte-a mortului amor
Ca soli prinşi cu minciuna,
Stau față — să le nimicesc
Mă roagă 'n tot deuna

Dar nu mă 'ndur s'arunc în foc
Deşarta lor comoară
De şi [se] uit'atât de trist
Că nu mai pot să moară

Tot ce-am avut e'n aste foi,
E-un chin prea dulce iară
Că mă citesc mereu 'nnapoi
In pierderea-mi amară.

Le-adaog foaea veştedă
A morții veste lină,
Că moartea vindec' ori ce răni
Şi orice chin alină

DESPĂRȚIRE

« Convorbiri Literare », XIII, 7, 1 Octomvrie 1879

Ultima din pachetul de poezii, tipărit în numărul de Octomvrie 1879 al *Convorbirilor Literare* — *Despărțire* închee seria acelor mesagii de dragoste, trimise din Bucureşti, a căror tipărire dura de mai bine de un an şi jumătate şi care aveau să culmineze cu elegia *O mamă* .. scrisă în pragul anului următor.

De o gestație trudnică, cum se poate vedea, din bogăția de tipare, reprodusă mai jos, *Despărțire* e cu atât mai interesantă de studiat, în zigzagul acestei iubiri torturate, cu cât anticipează marele moment al rupturii din 1880, urmat, cum se ştie, de restituiri de epistole şi versuri (cf vol I, pag. 391). Vecinătatea dintre acest document şi una din cele mai violente scrisori, ce Eminescu trimite Veronicăi (ms. 2255, 317 sq.), a făcut pe Bogdan-Duică s'o

---

13. Vorbele mortului amor > Vorbe-ale mortului amor; 15. Să-i nimicesc asemenea > De față-mi stau să-i nimicesc [*să se observe, sus, dezacordul aparent :* să le nimicesc, *care se referă însă nu la* soli, *ci la* cuvinte], 22. Plăcerea-mi crudă iară; 23 Să mă recitesc [*accentul* recitesc] înnapoi; 27. Că ori > Că ea închide ori ce răni > Că moartea etc.

25—28. Doar foaea veștedă, un semn
Al morții le-am adaos
Căci moartea 'nchide ori ce răni (*a*)
La patimi dă repaos

(*a*) Căci moartea 'nchide orice răni > Ea numa 'nchide orice răni > Căci etc.

dateze [1]), cu rezerve e drept, cam pe vremea conflictului din 1880, şi chiar să o apropie de celălalt mare incident al episodului Caragiale, subliniind totuşi, ceea ce reiese limpede altminteri, că scrisoarea e scrisă în Iaşi Anume referinţe de ordin geografic (Văratec, Piatra) înlesneau o atare presupunere

Citită, însă, mai atent, ciorna aceasta confirmă existenţa unui conflict, destul de serios, înainte de cel deobşte cunoscut şi care ar fi fost la temelia genezei *Luceafărului*. Necurmat cată să trimitem la textul poemului autobiografic *Pierdută pentru mine, zâmbind prin lume treci*, din toamna lui 1876, amintit încă din vol I la capitolul *Strigoilor*. I) El marchează un moment depresionar al romanului veronian, aşa cum întâile forme ale *Despărţirii*, anume texte colaterale din *Atât de fragedă*, sau prime forme, de o violenţă egală cu imputările scrisorii în chestiune, din *Te duci*, arată că ne aflăm în faţa unui al doilea moment depresionar, dacă nu cumva e continuarea celui dintâi El se situează, cu aproximaţie la Iaşi, în 1877, când, bănuim, urmează să fie situată şi ciorna scrisorii amintite. Iată, de altminteri, câteva rânduri, dintre care unele consună cu anumite stihuri, primele, din *Despărţire* (întâile versiuni), iar altele concordă cu situaţii de Iaşi, cunoscute şi din alte texte, precum *Iubita vorbeşte* (cf. capitolul *Scrisoarea IV*, acest volum): «Doi ani de zile, Doamnă, n'am mai putut lucra nimic şi am urmărit ca un idiot, o speranţă nu numai deşartă, nedemnă. *Căci într'adevăr ce am putut spera? (sublinierea noastră)*» sau: «Mi-ai omorît orice idee bună în cap, am stat aicea, în acest oraş, pe care nu'l pot suferi, pentru a te vedè «en société», odată pe săptămână şi pentru a fi ridicol în ochii lumii şi, ceea ce-i mai mult, în ochii D-tale» şi în cele din urmă «Sau erai a mea pe deplin şi îmi urmai oriunde 'n lume, lăsând şi pe Menelaos şi pe acea progenitură fără frumuseţe şi fără generositate, sau îmi spuneai că voeşti să guşti viaţa ca femee tânără şi-atunci mă închinam, pentrucă rolul de Cicisbeo nu-mi convine» . .

. . Unde Menelaos e, de bună seamă, Ştefan Micle, ceea ce înlesneşte şi datarea epistolei. Sunt, după aceea, anume caractere grafice, întâlnite şi 'n ciorne de articole din 1877 (cf. capitolul *O rămâi*), pentru *Curierul de Iaşi* sau în adaosul de tălmăcire, din August 1877, la «Critica raţiunii» de Kant (ms. 2258, 153.); fără a mai vorbi de întreg complexul acestei atmosfere, căreia îi trebuesc aproape doi ani până să se purifice şi să elaboreze esenţa elegiacă, atât de elevată, din *Despărţire*.

Ms. Mulţimea variantelor acestei poezii ar sugera oricui ideea unei simplificări, unei reduceri la câteva tipuri, în subsolul cărora ar urma să comassăm pe celelalte Şi lucrul ar putea fi, negreşit, încercat.

Ceea ce ne împiedică însă şi am mai spus-o şi cu prilejul altor poezii, nu este atât teama complicaţiilor şi a mai grelei urmăriri a variantelor, cât obligaţia de a respecta cât mai mult faţa adevărată, conturul real al fiecărei versiuni. Chiar când două tipuri nu diferă prea mult unul de altul, ajunge intervertirea versurilor ca să le imprime un caracter distinct In astfel de condiţii, comassarea ar fi o pură mistificare. Chiar şi pentru cazul când anumite lămuriri ar menţiona variaţiile ordinei versurilor ş a m d O versiune e un organism cu viaţa lui A-l fragmenta în explicaţii, e ca şi cum în execuţia unei sonate am suprima anume pasagii, pe motiv că măsurile se repetă sau aduc foarte mult cu cele dinaintea lor şi le-am substitui lămuririle noastre.

Versiunile *Despărţirii*, în număr de 13, se pot orândui în următoarea schemă cronologică, urmând ca lămuriri complimentare să întregească fiecare capitol în parte.

Când lucrul e cu putinţă, înrudirile fiind prea apropiate şi spaţiul necesar acelaşi, vom folosi procedeul celor 2 coloane, urmărirea fiind mai sugestivă, atât deasupra cât şi în subsolul coloanei.

A. 2254, 108—109	cca 1877
B. 2254, 123—122 v. + 121	
C. 2283, 75 v.—72 v. + 73 v.	
2306, 72 + 69	
D. 2308, 60—61 (*Cântecul unui mort*)	cca 1877—1878
E. 2261, 57, 59	cca 1878
F. 2259, 357—358	cca 1879
G¹. 2259, 359—361 (tipar strofic)	1879
G². 2261, 64—65 (+ 63 v.) („ alex)	
2259, 359 v.	
H. 2279, 11	1879
I. 2277, 41 + 40 v.	1879
J. 2260, 233 (+232 v.) 234 (+ 233 v.)	1879
2259, 153	
2254, 157 v.	
2308, 59 v + 61 (marginalii)	
K. 2279, 84 (+ 83 v.)—86	după 10 August 1879
L. 2279, 93—94	

---

[1]) Gh. Bogdan-Duică, *Mihai şi Veronica*, în *Buletinul Mihai Eminescu*, III, 8, 1932 (Despre erorile de lecţiune, pe care G B -D le prevedea, precizări în volumul «Corespondenţei»)

A. B. C. Intâile trei tipuri aparțin Iașilor, cu aproximație 1877.

A. figurează în **2254, 108—109** și reprezintă un tip sumar, bine închegat, dar care abia de acum încolo va suferi prefaceri și amplificări. Din el derivă tipul următor, B., precum din acesta C., încât ar fi fost interesant să le publicăm pe 3 coloane. Cum însă numărul stihurilor diferă prea mult între A și B—C, am preferat să tipărim pe A separat, iar pe B—C pe două coloane.

A. 2254, 108—109

Și ce să voiu eu dela tine
Când tu de mult nu ești a ta
Când mă apasă negrul cuget
Că nu mai pot nimic sperà.

Și totuși am o rugăciune
Crăiasa mea cu păr bălaiu — —
Te rog, te rog din suflet scumpo
In veci uitării să mă dai

N'atingă umbra cugetări-ți
Câte-am visat odată doi
Să uiți în totul să te cugeți
Cu multă vreme înnapoi

Iară din clipa întâlnire-mi
Să-ți pară ani[i] toți deșerți
Că te-am ținut închisă 'n suflet
Că te-am [iubit] . . . te rog să-mi ierți.

Voiu fi cum am mai fost odată
Nainte de a te vedè
Pe nimenea n'aveam în lume
Și nimenea nu mă aveà

Murind cu fața spre perete
Mi-a 'nchide ochii un strein
Și mă vor pune între scânduri
Stropindu-mi trupul meu cu vin

---

20. aveà ~ ; 31. N. să stau în soare.

Strofa 29—32 e reluată imediat în următoarea formă definitivă, pe care n'am încorporat-o, cum s'ar fi cuvenit, textului dela etaj, pentrucă nu se leagă organic cu strofa dinainte. Ea este lucrată independent și cu scopul de a împlini versul 30, pentru care lăsase spațiu :

M'arunce ['n] drum. Căci pentru unul
Ca mine țărâna-i prea scumpă . . .
Neîngropat să zac în soare
Și cânii inima să-mi rumpă

De i-ar veni măcar la preot
Ca de aiurea vre un gând
Ca peste fața mea să sufle
Iubito ! numele tău sfânt

Apoi m'arunce chiar pe drumuri
~
Neîngropat să zac în soare
Şi cânii inima să-mi rumpă.

B.—**C. B.** figurează în acelaşi ms. **2254, 123—122 v. + 121,** e scris ca şi A. pe coale de hârtie şi are un caracter intens brouillonar, cum se poate constata atât din facsimilul alăturat cât şi din mulțimea variațiilor din subsol Colile acestui tip B. sunt vecine cu coli de acelaşi tip şi scrise cu aceeaşi cerneală violetă şi aceeaşi febrilă grafie, cu care au fost redactate versiunile prime din *Povestea Teiului.* Apropierea aceasta aduce o întărire a anului 1877, când au fost încercate întâia oară amândouă poeziile. Pentru atmosfera de Iaşi şi a romanului de iubire veroniană la această epocă trimetem mai nainte la *Povestea teiului,* f.-similul f. 121 în care figurează: o strofă din *Despărțire,* într'un ritm aparte, a cărui schemă metrică e notată chiar acolo, un şir mai sus monograma V&M. (Veronica & Mihaiu) şi nu mai puțin la însăşi fizionomia versiunii, în care o strofă ca următoarea respiră o crudă mireasmă biografică:

Dar ceartă, lacrimi, nopți pierdute
La ce le am, la ce s'ascult*
El[e] n'aduc un pic de milă
Ci chin din ce în ce mai mult

C. se află în **2283, 75 v.—72 v. + 73 v.** şi urmează de aproape pe B. mai puțin 2 strofe. Cum le-am tipărit pe două coloane şi le-am raportat la aceeaşi numerotație, cetitorul cată să fie atent: C. numără aşa dar cu 8 versuri mai puțin; numărul din stânga e, oarecum, convențional.

Pe manuscrisul acesta, scris cu cerneală violetă se întâlnesc aplicații ulterioare, cu o cerneală violet-închisă, bătând spre negru, semănând întru câtva cu cerneala *Povestei Codrului.* Să fie, ultimele aplicații, bucureştene? Cum nu se întâlnesc în vreo versiune ulterioară şi par făcute în vederea chiar acestui tip, s'au încorporat aici, arătându-se aceasta în subsol. Intre cele două cerneli violete e o distanță de timp, ce n'ar putea fi specificată, cu certitudine.

Aici se adaogă 5 strofe, dintr'o epocă intermediară, schițate în **2306, 72 + 69** la Iaşi, cca 1877, în vremea când versifica *Rugăciunea unui Dac,* ce se află în preajmă. Prozaismul unora din versuri (în special f. 69) arată, ca şi grafia lâncedă, caracterul lor provizoriu, de prim atelier.

B. 2254, 123—122 v.+121

Şi ce să vreau eu de la tine
Când tu de mult nu eşti a ta
Şi ce să sper, a mea speranță
E că nu pot nimic spera

Şi totuşi am o rugăciune
Pe tot ce 'n lume scump mai ai
Te rog din suflet scumpe înger
Ca 'n veci uitării să mă dai

3—4. *ulterior, supra, dar nefinit:*
Şi tot ce am să sper mai este
Că ~
6. Şi în genunchi > Pe tot ce 'n etc., 7. *inițial:* Te rog din suflet...... ~;

C. 2283, 75 v.—72 v.+73 v.

Mă 'ntrebi ce vreau eu de la tine
Când tu de mult nu eşti a ta
Când tot ce pot spera în lume
E că nu pot nimic sperà

Şi totuşi *am* o rugăciune
Indeplineşte-o dacă vrai
Pe tot ce 'n viață mai ții încă
Te rog uitării să mă dai

---

1. Ce vrei > Mă 'ntrebi etc.;

2306,72+69

1—4. Şi să te cer din nou pe tine
Când tu de mult nu eşti a ta
Când tot ce am să sper în lume
E că nu pot nimic sperà

Să nu-ți mai vie 'n veci [în] minte
Tot ce-am visat o clipă doi
Să uiți cu totul, să te cugeți
Cu multă vreme înnapoi

Iară din clipa întâlnirii
Să-ți pară anii toți deșerți . .
Și orice dor, orice durere
Vei vrè tu oare să le ierți[?]

Și nu 'ntrebà apoi de mine
La ce tu grija mea s'o porți.
Au cine vreà să ție 'n seamă
Și număr' anii celor morți?

Uitat . . . în vre un colț al lumii
Tot singur poate oiu adormì
Și nici un glas al lumei aste
Nu va 'ncercà a mă trezi

Voiu fi cum am mai fost odată
Nainte de a te vedeà
Pe nimeni nu aveam în lume
Și nimene nu mă aveà

Să nu-ți mai vie 'n veci în minte
Tot ce-am visat o clipă doi,
Pentru aceasta să te cugeți
Cu multă vreme înnapoi

Iară din clipa întâlniri-mi
Să pae [anii] ca deșerți
Că m'am lăsat mințit de tine
Că m'ai ucis te rog să-mi ierți

Și nu 'ntreba de rătăcirea-mi
La ce în grijă să mă porți
Au cine ține socoteală
Cum trecur' anii celor morți

Voiu fi cum am [mai] fost odată
Nainte de-a [te] fi zărit
Pe nimenea n'aveam în lume
Și mă pierdui* nepomenit

10—11. Visat *și* cugeți *subliniate cu cerneala neagră de mai târziu, ce se 'ntâlnește în 2306 și 2308 (București?)*, 12. Cu mulți ani > C m. vreme etc.; *strofa 21—24 barată când transcrie pentru 2283 —de fapt strofa 29 — 32 in 2283 a altoit de* aici *sugestia*. Tot singur etc.;

11. Vei face bine să te cugeți [*forma et. ult — cf. explic. sus*], 14. Să-ți pară [anii] toți deșerți [*f et. ult*]; 15. Că m'am lăsat iubit > C.m.'am l. mințit etc.; 17 Și nu'ntreba apoi de mine [*f. et. ult.*], 18 La ce tu grija mea s'o porți [*et. ult.*]; 20. Cum anii trec ai celor morți [*et. ult.*], 26. Nainte de a te vedè [*et. ult.*]; 28. Și nimenea nu mă aveà [*et. ult.*].

2306, 72+69

9—12. Și nici prin mintea ta să treacă
Câte-am visat o clipă doi
De vei pute tu te gândește
Cu multă vreme înnapoi

13—16. Din ceasu 'n care ne 'ntâlnirăm
Ni pară anii toți deșerți
Că te-am ascuns adânc în suflet (*a*)
Că te-am iubit te rog să ierți . . (*b*)

(*a*)—(*b*) Că te-am avut copil de suflet
Că te-am iubit te rog să ierți

Locul vacant al strofei 21—24 din C. poate că ar fi fost să-l ocupe următoarea strofă tot din 2306, f 69, de o vădit-instantanee improvizație

Și de-am greșit n'au fost cu voie (*c*)
Eu nu știu singur cum* veni*
Tu* ce atâta ești frumoasă (*d*)
Te-ai îndurat de mi-ai zimbit

(*c*) Căci de-am g. etc.; (*d*) Oh > Și de ce ești așa frumoasă.

Mai ales că, tot acolo, cu acelaș scris, urmează imediat echivalentul următoarei strofe dela etaj:

25—26. Voiu fi cum mai eram odată
Nainte de ce te-am văzut
Pe nimenea n'aveam în lume
Astfel peri necunoscut

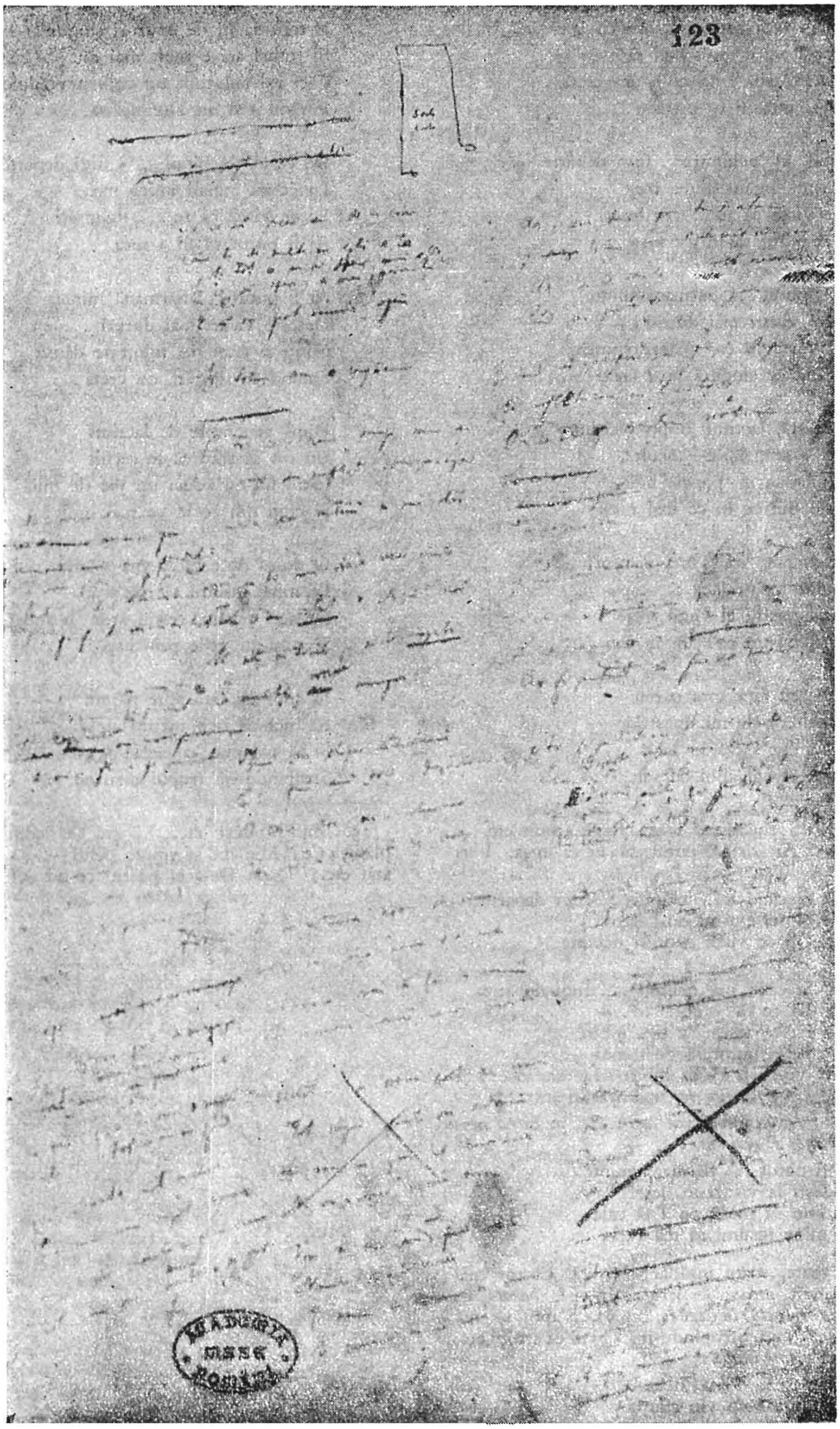

Manuscrisele Academiei Române DESPĂRȚIRE 2254,123 (20.5 cm. × 34 cm.)

Ah ! era trist prea trist atunce
Şi totuşi azi e mult mai rău
Ah ! să te simţi un colb nevrednic
Când ai pute fi ca un zeu

Şi când mi 'nchipui . . . fugi departe
La ce mi 'ngâni inima mea
La ce visez că tu . . . tu însăţi
[Ai] fi putut să [fii] a mea.

[Ai] fi putut . . . Sărmană minte
Deşerte visuri mai durezi
De ce-mi arăţi ca* printr'o vorbă
Un gând ce singură nu-l crezi ?

Dar ceartă, lacrimi, nopţi pierdute
La ce le am, la ce s'ascult*
El[e] n'aduc un pic de milă
Ci chin din ce în ce mai mult

O de-aş pute ca să mă mântui
De mine însu-mi ca să scap
De-acel pustiu al vieţii mele
De-acel pustiu ce'l am în cap

Să mor cu faţa spre părete
Să 'nchidă ochi-mi un străin
Ş'apoi m'or aşeza în raclă
Şi m'or stropi apoi cu vin

E trist să fii de apururi singur
Şi totuşi azi e mult mai rău
Căci azi mă simt un colb nevrednic
Putând a fi un Dumnezeu

De ce-mi închipui . . . ? fugi departe
La ce-mi îngâni inima mea
La ce visez că tu . . . tu însăţi
Ai fi putut să fii a mea

Ai fi putut . . . Sărmană minte
Deşerte visuri mai durezi
Minţeşti cum mă minţeşte dânsa
Spuind ce singură nu crezi . . .

După atât amar de lacrimi
Eu tot să stau să te ascult
Când nu-mi aduci un pic de milă
Şi chin din ce în ce mai mult ?

O de-aş pute ca să mă mântui
Pe mine însumi să mă scap
De-acel pustiu, ce-mi arde 'n suflet
Şi care-mi vâjie prin cap

Să mor cu faţa spre părete
Să 'nchidă ochi mi un străin
Şi să mă pue 'n racla 'ngustă
Stropindu-mi trupul meu cu vin

---

30. Şi astăzi > Ş. totuşi azi e şi > Ş.t a e mult etc
36. *de fapt* · Ar (*sic*) fi putut să fie a mea *Vers nemodificat*

33—36. 1° Şi când mi 'nchipui . . fugi departe
Şi sufletu-mi nu-l istovi
Oh ce visez gândiri nebune
~

2° Şi când mi' nchipui . . . fugi departe
La ce m' omori* . . . ~
La ce visez c'a ta zîmbiie (*a*)
Ar fi putut să fie-a mea

(*a*) Oh ce visez [c'a] ei iubire > La ce visez > Şi c'aşi* putea* [*incertitudini în repartiţie*].

37. *de fapt :* Ar (*sic*) fi putut *caşi v 36, pe care-l continuă — cf v 36 2° mai sus.*

37—40. Ar fi putut . . . Sărmană minte
Clădeşti la visuri în deşert
Nu ştiu să merg pe a ta cale
Cu mine însumi să mă cert ?

42. Sunt toate, toate înzădar; 44 Ci tot mai mult, mai mult amar; *Strofa 45—48, barată cu creion roşu, e reluată în 2283.*; 51. Ş'apoi să mă aşeze 'n raclă; 52 Stropindu-mă > Şi m'or stropi etc. *Strofa 49—52 a fost întâiu :*

Şi să m'aşeze odată 'n raclă
Stropindu-mă cu vin sfinţit
Pe faţa-mi puie* -un* negru văl
~

39. Imi > Minţeşti etc., 41. Ce lacrimi ? Eu să plàng > Ce ? Mie mi se împle ochii — — > Eu > După atât etc.; 48. De-acel pustiu ce-mi suflă ['n cap].

Veni-le-va cumva la preoți
Ca și de-aiurea vre un gând
Să sufle peste fața-mi moartă
Iubito ! numele tău sfânt

Apoi . . apoi, să mă îngroape
In vre un colț uitat de tot
Să 'ncerc să uit o vecinicie
Ce pân' acum să uit nu pot

Nimic neavând* al meu*, nimic*
Ce voiu putea să fi pierdut
Pentru că lutul alb* din minc*
S'a prefăcut din nou în lut [?]

De le-ar veni atunci la preoți
Ca de aiuri ciudatul gând
Să sufle peste fața-mi moartă
Iubito, numele tău sfânt

Apoi . . . apoi pot să mă svârle
Intr'o răspântie de drum . . .
Și cânii inima să-mi rumpă
Căci eu mi-am rupt-o pân' acum

Cum s'a spus în notița respectivă din aceeași vreme, pe f. 121, în timpul lucrului pentru Povestea teiului *(cf facsimilul, acolo), strofa 53—56, apare într'un ritm diferit, a cărei schemă metrică e notată deasupra. Totul încadrat în cerneală, deci reținut*

∪—∪—∪—∪
∪—∪—∪—
∪—∪—∪—∪—
∪—∪—∪ ∪—

Veni le va la preoți
Cumva de-aiure 'n gând
Să-mi sufle preste fața mea
Iubito, numele-ți sfânt

57—60. 1° Apoi . . . apoi, pot să mă 'ngroape
Nu pierd nimic, nimic neavând (*b*)
Perire*-aș* fără nici o urmă (*c*)
Aceasta-i tot ce am în gând

(*b*) N'avuiu nimic, nu pierd nimic;
(*c*) Să pier fără de nici o urmă

2° Apoi să bată pot cu cuie
Pe al meu sicriu negrul capac
Sau să mă svârle ca pe-un câne
Tot una mi-i cum o să zac (*d*)

(*d*) T.u.m.-i. unde-o să zac

3° Apoi . . . apoi m'arunce afară
Intr'o răspântie de căi* (*e*)
~

(*e*) In drumul > Intr'o r. etc.

4° Apoi, apoi, pot să m'arunce
Afară 'n drumu 'ncrucișat (*f*)
Și cânii inima-mi mănânce
Și să rămân neîngropat

(*f*) Afară 'n câmp > Afară 'n drumul > A.'n. drumu'etc

NB. *Strofa 61—64 etaj venea în etapa I-a, imediat după varianta 2°*: Apoi să bată pot cu cuie, *care anulase varianta 1° în care versul 2 suna :* Nu pierd nimic, nimic neavând

61—62. Căci de nimica rău nu-mi pare
Neavând nimic ce am pierdut ?

53—56. 1° Veni le va cumva la preoți
Ca de aiurea tristul gând
Să sufle peste fața-mi moartă
~

2° Veni le va în gând la preoți
Să sufle peste fața mea
Acel duios și tânăr nume
~

3° Veni le va ca de aiure
Preoților ciudatul gând
~

57—68. *In prima transcriere, unitară, după v. 56 urma încheind și poezia (pe f. 72 v.), strofa*·

Apoi, apoi pot să mă 'ngroape
Unde-a fi locul mai pustiu . . .
Ce să mai știi și tu de mine
Când singur eu n'am să mă știu (*e*)

(*e*) C.s. eu n'o să m.ș.

desvoltată apoi în cele 2 strofe dela etaj, 57—60 și 65—68, cu cerneală violet închis, ulterioară, schițate pe fila albă (73) din stânga. Strofa 65—68 a trecut întâiu prin forma .

Atuncea poate că uita-voiu (*f*)
Că te-am iubit cât am fost viu
O nu ști . . . Uită a mea jale (*g*)
Căci singur eu nu mă mai știu

(*f*) Atunce, poate nici atuncea; (*g*) Dar nu . . . să nu știi a mea jale > O uită > O nu ști etc.

Şi nici o lacrimă în urmă-mi
Şi nici o urmă pe pământ
Căci blestem ori[ce] pomenire
Şi orice floare pe mormânt

Atuncea n'a fi nici [o] urmă
Că te-am iubit cât am fost viu
Ce să mai ştii şi tu de mine
Când singur [eu] nu mă mai ştiu

D. Versiunea aceasta figurează în **2308, 60—61** şi, după cum se poate vedea în facsimilul alăturat, poartă titlul: *Cântecul unui mort.* Este o versiune compusă, în care s'au altoit două din formele primitive ale poeziilor *Despărţire* şi *De câte ori iubito.* Un chenar bine conturat, chiar de autor, încadrează strofele celei de a doua poezii, aşa dar le detaşează, în momentul de sigur când se hotărăşte să le cristalizeze autonom.

In realitate, *Cântecul unui mort* se desface în elementele constitutive, ce intraseră în compunerea lui, căci fiecare din cele două poezii, fuseseră gândite separat, încă dela Iaşi.

Atât noul tip D, combinat, cât şi titlul, dacă ar fi de Bucureşti, ni s'ar părea de un hotărît interes biografic. Ele ar indica o puternică stare deprimantă, de înstrăinare. Pentru cazul, evident, când s'ar putea decide asupra grafiei. Deoarece aceeaşi cerneală neagră şi acelaşi scris se întâlnesc la date înrudite, e drept, dar şi de Iaşi şi de Bucureşti. (Cf. listele de rufărie dela 10 Mai 1877, 28 Noemvrie 1877 şi 1 Ianuarie 1878 în ms.-ul 2306, ff. 65, 98 şi 101).

Cetitorul va observa, dela prima lectură, caracterul artificial al acestei forme combinate, pe care Eminescu o părăseşte, din timp, şi cu bună dreptate.

Pe două din file, marginal, sunt încercaţi primii alexandrini ai *Despărţirii,* ce se vor încorpora tipului J. (A se urmări acolo). Scrisul e altul, ceva mai târziu şi din vremea când, părăsind formele strofice, se apropie de forma, definitivă, în alexandrini, cca 1879.

D. 2308, 60—61

CÂNTECUL UNUI MORT

Să iau un semn de amintire
Şi dacă plec, să cer ceva
Te-aş cere doar pe tine însăţi
Dar tu de mult nu eşti a ta

Nu voiu o floare veştejită
O viţă nu de păr balaiu
Căci dacă am o rugăciune
E 'n veci uitării să mă dai

---

67. Hu[l]es[c]* > Resping oricare pomenire
Pe fila 123 sus, (cf facsimil), 2 versuri schiţate şi şterse Ele se pot apropia de varianta din Cântecul unui mort.

De-oiu trăi mult puţin pe lume
De-oiu vegetà mai mult

şi 2 rime sorţi, porţi *încadrate, cum iarăşi se vede.*
In capul f 122 v. deasupra formelor ultime ale strofei 57—60, această strofă sugerată, dar reţinută pentru altă poezie :

Sfinţit odată fuse chipu-mi
Când tu . . . un înger rătăcit
In calea ta copilărească
Pe mine ochii ţi-ai oprit.

iar de desuptul strofelor, în nemţeşte schiţate, versuri mai mult sau mai puţin descifrabile.

D.2308,60—61.— NB. Toate aplicaţiile ce s'au înregistrat la etaj sunt puţin mai târziu.
7. Şi totuşi am o rugăciune, 8. Ca 'n veci uitării să mă dai;

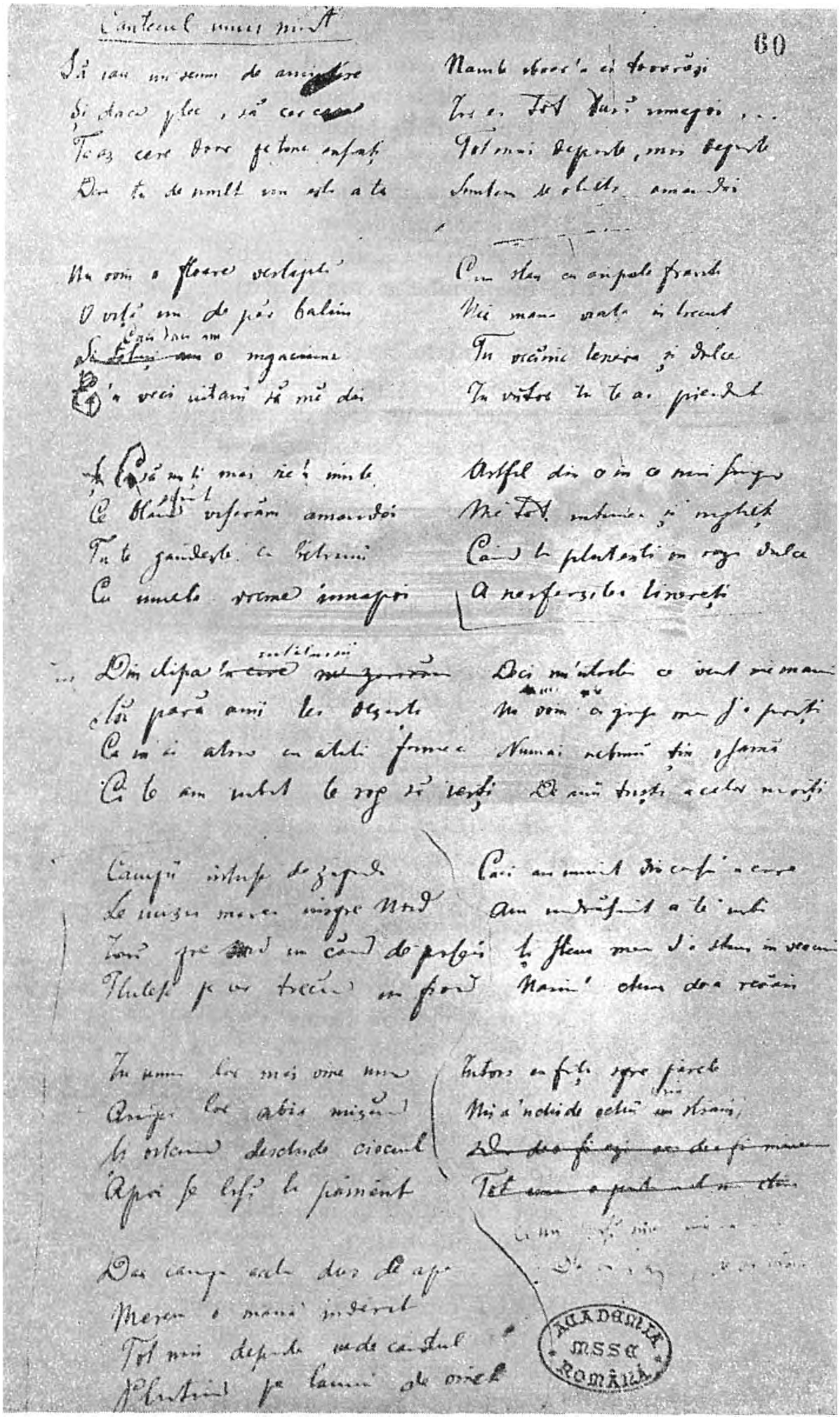

Manuscrisele Academiei Române DESPĂRȚIRE 2308, 60 (21 cm. × 32.5 cm.)

Ca să nu-ţi mai vie [î]n minte
Ce sfânt visarăm amândoi
Tu te gândeşte ca bătrânii
Cu multă vreme înnapoi

Iară din clipa întâlnirii
Să pară anii tăi deşerţi
Că m'ai atras cu-atâta farmec
Că te-am iubit te rog să ierţi

Câmpii întinse de zăpadă
Le mişcă marea înspre Nord
Iară spre sud un cârd de paseri
Plutesc pe cer trecând un fiord

In urma lor mai vine una
Aripa lor abia mişcând
Şi ostenind deschide ciocul
Apoi se lasă la pământ

Dar câmpu-acela dus de ape
Mereu o mână îndărăt
Tot mai departe vede cârdul
Plutind pe lanuri de omăt

Nainte sboar'a ei tovarăşi
Iar ea tot dusă înnapoi ! . . .
Tot mai departe, mai departe
Suntem de olaltă amândoi

Cum stau cu aripele frânte
Mă mână viaţa în trecut
Tu vecĭnic tânără şi dulce
In viitor tu te-ai pierdut

Astfel din ce în ce în mai singur
Mă tot întunec şi îngheţ
Când tu pluteşti în raza dulce
A nesfârşitei tinereţi

Deci nu 'ntrebà ce vânt mă mână
Nu voiu ca grija mea s'o porţi
Numai nebunii ţin o samă
De anii trişti a celor morţi

---

9. Şi ca să nu-ţi mai vie 'n minte; 10. Ce blând v.a.; 13. Din clipa 'n care ne zărirăm;

Căci am murit din ceasu 'n care
Am îndrăsnit a te iubi
Și steua mea s'a stins în veacuri
Nainte chiar de-a răsări

Intors cu fața spre părete
Mi-a 'nchide ochii prin străini
Ce-mi pasă mie-n [astă lume]*
De va fi azi, de va [fi] mâni

Dac'ar veni măcar la preot
Prin inspirare-acel cuvânt
Care-aș dori ca să'l șoptească
Asupră-mi . . . Numele tău sfânt

Apoi de vor pot să mă svârle
Intr'o răspântie de drum
Și fiare inima-mi s'o rumpă
I-a fi mai bine ca acum

Iar tu, tot mândră și frumoasă
Tu să rămâi cu Dumnezeu
Și nu mai ști nimic de mine
Cum nu mă știu nici singur eu.

E. Această versiune, transcrisă într'un caiet de dictando, devenit submanuscris, în vecinătatea *Foaiei uscate*, figurează în **2261, 57—59**. Scrisul, de un caracter rapid, dovadă mai ales finalele topite, sub raportul grafic, ale versurilor, arată că a fost copiată, cu modificările instantanee, de pe un manuscris anterior, în cazul de față din *D Cântecul unui mort*. In imediata vecinătate și după aceea pe coperta interioară a caietului de dictando, un crâmpeiu de articol de ziar și anume însemnări de ordin politic, cu două grafii diferite, și diferite și de aceea a versiunii acesteia, vorbesc de modificarea articolului 44 din constituție, ceea ce ne-ar duce cam prin Martie 1879, în vremea discuțiilor de după congresul din Berlin. Cum însă între tipul acesta încă strofic și versiunile ultime, în alexandrini, scrise puțin timp după moartea lui Ștefan Micle, se interpun alte 6 tipuri, de conture și grafii diferite, suntem înclinați a data versiunea tot în 1878. Dealtminteri, vecinătățile în manuscrisul eminescian nu decid întotdeauna. Poetul scria, de multe ori, la întâmplare, oriunde afla loc liber. Așa că notele politice din vecinătate, pot fi, cu certă probabilitate, ulterioare transcrierii tipului E Fără să mai spunem că, deși înrudite în substanță și timp, cele două pagini cu note politice au totuși un scris ce cu greu le-ar apropia.

E. 2261, 57—59

Să cer un semn de amintire
Ca și când eu te pot uita —
Te-aș cere doar pe tine însăți
Dar tu de mult nu ești a ta

---

51. *de fapt:* Ce-mi pasă mie-n . . . . . ~

49—52. Intors cu fața spre părete
Mi-a 'nchide ochii un străin
Dar de-o fi azi sau de-o fi mâne
Tot una e pentru-al meu chin

Nu voiu [eu] floarea cea albastră
Podoaba părului băla[iu]
Căci dacă am vr-o rugăciune
E 'n veci uitării să mă dai

Spre a uita întreg norocul
Ce îl avurăm amândoi
Tu te gândește ca bătrânii
Cu multă vreme înnapoi

Iară de când ne întâlnirăm
Să-ți pae anii toți deșerți
Că mi-ai părut atât de dulce
Că te-am iubit, te rog să ierți

De-acuma nu mai voiu nimica
Nu voiu ca grija mea s'o porți
Căci nime nu mai ține seamă
Cum trece vremea peste morți.

Și eu cu fața spre părete
O să mă 'ntunec prin streini
Ori să-mi înghețe sub pleoape
Incet a ochilor lumini

De i-ar abate vrunui preot
Când mă voiu face iar pământ
Ca să șoptească de asupra-mi
Iubito, numele tău sfânt

Apoi . . . apoi în drum, în codru
De vor ei pot să mă arunce
Să sboare corbii de asupră-mi
Tot îmi va fi mai bine-atunce.

Tu rămâi veselă, frumoasă
Și te păzească Dumnezeu . . .
Ce să mai știi ceva de mine
Când nu m'oiu ști nici singur eu

F. Intâia versiune în alexandrini figurează în **2259, 357—358,** într'un soiu de submanuscris maculator, urmată imediat, cu același scris, pe pagina următoare, de tipul G^1. Ea se poate situa, ca timp, către începutul anului 1879, odată cu forme strofice ale poeziei *De câteori iubito . . .*, aflate în vecinătate.

---

5. Nu floarea-albastră, peritoare; 6. Ce văd în părul tău bălaiu; 9. Spre a uita plăcerea crudă; 10. De cum ne furăm amândoi; 11 Tu te trezește c b.; 13 Din clipa 'n care ne 'ntâlnirăm > Iară din clipa > Iară de când etc.; 15 Că m'am ținut atât de tine; 16. te rog > vei vrê > te rog, 23. Ori – ; 29. Apoi . . . apoi de vor, în codru; 33. Ci numai tu rămâi frumoasă, 34 Și uită* tot și rîzi* mereu . .; 35 Dar > Ce să etc.

F. 2259, 357—358

Să cer un semn iubito spre-a nu te mai uită
Pe tine doar te-aş cere, dar nu mai eşti a ta
Nu floarea vestejită din părul tău bălai
Căci singura mea rugă-i uitării să mă dai
Ca să nu-ți vie 'n minte cum furăm amândoi
Gândeşte-te cu vreme 'ndelungă înnapoi
Din clipa întâlnirii să fie ani deşerți
Că te-am iubit atâta te rog te rog să ierți
Şi nu 'ntreba de drum[u-mi], nu grija mea s'o porți . .
Căci cine ține seamă de anii celor morți
Căci am murit iubito de-atunci când te zării
Şi steua mea se stinse naint['] de-a răsări
Cu fața spre perete murind printre streini
Mi-a 'n[chide] ochii turburi a lor străine mâni
De i-ar veni la preot de-aiure vreun gând
De-asupră-mi să şoptească iubitu-ți nume [sfânt]
Apoi pot s[ă] m' arunce în crucile de drum
Şi inima s'o rumpă, mai bine-i ca acum
Tu dulce şi frumoasă rămâi cu Dumnezeu
Nu şti nimic de mine, cum nu mă ştiu nici eu.

G¹—G². O pagină mai departe, după F. aşa dar **2259, 359—361**, cu acelaşi scris, poate chiar în aceiaşi zi, figurează versiunea G¹. Ea este, în realitate, o variațiune metrică a tipului anterior (F). Alexandrinii sunt prefăcuți în strofe iar primul emistih al versurilor pereche primeşte o silabă mai mult, ceea ce imprimă întregii poezii un ritm aparte, mai insinuant parcă.

d. p.: 4. Căci singura mea rugă-i	Căci singura mea rugă e
8. Că te-am iubit atâta	Că te-am iubit atât de mult

ş.a.m.d.

Ca timp G¹ se situează, ca şi F către începutul anului 1879. L-am numit G¹ pentru a sublinia strânsa legătură cu G², care nu e, în realitate, altceva decât aceeaşi versiune numai că reprefăcută în alexandrini şi transcrisă în **2261, 64—65** (+ **63v.**). Filele acestea fac parte dintr'un submanuscris de file albe, confecționat de poet şi pregătit ca de tipar, cu toate că la scurt timp primeşte numeroase aplicații de atelier. Asemănarea aceasta dintre G¹ şi G² e din cele mai isbitoare. E drept, totuşi, că G² numără 4 versuri mai mult, dar aceste 4 versuri, şi chiar în formă de alexandrini, au fost schițate, prima dată, chiar pe G¹, ceea ce arată încă odată strânsa lor relațiune. Aceşti 4 alexandrini, îi trecem, cum e şi firesc ca subsol la G² (Ideea acestor alexandrini coboară din versiunea *D. Cântecul unui mort* versurile 47—48).

G¹. 2259, 359—361

Să cer un semn iubito
Spre-a nu te mai uită . . .
Pe tine însăți te-am dorit
Dar nu mai eşti a ta.

F — 2 *de fapt :* Te-aş cere doar pe tine etc , *cu semn metatetic*, 5. *inițial* . Cum . . . . . . ~ *completat o secundă mai târziu*, 12. *de fapt* · nainte de a. r ; 19 Iar > Tu etc., 20. N ş.n.d m. cum nu m'oiu ş.n.e.

Nu floarea vestejită
Din părul tău bălai
Căci singura mea rugă e
Uitării să mă dai

Spre-a nu-ți aduce aminte
Cum furăm amândoi
Ca cei bătrân[i] să te gândești
Cu mulți ani înnapoi

De-atunci când ne zărirăm
Să pară ani deșerți
Că te-am iubit atât de mult
Putè-vei tu să ierți

Și nu 'ntreba de calea-mi
Nu grija mea s'o porți
Căci cine sama-a mai ținut
De anii celor morți

Eu am murit din ceasul
In care te-am zărit
Căci ste[a]ua mea s'a stins în cer
De și n'a răsărit

Cu fața spre părete
Gobind pintre streini
Pleoapele mi-o 'nchide ei,
Ce-mi pasă azi or mâni

De i-ar veni la preot
Ca de aiuri un gând
Să spue lin de-asupra mea
Iubitu-ți nume sfânt

Apoi pot să m'arunce
In drumul de pe lunci
Și corbii rumpă inima-mi
I-a fi mai bine-atunci

In urma mea frumósă
Rămâi cu Dumnezeu
De mine tu nimic nu ști
Că nu m'oiu ști nici eu.

---

9. Să nu-ți mai vie 'n minte > Să nu-ți aduci > Spre-a nu etc.; 11. Ca un bătrân s t g
19. C c. sama a ținut; 26. Tânjind p s.; 34. In crucile de drum.

G^2. 2261, 64—65 (+63 v.)

Să cer un semn iubito spre-a nu te mai uità
Pe tine însăți eu te cer, dar nu mai ești a ta,
Nu floarea vestejită din părul tău bălaiu
Căci singura mea rugă e uitării să mă dai.
Spre-a nu-ți aduce aminte cum furăm amândoi
Ca cei bătrâni să te gândești cu ani mulți înnapoi
De-atunci când ne zărirăm să fie ani deșerți . . .
Că te-am iubit atât de mult putè-vei tu să ierți?
Și nu 'ntrebà de calea-mi, nu grija mea s'o porți
Căci cine sam' a mai ținut de anii celor morți?
In ochii tăi citisem iubire din adins
Și 'n calea vremii ste[a]ua mea o clipă s'a aprins
Ca frunzele uscate văzduhul coperind
Văzuiu nădejdi și fericiri naintea mea perind
Și după aceà clipă, ce-atâta mă uimea
Nainte chiar de-a răsări se stinse ste[a]ua mea.
Cu fața spre părete gobesc printre străini,
Pleópa-mi ei închide-o-vor, ce-mi pasă, azi ori mâni
De i-ar veni la preot ca de aiŭri un gând
Să sufle lin de-asupra mea iubitu-ți nume sfânt . . .
Apoi în drum de codru ei pot să mă arunce
Și corbii rumpă inima-mi; i-a fi mai bine atunce . . .
Iar tu rămâi frumoasă și gingașă mereu
De mine tu nimic nu ști, că nu m'oiu ști nici eu.

H. Versiunea aceasta, oarecum epurată, figurează în **2279, 11,** caiet cartonat, de București, ce debutează cu transcrieri ca de tipar, pentru a deveni în curând un pur instrument de atelier. Să notăm, în treacăt, că această versiune, pleacă deopotrivă și din E. și din F. (G^1—G^2 fiind, cum se știe, variațiuni metrice la F). Ca timp, versiunea aceasta se situează tot în 1879, prima parte a anului.

H. 2279, 11

Să cer un semn iubito spre a nu te mai uita?
Te-aş cere doar pe tine, dar tu nu ești a ta
Nu voiu o floare albastră din părul tău bălaiu
Căci singura mea rugă-i uitării să mă dai.
Ca să nu-ți vie 'n minte cum furăm amândoi

---

15. O clipă fericită, ce-atâta mă uimea, 13—15. *introduse ulterior* pe fila 63 v., 21. Apoi pot să m'arunce în drumul unei lunci; 22. Ş c.r.i.-m.; i-a. f. m.b. atunci . . .

2259, 359 v.

Când am cetit în ochi-ţi iubire din adins
In calea vremii ste[a]ua mea o clipă s'a aprins
Când am citit în ochi-ţi că nu poți fi a mea
Nainte chiar de-a răsări se stinse ste[a]ua mea.

Trezește-te iubito cu anii înnapoi
Iar de când ne 'ntâlnirăm să-ți pae ani deșerți...
Că te-am iubit atâta putè-vei tu să ierți?
Cu fața spre părete mă 'ntunec prin străini
Mi 'nghiață sub pleoape a ochilor lumini
De le-ar veni în minte, pân mai sunt pe pământ
De-asupră-mi să șoptească iubitu-ți nume sfânt
Apoi, de vor, pe drumuri ei pot să mă arunce
Și corbii sboare-asupră-mi... mi-a fi mai bine atunce
Iar tu rămâi frumoasă și tânără mereu
Și nu mai ști de mine, cum nu m'oiu ști nici eu.

I. Figurează în **2277, 41+40 v.** în același caiet, de atelier, unde în vecinătate se întâlnesc ciorne brouillonare din *Oda în metru antic*, *Freamăt de codru*, *Dalila* și un crâmpeiu din *Scrisoarea a III-a*. Grafia e proprie timpului și caietului acestuia, un scris strâns, miniatural, nervos, dar reținut. Se situează, desigur, înainte de August 1879.

I. 2277, 41+40 v.

Să cer un semn iubito, spre-a nu te mai uita?
Te-aș cere doar pe tine, dar nu mai ești a ta
Nu floarea atârnată în părul [tău] bălaiu,
Și singura mea rugă-i uitării să mă dai.
La ce cu duioșie tu grija mea să porți?
La ce să numeri anii ce sboară peste morți [?]
De ce nu piere asemeni, ci vecinic stă pe loc
Aducerea a minte a stinsului noroc?
La ce statornicia părerilor de rău
Când vecinic* alte unde răsună* în părău
Și când prin astă lume să trecem ne e scris
Ca visul unei umbre și umbra unui vis [?]

Și ca să uiți cu totul amorul dintre noi
Gândește-te, copilă, cu anii înnapoi
De când ne întâlnirăm să pae ani deșerți,
Că te-am iubit atâta putea-vei tu să ierți?...

H. — 6. Gândește > Trezește-te etc.; 7. *forma primă :* De când ne întâlnirăm etc. *un* Iar *pus deasupra indică, poate, versul, așa cum l-am restituit noi.*

NB. Textul întreg barat, după utilizare.

I. — 3. Nu floarea ce atârnă din p.[t.]b.; 4. Căci singura etc.; 7—10. *Intâiu, numai versurile :*

Tot alte unde-i sună aceluiași părău
La ce statornicia părerilor de rău

cărora, pe fila din stânga, li se antepun versurile :

Aducerea aminte a stinsului noroc
De ce nu piere asemeni, ci vecinic stă pe loc?

cari, toate, la o ultimă revizie, cu creionul roșu și prin numerotație, primesc ordinea dela etaj.

11. Când prin această lume etc.; *spațiul dintre 12—13 incert*, 14. G -t., iubită, c a.î., 15. Din clipa întâlnirii-mi să-ți pae ani deșerți; 16. C t.-a.i a. vei mai putea să-mi ierți?...

Cu faţa spre părete murind între străini,
Mi-ar îngheţa sub gene a ochilor lumini
Cântări tânguitoare sub zidurile reci
Cerşi-vor pentru mine repaosul de veci
De s'ar afla vr'o unul care cuprins de milă
Să sufle al tău nume pe faţa mea, copilă
Şi să-mi sfinţeasc' apusul.
Apoi m'arunce 'n drum
Tot îmi va fi mai bine ca 'n ceasul de acum
Din zare depărtată să vină 'n stoluri corbi
Să 'ntunece văsduhul pe ochii mei cei orbi,
Şi vântul să-mi aducă ce-am căutat în vânt
Pe numele-mi uitarea, pe inimă-mi pământ.

Tu numai, ca isvorul*, să 'ntinereşti mereu,
Dar nu mă şti pe mine, cum nu m'oiu şti nici eu.

J. Versiunea aceasta figurează în **2260, 233** (+ **232 v.**)—**234** (+ **233 v.**) şi anume în submanuscrisul *Sarmis*, despre care s'a vorbit la *Rugăciunea unui Dac*. E o frumoasă transcriere caligrafică, peste care s'au adaos aplicaţii, care au îndreptat-o către ultimele două tipuri dinainte de forma definitivă. Submanuscrisul *Sarmis* trebue să fi fost copiat, deci şi *Despărţire* (J), în 1879, înainte de August

De versiunea aceasta, ţin 3 fragmente, executate în manuscrisele **2254, 157 v.**, **2259, 153** şi **2308, 59 v.** + **61** (marginalii), ce s'au integrat, cu lămuririle de rigoare, la locul respectiv, în subsol

J. 2260, 233 (+232 v.)—234 (+233 v.)

* * *

Să cer un semn iubito, spre a nu te mai uita?
Te-aş cere doar pe tine, dar nu mai eşti a ta.
Nu floarea vestejită din părul tău bălaiu,
Unica-mi rugăminte-i uitării să mă dai
La ce deacum nainte tu grija mea s'o porţi?
La ce să măsuri timpul ce sboară peste morţi?

In primă redacţie, după v 18, veneau următoarele versuri, reluate apoi şi completate :

Apoi pot să m'arunce în margine de drum
Tot îmi va fi [mai] bine ca 'n ceasul de acum
Din zare depărtată să vină 'n stoluri corbi
Să 'ntunece văsduhul pe ochii mei cei orbi
Sburând mereu s'aducă ~
De le-ar [veni] în minte ~
Şi vântul să-mi aducă ce-am căutat în vânt
Pe numele-mi uitare, pe inimă-mi pământ

21. D.s'a.v'o.u. care cuprins de jele, 22. S.s.a.t.n. de asupra feţii mele, 29. Dar tu rămâi departe > Dar tu, ca şi isvorul*, etc.; 30. Să nu mă ştii pe mine etc.

J.— 4. Căci singura mea rugă-i u.s m.d.

In prima transcriere după v 4 urma pasagiul următor, puţin în urmă tăiat şi înlocuit cu v. 5—14 inclusiv :

Spre a uita norocul ce-avurăm amândoi
Trezeşte-te copilă, cu anii înnapoi, (*a*)
Precum gândesc bătrânii l-a lor copilărie,
Senina jumătate din sfânta vecinicie,
Din mijlocul căreia privind peste trecut
Se pare că vïaţa nu are început (*b*)
Iar anı de suferinţă se par atunci deşerţi
Că te-am iubit atâta putè-vei tu să ierţi?

(*a*) T.-t. iubito, etc.; (*b*) Se pare c'a lor viaţă n a.î.

Ce-ți pasă oare ție de mor sau de nu mor
Când voiu să-mi piară urma în mintea tuturor?
Spre a uita norocul, visat de amândoi
Trezește[-te] copilă, cu anii înnapoi
Ca și când nici odată noi nu ne-am fi zărit
Ca și când înainte de-a fi aș fi murit
De când ne întâlnirăm să-ți pae ani deșerți — —
Că te-am iubit atâta de mult te rog să ierți.
De ce simțirea crudă a stinsului noroc
Să nu se sting' asemeni, ci 'n veci să stea pe loc?
Tot unde nouă-'i sună aceluiaș părău —
La ce statornicia părerilor de rău,

Pasagiul acesta se află schițat dimpreună cu alte 4 versuri în ms. 2254, 157 v., într'o formă puțin diferită. Pentru variantele din lăuntrul lui și pentru ordinea proprie, a întregului fragment, îl transcriem în întregime :

2254, 157 v.

Precum* gândesc bătrânii l-a lor copilărie (*c*)
Senina jumătate din sfânta vecinicie (*a*)[1]
Din mijlocul căreia privesc peste trecut (*d*)
Ce pare ca și viața că n-are început (*b*)[1]
Iar ani de suferințe se par atunci deșerți . . .
Că te-am iubit atâta putè-vei tu să ierți?
Cu fața spre părete mă 'ntunec prin străini
Mi-nghiață sub pleoape a ochilor lumini
Oricine-mi poarte grija, tu numai să n'o porți (*e*)
Nu voiu să numeri [anii] pierduți ai celor morți.

(*c*) Așa precum bătrânii > Precum etc.;

(*a*)[1]—(*b*)[1] Ce pare-o jumătate din sfânta vecinicie
Senină jumătate, pierdută în trecut
Care-au avut un capăt, dar n-are început

(*d*) Din capătu[l] > Din mijlocul etc ; (*e*). Oricine poarte-mi grija etc.,

Pentru versurile 7—13 inclusiv, o schiță aproape identică, toată cu creion roșu, reținută cu dublă acoladă marginală, cu enigmatica însemnare a unei foi 26 în

2259, 153.

foaea 26

Ce-ți pasă oare ție de mor sau de nu mor
Când voiu să-mi [piară] urma în mintea tuturor
Spre a uita norocul visat de amândoi
Oprește ca bătrânii cu anii înnapoi
Ca și când nici odată noi nu ne-am fi zărit
Ca și când înainte de-a fi aș [fi] murit
De când ne întâlnirăm să-ți pae ani deșerți

14. Că te-am i.a.d.m. vei vrea să ierți?; 17. Tot unde nouă-'i trebui a p — [*de fapt :* nouĕ-'i *și* . părĕu], 18. *de fapt :* rĕu;
După versul 20, urmau în primă transcriere, versurile, devenite apoi 5—6 :

De ce — când ești frumoasă — tu, grija mea să porți?
De ce să numeri anii ce sboară peste morți?(*f*)

(*f*) D.c.s.n. anii, ce strecuri p m.?

Când prin această lume să trecem ne e scris
Ca visul unei umbre — ca umbra unui vis?
Cu fața spre părete mă 'ntunec prin străini
Inghiață sub pleoape a ochilor lumini.
Curând s'a 'ntoarce iarăşi pământul în pământ
Şopti-vor de asupra-mi iubitu-ți nume sfânt?
Apoi de vor, au voie în câmp să mă arunce
De cât în ceasu acesta mi-a fi mai bine-atunce — —
Din zarea depărtată să vie-un cârd de corbi
Să fâlfâe de asupra, să-mi scoață ochii orbi
De mine nu s'atingă decât păgâne mâni,
Dând pulberea'mi la vânturi şi inima-mi la câni . . .
Iar tu rămâi în floare ca luna lui April
Cu ochii mari şi umezi, cu zîmbet de copil
De-amor şi fericire să 'ntinereşti mereu
Şi nu mai şti de mine, că nu m'oiu şti nici eu.

K.—L. Aceste două versiuni figurează în imediată vecinătate în acelaşi manuscris legat în pânză, de Bucureşti, întâlnit şi până acum·

K. 2279, 84 (+83 v.)—86
L. 2279, 93—94

---

21. C.f.s.p. mă lasă p s.; 22. Să 'ngheţe s.p.a.o l.;
După v. 22, urma în primă transcriere, apoi barate şi dispuse din nou, în ordinea dela etaj·

De i-ar abate vr'unui, pe când voiu fi pământ,
De-asupra-mi să şoptească iubitu-ţi nume sfânt,
Apoi — de vor — pe drumuri ei pot să mă arunce
Să-mi sboare corbi de-asupra . . . Mi-a fi mai bine atunce, (*g*)
Iar tu, rămâi ferice uitând trecutul tău (*h*)
Şi nu mai şti de mine, cum nu m'oiu şti nici eu (*i*)

(*g*) Şi corbii sboare-asupră-mi . . . Mi-a etc ;
(*h*) Iar t., rămâi ferice şi 'n tot norocul tău > I.t.,r.f. şi gingaşă
mereu > I.t., fiind ferice > I.t., rămâi f. uitând etc.,
(*i*) Să nu mai ştii de mine, etc.

Cum s'a anunțat, pe D. (2308) în chip de marginalii, cu un scris de după Cântecul unui mort, *şi anume în 1879, cu puțin înainte de August, sunt schițate în două redacții întrucâtva diferite, versurile din urmă, 25 sq. Le copiem pe amândouă, în ordinea lor probabilă :*

2308, 59 v.+61

f. 59 v. 1° Decât în acea dată mi-o fi mai bine atunci
Din zarea depărtată să vie un cârd de corbi
Să fâlfâie deasupra-mi, să-mi scoată ochii orbi
De mine nu s'atingă de cât păgâne mâni (*j*)
Dând pulberea-mi la vânturi şi inima-mi la câni
Ci tu rămâi frumoasă ~
Da nu mai şti de mine, că nu oiu şti nici eu

(*j*) Astfel să stau pre mila* a celor mai păgâni,

f. 61 2° Apoi în drum de codru ei pot să mă arunce
De cât acuma 'n . . . mi-o fi mai bine atunce ~
Din largile pustiuri pornească pâlc de corbi
Să fâlfâe de asupra-mi, să-mi scoată ochii orbi
Şi oasele-mi rămâe prin . . . ~
Dând pulberea-mi la vânturi şi inima la câni

29. D.m.n.s'.a d.c. străine mâni; 33. De fericiri . . . . . . să 'ntinereşti mereu ~; 34. Dar nu mai şti etc.

paginile dela 88 la 92 (pagina 87 cuprinde un fragment dedus din *Bogdan Dragoș*), fiind ocupate de ciorna scrisorii de condoleanțe, ce Eminescu trimite Veronicăi, după moartea lui Ștefan Micle Cele două versiuni — K. și L — ca și ciorna scrisorii (2279, 88-92) 1) sunt scrise cu aceeași cerneală și aceeași grafie. Cum Ștefan Micle moare la 6 August 1879, cum scrisoarea va fi fost trecută pe curat și expediată cât mai curând, de vreme ce răspunsul Veronicăi din 12 August (ms. 4850, 19—48) confirmă, iar cel dela 16 August reamintește de « mult duioasele . șiruri » primite, înseamnă că după aceste date încearcă Eminescu cele două ultime versiuni din *Despărțire*, ce avea să apară în *Convorbiri Literare*, la 1 Octomvrie a a. Dar, va obiecta cineva, de ce să fi succedat și să nu fi premers, aceste două versiuni, ciorna scrisorii de condoleanțe? Pentru că cele două versiuni urmează foarte curând una după alta, aproape, cu siguranță, în aceeași zi, și nimic nu obliga să o retranscrie și corecteze cu atatea pagini mai departe, decât împrejurarea, certă, că pagina 88 și urm. erau deja ocupate de ciorna scrisorii de condoleanțe

Situăm, așa dar, cu aproximație, elaborarea acestor două ultime versiuni cunoscute, după 10 August 1879. (O zi în plus, una în minus, nu importă).

Să specificăm de asemenea că L nu mai reproduce din K și ultimele 4 versuri, fie pentrucă ajunsese în josul paginei, fie pentrucă, fiind aidoma cu cele din K. nu mai avea trebuință să le recopieze.

K. 2279, 84(+83 v.)—86

Să cer un semn iubito spre-a nu te mai uita
Te-aș cere doar pe tine, dar nu mai ești a ta,
Nu floarea veștejită din părul tău bălaiu
Căci singura mea rugă-i uitării să mă dai
La ce simțirea crudă a stinsului noroc
Să nu se stingă asemeni ci 'n veci să stea pe loc?
Tot alte unde-i sună aceluiaș părĕu;
La ce statornicia părerilor de rĕu
Când prin această lume să trecem ne e scris
Ca visul unei umbre și umbra unui vis?
La ce de acum nainte tu grija mea să porți
De ce [să] măsuri timpul ce sboară peste morți
Tot una-i pentru mine de mor sau de nu mor
Când voiu să-mi piară urma din mintea tuturor [;]
Tu ca să uiți norocul visat de amândoi
Trezește-te copilă cu anii înnapoi
Să fie neagră umbra în care oiu fi perit
Ca și când nici odată noi nu ne-am fi zărit
Iar anii cei de lacrimi să-ți pară ani deșerți . . .
Că te-am iubit atâta putè-vei tu să ierți?
Cu fața spre părete mă lasă prin străini
Să 'nghețe sub pleoape a ochilor lumini — —
Curând s'a 'ntoarce iarăși pământul în pământ
Și nimeni n'o să știe de unde-s cine sunt

---

1) Cf I. E. Torouțiu, *St. și d. l.* IV, 136—137.

După v. 4, în prima transcriere, poema continua cu v. 11 și următoarele, un minut, după accea, intercalează v. 5—10 inclusiv, ce figurau la început după v. 20.

5. Și* > De ce simțirea etc ; 6. Să nu se sting' asemeni ci 'n veci să stea pe loc; 7. Tot alte [unde]-i sună etc. [*de fapt :* Tot alte-i sună etc.] > Tot unde nouă-i sună etc.

După v. 16 o clipă urmează v. 18 pentrucă așa era în J. *pe care-l continuă ;* 17.S.f. deasă u. etc.

19. I.a c.d.l. să-ți pară lungi deșerți . . .

S'a amintit că după v. 20 urmau, întru început, versurile trecute, apoi sus, drept v. 5—10 inclusiv.

Cântări tânguitoare prin zidurile reci
Cerşi-vor pentru mine repaosul de veci
Ci eu aş vrè ca vr'unul să vie de aproape
Şoptindu-mi al tău nume pe 'nchisele-mi pleoape
Apoi pot să m'arunce la margine de drum
Tot îmi va fi mai bine ca 'n ceasul de acum
Din zare depărtată să vie un stol de corbi
Rotind încet de asupra-mi să-mi scoată ochii orbi
In erghelii sălbateci de cai gonind ca vântul
Să treacă pe deasupra-mi întunecând pământul
Ţărână m'or întoarce în sânu-astei ţărâni
Dând pulberea-mi la vânturi şi inima-mi la câni
Iar tu rămâi în floare ca luna lui April
Cu ochii tăi cei umezi cu zîmbet de copil
Şi tânără şi dulce cum eşti rămâi mereu,
Ci nu mai şti de mine, că nu m'oiu şti nici eu.

---

26. O să cerşească asupră-mi repaosul de veci, 27. Ci eu aş vrea mai bine > Atuncea > De cât cu jalnic sgomot şi plâns să mă îngroape > De cât cu jalnici cânturi > Ci eu aş vrè ca vr'unul venind de mine-aproape > C.e.a v. ca vr'unul să vie 'ncet de aproape [*incertitudini în ordine, la ultimul şi penultimul*]; 29. Apoi de vor > Apoi într'o pustie deşartă mă arunce ; 30 De cât > Tot îmi etc.

După versul 32 venea, în primă redacţie, urmând pe J.:

Pustiul dimprejuru'mi ~
De mine nu s'atingă decât păgâne mâni
Dând pulberea-mi la vânturi si inima la câni — —

34 Să treacă peste pieptu-mi î p.; 35 Şi una să mă facă > Ţărână să mă dee > Ţ.m'oiu întoarce în sânul astei ţărâni; 39. Ş.t ş.d c.eşti să fii mereu; 40. Dar nu mai şti etc.

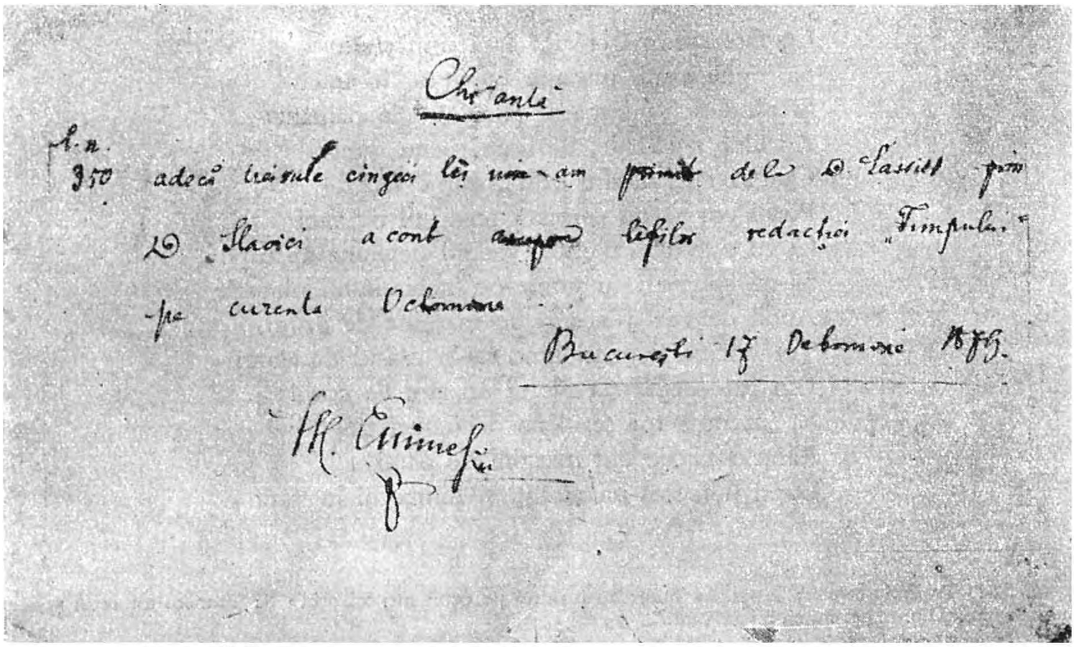

Chitanţă

l. n.
350 adecă treisute cinzeci lei noi am primit dela D. Lassell prin
D. Slavici a cont asupra lefilor redacţiei „Timpului"
pe curenta Octomvre.
Bucureşti 17 Octomvrie 1877.

M. Eminescu

L. 2279, 93—94

Să cer un semn iubito spre a nu te mai uita —
Te aş cere doar pe tine, dar nu mai eşti a ta
Nu floarea vestejită din părul tău bălaiu
Căci singura mea rugă-i uitării să mă dai.

La ce simţirea crudă a stinsului noroc
Să nu se sting asemeni, ci 'n veci să stea pe loc?
Tot alte unde-i sună aceluiaş părĕu
La ce statornicia părerilor de rĕu,
Când prin această lume să trecem ne e scris
Ca visul unei umbre și umbra unui vis?

La ce de acum nainte tu grija mea s'o porţi
La ce să numeri anii ce sboară peste morți?
Tot una-i dacă astăzi sau mâne o să mor
Când voiu să-mi piară urma în mintea tuturor
Când voiu să uiți norocul visat de amândoi
Trezindu-te iubito cu anii înnapoi
Să fie neagră umbra în care oiu fi perit
Ca și când nici odată noi nu ne-am fi zărit
Ca și când anii mândri de dor ar fi deşerţi — —
Că te-am iubit atâta putea-vei tu să ierți?

Cu fața spre părete mă lasă prin străini
Să 'ngheţe sub pleoape a ochilor lumini
Și când se va întoarce pământul în pământ
Au cine o să ştie, de unde-s cine sunt?
Cântări tânguitoare prin zidurile reci
Porni-vor să-mi cerşască repaosul de veci
Ci eu aş vrea ca unul, venind de mine aproape
Să-mi spue al tău nume pe 'nchisele-mi pleoape
Apoi, de vor m'arunce în margine de drum,
Tot îmi va fi [mai] bine ca 'n ceasul de acum
Din zare depărtată răsară un stol de corbi
Să 'ntunece tot cerul pe ochii mei cei orbi
Răsar'o vijelie din margini de pământ
Dând pulberea-mi ţărânii şi inima-mi în vânt.

---

16. Să-l > Trezindu-te etc.; 32. Să 'ntunece pământul pe ochii mei cei orbi > Să 'ntunece tot cerul şi ochii m.c.o.; 34. D.p.-m.ţ.ş. inima-mi la vânt.

NB. Ultimele 4 versuri lipsesc, explicații în notița respectivă,

O, MAMĂ...

« Convorbiri Literare », XIV, 1, 1 Aprilie 1880

Descrierea de mai jos, a celor două manuscrise, în care se află elegia *O, mamă . . .*, insistă asupra caracterului instantaneu al primei versiuni, subdatată. 1 Ianuarie 1880. Suntem la capătul unui an de bogate frământări ale inimei și în pragul anului, de mari răspunderi, gazetărești și poetice, ale lui Eminescu. E anul în care, redactor-șef consacrat, va scrie zilnic cel puțin o pagină de ziar și totodată anul, în care va începe elaborarea definitivă a ciclului *Scrisorilor*, pe care le va tipări, una după alta, în 1881. Ce era mai firesc așa dar, decât inspirația aceasta așa de adâncă, de tulburătoare, ca un colloquiu al umbrelor, la reveillonul unui pustnic [1]. Scrisoarea ce trimite Harietei, la 20 Aprilie 1880, puțin timp după publicarea acestei poezii, întărește impresia de părăsire sufletească prin care trecea poetul: « Toamna anului e una pe an, apoi 'i urmează primăvara, îi scria el Toamna vieții vine fără să știi când, nici de unde . . . numai vezi că totul a trecut pentru a nu se mai întoarce Ș'apoi se simte omul bătrân, foarte bătrân, și ar vrea să moară » [2].

Clară și de un contur din cele mai simple, elegia aceasta a tulburat totuși pe unii cercetători, cărora titlul și prima strofă li s'a părut neînțeleasă și distonând cu restul poeziei: « Titlul înșală, ca și prima strofă din cele trei câte o formează. Dar este dat oare titlul de însuși Eminescu? Dacă l-ar fi dat își intitula poezia așa? Și dacă nu și-a intitulat-o el singur așa, titlul, dat poate de alții, e drept să ne încurce mereu? Și dacă a lăsat-o fără titlu, el chiar, înseamnă că poezia era nedefinită? » [3].

Și aceeași rezervă, cu privire la titlu, revine și în cercetări, mai recente, ca o întărire a îndoelilor anterioare: « Ipoteza aceasta (e vorba de articolul d-lui N. N. Răutu) bănuește chiar autenticitatea titlului . . . care, de altfel, nici nu se găsește măcar încercat în manuscrisele păstrate » [4].

Intrebări oțioase, câtă vreme poezia e trimeasă la tipar chiar de poet. Cât despre titlu, el se putea dispensa nu numai să-l caute, dar chiar să-l scrie. Nu odată, întâiul vers al poeziilor dă titlul cel mai bun.

O, mamă nu datorează nimănui, nimic [5]. E una din cele mai personale cristalizări ale lirismului eminescian și se cuvine circumscrisă în sfera biografiei poetului. « In *O, mamă* întâlnim însă, a doua zi după pierderea mamei, în 1876, vremea de mângâiere a iubitei, la a cărei tovărășie și în moarte se gândește » [6]) susținea în amintita comunicare academică N. Iorga și dacă data e, precum se va vedea mai jos, anticipată cu aproape patru ani, temeiul nu e de fel greșit. Concepția acestei elegii, care a putut să pară atât de nebuloasă, e, dimpotrivă, cât se poate de organică. Ea trebuește alăturată marelui poem autobiografic, *Pierdută pentru mine, zîmbind prin lume treci*, ce am semnalat în anul semicentenarului morţii lui Eminescu [1]), scris la puţină vreme după moartea Ralucăi Eminovici şi care este un poem de intensă pasiune veroniană (ecouri dintr'însul şi mai ales împletirea de sentimente filiale şi erotice, se infiltrează nu numai în versiuni, din *Atât de fragedă* dar şi în scena ce am reprodus mai sus, din *Bogdan-Dragoş* [2]), unde după motivul *Atât de fragedă* urma acelaşi motiv al morţii mamei sale):

---

[1] Cf. *Timpul, V. 1. Marți 1 Ianuarie 1880.* Cu titlul de curiozitate, reproducem din editorialul de *31 Decemvrie 1879/12 Ianuarie 1880*, al numărului ce apare cu data poeziei *O mamă . . .*, aceste câteva rânduri, de bilanț, obosit·

« Astăzi se sfârșește anul și cu dânsul se închee al optulea deceniu al veacului nostru Acest an este al patrulea al domniei radicalilor, cari se anunțase țării cu pompoasele titule de «regim al virtuții», « politică neutrală », « iconomie, ordine și morală în finanțe și administrație», « ocrotirea intereselor naționale față cu străinii » și altele și mai strălucite titule . . . ».

. . . .

Și după ce recapitulează evenimentele, la cari a participat în cursul anului scurs : convocarea adunărilor de revizuire (chestiunea art. 7), răscumpărarea căilor ferate etc. :

« . . . aci însă era nevoe de o majoritate ordinară (nu de 2 treimi) și el dispune în amândouă corpurile de cele mai ordinare majorități. Acestea sunt în linii mari evenimentele, cari au avut loc în anul ce expiră astăzi. Din parte-ne nu'l putem încheia mai bine decât urând adversarilor noștri să aibă mai multă onestitate, mai mult cumpăt și mai multă minte în viața politică decât au avut până acum ».

[2] I. E. Torouțiu, *St. și d lit.*, IV, 139.

[3] N N. Răutu, *Note pentru O, mamă . . .*, în *Făt-Frumos*, IV, 3, Mai-Iunie 1929. Tot acolo, în numărul următor, (*F.-F.* IV, 4, Iulie-August 1929) replică de d. Victor Morariu· *Iarăși « O mamă . . . » de Eminescu*, dimpreună cu justa observație a legăturilor dintre *O mamă . . .* și *Mai am un singur dor*. (O prezentare documentată a acestor legături, în acest volum, mai departe, la capitolul *Mai am un singur dor*).

[4] Augustin Z. N. Pop, *Contribuții eminesciene, II, O, mamă . . .*, (registru tematic, aparat, revizuiri și propuneri), extras din *Convorbiri Literare*, Nr. 7—12, 1940, « Bucovina », 1941. Tot aici o detailată înregistrare a izvoarelor și a « izvoriștilor » acestei poezii, dela penibilul Pelimon (*O ! mamă dulce . . . mamă când zic*) până la inutile, moderne, apropieri de Lenau.

[5] Ceea ce, negreșit, nu înseamnă că n'ar putea fi și obiectul unor interpretări, pe cât de subtile pe atât de seducătoare, precum bogatul, în sugestii, studiu al d-lui Tudor Vianu, *Structura motivului în poezia lui Eminescu. O mamă . . .* în *Preocupări literare*, VII, 5, Mai 1942.

[6] N. Iorga, *Eminescu în și din cea mai nouă ediție*, pag. 20.

Pe maică-mea sărmana atâta n'am iubit-o
Şi totuşi când pe dânsa cu ţărnă-a coperit-o
Părea că lumea-i neagră, că inima îmi crapă
Şi aş fi vrut cu dânsa ca să mă puie 'n groapă...
Când clopotul sunat-au, plângea a lui aramă
Şi rătăcit la minte strigam: unde eşti mamă?

Priveam în fundul gropii şi lacrimi curgeau rîu
Din ochii mei nevrednici pe negrul ei sicriu;
Nu ştiam ce-i de mine şi cum pot să rămân
In lume-atât de singur, şi-atâta de străin,
Şi inima-mi se strânse şi viaţa-mi sta în gât —
Dar ca de-a ta iubire tot nu am plâns atât.

Când N. Iorga vorbea aşa dar de vremea de mângâiere a iubitei, « a doua zi după pierderea mamei » — ceea ce îi fusese sugerat, de bună seamă, şi de textul poemului de care nu numai luase cunoştinţă dar îl şi semnalase cetitorilor săi [3]) — el se afla, cu toate că la prima vedere, alăturea, chiar în inima adevărului.

Ms. *O, mamă*... se află în două manuscrise

A. 2276^{I}, 46
B. 2262, 211 v.

Intâiul (A) se află în compactul caiet de dictando **2276^{I}, 46** şi are toate caracterele unei improvizaţii, repede aşternută pe hârtie, cum se poate observa din alăturatul facsimil, preţios atât pentru scrisul febril şi multiplele ştersături operate cât şi, mai ales, pentru dată: *1 Ianuarie 1880*. Obiceiul de a nota timpul exact al unora din creaţiile sale se întâlneşte în dese rânduri la Eminescu şi are fără îndoială, un hotărît înţeles psihologic. Aşa e acum, aşa e data de *28 Aug. 876, noaptea*, notată în josul poeziei *Iubita vorbeşte* (cf. cap. *Scrisoarea IV-a*), aşa datele succesive, ale concepţiei, transcrierii sau recitirii submanuscriselor de juneţă, *Marta* şi *Elena* (cf. vol. I, Anexe).

Cum se poate observa din facsimil, pagina e barată (cu creion roşu), după ce a fost trecută pe curat, în coala de poezii a manuscrisului următor, **2262, 211 v.** Această coală, gata de tipar, aminteşte încă una din obiceinuinţele poetului. Transcrierea e caligrafică, liniştită şi cuprinde trei poezii: * * * *Când voiu muri curând*, *Doina* (terminată la data aceasta) şi * * * *O, mamă*... şi va fi fost făcută între 2 Ianuarie 1880 şi, să zicem, mijlocul lui Mart 1880, când va fi încredinţat-o *Convorbirilor*, unde apare la 1 Aprilie a. a.

Ordinea aceasta pare indicată chiar de poet: coala e îndoită în lung; tăiată pe linia aceasta, în vederea tiparului, ar fi oferit ordinea de mai sus, în care s'ar spune că *Doina* e încadrată de *Când voiu muri curând* şi *O, mamă*... — variante în fond pe aceeaşi temă.

Transcriem acest ultim manuscris, evoluat şi aproape identic cu textul din *Convorbiri* şi aşezăm în subsol, întâi cele câteva variante ale acestui manuscris însuşi şi mai jos diferenţele din A. Cum alături stă facsimilul, cu toate sugestiile lui, cetitorul poate urmări, atât pe facsimil (deci pe original) cât şi în subsolul nostru, variaţiunile, mai numeroase, în deosebi, în strofa III-a.

B. 2262, 211 v.

* * *

O mamă, dulce mamă din negură de vremi
Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi,
De-asupra criptei negre a sfântului mormânt
Salcâmi îşi scutur floarea de toamnă şi de vânt
Se bat încet din ramuri, îngână glasul teu
Mereu ei se vor bate, tu vei dormi mereu.

---

[1]) *Revista Fundaţiilor Regale*, VI, 7, 1 Iulie 1939.

[2]) Apropierea — cu atât mai preţioasă, cu cât nu pleacă dela cunoaşterea poemului autobiografic — a fost semnalată din timp de I. Scurtu: *Drama lui Eminescu*, în *Sămănătorul*, III, 3, 18 Ianuarie 1904.

[3]) N. Iorga, *Eminescu veşnic nou cu toate împrumuturile*, în *Cuget Clar*, IV, 7, 24 August 1939

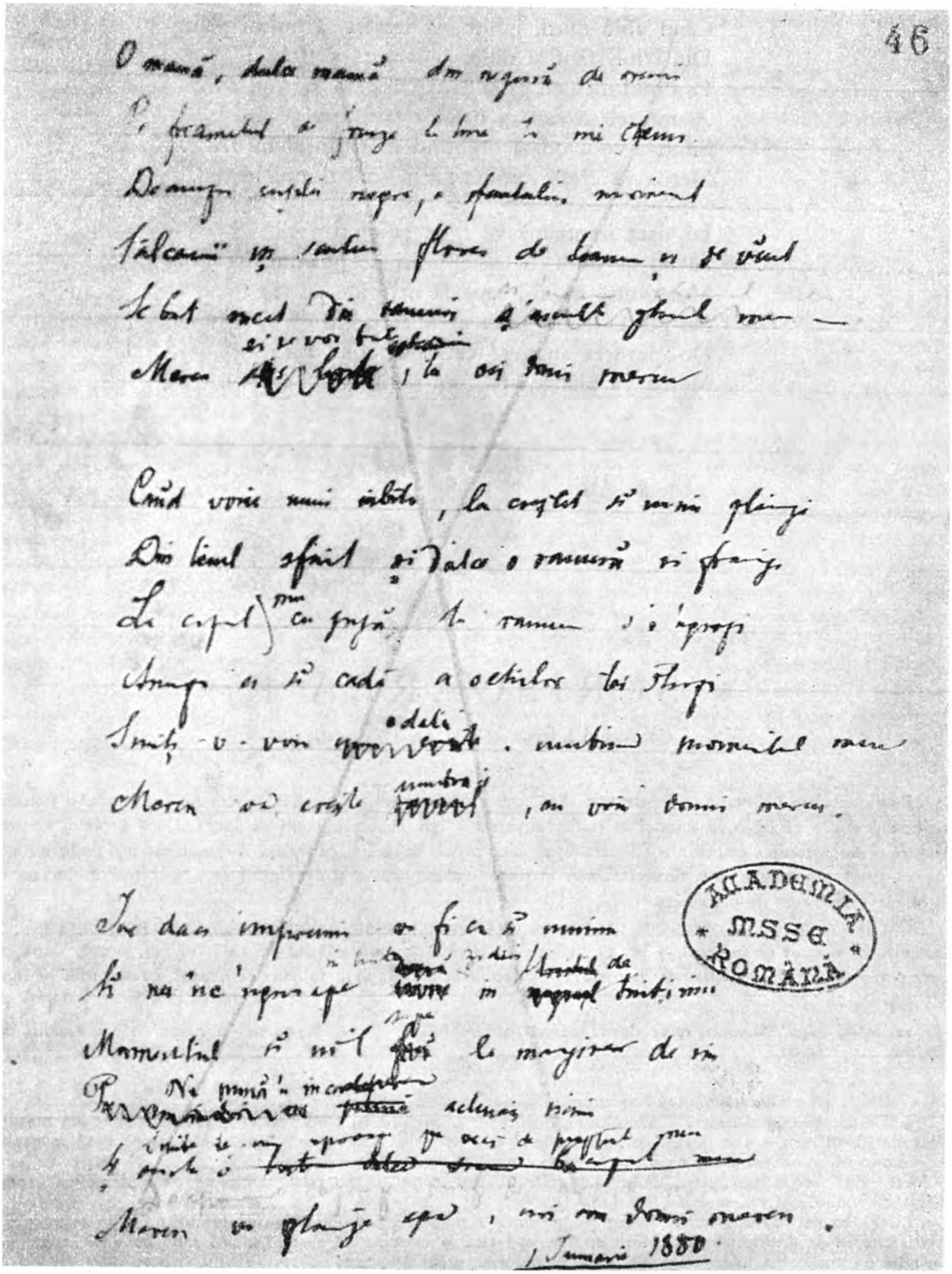

46

O mamă, dulce mamă din negură de vremi
Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi.
Deasupra criptei negre, a sfântului mormânt
Sălcamii își scutur floarea de toamnă și de vânt
Se bat încet din ramuri, îngână glasul meu —
ei se vor bate
Mereu ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, tu vei dormi mereu

Când voi muri iubito, la creștet să nu-mi plângi
Din teiul sfânt și dulce o ramură să frângi
meu
La capul) cu grijă tu ramura s-o-ngropi
Asupra ei să cadă a ochilor tăi stropi
odată
Simți-o-voi ~~[illegible]~~ . umbrind mormântul meu
umbra-i
Mereu va crește ~~[illegible]~~, eu voi dormi mereu.

Iar dacă împreună va fi ca să murim
în ziduri strâmtul de
Să nu ne-ngroape ~~[illegible]~~ în ~~[illegible]~~ țintirim
sape
Mormântul să ni-l ~~[illegible]~~ la marginea de râu
Ne pună-n ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ aceluiași sicriu
Întotdeauna să fiu aproape de pieptul meu
Și apoi ~~[illegible]~~
Mereu va plânge apa, noi vom dormi mereu.
1 Ianuarie 1880.

ACADEMIA ROMÂNĂ MSSE

Manuscrisele Academiei Române O, MAMĂ . . 2276^1,46 (16,5 cm. × 20 cm.)

Când voiu muri, iubito, la creştet să nu-mi plângi
Din teiul sfânt și dulce o ramură să frângi
La capul meu cu grijă tu ramura s'o 'ngropi
Asupra ei să cadă a ochilor tăi stropi
Simți-o-voiu odată umbrind mormântul meu,
Mereu va creşte umbra-i, eu voiu dormi mereu.

Iar dacă împreună va fi ca să murim
Să nu ne ducă 'n triste zidiri de ţintirim
Mormântul să ni-l sape la margine de rîu
Ne pună 'n încăperea aceluiaş sicriu
De-apururea aproape vei fi de sînul meu —
Mereu va plânge apa, noi vom dormi mereu.

SCRISOAREA I

« Convorbiri Literare », XIV, 11, 1 Februarie 1881

Publicate între Februarie şi Septemvrie 1881, cele patru *Scrisori* alcătuesc, în opera lui Eminescu, o unitate, pe care poetul a gândit-o ca atare şi în realizarea căreia a pus nenumăraţi ani de lucru. Dacă istoricul fiecărei *Scrisori* şi reconstituirea etapelor vor ilustra întreg acest proces de creaţie, ca şi data, mai mult sau mai puţin aproximativă, când germinează ideea fiecărei *Scrisori* în parte — ideea ciclului şi data când el a fost pus în lucrare e întru câtva mai greu de determinat [1]).

Dar dacă nu putem, cu certitudine, fixa punctul de plecare al acestei concepţii ciclice, (va fi premers ea întâilor încercări, ca o temă ce urmează să fie, pe îndelete şi cu anii, demonstrată sau se va fi născut, târziu, după ce toate *Scrisorile* vor fi fost redactate în parte ?) — putem în schimb suplini, în oarecare măsură, cu sugestiile pe care

---

12. *lapsus calami* M.v.c.u , tu vei dormi mereu, *îndreptat îndată,* 14. Să nu ne 'ngroape 'n triste zidiri de ţintirim.

A. 2276 ¹, 46 — Punctuaţia, cu rare excepţii, absentă, poate fi verificată în facsimil.

3. De-asupra criptei negre, a sfântului mormânt, 4. Salcâmii-îşi scutur etc ; 5. Se bat încet din ramuri ş'ascultă glasul meu — > Se b.î.d.r. şi 'ngână glasul tău —; 6. Mereu s'or* bate* > Mereu se* bat* salcâmii, tu v.d.m > M. ei se vor bate, t.v.d.m.; 7. C.v.m.iubito, etc.;

11. Simţi-o-voiu cum creşte, umbrind mormântul meu > Simţi-o-voiu odată u.m.m.; 12. Mereu va creşte ramul, eu v.d.m > M.v c. umbra-i, e.v.d.m.

14. Să nu ne 'ngroape nime* în negrul ţintirim > Să nu ne 'ngroape dară* în tristul ţintirim > S. nu ne 'ngroape 'n triste zidiri de ţintirim, 15. Mormântul să ni-l facă la margine de rìu > M.s. ni-l sape l.m.d.r.; 16. Pe amândoi ne pună > P.a n. du*[că] > Ne pună 'n încăperea aceluiaşi sicriu; 17. Şi vântu-o bate dulce sunând la capul meu > Simţi-te-voiu aproape pe veci de pieptul meu > De-apurure aproape vei fi de pieptul meu; [*data sublimată* ·] *1 Ianuarie 1880.*

[1] Cf. G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, II, pag. 37. « de altminteri ideea însăşi a *Scrisorilor* porneşte dela Horaţiu », dar afirmaţia s'ar cuveni dovedită.

variaţia ordinei *Scrisorilor* înlăuntrul ciclului le poate oferi. Căci ordinea aceasta, definitivă, aşa cum o cunoaştem din *Convorbiri* n'a fost dela început aceeaşi 1).

M-sul 2282, unul din ultimele caiete legate, în care poeziile sunt transcrise pentru tipar — chit că adaosurile şi prefacerile ulterioare le imprimă un patent caracter brouillonar — cuprinde câte şi cinci *Scrisorile*, în următoarea ordine, a filelor şi a numerotaţiei originare (notăm în dreapta, numărul ce au primit la tipărirea în *Convorbiri*)·

2282		**C. Lit.**
f.f. 18—24	*Scrisoarea I* (prim titlu *Scrisoare*): *De ce pana mea rămâne*	II
25—36	*Scrisoarea II, Stă castelul singuratec*	IV
38—55	*Scrisoarea IV* (titlu anex *Patria şi patrioţii*) *Un sultan*	III
59—68	*Scrisoarea III-a, Când cu gene ostenite* . . . . urmează *Pygmalion* (=*Apari să dai lumină*), etc.	I
84—90	*Scrisoarea V-a, Biblia ne povesteşte* . . . . urmează *Odă* [*In metru antic*], etc.	V

Trecem peste observaţiunile ce se pot face în marginea fiecăreia din cele două grupări, structura şi tâlcul ciclului variind dela una la alta 2), pentru a ne opri la reperul cronologic, ce s'ar putea deduce. Grafia şi celelalte elemente materiale ale caietului situează această transcriere din ms. 2282, cu foarte multe şanse de precizie, în anul 1880, ştiut fiind că în Ianuarie 1881 *Scrisoarea I*, în forma şi numerotaţia, definitive, era expediată la *Convorbiri* şi că operaţia acestor modificări cerea şi ea un timp oarecare

Insemnările dela Junimea, ale lui Titu Maiorescu nu ne dau, din nefericire, decât o vagă indicaţie. Trecând în revistă, într'o recapitulare sumară, evenimentele dintre Noemvrie 1879 şi Martie 1880, Maiorescu nota pentru răstimpul acesta, alături cu activitatea Mitei Kremnitz, cu nuvela lui Slavici, *Budulea taichii*, cu «mica farsă» a lui Caragiale, *Conu Leonida faţă cu reacţiunea*, toate în cadrul reuniunilor literare dela Junimea şi următoarele: «Câteva poezii nouă ale lui Eminescu, foarte frumoase, şi o satiră veche, de asemenea» 3). Nouă, la epoca aceasta, ce va fi în curând tipărită, singura de altminteri în 1880, era doar poezia *O, mamă* . . . (*Convorbiri Literare*, Aprilie 1880), ceea ce înseamnă că Eminescu citea din ineditele caietelor sale, unde se aflau câteva transcrieri gata de tipar. Afară dacă *nouă* nu va fi însemnat şi *ultime* şi atunci ar putea fi poeziile din *Convorbiri* pe Octomvrie 1879. Cât despre *satira veche* poate că trebue înţeles în sensul că va mai fi fost cetită în reuniunile Junimei, ceea ce se obişnuia, aşa cum poate, dat fiind că Maiorescu nu consemnează totul, va fi cetit şi întreg ciclul ce avea să apară. Ce e sigur, totuşi, este că *Satira* cetită la data aceasta aparţinea ciclului, anume grupat, din ms. 2282. O dovadă în plus despre aceasta o avem în volumul de tălmăciri al Carmen Sylvei şi Mitei Kremnitz, despre care s'a relatat la capitolul poeziei *Rugăciunea unui Dac*. S'a văzut acolo că ediţia a II-a din *Rumanische Dichtungen* urma să apară la câteva luni după întâia (ce nu se află în Biblioteca Academiei) până către sfârşitul anului 1880, de vreme ce Maiorescu din care luăm informaţiile, îşi publică studiul în numărul de 1 Ianuarie 1881. Că ediţia I-a nu putea să difere de cea de a doua, retipărită la aşa de scurt timp, e dela sine înţeles. Or, în aceste două ediţii, dintre Ianuarie-Decemvrie 1880, apărute înainte ca Eminescu să fi trimes la *Convorbiri*, se află traduse· *Satire III* (de fapt *Scrisoarea I*) şi *Satire IV* (de fapt *Scrisoarea II*) 4). Dacă *Scrisoarea I* poartă, ca şi în ms. 2282, numărul III, a II-a în schimb poartă un număr de ordine pe care nu-l întâlnim în manuscrisele poetului. Să fie o eroare a Mitei Kremnitz sau să fi existat, să zicem în 1879, un plan al ciclului, în care *Scrisoarea II* figura drept a *IV?* Ce e sigur e că informaţia are caracter oficios, căci de bună seamă tălmăcirile din *Rumanische Dichtungen* presupun o pregătire cel puţin de câteva luni, ceea ce ne duce, în cazul cel mai bun, în 1879. De reţinut, ca un ecou al

---

1) Pentru câteva din titlurile schimbate, se pot confrunta facsimilele respective, tipărite în vol. I· pag 131, 135 (p. *Scrisoarea I*), 153 (p. *Scrisoarea IV*).

2) In ce măsură această variaţie a ordinei poate fi subiect de comentarii şi poate duce la o interpretare sau alta, în raport cu gruparea ce se are în vedere, se poate bănui din următoarele rânduri: «Ca într'o nebuloasă, cea mai veche dintre *Scrisori*, aceea care a devenit *Scrisoarea II*, cuprindea elementele din care au crescut tuspatru scrisorile. Se confirmă şi pe calea aceasta că motivul primordial: poziţia nefericită a poetului în societate este axa creaţiunii eminesciene». (D. Caracostea, *Simbolurile lui Eminescu*, Academia Română, Memoriile secţiunei literare, 1939, S. III, Tom IX, Mem. 6, pag. 5).

Observaţiunea, pe cât de interesantă pe atât de justă, pleacă, de sigur dela considerarea ordinei din ms. 2282, reprodusă, aici, mai sus. Căci în această grupare, ciclul se deschide cu motivul «poziţiei nefericite a poetului», în timp ce gruparea definitivă subordonă motivul acesta înlăuntrul mai vastei teme· moarte - iubire — între care se desfăşoară, ca între două pietre de hotar, noua concepţie. O singură rezervă, cu privire la caracterul de «nebuloasă» din care se vor fi desfăcut «elementele . . . tuspatru Scrisorilor». Nu cunoaştem o atare versiune.

3) Titu Maiorescu, *Insemnări zilnice* . . ., I (1855—1880), pag. 329.

4) In *Rumanische Dichtungen*, Dritte Auflage, Bonn, 1889, numerotaţia urmează, cum e şi firesc, pe aceea definitivă· *Satire I* şi *Satire II*. — (Preciziuni, rectificative, în legătură cu apariţia celei de a doua ediţii din *R. D.* mai departe, la cap. *Luceafărul*).

atmosferei Junimei, denumirea de *Satire*, pe care Mite Kremnitz o folosește înaintea ediției Maiorescu din 1883 și care nu putea să plece decât din sugestiile reiterate ale criticului, care a și menținut-o în toate edițiile sale. Eminescu a folosit o singură dată (ms. 2260, 167) titlul *Satira I > Scrisoare* pentru *Scrisoarea II.*

Și pentru a încheia aceste considerații privitoare la elaborarea ciclului să mai adăogăm că 1880, anul în care se perfectează ciclul, e timpul celei mai intense activități ziaristice a lui Eminescu, anul când e titularul redactoratului-șef și când scrie, cel puțin o pagină pe zi, din ziarul *Timpul.* Perioadă febrilă, așa cum am mai întâlnit în activitatea poetului, ea este mediul cel mai favorabil, al unei întreprinderi, de greutatea și proporțiile elaborării acestui ciclu al *Scrisorilor.*

* * *

Sfârșită, în conturul ei quasi-definitiv, din manuscrisul 2282, în 1880, *Scrisoarea I* urcă, după cum se va vedea, la anii de studenție ai Berlinului, într'o primă redacție autonomă, iar în fragmente ce au fost cu timpul utilizate și topite în compoziția ulterioară a *Scrisorii*, chiar la anii de studenție ai Vienei.

Tipărirea acestor materiale, de epoci felurite, impune un început de sistematizare. Ea figurează în schema de mai jos, în care se pot distinge trei mari grupe:

I. A materialelor fragmentare dinainte de 1874.
II. A materialelor referitoare la cosmogonie.
III. A variantelor-autonome, dintre 1874—1880

Fiecare din aceste grupe sunt, după aceea, reluate într'o descriere anume și însoțite de lămuriri complimentare

I. Materiale dinainte de 1874

a) **2259, 266 v.—267 v.** (*Intr'a haosului lume . . ; Ce-i etern? . . .*) . . . . . cca 1872
b) **2290, 47—49** (*Moarte*) . . . . cca 1872—1873
2259, 267—267 v. (*3 strofe din* a), *ultimele*).
c) **2259, 161—163** (*Și ce capăt o să aibă*) . . . . cca 1873—1874

II. Cosmogonia

d) **2276^{II}, 18 v.** (*Cosmogonie der Inder, Imnul creațiunii — Rigveda*) . . cca 1873—1874
e) **2262, 116—116 v.** (*Imnul creațiunii — versuri albe*) . . . . cca 1876
f) **2306, 66—67** (*Imnul creațiunii — strofe rimate*) . . . . cca 1877
Anexe: text Iancu Alecsandri (1884)
text Teohari Antonescu (1889)

III. Versiuni-autonome între 1874—1880

A. 2258, 171—172 (*O vreme, ce trecând ai dus cu tine*). . . . . cca 1874
B. 2278, 36 v.—45 (*Ciudat izvod e omul . . .*) . . cca 1876
2262, 68
2260, 25
2280, 19—20
C. 2276^{I}, 48 (+47 v.) — 51 + 53 — 55 v. (*Cu gene ostenite . . .*) cca 1879
2278, 36 v. + 37 v.
2269, 50 v.
D. 2282, 59—68 (*Scrisoarea III-a. Când cu gene ostenite*) . cca 1880
2260, 181
2308, 166 v

I. Materialele dinainte de 1874 aparțin mai toate, ca atmosferă, *Poemului desertăciunilor*, despre care se știe că era terminat încă din 1872, dar pentru care tot mai schița episoade noui și în cursul anilor de studenție berlineză, așa dar între 1872—1874. Aceste materiale au dealtminteri tiparul metric al *Poemului* și sunt, sub raportul ideilor, variațiuni pe aceeași temă a deșertăciunii deșertăciunilor sau a geniului morții, care prezidă peste toate.

In ordinea vechimii, aceste materiale se seriază astfel:

a) **2259, 266 v.—267 v.** precedate de numeroase încercări, se încheagă în șase strofe, dintre care ultimele trei le-am trecut în subsol la fragmentul *b)* (*Moarte*) ale cărei variante anterioare și sunt. Lecțiunea acestui fragmente din cele mai dificile, din pricina caracterului său patent brouillonar, ceea ce se poate observa și din multiplele semne de dubiu —* — ale transcrierii noastre. După întâiul vers al strofei-exercițiu și după începutul întâiei strofe a fragmentului închegat am dat acestui text o dublă numire *Intr'a haosului lume . . . — Ce-i etern? . . .*

De reţinut: ca şi pentru celelalte fragmente, cercetătorul va identifica cu uşurinţă, acele versuri sau imagini, ce au trecut, prin succesive prefaceri, în ţesătura *Scrisorii I-a*. A le fi tipărit altminteri decât aşa, a le fi aruncat, adică, în vreunul din numeroasele subsoluri ale vreunei versiuni autonome, încărcată în deajuns şi fără de aceasta, ar fi însemnat să complicăm, tehniceşte, ediţia. In felul acesta, grupul de materiale dinainte de 1874, ca si cel al cosmogoniei de altminteri, apar ca nişte mici dar orânduite depozite, de care, însă, tot cel ce studiază un aspect mai mare sau mai mic al *Scrisorii I* e ţinut să ţină seamă, şi la care trebue să facă apel.

a) 2259, 266 v.—267 v.

Brouillon jalonat pe f. 267 — închis în chenar — în chip de memento :
Il reproducem aidoma, cu spaţiile originare. Unele versuri sunt şterse. Lecţiunea nu totdeauna sigură.

Intr'a haosului lume trimeţi colonii de stele

Pe câmpiile albastre ale cerurilor tale*
Stupi bătrâni trimiţi tu ['n] lume mândre colonii de stele (*a*)
Ce roind în fluvii albe se 'mprăştie 'n [in]finit

In a raiului prisacă stă moşneagul plin* de zile (*b*)
Dumnezeu ~

Pe-ale cerurilor câmpuri, mâni* albastre culeg miere
Pe câmpiile albastre ale cerurilor nalte

Brouillonul se încheagă îndată în strofa, de mai jos :

In câmpiile albastre ale cerurilor — pleacă
Colonii de stele de-aur dintr'a raiului prisacă
Ce roind în fluvii albe se 'mprăştie 'n [in]finit
Ele culeg, mierea vieţii, ceara faptei şi 'nspre sara (*c*)—(*d*)
Vecinicieì lor, în stupii vechi şi negrii se 'ntorc iară (*e*)
Dormind evi până l'a unei vieţi [din] urmă* răsărit. (*f*)

(*a*) Ca un stup bătrân trimiţi tu > Stupi bătrâni etc.;
(*b*) In a cerului prisacă etc.
(*c*)—(*d*) Ele culeg mierea vieţii, ceara faptelor pe cale*(*c'*)
Colbul de pe a lor aripi ~
(*c'*) E.c m.v., ceara vis[elor]> E.c m.v., c. faptelor etc.;
(*e*) Vecinicieì lor se 'ntorc iar > Vecinicieì lor în stupii cei bătrâni se întoic iară,
(*f*) Dormind evi de întuneric pân l'al vieţii > D. evi până etc.

Strofa aceasta încbegată e ştearsă Pe fila albă din stânga (*266 v*) *sunt redactate următoarele 3 strofe, ce desvoltă pare-se ideea strofei şterse, concentrată întâiu în nota marginală, de pe aceeaşi filă din stânga* (întâiu — *dar cu certitudine nu s'ar putea spune ; nu cumva nota, e redactată în timpul lucrului celor 3 strofe?*)

Stup bătrân eternitate — roiuri tu
trimiţi de stele — ca să împle
ceru-albastru — (*a*)
Colonii . . . . ~

(*a*) Cerul albastru.

Ce-i etern? Cine consumă sâmburul aurit din soare?
Lumi* 'nmpinge spre peire ca isvoarele 'nspre mare (*a*)
Ca şi vremea 'n orologii e 'mplântată adânc în noi (*b*)
Cine filele albastre şi 'nstelate le întoarce (*c*)
La a Creaţiunii carte . . . cine firul lung îl toarce (*d*)
Din fuiorul Veciniciei pân în ziua de apoi?

(*a*) Cine 'nmpinge spre peire etc.; (*b*) Cine 'ntoarce 'n orologii > Ca şi vremea etc
(*c*)—(*d*) Cine filele 'nstelate dela creaţiunei carte
Le întoarce ~

Ca din stup roiesc din tine toate firile bizare (*e*)
Toți piticii de o ziuă — ce trăiesc fluturi 'n soare
Unu-i rege, cu 'ngâmfare, șeade pe un strop aurit (*f*)
Altul măsură cu palma lumea — unii* munți de neauă (*g*)
Altu-aleargă cu iubire dup'o floare ca și-o steauă —
Și în felul său în lume fie care-i fericit (*h*)

Ș'apoi plini unii cu mierea cea mult dulce-a 'nțelepciunii
Alții în* table de ceară scris-au cu deșertăciunii (*i*) ~
Alții și-au pierdut viața în lumină și 'n amor
Și 'n spre sară se 'ntorc toate generații de albine (*j*)
Cu-ale lucrului lor roade încărcate 'n întuneric (*k*)
Când în vecinicie apune soarele veacului lor (*l*)

b) **2290, 47—49,** fragment tipărit și de Chendi în ediția sa de *Postume* sub titlul *Moarte*, cu unele lecțiuni eronate, d.p.: *surprinși* pentru *suspinși*, *espirarea* pentru *espiarea*, *câmpie* pentru *risipă*. In manuscrisul acesta, fragmentul e lipsit de punctuație, anume versuri nu sunt finite — ceea ce înseamnă că a fost copiat după un brouillon anterior — dovadă cele 3 strofe ultime din *a)* 2259, 267—267 v., care au fost trecute în subsol, aici, și care, dimpotrivă, nu sunt lipsite de punctuație.

Manuscrisul, în care figurează *b)*, e cunoscutul carnețel cartonat de Viena-Berlin, cu care ne-am întâlnit și în primul volum al ediției de față, cu prilejul câtorva din poeziile de epocă. Ceva mai departe (f. 87) în același carnețel, ciorna telegramei către Xenopol, prin care cerea să i se avanseze « minimum pe o lună » stipendiul Junimei, iar pe ff. 85 v — 87 însemnări de orar al câtorva cursuri precum

Neuere Geschichte — Prof. Droysen 5—6
Ü. Sitten u. Gebrauche der Ägypter — Lepsius 2—3
Entwickelung u. Kritik der hegelschen Philosophie — Althaus 11—12
Ü. philos. u. polit. Optimismus u. Pessimismus — Duhring 6—7

ce se întâlnesc, singurele patru, chiar așa orânduite în carnetul de student al lui Eminescu pe semestrul 2 *(von 21 April 1873 bis 15 August 1873)*, ale cărui date și obiecte ale cursurilor sunt caligrafiate chiar de el. Alte detalii, referitoare la întâiul semestru sau la cele două semestre din 1873—1874 în cele două carnete *Anmeldungs-Buch des Studirenden Michael Eminescu aus Bottuschan in Rumanien. Inscribirt in der philosophischen Facultät der Koniglichen Friedrich-Wilhems-Universitat zu Berlin* (ms. 2255, 281—290), a căror reproducere integrală nu își avea locul aici.

(Un alt orar, al cursurilor berlineze, la drept, medicină și filosofie, cu specificarea materiilor și profesorilor în ms. 2280, 34 v — 35).

Ele se mai întâlnesc, de asemeni și în tabloul prelegerilor publicate în *Litterarische Centralblatt* pe 1873—1874 și din care transcriem câteva, lăsând pe cetitor să se oprească la cele indicate de Eminescu sau la alte câteva din cele ce interesează aici·

Vorlesungen im Sommersemester 1873
28: Berlin. Anfang· 21 April

... Droysen: vorgriech. Geschichte; neuer. Gesch. vom Westphal Frieden bis zum Tode Friedrich's d Gr.; histor. Uebgn.
Ebel: vergl. Grammatik der slav. Sprachen; die Bedeut. des Sanskrit.
Harms: allgem. Gesch. der Philosophie; Psychologie.
Haupt: Perser des Aeschylus; Briefe des Horatius; Erklär. der Aeneis im philol. Seminar.
Lepsius: uber Sitten u. Gebräuche der Aegypter; agypt. Denkmaler; agypt. Grammatik.
Mommsen: Gesch. der rom. Legionen; Uebgn auf dem Gebiete der rom. Geschichte
Mullenhoff. dtsche Grammatik nebst Erklär. altdeutscher Sprachproben; altdtsche Metrik; Erklär. der Gedichte Walthers von der Vogelweide nach Lachmanns Ausgabe, Uebgn. sein. dtsch. Gesellschaft.
Weber: Sanskrit-Grammatik: Kalidâsa's Mâlawicâ u. Agnimitra; Erklar. der Hymnen des Rigveda

---

(*e*) str[eine]* *sau* str[anii]* > bizare; (*f*) strop de aur > s. aurit; (*g*) — altul > alțu > unii*; (*h*) Și 'n a lui închipuire fiecare-i fericit, (*i*) *Situația grafică a versului e următoarea :* Alții în* table de ceară pline [*șters*] scris-au (cu visele) deșertăciunii, *și încă un* cu *deasupra parentezului, pentru care oferim următoarea succesiune și următoarele presupuse intenții :* Alțu în* table de ceară pline > A.î.* t.d c. cu visul deșertăciunii *sau* Alții în* table de ceară scris-au cu deșertăciune — *Versului dela etaj i-am păstrat fizionomia originară*, (*j*) Și 'n spre sară se 'ntorc toate generațiile pline; (*k*) Cu lucrarea > Cu lucrările lor > Cu-ale lucrului etc.; (*l*) C. în v.a. soarele vieții lor.

od. Atharvaveda; Zend- od. Pâli-Grammatik; Sanskrit, Pâli od. Zend.

Zeller: Logik u. Erkenntnisstheorie, Rechtsphilosophie; ub. das Wesen der Religion.

Althaus: allgem. Gesch. der Philosophie bis zum 18. Jahrh.; Entwickelung u. Kritik der Principien der Hegelschen Philosophie; Logik u. Lehre vom Erkennen.

Duhring: Gesch. d. Philosophie von ihren Anfangen bis zur Gegenwart im Geiste s. « Krit. Gesch. d. Philosophie »; uber philos. u. polit. Optimismus u. Pessimismus im Geiste u. Schrift « Werth des Lebens » u. mit bes. Rucks. auf d. Autoren ersten Ranges, wie Bruno, Macchiavelli, Schopenhauer, Byron u.s.w ; philos. Wissenschaften; ub. moderne Naturforscher u. Mathematiker 1. Ranges z. Th. nach d. Grundsätzen s. « Gesch. d. Principien d. Mechanik »; Nationalokonomie einschl. d. Volkswirthschaftspolitik, im Sinne s. « Cursus d. National und Socialokonomie; staatswissenschaftl. Privatissima.

Marcker: Principien d Ethik d Alten nach Aristoteles, Philosophie d. Kunst d. Alten, Rhetorik; rhetor. Uebgn.

b) 2290, 47—49

Moarte, tu îmi pari o noapte neagră, naltă și întinsă,
Iar în mijloc de 'ntuneric o făclie stă aprinsă
In nemărginirea vremei și a lumii, atârnând
Din trecutu 'n întuneric în viitor de întuneric
Merge lângă facla vieții a ființelor chimeric
Șir La finea razei vieții umhre 'n umbră dispărând

De s'ar stinge-aceà făclie, ce mai este lumea? — tu.
Ce-mi pasă dacă făclia aide petrecerei tale?
[ ]
Care e viermele vremei? Cine lumea o împinge
Spre peire, Judecata generațiilor stinge
Și vârtelnița veciei o întoarce într'un fel?

Stele 'n ceruri, flori pe câmpuri, toate câte-s trecătoare
Sunt împinse spre peire, ca isvoarele spre mare,
Și eternă-i numai moartea — jucăria ei e tot
Ea trăește, iar nu lumea. Părând altfel tot deuna
Și fiind în veci aceeași, ea-i enigma, ea e runa
Cea obscur' a istoriei, a naturei și a tot

Moarte — odată în vecie se trezește fie-care
Și făptura [lui] în juru-i vede visele-ți bizare
Ci în loc de-a te pricepe, el s'apucă de luptat
Contra ta. Viaț' Omenirei lungă lupta e cu tine
Obeliscii în risipă*, piramidele 'n ruine
Piedici sînt ce le-au pus omul l'al tău pas înfricoșat

Spre-a pricepe-a tale visuri omul mic se întreține,
Nesimțind c'a lui viață e-orologiu pentru tine,
Nu te crede în el însuși, ci te caută în vânt
Și tu 'n el, pe or ce fibră, pe or ce rază de gândire,
Miști cumplita ta putere Astfel fără contenire,
Or ce pas îl face 'n lume, e un pas înspre mormânt.

Dar în noi este un cevà, care adânc samănă ție
Ca și tine a lui spațiu se întinde 'n vecinicie
Și în marginile noastre el icoană este — a ta —
Sufletul. El *ne* consumă în folosul tău și ție
El îți arde gata vecinic de-a lăsà a lui chilie —
Numai spre a te 'nțelege, se coboară 'n noi câtvà.

Odată 'n mijlocul eternităţii
Se naşte orşi care muritor,
Să vadă toate visele vieţei
Din treapta 'n care stă. Unul cu dor,
Iar altul cu desgustu adânc al greţei
Unul rîzând, altul nepăsător.
Nebuni şi 'nchipuiţi — toţi înnapoi
Se 'ntorc precum veniră — tâmpi şi goi.

O greşală universul a comis. Din nemişcarea
Cea eternă în trecutu-i, viermui un punct — din care
Işi scrinti tot infinitul paraliticul lui somn.
Ş'espiarea lungă, cruntă, a pornirii lui rebele
E viaţa. Spre-ecuilibrul liniştitei întocmele
Realeargă tot ce este cu dor lung, nestins, insomn.

Şi de-aceea de surprindem strania aceà simţire
Ce cuprinde ca o spaimă sufletu 'n nedumerire
Când ca o pană în aer, ne* simţim suspinşi în timp —
Indărăt o vecinicie şi 'nainte-o vecinicie
De nisip un mic grăunte într'a Africei pustie
Nu se simte-atât de singur.

Ceea ce ne bate 'n suflet, când mai rar şi când mai iute,
Ce ne pune între cele viitoare şi trecute
Este moartea.
Ca şi vremea 'n orologiu ea trăeşte 'n noi.

Furnicar pământul este pe a cerului câmpie
Şi 'n lumina caldă, clară ese neagra colonie
De fiinţe 'nchipuite murmurând neîncetat, (*a*)
Microscopice popoare — efemeri regi — popime, (*b*)
Se succed în generaţii, fără ca să-i ştie nime,[—] (*c*)
Invăţaţii — neam de popă 'nchipuit şi îngâmfat. (*d*)

Şi se ceartă pentru glorie, pentru ţări, pentru ştiinţă
Fie care veac li-aduce altă scus'* altă sentinţă (*e*)
Pentru ceartă. Şi din toate întrebările din timp — (*f*)
Pentru care 'n veci murmură furnicarul, ce se vede? (*g*)
Vanitate. Fie care din furnicărime crede (*h*)
Că-i grozav şi c'a lui glavă merită cununi şi nimb. (*i*)

2259, 267—267 v.

S'a anunţat, în notiţa respectivă că ultimele 3 strofe din a) *sunt în realitate o versiune anterioară a ultimelor 3 strofe din* b) (Moarte). *De aceea le raportăm aici, notând numai diferenţele :*

(*a*) *după versul acesta urma, în* a) *:*

Unu-i rege — cu 'ngâmfare crede [că] l'aude cerul
Altu-i popă şi se crede că în el poartă misterul
Creaţiunii ~

din cari o parte a trecut în strofa : Ca din stup . . . *din* a) *şi alta în versul ce urma* Microscopice popoare . . . *în două redacţii:*

(*b*) Microscopice popoare — efemeri regi, popi obrasnici > M.p — efemerii regi — popime; (*c*) S.s.î.g ,f.c. s.-i. ştie nime —; (*d*) Invăţaţii neam etc.; (*e*) Fie care v.l -a. altă scusă*' altă sentinţă, (*f*) Pentru ceartă — Şi din toate întrebările din timp [*Primul* din *şters din eroare*]; (*g*) Pentru cari 'n veci murmură furnicarul în revoltă > P c.'n v.m.f. ce se vede —, (*h*) Vanitate? fie care din f. crede; (*i*) Că-i mai mult decumu-s ceilalţi > Că-i grozav etc.,

Muști de-o zi, ce 'nchipuite treceți, ați uitat cu totul (*j*)
Că 'ndărătul lumii voastre mici de-o măsurați cu cotul
E-o vecie — că 'nainte-i o vecie este iar (*k*)
Că 'n nemărginirea lumii și a vremei ea-i o clipă (*l*)
Suspendată. Vană-i cruda a puterilor risipă — (*m*)
Visele voastre o 'ngreun, ș'o îngreună 'n zădar. (*n*)

Din a morții sfântă mare, curg isvoarele vieții
Spre-a se 'ntoarce iar într'însa.

c) **2259, 161—163,** fragment de 13 strofe, denumit după versul cu care începe: *Și ce capăt o să aibă astă comedie lungă*, în care se întâlnesc, cristalizate, cele mai multe din cugetările amare, ale *Scrisorii I-a*. Anume ameliorări, cu creionul, mai târziu, se situiază prin anul 1874.

Tot aici ar fi de amintit o serie de imagini și versuri, făcând parte din *Poemul deșertăciunilor*, pe cari unii dintre editori le-au desprins dela locul lor și le-au înregistrat între materialele de pregătire ale *Scrisorii I-a*. Ceea ce, evident, este prea adevărat. Cum ele aparțin însă unor postume, ce se vor edita la timpul lor, cercetătorul le va putea urmări în textul integral. In orice caz ele nu au caracterul de variante, hotărîtoare, ca acela pe care îl atestă fragmentele *a)*, *b)*, *c)*.

Aceeași observație, cu privire la monologul, înrudit ca temă, din 2276 II, 62—64, unde de asemeni se întâlnesc imagini înrudite și care își va afla locul între «Postume».

c) 2259, 161—163

Și ce capăt o să aibă astă comedie lungă?
E un scop în învârtirea-i, or o țintă s'o ajungă
După care ziua a șaptea va [î]ncepe veacul său
Ziua fericiri 'n lume, ziua păcei cei eterne —
A ! ei mint — ei mint cu toții pretestând o țintă mare
Orbi se duc, cu dânșii lumea tot din mai rău în mai rău.

Nu vedeți că tot ce 'n lume se numește 'naintare
Și lumină și știință, sunt din ce în ce isvoare
Tot mai multe de 'ndoială, de durere și amar?
Nu vedeți ce schimb demonic — — Vă dați pacea cea bogată
Liniștea, firea 'nțeleaptă, inima voastră curată
Pe invidia mărirei și pe sdrențe înzădar —

Da acesta e demonul — ăsta* viermele-omenirei
Lupta, alergarea-eternă după culmile mărirei
De-o ajungi — nemulțămit ești, tot mai sus și tot mai sus,
Ochiu-avar se ațintește, tot mai mare și mai mare !
Fericit? . . . nici vrei a fi chiar[—]toată cruda* aspirare
E nemărginită . . . 'n urmă — — peste toate s'au depus

O lopată de țărână . . . Mâna ce au dorit toate
Ce-a luat cu ea? — Nimica — — Aspirările bogate
Ce nu le 'ncăpeà pământul, le-a 'ncăput trei scânduri lungi
Ș-astfel ai trecut—o umbră— —Un convoiu de 'nmormântare
Splendid — ca o ironie, cu fețe nepăsătoare
Nici o lacrimă în urma-ți — te urmează 'n șiruri lungi

(*j*) Nu gândiți voi vreodată muști de o zi – Ați uitat cu totul > Muști de o zi ce'nchipuite treceți – Ați uitat c. t., (*k*) E-o vecie, că nainte-i etc.; (*l*) Că e 'nconjurată > Că 'n nemărginirea etc.; (*m*) Suspendată — Că de-a voastre > Suspendată — O scântee* lesne cade în risipă; (*n*) Visele voastre o 'ngreun — ș'o îngreun înzădar.

c).— 1. Ș'apoi ce capăt > Și ce capăt etc.; 2. E.u.s.î. învârtirea-i, este o > E. u.s.î.î.-i, or etc.; 3. *de fapt :* va 'ncepe (*sic*), 4. cei eterne *șters, fără a mai fi fost înlocuit ;* 9. T.m.m.de 'ntuneric, de durere și amar?; 10. N.v.c.s.d. — — Vă dați pacea sufletească, 11. L. firea cea blândă, inima etc.; 13. ăsta* *sau* este*? 17. Despre fericit? . . . > Fericit n.v.a.f.c. toată' [*silab. ind*.]* > Fericit etc.; 18. E nemarginea* . . . în urmă — — p.t. s'au d. 20. Ce-a luat cu sine > C.-a l. cu ea? etc.; 21. C.n.l.'n.p. le-a 'ncăput sicriul mic > C.n.l.'n.p. le-a 'ncăput trei scânduri mici*, 23. S.c.[o.]i. masc[a]* > S.c.[o.].i. cu fața nepăsătoare;

Spre a face 'n mic aceea ce tu ai făcut în mare
Firi* de-o zi, peste mormântu-ți vor vorbi cu glasul tare
Nu spre-a te mări pe tine, — spre-a se lustrui pe ei
Sub a numelui tău umbră — — Ce-i urmarea de la toate?
Pentru oameni ura, truda și dorinți nelimitate
De-a se-ajunge, de-a se 'ntrece — iar pentru tine nimic! —

Bun, frumos și sânt nimica-s față cu-această pornire —
Virtutea — o nerozie, geniul — o nefericire —
Frumusețea — o marfă scumpă, sânțenia — un surîs
Ce' și permite or și cine — Iubirea de mult e moartă
Lumea — un cămătar mai este, ce-o rîzândă mască poartă
Ca să 'nșele pe or și cine — Dumnezeul cel proscris

Iși retrage-a sale raze dintr'o lume nomolită*
Ei gândesc că el nu este. Ghiara rece și cumplită
A demonilor n'o simte nimeni, nimeni apăsând
Demonul deșertăciunii, al mărirei, al averei,
Demonul crud și [i]ronic al minciunei ș'a 'nșelării
In fie care din oameni mânile-și freacă rîzând.

Spre blăstămul ăstor veacuri geniul nu mai apare
Frumusețea se retrage 'ntr'a istoriei sanctuare
Mângâerile-i eterne nențelese-acum rămân
Iar sigilul ăstor vremuri, pentru nerozi opintirea
Pentru cuminți — disperarea. Ea deschide-atunci privirea
Pentru-a bibliei sentință: — «Că un demon au adus

Moartea 'n lume». — Vălul negru, ce pe ochi se lasă dulce
Când un suflet de-oboseala cugetării să se culce
Vreà în noaptea neființei — asta? — — asta moarte nu-i.
Este o trecere firească — — Este-un ramur de olivă
Unde liniștea eternă te așteaptă ... Și naivă
Lumea zice că 'n Valhala, în Olimp, în cer te sui.

Moarte-i num' aceia care demonul în lume-aduse
Să te stingi făr de speranțe — să vezi la nimic reduse
Toate lungile dorințe, — — să vezi că răsplata ta
Nu-i dorința de a plânge, ci aceea de-a te 'ntrece
Și a rîde-apoi de tine, și politicos și rece
A șopti: el a fost ceva pentru — pentru vremea sa.

Neputând să te ajungă — crezi c'or stà să te admire?
Ei vor încerca să-și rîdă de nepractica ta fire
Și vor aplaudà cu* hohot* pedante[s]cele-încercări
De-a te umili — s'arate, că n'ai fost v'un lucru mare,
C'ai fost om — om ca și dânșii — măgulit e fie care
Că n'ai fost mai mult ca — dânsul —. Și prostatecele nări

---

27. N.s.-a.t.m.p.t., — ci spre > N s.-a t.m.p.t., — spre-a se etc ; 33. F -o.m.s., s. — un dispreț. 38. 1° E.g.c.e. nu este. Și domnia* cea cumplită > 2° E.g c.e.n.e. Mâna > E g c.e.n e. Ghiara etc.; 39. *continua pe 38 varianta 1°* A demonilor mărirei, aurului > A demonilor n'o simte nimeni, nimeni dintre ei; 40. D. mărirei > D. deșertăciunii etc.; 41. Demonul crunt și [i]ronic etc.; 43. S b.ă.v. geniul nu se mai naste; 45. acum rămân *închis în parentez ulterior, creion, pentru a fi înlocuit, dar neoperat, cu același creion un ipotetic* s *după* nen-țelese s; 46. I s ă.v., pentru uni-i opintirea. 47. P. alții — disperarea, etc.; 48. Pentru frasa biblică >P.-a bibliei etc.; 49. Moartea 'n lume». — Stingerea > M.'n.l.» — Umbra > M.'n.l.» — Vălul etc.; 52. Este-o trecere firească — — Plâns iubit te stingi din lume; [*Emistihul dela etaj :* Este-un ramur de olivă, *cu creion ulterior și totuși rimând cu versul ce urmează — legătura poate că nu e operată în întregime — dar și în forma aceasta versul câștigă în mister, în poezie*; 55. Moarte-i aceia pe care d. î.l.-a.; 60. A șopti: el a fost mare pentru — pentru vremea sa; 63. Ș.v a.c*h.* toate micile încercări,

Şi le îmflă fie care c'o familiară mină
Când de tine se vorbeşte. Te poate trage în tina
Inimei lui cei uscate — Şi fie care pigmeu
Cu tine-atunci se măsoară — şi trăsurile-i întrege
El în tine [le] revede — Tot ce nu poate 'nţelege
In a ta vorbă or faptă — zice că e sec* şi rău

Ah ! sufletul de ţi-ai stoarce cu simţirea-i şi lumina-i
Spre-a le-o da lor . . . Ei câtà-vor mâna de ţărână, tina
Cu fireştele-i greşele, ce a fi au trebuit
Spre-a purtà acele doruri. Intr'o vorb a obosirei
Intr'o faptă nenţeleasă, înspirările orbirei
Mult mai mult îi va atrage, decât tot ce ai gândit.

II. Cosmogonia Ca şi pentru *Rugăciunea unui Dac*, problema izvoarelor ce au inspirat tabloul originei lumilor în *Scrisoarea I*, nu numai a preocupat dar a şi îndârjit pe cercetători, cari nu odată însoţesc textul propus cu vii note polemice. Lăsând studiilor sau bibliografiei respective sarcina de a grupa numele şi contribuţiile diferiţilor cercetători, ne vom opri la câteva din sursele indicate, chiar în manuscrisele poetului şi după aceea la câteva texte, ce şi sub raportul cronologiei şi sub acela al valorii lor intrinsece ni se pare că merită să fie reţinute.

d) In ms. **2276** ^{II}, **18 v.**, cu o frumoasă scriere gotică, cu cerneală neagră, într'un caiet de cursuri, figurează un capitol intitulat *Cosmogonie der Inder*, care şi începe cu *Imnul creaţiunii* din Rig Veda, după care urmează exegeza lui Că avem aface cu note de curs se poate lesne vedea, confruntând vecinătăţile şi tabloul prelegerilor, reprodus mai sus. Câteva pagini mai departe, (f. 22 v. sq.), cu acelaşi scris şi aceeaşi cerneală, note din N. G. (Neuere Geschichte) cursul lui Droysen şi ceva mai departe (f. 30 sq.): *Ü. S. u. G. der Egypter* 12/6 (cursul lui Lepsius), ceea ce constitue un bun reper cronologic. E vorba aşa dar de luna Iunie şi de semestrul de vară — mai curând din 1873 (cf. mai sus).

Transcriem acest text nu numai pentru importanţa lui cronologică dar pentrucă e o redacţie, deşi ritmată, dispusă în proză, a Imnului Creaţiunii şi după aceea pentrucă de el se va fi servit, fără îndoială, poetul, când a început să redacteze versurile albe ale versiunii următoare din *e*).

d) 2276^{II}, 18 v.

Cosmogonie der Inder

Da war nicht Sein, nicht Nichtsein, nicht das Luftmeer — nicht das gewoben Himmelszelt da droben — Was hullte ein? wo barg sich der verborgne? War's wol die Wasserflüt, der jähe Abgründ? Da war nicht Tod — Unsterblicher war nirgends. Nicht schied die dünkle Nacht vom hellen Tage. Er hauchte hauchlos in *sich selbst* der *Eine* Anders als dies ist furder nicht gewesen. So dunkel war's, ein unerleuchtet Weltmeer, so lag das All im Anfang tief verborgen; das Eine war* gehullt in durrer Hulse Wuchs ŭ. erstand kraft seiner eig'nen Warme. *Und Liebe uberkam zuerst das eine, der geistigen Inbrunst erster Schopfüngssame, im Herzen sinnend spurten weise Seher, das alte Band, das Sein an nicht Sein bindet.* Der Strahl den weit ŭ. breit die Seher sahen war es im Abgründ, war es in der Hohe? Man streute Samen, es entstanden Machte — Natur lag ūnten, oben Kraft ŭ. Wille. Wer weiss es denn, wer hat es je verkundet, woher sie kam, woher die weite Schopfüng? Die Gotter kammen später denn die Schopfung — wer weiss es wol, von wonnen* sie* gekommen? — Nur er* aus dem sie kam, die weite Schopfüng, sei's das er selbst erschūf sei's das er* nicht that, er der vom hohen Himmel her herabschaūt, Er weiss es wahrlich, oder weiss auch er's nicht? . . .

e) Pornind dela textul de mai sus, al *Imnului creaţiunii*, Eminescu încearcă o întâie transpunere în versuri albe şi în acelaşi ritm iambic al originalului, în ms.-ul **2262, 116—116 v.** Pe contrapagina filei de început, deci pe fila 116 v. se află acele patru strofe traduse tot din Rig Veda şi pe care le-am reprodus la *Rugăciunea unui Dac*. Incepute în acelaşi timp, circa 1876 la Iaşi, motivele folosite în *R. u D.*, caşi acestea din *Scrisoarea I*-a (cosmogonia) pleacă din acelaşi izvor al poemului indian.

---

70. C.t.-a.s.m — şi icoana sa nătângă; 71. El în tine o revede etc ; 75. Cu greşelile ei > Cu fireştele-i greşele, ce-aste doruri au purtat; 77. Intr'o faptă fără noimă > I.'o.f. nenţeleasă etc.

d). — 11. Incepând cu rândul acesta, lecţiunea e mai puţin sigură. Unele inconsecvenţe în forme (Schopfung şi Schopfüng) sunt ale originalului. Cetitorul, dornic de verificări, are la îndemână alăturatul facsimil. Pentru o parte din exegeza acestui text, să se citească urmarea la capitolul *Kamadeva*.

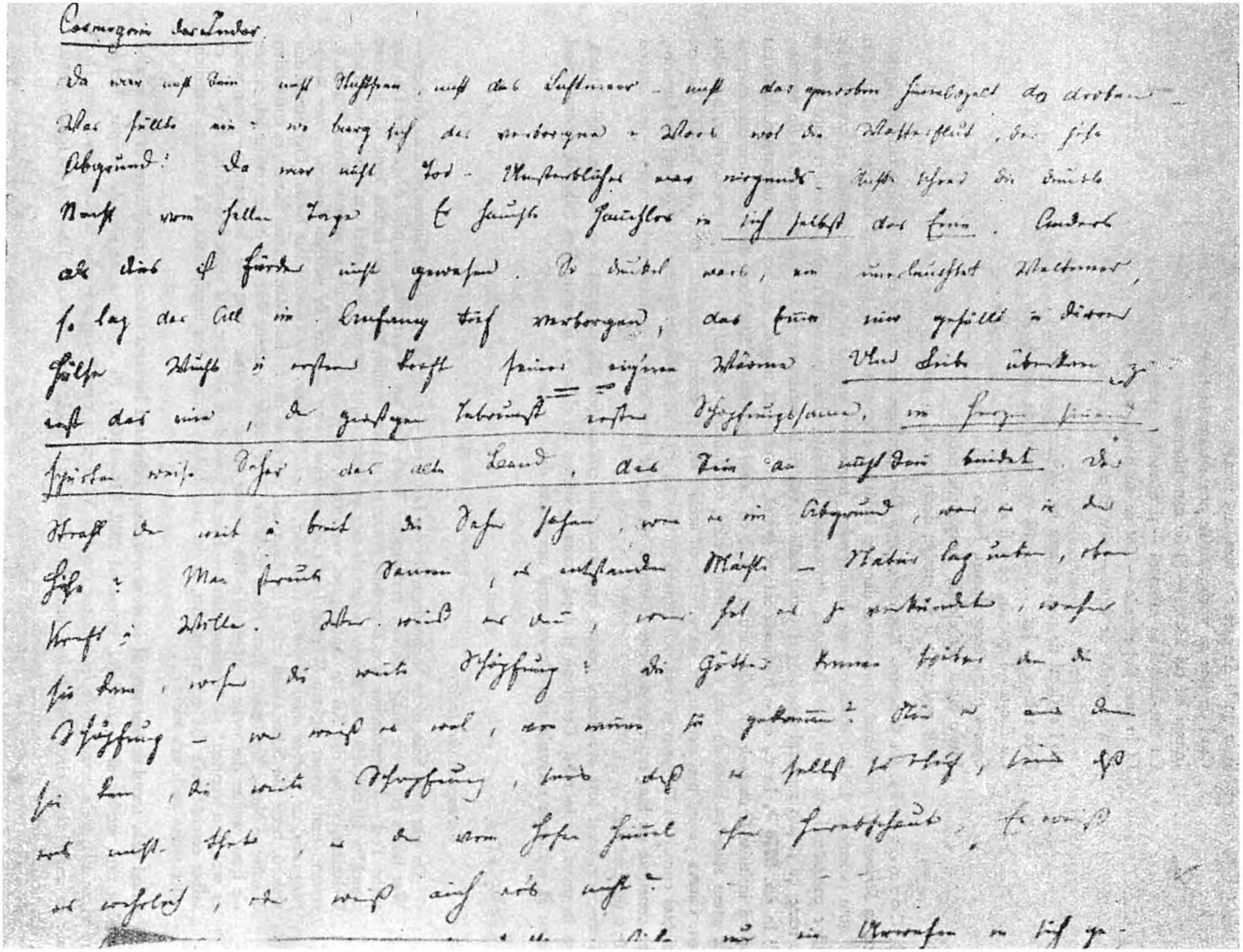

Cosmogonie der Inder.

Da war nicht Sein, nicht Nichtsein, nicht das Luftmeer – nicht das gewölbte Himmelszelt da droben – Was hüllte ein? wo barg sich der Verborgene? War's wol die Wasserflut, der tiefe Abgrund? Da war nicht Tod – Unsterbliches war nirgends – nicht schied die dunkle Nacht vom hellen Tage. Es hauchte hauchlos in sich selbst das Eine. Anderes als dies ist fürder nicht gewesen. Die Dunkel war, ein unbeleuchtet Weltmeer, so lag das All im Anfang tief verborgen; das Eine nur gehüllt in dieser Hülse Nichts und erstand kraft seiner eigenen Wärme. Und Liebe überkam zuerst das Eine, des geistgen Urbrunst erster Schöpfungssamen. Im Herzen fühlend spielten weise Seher das alte Band, das Sein an Nichtsein bindet. Der Strahl, den weit und breit die Seher sahen, war er im Abgrund, war er in der Höhe? Man streute Samen, es entstanden Mächte – Natur lag unten, oben Kraft und Wille. Aber weiß es denn, wer hat es je verkündet, woher sie kam, woher die weite Schöpfung? Die Götter kamen später als die Schöpfung – wer weiß es wol, von wannen sie gekommen? Von wem sie kam, die weite Schöpfung, und ob er selbst sie schuf, und ob er nicht schuf, er, der vom hohen Himmel ihr herabschaut, der weiß es wahrlich, oder weiß auch er's nicht?

nur ein Urwesen in sich ge-

Manuscrisele Academiei Române COSMOGONIE DER INDER 2276^{II}, 18 v. (16.5 cm. × 20 cm.)

— cam jumătate (12.5 cm) din filă; apoi mărită —

Manuscrisul are toate atributele brouillonare și e de o lectură oarecum dificilă și nesigură, ceea ce justifică trancrierea și necompletă și defectuoasă, la Botez. Despre această traducere Botez scria (ediția sa, pag. 372) că «n'a putut fi făcută decât cel mai târziu pe la sfârșitul anului 1874 deoarece prima încercare de a o prelucra în versuri rimate se găsește în ms. 2306, 66—67, la începutul unei versiuni a poeziei *Rugăciunea unui Dac* pentru care era și destinată căci Eminescu nu concepuse încă *Scrisoarea I*, etc....». Argumentație falacioasă, cum s'a putut vedea din cele expuse și care se poate verifica din percurgerea versiunilor autonome (III tip A). Traducerea aceasta e din 1876 și din aceeași vreme cu traducerea respectivă pentru R. *u. Dac.* Iar *Scrisoarea I*, fără a fi denumită astfel, figurează într'o versiune autonomă, versuri albe, nesemnalată de Botez, în ms. 2258 (tip A).

Pentru anume lecțiuni greșite ale transcrierii acestui text în ediția Mazilu, cf. Perpessicius, *Lecțiuni eronate sau despre obligativitatea asteriscului* în *Preocupări literare*, VII, 5, Mai 1942.

e) 2262, 116—116 v.

Atuncea neființa, ființa nu erau
A aerului mare, boltitul cort din ceriu
Ce-acoperà atuncea?... Și 'n ce se ascundeau
Acele-acoperite... Au în noianul apei
Au în genune...
Pe-atunci nu erà moarte, nimic nemuritor
Și noaptea 'ntunecată de ziua cea senină
Nu erà despărțită
Și fără de răsuflet suflà în sine însuși
Ne mai numitul* Unul... Și-afară de aceste
Nimic n'a fost pe-atuncea
Ș'atât de întunerec erà, ca un okean
Neluminat, și totul era adânc ascuns
In început. Și unul, învăluit în coaja-I
Uscată, prinde viață din tainica* căldură
Ce singur el o are.
In început pătruns'au iubirea pe-acel unul
O sete sufletească [—] a facerii sămânță [—]
Și cercetând în inimi aflat-au înțelepții
Puntea, care ființa unia cu neființa
Iar raza* ce în caos* văzură înțelepții
Au fost-au în adâncuri sau* fost-au de asupra [?]
Semințe presărară, născutu-s'au tării
Jos firea, sus se 'nalță puterea și voința
Dar cine oare-o spune, și cine au vestit-o
De unde-[i] ea venită, făptura cea întinsă [?]
In urma ei veniră chiar zeii... Cine știe
De unde *ei* veniră? O știe poate el
Din care toată firea luat-au început
Și fie c'au făcut-o sau chiar că n'au făcut-o
El care sus din ceruri asupra-ne privește
El știe... Dar se poate că însuși el nu știe.

f) **2306, 66—67.** Intr'un manuscris de Iași, soiu de registru oblong, subliniat, comercial, cu două pagini înainte de versiunea dintâiu a *Rugăciunii unui Dac* sunt versificate, atât crâmpee din imnul vedic «Au cine-i zeul cărui...», ce intră în compunerea acelei poezii, cât și, mai ales, *Imnul creațiunii* din Rig-Veda, ce va deveni tabloul originii lumilor din *Scrisoarea I* și din care, anume elemente, ușor de identificat, trec în R.*u.Dac.* Dacă nu putem

---

1. Atuncea cel ascuns > A. neființa, etc; 6. Atunci nu era > Pe-Atunci etc.; 14. I.î.Ș.u. învăluit în coajă-i, 15. Uscată, prinde puteri dintr'o căldură; 17. In început îl prinse iubirea p.-a.u. > In început cuprins'au iubirea etc.; 20. unia > lega > unia; 22. Au fost-au în adâncuri, au fost-au în nălțime; 23. S.p. născutu-s'au puteri; 32. El știe... Poate oare > El știe dar se poate că Insuși el n'o știe. [*etaj:* însuși ~]

spune cu certitudinea lui Botez că traducerea aceasta în versuri din 2306, 66—67 « era destinată » *R.u.Dac*, nu e mai puțin adevărat, însă, că între cele două poezii sunt afinități și împrumuturi, explicabile, câtă vreme ele purced din două imnuri vedice, înrudite (cf. în deosebi, textul Teohari Antonescu și notița respectivă).

Tălmăcirea aceasta rimată urmează de aproape pe cea anterioară, *e)*, în versuri albe, din 1876, ceea ce se poate lesne observa și ne-am și îngăduit înșine a semnala în vre-o două locuri. Deci aceasta e din 1877, judecând după grafia unor însemnări vecine (aceeași cerneală, aceleași caractere), la fila 65 și data: 10 Mai 877. Intemeindu-se pe deducții greșite, a căror punere la punct își au mai curând locul la « Postume » (*Gemenii*), Botez așează această tălmăcire între 1874—1875, după cum pe aceea din *e)* o așezare, la fel de greșit, « cel mai târziu pe la sfârșitul anului 1874 ».

Tălmăcirea din 1877 suferă unele corectări mai târzii, pe cari le-am adoptat, dar operate cu o cerneală neagră de București, contimporană cu versiuni respective din 1878.

Lămuririle, descriptive, ale acestei versiuni, le-am încorporat în chiar textul transcrierii noastre.

f) 2306, 66—67

Pe prima filă (66), după câteva acorduri, e încercată întâia dată, o strofă de 8 versuri, ce este, de drept, varianta anterioară a formei de pe fila următoare, unde se va desface în 2 strofe. Pentru caracterul ei de filă de exerciții, o transcriem pe etape, în ordinea în care au fost încercate versurile.

In capul paginei, două versuri, cari au trecut în Rugăciunea unui Dac, *ce se află două pagini mai departe, apoi o linie de puncte, despărțind așa dar un motiv din invocația către zeu :* Tu ce cufunzi în noapte etc, *de motivul cosmogonic, rezervat, cu timpul,* Scrisorii I.

. . . .

1° Și odihnea în sineș odihna cea eternă
2° Și odihnea în sineș odihna fără capăt

Dormea în sine însuși eternul greul somn
Și peste sine însuși era el singur Domn

Atuncea neființa, ființa nu erà
Nici marea de-aer ~

marginal, rezervat : Și totu-i *una*
apoi strofa ·

Dormea în sine însuși etern și greu repaos
Nu erà neființă, ființa nu, nici chaos
Ce-acoperea at[uncea] acele 'n sine-ascunse *(a)*
Noianul cel de ape? prăpastia? genunea? (*b*)
Atunci nu erà moartea, nimica făr de moarte
Și zi și întuneric nimic nu le desparte
Atât de întuneric —— o mare făr'o rază (*c*)
Văzut nu e nimica, nici ochiu care să vază (*d*)

(*a*) Au ce-ascundea at[uncea] > Ce-acoperea etc., (*b*) A apelor noianuri, Genunea nepătrunsă [*rimând cu versul* (*a*)] > A apelor noianuri? prăpastia? adâncul?; (*c*) A.d.î. —— ocean [*citit :* ocean — cf. în *e) :* okean] făr'o rază; (*d*) Adânc ascuns e totul în început [*urmând de aproape traducerea în versuri albe din* e)] > Văzut nu etc.

apoi, spațiu și un vers elaborat, ce se integrează pe fila următoare :

Nici lume pricepută, nici minte să priceapă

Pe fila următoare strofa se desface în două și urmează etapele : 1. *In capul paginei, sugerat, un vers subiectiv, ce va apărea în alte poeme ;*

Să fiu asemeni celor ce n'au fost nici odată

2 *strofele :*

In început fiinţă nu e nici nefiinţă
Ci totul e o lipsă de viaţă şi voinţă
Dar aerul, dar apa, dar bolta cea din ceriu
Nimic erau asemeni vremii zilei de ieri
Nu s'ascundea nimica, şi tot era ascuns
Pătruns de sine însuşi era cel nepătruns
Prăpastie? genune? noian întins de apă — —
Nici de 'nţeles nu este, nici minte s'o 'nţeleagă
Atât de întuneric — o mare făr'o rază
Nici de văzut nu fuse, nici ochiu care să vază

Şi muritor nu este nimic — nici făr de moarte
Şi ziua de 'ntuneric o rază n'o desparte
De plânge Demiurgos, doar el aude plânsu-şi
Şi fără de răsuflet respiră 'n sine însuşi
Din cele nefăcute nimic nu se desface
Ci 'n sine împăcată dormea eterna pace

Pământul, marea, cerul, văzduh, făptura toată
Erau ca şi acelea ce n'au fost nici o dată

Erau asemeni celor, ce vor veni de-acuma

Anexe. *Text Ion Alecsandri.* Intâia menţiune, în ordinea cronologică, 1) referitoare la tabloul originii lumilor şi întâia încercare de a identifica izvorul de inspiraţie se datoreşte colonelului Ion Alecsandri, fratele poetului, şi se află în aceeaşi epistolă către Titu Maiorescu, publicată în *Convorbiri Literare*, din care am desprins pasagiul

---

1. I.î.f. n'a fost nici nefiinţă; 2. Puterea 'n sine însăşi dormea în neputinţă > Dar* cum erau cu toate nu poate fi ştiinţă > Şi totul este unul > Şi totul e lipsită > Ci totul e o lipsă etc.; 4. Nimic erau cu vremea a zilei cei de ieri [*un* din *deasupra marchează intenţia unei redacţii fără două genetive, d.p.* din ziua cea de ieri, *intenţie nefinită dar reluată în* C *vers 40*], 8. Nici lume pricepută — nici minte s'o priceapă [*Un* Nu-i *cu cerneală neagră, de Bucureşti, dedesupt, deci ulterior, poate că ar fi voit să revie la întâia redacţie a versului :* Nu-i lume pricepută — *dar continuarea versului nu o putem decide* nici minte s'o priceapă *sau* nici minte s'o 'nţeleagă? 10. Nu-i (*sic*) de văzut nu este, nici ochiu etc [*evident lapsus, îndreptat cu cerneală violetă, la o recitire*]

11. Nu era moarte încă, nimic > Şi muritor etc.; 12. Ş.z d.'n. nimica n'o d.; 13. De plânge Universul, doar el etc., 14. *Vers urmând de aproape traducerea versului 9 din* e).

La început, 13—14 figurau în următoarele 4 versuri, cari au fost înlocuite cu cele 2 dela etaj ceva mai târziu, la Bucureşti :

Nu era azi, nici mâne, nici ieri, nici tot deuna
Căci unul erau toate, şi toate erau una (*e*)
Atunci nu era unul, nici altul — totu-i însuşi
Şi fără de răsuflet respiră 'n sine însuşi
(*a*) C. una erau t. etc.

fără a putea spune cu precizie dacă aceste 4 versuri nu reprezintă, în realitate, două etape ale aceleiaşi idei.

16. Ş.'n. s. î. etc. > I.s. etc. > Ci'n sine etc.; 18. E. dintre acelea etc.; 19. E a c, ce or veni etc.

Marginal, schiţată o rimă pentru 13 : dânsu'şi, *iar în dreptul versurilor 1—2, reţinute din fila anterioară, modificate ad-hoc şi urmând să fie folosite ·*

Şi împăcată în sine era eterna pace(*f*)
(*f*) dom[nea]* > dormia* > erà;

Domnit nu e[ste] nimeni* şi nimeni nu e domn (*g*)
Dormea în sine însuşi eternul greul somn
(*g*) Domnit nu e nimica, şi n. etc.

1) Printre ultimele referinţe, în legătură cu izvoare ale cosmogoniei la Eminescu, cf. N. I[orga], *Eminescu şi poesia indiană* în *Cuget Clar*, III, 27, 12 Ianuar 1939 şi Gáldi László, *Vörösmarty és Eminescu* apud Ernest Kallós, *Eminescu şi Vörösmarty* în *Buletinul Mihai Eminescu*, X, 17, 1939. — Să amintim de asemeni că studiul lui I Gherea (C. Dobrogeanu) tipărit în *Contemporanul*, V, 9, Martie şi 10 April 1887 nu cuprinde indicaţii asupra izvoarelor cosmogonice la Eminescu, Ele apar abia în *Studii critice*, I, 1890.

despre *Călin*, în primul volum al acestei ediţii (cf. I, pag 397—398). Ca şi întreaga scrisoare a lui Ion Alecsandri, fragmentul privitor la «cosmogonia supremă», cum o numeşte el, nu are numai meritul priorităţii, ci este o foarte isbutită pagină literară, în care se dau pe faţă preţioase calităţi de inimă şi de expresie. Ele nu pot mira pe cei ce vor fi percurs paginile câte au rămas dela dânsul, precum în deosebi corespondenţele pariziene, tipărite în *Pressa*, între 1879—1881, şi aflătoare în Dosarele, dăruite de Vasile Alecsandri Academiei Române, în 1885 [1]). Dar textul lui Ion Alecsandri a surprins încă de atunci, cum se poate deduce din următorul crâmpeiu al unei epistole ce Vasile Alecsandri, ocupat cu repetiţiile piesei sale *Fântâna Blanduziei* (pe care o citise la Ateneu, în Noemvrie 1883, pentru colectarea de fonduri necesare internării lui Eminescu la Viena [2]), o trimite fratelui său

> Bucarest, 22 Mars 84
>
> Mon cher Jean, Je viens de recevoir et de lire ta lettre à Maioresco elle est fort intéressante et certainement elle sera fort goûtée de notre éminent critique. Quant à Eminesco, je me réjouis à l'idée du grand plaisir, qu'il en éprouvera. En sorte que ta lettre a le double mérite d'etre une esquisse littéraire finement faite, mais encore, ce qui est le principal, un beaume consolateur pour le pauvre poète echappé à sa grave maladie [3]).

Dar iată preţiosul text, în toată bogata lui gamă de judecăţi şi impresii:

. . . .

> «Nu te îngriji prin urmare, că aş întreprinde analizarea întregei opere a lui Eminescu; mă voiu mărgini a-ţi semnala întâlnirea de idei, înrudirea între câteva rânduri din *Satira I* şi textul unui document Chaldean tradus de d-l Oppert, profesor de Asiriologie la «Collège de France», membru al Academiei. Aş fi surprins ca d-tale să-ţi fi rămas necunoscut acel monument de o antichitate atât de mare, numele traducătorului fiindu-ţi, de sigur, tot atât de familiar ca şi acel al altor asiriologi, Germani sau Englezi. Oricum, eată acel document, pe care-l extrag din *Histoire d'Israël* a d-lui E. Sedrain, una din scrierile cele mai renumite asupra acelor timpuri întunecoase:

(Fragments d'une collection de tablettes cosmogoniques, intitulées, à cause du premier mot, les «Tablettes jadis» (enuma).

CRÉATION

Commencement

«Jadis ce qui est haut ne s'appelait pas Ciel,
«Et ce qui est la terre en bas n'avait pas de nom
«Un abîme infini fut leur générateur,
«Un chaos, la mer, fut la mère qui enfanta tout cet Univers
«Les eaux qu'ils contenaient confluaient ensemble
«Il y eut des ténèbres sans rayon de lumière, un ouragan sans accalmie
«Jadis les dieux furent sans aucune existence,
«Un nom ne fut pas nommé, un destin ne fut pas fixé
«Le dieux Luhmu et Lahamu furent créés d'abord.
«Un grand nombre d'années passèrent,
«Jusq'à ce que s'augmentât leur nombre.
«Le dieu Assu et Ki-Assur...
«Le dieu Bel...

Iată acum câteva rânduri din *Satira I* a lui Eminescu·

«La 'nceput pe când fiinţa nu era...

[*citează, în totul, 20 versuri*]

---

[1]) Dosar Ion Alecsandri, I, *Corespondenţă*, pag. 346 sq. Tot acolo şi scrisori dela B. Boerescu; între altele şi pe tema corespondenţelor pariziene pentru *Pressa*. — Detalii despre un oarecare «sottisier» al poeziei contemporane, ceva mai departe, *ibid., passim*. — Despre *Dor de morţi*, nuvela lui Ion Alecsandri din *Convorbiri L.* (XVII, 9, 1 Dec. 1883) cf. acelaşi Dosar, I, pag. 291 o scrisoare dela Ion Ghica (Londres le 1-er janvier 1884): «... tu me dois aussi une carte et sais tu laquelle? Le numero de decembre des Convorbiri. On m'a vorbi d'un article intitulé Dorul de morţi, on m'en a meme beaucoup parlé...», iar la pag. 293 (Londres, le 11 janvier 1884): «Je te remercie cher Jean, pour le Convorbiri du 1 Decembre et t'en fait compliments pour ta charmante nouvelle si simple et si touchante Tu devrais continuer. Il y aurait de si jolies bluettes a cueillir dans les couvents de jeunes filles surtout». — O schiţă a vieţii, operei şi condiţiilor în care I. A. a scris textul intimat, dimpreună cu «anexe», interesând capitolul de faţă în: Perpessicius, *Ion Alecsandri (Anexe: Ion Ghica şi Vasile Alecsandri către Ion Alecsandri)* în *Revista Fundaţiilor Regale*, X, 2, 1 Februarie 1943.

[2]) Pentru preciziuni cf. Perpessicius, *Alecsandri în ajutorul lui Eminescu* în *Jurnal de lector, completat cu Eminesciana* (sub presă), reprod. din *România*, 21 August 1939.

[3]) Dosar I. Alecsandri, I, *Corespondenţă*, pag. 80.

Aicea, câteva rezerve. Când vorbesc de înrudire între două scrieri pe care le despart 4000 de ani, înteleg accea care naşte din comunitatea de porniri filosofice sau poetice, nu din principii religioase. Intre Chaosul Chaldean cu zeii lui numeroşi şi Tatăl poetului nostru, eu nu mi-aş fi băgat degetul, dacă grija mea principală putea fi altceva decât de a pune în lumină una din cele mai frumoase bucăţi a literaturei noastre.

Cu un tovarăş de cale ca d-ta, eu aş putè să mă opresc aice în linişte spre a contempla împreună lumile siderale, imensităţile desfăşurate sub penelul măestru al scumpului nostru poet. Cum să nu ne simţim uimiţi, faţă cu această icoană măreaţă a Creaţiunii? Cum să nu fim răpiţi de splendida punere în mişcare a *roiurilor luminoase* de univers la apărerea neîncetat crescândă a *Tatălui?* In starea noastră de *nefiinţă*, eram inerţi, eram orbi, şi iată că isvoarelele desrobite de Tatăl ne aduc şi ne dau fiinţă şi desrobirea E lumea născândă. E o cosmogonie supremă în versuri incomparabile.

Dar cui le zic toate aceste în pornirea mea pentru această admirabilă stare? De sigur, nu d-tale. Le zic acelor care, văzând paralelul încercat aice, ar obiecta cu o zimbire generoasă, ca să nu zic miloasă, pentru mine, că Eminescu va fi cetit şi el pe Oppert şi pe alţii şi că, prin urmare, cosmogonia lui nu e altceva, sub o formă modernă, şi mai cultă, de cât o dibace potlogărie literară săvârşită de un Român asupra unei Chaldean pus în neputinţa de a protesta.

Departe de a combate o asemenea întimpinare prin simpla şi unica alăturare a texturilor, eu îi deschid bucuros braţele, admiţând că Eminescu, care nu e de loc orfan de carte, a cetit nu numai pe Oppert, dar şi pe mai mulţi alţi doctori în texturi ieroglifice, în tâlcuiri de stele şi suluri Chaldeane din timpurile frumoasei şi glorioasei Semiramida, ba şi mai vechi încă, precum dovedesc numeroasele monumente adunate, în alte galerii europene şi egiptene, în salele Asiriane din muzeul Louvre.

Nici noi, nici Eminescu, nu vom regreta dacă el s'a adăpat la măestoasele isvoare ale antichităţii ca să ne dee (fără a imita cât de puţin un text atât de laconic cât şi de întunecos) în o limbă încă necultivată, în câteva versuri strinse « ca bobocul unui trandafir », cum zice un poet oriental, cea mai bogată şi mai strălucitoare imagine a zidirii lumii. Şi bine i-a prins; căci poetul, cam sceptic în scrierile lui, deodată se înaltă la un lirism, ce bucuros aş numi eroic, când sufletul lui a pătruns în sinul măreţelor mistere.

Declar că nu mi-ar face niciun efect ideea că autorul *Satirei I* n'a avut cea mai mică noţiune de documentul Asirian reprodus aice, precum nu m'ar mişca destăinuirea că un Carlo Dolce, un Murillo, un Corregio au fost neştiutori de existenţa lui Rafael, când delicioasele lor opere păreau a lua inspiraţii din aceleaşi subiecte, ba chiar din minunatele lui plăsmuiri. Cele douesprezece Virgine ale nemuritorului pictor dela Urbino, nu au jignit întru nimic legitima admiraţie a lumii pentru acele a lui Murillo şi pentru dulcile fiinţe născute sub penelul lui Carlo Dolce şi a lui Corregio, ce e drept, pentru acest din urmă, destăinuirea ar fi şi cam stingheră, căci tocmai lui i se atribue faimosul « Anch' io son pittore » pronunţat în estazul sau la vederea celui întâiu tablou al lui Rafael.

Coincidenţa ideilor, înrudirea geniilor au fost şi vor fi cât lumea » 1)

* * *

Text Teohari Antonescu. Studiul asupra Upanişadelor, tipărit în *Convorbiri Literare*, pe 1899, din care am reprodus la capitolul *Rugăciunea unui Dac*, pasagiul în speţă, mai cuprinde un fragment în care, cum anunţam încă acolo Teohari Antonescu vorbeşte chiar de *Imnul creaţiunii* din Rig-Veda, « care a slujit de model lui Eminescu în prima satiră ». Fragmentul, după cum se poate vedea din întâiul rând, continuă pasagiul respectiv, desprins pentru *R.u. Dac* şi conţine ca şi textele cosmogonice, din manuscrise, reproduse mai sus, *Imnul creaţiunii* în toate elementele lui. Lectura celor două traduceri, la Eminescu şi Teohari Antonescu, faţă în faţă cu originalul extrasului din curs, poate oferi interesante apropieri.

Cele două imne din *Rig-Veda*, distinct alese şi distinct distribuite atât la Eminescu (unul pentru R. *u. Dac* şi altul pentru *Scrisoarea I*), cât şi la Teohari Antonescu, chiamă spre confruntare, obiecţiile nefundate, ale unuia din comentatorii cei mai ingenioşi. « Cei care, scria d-l Radu Dragnea, au găsit acestei bucăţi (R. *u. Dac*) originalul din Rig-Veda, cu o remarcabilă lipsă de înţelegere nu l-au reprodus întreg şi n'au scos diferenţa dintre Eminescu şi religia brahmanică privitor la Dumnezeire, care ea trebue arătată când vrem, nu să paradăm cu o erudiţie improvizată, cât să ne apropiem de spiritualitatea poetului. Şi astfel, nu se dau şi aceste versuri de încheiere din *Imnul creaţiunii* în traducerea lui P. Deussen:

Er, der die Schopfung hat hervor gebracht,
Der auf sie schaut im hochsten Himmelslicht,
Der sie gemacht hat oder nicht gemacht,
Der weiss es — oder weiss auch er es nicht.

---

1) *O scrisoare a lui Iancu Alecsandri adresată domnului* * * *, în *Convorbiri Literare*, XVIII, 4, 1 Iulie 1884.

ilustrativ specifice pentru agnosticismul indian şi care nu străbat în Eminescu, îl separă esenţial de gândirea indiană, ca şi de contimporanii săi junimişti, primii Români agnostici sub înrâurirea europeană şi mai cu seamă kantiană». Iar mai departe, vorbind de ideea de transformare a haosului în cosmos, exprimată în versul « dar de-odată un punct se arată», adaogă că ideea aceasta « nu se găseşte în textele indiene ce se aduc în legătură cu *Scrisoarea I* » şi că ar proveni din contribuţia greacă (Anaxagora) şi creştină 1).

Textele prezentate la capitolul acesta, al Cosmogoniei, răspund întru totul acestor obiecţii. Şi acum pasagiul, în continuare, din Teohari Antonescu:

> « Pe când poetul, în nedomirirea sa, se întreabă cu nelinişte « Cine este zeul căruia aducem jertfa noastră » fără să poată găsi un răspuns mulţumitor, spiritul filosofic, mai pornit spre îndoială, şi totdeodată mai îndrăzneţ, răspunde prin negarea existenţei oricărei fiinţe divine, prevestindu-ne încă de pe la finele perioadei vedice năzuinţa neînfrânată a Indianului de mai târziu spre negare. Intr'un imn din Rig-Veda, de sigur cel mai nou şi, poate, cel mai frumos produs poetico-filosofic din întreaga colecţie de himne şi « al căruia început ne reaminteşte în acelaşi timp pe filosofii eleatici din vechea Heladă, pe misticii germani din Evul de mijloc, sau filosofia lui Hegel », şi care a slujit de model lui Eminescu în prima satiră, — în acest himn, poetul la întrebarea « cine este zeul căruia aducem jertfa noastră » răspunde printr'un cuvânt de îndoială, căci pentru dânsul existenţa zeului a intrat în ordinea chimerelor.
>
> Atunci fiinţă nu era, nici nefiinţă, nici marea văzduhului,
> Nici bolta Cerului albastru în înălţimi nu era.
> Dar cin' le 'nvăluia? Şi unde tăinuit stătea cel nepătruns?
> Era noianul apelor, era genune?
> Atunci moarte nu era, nici nemurire,
> Nimic nu deosibea noaptea adâncă de ziua luminoasă,
> Căci fără suflu trăia Unicul în sine,
> Şi 'n afară de dânsul era golul nepătruns.
> Iar pretutindeni era întuneric, o mare de întuneric,
> Şi tăinuit într'însul zăcea totul fără viaţă;
> Cu spaţiul fără zare era pustiul ţărmurit,
> Când izvorî Unicul din duhul căldurii.
> Tot atunci născutu-s'a şi apriga dorinţă,
> Care germenul gândirii fu şi al plăsmuirii.
> Iar proorocii, ei înţelepţii, cugetând descoperiră
> Intre *a fi* şi *a nu fi* legătura cea veche.
> Raza ei o urmăriră departe, până' la capăt:
> Să fie oare în prăpastia-adâncă, să fie pe 'nălţimi?
> Din sămânţa vieţii risipită forţe răsăriră pretutindeni,
> Căci firea zăcea la fund, iar sus puterea şi voinţa.
> Dar cine ştie, şi cine poate spune
> De unde răsărit-a firea 'ntreagă?
> De nu cumva târziu născutu-s'au zeii?
> Dar cine poate şti, din cotro şi când au apărut şi dânşii?
> Numai cel din care lumea 'ntreagă s'a croit,
> Ori că el însuşi o clădi, ori că n'o plăsmui,
> Cel care din înălţimile cerului firmamentul cârmueşte,
> El singur numai ştie [1] — Ori poate nici el nu ştie.
>
> « Ori poate nici el nu ştie », acesta este cuvântul unui om în care îndoiala a şters umbra de respect care mai rămăsese într'însul despre atotputernicia zeilor; iar pe portiţa prin care se strecoară îndoiala, această vrăşmaşă neîmpăcată a credinţei, avea să-şi facă drum larg spiritul sceptic şi cercetător al filosofului. Căci în adevăr în Indii, filosoful nu face alta decât să reia frământările de gânduri ale poetului religios; iar fructul acestor frământări filosofice şi le-a aşternut el într'o serie de visiuni, numite în istoria filosofiei, Upanişade » 2).

* * *

Să amintim, din nou, ca şi la secţiunea I, că pasagii cu elemente fie cosmogonice, fie altminteri, se întâlnesc şi'n alte poeme, pe cari anume editii (Botez, Mazilu) le-au înregistrat. Aşa sunt de pildă postumele: *Ca o făclie*, *O stingă-se* publicate de Chendi, *Tablou şi cadru*, (tipărit de d-nii G. Călinescu şi Al. Colorian), *Răsărit de lună*, etc. Se cuvine, cred, să observăm că poemele acestea sunt posterioare întâiului gând al tabloului cosmogonic din *Scrisoarea I*, că nu l-au înrâurit de fel, şi că mai toate s'au cristalizat autonom. De aceea le rezervăm « Postumelor », la care cercetătorul e obligat să se adreseze, dacă voieşte să facă statistica aceluiaşi motiv sau să ispitească anume apropieri şi concluzii.

---

1) Radu Dragnea, *Spiritualitatea lui Eminescu*, în *Gândirea*, IX, 11, Noemvrie 1929.
2) Teohari Antonescu, *Priviri asupra filosofiei Upanişadelor*, în *Convorbiri Literare*, XXXIII, 2, 15 Februarie 1899.

III. Versiuni autonome. — **A.** Versiunea aceasta, în versuri albe, figurează în manuscrisul **2258, 171—172v.**, pe coli pergamentoide, de felul acelora, pe cari va redacta traducerea din Kant (datată 1874 şi care se află în vecinătate), e scrisă cu creionul, cu multe caractere gotice şi aparţine, ca şi postuma *Privesc oraşul furnicar* (tipărită în *Revista Fundaţiilor Regale*, 1939), epocei berlineze, poate 1873, poate 1874 In amândouă· hârtia, scrisul, creionul sunt identice.

Urmată de aproape de versiunea următoare în XXVII strofe (B. 2278), socotită «întâia» de Botez, versiunea aceasta în versuri albe este cu osebire interesantă; paralelismul dintre ele nu este numai întru totul fidel dar şi revelator, prin distanţa ce separă cele două vârste ale poemului — vârste, în îndoitul înţeles al cuvântului.

Cum se poate observa, versiunea e precedată de câteva versuri-jaloane, a căror desvoltare e reluată în ţesătura poemului. La finele versiunii, vagi intenţii de a rima subliniază caracterul de primă etapă, al versiunii acesteia, care se încearcă să iasă din scutece şi-i va trebui doi ani să izbutească

A. 2258, 171—172 v.

Trecere — peire — umbră — vis
Unu[l] o vocabulă asiriană
Altul un gândac
Altul o coroană
Unul ş'acelaşi diferenţa 'n idei
Unul tare, puternic — vorbind măreţ
trâmbiţa marilor idei —
Altul cu sufletul în somn*

O vreme ce trecând ai dus cu tine
Imperii şi colibe, regi şi sclavi
Tot una ţi-i coliba cea de azi
A unei naţii* ce[-i] prea* mărginită*
Ca şi zidiri frumoase imposante
Din Persepolis. Cum îi duci pe toţi
Unul având în gându-i un gândac
Asupra cărui face combinaţii
Un altul o vocabulă assyră
Al treilea o literă chineză
Unul un stat cu planurile pe un secol
Altul un ban* cu planul pe o zi . . .
Tot una ţi-e — Şi Maiestatea ta
Ea nu cunoaşte nici o maiestate
Astfel din oameni toţi tot într'un fel
Toţi conţinând în ei aceeaşi germeni
Toţi cu voinţi nemărginite —
Pe unul tu-l ridici, pe altul laşi
Ca spuma nezărită să plesniască,
Ce-ţi pasă ţie ce gândesc sau vor
Gândirea-i umbra iar voinţa lor
E o scântee — care ar putè
S'aprindă lumea — dacă ar putè.
Astfel în mijlocul eternităţii
Inchegi pe ori şi care muritor
L'arunci în spaţiu dându'l întâmplărei
Şi unul tare-şi face loc prin lume,

---

5. C.ş.z.f. şi [*indesc*]*; 12. ban*. *îndoelnic şi totuşi pentru acceptare cf versiunea* B. (*2278*), *vers 14—15*, (*etaj şi subsol*); 14. *de fapt* cunoasce;

Cotește pe-unul răsturnând pe-un alt
Iar altul slab se lasă ’mpins* de toți
Nici știe de ce e — nici ce-a venit
Pe ăst pământ — prilej la suferințe,
Unul vorbește în icoane splendizi
Și lumea se înșiră dinainte
Cu-al [ei] trecut cu viitorul ei.
Nainte de-a fi soare și nainte
De-a fi o lume, el o și clădește
In mintea lui — un Chaos neguros
Apoi din Chaos el rupând fâșii
In șiruri comandează legioane
De sori, de lune, de planeți puternici
Ș’apoi privește tot el într’o clipă
Cum soarele roșește ’n cerul negru
Bolnav, bătrân, aproape înghețat
Iar globurile fug în spațiŭ rebele
De nici o lege nemai fiind ținute
Un altul calculă pe degete
Cu câte dramuri s’a mări averea-i
De-a vinde-astfel — de-a cumpăra astfel.
De cine* — ce să-i pese lui. Burete
De foc, el arde sus, ș’o arde
Oricât va vreà, el știe dinainte
Că pe cât va trăi — el nu s’a stinge
Și de la talpa obștei omenești
Pân sus, la capul cel încoronat
De sine-i pasă oricui, și cu sine
S’ocupă ori și care — trebuința
De fier* l’învață dar pe o clipeală
De-a fi altfel, de-a cugeta altfel.
Ferice sunt naturile tăcute*
A căror suflet e ca ’n vecinic somn —
Când graiul lor vorbește pare-un murmur,
O grație tăcută în mișcare,
Fără de patimi, făr’ de bucurii,
Ei par somnambuli. Duc a lor viață
Oglindă lină lumei d’ imprejur
Ei trec neconștii lângă mari primejdii
Și se opresc la piedicele mici
Și aste piedici mici sunt grija lor.
Nefericiți cei cu voință mare

---

28. *de fapt*. cotesce; 29. *sau* înpuns*? 31. P ă.p. — ṕrilej al suferinței, 44. spațiŭ [= spaț *monosilabic*] ;
46. Unul> Un altul etc., 51. O v. v. el știe cumcă* mintea*:

Și minte mică — căci acești-s răi
Nefericiți cei cu voință mică
Și minte mare, căci sunt ca mimose*
Căror atingerea cea mai ușoară
Răneşte sufletul lor în adânc.
O armonie — tu eşti fericirea.
Dar ce întrebi tu vreme cum ei sunt
Sau nu sînt aste mii de mii de oameni
Știuți* sunt unii alții neștiuți*
Puțini ferice, prea mulți neferice
Nevoia-i duce și ei duc nevoia
Iară pecetea vieții lor e moartea,
Moartea eternă — care e uitarea.
Mulți cred a avè geniu și își leagă
Viața lor de astă 'nchipuire.
De voiu muri, dar numele-mi să-l poarte
Din gură 'n gură secolii ce vin.
Sărman nebun ! — O crede — fii ferice
Crede că vei trezi în viitor
In une* capete ce or să poarte
In ele lumea [—] te-or purta 'n v'un colț
Pe tine[,] gândul tău, numele tău.
Știi tu în viața ta câte-ai cetit
Câte-ai văzut și câte ți s'a spus [?]
Puțin — de ici de colo o feşie
D'imagine — o umbră de cuvânt*
Și totuși aste lucruri *toate au fost.*
Nu, nu ! Cum nu băgăm de samă,
Preocupați de-o singură dorință,
O lume 'ntreagă dimprejuru-ne
De și ea este [,] de-ochii ridicăm
Astfel și tu sărmane-i fi nimic.
Poate-un pedant — onoare foarte mare —
Va cântări al vorbei atticismu
După doi evi — pentru un alt pedant
Din ev în ev poate[-i] fi [î]ntr'o notă
Pusă în josul unui text nerod,
Sau altul va căta în cartea veche
Furând de ici de colo v'o scântee
Din geniul tău — Vezi nemurirea ta.
O genii mari, voi regi ai cugetării
Ce treceți rar și isolați p' in secoli

---

77. *de fapt :* S.n.s. aste de (*sic*) mii de mii d.o., 81. mórtea⁓; 82. *de fapt* Mortea, 89. In tineri crieri* > In t. capete > In une* etc.; 92. Știi tu că 'n v. etc. 102. onóre⁓,

Punând în scrisul vostru mângâerea*
Care conține toată firea noastră —
Când vă citim, noi ne simțim în voi.
Da voi sunteți ca niște medici buni
Cu fiecare suflet bolnav voi
Vă ocupați ca și când n'ați avè
Un alt bolnav — de [cât] pe cel present.
Dar restul mare — cel immens de mare
Bolnav de inimă, bolnav de minte
Din ce în ce e dus de a lui patimi
De-a lui chimere, de-a lui nerozii.
Eroi și regi, Imperii și colibe
Sclavi, negustori, meseriași, țărani
Toți trec în sgomot și vuind ridică
De-asupra lor un om și iar un om
Făclii în genere atât de oarbe
Ca ochii celor mulți — lumini* de baltă
Cari de n'aduc peire — aduc dureri.
Unde ei sunt — unde vor rămânè.

Mai jos, pe aceeași coală, același scris, același timp, tot creion, încercări de a rima și organiza :

Cari sfințiți din când în când
Cu umbra voastră bulgărul pământ

Erou al unei nopți pline de-urît
Al unui vechiu și viu vocabular
Vei fi glossat vrodată de-un pedant
Va cântări al vorbi-ți atticismu (*a*)
După doi evi — pentru un alt pedant

(*a*) Ce cântărind > Va etc.

La dreapta, cu cerneala Glossei *din același timp, 1874 (Berlin-Iași).*

Ce-ți pasă ție cum că Roma de-azi
Pe șapte pături de ruini, zidită-i

Noi scriem azi ca s'aibă
Și ca să aibă ei ce comentà
Noi scriem azi.

B. Intâia versiune, definitiv închegată, a *Scrisorii I-a* figurează în manuscrisul **2278, 36 v.—45** și aparține perioadei dela Iași, cu aproximație anului 1876, așa dar cu 5 ani înainte de tipărirea ultimei forme în *Convorbiri Literare* (XIV, 11, 1 Februarie 1881).

Cunoscută, de bună seamă, și lui Chendi, cu prilejul ediției sale de « Postume » din 1905, când reproduce pagini învecinate din același ms. 2278 — această întâie versiune, definitiv închegată, e semnalată dintru întâiu 1) de Ion Scurtu în ediția sa din 1908, în cuvintele: « . . . prea interesant concept definitiv al întregei satire, în XXIV [*de fapt XXVII*] de cânturi [*adică strofe*], cu reveniri și îndreptări ulterioare ». (« Adaos », pag. 345).

---

112. Lăsați* > Punând etc.;   17. Vă ocupați ca și când n'a fi 'n lume.
120. *marginal : 2 rime cu cerneala din* B. *2278* olog — catalog.   129. Ce duc > Cari de etc.;

1) Sub titlul *Versuri inedite. Fragment* și fără nicio indicație alta, revista *Cuvântul* (I, 3—4, Februarie 1904), care tipărea la data aceea piesa de teatru *Bogdan Dragoș*, a lui Eminescu, publică 3 strofe și jumătate din această versiune, anume: strofele I, V, XXIII și 4 versuri din XXIV, cu câteva lecțiuni greșite, d p : *Decât s-auzi că versul* (pentru *mersul*) *ți-l laud-un olog* . . .

Dar textul apare numai în ediția din 1933 a lui Constantin Botez, însoțit de comentarii judicioase, pe lângă altele eronate, de concluzii neîntemeiate și mai ales în o transcriere cu totul inutilizabilă, din pricini pe care le vom expune mai jos. Descrierea cu care Constantin Botez însoțește această versiune cuprinde, spuneam, note juste, precum este aceea referitoare la existența mai multor redactări, implicate în același text, precum și la data când va fi fost scrisă această întâie versiune, « prin anii 1875—1876 ».

Consecvent principiului dela care nu s'a abătut, mai niciodată, Constantin Botez e preocupat și de astă dată să urmărească *ce* și *câte* versuri din această întâie versiune au trecut în redacția definitivă și ajunge la încheierea că, statistic vorbind, « din întreagă această primă versiune de peste 180 de versuri, poetul a păstrat numai 75, pe care le întâlnim, foarte adesea în altă ordine, între cele 155 ale textului definitiv ». Este de sine înțeles că dintre toate problemele referitoare la o operă sau alta, aceea a textului definitiv este cea mai importantă și din acest punct de vedere râvna lui Constantin Botez nu poate fi în deajuns lăudată. Degajarea dintre țesuturile câte s'au alcătuit cu timpul, a embrionului, ce avea să ducă la textul definitiv, rămâne preocuparea capitală. Numai că ea nu poate fi satisfăcută pe drumul acesta al numărătoarei, deci al statisticei. Robit acestui punct de vedere, editorul e adus, în chip firesc, să neglijeze etapele sau vârstele unei opere, ce-și au fiecare o existență autonomă și pretind o reconstituire autonomă. Este și cazul acestei prime versiuni închegate a *Scrisorii I-a*.

« Avem de fapt scrie C. B., în argumentul respectiv al ediției sale (pag. 368), și referindu-se la corecturile, ștersăturile și adaosurile succesive, avem de fapt două redactări ale acestei prime versiuni, scrise la un interval apreciabil de timp ». Constatare justă, cel puțin în liniile ei generale și a cărei concluzie ar fi fost cu totul alta, dacă s'ar fi acordat toată importanța· naturii și cronologiei adaosurilor suprapuse. Căci dacă e adevărat că dela o redacție la alta se scurge un « interval apreciabil de timp », e tot atâta de adevărat că etapele acestea trebuiau delimitate și că aceasta se putea face Se putea face, ținând seama de alternarea cernelurilor — de data aceasta 3 — a grafiilor și a confruntării cu ms. 2276^{I}, (tipul C) următor în dată. Nesocotirea acestor 3 factori, explicabilă prin preocuparea statistică, ce am amintit mai sus, face pe editor să sincronizeze aplicațiile, să suprime, în transcriere, intervalele apreciabile de timp, să reproducă necomplet versiunea într'un sistem de transcriere și încâlcit și nefidel (una din pricina alteia), încât la sfârșitul acestei operațiuni e natural să conchidă· «Manuscrisul I [așa dar această versiune din ms 2278] se prezintă cu atât de multe ștersături și corecturi. cu versuri neisprăvite și strofe neînchegate, încât are — în prima lui redactare — înfățișarea unui prim concept al poeziei Cele mai multe din strofe sunt tăiate cu o linie »

Ceea ce este departe de a fi adevărat. Cetitorul care va urmări această transcriere la aparatul critic al ediției Botez (pag 377—383), va avea de sigur aceeași impresie ca și dânsul și va subscrie la încheierea lui. In realitate — dar o realitate care, pentru a fi captată, nu cere puține eforturi — lucrurile stau cu totul altfel. « Prim concept » — fie și așa (cu toate că întâiul concept, s'a văzut, e cel în versuri albe) — însă « prea interesant concept primitiv al întregii satire », cum scria Ion Scurtu și chiar, adăogăm noi, un concept închegat, cum se poate deduce din transcrierea noastră, de astăzi. Cât despre « versuri neisprăvite și strofe neînchegate », nici vorbă.

Pentru cazuri, ca acesta, al primei versiuni din *Scrisoarea I-a*, unde manuscrisul e striat de felurimi de aplicații, singura metodă valabilă e, așa zicând, aceea palimpsestică Inlăturând aplicațiile succesive se ajunge la degajarea unui concept de sine stătător, autonom, ce se poate ceti dela un capăt la altul, și care reprezintă una din vârstele poemului. De fapt, aplicațiile aparțin la alte două epoci, așa că versiunea reprezintă trei stadii de redactare întrețesute. Ele se pot însă distinge și izola cu ușurință, grație, între altele, și cernelurilor de care am amintit. Conceptul ce transcriem mai jos e scris cu cerneală de un violet închis, bătând în negru și judecând după vecinătăți se poate situa în anul 1876. Poezia *Iubita vorbește* (de fapt varianta unui fragment din *Scrisoarea a IV-a* — cf. la acel capitol), publicată cu precizările de rigoare, de Chendi în « Postume », e subdatată *28 Aug 876 noaptea* și se află în același ms 2278, 27—28 După ea urmează între paginile 29—36, *Tablou și cadru* (titlu ulterior *Icoană și privaz*), — un anume fragment trece în versiunea următoare a *Scrisorii I-a* din C 2276^{I} — poemă veroniană, de adorație și șarjă, din aceeași epocă cu puternica lamentație *Pierdută pentru mine, zîmbind prin lume treci*, ce am reprodus în numărul închinat lui Eminescu (R F. R, VI, 7, Iulie 1939) și imediat după ea, între paginile 37 (și 36 v.)—45 această primă versiune închegată a *Scrisorii I-a*. Mărturii cu toatele a acelei febre lirice dela sfârșitul anului 1876, de după moartea mamei sale, când n'ar fi exclus să se situeze, cum pomeneam în argumentul respectiv (M Eminescu, *Opere*, I, pag. 430 sq.) și redactarea definitivă a poemei *Strigoii*.

Pe acest prim concept, Eminescu operează schimbări de versuri și strofe, cam prin anul 1879, judecând după cerneala violetă, acel violet deschis ce se întâlnește și în ultimele forme ale poeziei *Despărțire*, definitivată la București. Judecând după cerneala predominantă, Iașul, s'ar fi putut spune era violet, în timp ce Bucureștiul negru. Dar iată că forme ale *Despărțirii*, între altele, arată că cerneala violetă tot și-a mai păstrat din prestigiu[1]) Cu cerneala aceasta, deci, se modifică versuri şi se redactează strofele prime, apropiate de începutul textului definitiv. Căci şi de astă dată, poetul procedează aşa cum am constatat, în deosebi, la redactarea ultimei forme din *Mortua est : el nu părăseşte un tipar decât după ce a încercat modificarea lui integrală*. S'ar zice că abia acum, după această verificare, se hotărăşte pentru altă formă. Peste aplicaţiile acestea cu cerneală violetă, s'au suprapus altele cu cerneală neagră, din epoca ms-ului 2276^1—tipul C.—(scris în iambi, ca versiunile de până acum) şi în care se vor încorpora toate prefacerile importante, redactate, atât cu cerneală violetă, cât şi cu neagră. Această versiune s'ar putea data cu aproximaţie prin 1879—1880. Aşa dar, în concluzie, pe textul primului concept (1876) s'au adăogat alte două redactări (1879—1880), înainte de a trece la versiunea următoare, a ms-ului 2276^1.

---

[1]) Amintirile lui Vlahuță vorbesc de un Eminescu, ieșind din redacția *Timpului*, cu degetele pătate de cerneală violetă, deși cele mai multe din ciornele articolelor bucureștene sunt scrise cu cerneală neagră.

Nesocotirea acestor 3 stadii a dus, spuneam, la transcrierea uniplană din ediţia Botez, nu numai nefidelă dar şi inutilizabilă, ale cărei abateri nu le vom semnala, cetitorul putând singur face comparaţia între transcrierea noastră şi aceea din paginile amintite, ale ediţiei Botez. Variantele din josul transcrierii noastre au făcut loc, din când în când unor obiecţii, când aceasta se impunea Să amintim, totuşi, în acest loc că termenul « a doua redactare » utilizat de Botez, numeşte nu numai o a doua, dar şi o a treia şi o a patra redactare. Aşa e, de pildă, cazul pentru strofa I-a (cf. Botez 378), înlocuită, într'adevăr, într'o a doua redactare cu o variantă apropiată, scrisă pe pagina albă din stânga, şi abia la o secundă după redactarea primă (deci tot în 1876). Dar Botez continuă: « . . . după care a adăogat o strofă nouă, care corespunde versurilor 145—150 din text şi încă o strofă, care începe cu r. 7 şi 8 din text, urmate de versurile: O ! câţi în clipa asta la tine or fi privind, etc etc. ». Numai că această *adăugare* e din anul 1879—1880 şi trebuia anexată versiunii timpului aceluia — din ms. 2276^1 —. Şi astfel de erori sunt la tot pasul.

Mai presus însă de orice argumente stă însuşi textul acestei prime versiuni închegate, cu cele XXVII strofe, deplin rotunjite la 1876.

B. 2278, 36 v. —45

I

Ciudat isvod e omul pe-a vremei ţesătură
Vorbind limbi o mulţime tot cu aceeaşi gură
Dar în bordeiu ce ţine cât timpul unei ierne
Și în palat, ce pare făcut pe vremi eterne — —
In Roma sau în Theba, în satul de bordeie
Tot vremei împrotivă el va 'ncerca să stee.

II

In veci cu-aceeași mână el scrie pe pärete
In veci a vremei mână tot șterge c'un burete
Pe cel care în minte-i descrie un gândac,
Pe cel ce lumea 'n sistem o bagă ca 'ntr'un sac
Ca umbre visătoare astfel trecând îi vezi
C'o rună unu'n capu-i și altul c'un Chinez.

---

3. D.î.b.c.ţ. cât vremea u.i.

Strofa I-a, (redacţia dela etaj, operată puţin în urmă pe fila albă din stânga), a avut întru întâiu forma :

Ciudat isvod e omul . . . în veci acelaşi este (*a*)
Şi totuşi vecinic altul ca rândurile-aceste — —
Coliba care ţine cât vremea unei ierne (*b*)
Palatul, ce se pare făcut pe vremi eterne
Persepolis şi Theba şi satul de bordeie
Cu vremea împrotivă nu au putut să steie.

(*a*) Ciudat tipar e omul etc.; (*b*) Bordeiul ce durează cât etc.

7. I.v.c.-a.m. îi scrie p.p.; 8. I.v. aceeaşi mână le şterge c'un b.

după v. 10 încearcă întâi : Vocabula asyră şi litera chineză > Pe cel ce are 'n minte o liter' egipteană;

12. C'o rună unu 'n capu-i sau c'un cuvânt chinez;

La reluarea versiunii, (cca 1879—1880) cu cerneală neagră, versul 12 e modificat astfel : Să poarte 'n capu-i runa, sau vorba de Chinez. *Deşi ultimă, varianta aceasta nu poate fi adoptată, întâiu pentru că nu se acordă cu versul anterior şi după aceea, pentru că aparţine de fapt unei vârste, mai târziu cu trei ani. Dar n'a mai trecut în versiunea următoare.*

III

Un rege c'un imperiu, cu planuri pentr'un veac
Cu planuri pe o oră nemernicul sarac
Cu sume diferite ei joacă lotul sorţii
Şi totuşi de o potrivă ei sunt în ochii morţii
Și totuși de o potrivă ai patimei sunt robi
Să fie slabi, puternici, cu minte sau neghiobi.

IV

Tu, vreme, știi că unul tot unul e în toți
De-asupra tuturora ridici pe care poți
Pe alții-i lași să cadă, cu viața amărîtă
In taină să plesnească ca spuma nezărită
Ce-ți pasă ție oare ce vor sau ce gândesc?
Te joci ca vântu 'n valuri cu traiul omenesc.

V

In mijlocul veciei pe-oricare îl închegi
Și ochii lui prostateci de-o dată îi deslegi
L'arunci astfel în spațiu, predându-l la 'ntâmplare
Cu coatele în lume își face loc de-i tare
Cel slab nu știe ce e, se vede prins în mrej
Și pentru suferințe e viața-i un prilej.

VI

De unghii unu-și vede, de barbă și de păr
Un altul cată 'n vreme și lume adevăr
De pe-a istoriei file adună mii de coji
Și nume trecătoare le 'nsamnă pe răboj
Iar altul la tarabă pe degete adună
Câți bani i-aduce anul, câți pierde într'o lună.

VII

Al vremei orologiu de stau ca să-l ascult
Eu văd un vechiu magistru ce șede lângă pult
La piept el își încheie halatul lui cel vechiu
Mai bine își îndoapă bumbacul în urechi
Și uscățiv cum este și slab și de nimic
El universu'l are în degetul cel mic.

---

14. C.p.p.o.o. acel cu un petac; 17. Ş.t. de o potrivă la > Ş.t. de o potrivă ai etc.; 18. Ce-ți pasă ție vreme cum sunt? cuminți neghiobi? > Ce-ți p.ț.v. de sunt c., neghiobi?; 19. Tu știi numai că unul tot unul e în toți; 27. L'a.a.î.s., predându-l întâmplării; 28 C.c î.l.î f l. cel tare; 31. De unghii se 'ngrijește, de barbă etc.; 36. C.b.i.-a.a., cât cheltuie 'ntr'o lună; 53 Planetele înghiață și fug rebele 'n spaț;

VIII

Trecutul, viitorul, sub fruntea lui se 'nchid
Şi lumea toată 'n ochii[-i] e-un singur individ
El negura eternă o rupe în fâşii
Din ea se naşte lumea, şi soare şi stihii
Şi din prezent, — paingăn urieşesc păşeşte —
Trecutul, viitoriul, c'un gând le mrejueşte.

IX

Acelaş soare, care din neguri a eşit
Şi care astăzi încă luceşte liniştit
Cu mii de ani nainte îl vede bolnav roş
Stingându-se — o rană — pin nori întunecoşi
Planeţii toţi înghiaţă şi fug rebeli în spaţ
Din frânele luminei ş'ai soarelui scăpaţi.

X

Pe-un alt bătrân vedemu-l cum şede lângă pult
In şiruri nesfârşite el socoteşte mult
Cât peşte e în mare, cât grâu încape 'n sac
Şi 'n câtă lână oare să pue-atât bumbac
Halatu-i rupt . . . dar totuşi pe degete-un briliant
Acesta e un jidov iar cel de 'ntâi fù Kant

XI

Şi astfel de la talpa obştimei omeneşti
Şi până 'n susul scării la frunţile crăieşti
De sine ori cui pasă, de-a sale trebuinţi
Un dor îl au cu toţii de şi mai multe minţi
De-a vieţii lor enigmă îi vezi pe toţi munciţi — —
Şi nu ştiu spune, cari sunt mai nefericiţi.

---

55. . . . vedemu-l . . . *Să se apropie de versul din* Strigoii Şi stânci în temelie clătindu-se vedem *despre care Maiorescu se pronunţa defavorabil (cf. vol. I, pag. 430). Apropiere, evident, de suprafaţă, contextele fiind diferite. Dar explicabilă, căci aparţin aceluiaşi timp, toamna lui 1876. Modificarea de mai târziu, din (cca 1880) subsol, poate că nu e lipsită de tâlc*

59. Şi lui i-i rupt > Halatu-i etc.,

Cu cerneală neagră, cca 1880, strofa aceasta care nu va mai fi utilizată, primeşte următoarele schimbări :

Pe-un alt bătrân îl văd eu în straiu-i ros la coate
In şiruri nesfârşite socoate şi socoate
Să ştie câte fire de grâu încap [î]n sac (*a*)
Deşi* i-e haina ruptă pe deget un briliant
Un jidov e acesta iar cel de 'ntâi fù Kant.

(*a*) Părea c'ar vre [să] ştie câte > Să ştie etc.

1) O interesantă deducţie, în identificarea astronomului, pe care versiunea de faţă o ratifică, în M. Bantaş, *Note pe marginea cărţilor. Eminesciana* în *Viaţa Românească*, XVIII, 1, Ianuarie 1926. Referindu-se la « începutul vestitei încheieri a Criticei raţiunii practice a lui Kant », autorul scria. « Aceste gânduri despre priveliştea universului au servit după cât cred, ca punct de plecare lui Eminescu pentru a concepe o parte însemnată din *Scrisoarea I* . . . a prezentat cugetările lui Kant într'o formă măiastră, anume punând în faţa noastră pe Kant însuşi, sub înfăţişarea unui bătrân filozof şi astronom . . . ».

68. Al cărui suflet totuşi pătruns de-un vecinic somn > A.c.s t se pare că e 'n somn; 71. O graţie tăcută pătrunde-a lui mişcări;

XII

Ferice-mi pare acela, pe sine care-i domn
Al cărui suflet totuşi se pare prins de somn
Când graiul i s'aude se pare un murmur
Şi orbitor nu-i ochiu-i şi totuşi nici obscur
O graţie armonic* pătrunde-a lui mişcare
El nu cunoaşte patimi, nici bucurie mare.

XIII

Ei par a fi somnambuli . . . durere şi viaţă
Sunt ca ş'acoperite c'o prea uşoară ceaţă
Neconştii trec pe lângă primejdiile mari
La piedeci nensemnate s'opresc involuntari
Şi astea li-s în grijă . . . armonic dar* de rând
E sufletul acestor . . . şi inimă şi gând.

XIV

Nefericiţi aceia ce au o minte mică
Şi o voinţă tare . . . sunt oameni de nimică
Iar mintea mare-alături c'o inimă prea slabă
Rănită-i de-orice-atingeri şi nimeni n'o întreabă.
Aceştia -s în lume făcuţi spre suferire — —
In armonie numai se află fericire.

XV

Altfel cuvântătoarea [a] oilor mulţime
Se strecură şi mâne nu o s'o 'ntrebe nime
Chiar numele lor vreme le şterge c'un burete
Şi uricul vieţii l'închide cu pecete
Acieaşi până astăzi şi de la tata Noe
Nevoile îi poartă şi ei poartă nevoe.

XVI

Vezi pe-unul care crede că are geniu, îşi leagă
De-ace[a]stă ademenire viaţa lui întreagă — —
« De voiu muri — îşi zice — dar numele-mi să-l poarte
« Din gură 'n gură veacuri ducându'l mai departe
Crezi tu că 'n amintirea, în colţul unor crieri
Va fi loc pentru tine şi pentru-a tale scrieri?

---

73. Ei par a fi somnambuli . şi lume şi viaţă [*Un minut în urmă intenţionează o schimbare :* El par[e] a fi somnambul . . . durere şi viaţă *ceea ce răspunde mai bine acordului logic cu singularul versului 72 ; cum schimbarea n'a fost urmărită în toate pluralele strofei — n'am adoptat-o*], 78. E ini[ma] > E sufletul etc.;

81. Nefericită mintea cea mare > Iar mintea etc.; 83. *de fapt :* Aceştia s, *pe care, pentru a favoriza măsura, l-am scris cu trema pe ï*. A-ceş-ti-a-s. 85. Astfel trece prin lume > Astfel cuvântătoarea [a]etc. > Altfel cuvântătoarea [a] etc. [*de fapt versul are următoarea fizionomie* Altfel cuvântătoarea oi (*sau* ai) oilor mulţime, 87. vreme ~ ; 90. Nevoia doar ne duce şi noi ducem nevoe > Nevoile ne poartă şi noi purtăm nevoe; 92. De acest gând > De-ace[a]stă etc.

91—92 Mulţi cred a avè geniu, de acest gând îşi leagă
Dorinţă şi lucrare viaţa lor întreagă — —

XVII

Ți-aduci *tu* bine-aminte de câte ai citit
Câte-ai văzut și câte tu singur ai vestit?
Puțin... De ici de colo d'imagini o fâșie
O umbră a gândirei, un colț mic de hârtie
Când propria-ți viață nu o știi pe de rost
Atunci ți-i bate capul cu toate câte-au fost?

XVIII

Cum eu stau într'o piață pe gânduri, pironit
Și nu zăresc o lume, de care-s prejmuit
De și de sigur este când ochii mi-i ridic —
Astfel și tu, sărmane geniu, vei fi nimic
Căci alte veacuri alta avè-vor ele 'n gând
N'o să oprească ochii la trecători de rând.

XIX

Poate-un pedant cu ochii verzui — peste un veac —
Prin tomuri vrăcuite șezând și el un vrac
Al limbei aticismu ți-a pune la cântari
Și colbul cărții tale suflând de pe-ochelari
Va strânge 'n două șiruri a vieții tale rod
Lipindu-le 'ntr'o notă sub textul său nerod.

XX

Iar altul mult la vorbă cu tine n'o să stee,
Găsind pe ici pe colo o rimă, o idee
Curând o să le scoată și-a lustrui cu ele
A sale gânduri proaste ș'a sale rime rele
Iar numele 'n uitare s'astupe va cătă...
Ș'aceasta-i nemurire — — e nemurirea *ta*.

---

95. Că 'n a viitorimei progeniturii de crieri > Crezi tu etc.; 96. Va fi un colț > Va fi loc pentru tine și pentru etc.; 99. Nimic > Puțin etc.

101—102. Tu propria-ți viață nu o știi pe de rost
Deși despre aceasta ești [sigur] că au fost — —

Cu cerneală neagră, cca 1880, strofa XVIII primește următoarele schimbări ce nu vor mai fi utilizate, ca și întreaga strofă dealtminteri :

Stăteam odată 'n piață pe gânduri, pironit
Și nu zăream o lume de care-s prejmuit
Alții timpi cu sine însuși preocupați în gând (*a*)
N-or să ridice ochii la trecători redând
(*a*) Căci alte vremuri alta avè-vor ele'n gând.

108. N'o să oprească mintea la morți > N'o s.o.m. la muritori de rând;
110. Fiind în > Prin tomuri etc.; 111. Al vorbei > Al limbei etc.; 112. A cărții tale > Și colbul c.t. ștergând de pe-ochelari > [*în 2262, 68, singur vers subliniat cu creion roșu într'o pagină brouillonară pentru* Gemenii (*cca 1876*): De colbul de pe carte-ți și-a șterge ochelarii]
117. Incet o să le scoată etc.

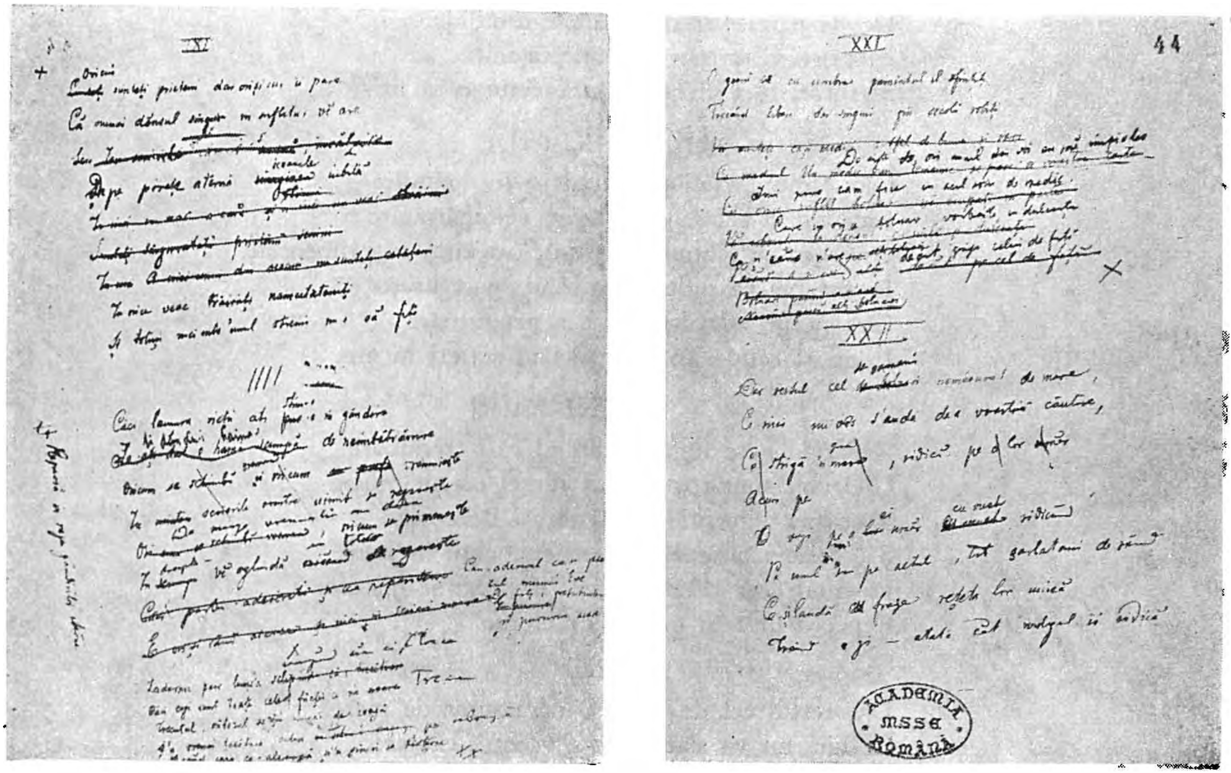

2278, 43 v. (16,5 cm. × 20,2 cm) SCRISOAREA I-a 2278, 44 (16,5 cm. × 20,2 cm.)
Manuscrisele Academiei Române

XXI

O genii ce cu umbra pământul îl sfințiți
Trecând liberi, dar singuri pin secolii robiți,
Un medic bun, temeinic se pare-a voastră carte —
Cu orice suflet bolnav vă ocupați în parte
Vă coborîți la dânsul cu milă și dulceață
Neavând parcă alți bolnavi, decât pe cel de față.

[XXI-bis]

Oricui sunteți prieteni dar orișicui îi pare
Că numai dânsul singur în sufletu-i vă are
Iar scrierile voastre cămări-s încălzite

---

123. Voi sunteți ca și medici astfel de buni și rari > Ca medicul > Un medic etc.; 126. Părând a n'avè alții, de cât pe cel de față > P.a n'a. pe-alții etc. > P a n.'a.-alți bolnavi > Bolnavi părând a n'avè de cât etc.

Strofa XXI-bis e redactată pe fila din stânga. Un semn de raliere (+) *o leagă de strofa XXI. Cifra, la Eminescu, figurează sub forma.* IXI· (*cf. facsimilul, sus*). *E o strofă nouă, transcrisă cu aceeași cerneală și un minut după ce a sfârșit de transcris — fie toate cele 21 strofe, fie chiar poezia întreagă Botez greșește când o socoate drept o a doua redactare a strofei XXI. Manuscrisul 2276, 53—54* (C.) *care urmează acestuia, în timp, confirmă că strofa :* Oricui sunteți prieteni.. *ca și cele două următoare* (*deci : XXI bis, XXI ter și XXI quater*) *sunt adaose noui. Ele se întâlnesc încorporate cu toatele, acolo.*

127. Cu toți sunteți prieteni etc.

129—130. Iar scrierea-i cămară senină, încălzită (*a*)
Și pe păreți atârnă imaginea iubită
(*a*) Scri[erea] > Iar scrierea etc.

De pe părete-atârnă icoanele iubit[e]
In orice veac trăirăți neîncetățeniți
Și totuși nici într'unul străini nu o să fiți.

[XXI-ter]

Căci lamura vieții ați strâns-o în gândire
I-ați dat o haină scumpă de neîmbătrânire
Ori cum se schimbă vremea, ori cum se primenește
In dreapta-vă oglindă oricând se regăsește
Căci partea-adevărată și cea neperitoare
E ori și când aievea și nici în scrieri moare.

[XXI-quater]

Zadarnic pare lumea sclipind că-i trecătoare
Căci coji sunt toate celea ființei ce nu moare
Trecutul, viitorul se țin numai de coajă
Ș'a vremei țăsătură vedem cu ochiu 'n vrajă
Pe când ceea ce-aleargă și 'n șiruri se dișterne
Repaosă în raza gândirilor eterne.

XXII

Dar restul cel de bolnavi nemăsurat de mare,
Ce nici nu va s'audă de-a voastră căutare,
O vezi pe a ei umăr cu vuet ridicând
Pe unul sau pe altul, tot șarlatani de rând
Ce-și laudă cu fraze rețeta lor unică
Trăind o zi — atâta cât vulgul îi ridică.

XXIII

De cât s'aud că mersul mi'l laud' un olog
Că numele mi'l trece un tont în catalog — —
Erou să fiu în creer pedant și amărît

131—132 1° In nici un veac a casă și 'n nici un veac străini
Sunteți singurătății prietenii senini
2° In nici un veac a casă, străini [în nici un veac]*
3° A nici unui din veacuri nu sunteți cetățeni (*b*)

(*b*) In nici > A nici etc.

133. C.l v.a. pus-o în g., 134. Le-ați dat o haină etc.

135—136. Ori cum se schimbă vremea și ori cum vremuiește (*c*)
In scrierile voastre uimit se regăsește (*d*)

(*c*) Ori cum s s.v.ș oricum se prefa[ce], (*d*) In mintea > In scrierile etc.,

136 In scumpa-vă > I. dreapta-vă etc.
146. Ce nici nu vor s'audă etc.;

147—148. Ce strigă 'n gura mare, ridică pe-a lor umăr
Acum pe ~

147 Ii vezi pe a lor umăr în* vuiet ridicând > O vezi pe a ei u. etc. [*Acord, negreșit, mintal, cu un sinonim pentru* restul, *de pildă:* o parte, ceailaltă parte din bolnavi], 149. Ce laudă o* > Ce-și laudă etc.,
151. Decât să văd că mersul etc., 153. Eroul unui creer pedant ș.a.,

Cu mine să-şi petreacă o noapte de urît — —
De cât să-mi văd eu versul în gurile de rând
Mai bine pe un zîmbet al dragostei [î]l vând.

XXIV

Astfel de nemurire o dau cui o pofteşte
Uşor de ea mă mângâiu, rîzând filosofeşte
Poemuri manuscrise, poveşti şi cu novele
Să lege gavanoase le dau iubitei mele
Căci tot n'ar fi atâta de straşnică risipa
Cum o fac aprinzându-mi cu făşiile pipa.

Strofa XXIV e trecută imediat într'o pagină identică, ruptă din acelaşi caiet şi care figurează, răsleţ legată în 2260, 25. Aşa că redacţia aceasta am trecut-o la etaj iar la subsol strofa din 2278, 45 dimpreună cu toate variantele

Despre această strofă XXIV, în redacţia ei iniţială, Botez, (ediţia sa, pag. 383) scrie « Strofa aceasta, care aci nu i-a reuşit, a fost reluată în altă poezie (ms 2280, 19—23), o satiră foarte violentă şi trivială împotriva lui V. A Ureche»: [*Şi urmează cele 3 strofe despre care vorbim mai jos*].

De fapt: strofa aceasta *i-a reuşit* chiar de acolo, din versiunea B , deoarece, cum am spus, ea e trecută pe curat (cu modificările operate acolo însă), într'o filă identică, aflătoare acum în 2260, 25.

In această filă (2260, 25) după strofa XXIV [*care, fireşte, nu mai poartă numerotatia*] urma o nouă strofă (*Şi tot mai bună soartă, decât la «Convorbiri»*, care, s'ar părea, ar fi voit să încheie întregul poem.

S'ar părea — pentru că ea este reluată şi 'n manuscrisul în care se află satira împotriva lui Ureche. Dar cată să precizăm: *nici strofa aceasta, nici a XXIV-a din versiunea B. nu aparţin* Urechiadei, (*2280*) *care începe dela fila 20 înainte*. Pe fila 19 şi în capul celei a 20-a se află în realitate, într'o nouă redacţie. strofa XXIV şi strofa *Convorbiri*. Numai că strofa XXIV, despre care Botez susţinea că, acum i-a *reuşit*, e diluată în două (cea de a doua

---

156. M.b p.u.z. al dragei mele-l vând,
Mai târziu, cu aproximaţie în 1879 şi cu cerneala violetă a ultimelor forme din Despărţire, *v. 151—152 iau forma*.

De cât s'auzi că mersul ţi-l laud' un olog,
Că un pedant te trece în al lui necrolog

Cu cerneala neagră, cca 1880, strofa XXIII primeşte câteva schimbări :

Decâ[t] s'auzi că mersul ţi'l laud' un olog
Că numele ţi'l trece un tont în catalog — —
Erou aci 'ntr'un creer pedant şi amărît
Cu tine-şi va petre[ce] o noapte de urît — —

159—160 1° Poemuri manuscrise, cu rime fără preţ (*a*)
Le dau să lege gura la oale cu dulceţi — —

(*a*) Poeme > Poemuri etc.

2° Poemuri manuscrise, cu rime fără preţ
Iubitei dau să lege cu ele la dulceţi — —

162. Cum eu fac, [când] cu ele făşii mi [-aprind] > Căci ele > Căci eu le rup în făşii, mi-aprind cu ele pipa > Cum eu o fac când făşii > Cum o fac, când cu făşii din ele aprindu-mi pipa > Cum eu o fac > C. o fac etc.;
Mai târziu, cu aproximaţie în 1879, cu cerneala violetă a ultimelor forme din Despărţire, *şi pe fila* (*2278, 44 v*) *albă din stânga v. 161—162 iau forma :*

De cât s'aduni în scrinu-ţi gândiri ce-ţi dete clipa (*b*)
Mai bine ţi-ai aprinde cu feşiile pipa

(*b*) Decât să strângi > Decât s'aduni etc.

reluate, puţin după, cu cerneala neagră dela cca 1880, sub forma ·

De cât să ţii în scrinu-ţi lumini ce-ţi dete clipa
Mai bine ţi-ai aprinde cu feşiile pipa

de astă dată aplicate, poate din eroare, (căci ambele strofe, XXIII şi XXIV se află pe aceeaşi filă), în locul versurilor 155—156.

cu interesante detalii, utile cronologiei), urmate de strofa *Convorbiri*. Dacă nu le încorporăm versiunii B. este pentru temeinicul motiv că ele sunt prelucrate puțin mai târziu, după ce B. fusese conturat. Iată acele 3 strofe, precedate de un catren din aceeaşi familie, reținut ca un memento-exercițiu:

De poftiți la nemurire (*a*)
Câtă am o dau acuşi
Ca să cumpăr dragei mele
O păreche de mănuşi

Astfel de nemurire o vând cui o pofteşte (*b*)
Uşor de ea mă mângâiu rîzând filosofeşte
O pun în cărți întreagă pe dama de carô
Sau o spedez la Londra pe-o plisă rococo — — (*c*)
Dar ah nu pot cu dânsa nici pipa să-mi aprind (*d*)
Pe-un zîmbet al iubitei de aş putè s'o vând — —

Aş pune-o pe o carte, pe-un franc în rămăşag (*e*)
Aş dà-o pe-o privire din ochiul ce mi-i drag
Aş dà din manuscripte pe-Arald şi alți băieți (*f*)
Să lege gavanoase cu pepeni şi dulceți (*g*)
Căci tot n'ar fi atâta de straşnică risipa
Cum o comit, cu ele în veci prinzându-mi pipa.

Şi tot mai bună soartă decât la *Convorbiri*
Ca nimeni să citească a tale isvodiri
La ce mânjeşti hârtia în şiruri măsurate (*i*)
Ş'o dai pe mâni [păroase]* de fețe nespălate (*j*)
Şi-ți pierzi a ta viață şi creerul să storci (*k*)
Svârlind (*y*) mărgăritare în drumul unor porci (*l*)

C. Această versiune figurează în ms. **2276^1, 48 (+ 47 v.)—51+53—55,** într'un compact caiet, dictando, cu legătura originară şi nu cum bănuie d-l Mazilu, când afirmă că « ordinea » e a lui Eminescu, caietul « fiind numai legat de Academia Română » După grafia vecinătăților, nenumărate ciorne de felurite poezii, pare scris cca 1879. In orice caz, deducțiile cronologice ale d-lui D. Mazilu nu sunt concludente. Versiunea aceasta, zice d-sa, ar fi fost « scrisă în caiet după 1 Ianuarie 1880 şi înainte de 1 Februarie 1881 », pentru că pe file, ce n'au nimic comun cu textul versiunii, ar figura datele: 1 Ian. 1880, sub poezia *O mamă* şi altă însemnare « Martie în 9—21—1881 » 1). Dar, cum spuneam, manuscrisul acesta e un adevărat *miscellaneum*, prin mulțimea de teme şi graphii, variind dela o filă la alta. Scrisă în metru iambic, versiunea aceasta urmează de aproape versiunea din B. atât în tiparul ritmic, cât şi în conturul poemei. Unele versuri încercate, întâia oară în B. 2278, 36 v.—37 v., se trec, aici, în subsol.

(*a*) Cine cumpără > De p etc.; (*b*) O nemurire > Astfel de etc.;
(*c*) S o. s. l. L. pe-un > S. o. s. l L. pe-o etc.; (*d*) Dar vai nu pot etc.; (*e*) pe-un leu în rămăşag; (*y*) Să [svârli] > Svârlind. etc.

(*f*)—(*g*) 1° Arald, Călin, Ieronim şi alți mai mulți băieți
In* manuscript ~
2° Aş da din manuscripte, cu rime fără preț (*h*)
Iubitei ca să lege chisele cu dulceți
(*h*) Cu-a mele manuscripte > Aş da etc.;

2260, 25

(*i*)—(*j*) 1° La ce mânjesc hârtia cu şiruri numărate,
Ş'o dau pe-a caracudei mănoae nespălate
2° La ce să dai hârtia cu şiruri numărate,
Pe-a caracudei labe păroase nespălate
(*k*)—(*l*) Şi pierzi a ta viață şi creerul îl storci
Svârlind mărgăritare în troaca unor porci (*m*)
(*m*) calea > drumul > troaca.

1) M. Eminescu, *Poezii şi Variante*, ediție omagială, alcătuită de D. R. Mazilu, Academia Română, « Studii şi Cercetări », XLIV, 1940, pag. 199—200.

De asemeni se trece, în subsol, un mic fragment figurând în 2269, 50 v., filă de altă materie decât restul caietului și de o grafie identică c'o versiune din *Răsărit de lună*, cca 1880, (2260, 100).

Când în subsol, se vorbește de 2276, se înțelege că e vorba de versiunea dela etaj· C. 2276^{I}, 48 etc.

In privința filei albe (52), vezi explicația respectivă, subsol vers 81.

C. 2276^{I}, 48 (+47 v.)—51+53—55

Cu gene ostenite eu suflu 'n luminare —
Ceasornicul urmează a timpului cărare,
Perdelele 'ntr-o parte le dau și în odae
Revarsă luna plină duioasa ei văpae
Din noaptea amintirii ea mii de doruri scoate
Dar dulce li-i durerea, ca 'n vis le am pe toate
In propria-ne lume deschide ușa 'ntrării
La gânduri dintre aprinsul și stinsul luminării.

O lună, doamna mării, pe-a lumii boltă luneci
Gândirilor dând viață, durerile întuneci
In câte mii de case pătruns' ai prin ferești
Ce mii de mii de oameni acuma tu privești.
Câți numa 'n clipa aceasta de raza ta atinși
De gânduri felurite se simt adânc cuprinși?
Privești pe-un rege poate cu planuri pentr' un veac

NB. In urmărirea variantelor, cetitorul e rugat să fie atent la lămuririle ce se dau: când nu e nicio lămurire, variantele aparțin versiunei dela etaj.

7—8 barate cu creionul, la una din revizii, mai târziu, de sigur în minutul când versiunea C *va fi depășită.*

In prima transcriere a versiunii acesteia, după v. 10 urmau versurile:

Și câți în clip' aceasta la tine-or fi privind
Ce lucruri osebite ei toți or fi gândind? —

pe cari le modifică puțin și din 11—12 devin versurile 13—14 Adaosul noilor versuri 11—12 și modificarea sunt operate pe pagina albă din stânga, imediat după ce termină transcrierea integrală.

Am semnalat în argumentul versiunii anterioare (B. *2278, 36 v.—45*) *prezența acelor modificări și aplicații cu cerneală violetă sau neagră, aparținând cu aproximație anului 1879-80 și cum, la început,* (*etapă frecventă în creația sa*) *Eminescu credea să păstreze tiparul strofic* (*strofa a 6 versuri*) *al versiunei* B. *In primele două file din versiunea anterioară redactează cu cerneală violetă, următoarele două strofe, pe cari modificate și cu o nouă repartiție, le însumează versiunii acesteia din ms. 2276, în momentul când depășește* (*cu toate că nu definitiv*) *tiparul anterior:*

2278, 36 v.

Pe ziduri vechi, prin arbori, cu tânăra [lor] floare (*a*)
Revarsă luna plină duioasa ei splendoare (*b*)
Din noaptea amintirii ea mii de doruri scoate
Și dulce li-i durere[a] ca 'n vis simțim pe toate (*c*)
In propria-ne lume deschide poarta 'ntrării (*d*)
La gânduri dintre aprinsul și stinsul luminării (*d*)

(*a*) P.z.v., pe arbori ce stau în șir în floare;
după (*b*) *urmează întâiu:* Durerile le-alină, ca 'n vis arată toate
părăsit și reluat apoi în versul (*c*);

2278, 37 v.

Lună, stăpâna mării, pe-a lumei boltă luneci
Gândirilor dând viață, durerile întuneci
O! câți în clipa asta la tine or fi privind
Și ce deosebite lucrări or fi gândind
In minte-i poate unul descrie un gândac
Un altul lumea 'n sistem o bagă ca 'ntr'un sac.

15. Un rege te privește cu planuri pentr'un veac [*schimbarea dela etaj se operează după ce v. 11—12 devin 13—14 cf. aici, în note, la versul respectiv*].

Cu planuri pentr-o oră nemernicul sărac — —
Ce sume diferite au scos din urna sorții
Și totuși de-o potrivă în ochii tăi ș'ai morții
Ai aceloraş patimi de o potrivă robi,
Să fie slabi, puternici, cuminte ori neghiobi
Vezi pe-unul ce de faţă îşi vede şi de păr
Un altul cată 'n vreme și lume adevăr
De pe-a istoriei file adună mii de coji
Și nume trecătoare înseamnă pe răboj
Vezi pe-altul cum socoate pe scândura tărăbii
Cât aur poartă marea în negrele corăbii;
Sau vezi un vechiu magistru cu haina roasă 'n coate
Ce 'n șiruri nesfârșite socoate și socoate,
La piept el îşi încheie halatul lui [cel] vechiu
Mai bine îşi îndoapă bumbacul în urechi,
Și uscățiv cum este şi slab şi de nimic,
El universu'l are în degetul cel mic.
Trecutul viitorul sub fruntea lui se 'nchiagă
El noaptea veciniciei în șiruri o desleagă
Ca Atlas care lumea o sprijinea pe-un umăr
El sprijină și lume și vreme într'un număr
La început fiinţă nu e nici nefiinţă
Ci totul este lipsă de viaţă şi voinţă
Dar aerul și apa și bolta cea din ceriu

---

17. *Identic, și în 2278, cu violetul deschis cca 1879*; 19 A.a.p. de o potrivă robi (*2278 violet*) > *în 2276, de fapt :* A.a p. de-o (*sic*) potrivă robi; 21 De unghii unu-și vede, de barbă și de păr; 25. Iar altul socotește pe scândura tărăbii (*2278 negru și în 2276*), 26. Cât aur p.m. pe negrele-i corăbii (*2278 negru*); 27. Sau vezi pe-un v.m.c.h.r.'n c. (*2278 negru*) > Colo un vechiu m. etc. (*2276*), 28. In șiruri nesfârșite s ș. socoate (*2278 negru și 2276*); 33. Trecutul viitorul sub fruntea lui se leagă > T.v.s.f.l. se 'ncheagă (*2278, negru*); 34. *identic, în 2278 negru ;* 35—36. *adaose între rânduri, ulterior, cu creionul, după ce termină transcrierea integrală a ms. 2276.*

2269 50 v.

Cum treci cuvântătoareo albinelor mulțime
Azi traiu pentr'o vecie — mâni nu te știe nime
Aceiași până astăzi și de la tata Noe
Nevoile vă poartă și voi purtați nevoe
In mijlocul veciei ori care se încheagă
Și ochii lui prostateci de o dată îi desleagă
Se vede-astfel în spațiu predat la întâmplare,
Cu coatele în lume își face loc de-i tare.
De-i slab pe cât trăiește se sbate tot în mreji
Pentru dureri viața-i devine un prilej.
Un rege c'un imperiu, cu planuri pentr'un veac
Cu planuri pentr-o oră nemernicul sărac
Ei sume diferite au scos din urna sorții (*a*)
Și tot de o potrivă rămân în ochii morții
Ai acelorași patimi de o samă ei sunt robi
Să fie slabi, puternici, cuminte ori neghiobi (*b*)

(*a*) E.s.d. aruncă 'n urna s., (*b*) S.f.s. cuminte, puternici o.n.

Ii par asemeni vremii din ziua cea de ieri
Nu s'ascundea nimica şi tot era ascuns
Pătruns de sine însuşi era cel nepătruns.
Prăpastie? Genune? Noian întins de apă?
Nici lume pricepută, nici minte s'o priceapă
Atât de întunerec — o mare făr' o rază,
Nici de văzut nu fuse, nici ochiu care s'o vază:
Din cele nefăcute nimic nu se desface
In sine împăcată dormea eterna pace
Deodată-un punct se mişcă — — dar unul singur, iată'l
Din chaos face mumă şi el devine Tatăl —
Atât de slab el fuse întâiu ca raza spumii
Stăpânul fără margini pe marginele lumii
Iar negura eternă se rupe în fâşii
Din ea răsare lume şi soare şi stihii — —
Apoi cugetătorul socoate mai departe
Şi soarele ce ziua de noapte o desparte
Cu mii de ani nainte îl vede trist şi roş
Stingându-se o rană prin nori întunecoşi

---

40. Erau asemeni vremii etc ; 39—40. *la o revizie ultimă, de sigur înainte de a trece la versiunea* D., *barate cu creion roşu ;* 49. Un punct se mişcă atuncea — — e unul singur, iată'l; 51. spumei > spumii.

Versurile 37—52 sunt încercate întâiu, cu cerneală neagră (cca 1880) pe ms. B. *2278, 38 v. şi 39 v. în strofe a 6 versuri iambice, înainte de a le încorpora aici ; deşi apropiate le transcriem, în dispoziţia lor strofică, pentru cele câteva diferente interesante, pe cari cetitorul le va surprinde cu lesniciune*

In început fiinţa n'a stat nici nefiinţa
Ci totul erà lipsă de viaţă şi voinţă
Dar aerul şi apa şi bolta cea din ceriu
Erau asemeni vremii din ziua cea de ieri (*a*)
Nu s'ascundea nimica şi tot era ascuns
Pătruns de sine însuşi era cel nepătruns

Prăpastie? Genune? Noian întins de apă . . .
Nici lume pricepută, nici minte s'o priceapă
Atât de întuneric, o mare făr' o rază
Nici de văzut nu fuse, nici ochiu care s'o vază
Şi muritor nu fuse nimic nici fără moarte
Fiinţa cea unică e-un tot ce nu se 'mparte (*b*)

Din cele nefăcute nimic nu se desface
Ci 'n sine împăcată dormea eterna pace
Pân ce un punct, ca vârful de ac porni şi iată-l (*c*)
Din chaos face mumă şi el devine tatăl
Un punct mai slab ca unda, ca raza, boaba spumii
Stăpânul fără margini al marginilor lumii (*d*)

(*a*) Nimic asemeni vremii etc.;
(*b*) F.c. eternă* e-un tot etc.;
(*c*) Pân ce un punct, un atom urnit, plecâ şi iată-l,
(*d*) Stăpân fără de margini al m.l > S f.d.m. pe marginele* lumii.

53. Şi negura e. o rupe în fâşii (*2278 negru*) > Şi negura e. se rupe în fâşii (*2276*), 54 Dintr' însa scoate lumea, şi soare şi stihii (*2278 negru*)

55—56. Apoi cugetătorul socoate nesfârşit
Ş' acelaş soare care luceşte liniştit

[*Modificările dela etaj sunt operate cu creionul ca şi v. 35—36, amintite mai sus, după transcrierea întregului manuscris 2276*].

Planeţii reînghiaţă şi fug rebeli în spaţ
Din frânele luminii ş'ai soarelui scăpaţi
Şi 'n nefiinţă lumea recade iar şi tace
In sine împăcată re'ncep' eterna pace.
Şi astfel de la talpa obştimei omeneşti
Şi pân' în susul scării la frunţile crăieşti
De sine ori cui 'i pasă de-a sale trebuinţi,
Un dor îl au cu toţii deşi mai multe minţi,
De-a vieţii lor enigmă îi vezi pe toţi munciţi
Şi nu ştii spune cari sunt mai nefericiţi.
Tu soarte ştii că unul, tot unul e în toţi,
De-asupra tuturora ridici pe care poţi.
Pe alţi-i laşi să cadă cu inima smerită
In taină să se piardă ca spuma nezărită.
Ce-ţi pasă ţie oare ce vor sau ce gândesc?
Te joci ca vântu 'n valuri cu traiul omenesc.

Pe-acela ce de geniu se crede-l vezi că leagă
De-această 'nchipuire viaţa lui întreagă
« De voiu muri — îşi zice — dar numele-o să'l poarte
« Din gură 'n gură veacuri, ducându'l mai departe
« Şi pururi, pretutindeni în colţul unor crieri
« Va fi loc pentru dânsul şi pentru ale lui scrieri.
Ş'aduce el aminte de câte-au auzit
Câte-a văzut şi câte el singur a vorbit?

---

59. Planeţii toţi înghiaţă şi f. etc.; 60. *de fapt;* frenele; 62. I s.î. rencepe eterna p ; 65—66. *şterse la două revizii ulterioare, cu creion negru şi roşu ;* 69. Tu lume ştii c.u.t.u e.î. toţi (*2278 violet*); 71. *identic, 2278 negru ;* 72. *identic, 2278 negru.*

NB. *După transcrierea integrală a acestei versiuni, la o revizie ulterioară un semn de raliere* (+) *arată că după v. 74 ar fi avut de gând să introducă strofa :* Pe ziduri etc., *recopiată cu cerneală neagră pe fila albă din stânga, după ce fusese întâiu încercată cu cerneală violetă pe ms. 2278 şi care a fost utilizată în 2276 la început. Această ultimă dispoziţie coincide, de altfel, şi cu suprimarea, la această revizie, a v. 7—8 (cf. mai sus) :*

Pe ziduri vechi, prin arbori cu tânăra lor floare
Revarsă luna plină duioasa ei splendoare
Din noaptea amintirii ea mii de doruri scoate
Dar dulce li-i durerea, ca 'n vis le-avem pe toate
In propria-ne lume deschide poarta 'ntrării
In ceasuri dintre aprinsul şi stinsul lumânării (*a*).

(*a*) *După ce strofa aceasta fusese redactată cu violet,* (*în* B.) *ultimul vers, reluat tot cu violet duce la forma pe care o va folosi în varianta aceasta cu negru :* o noapte 'ntre aprinsul şi stinsul lumânării > In ceasuri dintre aprinsul şi stinsul lumânării.

N.B. *Nu am încorporat însă această strofă, cu negru, de ultimă oră, pentru a nu altera imagina acestei versiuni* C., *care a figurat, autonomă şi finită, aşa cum am transcris-o.*

75. Pe-acela, ce de geniu se crede-'l vezi că leagă (*2278, negru*); 76. *id. 2278, negru*;

79—80. El crede mult şi bine că 'm colţul unor crieri
Va fi loc pentru dânsul şi pentru-a [s]ale scrieri (*2278, negru*).

N.B. Dela v. 81 înainte còpia trece de pe f. 51 pe f. 53 rămânând, inexplicabilă, o filă albă. E de sigur o eroare involuntară. Căci textul nu prezintă niciun hiat. De bună seamă, în toiul còpiei, ce s'a urmat dintr'un singur condeiu, va fi luat 2 foi odată, în loc de una.

81. Ş'aduce el aminte de câte-a* auzit (*2278, negru*); 82. Câte-[a] văzut şi câte ei singur [a] vestit? (*2278, negru*);

Puţin. De ici de colo d'imagini o făşie,
O umbră de gândire, un petec de hârtie.
Când însuşi a lui viaţă n'o ştie pe de rost
Şi-or bate alţii capul s'o simtă* cum a fost?
Poate-un pedant, cu ochii verzui, peste un veac
Prin tomuri brăcuite şăzând şi el — un brac—
Al limbei aticismu l'o pune la cântariu
Şi colbul cărţii groase suflând din ochelari,
Va strânge-o 'n două şiruri, va pune-o apoi la coadă—
O notă prizărită sub pagina neroadă.

O genii, ce cu umbra pământul îl sfinţiţi
Trecând liberi dar singuri prin secolii robiţi
Păreţi ca nişte medici cu blânda voastră faţă
Ce nu mai [au] alt bolnav decât pe cel de faţă,
Ori cui sunteţi prieteni, dar ori şi cui îi pare
Că numai dânsul singur în sufletu-i vă are
In orice veac trăirăţi neîncetăţeniţi
Şi totuşi nici într'unul străini nu o să fiţi;
Căci lamura vieţii aţi strâns'o în gândire,
Şi dându-i acea haină de neîmbătrânire,
Voi aţi făcut, că lumea, oricât se primeneşte
In dreapta-vă oglindă de apururi se găseşte
Căci lumea pare numai a curge ş'a se trece,
Căci coji sunt toate celea fiinţei ce nu trece
Trecutul viitorul se ţin numai de coajă
A clipelor cadavre se 'nseamnă pe reboajă
Pe când tot ce aleargă şi 'n şiruri se dişterne

---

84. O umbră a gândirei, un petec de hârtie (*2278*, *negru*); 85. Când propria lui viaţă n'o şti[e] pe de rost (*2278*, *negru*); 86. Ş'or bate alţii capul cu ceea ce n'[a fost] > Ş'or b.a c. să ştie cum a fost? > Ş'or b.a.c. să scoată* [*sau*, *poate :* simtă*] cum a fost? (*2278*, *negru*) > Şi-or bate alţii capul s'o ştie cum a fost? (*2276*); 88 vrăcuite > brăcuite.

93—96. De câte ori [de] unul din voi eu mă împiedic (*a*)
Imi pare c'am [a] face cu acel soiu de medic,
Care cu orice bolnav vorbeşte cu dulceaţă
Ca şi când n'are decât grija celui de faţă
(*2278*, *negru*)

(*a*) *de fapt :* De câte de ori unul etc. *l-a şters apoi pe* de şi *nu l-a mai anexat unde trebuia.*

102. Şi dându-i haina scumpă de neîmbătrânire (*2278*, *negru*).

103—104. De merge vremea lină* sau dacă [vremuieşte]
In dreapta-vă oglindă ea tot se regăseşte
(*2278*, *negru*)

105—106. Zadarnic pare lumea curgând cum că se trece
Căci coji sunt toate celea fiinţei ce nu trece
(*2278*, *negru*)

108. Ş'a vremei ţăsătură vedem [că-i]* pe reboajă (*2278*, *negru*).

Repaosă în raza gândirilor eterne
Iar adevărul, cași păcatul mumei Eve,
De față-i pretutindeni și pururea aieve.

Ce caută talentul în șirele-i s'arate
Cum luna se ivește sau vântu 'n codru bate
De-o spune-o el aceasta sau dacă n'o va spune
Câmpii, păduri și lanuri vor face-o de minune
Și nu cum stă în carte, ci mult cu mult presus.
Ce tristă meserie să n'ai nimic de spus
De cât povești pe cari Omer și alții autori
Le spuseră mai bine de zeci de mii de ori.
Sunteți ca flori pripite, în colbul trist al școlii
Cetiți în foliante, ce roase sunt de molii
Și viața, frumuseța, al patimei nesaț
Nu din viața însăși — din cărți o învățați.
Astfel cu meșteșuguri — din minte-vă, un pir
Ați vrea să iasă rodii sau crini și trandafir,
In capetele voastre de semne multe sume,
Din mii de mii de vorbe consist' a voastră lume,
Aceeași lume strâmbă, urîtă într'un chip
Cu fraze 'mpestrițată, suflată din nisip,
Nu acea altă lume, a geniului rod
Căreia tot presentul e numai un isvod
Pe care se înnalță pământ și om și cer
In gând la Kalidasa, pe buza lui Omer.

D. Ultima versiune a *Scrisorii I-a*, după care a făcut copia pentru *Convorbiri*, când a și barat, ca după întrebuințare, cu creion roșu, paginile, se află în **2282, 59—68**, caietul legat despre care s'a amintit și în care se află copiate toate *Scrisorile* în ordinea, ce s'a reprodus mai sus.

Scrisoarea I-a poartă, aici, titlul și numărul de ordine *Scrisoarea III-a*, cum se poate vedea atât în transcrierea de mai jos, cât și în facsimilul din vol. I, (pag. 131) al ediției prezente. Versiunea aceasta poate fi datată circa 1880. Deși cu diferențe mici, în raport cu textul definitiv, versiunea aceasta interesează atât prin titlu, cât și prin câteva detalii, d p. v. 16: *gânditoareo ;* v. 51: *cel întâiu și singur. Iată-l*, spațiul dintre 110 și 111, v 121; Să tor vie etc.

Un mic fragment, final, 6 versuri, aproape identic, se află în 2260, 181. Nesigure· 2260, 178 + 183

Fiind ultima versiune din manuscripte, foarte apropiată de textul definitiv, ne vom folosi de ea, ca să aplicăm în subsol câteva detalii de istorie literară, ecouri din articolele sale, contemporane cu chiar această versiune De sigur, în ziua când ziaristica eminesciană va fi în întregul ei cunoscută, numărul acestor referințe și corelații va crește considerabil.

111—112. Căci adevărul ca și păcatul mumei Eve
De fața-i pretutindeni și pururea aieve (*a*)
(*a*) E purure[a] > De fața-i etc. (*2278, violet*)

Aceste 2 versuri înlocuiesc în 2278 versurile 137—138 din strofa XXI-ter. — O confruntare cu locul acela nu e lipsită de interes (cf. mai nainte, facsimilul filei 43 v.).

116. Câmpii, păduri și lanuri le-a face de minune

125. *Lecțiune greșită la Scurtu, Botez și Mazilu* . . . un fir.

N.B. Versurile 93—134 s'au publicat întâia oară, în Sămănătorul, *sub titlul* Geniu și talent, *însoțite de următoarea notă : «Ms. Ac.* Rom. *2276, ff. 53—54 ; se datează după scris și ortografie, prin 1874—77* — I. *Sc* [*urtu*] ». Sămănătorul, IV, 17, 24 Aprilie 1905). *Despre cronologia acestei versiuni* (C) *cf. argumentul respectiv, mai sus.*

D. 2282, 59—68

SCRISOAREA A III-a

Când cu gene ostenite sara suflu 'n luminare,
Doar ceasornicul urmează lunga timpului cărare
Căci perdelele 'ntr'o parte când le dai, și în odae
Luna varsă preste toate voluptoasa ei văpae,
Ea din noaptea amintirii o vecie 'ntreagă scoate
De dureri, pe cari însă le simțim ca 'n vis pe toate.

Lună tu, stăpân' a mării pe a lumii boltă luneci
Și gândirilor dând vĭață, suferințele întuneci,
Mii pustiuri scânteiază sub lumina ta fecioară,
Și câți codri-ascund în umbră strălucire de isvoară,
Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate,
Când plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate,
Câte țărmuri înflorite, ce palate și cetăți,
Străbătute de-al tău farmec ție singură-ți arăți
Și în câte mii de case lin pătruns-ai prin ferești,
Câte frunți pline de gânduri, gânditoareo le privești!
Vezi pe-un rege ce 'mpânzește globu 'n planuri pe un veac,
Când la ziua [cea] de mâne abia cuget 'un sărac . . .
De și trepte osebite le-au eșit din urna sorții
De-o potrivă-i stăpânește raza ta și genĭul morții,
La același șir de patimi de-o potrivă fiind robi,
Fie slabi, fie puternici, fie genii ori neghiobi.

Unul caută 'n oglindă, de-și buclează al lui păr
Altul caută în lume și în vreme adevăr,
De pe galbenele file el adună mii de coji,
A lor nume trecătoare le însamnă pe răboj
Iară altu 'mparte lumea de pe scândura tărăbii
Socotind cât aur marea poartă 'n negrele-i corăbii
Iar colo bătrânul dascăl cu-a lui haină roasă 'n coate
Intr'un calcul fără capăt tot socoate și socoate
Și de frig la piept și 'ncheie tremurând halatul vechiu
Iși înfundă gâtu 'n guler și bumbacul în urechi
Uscățiv așa cum este, gârbovit și de nimic,
Universul fără margini e în degetul lui mic
Căci sub frunte-i viitorul și trecutul se închiagă
Noaptea adânc'a vecĭniciei el în șiruri o desleagă
Precum Atlas în vechime sprijinea cerul pe un umăr
Așa el sprijină lumea și vecia într'un număr.

---

5. Și din noaptea a. etc.

Pe când luna străluceşte peste a tomurilor bracuri
Intr-o clipă'l poartă gândul îndărăt cu mii de veacuri,
La 'nceput pe când fiinţă nu era nici nefiinţă,
Pe când totul era lipsă de viaţă şi voinţă
Când nu s'ascundea nimica, de şi tot era ascuns . . .
Când pătruns de sine însuşi odihnea cel nepătruns.
Fù prăpastie? genune? Fù noian întins de apă
N'a fost lume pricepută şi nici minte s'o priceapă,
Căci era un întunerec ca o mare făr 'o rază
Dar nici de văzut nu fuse şi nici ochiu care s'o vază
Umbra celor nefăcute nu 'ncepuse-a se desface
Şi în sine împăcată stăpânea eterna pace . . .
Dar de-o dată-'un punct se mişcă . . . cel întâiu şi singur. Iată-'l
Cum din Chaos face mumă, iară el devine Tatăl . . .
Punctu acela de mişcare mult mai slab ca boaba spumei
E stăpânul fără margini peste marginile lumii
De-atunci negura eternă se desface în feşii
De atunci răsare lumea, lună, soare şi stihii . . .
De atunci şi până astăzi colonii de lumi pierdute
Vin din sure văi de chaos pe cărări necunoscute
Şi, în roiuri luminoase isvorînd din infinit,
Sunt atrase în viaţă de un dor nemărginit. —
Iar în lumea asta mare, noi copii ai lumii mici,
Facem pe pământul nostru, muşunoae de furnici;
Microscopice popoare, regi, oşteni şi învăţaţi
Ne succedem generaţii şi ne credem minunaţi.
Muşti de-o zi pe-o lume mică de se măsură cu cotul
In acea nemărginire ne 'nvârtim uitând cu totul
Cumcă lumea asta 'ntreagă e o clipă suspendată
Că 'ndărătu-i şi 'nainte-i întunerec se arată.
Precum pulberea se joacă în imperiul unei raze,
Mii de fire viorie ce cu raza încetează,
Astfel, într'a vecĭniciei noapte pururea adâncă,
Avem clipa, avem raza, care tot mai ţine încă . . .
Cum s'o stinge, totul piere ca o umbră 'n întuneric
Căci un vis e-al nefiinţei universul cel chimeric . . .

In prezent cugetătorul nu-şi opreşte a sa minte,
Ci 'ntr'o clipă gându-'l duce mii de veacuri înnainte
Soarele ce azi e mândru el îl vede trist şi roş

---

51 cel de 'ntâiu > cel întâiu; 55. s'a* desface > se desface. 75 sq *'In legătură cu imagina* dascălului *sau* filosofului *transcriem întâiu un crâmpeiu de articol, politic, al lui Eminescu, şi după aceea un pasaj dintr'un foileton al lui Vlahuţă (Ideea geniilor «prieteni seculari» mai categoric exprimată în ms.* B *şi* C).

« Statul ar trebui să fie atât de puternic organizat, existenţa şi libertatea de muncă a claselor atât de asigurată, interesele într'o armonie atât de intimă, încât să nu-i pese nimănui de asemenea jucării caleidoscopice, cari se întâmplă în centru Atunci filosoful, uitându-se dintre vrafurile sale de cărţi, din adunarea sa de prieteni seculari cu atat mai

Cum se închide ca o rană printre nori întunecoşi
Cum planeţii toţi îngheaţă şi s'asvârl' rebeli în spaţ
Ei, din frânele luminii şi ai soarelui scăpaţi;
Iar catapeteasma lumii în adânc s'au înnegrit,
Ca şi frunzele de toamnă toate stelele-au perit
Timpul mort şi 'ntinde trupul şi devine vecinicie
Căci nimic nu se întâmplă în întinderea pustie
Şi în noaptea nefiinţei totul cade, totul tace,
Căci în sine împăcată reîncep' eterna pace . . .

. . . .

Incepând la talpa însăşi a mulţimii omeneşti
Şi suind în susul scării pân' la frunţile crăieşti,
De a vieţii *lor* enigmă îi vedem pe toţi munciţi
Făr' a şti să spunem cari or fi mai nenorociţi . . .
Unul e în toţi, tot astfel precum *una* e în toate;
De asupra tuturora se ridică cine poate,
Pe când alţii stând în umbră şi cu inima smerită
Neştiuţi se pierd în taină ca şi spuma nezărită;
Ce-o să-i pese soartei oarbe ce vor *ei* sau ce gândesc . . .?
Ca şi vântu 'n valuri trece peste traiul omenesc.

Fericească'l scriitorii, toată lumea recunoască'l . . .
Ce-o să aibă din acestea pentru *el* bătrânul dascăl?
Nemurirea, se va zice. Este drept că viaţa 'ntreagă,
Ca şi edera de un arbor, de-o idee i se leagă
« De-oiu muri — îşi zice 'n sine — al meu nume o să'l poarte
« Secolii din gură 'n gură şi l'or duce mai departe
« De a pururi, pretutindeni în ungherul unor creeri
« Şi-or găsi, cu al meu nume, adăpost a mele scrieri».
O sărmane ! Ţii tu minte câte 'n lume ai auzit,
Ce-ţi trecù pe dinainte, câte singur ai vorbit?
Prea puţin. De ici, de colo, de imagini o făşie

---

buni cu cât nu-l supără întru nimic, ar rîde de comedia aceasta a vieţii omeneşti, de lupta acestor fiinţi efemere, care-şi dispută însemnătatea într'o picătură de timp, precum mile de infuzorii îşi dispută existenţa de câteva secunde într'o picătură de apă. Când statul e puternic organizat, întemeiat pe însuşi natura poporului şi a societăţii, pe un obiceiu al pământului trecut în sucul şi sângele locuitorilor, în datinele şi apucăturile lor, ambiţiile indivizilor ce-şi dispută puterea sunt irezistibil de comice pentru publicul mare şi pentru omul desinteresat. Mai grav este însă lucrul când statul e constituit din nou» etc , etc *Timpul,* V, 93, Sâmbătă 23 Aprilie 1880)

Intr'un articol datat : Târgovişţea 1883, Noemvrie 1, despre Depărăţeanu, A Vlahuţă, tânăr şi entusiast publicist la vremea aceea, stabilea anume apropieri, mai mult sau mai puţin exagerate, între Depărăţeanu şi E : «In *Pelegrinul* ca şi Eminescu în *Scrisoarea I-a,* poetul devine filosof Adânc şi rece cugetă la deşertăciunile lumii acesteia, ş'un amarnic şi negrăit desgust îl copleşeşte. Toate sunt supuse pieirii etc.» *Si mai departe .* «Intre *dascălul* lui Eminescu, care *pe răboj 'şi strânge învăţătura de pe galbenele foi* şi între *Pelegrinul* lui Depărăţeanu, care vorbeşte cu vr'o cârpă, c'un lemn dela vr'o uşă, e o asemănare atât de pronunţată, încât mi-a fost cu neputinţă să citesc pe unul, fără să-mi fugă gândul la cellalt. Amândoi (dascăl şi pelegrin) smeriţi şi sgrebuliţi, plutind în aceeaşi atmosferă psichologică, cu aceeaşi patimă pentru adevăr şi cu acelaşi rol în poezie .. Atât e de adevărat că *marile spirite se întâlnesc*». (A. Vlahuţă, *Depărăţeanu,* în *România liberă,* VII, Nr. 1901, Miercuri 2 Noemvrie şi Nr. 1902, Joui, 3 Noemvrie 1883)

95 Căci ce-i pasă soartei etc., 103, creeri ~.

Vre o umbră de gândire, vre un petec de hârtie,
Şi când propria ta viaţă singur n'o ştii pe de rost,
O să-şi bată alţii capul s'o pătrunză cum a fost?

Poate vr'un pedant cu ochii cei verzui, peste un veac,
Pintre tomuri brăcuite aşezat şi el, un brac,
Aticismul limbei tale o să'l pună la cântari,
Colbul ridicat din carte-ţi l'o sufla din ochelari,
Şi te-o strânge 'n două şiruri aşezându-te la coadă,
In vr'o notă prizărită sub o pagină neroadă.

Poţi zidi o lume 'ntreagă, poţi s'o sfarămi . . . ori ce-ai spune,
Peste toate o lopată de ţărână se depune
Mâna care-au dorit sceptrul universului şi gânduri
Ce-au cuprins tot universul încap bine 'n patru scânduri . . .
Să tot vie pe-a ta urmă în convoiu de 'nmormântare,
Splendid ca o ironie cu priviri nepăsătoare . . .
Iar de-asupra tuturora va vorbi vr'un mititel,
Nu slăvindu-te pe tine . . . lustruindu-se pe el
Sub a numelui tău umbră. Iată tot ce te aşteaptă.
Ba să vezi . . . posteritatea este încă şi mai dreaptă.

Neputând să te ajungă, crezi c'or vrea să te admire?
Ei vor aplauda de sigur biografia subţire,
Care s'o ncerca s'arate că n'ai fost vr'un lucru mare
C'ai fost [om] cum sunt şi dânşii . . . Măgulit e fiecare
Că n'ai fost mai mult ca dânsul. Şi prostatecele nări
Şi le îmflă ori şi cine în savante adunări
Când de tine se vorbeşte. S'a 'nţeles de mai nainte,
C'o ironică grimasă să te laude 'n cuvinte
Fie care te 'nţelege . . . feţe fac familiare,
Ca şi când de o potrivă dintre ei ţi-e fiecare
Astfel încăput pe mâna a ori cărui te va drege
Rele-or zice că sunt toate câte nu vor înţelege . . .
Dar afară de acestea, vor căta vieţii tale
Să-i găsească pete multe, răutaţi şi mici scandale . . .
Astea toate te apropie de dânşii . . . Nu lumina

---

113. cântariu* > cântari*.
115—116. *Cu ritmul iambic, din* C. *şi cu cerneala neagră cca 1880, schiţate, în tranziţia lor spre* D. *în*:

2308, 166 v

Te strânge 'n două şiruri te pune-apoi la coadă
O notă prizărită sub pagina neroadă

Versurile 135—136, barate cu creion negru după transcrierea întregii versiuni. După v. 136 urma un vers, oprit la jumătate, barat puternic sub cerneală neagră, din care se mai distinge sfârşitul [*indesc.*]' vorbind la dreptul.

Ce în lume-ai revărsat-o, ci păcatele şi vina,
Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sunt
Intr'un mod fatal legate de o mână de pământ,
Toate micile mizerii unui suflet chinuit
Mult mai mult îi va atrage decât tot ce ai gândit.

. . . .

Intre ziduri, printre arbori ce se scutură de floare,
Cum revarsă luna plină liniştita ei splendoare,
Şi din noaptea amintirii mii de doruri ea ne scoate,
Amorţită li-i durerea, le simţim ca 'n vis pe toate,
Căci în propria-ne lume ea deschide poarta 'ntrării
Şi ridică mii de umbre după stinsul luminării.
Mii pustiuri scânteează sub lumina ta fecioară,
Şi câţi codri-ascund în umbră strălucire de isvoare!
Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate
Când pluteşti pe mişcătoarea mărilor singurătate,
Şi pe toţi ce 'n astă lume sunt supuşi puterii sorţii,
De-o potrivă-i stăpâneşte raza ta şi geniul morţii.

---

150. Liniştită li-i durerea etc [*Modificarea dela etaj, cu creionul negru, cu care a barat la o ultimă revizie şi versurile, în plus, 135—136*]; 154. isvoare — *în schimb în v. 10*. isvoare.

2260, 181

Un fragment cu ultimele 6 versuri, identic, afară de:

154. isvoară, 157. nevoii* > aripei > puterii sorţii.

* * *

143—144. *Pe tema imaginei* relelor *ce sunt* «într'un mod fatal legate de o mână de pământ», *acest crâmpeiu dintr'un foarte interesant necrolog la moartea lui Vasile Conta* (*tot aici şi imagina:* cei ce se nasc spre a muri *din* Luceafărul):

«Dar... *de mortuis nil nisi bene.* Erorile legate de o mână de pământ se desfac deodată cu ea, şi e destul dacă în urma unei existenţe atât de chinuite precum este a omului ce cugetă şi simte, avem a constata o urmă de bine şi de adevărat, un gol De sigur după moartea Gianiilor şi Caradalelor nu va mai rămânea nimic de constatat şi niciun gol în urmă-le, căci aceştia sunt dintre cei ce se nasc spre a muri şi mor spre a se naşte şi despre a căror existenţă e cu totul indiferent, dacă a fost sau n'a fost». (*Timpul*, VII, 90, Duminecă 15 Aprilie 1882)

Gânduri de aproape înrudite cu cele din necrologul pentru D. Petrino, scris 4 ani mai înainte: «Dar în sfârşit *de mortuis nil nisi bene.* Talent a avut, poet era! Cât despre celelalte calităţi ale caracterului, nu a inteligenţei, ele astăzi nu mai sunt E bine chiar că dela cei mai mulţi oameni cari se deosebesc întru câtva de turma cea mare şi neagră, de turma celor răi şi mărginiţi totodată, nu rămân în urmă decât faptele inteligenţei . Inmormântarea poetului Dimitrie Petrino a fost simplă şi tristă... Cât de trist e a vedea un poet mort şi a-i asculta panegiricul, în care numai despre poet nu se vorbeşte!? In o viaţă atât de bogată şi atât de sbuciumată, d. N. Ionescu nu a găsit decât un hârb democratic!» (*Timpul*, III, 97, joi 4 Mai 1878).

SCRISOAREA II

«Convorbiri Literare», XV, 1, 1 Aprilie 1881

Urmărirea materialelor ce precedă versiunile autonome şi, după aceea, însăşi aceste versiuni, aşa cum se prezintă ele în transcrierea cronologică de mai jos, vor da cetitorului putinţa să se informeze asupra condiţiunilor, care au favorizat, sau chiar precipitat, zămislirea celei de a *II-a Scrisori*. Impresia de ansamblu, ce se dagajă, din această cunoaştere, s'ar putea rezuma în constatarea că, stârnită, dintru întâi, ca o prea firească reacţiune împotriva ostilităţii, cu care Eminescu a fost întâmpinat de majoritatea criticei contemporane — *Scrisoarea a II-a* se curăţă, cu timpul, de scoriile actualităţii şi lămurită, ca şi aurul trecut prin succesive albii, devine poemul amar, însă de stoică ţinută, pe care-l cunoaştem din redacţiunea definitivă a *Convorbirilor*. Din harţă personală cu contemporanii cum se schiţează, în deosebi în notaţiile preliminare, *Scrisoarea a II-a* ajunge să însemne întâia realizare desăvârşită a acelei teme albatrosiene — a surghiunirii poetului în societate — pe care Baudelaire [1]) a închis-o în alegoria pasărei captive şi despre care, cu ani înainte, Hasdeu anticipase câteva interesante ecouri. Iată pentru ce reconstituirea, fie cât de sumară şi de necompletă, a câtorva din evenimentele acelei vremi înseamnă, odată cu un crâmpeiu de cea mai sigură biografie eminesciană, şi reconstituirea atmosferei în care avea să încolţească şi să prospere întâiul germen al *Scrisorii a II-a*.

Contactul lui Eminescu cu mediul acesta, nereceptiv ba chiar ostil, al contemporanilor, datează de timpuriu. Fragmentar şi repartizat, după necesităţi, la diverse capitole, istoricul acestor raporturi se află schiţat şi în primul volum al acestei ediţii, în deosebi la pg 317—318, 325—329; 497. Trimiţând, deci, pentru acele detalii, pe cetitor, la sus indicatele pagini, vom încerca, după o fugitivă recapitulare, să aducem ici şi colo, câteva completări şi, mai ales, pentru anii 1875 şi 1876, unele ecouri de presă ce, neîndoios, vor fi impus poetului tema *Scrisorii a II-a*.

Abia soarele văzusem, şi 'mplântară a lor ghiare — In gândiri ce le crescusem ani întregi cu desmierdare — sună versurile 7—8 din întâia versiune autonomă (A) şi ele reproduc întru totul imagina neretuşată a realităţii. Versul face aluzie negreşit, nu la debutul juvenil din 1866, cât la cel din *Convorbiri* dela 1870, aşa cum mai târziu stihul 7 al versiunii B¹ (cca. 1880) — *Zece ani de când prinsesem să mă 'ncerc în luptă dreaptă*, etc., — numără tot dela debutul din 1870, ceea ce înlesneşte, fără putinţă de eroare, datarea acestei a doua versiunii autonome. Şi 'n adevăr:

In 1871, şi abia după trei poeme tipărite în *Convorbiri* (*Venere şi Madonă*, *Epigonii* şi *Mortua est*), Eminescu este citat, cu toate onorurile, în ordinea de zi a *Nouei direcţii*, istoricul studiu al lui Titu Maiorescu. Dacă o caracterizare ca: *poet în puterea cuvântului* putea fi trecută în rândul formulelor convenţionale, dovadă că a repetat-o după aceea cine şi când a vrut [2]), situarea lui Eminescu, indiferent de precauţiile explicabile, ale criticului, imediat după Alecsandri avea de ce să irite. *Spre-a vedea cum păsăreşte buguind în zeci de foi — Unii aprobă, iară alţii ne împroaşcă cu noroiu?* — (în prima redacţie din A.: *Şi în limbă păsărească îi vedeai prin foi, prin «Pruncul» — Cum se mişcă, cum zimbeşte ori ce tont, ori ce homuncul*) adăoga poetul, două versuri mai departe, în aceeaşi versiune B¹ şi, din nou, stihurile acestea exprimă purul adevăr. *Columna lui Traian*, *Tribuna*, *Revista contimporană*, *Românul* alias *Pruncul*, *Ghimpele*, *Telegraful*, *Apărătorul Legei* (Iaşi), *Curierul Balassan* (Iaşi), *Perdaful* (Iaşi) iată câteva numai din acele «zeci de foi» de unde porneau săgeţile, ţintind de preferinţă în Junimea şi căpetenia ei, Maiorescu, dar nimerind nu odată şi stihurile şi făptura poetului nostru Pantazi Ghica, Petre Grădişteanu, D. Aug. Laurian, V. A. Urechia, Mihail Zamfirescu cu meritoria lui bufonerie «Muza dela Borta-rece», Gr. Gellianu *alias* Anghel Demetriescu (cf. vol. I, paginile, mai sus amintite), Bonifaciu Florescu — iată nume, *de prim plan*, ale intelectualităţii acelor timpuri, ce n'au pregetat să cântărească şi, în variate chipuri, dela şicană până la nepricepere (inclusiv glumele, când inofensive, când amuzante), să pună la index opera, totuşi născândă, a lui Eminescu.

De prim plan — pentrucă o cercetare minuţioasă ar descoperi şi un al doilea, ba chiar şi un al treilea plan. Incurajaţi de exemplul celor mai mari, zoilii cei mici nu se lăsau nici ei mai prejos. Aşa cum, în «Faust», noaptea Walpurgiei e urmată de intermediul «visului din noaptea Walpurgiei», balet şi parodie epigramatică în marginea adevăratului «vis al unei nopţi de vară», shakespearean, şi de astă dată, paralel cu comedia cea mare, a ostilităţilor, se joacă una mai mică, ce reflectă şi maimuţăreşte. Două-trei exemple.

---

[1]) Cât de mare e prestigiul metaforei baudelairiane şi cât de firesc se impune el, dela sine, se poate deduce şi din următoarele rânduri ale lui N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti*, Introducere sintetică, 1929, pag. 176: «Şi, în atmosfera aceia de povestiri, de glume, care distrau uneori mai mult decât toată literatura care se presinta acolo, omul s'a înfăţişat aşa cum se înfăţişează, într'o poesie a poetului francez Baudelaire, acea pasăre a mărilor care, pe uscat, din causa aripilor ei de uriaş, nu poate să umble. Tot aşa imensele aripi ale lui Eminescu se vedeau stingherite in odăile pline de veselie unde se strângeau membrii «Junimii».

[2]) G. Gellianu [Anghel Demetriescu], *Schiţe literare. Foi de toamnă* de N. Georgescu («G. era poet în toată puterea cuvântului») în *Revista Contimporană*, III, 1, 1 Ianuarie 1875.

Cu toate că numărul prim, dela 1 August 1873, din *Tribuna Revista cestiilor contemporane*, prin directorul ei, Gr. H. Grandea, vorbise cu oarecare înţelegere despre « Starea literaturii şi artelor în România », cu care prilej conferise un excelent certificat lui Teodor Şerbănescu 1), « cel mai iubit dintre tinerele privighători ale Moldaviei. Un elev al lui Henri Heine » — numărul următor, dela 15 August, aducea o violentă diatribă « Epistola lui Alfred de Musset către Lamartine tradusă de dnul Naum », semnată de Stephan Ch. Tell, unde, paralel cu elogiul lui Musset, era vorba de « incurabilii » dela *Convorbiri literare*, de epigramele lui Botnărescu, etc. «Pentru Dumnezeu, domnilor dela noua direcţiune ce v'am făcut » exclama, cu patos, autorul

Câteva luni după studiul lui Gellianu, *alias* Anghel Demetriescu, *Revista contemporană* publica un articol despre poeziile Matildei Cugler, în acelaşi spirit prozodic, şi cu aceeaşi aversiune pentru noua direcţie din Iaşi. « Defectele ce i le imputăm, scria N Ţinc, traducătorul odei lui Manzoni, îi vin dela modelele şcoalei sub influenţa căreia d-ei se află: Direcţia cea nouă din Iaşi Direcţie care, găsind defecte în toată lumea şi la tot ce nu e ieşit din cercul d-lor, nu opreşte totuşi nici decum pe d-nii I Negruţi, Eminescu, Botnărescu şi alţii, de a scri nişte versuri, ciudate, în cari regulile artei, ale limbei şi prescrierile bunului gust sunt foarte călcate, ceea ce face ca poeziile d-lor să nu fie gustate şi mulţi cetitori să nu vază într'însele altă poezie, decât pretenţia de a şi le numi aşa. De viţiul limbei, d-na Cugler, într'adevăr, e ferită etc. » 2) — « Hei ! Domnule Eminescu, lumea s'a săturat de versuri ca « Purceluş cu coada sfredel », etc , şi « scriitorii moderni caută a vedea suferinţa, etc., etc. » — erau ecourile întârziate cu cari răspundea, câţiva ani mai târziu, « un uitat Scarlat C. Moscu » în *Telegraful*, XII, 2973, Joi, 8 Aprilie 1882 3).

A reconstitui, dimpreună cu toate planurile ei, întreagă acea atmosferă, aşa cum se reflectă ea în numeroasele publicaţii ale epocei, ar fi şi imposibil şi nelalocul său. Anume trimiteri în marginea câtorva din protagoniştii polemicelor, vor aduce în arenă numele a diferite gazete şi reviste Totuşi pentru a da o mai sugestivă icoană de frecvenţa şi intensitatea cu care a fost exploatată o temă ca aceea a *Direcţiei noui* 4), dimpreună cu toate ramificaţiile ei, vom încerca să redactăm tabla de materii, analitică, a două din publicaţiile, anume alese: una de mai întinsă circulaţie, *Ghimpele* şi alta, tinerească şi de mult mai puţin ecou, *Revista Junimei*.

Redacţia unei atari table de materii, analitice, cum e aceea a *Ghimpelui*, pe care cetitorul o poate percurge mai jos, nu este printre operaţiile cele mai agreabile, ale bibliografului. Nu odată, în faţa nivelului aşa de coborît al atâtora din producţii am stat la gânduri. Anecdotismul acesta excesiv şi fără de ecou merita el oare să mai fie desmormântat din groapa comună, în care l-a nivelat, la un loc cu făuritorii lui, uitarea? Dacă, totuşi, trecând peste o prea firească repulsie, am convenit să schiţăm această foaie de temperatură, scăzută, a umorului, e numai pentrucă am socotit-o de un esclusiv interes documentar. El trădează o stare de spirit, a timpului, o psihoză cancanieră, de care se făceau deopotrivă de vinovaţi, şi cei gravi nu numai cei neserioşi Când Anghel Demetriescu în întâiul său studiu, din 1875, asupra poeziilor lui Eminescu (cf vol. I), al cărui *ingenium* cu toată împotrivirea se vedea bine că-l presimţise, afla cu cale să citeze din *Perdaful*, lamentabila publicaţie humoristică ieşană sau, împrumutând glumele « Muzei dela Borta-Rece », să bagatelizeze o poezie de suavitatea *Floarei-Albastre* — faptul ni se pare cu osebire tipic pentru epocă şi pentru anume din pervertirile ei de gust.

Mai mult: *Ghimpele* 5) e, într'un fel, sucursala, mai mult sau mai puţin, licenţioasă a *Revistei Contemporane*. Intre cele două oficine, schimbul de scriitori şi de inspiraţie e destul de frecvent şi el ar putea fi urmărit mai mult decât se poate bănui din spicuirea de mai jos « Insă ce elogiu constitue şi râsul acelora ce nu se pricep să respecte ? » — scria consolându-l, cam cu zece ani înaintea acestor evenimente orientale, Villiers de l'Isle Adam lui Baudelaire şi judecata aceasta pătrunzătoare o putem adopta şi pentru ale noastre 6).

---

1) In legătură cu favoarea de care se bucură Teodor Şerbănescu, vezi mai departe extrasul din *Revista Junimei* (1875). — Despre « *şcoala bunului gust*, căreia aparţin d-nii Şerbănescu, Olănescu, d-na Veronica Micle ş. a. » în pamfletul enigmaticului *Rienzi*, din *Literatorul*, I, 6. Dum. 14 Febr. 1880, (pentru text şi comentar: cf. Augustin Z. Pop, *Contribuţii eminesciene*, I, *Eminescu şi Bonifaciu Florescu*, 1938, pag. 11)

2) N. Ţinc, *Poesiile d-nei Matilda Cugler* în *Revista Contemporanǎ*, III, 7, 1 Noemvrie 1875.

3) Aug. Z. Pop, *op cit*, pag. 15.

4) « *Direcţia Nouă*, cum îi zisese Maiorescu sau *Noua Direcţiune* cum o botezaseră adversarii politici din Bucureşti era prigonită, ocărâtă, huiduită Cuvintele *Direcţia Nouă* ajunsese un fel de batjocură a partidelor de opoziţie contra lui Maiorescu » (Iacob Negruzzi, *Amintiri din « Junimea »*, [1939], pg. 226 sq.).

5) Cf. Maiorescu, *Discursuri Parlamentare*, II, pag. 14 « Şi pentru cei mai de rând o foaie zisă umoristică, *Ghimpele*, sub redacţia lui Orăşeanu şi cu colaborarea vremelnică a d-lui G Dem. Teodorescu, publica poezii de batjocură în contra dinastiei şi da ilustraţii ca cea din numărul de la 9 Noemvrie 1875, unde se insulta viaţa privată a Domnitorului ».

6) Pentru debutul, oricum de excepţie, pe care nu l-am înregistrat, al tânărului humorist Caragiale, să se consulte I. L. Caragiale, *Opere*, IV, ed. Şerban Cioculescu, 1938, pag. 279 sqq.

Evident lucrurile nu trebuesc dramatizate peste măsură Nu e vorba, aici, de puritanism. Gluma şi anecdota, precum se ştie, erau în mare cinste şi la junimişti, iar toamna anului 1876, cum se va vedea mai încolo, departe de a fi fost însoţită de bocete, a prilejit una din cele mai vesele aniversări ale Junimei.

Inainte de a da curs acestei treceri în revistă să precizăm, că tabla de materii, analitică, e departe de a fi completă, că ea reprezintă o spicuire numai a ecourilor, ce interesau cazul în speţă, că uneori textul e aşa de palid, încât citatele sau lipsesc cu desăvârşire sau sunt, fără nicio pagubă, trunchiate şi că, ori de câte ori nu se aminteşte autorul, e pentru că el lipseşte şi în original.

Ghimpele, XIII, 14, 21 Maiu 1872 — (Caricatură pe f 4 · Maiorescu cu 2 sticle la masa unei crâşme. Deasupra uşii, scris, pare-se: Cashaus (= Gasthaus?). Un client, în picioare, în faţa lui. Şi legenda.) — « Ce faci domnule acolo? — Maiorescu maioritatea Camerei cu aceste două voturi de pelin, după teoria filosofico-sociale a moraliştilor prusaci ».

Ibid., XIV, 17, 3 Iuniu 1873 — *Beţia de cuvinte* (după ce aminteşte polemica dintre *Convorbiri Literare* şi *Revista contemporană*, ale cărei răspunsuri « cam înfundează pe grozavul critic, şi din gigant ce se credea, îl reduc la modestele proporţiuni ale unui pigmeu », urmează:)

« Cititorii *Ghimpelui* îşi aduc aminte că d Titus Livius Maiorescus a fost pus în caricaturi la uă masă, ţiind strâns la piept o butilie de vin şi bând sănătos cu paharul, iar la întrebarea: « ce faci acolo » răspundea că Maioresce Maioritatea Cămarei din care face parte.

« Acea caricatură trebue să-l fi pus tare mult pe gânduri şi reputaţiunea-i de om priceput — pătată numai prin sentinţa consiliului profisorale dela universitatea din Bucurescĭ, înaintea căruia a fost dat în judecată şi condamnat, cum şi prin oarecare încurcături foarte morale la pensionatul cu pricina din Iaşi — şi reputaţiunea-i de om procopsit s'a simţit oarecum atinsă prin atribuirea viţiului de « *beţia* ».

« Mult trebue să fi suferit d-sa din această causă şi cu multă grijă trebue să ne fi purtat sâmbetele ca să ne răspunză. Cu toate acestea, ca să nu s'arate om hain, ca să zică că nu dă importanţă la asemenea bazaconii, se gândi că e mai nemerit să-şi îndrepteze săgeţile 'n altă parte.

« Ş'aşa şi făcu, căci înbăţă *Revista contimporană* şi nu găsi să dea alt titlu criticei sale decât « Beţia de cuvinte ».

« Constatarea noastră este dar că Titus Levius n'a uitat caricatura în care a fost pus bând cu setea lui Tantal, iar mulţămirea ce-i facem e că ne cruţâ pe noi de fulgerele-i atât de fioroase.

« Reputaţiunea-i deci de om treaz d'acum încolo poate că va începe să se mai repare, căci îngriji să atribue şi altora viţiul *beţiei*, fie şi numai de cuvinte, în lipsă de beţia cu spirtoase, cum o obinuiesce d-sa.

« Ş'acum, după ce ne-am împlinit această datorie, amândouă foile *literare* îşi pot rupe foarte bine penele scriind şi prescriind la reţete în contra *beţiei* ».

ibid., XIV, 19, 17 Iuniu 1873 — *Noua Direcţiune din Iaşi* (Limba folosită de Bukarest-Tramways pare « bucăţică tăiată din româneasca *Nouei Direcţiuni din Iaşi* »; actele parlamentare germanizează localităţi din ţară :) « D'o mai *pursuivarisi* înaltul guvern tot aşa, charta României o să ia în totul faţa unei ţări nemţeşti. Atunci triumf mare pe « Noua Direcţiune » din Iaşi ! ».

« Aflăm că în vedere cu acea zi de glorie pentru maimuţele darviniane, ele s'ar fi şi apucat de lucru: vor adică să-şi pregătească şi lor câte un nume nemţit, precum se face, sub inspiraţiunea lor, cu ţara. Deja D. Majorescu — ca să probeze şi noua aserţiune a *Curierului Nouei Direcţiuni* că numele nu face nimica — şi-a ales numele de **Grosser**, Tader Leib **Grosser.** D. Negruzzi, al bietului C. Negruzzi, se îngâmfă şi mai mult cu numele de **Schwartzer,** D. *Panu*, după slavoneşte, traducându-şi numele în *Herr*, devine **Herşcu,** d. *Carp* se mulţumeşte cu ecuivalentul **Tischer,** D-lui *Pogor nu i s'a ales încă de nume*, dar belbet !... [*de fapt :* belbet]. Discuţiune vie în privinţa d-lor *Naum*, *Eminescu*, *Ciupercovics* şi câţiva de a treia mână ! Se asigură însă că treaba se va sfârşi cu pace şi cu o petrecanie la *Borta-rece*.

(Urmează alte câteva glume despre Maiorescu, Butnărescu şi *Curierul de Iaşi* — « curier al maimuţelor darviniane » care face « concurenţă *Convorbirilor Literare* în lucruri de rîs, scrise cu un aer serios şi doctoral ».

ibid, XIV, 49, 23 Decembre 1873 — (pe tema proiectului guvernamental referitor la reforma codicelui penal). « Un spectator . întreabâ pe vecinul său pentru ce *fostul director al şcoalei centrale de fete din Iaşi* susţine cu atâta ardoare proiectul guvernului, când acest project sporeşte mai toate pedepsele? — Pentrucă, răspunse întrebatul, micşorează câteva din ele, între care şi pe cele de sub titlul *atentate la bunele moravuri* ».

ibid. XIV, 51, 6 Ianuarie 1874 — *Cadouri şi urări de anul nou 1874.*

MORALULUI MAIORESCU

Ministru peste şcoală şi peste monastire
Să facă carnavalul ca tu să te numeşti
Căci om mai cu talente supreme, peste fire,
In toată România ca tine nu găseşti.

Morala să se ţie de urma dumitale
Ca praful după câine, şi un pensionat
Să vezi deştept, aievea în visurile tale
Căci ele sunt simbolul ce sus te-au înălţat.

ibid. XIV, 52, 13 Ianuarie 1874 — *Revista politicoasă* (despre cârpeli ministeriale): « apoi recomandă un alt candidat, pe mucenicul *nouei direcţii* din Iaşi, pe apostolul moralităţii, pe condamnatul inocent al juriilor universitare, pe *Minorsecul*[1]) ce sta şi el lângă aripele protectoare ale cloşcei iepuroaice». — *Ghimpii lumii* .. « Ghimpele dlui Maiorescu. moralitatea» « Ghimpele dlui Boleac: *Ghimpele*». « Ghimpele *Ghimpelui* : neachitarea abonaţilor»

ibid. XV, 4, 10 Februariu 1874 — *La Duduca* (după şcoala nouă dela *Convorbiri Literare* din Iaşi) de *Amorescu* [*versuri plate ca toate cele iscălite*, *mai departe*, *Schloim Leibsky*] — La caricaturi: Maiorescu & Boerescu şi Pressa înjunghiată « d'un Minor imoral şi d'un Bou sperjur».

ibid. XV, 14, 7 Aprilie 1874. — O *şedinţă a muselor* de Ghedem [*G. Dem. Teodorescu*]. (Musele din Borta-Rece dau sugestii pentru cârpeala ministerului:)

« Cel mai bun, dar, după mine
« E Tit Liviu Majoresc
« Şi lui cinstea se cuvine,
« Căci e grav, e şi burlesc

. . . . .

« Lirica şi tragedia
« Musica, danţul focos,
« Istoria, comedia
« Eroismul bătăios,
« Critici de şcoala nemţească,
« Arţile, după antici,
« Flocinţa ungurească
« Toate au de el lipici!»

. . . .

ibid, XV, 15, 14 Aprilie 1874. — **Telegrame din ţară.** *Tomn Tito Maioresco* Pucuresk. Aflat cum tum-ta pus minister. Das focut mult mulţumiri; aber şi aine grosse pagub. Brietĕn tumfôştr plec tot Pukuresk mit maine libe Karolin La min nu are şi faş nimik aiş. Al-'so roc la tum-ta angajiren fur mih ter *Tunnel-rumänische-Pasaj*, oder ain andere com *Union* Antwort bezalht. **Andrepenor fon Borta-Res.**

Uă petiţiune. Către noul ministru al instrucţiunii publice de *Claudia*.

Noi, mai jos subt-iscălite
Şi de mici *nenorocite*
Incă din pensionat,
etc. etc.

Felicitare. *Noua direcţie din Iaşi către noul ministru de culte şi instrucţie publică.*

Marţi, Aprile 'n nouă
Direcţia cea nouă
Fiind la Borta Rece
Necazul să-şi înece
De cele ce-auzise
Şi 'n urmă le citise
Că iar s'a apucat
Hăsdeu cel blestemat
In foaia ce redige
« Măgari» ca să ne strige, etc.

. . . .

Pe când stam la o masă
Cu lume tot aleasă
Şi beam de supărare
Strigând în gura mare
« Trăiască Maimărescu!».
Veni şi Eminescu
Şi ne aduse-o veste
Ce ne păru poveste,
Că 'n fine eşti în rost
Căci te-ai numit în post,
Cu chin, cu vai ş'amar
Ministru secretar
La culte şi la şcoli
Pe lună optzeci de poli.

---

[1]) « Oamenii atât de minoreni în estetică, încât nu admit nici o critică...»: [Iosif Vulcan] în *Familia*, V, 13, 30 Martie/11 Aprilie 1869 *apud* această ediţie, vol I, pag. 282.

Atunci ne 'mbucurarăm
Şi ţie închinarăm
Vreo patru, cinci butoaie
Şi halbe mari o droaie, etc.

. . . .

(« unul ţinut pe mâini de doi» recită un sonet de urare, improvizat)

. .

« Ministru de o dată,
« Un dascăl dintre noi,
« E faptă însemnată
« Ca asinu 'ntre oi»

. . . .

. . . .

« Şi am urat să fim
« Slujbaşi, câţi *convorbim*
« L'al tău departament !»

. . .

*

NUMIRI IN FUNCŢIUNI

. . . .

La archivă director
Cunoscutul scriitor
Al *Columnei lui Traian*
Petricei Hasdeu Bogdan
Dând afară p'Aricescu
Dojenit de Minorescu
Că n'a scris pe placul său
Când era la Penteleu.

Ce Marin, Aron, Petrescu,
Zalomit şi A. Orăscu
In consiliul şcolar?
Să se puie Eminescu
Pan, Xenopol, Botnărescu
Din al Bortei sfânt altar !

ibid. XV, 18, 5 Maiu 1874 — **Cântec de lume** (după şcoala nouă dela *Convorbiri literare* din Iaşi). **Dedicaţiune d-lui T. L. Majorescu, ca fondator al zisei şcoale şi ca somitate literară** de *Schloim Leibsky* [*Versuri lamentabile* .]

Frunzuliţă, liţă, liţă
De năut uscat,
etc., etc.

Alt cântec de lume (după aceiaşi şcoală şi dedicată aceleiaşi PERSONE de *Schloim Leibsky* [*la fel de lamentabile*]

Liţă, liţă, frunzuliţă,
De piper cernut
etc , etc.

ibid, XV, 20, 19 Maiu 1874. — *La amanta* (după şcoala nouă dela *Convorbirile Literarie* din Iassy) **Dedicată d-lui T. L. Majorescu ca fondator al şcoalei şi ca somitate literară** de *Schloim Leibsky.*

Copilă, pilă, pilă de frumuseţi ornată
Ce ştii ca să joci polca şi valţul câte o-dată
etc , etc.

. . . .

ibid, XV, 24, 16 Iunie 1874 — **O dezolare** de *Leibsky*. (La Borta-rece e doliu pentru plecarea lui Maiorescu. O bute ține un discurs apostrofează pe M. că a zăpăcit pe Negrilă .)

« Da, 'l zăpăcişi sărmanul, pe el şi pe Eminachi [1])
« Şi pe alții ai ortalei, cum şi pe Botnărachi
« Cari se uitau la tine ca-'i vechi la un Semizeu
« Dar drept recunoştință cu ei fuşi un pigmeu »
. . . .

(ia cuvântul Negrilă, care se miră că o bute vorbeşte.)

. . .
« Această împrejurare fu mai proverbială
« Ba în înțeles luată a fost fenomenală!
« Te-însarcin Eminachi ca în stil mai bărbătesc
« S'arăți la toată lumea că buțile vorbesc,
« Că fabulă nu-e asta, ci lucru adevărat
« Ce noi cu toți ai noştrii la bortă am constatat».
. . . .

ibid, XV, 31, 4 August 1874. — **Suspin dureroso-amoros** (După şcoala nouă dela *Convorbiri Literare* din Iaşi) de *Laibsky*.

ibid, XV, 34, 25 August 1874. — *La Adorata* (După şcoala nouă a *Convorbirilor Literare* dela Iaşi) de *Leibsky*

ibid, XV, 35, 1 Septemvrie 1874. — *E minune* . ! (după BOTNARACHI dela *Convorbirile Literarie*) de *Leibsky*.

ibid, XV, 36, 8 Septembre 1874. — **Ciracladisellile** (dela *Convorbirile Literare* din Iaşi).

Botnărachi, cunoşti bine
Vechiul meu protectământ
Să mă contrazici pe mine
Cred că n'ai nici un cuvânt
. . . .
Cu toate astea eu pe tine
Fundcă prea mult m'ai distrat
Te voiu recompensa, 'n fine
Cu un post înaintat,

Şi 'n locu-ți de îndată,
P'Eminachi voiu numi
Sau p'un alt gură-căscată
Ce ca tine ştie-a scri
. . . .
Abia zise şi c'o mână
Ordinul a subsemnat,
Şi o slujbă mult mai bună
Lui Botnarachi s'a dat,

Şi pe junel' Eminachi,
Din Berlin abia sosit,
In locul lui Botnarachi
Peste biblii l'a numit

ibid, XV, 37, 15 Septembrie 1874. — **Apel la ai mei** de *Leibsky* (Maiorescu cere celor pe cari i-a « ciracladirisit » să-i toarne o odă).

ibid, XV, 40, 6 Octombre 1874. — **Amicului Botnarachi** de *Leibsky* (Maiorescu pune la cale să-şi dea demisia pentru ca lumea să creadă în « cinstea » lui)

. . . .
Toate acestea, Botnaraky,
Să le comunici frumos
Confratelui Eminaky,
Şi că lucru e serios! . .

---

[1]) Cf. I. E. Torouțiu, *St. şi d. l.* III, 137: « Eminache a fost de paşti în Bucureşti . » din scrisoarea dela 30 April / 12 Mai 1886, ce Chibici trimite lui Slavici, la Sibiu.

Terminând aceste treburi,
In anticul Iaşi voiu fi,
Şi 'n vechile-ne cer[c]uri
Politica vom suci

. . . .

ibid, XV, 41, 13 Octombre 1874. — Epistolă deschisă. *La Olga* (Imitaţiune după Botnăraky-Eminaky) de *Leibsky* (epigraf: Amor, copil sburdalnic, perfidule amor!... LARA 1)). Vorbeşte-le, le spune ... L A R A).

ibid, XV, 43, 27 Octombre 1874. — Bibliografia de Alexe. « **Critice** : *Instrucţiunea publică* şi mai cu seamă *educaţiunea* în internatele de fete, de D. Mulierescu, operă *foarte morală*, tipărită la Iaşi cu ajutorul Societăţii *Palavrelor Literare*, şi încuviinţată, pe cât se aude, şi de actualul ministru al instrucţiunii publice, ca carte didactică».

ibid, XV, 44, 3 Noembre 1874. — *Partea literară*. O introducţiune politică caraghioasă din domeniul ordinei în... gheşefturi de *Sir Kock*. (Scenetă politică. Câteva replici de Mulierescu, împănate cu latinisme. Ai zice un soiu de Marius Chicoş Rostogan *avant la lettre*. Intrunirea se termină cu bătaie).

ibid, XV, 45, 10 Noembre 1874. — La cursul dlui Muierescu (impresii-glume).

ibid, XV, 46, 17 Noembre 1874. — (Revista: glume pe marginea mesajului şi constatărilor lui:) « 8. Neajunsurile din legea instrucţiunei publice, şi prin urmare necesitatea simţită de *o nouă direcţiune*, prin modificările ce se vor cere în curând cu un proiect de lege, modificări cari pe lângă alte binefaceri vor contribui ca facultăţile să dea statului înalţi funcţionari — *O voce :* Ca d. directore *Nimica* » [= Teodor Nica]. (In notă, explicaţia: pentru ca să poată numi pe d. *Nimica*, « cum Nimica e tot nimica, chiar când e om — şi ca să-l poată trece în raportul de recomandaţie, d. Muierescu, şterse silaba *mi* din mijloc, lăsând restul: tot NI-MI-CA »).

ibid, XV, 47, 24 Noembre 1874. — *O povaţă* de Nini:

. . . .
Giaba Musiu Titus îndrugi astăzi multe,
Şi verzi şi uscate din baltă, din munte,
Vrei să pui în şcoale *bogatul ceaslov*
Tipărit cu brânza la voi la Braşov.

ibid, XV, 48, 1 Decembre 1874.

Câte ferīciri avem de *Sir Kock*

. . . .
Avem vechi şi noi miniştri, oameni de capacitate,
Morali, oneşti fără seamăn, iubitori de libertate,
Conducând barca în care este naţia română
Nu p'o mare turburată, nu cârmită de o mână
Nedibace, fără ţintă şi isbită d'orice stânci
Ci p'o cale înflorită, peste munţi şi văi adânci
Cu-ajutorul şcoalei nouă stabilită 'n Borta-Rece,
Care chiar cu Eisenbanul prin văzduh o poate trece.
. . . .

ibid, XVI, 1, 1 Ianuarie, 1875. — *Presente de anul nou de Nini :*

. . . .
Iar lui Musiu Titu,
Ungurean, unitu
Un frumos ciaslov
Lucrat la Braşov,
Două burduşele
Brânză din Săcele,
etc.
. . . .

ibid, XVI, 2, 5 Ianuarie 1875. — *Boboteaza* de Nini:

. . . .
Şi spătarul smirna, stând ca în ţepuşă
Va ţine în mână sfânta căldăruşă,
Tituş-logofetuş isonul va ţine,
. . . .

---

1) Colaborator al *Revistei Contemporane*. *(n.n.)*

ibid, XVI, 8, 16 Februarie 1875. — « *Bibliografie.* A eşit de sub presă şi se află de vânzare la librăria Levandoski în Iaşi: OBSERVAŢIUNI CRITICE ASUPRA LEGII DE INSTRUCŢIUNE proectată de d. ministru T. L. Maiorescu. Broşura conţine toate articolele relative la acest proiect publicat[e] în ziarul « Românul » dela 22 Decemvrie 1874—20 Ianuarie 1875. — Observaţiunile juste şi oportune, consideraţiunile pline de lumină, ce ea cuprinde, ne dispensează de orice recomandaţiune, fiind siguri că publicul va primi cu bucurie această publicaţiune bine-venită ».

ibid, XVI, 21, 18 Maiu 1875.

UĂ STROFĂ

dintr'un manuscript găsit la Borta-Rece.

Intr'o vreme Muerescu
D'un păcat îngreunat
Pe- autorul Botnărescu
Şi pe altul Eminescu
Poeţi gemeni i-a fătat.

România habar n'are
De norocul ce-a păţit
Pe când ei în gura mare
Laudă cu înfocare
Pe-al lor tată-ermafrodit.

ibid, XVI, 28, 6 Iulie 1875. — (Caricatură. Maiorescu împarte premiile, într'o clasă de pensionat. Legenda:) — « Groos aleargă că mă ia dracul, ajută-mă ca şi altădată, şi-ţi voiu da şi ţie cunune. Oh! borta rece, borta rece, unde eşti să mă vezi în ce hal sunt în faţa direcţiei noui ».

ibid, XVI, 31, 27 Iulie 1875. — *Un dialog între doi.* — « Muerilă şi *Bouerilă* » — *Visul lui Muerilă* de *M. Negruţi.* Profesor de scrimă şi gimnastică. — (Dialog între Maiorescu, care a visat că vor fi isgoniţi dela putere, şi Boerescu).

ibid, XVI, 35, 24 August 1875. — *Ţara merge strună* de Sir Kock.

. . . .
Iară *Muerescu*, logic-filosof
Şi burduf de carte ! aoleo ! of ! of !
După ce cu prinţii ştiuţi din Prusia
A regulat tobă drumul... coţcăria,
In Berlin, se zice, având foame mare
A cerut să-i facă un fel de mâncare
. . . .

(i s'a dat iahnie de broaşte-picioare — şi zace « — de plecate !... ».)

ibid. XV, 43, 19 Octombre 1875 — Legende pentru caricaturile din pagina a IV-a — de *Cucutică*].

Caricatura II

Cărturar dela Braşov
Licenţiat în ceaslov
Critic *ad-hoc* din Bengal,
Logic ca un papagal
. . . .
Şi discută şi tuşeşte
Şi pe cărţi se tăvăleşte !
. . . .

(Caricatura I: legendă şi desen la adresa lui Alecsandri — raportor la Crawley. — Caricatura II: Maiorescu trântit pe cărţi şi un alt Maiorescu (?) în picioare — il arată cu degetul sau il apostrofează?)

ibid, XVI, 45, 2 Noembrie 1875. — *Ministerul* de *Cocris* (« Unii spun că cade !... cade ministerul ! » etc.) — *Revista politică.* (Comitetul teatrului, cu ocazia unei spoieli a Teatrului Naţional, a dat jos vulturul lui Bibescu şi a pus stema « Nihil sine Deo ») — (Caricatură: pe faţada Teatrului Naţional, Maiorescu, cu chip de mâţă, apostrofat de vulturul lui Bibescu. Legenda:) « Acest cuib îmi mai rămăsese neatacat şi pe care il locuiesc liniştit de 23 de ani. Toţi parveniţii m'au respectat, numai tu mâţă linguşitoare, îmi răpişi culcuşul ca să placi stăpânilor ».

ibid. XVI, 46, 9 Noembrie 1875. — *Ghidi, ghidi, cutră* de *Nini.* (« Incă o broşură » dar care acuză şi aruncă vina « Nu pe Mascarache — Sau pe Dumitrache — Nu pe Vasilache — Sau pe Muerache — Nu pe Lichelache — » etc.)

ibid, XVI, 47, 16 Noembrie 1875. — *Cărturăreasa din mahalaua Dichiu* de Sir Kock. (D-nele C[atargiu] şi B.[oerescu] la Elena Preoteasa). « Pune o sută de cuţite şi fă să moară toţi blestemaţii care scriu gazetele *le Siècle*, le *Bien publique*, la *République française*, *les Tablettes d'un spectateur*, *la Presse*, *Débats*, *Politik*, etc., etc., *Românul*, *Telegraful*, *Alegătorul liber*, *Apărătorul legei*, *Ghimpele*, *Perdaful*, şi toate celelalte, cu toţi redactorii lor, şi cu tot neamul lor ! . . . ». — (Caricatură. Bachanală. Maiorescu, ca un alt Bachus, călare pe o bute imensă, pe care scrie: Instrucţiune Publică, cu o cană în mână. Alaiu de cules de vii, în jur. Legenda: Banchetul nouei direcţii la borta rece patronat de Muerilă).

ibid, XVI, 52, 21 Dec. 1875. — *Domnului B. P. Hasdeu* de *Sir Kock*.

. . . .

Afirmi fără sfială c'al cultului ministru
Savant logic şi critic, a şcoalelor sinistru,
Mai zici că prin poruncă formală te-a oprit
A răspândi lumină prin cursu-ţi gratuit.

. . . .

Şedinţa unui Conciliabul nostim ţinut între marele Mascarache, Florilă Bolgradinschi, Iorguţă Pesmet, Muerilă Borta-rece, Roseta publică şi Logofătul Luchia-varij.

. . . .

« *Muerilă borta-rece. No*, dragii mei domni ! toţi aţi cuvântat pe rând musai cată să grăesc şi eu; trebue să facem o ţără de şpar (economie) fără ala nu merge. No, eu propui minten o economie. Recomandăluesc Dumnia-Voastră radierea din budget a instrucţiei publice şi no, musai rechnung va fi echilibrat, numai mă rog, mărite Domnule, leafa de Ministru să nu se radieze ». — (Caricatură. *Curs de chemie biologică*. Dr. Davilla (?) la catedră. Eleve, elevi. Printre ei, Maiorescu cu ghiozdan. Legenda:) — « Dragii mei elevi, legea chimică ne probează că: *doi corpi eterogeni puşi în contact dau naştere la un al treilea* ! — Aşa e domnule profesor, eu am făcut experienţa la Iaşi ! . . . ».

* * *

Intr'un format şi cu un tipar înrudite cu cele ale *Revistei Contemporane*, apare la 15 Ianuarie 1875 *Revista Junimei*. Durata ei ţine până către sfârşitul anului sau, cum o spune chiar ea într'un *Retrospect* final, nouă luni şi însumează aproape cinci sute de pagini. Scrisă cu surprinzător talent şi ridicând discuţia, precum în problemele de limbă, la un nivel superior, *Revista Junimei*, oricât ar aparţine aceleiaşi linii de bătaie, reprezintă oarecum flancul ei moderat şi capabil să facă mai curând legătura cu tabăra adversă. Cetitorul va trage de bună seamă concluziile şi sugestiile ce va socoti de cuviinţă — nu va pregeta însă să observe că toate referinţele despre Eminescu, chiar când sunt mascate, dau pe faţă o înţelegere, alta decât aceea a magiştrilor şi că toate aceste menţiuni au de autor pe Demetriu G. Ionnescu, scânteietor adolescent la epoca aceasta şi care nu e altul decât celebrul Take Ionescu de mai târziu.

Revista Junimei se deschide cu un scurt *Prospect* în care se pot ceti şi aceste rânduri: « A plăcea azi, e mult şi greu. Din contra, credem că nu ne vom putea strecura aşa facil prin sita *Criticei*, căci, după o expresiune cu totul cunoscută, facil e a critica, dară anevoiă a face. Şi apoi, critica e o manià a seculului şi un gen de minune pentru noi Românii ». In acelaşi număr: Demetriu G. Ionnescu consacră « spleenului », nuvela « Uă pagină din viaţa unui visător »; o bună traducere « Tristeţa lunei » (după Ch. Baudelaire) şi « Danţul morţilor » (tabel de Holbein) de enigmaticul P. E. In caietele următoare: poezii şi mai ales bună proză, ştiinţifică, de G. Paul-Pârvulescu, unul din animatorii publicaţiei. Studiile sale « Despre scrierea limbii române » (pag. 266—289, 339—360) continuate în « Despre fisarea limbii române » (pag. 403 sqq) vădesc un spirit informat şi de o categorică eleganţă în discuţii. Poziţia autorului şi a revistei, deşi contrarie, se mărturiseşte mai aproape de aceea a « logiştilor » în frunte cu Maiorescu. « Nu diferim de dsa (Maiorescu) decât în puţine puncte » (în *Retrospect*: « ortografia . . . foarte apropiată de aceea a confraţilor dela Iaşi ») scria el — recunoscând în sistemul ortografic al nouei direcţii « singurul sistem practic, facil şi raţional » (pag. 357). Ceea ce nu înseamnă totuşi, că aplicaţiile lui G. Paul-Pârvulescu nu păcătuiau (cu lux de exemple, arată că greşit preferă Maiorescu pe *neglijat* lui *negles*) şi că, mai ales, nu rămânea un protivnic al nouei direcţii literare, instaurate de *Convorbiri*. Discutând chestiunea diftongilor *é* şi *ó*, pe cari Maiorescu îi condamna, în forma aceasta, G. Paul-Pârvulescu formula următoarele: « La aceasta vom răspunde cu argumentele unuia din membrii *noei direcţiuni*, deşi trebue să ştim că e o mare diferenţă între D. Maiorescu şi între aşa zisa *noa direcţiă*. Neapărat că toţi suntem pentru această « *noă direcţiă* » aşa cum o desvoltă D. Maiorescu, *în principiu*, în teorie; dar nimănia nu va suferi să i se impună ca modele searbedele şi misticele producţiuni ale Dd. Naum, Bodnărescu, Pogor, Beldiceanu, Vârgolici, Eminescu *et compania*. Tot ce i se poate imputa D. Maiorescu (lucru greu, e adevărat), e că apără şi recomandă ca modele aseminia producţiuni şi numără printre dânsele capetele de operă ale Dd. Alexandri şi Şerbănescu, membri adevăratei direcţiuni pe care o urmăm şi noi, fiind în realitate foarte vechiă, cel puţin pentru noi ceşti d'aci, nu ştim dacă şi pentru cei dela Iaşi » (pag. 286).

Insă contribuţia cea mai originală, mai vioaie şi mai surprinzătoare chiar, rămâne aceea a lui Take Ionescu, tânăr de 18 ani, la vremea aceasta, însă nu mai puţin familiar al literaturii noastre cât şi al celor străine. Intâlnirea unor nume ca al lui Gèrard de Nerval și Edgar Poë surprinde în mod osebit. Demetriu G. Ionnescu era, evident, un adversar al *direcţiei noui* şi o arată, întâi, în paginile închinate broșurii lui Bonifaciu Florescu: *Etiam contra omnes* în care, sub pretextul unui personaj spaniol, Recaredo, tânărul critic întrevedea chiar pe Bonifaciu Florescu: « Dela erou până la autor nu e nici...un pas... ». Vorbind de « missiunea » lui Bonifaciu Florescu, care a voit să moralizeze, « să producă Români ca Recaredo », nu se sfia să facă aluzie la cei ce vor afla patriotismul de « o direcție prea veche », alături de care înţelegea totuşi să militeze: « Cât despre noi, cari nu suntem de *direcțiunea nouă*, cari professăm tot acele principie vechie și ruginite, dar cari ne-au condus la 48, noi credem c'a răușit pre deplin ». (pag. 210).

In « nuvella » *Uă lacrimă*, Demetru G. Ionnescu citează, fără să numească, dar ca venind dela o autoritate, un vers din *Mortua est*, poemul, cu care Eminescu își ridicase împotrivă-i întreagă *Revista Contemporană*, și mărturia aceasta a unui june nu se cetește fără oarecare emoție: « Atunci îmi pare c'am rupt cu totul catenele pământului, mă avânt acolo unde mă cheamă religia, uit şi grije şi dorinţe, mă desfac cu totul de realitate, *nebunia și tristă și goală* [*subliniere în original*], cum zice un poet. Şi în acest extas, cultul etc., etc.... ». (pag. 315).

Cea mai întinsă producție a lui Demetru G. Ionnescu, este povestirea imaginară, intitulată: « *Spiritele anului 3000 (impresiuni de călătorie)* », una din acele satire travestite, în care fantezia şi bunul gust se aliază tot timpul și care, anticipând la noi, pleacă, fără îndoială, dela utopiile literaturii apusene. Trezit, după un somn de mai bine de o mie de ani, povestitorul e călăuzit de un conațional al anului 3000, pe tărâmurile altădată familiare, unde, ca pe un alt Micromegas, surprizele îl întâmpină la fiecare pas. Cu ajutorul unui balon, a cărui cârmă, după spusa călăuzei, a fost descoperită de trei sute de ani de un Român, Scaur, pogoară la Bibliotecă. Şi în timp ce lumea alerga să cumpere revista *Veritatea*, călătorul vizitează sala secolului XIX. Pasagiul ce urmează va fi cetit fără îndoială, cu aceeaşi plăcută surpriză. Pentru comprimare, am eliminat din el rândurile ce priveau pe Heliade, Alecsandri, Bolintineanu:

> « Nimini, care să ne studie epoca, afară de un june care-și luase ca tesă *Studie generale asupra literaturii române din secolul XIX* şi care deja impresese câteva tomuri, coronate de Academiă. Primul lucru ce făcuiu fu de a arunca ochii preste opera lui, curios de a vedea judicata posterităţei. In primul tom se analisau poeţii. Foiletaiu, și aflaiu următoarele conclusiuni la unii din poeții ce cunoscusem.
>
> Pag.: 75 — *Heliade*...
>
> Pag.: 113 — *Alecsandri*...
>
> Pag.: 135 — *Bolintineanu*...
>
> Pag.: 148 — *Zamfirescu* .. Limba și forma destul de bune pentru atunci. Monoton și de o leneviă pronunțată.
>
> Pag.: 158 — *Eminescu*... Poet în suflet, dar fără formă, « așa de puțin format », după cum zice însuşi panegiristul său, T. Maiorescu, încât se perde într'un caos de vorbe fără sens. Nefericirea lui a fost că niminia nu i-a spus ce-ar putea deveni. Unii, l-au ecalat cu nula; alții, cu Alecsandri ! Intr'un cuvânt, sentimente frumoase chinuite în forme detestabile.
>
> Pag.: 166 — *Negruzzi Iacobu*.. Nici formă, nici limbă. Dacă numele lui n'a perit încă, causa e c'a fost pus sub *Miron și Florica*. Incolo...
>
> Pag.: 360 — *Samson Bodnărescu*... Pseudo-poet, tip al știutei școale dela *Convorbiri*, etc. »

In tomul II, consacrat « prosaiștilor », o interesantă notiță despre Maiorescu, căruia i se recunoaște că avusese « spirit »; tomul III e o antologie și enumerarea poeziilor alese e la fel de revelatoare: « Sburătorul... Groază .. *O fată tânără pe patul morții*... *Vara la țară* .. *Tabel flamand*... *Gondola*... *Mortua est*, *Epigonii*; *Miron și Florica*, etc. ». Un sistem bibliotecăresc, economicos, nota lucrările cu un număr de cruci albastre, mai mare sau mai mic, după inutilitatea lor. *Convorbirile* aveau 7 cruci; *Revista contemporană*, 3 iar *Revista Junimei* « numai puține ». Cum tocmai se redacta volumul V, călătorul visului își aruncă ochii şi cele ce constată le comunică în următoarele rânduri , neaşteptate:

> « Un lucru însă şi mai curios, e că de multe ori reputația scriitorului se stabilia togmai pre bucățile furate. Aşa Maiorescu, nu se dă în lături d'a cita ca model din Şerbănescu — poet în toată puterea cuvântului, cu sentimente delicate și o limbă adesea elegantă (caută tom: I, pag. 152 sqq.), pre care capul direcției noë printr'o inesplicabilă (?) ingratitudine — îl pune « într'o sferă mai restrînsă » decât Eminescu, și chiar Bodnărescu — togmai frumoasele versuri *Oare ce spune cea păsărică*, cari, din nefericire, sunt traduse *ad litteram* (sic) 1) după *Voix secrètes* de Edouard Grènier. Tot așa... » (pag. 391).

---

1) *Parentezele sunt ale originalului.*

In *Museul de anticități*, printre altele, remarca: «... surtucul d-lui Maiorescu... leagănul în care a crescut Dl. Burlă... pena d-lui Bodnărescu, *Egiptul* d-lui Eminescu, legătura d-lui Massim... etc., etc.

Şi tot în legătură cu Egiptul, acest pasaj de o redacție, oricum enigmatică, din ultima parte a narațiunii: « Disperat de politică, îi dedeiu pace şi mă deciseiu să apuc literatura, să duc o viață veselă şi liniştită, făcând şi versuri din când în când, căci de ! ştiam şi eu să rimez *vad* cu *intrat*». Şi în notă glosà: «*Egiptul* d-lui M. Eminescu, poesiă care de altminteri e un tesaur de nostimade de felul acesta» (pag. 447).

Revista Junimei îşi încheie existența, cum spuneam, după nouă luni, cu un *Retrospect*, recapitulativ şi modest, în care, după ce recunoştea că au atacat, « cu violință (ceeace, fireşte, era prea mult spus), noa direcție», acea « mână de oameni care sfâşie tot ce s'a făcut până acum în România», sfârşeşte cu constatarea că « pericolul ar fi şi mai mare dacă disputele n'ar înceta».

Din parte-le, tinerii dela *Revista Junimei* depun armele.

⁂

Cum suntem în acest an 1875 şi pentru completarea atmosferei de şicană şi ostilitate, pe care am schițat-o mai sus, să sfârşim spicuind câte ceva din atitudinea lui Hasdeu şi consorții, față de « Junimea» şi *Convorbiri*. Ecouri anterioare de pe vremea debutului lui Eminescu, s'au putut ceti în capitolele respective ale volumului I. Când ințețindu-se şi când amuțind, nemulțumirile acestea cresc şi se agravează în timpul ministeriatului lui Maiorescu, ca să culmineze în votul de blam, dela începutul anului 1876, care va condamna, în primul rând, desființările de catedre, proectate sau şi realizate de ministrul conservator. Proectul de lege asupra învățământului public, al lui Maiorescu, face obiectul unei serioase cercetări, publicată întâi, numere dearândul în *Românul* 1), extrasă după aceea în broşură şi în care un suplu şi bine informat X ridica neînțelegerea locală la rangul unei probleme de politică națională 2). Hasdeu, care în Septemvrie 1874 fusese invitat de Maiorescu, să ocupe o « catedră indispensabilă », desărcinat în Iunie 1875, înainta ministrului o petiție de excelentă calitate satirică: « Mă grăbesc dar cu tot respectul, scria el, de a aduce la cunoştința domniei-voastre Domnule Ministru, *că deşi nu sum nici bogat, nici de constituțiune fisică robustă, totuşi nu mă desgust şi nu obosesc niciodată când este vorba de a răspândi în juna generațiune română o direcțiune — nu zic nouă, căci aceasta ar fi prea pretențios, dar cel puțin — o direcțiune sănătoasă şi positivă*». Şi cum anunța că-şi va continua cursul, o nouă adresă a ministrului îi opune o categorică interdicție. « Noua direcție, încheia Hasdeu anticipând retragerea ministrului, va fi silită să-şi caute de sănătate» 3). Măsura lui Maiorescu avea aerul că vrea să sancționeze o serie de atacuri, pe care Hasdeu le dirijase în ultimul timp în *Columna lui Traian* şi le amplificase prin *Românul*. Ele priveau cercetările limbistice ale lui Maiorescu 4) şi ale lui V. Burlă, « advocatul» acestuia, care intervenise în discuție 5). O nouă replică, dată tot lui Burlă, numeşte şi pe Eminescu, în ipostaza lui de « universitar». Maiorescu, insinua Hasdeu, găseşte avocați fiindcă « promite apărătorilor săi de « *nouă direcțiă*» câte un profesorat universitar *fără concurs*, din cele prevăzute în viitoarea lege a instrucțiunii publice, menind bună oară pe d-l Eminescu pentru metafisică, pe d-l G. Panu pentru limba chineză, pe d-l Bodnă-

---

1) Cf. notița bibliografică, înregistrată în *Ghimpele*, aici, ceva mai înainte.

2) X. *Proiectul de lege asupra învățământului public* în *Românul*, XIX, Joi-Vineri, 2—3 Ianuarie 1875: « Universitatea ieşană, care este naționalistă, stă în fața nouei direcții: iată păcatu-i cel mare. In loc d'a i se procura cele trebuitoare, conform statutelor şi legilor ei de fundațiune; în loc d'a se încuraja profesorii pentru munca şi silința ce pun, în susținerea şi răspândirea unei culturi potrivite trebuințelor noastre naționale, în mijlocul elementelor străine ce tind a ne cotropi, se propune mutilarea, ştirbirea şi, poate, cine ştie, mai la urmă desființarea acestei universități !

Iaşii, acest leagăn al unirii şi atâtor idei mari şi naționale, inundat cum este de străini, va fi lovit în ceea ce are mai nobil şi mai românesc: şcoalele. Desființeze-se şcoalele, şi va rămâne oraş ovreiesc, centrul străinilor şi judaismului: şeful « *direcției nouă*» va fi satisfăcut şi cosmopolitismul va triumfa în mijlocul aplauselor « clasei de mijloc».

3) Hasdeu, *Paroxisme de logică ale d-lui T. Maiorescu* în *Românul*, XIX, Luni-Marți, 6—7 Oct. 1875.

4) Hasdeu, *Câteva întrebări d-lui T. Maiorescu* în *Românul*, XIX, Miercuri, 19 Februarie 1875 (reprodus din *Columna lui Traian*): « Răsfoind zilele trecute cartea d-lui Titu Maiorescu intitulată « Critice», numai şi numai pentru plăcerea de a revedea încă odată cu stupefacțiune apoteosa d-lor Eminescu-Bodnărescu-Panu-Carpp-Tasu-Negruzzi şi a celorlalți represintanți nu mai puțin iluştri ai aşa numitei « noua direcțiă», o apoteosă menită a rămâne în adevăr nemuritoare, ca unul din cele mai strălucite specimene de escentricitate, am dat etc.... ».

5) Hasdeu, *Răspunsul meu advocatului d-lui T. Maiorescu* în *Românul*, XIX, Duminică-Luni-Marți: 13—14—15 April 1875. — Dacă de astă dată cerea patronului să trimeată pe Burlă să mai învețe carte, cu doi ani înainte, în *Columna lui Traian* (IV 13 Noembrie 1873), Hasdeu vorbea cu laude de « întâia gramatică ellină serioasă» în limba română, « felicitând (în acelaşi timp) pe autor, carele profesă litteratura ellină în Liceul dela Iaşi, de a nu se fi temut să renunțe la rugina sistemelor vechi, menite generalmente a se încuiba în şcoală chiar după ce le-a desapprobat toată lumea».

rescu pentru calcul diferențial, pe d-l Slavici pentru botanică, etc. Iată de ce un d. V. Burla s'a şi grăbit a-şi câştiga cu o oră înainte dreptul la o catedră de filologie comparativă » [1]. Suprimarea stipendiului ce Tocilescu primea, la Praga, aduce un nou și violent articol al lui Hasdeu [2]. La data aceasta autorul « Istoriei critice » fusese îndepărtat dela catedră.

Un raport al lui Émile Picot, tipărit în numărul de 1 Noemvrie al *Convorbirilor literare*, atrăgea o nouă replică a lui Hasdeu şi o adaptare a formulei molierești: « dignus, dignus es intrare — In... *Convorbiri literare* ! » [3]. Punând să se reproducă articolul din *Pressa*, amintit mai departe, al lui V. D. Păun, Hasdeu mulțumeşte pentru apărarea luată în contra « atrabilarilor Zoili », stăruind din nou asupra suprimării cursului său [4]. Toate acestea numai în Românul [5].

Adăogați, însă, toată presa opoziționistă, pentru care « direcția nouă », ajunsese un cuvânt de ordine şi un cal de bătaie şi se va înțelege proporțiile. Aşa spre pildă: vorbind de tinerimea dedată plăcerilor, *Alegătorul liber*, sub pana lui R. N. O[pran], deplângea decadența acestei tinerimi, victimă a unei « noui direcțiuni dată spiritelor » şi, deşi fără obiect, formula nu era lipsită de o anume intenție echivocă [6]. Scriind despre « siguranța esterioară a statului şi drumurile de fer în mâinile străinilor », A. Lupaşcu nu uita să amintească de « excepția şcoalei petroliste care a produs şi pe petroliştii noştri liberi-petrari dela Direcția Nouă » [7]. *Defecțiunea lui Titu* se intitulează un excelent articol ce vom utiliza mai departe și în care Ciru Economu, scontând unele disensiuni la conservatori, broda pe marginea analogiilor odiseice. Ş.a.m.d. Să spunem numai că *Alegătorul liber* era o publicație de certă ținută intelectuală și că în coloanele ei se întâlnesc nume ca: Dumitru Brătianu, Ion Ghica, Em. Protopopescu-Pake, N. Fleva, D. Giani, R. Opran. Girantul responsabil, ce figurează între numerele 2—40 este I. Caragiale, precizat între numerele 41—139 (12 Ianuarie 1876), drept I. Luca Caragiale, după care urmează B. Papasoglu pentru zece numere şi apoi Petru Spătaru.

Ms. *Scrisoarea a II-a* apare într'un bogat ciclu de materiale preliminarii și după aceea în 5 versiuni autonome ce se pot grupa, cronologicește, între 1875—1880, așa cum figurează în schema de mai jos. Explicațiile respective, ce precedă transcrierea fiecărui text vor lămuri, între altele, și procedeul de care ne-am slujit, în deosebi cu prilejul variatelor-materiale din ms. 2268.

Titlul *Scrisorii a II-a*, în succesivele lui prefaceri, se întâlnește numai în ultimele patru versiuni autonome toate din preajma anului 1880 și anume:

Satira I > Scrisoare	în ms. 2260, 167 (B¹)
[Scrisoare]	în ms. 2260, 150 v. (B²)
Scrisoare	în ms. 2261, 102 (C)
Scrisoare > Scrisoarea I	în ms. 2282, 18 (D)

Despre numerotația *Scrisorilor* și sensul acestor schimbări, lămuriri în capitolul anterior, la *Scrisoarea I* și, complimentar, la capitolul următor, al *Scrisorii a III-a*.

---

[1] Hasdeu, *D. V. Burla (T. Maiorescu) și... Curtius* ! în *Românul*, XIX, Sâmbătă-Duminică, 30—31 August 1875. Articolul e reprodus în *Apărătorul Legei* din Iași, în numărul dela 7 Septemvrie 1875. Tot acolo, în numerele 38 (greşit notat 37), 39 și 40 dela 10, 16 şi 19 Octombrie 1875 o serie de editoriale: *Ilegalitățile ministrului Maiorescu*, pe aceeași temă a desființării catedrelor.

[2] Hasdeu, *Iarăși paroxisme de logică ale d-lui T. Maiorescu* în *Românul*, XIX, Duminică 26 Oct. 1875 (reprodus în *Apărătorul Legei* dela 2 Noemvrie 1875).

[3] Hasdeu, *Răspunsul meu d-lui Émile Picot*, în *Românul*, XIX, Sâmbătă-Duminică, 8—9 Noemvrie 1875.

[4] *Românul*, XIX, Sâmbătă 13 Decembrie 1875.

[5] Iată pentru ce se va ceti, cu uimită satisfacție următorul anunț (tipărit în *Românul* XIX, Sâmbătă, 23 August 1875) al unei « Serate pentru familie », la care d-nii C. Dimitriade şi Th. Popescu, ajutați și de « distinsul și de simpaticul artist violonist, Schipek » şi de d. Rigot, « vor da una din acele plăcute şi cuviincioase serate, la cari oricine asistă cu o deosebită plăcere, căci poate să aplaude patru artiști în patru genuri diferite, în care fiecare din d-lor escelă. A anunța o asemenea serată, credem că este a da o plăcută ştire publicului, ce caută un moment de bună petrecere ».

.. *Serata musicală și declamatoriă* are loc Sâmbătă 23 August în grădina Raşca. In prima parte a programului, paralel cu arii din *Trovatore*, din *Ernani*, *Doina și Hora*, *Mandolinata*, se recită: *Pohod-Na-Sibir* de V. Alecsandri, *Tu-mi ziceai odată*, poezie de C. A. Rosetti, musica nouă de Dr. Otremba; *Cerșetoarea* de Cyru Economu.

In partea a doua a programului, între altele: « *Epigonii*, poesiă de d. Eminescu, recitată de d. C. Dimitriade » și la fine: *Toporul și pădurea*, fabulă de d. Gr. Alexandrescu.

[6] *Alegătorul liber*, I, 11, Joi 27 Februarie 1875.

[7] *Ibid.*, I, 17, Luni 17 Martie 1875.

I. Materiale anterioare versiunilor autonome

a) **2268, 20—22**
b) **2268, 24—25** *(Chibici)* . . . . cca. 1875—1876
c) **2268, 34—35** *(Pân' acum avui norocul)*
d) **2268, 16—19** *(anti-Petrino)*
e) **2262, 87, 87 v., 89** *(Versuri cu unghii)*
f) **2262, 86—86 v.** *(Epistolă deschisă către homunculul Bonifacius)* după Mai 1876
g) **2262,102 v.+111** *(Epigrame)*
h) **2280, 20—23** *(Urechiada)*

II. Fragment de versiune autonomă

2254, 90 *(Tu mă 'ntrebi de ce 'n călămări)* .... cca 1877

III. Versiuni autonome

A. 2256, 56 v.—54 v.+51 v.—51 .... (Iaşi) cca 1877
2268, 20—21 v.+23+26
B¹ 2260, 167—172+256+53
B² 2260, 150 v.+167 v.—172 v. .... cca 1880
2261, 61 v. (crâmpeiu)
2261,85
C. 2261, 102—109 .... cca 1880
D. 2282, 18—24 .... cca 1880

1. Materiale anterioare versiunilor antonome.—*a)* Pentru prima dată, imagini şi versuri ce se vor întâlni în *Scrisoarea a II-a* apar în ms. **2268**, între filele **16—36**, sub forma unor notaţii spontane şi sub impresia, de sigur, a evenimentelor literare sau politice, la ordinea zilei. Schiţate, la voia întâmplării, ici şi colo, ele nu au de fel caracterul unei versiuni, cât al unui depozit ce va sluji elaborărilor viitoare. Caracterele tehnice ale acestor pagini sunt întru totul de natură brouillonară. Botez a remarcat aceasta şi în ediţia sa (pag. 384), consecvent principiului dela care rareori se abate, de a nu urmări decât variaţiile textului definitiv, notează că în ms. 2268, 21 v., 22 v., 23 r, se află un «mic fragment în care se găsesc numai versurile 19—26, 37—42 şi 71 din text, precum şi alte câteva care au dispărut din forma definitivă». Comentând rândurile acestea, d-l D. R. Mazilu scrie: «Dintre cele 244 de versuri, în ediţia Botez s'au dat între variante numai 13, pentru motivul foarte adevărat că manuscrisul este «scris foarte rău, pe alocuri ilizibil». Din această cauză nu s'a observat unitatea variantei şi a fost considerată ca «un mic fragment». Ba încă alte versuri au fost rupte din contextul lor şi duse, fie la *Scrisoarea III-a*, fie la *Scrisoarea IV-a*... Varianta este concepută ca o satiră începută contra poetului bucovinean Dimitrie Petrino şi apoi atacând şi câteva rele sociale, etc., etc.» [1]).

Cum stau lucrurile, în aievea? In niciun caz aşa cum sunt ele prezentate în rândurile de mai sus. Paginile acestea, patent brouillonare, nu fac o versiune închegată, aşa că de vreo «unitate a variantei» în niciun caz nu poate fi vorba. De altminteri, verificarea stă la îndemâna oricui: încerce oricine să citească dela început până la sfârşit cele 244 de versuri aşa cum sunt transcrise în ediţia d-lui D. R. Mazilu şi va fi şi mai izbit de caracterul acela de crâmpeie, însăilate, la voia întâmplării. Că aceste materiale sunt, din cele ce se cunosc, primele în ordinea cronologică, e neîndoios, după cum neîndoios rămâne adevărul că ele nu pot lipsi din studiul genetic al *Scrisorii a II-a* şi că trebuesc tipărite în întregime. Cu rezerva şi cu specificarea: întâi, că nu sunt 244 de versuri şi, după aceea, că nu toată varianta este «scrisă mărunt, şi cu aceeaşi cerneală albastră». Versurile, de pildă: 1 şi 6 sunt variante ale aceluiaşi vers, la fel versurile 228, 236, 238 de pildă, din transcrierea d-sale... Mai mult: d-l D. R. Mazilu transcrie, la rând, crâmpeie ce n'au nicio legătură între ele, precum versurile (la d-sa) 70—77, *Visuri, valuri, stoluri stoluri* ş. a. care subliniază şi mai pregnant caracterul eterogen şi brouillonar al filelor. Cât despre cerneală, ea e cel puţin de două nuanţe, deci din două epoce. Paginile 16—19 în cari sunt schiţate strofele împotriva lui Petrino sunt de un violet mai închis, aidoma cu violetul (caracterele grafice de asemeni sunt aceleaşi) întâlnit în *Petri-Notae* şi alte pasagii satirice la adresa urmaşului său la Direcţia Bibliotecii din Iaşi. In capitolul poeziei *O rămâi* (cf. acolo), am încercat să ne apropiem de data probabilă a acestor reacţiuni. Aşa dar, cu aproximaţie, toamna lui 1876.

---

[1]) M. Eminescu, *Poezii şi variante*, ediţie omagială, alcătuită de D. R. Mazilu, Academia Română, 1940, pag. 266—267.

Celelalte crâmpeie, dintre filele 20—28, ca şi cel, unitar, dela f. 24—25 (pentru *Chibici*) sunt scrise cu o cerneală de un violet mai deschis şi, cum se va vedea din lămuririle respective, s'ar putea situa între sfârşitul anului 1875 şi începutul lui 1876, aşa dar anterioare satirei împotriva lui Petrino. In privinţa detaşării anumitor crâmpeie şi transferării lor la alte poeme, lucrul ni se pare cu atât mai îndreptăţit, cu cât nu e vorba aici de o variantă închegată, ci numai de o colecţie de notaţii diverse. De altminteri aceleaşi evenimente, literare şi politice, îi ofereau sugestii şi plămadă pentru toate *Scrisorile* care aveau să se cristalizeze, cu timpul şi pe îndelete.

Fără a putea fi vorba de precizie matematică, ne putem totuşi apropia de o probabilă dată, graţie unor prezumţii, pe care însuşi textul acestor crâmpeie ni le pune la îndemână. Transcriem, întâiu, aceste file şi aceste crâmpeie, specificând, odată pentru totdeauna, că unele crâmpeie sunt încadrate cu creion roşu, deci reţinute, că ele sunt despărţite prin spaţiu, pe care l-am păstrat şi în transcrierea noastră, după care vom aduce câteva preciziuni cronologice. Nu le numerotăm şi nu le însoţim de explicaţii, pentru ca şi mai clar să reiasă caracterul lor brouillonar. Versurile şterse au fost restituite: dedublarea unor crâmpeie aparţine editorului.

In notă, aici ca şi ori de câte ori se va prezenta ocazia, semnalăm câteva din lecţiunile eronate ale d-lui D. R. Mazilu.

a) 2268,20—22+26—27

mă jur pe Kant ~
Că mă 'npuşc în ziua 'n care m'ar ~
Nu ~

1° Să mă sudue şi «Pressa» cu cuvântul de «savant»
2° Să mă sudue «Românul» cu cuvântul de «savant»

tu să taci să recunoşti ~
Că un geniu e cutare negustor de piei de cloşti (*a*)

Că-i un geniu cela care vinde pielea de pe cloşti

1° Scriitor.... .... alungi ~
Pe 'nvăţatul academic cu trei bani în două pungi
2° Nu numai* satiriceşte tu să cauţi să împungi
Pe 'nvăţatul academic cu trei buchi în două pungi

metric în dactiluri să tot toc ~
Şi să-mi laud singur marfa ca telali 'n iarmaroc

Şi să fiu precumu-s dânşii frânghier de iarmaroc (*b*)

1° Va veni şi biograful, ce cu fraze lustruite
Va descrie meritorii* cele patru zeci de «vitae» (*c*)

2° Va veni şi biograful, ce în fraze lustruite
Va descrie cu elogiu academicele «vitae»

(*a*) Că-i un geniu > C.u.geniu e etc.; (*b*) Şi s.f. precumu-s d. panglicar de iarmaroc. (*c*) celor > cele

1° căci de-acuma tac din gură... ~
Comparat cu Meitani 1) nu mai fac nici o figură
2° Tot mai* scriu* dar de atuncea tac ca peștele [din gură]
Comparat cu Fantazaki nu mai fac nici o figură (*d*)

Pomenindu-mă cu «Pressa» că mă sudue «savant»

Unde Chiții și Chimiții sunt alăturea cu Vodă

Ba în vremea cea din urmă s'a 'ntâmplat nenorocire (*e*)
Și mai mare, «Pressa» voastră ne trimite o zîmbire
Domnul Grünberg 3) [în persoană]* încântat* se pare-acum (*f*)
De poveștile lui Creangă, d'eleganța lui Naum (*g*)

[* * *]

Avem și noi un bard
Ce prin versuri la cucoane să ajungă cumulard (*h*)
S'a 'ncercat... Dar vai de dânsul (*i*)
Inchinat-au la poemuri, la boieri și la cucoane
Când venia, făcea un strigăt peste samă în saloane
Și 'nălțându-și mâna ['n] aer, glas de haită răgușită
Pin Parnas la Hipokrene da o raită nădușită (*j*)
Un moment astfel crezuse 4) sub protecție de fuste
Să lărgească a carierii, grele drumuri și înguste
Mai cu samă s'adresase pe la dame.... ~
A căror bărbați sperase-a fi miniștri în curând
Cu cât scrie 5), cu-atât ținta mai departe el o vede
Să «parvie» pe astă cale însuși el nu o mai crede

Vorbeam de anume prezumții de ordin cronologic. Ele trebuesc căutate între altele în versurile de mai sus: *Să mă sudue și Pressa* (și după aceea: *Românul), cu cuvântul de «savant»*; *Comparat cu Meitani* (și după aceea *cu Fantazaki...) nu mai fac nici o figură* precum și cele 4: *Ba în vremea cea din urmă* ... etc.— (*cea din urmă*, deci recentă), în care e vorba de zâmbirea *Pressei* și de d-l Grunberg.

In *Convorbiri Literare* dela 1 Ianuarie 1875, A. D. Xenopol tipărește la rubrica Bibliografiei o dare de seamă despre *Patimile junelui Werther* de Goethe în traducerea lui B. V. Vermont, administratorul *Pressei* și prefațată de Gr. H. Grandea. In această dare de seamă se puteau ceti următoarele rânduri: «De aceea nici nu trebue ca cineva luându-se după ea, (după traducere) să judece originalul. Cu toate acestea d-nu Grandea în prefața sa ne spune că d-nu Vermont (cetește Grünberg) a tradus și această operă a lui Goethe cu aceeași măestrie cu care a tradus și pe Wilhelm Meister».

(*d*) Lăudat 2) de aceste... ~
Varianta din 2° (*minus:* Comparat *și* nu mai fac nici o figură) *creion ulterior.*
(*e*) B.î.v.c.d.u.... și m[ai] ~ > B.î.v.c.d.u. s'a 'ntâmplat n.
(*f*) Domnul Grunberg chiar începe de a fi înduioșat*;
(*g*) D.p.l.C. și de versul lui Naum.

1) Ediția Mazilu, pag. 277, vers 89: *Cumpanit ca ochelarii.* 2) ibid.: *Suduit.*

3) Ediția Mazilu, pag. 279, vers. 110: *Domnul Grünberg chiar merge de a fi mândru o zise > Domnul Grünberg mândru se pare acum*

(*h*) C.p.v.l.c. să se facă > C.p.v.l.c. să devie cumulard *ulterior deasupra cuvântului* cucoane, *fără a fi continuat:* multe* *sau* nalte* și mândre; (*i*) *vers trecut în parentez ulterior, când redactează versul următor, care nu continuă, totuși, pe primele;* (*j*) P. Paris* > P. Parnas etc.

4) Ed. Mazilu, pag. 279, vers. 119: *ajunse.* 5) ibid. vers. 123: *suie.*

Reproducând în *Pressa* (VIII, 3) dela 4 Ianuarie 1875 critica lui Xenopol, Vermont aducea o serie de precizări, utile de urmărit. Parentezul lui Xenopol — (citește *Grünberg*) — îl tipărea în cursiv și-l glossa în notă cu: « Admirabil argument ». Obiecției criticului că traducerea titlului nu e justă și că ar fi trebuit *Suferințele* în loc de *Patimile*... Vermont îi răspundea cu justeță, că a urmărit să exprime: « natura suferințelor lui Werther, adică suferințele sufletești, suferinți provenite din pasiune... ». Cât despre mobilul criticei lui Xenopol, Vermont bănuia că totul vine de acolo că *Pressa* din 1874 reprodusese din *Transilvania* o critică, în care se condamna o traducere a lui Xenopol, căruia i se da ca model tălmăcirile lui Vermont 1).

Pressa (VIII, 252 și 253) din 13 și 14 Noemvrie 1875 reproduce în foileton (din *Convorbiri literare*): *Soacra cu trei nurori* de Creangă iar foiletonul n-relor (VIII, 261 și 263) dela 25 și 27 Noemvrie 1875 reproduce *Scormon* 2) al lui Slavici, tot din *Convorbiri*. Altădată din Gane. In același număr (261), odată cu răspunsul majorității, *Pressa* tipărește și proiectul de răspuns al minorității, compus de G. G. Meitani.

De ce anume natură va fi fost critica « savantă » a *Pressei* (înlocuită imediat cu *Românul*) și în ce măsură Meitani (înlocuit, ceva mai târziu pe vremea Bucureștilor, poate, cu Fantazaki) nu e un simplu alibi poetic, iată ce nu știm până la ora aceasta. Se prea poate ca Meitani să subînțeleagă pe Teodor Șerbănescu, care într'adevăr, (cum s'a amintit mai sus), îi era infinit preferat. O simplă ipoteză. Altminteri, n'ar fi exclus ca Eminescu să nu fi putut uita versuri, ca acestea, iscălite abia cu un an înainte, de Meitani:

Ca voi, infortunatul, eu unul nu pot zice
Musset și Lamartine, că, astăzi, la sfârșit
Voiu numai pe mormântu-mi o lacrimă să pice
Căci mult, da, mult iubit-am, dar vai, n'am fost iubit.

și strofa ultimă:

Ca voi dar nu pot zice, Musset și Lamartine,
C'am fost iubit în lume, că mor azi liniștit
Căci ziua ce se stinge e plină de suspine
Ce scot după copila, ce vai! nu m'a iubit! 3)

Să mai adăogăm, că tot în *Pressa* și anume la 6 Decemvrie 1875, fostul său coleg de universitate vieneză, Vasile Dumitrescu (*alias* V. D. Păun), cu care dimpreună, și cu Ioniță Bădescu, jelise moartea prințului Știrbei 4), inchină romanului *Fulga*, de Gr. H. Grandea, o dare de seamă întrețesută cu multe atacuri la adresa *Convorbirilor* 5).

Concluzia acestor detalii, aproximativă firește, este că fragmentele de mai sus din *a*) s'ar putea situa, cronologicește, către sfârșitul anului 1875. *Aproximativă* — întrucât sunt și unele amănunte îndoielnice, d. p.: *Țara 'n care un Cozmiță șede-alăturea cu Vodă* 6). Cozmiță e Popovici-Ureche și V. A. Urechia, e ministru abia în 1881. Dar poate că versul e convențional și oarecum în serie, de vreme ce prezinta și alte variante: *Unde Chiții și Chimiții*

---

1) « La rugămintea *Pressei* de a spune cine este acel redactor al ei, care are nevoe de a fi trecut în lista nominală de împământenire... ignorăm dacă d. Grünberg continuă sau nu a contribui la primejdiile, cari însoțesc tot-d'a-una citirea organului Centrului, dar știm că acele primejdii, odinioară cel puțin, erau agravate în mod esențial prin traduceri din nemțește, a căror perfidă dibăcie consista tocmai în trebuința ce au de-a fi ele înșile traduse în românește » (*Timpul*, IV., 220, Sâmbătă 6 Oct. 1879).

2) « Scormoneștii dela *Timpul*... » va scrie un an mai târziu, în toiul unei polemici, *Telegraphul* (VI, 1370, 3 Noemvrie 1876).

3) G. G. Meitani, *Tristul refren* (subdatat 21 Martie 1865) în *Revista Contemporană*, II, 2, Februar, 1874. — In *R. C.*, Nr. 10, Oct. 1874, tot de G. G. Meitani, *Viitorul*, (subdatat Paris 1864).

4) Cf. vol. I, pag. 283.

5) *Pressa*, VIII, 271, 6 Decemvrie 1875: « Zisei mai sus: *indiferență mai generale*, pentru că am voit să exceptez pe un cutare ziar, așa zis literar, organul unei confrății din oarecare parte a țărei, ai cărui redactori, conduși de un spirit de sistemă orb, infatuați ca prețioasele lui Molière și propagatori ai unor doctrine funeste pentru venitorul literaturei noastre, — nu văd, nu vor să vadă, decât producțiunile ibride ale adepților lor. Acel ziar s'a ocupat, prin peana unui domn Xenopolu, de opera d-lui Grandea; dară cum? ca să făurească numai o diatribă către autor, care, bine înțeles, n'a crezut nici odată de cuviință să-și scoată căciula înaintea cospomolitului areopag »

. . . .

« Insă iarăși mai mărturisim că de umoarea atrabilarilor Zoili n'au scăpat nici cei mai puri representanți ai literaturei noastre, precum Eliad, Bolintineanu și actualmente d. Hăsdeu, savantul și laboriosul bărbat, care se luptă cu toate nevoile, la cari-l espune o societate ingrată, numai ca să doteze patria sa cu un monument neperitor... ».

6) Crâmpeele acestea figurând pe ff. 26—28 le-am detașat la *Scrisoarea a III-a* pentru că cele mai multe elemente se integrează atmosferei de acolo.

sunt alăturea cu Vodă; Ţara 'n care-un grec besmetic e mai mare decât Vodă, etc. Dacă nu cumva raportorii răspunsurilor la mesaj — şi V. A. Urechia este în dese rânduri — se pot număra şi ei printre familiarii lui Vodă.

b) Strofele acestea, evocând anii de studenţie şi adresate precum se vede lui Chibici, devotatul prieten care-l însoţeşte întâi la Viena [1], şi după aceea în călătoria florentină, după ieşirea din sanatoriu, figurează în vecinătatea crâmpeielor anterioare în **2268, 24—25**.

Scris, mai mult sau mai puţin citeţ şi cu reluări de strofe, fragmentul acesta, altminteri unitar, prezintă câteva puncte dificile de descifrat, nu însă atât de multe câtė apar în unele transcrieri, din cari am menţionat unele în articolul nostru *Lecţiuni eronate* etc. etc. din *Preocupări literare*, VII, 5, Mai 1942.

Să notăm că strofele 33—36 şi 37—40 din transcrierea noastră sunt încercate de către două ori şi că am trecut în subsol, ca variante, pe acelea ce par mai puţin închegate.

In strofele 25—28 şi 29—32 locurile vacante, indicate chiar în manuscris, au fost numerotate.

b) *2268, 24—25*

Unde-i vremea aurită
Oare când s'a fi înturs
Când l'aceeaşi şcoală naltă
Vizitam acelaşi curs

Prin ferestre uliţernici
Noi priveam la Madam Maier
Şi priveam cum Māmzell Rezi
Şi cu Seppi joacă Ştaier

Prea frumoasă mamzell Rezi
Amândoi cum o văzurăm
Intr'o clipă — foarte tragic —
Noi de ea ne-amorizurăm

Şi apoi iar împreună
Ca ştiinţei să sacrifici
Coale* lungi*, cu-asyrologii
Căutai să te edifici

Eu pe bănci puneam în şiruri
De hârtie, titirezii
Şi oftând l'a ta ureche
Pronunţam pe mamzel Rezi

Prè frumoasă, drăgăstoasă
Numai nas aveà prea mare
Ş'acel nas prototipistic
Supăra la sărutare

---

[1] Pentru biografia acestui ideal amic al lui Eminescu, informaţiuni în: T. Maiorescu, *Insemnări zilnice*, I—II *passim;* I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare, passim* şi Constantin Nastasi, *Alexandru Chibici*-Râvneanu, *amicul lui Eminescu*, în *Buletinul Mihai Eminescu*, VI, 13,1935.

5—6. Când... şi uliţernici ~
Noi intram la Madam Maier

12. Noi d[e] > Amândoi ne-amorizurăm; 13. Şi apoi plęcam > Ş.a. iar etc.; 15. Cụ....., cu-asyrologii ~; 17. Eu pe bancă 'nşiram > E.p. bănci etc.

Sperios priveai la dânsul
Şi 'ncercai să te edifici
[ ]
[ ]

Şi profesorul ne spuse
. . . . ~
Să descrim pe craiul Rhamses
Pe nevasta lui, Rhodope

Cu murmure ca isvorul
Cujus, hujus, harum horum
Ne primea 'n [a] sale braţe
Alma mater philistrorum

Cu evlavie cumplită
Inghiţeam pe regii lybici —
Unde sunt acele vremuri
Te întreb amice Chibici?

Mincinoşi cei dela « litre »
Grobiani cei dela « Drept »

e) Acest fragment, scris cu creionul, deslânat, şters, oarecum dificil de cetit, figurează în **2268, 34—35** şi atestă prin anume versuri, d. p. 1, 3—4, 10, o de aproape înrudire cu textele precedente.

Pentru anume coincidenţe şi pentru apropierile la care invită, semnalăm versul 7: *Atunci mai că-mi vine singur la America să fug*. El poate fi privit drept un leit-motiv al evaziunii romantice, pe care o întâlnim la atâţia din eroii literaturii. In împrejurări dificile, Lucien Leuwen, eroul romanului « Le blanc et le rouge » al lui Stendhal, nu se gândeşte la altă soluţie, decât să evadeze în America.

Dar gânduri, ca acesta, se întâlnesc şi la temperamente cumpănite, de fel romantice, cum e al lui Maiorescu. După ieşirea din minister, şi înainte de a fi trimis la Berlin pentru încheierea convenţiei de comerţ cu Prusia, sub data de Miercuri 3/III [Martie 1876] Maiorescu nota, între altele: «... Extremă tensiune politică pentru mine. In casă, merge greu. Noul meu an începe în această privinţă cât mai rău. Sunt aşa de iritat, încât am dureri de inimă de această rănire sufletească şi, probabil din cauza supra încordării politice, nu mai pot păstra vechea răbdare. Ceea ce mă face să rămân liniştit, e momentana imposibilitate de a schimba lucrurile. Imi trec prin minte tot felul de gânduri: ba să las pe nevastă-mea să trăiască despărţită de mine, într'un alt oraş; ba să mă refugiez în America,

---

33—36. Cu murmurele ei blânde
Cu isvorul... harum horum
Ne primea în a ei braţe
Alma mater philistrorum

37—40. Iară tu cu străşnicie
Ascultai de regii libici —
Unde sunt acele vremuri
Te întreab' amicul
Chibici.

N.B. 34. *Pentru:* Cujus, hujus, harum horum cf. C. Tagliavini, *Postilla Eminesciana* în *Studi Rumeni*, Giugno 1927, I^1, pag. 112 sq., ce trimite la epigrama « Zeichen der Zeit » a lui Goethe şi admite o « ... reminiscenza goethiana come assai verosimile ».—Acelaşi text şi în Ion Sân-Giorgiu, *Mihail Eminescu şi Goethe*, « Ramuri », Craiova, f. a., pag. 16 sq. (de reţinut şi: « Mi se pare că răposatul Vasile Bogrea a stabilit întâi acest paralelism literar într'o conferinţă, care a rămas nepublicată »).

uneori chiar să-mi iau viața. Mi-e peste putință să mai suport această stare și trebue să ispășesc vina vieței și a întregei mele slăbiciuni de mai înainte către soția mea etc.» [1]).

Mai mult decât prin versul acesta, al 7-lea, fragmentul e interesant prin sfârșitul care ar putea aduce un plus de preciziuni în alternarea aceea de ritmuri, pe care o exercită cu virtuozitate precum și în convertirea la iamb. Pe o filă anterioară, 33, tot în acest manuscris, cu același creion șters, și dificil de citit, figurează un sonet pentru glorificarea iambului, care se rezervă «Postumelor».

c) 2268, 34—35

Pân' acum avui norocul ca să fiu batjocorit
Singura mea mângâiere ~
Când gândesc că poate cumva* să răsară ș'acea zi
Când din ziar[ul] ce'l disprețui chiar și laude-oiu auzi
Când acei ce nu-s în stare, nici n'ar fi a mă pricepe
Să-mi întindă a lor mână, să-mi zîmbească vor începe
Atunci mai că-mi vine singur la America să fug
Să nu dea cumva de mine și *acest* prieteșug
Pân' acuma cale-vale, dar atuncea tac* din gură
Comparat cu Fantasachi nu mai fac nici o figură
Chiar acum văzând că naște acest soiu de clevetire
Am de gând să las deoparte vechiul mod de stihuire
Am să caut forma nouă, și proroc să mă constitui
Și precum făcură alții, limba noastră s'o prostitui
Și de voie, de nevoie va căta să mi se dee
Transportată de foc sacru și răpusă de-o idee
Voiu ca șirul meu din urmă să-ți servească de preambul:
Las trocheii și dactilii și nălțând* de-acuma iambul
Știu c'atunci în toată forma le-închid ușa mea în [nas]*
Azi citesc făr a pricepe, mâni vor ști să mă citească

d) Violentele strofe la adresa lui Petrino, ce figurează în vecinătate, în același manuscris, **2268, 16—19,** scrise cu aceeași cerneală violetă și cu aceleași caractere grafice se rezervă «Postumelor», unde se vor tipări atât sonetele ciclului *Petri-Notae,* cât și toate detaliile acestei rivalități, pe care am schițat-o în treacăt numai la capitolul *O rămâi* și căreia Eminescu îi închină, cavalerește, spada, în interesantul necrolog, publicat în *Timpul* de la 4 Maiu 1878, spicuit la *Scrisoarea I,* dar care va figura în întregime, la «Postume», în extinsul capitol Petrino.

Să amintim în treacăt că, aici, în aceste stihuri satirice și în legătură cu Petrino, ia naștere *versul poemelor închinate la cucoane,* cu care și prin care bardul Bucovinei, cum era cu exasperare proclamat Petrino, spera să treacă «îngustele cărări» ale carierei.

e)—f) Intâile două texte, oarecum închegate, figurează în **2262, 87** v (**+87**)**+89** și **2262, 86—86 v.** și țin de momentul Bonifaciu Florescu, a cărui diagramă vom încerca să o schițăm, mai jos și numai după ce vom fi transcris textele însăși, a căror lectură anticipată oferă cetitorului o mai sugestivă urmărire a procesului.

Despre timpul, exact sau aproape, când au fost schițate, discuția va fi reluată ceva mai departe. Graphic însă, atât *e) Versuri cu unghii,* cât și *f) Epistolă deschisă* etc. aparțin timpului (cca. 1876), când redacta versiunea *Călin I,* figurând, ceva mai departe în acelaşi ms. 2262, 105 sq., încercată întru întâi, cum s'a văzut (vol. I, pag. 401) în forme strofice şi în a ale cărei pagini se află schiţată şi poezia *Criticilor mei* (cf. acest capitol), înrudită de aproape, şi aparţinând întru totul momentului Bonifaciu Florescu.

---

[1]) Titu Maiorescu, *Insemnări zilnice,* II, pag. 243. In nota pag. 244 preciziuni minuțioase, încă dela 13/25 Ianuarie 1876, în legătură cu gândul emigrației în America: repartizări de venituri familiei, pașaport, adrese din New-York, recomandații și proiecte pentru acolo.

3. atuncea o > acuma* să *sau* cumva* să?; 5. C.a.c. nu-s î.s. nici* au* fost* a mă pricepe; 7. *Incertitudini în lecțiune, la emistihul întâi;* 8. Ca să nu dea peste [mine] > Să nu etc.; 11. Chiar acum băgând* de seamă seamă* cum că* > Chiar acum văzând etc.

Despre *Versuri cu unghii*, Botez scria că este chiar *Epistola deschisă* etc., « transformată în strofe de câte patru versuri trohaice de 8 silabe» (ediţia lui, pag. 386). In realitate, ca şi la *Călin*, formele strofice preced pe cele alexandrinice. Nu e vorba, evident, de o lege statornică. Sunt şi cazuri când dela alexandrini se întoarce iar la strofă şi la versul scurt. In cazul de faţă, însă, se poate lesne vedea că *Epistola* succede *Versurilor cu unghii*. Nu numai că e mai desvoltată, dar foloseşte ultima redacţiune din *Versuri cu unghii*, ceea ce se poate vedea din urmărirea subsolului respectiv. Completă, însă cu grave erori de lecţiune, din care am menţionat unele[1]), *Epistola* a fost tipărită în ediţia D. R. Mazilu.

Dacă identitatea homunculului Bonifacius nu poate fi pusă la îndoială, n'ar fi totuşi exclus ca în portretul criticului-urs să se fi topit, pe lângă trăsături de ale lui Bonifaciu Florescu şi altele proprii lui Anghel Demetriescu, de a cărui întâie cercetare critică, închinată poeziilor lui Eminescu, ne-am întreţinut în primul volum.

e) 2262, 87 v. (+87)+89

Versuri cu unghii

Tu cu mintea ta câlţoasă
Şi cu stil greoiu, bombastic
Vrei tu să mă 'nveţi pe mine
Ce-i frumos şi ce e plastic —

Mai întâi învaţă carte
Dragul meu, ş'ascultă 'ndemnul
« Cine vrea să zugrăvească
« Să înveţe 'ntâi *desemnul*.

Şi 'ntinzând pe-a mele versuri
Groasa minţii tale labă
Cum se cade îmi spui mie
Să rimeze-un om de treabă?

Pasă*-mi oare cumcă versuri
Şi în capul tău bătè-s-or —
Nu primesc să-mi fie nime,
Mai puţin un urs professor

---

[1]) Cf. Perpessicius, *Lecţiuni eronate* etc., în *Preocupări literare*, VII, 5, Mai 1942.

e) —. *O pagină înainte (în speţă pe f. 87) — această strofă, pe tiparul* « Versurilor cu unghii » *şi inspirată din aceleaşi incidente, ceeace indică limpede legătura cu textul următor* Epistola deschisă...:

Şi mai mult însă atunce
Când se 'ntâmplă să combaţi
In scrisoare sau în critici
Pe ilustrul Bonifaţ.

2. Tu cu gândul gros şi rece > T.c.g. gros ca urşii; 11. Vre[i] > Spui cum trebue să-mi scrie > S.c.t. să scrie > Cum se cade a scrie > C.s.c. îmi etc.; 12. *de fapt* : Să rimeze 'n *(sic)* un o.d.t.?; 14. Pasă*-mi oare că >P.*-m, oare cumcă etc.;

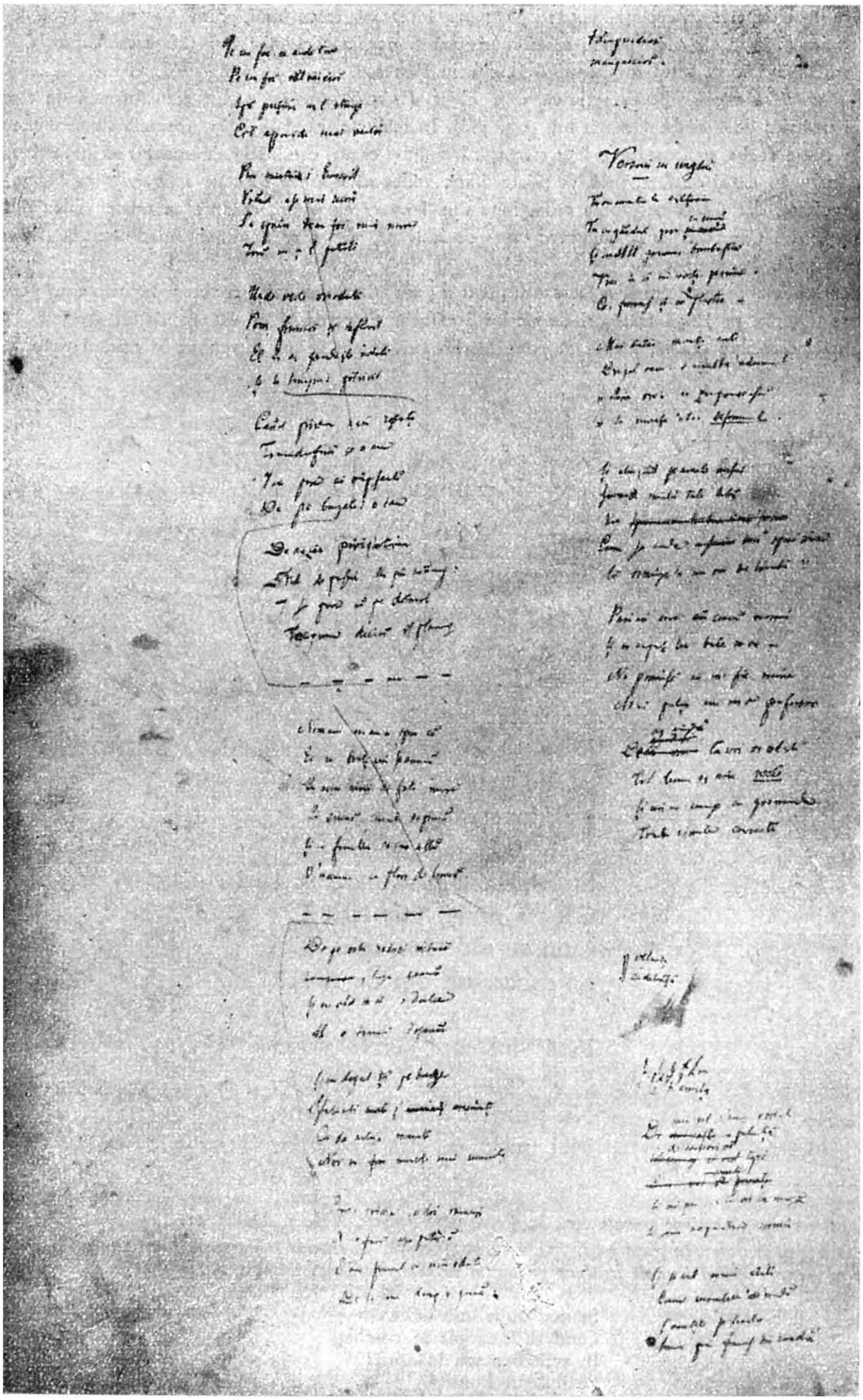

Mss.-ele Academiei Române VERSURI CU UNGHII 2262, 87 v. (21 cm. × 34 cm.)
— col. I: fragment din EROTOCRIT —

De-aş gândi la voi vr'odată
Tot deuna-aş scrie *recte*
Şi mi-ar curge cu grămada
Toate rimele correcte

Dar nici pot s'urmez v'odată
Al scrisori-vă tipic
Să mă pun ca voi la masă
Să scriu negândind nimic

Şi să cat numai atâta
Cum cuvintele se 'nnoadă
Ş'ameţite pe hârtie
Sună prea frumos din coadă.

Să cos vrute şi nevrute
Cum pe pânză coşi bibiluri
Şi pe public s'ameţească
Săltăreţele dactiluri

Dacă asta-i poezie
Zece mii pe zi pot face —
Deci cu sfaturi de-al de aste
De-azi lăsaţi-mă în pace

Crezi tu că un om ca mine
N'a ştiut ce-i rimă, metru?
Crastaveţi la grădinar vinzi
Şi ceaslov la sfântu Petru —

Cum s'aşază lac pe pânză
Să înveţe poate-oricine —
Dar desemnu-mi fie plastic
Şi coloarea pusă bine

---

17. Dacă vre[odată] > De gândesc > De-aş gândi etc.; 21. Dar nici este cu putinţă; 22. Să urmez al vost tipic; 23. Căci voi vă puneţi > C.v. scrieţi > *de fapt :* Să mă pun ca la *(sic)* voi la masă; 31. S'ameţească > Ş.p.p. etc.; 37. Credeţi voi c'un om ca mine

41—44. Toate astea mii nimicuri *(a)*
Tecnica cu vremea vine — *(b)*
Dar desemnu-mi este plastic
Şi coloarea pusă bine

(a)—(b) Lecţiune Mazilu: Toate astea nu-i nimică
Trainica cu vremea vine

f) 2262, 86—86v.

Epistolă deschisă

cătrĕ homunculul Bonifacius.

Azi venind din întâmplare şi sub ochii noştri « Pruncul »
Am citit critic'adâncă renumitului homuncul
El cu mintea sa câlţoasă şi cu stil greoiu bombastic —
Cearcă să ni-arate *nouă* ce-i frumos şi ce e plastic
Intinzând pe-a noastre versuri groasa minţii sale labă
El ni spune cum se cade să rimeze-un om de treabă
Poate cumcă rime proaste şi în capul său bătè-s-or
Şi de-aceea ursul* astăzi face schimă de profesor
Astfel e maşina lumei [:] ciubotari sunt azi politici
Găseşti sculptori făr de mână, orbii pictori, urşii critici
Ba încă îţi cer cu toţii, ca să fii politicos
Să nu dai cumva cu parul, să le mângâi capul gros
Să găseşti că ei sunt genii şi să-i lauzi şi [să] nù zici
Cumcă muzica e proastă, dacă surzii ajung muzici
Toţi pretind egali să-ţi fie să te 'mpaci cu a lor soiu,
Cărui Joe i-a dat viaţă, răsuflând pe dinapoi —
Dar în vremea noastră tontul, fără minte, fără carte
Fiecare ψυχῆ θοῦλοσ, negustor de coji deşarte
Fiecare, cărui mintea, e o ştearsă, neagră tablă
Iţi încalică o vorbă din Bouillet, o veche rablă
Dur la deal şi dur la vale — şi atuncea te aţine
Imblătoarea minţii sale un isvor pustiu devine
De cerneală şi gândire — din acest isvor mefitic
Ese criticele sale, căci homunculus — e critic.
Dragul meu ! învaţă carte şi ascultă-ni îndemnul
Cine vreà să zugrăvească să înveţ' întâiu desemnul
Criticul întâi să ştie singur cum să-şi şteargă nasul
Inainte de-a atinge cu piciorul său Parnasul —
Tu vrei să ne 'nveţi acuma ce e rima, ce e metru
Crastaveţi la grădinar vinzi şi ceaslov lui sfântu Petru?
Cum s'aşază lac pe pânză vrei tu să mă 'nveţi pe mine
Când nu ştii de-i bun desemnul şi coloarea pusă bine?

---

2. Am văzut > Am citit etc.; *după v. 2 urmau :*

El drapează — a sa maimuţă, arătând că e de soiu —
« Demiurg i-a dat suflare, răsuflând pe dinnapoi »

care au fost barate când a ajuns la v. 15—16, cari şi sunt de fapt o reluare a acestor două versuri dela început; tot acum schimbă şi începutul versului 3.

3. Şi cu mintea > El c.m. etc.; 4. El ar [vrea*] > Cearcă etc.; 5. Şi 'ntinzând > Intinzând etc.; 8. Dar de > Dar[ă] ursul* > D. destul că ursul* astăzi pune mască de profesor; 13. Să nu* > Să găseşti etc.

după v. 16 intenţie părăsită şi barată :
O homuncul ! ~

19. Fiecărui* > Fiecare etc.; 23. Pentru > De cerneală etc.; 24 Ese criticile tale > E.c. sale etc.; 31. Să* mă* ['nveţi]* > Cum s'aşază etc.;

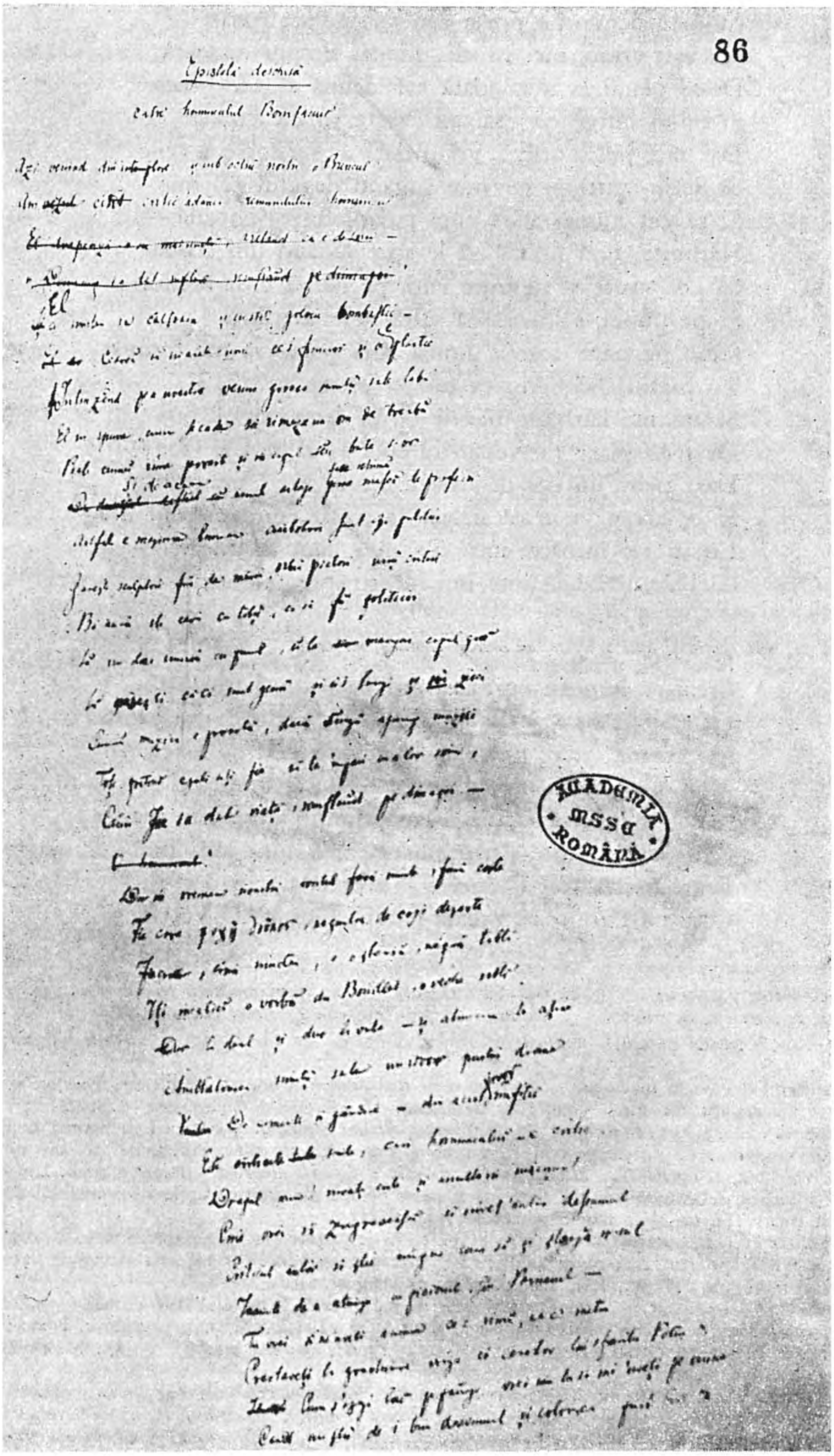

86

Epistolă deschisă

către homunculul Bonifacius

ACADEMIA ROMÂNĂ MSS.

Mss.-ele Academiei Române EPISTOLĂ DESCHISĂ 2262, 86 (21 cm. × 34 cm.)
cătrĕ homunculul Bonifacius

Cu-ale tale vorbe goale câte-o sută de parà
Nu eşti critic, nici istoric, numai simplu mascarà,
De-aş gândi la tine odată tot deuna aş scrie recte
Şi mi-ar curge cu gramada toate rimele corecte
Dar nici pot s'urmez vr' o dată al scrisori-vă tipic
Să scriu vrute şi nevrute sugând degetul cel mic.
Şi să cat numai atâta cum cuvintele se 'nnoadă —
Hârbuite, fără noimă să le-aşez sunând din coadă
Să cos vrute şi nevrute cum pe pânză coşi bibiluri
Şi pe public s'ameţească săltăreţele dactiluri
Când pe mine forma, limba abia poate să mă 'ncapă
Tu pretinzi să scriu ca tine o istorie pe apă?
Şi cuvinte hârbuite metric eu în lemn să toc —
De ţi-ar place ţie versu-mi eu l-aş aruncà pe foc —
Dară pentr'un car de oale e destul zău* un ciomag
Şi de-aceea 'n urma urmei ca s'arăt cum îmi eşti drag
Eu îţi zic întoarce încă fila mea cum ai întors-o —
Căci de astăzi înainte îmi întorc spre tine *torso*.

După v. 50, mic spaţiu şi apoi schiţate, cu aceeaşi cerneală, versurile :

Crezi că lumea-i curioază sau eu poate curiozu-s
Ca să văd cum se drapează vre un criticus mucosus,
Cei ce mă citesc pe mine, tocul lor ce-l au la cismă
Mult mai mult plăteşte-în lume decât mintea-ţi şi-a ta pismă
Cei ce-mi critică cântarea sunt uimiţi* şi oameni mari-s
C'un cuvânt spre-a mă 'nţelege mai sunt alţi emunctae naris.
Pentru astea trebui crieer, şi aceasta-ai voştri n'au
Cum nu-l are toată şcoala renumitului VAU-VAU.

---

33. Şi cu-a tale v.g. etc.; 38. Să mă > Să scriu etc.; 47. pentr'un *scris cu r de mână, gotic*; 48. drag *adaos ulterior, la o revizie, cu creionul*; 50. îmi — *de fapt* 'mi, *cum e frecvent la Eminescu.*

N.B. 44. . . . o istorie pe apă. — *Iată câteva referinţe în legătură cu această expresie, atât de utilizată în articolele lui Eminescu :*

« Acest domn doctor în medicină. . . desvoltă o ne mai pomenită bogăţie de planuri teoretice şi istorii pe apă, care vor face plăcere tuturor comis voiajorilor, însărcinaţi cu vânzare de Indigo, fie 'n Spania, fie la poluri . . . » (in *Curierul de Iaşi* din 7 Iulie 1876 apud M. Eminescu, *Scrieri politice şi literare*, ed. I. Scurtu, I, pag. 381—382).

« Punctul comun care-i uneşte pe roşi, nervul comun de viaţă, nu sunt principiile pe cari nici le au, nici le-au expus vreodată, ci apetiturile. A propovădui morală e uşor, a întemeia morală e greu. De aceea toate circulările on. ministru de interne vor rămânea istorii scrise pe apă cât timp corupţia va fi sistemul de guvernământ al partidului roşu » (*Timpul*, VI, 149, Sâmbătă 11 Iuliu 1881).

« Acestea am avea de observat la istoriile pe apă ce ni le zugrăveşte foaia guvernamentală . . . Să nu ne 'nchipuim că fără muncă proprie, fără ca populaţiuni proprii ale noastre să deprinză arta navigaţiei, vom avea vr'odinioară vase şi marinari » (*Timpul*, VII, 188, Sâmbătă 28 August 1882).

51. Poate crezi > Crezi etc.; 53. Oameni sunt ce mă citează, şi călcâiul dela cismă; 54. Mult mai mult preţ are de cât mintea ta şi a ta pismă > Mult mai mult la ei plăteşte > M.m.m. plăteşte-în l. etc.; 55. Să mă critice pe mine > Cei ce-mi critică cântarea sunt chiar* critici*, oameni mari-s; 56. Mi-e-mi treb[ui] > C'un cuvânt etc.

55—56. *Lecţiune Mazilu :* oameni mici-s *pentru* oameni mari-s *şi* crimela nisis *pentru* emunctae naris.

Pentru aceştia din urmă, cf. şi N. Iorga, *Critica literară şi anticii*, în *Arhiva*, II, 4, Oct. 1890: « Lucilius, acel scriitor *facetus, emunctae naris, durus componere versus* (Horaţiu, *Sat.*, I, IV, 7—8) — ale căruia versuri etc. ». De asemeni articolul nostru *Lecţiuni eronate* etc., amintit şi până acum.

58. *Lecţiune Mazilu:* Ved u-Vau *pentru* VAU-VAU (*alias* V. A. Urechia).

Urmează un nou spațiu, rezervat pentru ulterioare desvoltări și în josul paginei, cu același scris, dar cu o cerneală de un violet mai închis, emistihul și versul, numerotate la noi, 61—62. In spațiul dintre 58 și 61 a notat cu creionul, ceva mai târziu, două stihuri, ce par din aceeași plasmă (le numerotăm, la rând) :

A[le] tale gânduri oame* sunt adânci de mă adorm
60 Deci* îți spun ș'a mea părere într'un stil cam* uniform*

apoi, versul și emistihul, amintite, așezate, pare-se, și ca încheiere a întregei epistole, la capătul de jos al paginei :

ești păreche ~
Cu ghebosul Pantazachi și [cu] Popovici-Ureche.

S'a văzut din cele, mai sus expuse, ce se vor întări și de alte detalii, ceva mai departe, atmosfera de ostilitate, ce întâmpină și însoțește tot timpul producția poetică a lui Eminescu. *Epistola deschisă către homunculul Bonifacius* (deci și *Versuri cu unghii*) reprezintă unul din momentele acestea și el se situează în primele luni ale anului 1876. Călăuzindu-se de puncte de reper înșelătoare, unii dintre cercetători au situat *Epistola* în 1880, în perioada bucureșteană a lui Eminescu și anume ca un reflex al polemicelor cu *Literatorul*. Lămuririle ce vom lăsa să urmeze, confirmând impresia dintâiu, ce se degajă din caracterele mai sus amintite, grafice, de epocă, (1876), ne-ar putea apropia și mai mult de data când au luat naștere cele două poeme.

Bonifaciu Florescu, fiul natural al lui Nicolae Bălcescu, « bizarul omuleț capricios, slab fizicește și ciudat la fire » [1]) pe care Nicolae Iorga, ce-i închina un cald articol de prețuire, îl prezintă ca un adânc cunoscător al limbii franceze, putând în « adevăr, ca poet și critic, să dea lecții oricui în ce privește tehnica versului », era un adversar al *nouei direcții*, împotriva căreia, dimpreună cu Macedonski duce un continuu și susținut războiu. Adversitatea, firește, nu era numai de ordin literar. Diletanți, ai politicei, și Bonifaciu Florescu și Alexandru Macedonski se complac în jocul opozițiionist, la care îi patronează, cu osebire, Pantazi Ghica, dimpreună cu care și cu George Fălcoianu, redactează în 1876, *Stindardul*, de pronunțate tendințe republicane. Când începe cu adevărat animozitatea împotriva *Junimei* și *Nouei Direcții* e, poate, mai greu de specificat, însă ea nu e străină de incidente personale, fără să mai vorbim și de atmosfera de generală ostilitate, ce nu putea să nu-i influențeze. In toamna lui 1873, Bonifaciu Florescu ținea la Iași un « curs de istorie universală critică », a cărui lecție de deschidere, se tipărea în *Columna lui Traian*, întâmpinată cu următoarea notiță: « In momentul de a pune revista sub pressă, primind lecțiunea de deschidere a d-lui Bonifaciu Florescu, succesorul d-lui N. Ionescu la Facultatea de Litere din Iași ne grăbim cu fericire a-i da loc chiar în numărul de față » [2]). Cât a ținut acest curs nu știm cu certitudine. Mai sigur este că, la 15 Decemvrie 1874, Bonifaciu Florescu ținea la Facultatea de Litere din București prima lecție dintr'un « Curs facultativ de Istoria modernă critică », autorizat la cererea sa, de consiliul permanent, iar că în prima jumătate a aceluiași an, 1874, se afla la Iași. Atunci redactează *Etiam contra omnes*, « pagini scrise într'un moment în care literele singure mă mângâiau și îndreptate în contra inamicilor justului și adevărului » [3]), cum declară în calda închinare cu care dedică broșura, d-rului Fătu din Iași, ce-l sprijinise, o spune tot acolo, în încercarea întemeierii unei școale de adulți și cu care a colaborat în Societatea învățăturii poporului Român din Iași. Pus în disponibilitate, nu se știe cu precizie când, evenimentul inspiră amicului său Macedonski o poezie ocazională, căreia nu i se pot tăgădui anume calități, oricât unele lămuriri din notă, precum prolixele detalii referitoare la farsa Gablitz, toarnă oarecare plumb inutil. Raportată la media humoristică, așa cum se cunoaște din *Ghimpele* și chiar la numeroasele piese de circumstanță, antidinastice cele mai multe, ale lui Macedonski însuși, poema aceasta a destituirii lui Bonifaciu Florescu face figură onorabilă 1). Ea e datată, să reținem: 1875, București, 13 Octomvrie.

---

[1]) N. I.[orga], *O satiră a lui Eminescu*, în *Cuget clar*, IV, 14, 12 Octombrie 1939. Se reproduce din broșura d-lui Augustin Z. Pop, *Epistola*... « bucata satirică... plină de viață și de coloare ». Cf., deasemeni, și N. Iorga, *Despre Bonifaciu Florescu*, în *Cuget clar*, IV, 22, 7 Decembre 1939, unde se amintește să se fi reprodus cu două luni mai înainte « versurile energice, dar nu și elegante, ale marelui poet prin care răspundea bizarului profesor de limba franceză ».

[2]) *Columna lui Traian*, IV, 12, Octobre 1873. — Abia întors dela Paris, Bonifaciu Florescu, cum însuși o spune, un an mai târziu, în *Curs facultativ de Istoria modernă critică*, este examinat de Hasdeu, căruia cam la vremea aceea, împreună cu Frêderic Damé, îi traduce în franțuzește *Histoire de la tolérance religieuse en Roumanie*. (Apărută în 1876, prefața lui Hasdeu e datată: 1873).

[3]) Bonifaciu Florescu, *Etiam contra omnes*, partea întâia, București, 1875 (tipărită întâi în *Revista Contimporană*, II, 7, Iulie 1874) — cf. despre aceasta, aprecierile, amintite mai sus, ale lui Demetru G. Ionnescu, din *Revista Junimei*.

In tot cursul anului 1875, dealtminteri, Bonifaciu Florescu desfășură o întinsă activitate ziaristică, cu atitudine independentă. *Telegraphul* îi publică, începând dela 11 Ianuarie 1875, sub titlul generic « In ore pierdute », însemnările, cu cari va alcătui broșura « Uă sută de adevăruri », apărută în cursul aceluiași an, și în care unul din aforisme susținea

---

1) *Telegraphul*, V, 4075 Joi 30 Octombre 1875

Amicului meu

BONIFACIU FLORESCU

(Asupra distituirei sale din postul de profesor la cathedra de Istoriă de la Universitatea din Iași.)

Tu n'ai fost capabil, după Maiorescu;
Dar ca să fac versuri și eu, judecat
A fi incapabil sunt de Prodănescu
Ce la Iași (1) iar trece de om învățat!
Falnic dar amice mergi pe a ta cale
Și te felicită de verdictul lui,
Care, ca și toate diplomele sale,
E la Borta-Rece (2) bun de pus în cui!

Când pe Panu (3) 'l ține de istoric mare
Și-l pune alături cu-al nostru Hăjdău,
Când știm că pe Gablitz (4) drept poet îl are,
Ce vrei noi să trecem în spiritul său...
Noi ce suntem stavili în piezișa-i cale
Nu aspirăm însă, s'avem stima lui!
Ducă-se cu toate diplomele sale
Ce la Borta-Rece au rămas în cui!

De-ai fi fost din tagma lui cea cărturară,
Chiar ca Botnărescu (5) dacă ai fi fost,
Călcând orice lege c'o 'ndrăsneală rară,
Ar fi fost în stare să-ți mai dea un post!
Insă cu Bălcescu mergeai pe o cale,
Cum putea Bălcescu ca să-i placă lui?
Lui ce-a luat la Ghissen (6) diplomele sale
Și la Borta-Rece le-a uitat în cui!

Nalță îns' amice vestejita-ți frunte,
Căci cu noi avea-vom un întreg popor!
Lasă Maioreștii ca să ne înfrunte
Ingâmfați de toată ignoranța lor!
Mână dar în mână pe-a virtuței cale,
Rîzând să desfidem semeția lui,
Repetând refrenul diplomelor sale
Ce la Borta-Rece au rămas în cui!

1875, București, 13 Octombre. **Al. A. Macedonski**

1. Aici nu fac alusiă decât la tagma cărturarilor dela Iași, care compun noua direcțiune. 2. Cârciumioară din Iași unde obicinuia actualul ministru, pe când era încă simplu muritor. 3. *Panu, ilustrul istoric* dela *Convorbiri literarie*. 4. *Gablitz*. Se știe că d. Maiorescu n'are iubire decât pentru scrierile și scriitorii străini. Domnu Hăjdĕu pentru a dovedi aceasta, scrise o poesiă fără șir și înțeles, subsemnând-o cu numele străin de Gablitz. D. Maiorescu, care pe atunci redacta *Convorbirile* nu se uită decât la nume și văzându-l că nu este românesc publică acea poesiă, traducțiune după presupusul poet german *Gablitz*, dându-i chiar laudele cele mai escentrice. Imediat după acea d. Hăjdĕu să dete pe față rîzând de ignoranța d-lui Maiorescu, declarându-i că nici un Gablitz, poet sau nepoiet, nu esistă în Germania, și arătându-i că acea poesiă, pe care o laudă de oarece e subsemnată cu numele străin de Gablitz, este cea mai hidoasă schimonositură poetică din câte există, compusă într'adins spre a-l păcăli și spre a arăta iubirea către Nemți a d-lui Maiorescu, care merge până a lăuda versurile cele mai nesăbuite, destul numai să fie o traducție din faimosul poet « Gablitz », care a existat numai în veselul *humor* al d-lui Hăjdĕu. 5. Poet ne înțeles dela *Convorbiri*. 6. Se zice și se susține că d. Maiorescu n'a luat la Berlin diplomele ce le are, ci la *Ghissen*, mic orășel din Germania, întocmai ca și *Heidelberg*.

că în timp ce părinții noștri slavisau sau grecisau limba, iar noi mai toți o galicisăm: « d. Maiorescu o germanisează iar d. Massim o massimionisează ». Tot în *Telegraphul* publică dări de seamă ale cursului din « Istoria critică modernă », cu lecții despre « responsabilitatea ministerială » sau traduce, glossând, discursul lui Étienne de la Boétie asupra « Servituții voluntarii ». La *Apărătorul Legei* din Iași, trimite corespondențe din București. In cea dela 8 Iunie (*Apărătorul Legei*, 1, 7, 12 Iunie 1875) dă « mângâietoarea nuvelă » despre achitarea lui Macedonski de către Curtea cu Jurați. In corespondența din 23 Iunie (*Apărătorul Legei*, I, 13, 14 Iulie 1875), răspunde lui Cesar Bolliac care i se pare « că ia lecțiuni extraordinare de logică dela d. Maiorescu », pe tema cesarismului. In toamna anului 1875 se împlineau 100 de ani dela răpirea Bucovinei și evenimentul prilejește o contra serbare naționalistă, atât la Iași, cu participarea lui Dimitrie Petrino cât și la București, unde Bonifaciu Florescu, după ce i se refuză sala Ateneului, își ține conferința 1) în Sala Circului, pe care dintru întâiu o află închisă. (Incidente asemănătoare și la Iași).

* * *

Cu începutul anului 1876 ostilitățile se intețesc 2). Sfârșitul lui Ianuarie aduce, la Senat, votul de blam împotriva lui Maiorescu. Scriind în *Românul*, cu puține zile înainte despre « Legea de Instrucțiune publică a D.s. min. Tit Maiorescu », sau, ducând ghidușia până la extrema limită a jocului de cuvinte, — « es. min. Tit » — Hasdeu prevestea iminenta demisie a ministrului 3). In ziua votului de blam, Bonifaciu Florescu rezerva cea mai mare parte dintr'o mediocră dare de seamă, tipărită tot în *Românul*, unui atac direct și masiv împotriva Junimei și *Convorbirilor literare*. Cum lui, fără îndoială, acestui text profesoral și clasificant, se datorește întâiul gând al reacțiunii, manifestată în *Epistola deschisă către homunculul Bonifacius*, nu credem inutil a extrage fragmentul în cauză:

> « Mărturisesc că rare-ori citesc versuri noui, și causa acestei naturale antipatii este că de când au murit Heliade și Bolintineanu, din ziua în care au încetat d'a scri Crețeanu și Alesandrescu, am fost inundați de un potop de versificatori, înainte-mergători sau școlari ai *nouei direcții*, și cari toți ne îneacă într'un ocean de rime « *sălbatece ca să nu zic prostatice* », după cum d. Alesandri, într'un număr al *Convorbirilor literare*, califică vorba *dulce* rimată cu *duce*, rimă pe care o puteți vedea însă notată câte-va pagini mai departe, în același număr al revistei școalei dela Borta-rece, care începe cu articolul d-lui Alesandri. Acest fapt, s'o spunem în treacăt, probează că societatea dela Iași este singura care nu se închină înaintea geniului și autorității unui poet de talia lui Alesandri, înaintea unui autor al atâtor frumoase și patriotice cântări.
>
> Dacă mulțimea poetașilor, cari împlu toate straturile societății noastre, n'ar greși de cât prin rimă, i-am putea ierta; dar din nenorocire le lipsește absolut și focul poetic și rațiunea. Nu vezi pretutindeni în versuri decât patimi reci și ne 'nflăcărate, intusiasm cu sânge rece, amoruri înghiăciate, imitațiuni servile și nedibace, un ritm nearmonios ș'uă cacofoniă-melodiă. Iar când poetul vrea să facă spirit, crezi că vezi pe un elefant sărind cu funia. In consțiință, dacă esceptăm singura gloriă poetică ce ne mai rămâne, adecă pe marele nostru Alesandri, care seamănă ca un stejar ce înverzește în veci primă-vara, ori câți secoli ar fi trecut peste dânsul, și, după acest mare nume, dacă punem încă la uă parte pe Zamfirescu și pe Ciru Economu, a căror laudă nu mai este de făcut, pe Al. Macedonski, care este admirabile nu numai prin cunoscutele poesii ce l-au condus la Văcărești, dar și prin frumoasele bucăți intitulate *Sappho*, *Călugărenii* și mai ales *Odă la condeiul meu*, dacă mai exceptăm multe din poesiile d-lui Scurtescu, și unele frumoase poesii imitate sau chiar originale ale doamnelor Matilda Kugler și Veronica Micle, nu știu dacă este vr'unul din mulții noștri poeți în care poți să găsești patru versuri bune de-a rândul, uă singură strofă de care să fii pe deplin multămit ». (B. Florescu, *Critica literară. Preludii*, poesii de B. A. Vinesiŭ, c'uă prefaciă de d-l Al. A. Macedonski) 4).

---

1) *Răpirea Bucovinei*, conferinți ținute de Vassile Maniu și Bonifaciu Florescu, București, 1875 (De fapt, prima conferință nu s'a ținut, Vasile Maniu fiind bolnav).

2) Tipic pentru întreaga atmosferă a vremii, ca și pentru media polemicelor politice, ni se pare următorul fragment dintr'o revistă a anului 1875 din *Telegraphul*, VI, 1123, 1 Ianuarie 1876: «... Instrucțiunea a fost lovită în 1875 cu o furiă nemai văzută, de către vestitul ministru Maiorescu, atât de cunoscut publicului prin principiile sale marchiavelice *(sic)*, prin ura ce poartă în contra luminei în patria noastră.

Școale desființate, profesori integri destituiți, incapacitățile protegiate, principiul inamovibilității profesorilor universitari violat; acestea sunt gloriile cu cari actualul ministru al instrucțiunei cunoscut autor dela *Borta-rece*, va trece la nemurire pentru tot d'auna. Amic al despotismului și tiraniei, neîmpăcat vrăjmaș al libertății, d-l Maiorescu ca și colegii său nu putea să nu urască și prin urmare să nu persecute instrucțiunea.

Țara, care deja a luat cont de toate actele sale antinaționale, va ști, credem, să-i plătească la timp după cum merită »..

3) *Românul*, XX, 23 Ianuarie 1876.

4) *Românul*, XX, 30—31 Ianuarie 1876. Stilizată chiar de foiletonist, notița redacțională spunea cu insinuări ipocrite că a rugat pe Bonifaciu Florescu să facă critica acestui volum și că « ... ceea ce se va putea zice bine despre culegerea sa, nu va fi primit ca tămâia datorită unui geniu, pe care numai timpul poate să-l consacre, ci ca constatarea unui bun început și ca un îndemn de a face mai bine în viitor ».

Din aceeași vreme, în acelaș ton, pe aceleași teme și făcând impresia unei acțiuni concertate, cf. Al. A. Macedonski, *Critica (Poesiile d-lui Candiano-Popescu)* în *Telegraphul*, VI, 1145, 29 Ianuarie 1876.

Câteva zile mai târziu, *Românul*, şi după aceea întreaga presă din capitală, din provincie şi de peste munţi, reproducea istoricul celei de a doua farse (*La noi* de P. A. Călescu), pe care Hasdeu o juca *Convorbirilor* [1]). O săptămână după articolul lui Bonifaciu Florescu, *Românul* publică o interesantă întâmpinare a lui N. Scurtescu, în care, între altele, se poate ceti:

> « D. Bonifaciu Florescu a publicat, după îndemnul d-voastră, un articol literar, în care m'am văzut înregistrat într'uă clasificare de poeţi. Aş fi mulţămit mai mult d-lui critic dacă m'ar fi omis.
>
> Răposaţii Sihleanu, Nicoleanu, Depărăţeanu au fost sau nu poeţi? Criticul nu ne spune aceasta. Ce temeiu pot pune pe sufragiul acelui ce nesocoteşte titlu de poet lui Şerbănescu, lui Grandea, lui Eminescu şi altora?
>
> Onor. d. Florescu ar căta să ştie acestea:
>
> 1. E foarte greu a da diploma de *celebritate* contimporanilor.
> 2. Vanitatea aleargă mai mult după elogii, după cum goliciunea produce mai mult scomot.
> 3. Uă critică judicioasă e mai de stimat de cât uă critică de camaraderiă sau de predilecţiune.
>
> Atât aveam de zis, şi aceasta nevrând să fiu indiferent când văd că laudele curg nemăsurate prin foiletoane » [2]).

Românul dela 11 Februarie 1876 publica răspunsul ce Iacob Negruzzi dădea lui Hasdeu în chestiunea amintitei farse; numerele dela 17, 18, 19 şi 21 Februarie cuprindeau un interesant bilanţ politic-literar, pe luni, a anului 1875 iar la 22 Februarie, Bonifaciu Florescu revenea în legătură cu întâmpinarea lui Scurtescu, într'un articol intitulat: « Drepturile criticei », în care numele lui Eminescu e pus deadreptul în cauză:

> « Nici chiar sub pedeapsa îngrozitoare de a fi continuatorul d-lui Maiorescu, n'aşi vré să laud pe nedrept p'un amic. Tocmai această acusaţiune de parţialitate mi-o aruncă d. Scurtescu, care prin scrisoarea sa mă condamnă, stranià manieră d'a critica, mai ales pentru cele ce n'am scris »
>
> . . . .
>
> « Dacă sunt *răposaţi*, ei nu mai sunt în viaţă; aceasta şi Păcală o ştie; dar se vede că d. Scurtescu a ascultat la lecţiunile de logică estraordinară ale d-lui Maiorescu. Am citat pe cei mari numai. Dar n'am citat pe toţi cei în vieaţă? Dacă aşi fi adăugat încă cinci sau şase nume, oare ar fi mai puţin adevărat că poesia lâncezeşte azi? Apoi ce numiri citează d. Scurtescu? Citează oare d-sa pe d. Hăsdău, autorul *Odei la Ciocoi*, autorul *Complotului Bubei*, autorul lui *Răsvan-Vodă?* Citează oare pe d. Păun, care tace de prea mult timp, pe d. Ion Lăpĕdatu, de care voiu vorbi într'un viitor articol, pe Bucovineanul Petrino? Afară de numele d-lui Şerbănescu, ce numiri ne dă d. Scurtescu? Pe Grandea. Grandea a fost, nu mai este şi causa acestui rezultat pot a o spune d-lui Grandea ca amic, dar nu o public ca critic. Pe Eminescu. Ah nu! « Ramenez-moi aŭx galères », adecă la d. Prodănescu.
>
> . . . .
>
> «... că din momentul ce a imprimat ceva, autorul este pus înaintea judecătorilor săi, naturali, că el n'are dreptul d'a se plânge, că legea criticului nu este d'a fi sever sau indulginte, ci numai d'a nu ataca nici-uă-dată *onoarea* autorului, căci toate celelalte, gradul de inteligenţă, simţimintele, stilul, influinţa bună sau rea a autorului, toate acestea sunt de competinţa criticului ».
>
> . . . .
>
> « Dacă nu-ţi place critica ce am făcut, fă una mai bună, şi voiu fi primul a te aplauda. Încât pentru mine, tot ce am scris este la dispoziţia d-tale, dojeneşte-mă cum îţi place, nu voiu zice nimic, dar fără personalităţi, te rog, căci a ne pune pe acest tărâm, ar fi — cugetă bine — a aduce literaturii cel mai trist serviţiu, împiedicând libertatea criticii [3]).
>
> . . . .

* * *

La 25 Martie 1876 apare întâiul număr al ziarului « politic literar, comercial şi ştiinţific », *Stindardul*, având de director pe Pantazi Ghica şi redactori pe: A. A. Macedonski, Bonifaciu Florescu şi George Fălcoianu [4]). Paralel cu problemele politice, sociale şi de învăţământ, ziarul acorda un egal interes celor literare, unde stăruinţa lui Bonifaciu Florescu se făcea simţită. Vorbind de poetul ardelean Ioan Lapedatu, criticul nu uita să se refere la recentul incident din *Românul :* « Dacă îmi permite amicul meu D. Scurtescu — spunea el — voiu lăuda azi pe un amic, dar sarcina mi-e lesne. Ion Lapedatu nu este un necunoscut pentru publicul român, etc. » [1]. In acelaşi număr cântecelul comic « Nae Săcătureanu » [2], al junimistului Ioan Ianov, aducea în scenă pe un ministru catargist ce se lăuda cu isprăvi de-acestea:

---

[1]) *Românul*, XX, 5 Februarie 1876: Hasdeu, *Al doilea rămăşag* (dedicat d-lui V. Alecsandri).

[2]) *Românul*, XX, 6 Februarie 1876.

[3]) *Românul*, XX, 22 Februarie 1876. — La 21 Martie 1876, *Românul* publica scrisoarea lui D. Petrino, prin care acesta susţine că n'a fost niciodată membru al « Junimei » din Iaşi, c'a asistat ca invitat la două adunări hebdomadare, doar pentru a se convinge. « ... Cele ce le-am văzut în sânul « Junimei » din respect către public, nu le pot spune » insinua bardul Bucovinei şi succesorul lui Eminescu la direcţia Bibliotecii. Despre desărcinarea din slujba de bibliotecar, comunicată telegrafic de Carp, noul Ministru al Instrucţiei, cf. *Românul* din 22—23 Martie 1876 şi, supralicitând, primul număr al *Stindardului*.

[4]) Articolul program spunea între altele: « Astăzi când lumina, când adevărul s'a stabilit asupra formei de guvern cea mai practică şi cea mai avantagioasă pentru naţiune, avem ferma convicţiune, că republica nu mai este pentru toate popoarele decât o cestiune de timp şi de oportunitate », etc.

Liceuri şi alte şcoale
Iarăşi am găsit cu cale
Ca să fie mai dorite
Trebue bine rărite.

Editorialul numărului următor, intitulat *Spiritul mercantil,* debuta cu întrebarea: « Ce este tinerimea ? » la care dintru început, răspundea: « Vedem de o parte coconaşii din juna dreaptă cei din Bucureşti, şcoala dela Mabille cei din Iaşi, şcoala lui Schoppenhauer *(sic)*. De acest element nici nu vorbim, fiindcă-l găsim nu tânăr ci gârbovit » [3]. Programul politic al *Stindardului,* pe care-l înfăţişa o scrisoare a lui N. Blaramberg [4] sau decadenţa învăţământului sub Tell şi Maiorescu [5] alternau cu insinuantele notiţe de recomandaţie, însoţind tipărirea a « două poesioare » de P. Georgescu, căruia îi doria ca « biciuindu-şi stilul şi cătând a da inspiraţiunii sale o formă corectă » să câştige succesele la care dă dreptul munca [6]. In curând Bonifaciu Florescu începe o serie de articole închinate problemelor de stil şi calităţilor lui, şi o alta despre « individualitatea în literatură ». (Intre timp, Macedonsky se retrage din redacţie iar ministerul Florescu e înlocuit cu cel de tranziţie al lui Manolachi Costachi Epureanu). Dar iată, din întâia serie de articole, două extrase, ale căror reflexe se pot urmări în cele două texte eminesciene, — *e)-f)* — de mai sus şi răspunzând întru totul imaginei aceluia, căruia Eminescu i se adresa cu stihurile: *tu cu mintea ta câlţoasă — şi cu stil greoiu, bombastic :*

> « Să mă iertaţi însă, scria B. F., a mă depărta în aparenţă dela subiect pentru a lua la refec pe unul din aşa zişii *autori.*
>
> Un autor trebue să aibă autoritate, dar pentru a avea autoritate nu trebue să zică enormităţi din acele care te fac să rîzi prin naivitatea lor.
>
> Am citit şi eu o carte asupra Poesiei române, care are patrioticul zel de a proba că nu există în România nici un adevărat poet şi că trebue să aruncăm în foc chiar versurile iubitului nostru Alecsandri.
>
> Această carte atât de severă bieţilor poeţi este de un domn Minorescu ? nu; Maiorescu ! da Maiorescu (cel care vrea ca oamenii să se *cristalizeze,* nu cel care dorea progresul ţării sale). Iată însă în acea carte *extraordinară* ce este de mirat: iată straniul şi neauzitul (toate epitetele D-nei de Sevigné n'ar fi suficiente), iată marele adevăr adeverit de un om cu *autoritate :* cartea începe prin a declara că poesia servă a exprima frumosul ?
>
> In adevăr ?
>
> Dar pictura ! servă ea oare a exprima urâtul ?
>
> Dar frumosul nu s'ar putea vârî şi în proză ?
>
> Dar architectura ?
>
> Dar natura ?
>
> Iată pe bietul autor inamic a tot ce trece peste capul lui, inamic al lui Rafael, al lui Jean-Jacques Rousseau, al lui Michel-Ange.
>
> Şi apoi frumosul moral acel care te face spre exemplu a ajuta pe sărac, a muri pentru patrie, sau a nu profita de îmbătarea momentană a unei femei pentru a o face nenorocită pentru tot-d'auna este absolut necunoscut acestui biet autor.
>
> Se vede că nu-i place nici frumosul într'o femee, de vreme ce frumosul nu există de cât în poesie.
>
> Cu voia însă autorităţei *extraordinară* a acestui colosal critic vom susţine timid, cu frică şi cu inima palpitândă că orice artă are de ţintă realizarea frumosului de către om prin mijloace materiale şi străine de el însuşi, conform regulelor recunoscute adevărate » [7].

In cel de al doilea, apar acele sugestii despre « desen şi culoare », ce se întâlnesc, reluate, la Eminescu. Bouillet însuşi poate că e sugerat de prezenţa lui Gauthier:

> « Pictura are două elemente: desenul şi coloarea. Desenul este ordinea, coloarea nu servă de cât a introduce în compunere viaţă adică mişcarea.

---

[1] *Stindardul,* I, 9, Duminică 4 Aprilie 1876.

[2] *Apărătorul Legei,* II, 17, 18 Martie 1876, cf. notiţa bibliografică despre iminenta apariţie, a lui *Nae Săcătureanu* de I. Ianov, care a fost cetit la Junimea dar respins dela *Convorbiri,* « societate de admiraţiune mutuală ».

[3] *Stindardul,* I, 10, Joi 8 Aprilie 1876. Tot acolo, la *Varietăţi. Mici spectacole,* articol de apărare, pentru *cafenelele-cântânde :* « Insă repertoriul d-rei Fanelly, o bună artistă, nu avea nimic trivial, nimic revoltător... ».

[4] *ibid.,* I, 11, Vineri 9 Aprilie 1876.

[5] *ibid.,* I, 12, Duminică 11 Aprilie 1876.

[6] *ibid.,* I, 16, Joi 15 Aprilie 1876.

[7] *ibid.,* I, 31, Miercuri 5 Mai 1876.

> Când o statue ne pare plină de grație este că posedă în cel mai înalt grad ordinea în mișcare a cărei floare este grația. Tot așa pentru arta de a scri și pentru celelalte».
>
> . . . .
>
> «... Sunt tablouri în care se găsește și desen și coloare, dar un desen nesigur, o coloare nedibace; dar desenul și coloarea nu sunt bine combinate pentru un efect dat: orice mâsgălitură nu este desen, orice stropeală nu este coloare, orice pânză tăvălită nu este un tablou...
>
> «Să adăogăm că violarea regulilor primordiale ale artelor este o nouă cauză a diferenței stilului: *Gauthier*, în literatură, nu caută decât coloarea; desenul pentru dânsul este nimic...
>
> «In studiile următoare vom aplica cele ce am zis la *stilul* în literatură»¹).

Câteva săptămâni mai târziu, *Stindardul* ²) publică scrisoarea prin care Bonifaciu Florescu vestește că, obosit de cele două luni de campanie politică, pe lângă cele «5 ore de lecțiuni» în fiecare zi, se retrage din redacție. Cu numărul următor, dealtminteri, nu mai figurează printre redactori. Raporturile cu Eminescu, de bună seamă că nu sfârșesc aici. Ele nu mai interesează însă cazul în speță. Iubitorul de completări va trebui să consulte totuși, între altele ³), cele două broșuri ale lui Bonifaciu Florescu, *Ua sută de adevăruri*, 1875 și *Ritmuri și rime*, 1892. Din aceasta din urmă reținem aceste două note ale ortodoxului dascăl de versificație, despre care vorbea N. Iorga. Intâia glosează traducerea sa din Auguste Barbier:

> «Ca rime e avută [bogată] *greutate* cu *uitate*, fiiindcă au consuna de sprijin, făr'a fi două substantive sau două adjective; e o cucerire: *rege* cu *drege*, fiind foarte avute [bogate], făr'a silui înțelesul. Celelalte pot trece, afară de *rămîne* cu *mîine*, căci nu există în *rămîne*, *i* ce urmează pe *î* în *mîine*. Aș fi putut ca Eminescu și Vlahuță, acești desprețuitori ai ritmului și ai rimei, să scriu *mîne* în loc de *mîine*, și să găsesc pentru a desprețui limba românească, prilejul că «așa se zice în cutare sau cutare colț al Moldovei». Dar prefer să-mi mărturisesc greșeala.
>
> . . . .

Cea de a doua glosează traducerea unui poem din Victor Hugo, făcută în versuri nerimate, numai «pentru a da proba că rima nu-i decât al doilea element al armoniei poeziei românești, perfecțiunea ritmului fiind cea dintâiu...»:

> «Cu toate că în traduceri, se poate prin versuri nerimate, obține o mai credincioasă tălmăcire, nu cred că în opere originale e bine de a lepăda rima. Poetul cată să fie un artist, care să poată învinge orice greutăți; departe de a voi să lepădăm rima, osândesc pe Eminescu, pe Vlahuță și școala dela Iași că 'ngăduesc simple asonanțe ca *lui* cu *nu'i*. Cer ca rima să aibă repetată chiar consuna de sprijin».

Și tot acolo următoarele strofe, în care (dimpreună cu mențiunea ce se poate ceti la capitolul *Glossei*) ne place să vedem un început de grațiere, din partea severului censor:

. . . .

Amorul este boală fierbinte
Ce mistuește p'al său bolnav,
Ce timp consumă, și duh și minte
Și-ajungi la urmă curat gângav.

Caprițul este zeul plăcerii;
In veci el este surâzător;
O lege numai, legea tăcerii,
Impune oricărui adorator.

Ronsard iubit-a, și Văcărescu,
Iubi ș'în Teos Anacreon;
Lăsară plânsul lui Eminescu,
Instrunând lira pe vesel ton.

---

¹) *ibid.*, I, 32, Joi 6 Mai 1876.

²) *ibid.*, I, 51, Joi 31 Iunie 1876.

³) *Intre altele* — căci pentru justa cunoaștere a omului, în cele bune ca și în cele bizare, se pot consulta, cu surpriza întemeiată de care vorbea N. Iorga, manualele lui didactice de limbă franceză; «sanguinele» originale, ce adaogă traducerii «sanguinelor» lui Catulle Mendès; *Studii literare*, vol. I, 1893, (în deosebi străvezille aluzii dintr'un studiu dela 1888 despre «frumos, grațios, sublim» în care ia apărarea poeziei sociale a lui Macedonsky, împotriva «desnădăjduirei budiste sau schopenhauriste», ai cărei protagoniști, «pesimiștii termină adesea prin paralizie cerebrală»); notele istorice însoțind cele două volume, traduse de el, din Gheorghe Bibescu, *Domnia lui Bibescu*, 1893—1894 etc. și, nu mai puțin, periodicele. Pe lângă cele amintite, deasemeni: *Nuvelistul*, 1877, *Literatorul*, *Duminica* 1890, etc.

Şi pe Casandre, şi pe Elene,
Pe alte muse Ronsard cântă,
Din a lui minte, suflând a lene
Aceste nume vântul svântă [1]).

* * *

Spuneam că deşi ţintă a tuturor sarcasmelor, ba chiar victimă prin unii din membrii ei, scoşi din posturi sau puşi sub acuzare, dimpreună cu întreg cabinetul Catargi — Junimea nu şi-a pierdut buna dispoziţie şi înclinaţia spre glumă. Dovadă banchetul din toamna aceluiaşi an — « unul din cele mai vesele » şi — despre care amintirile lui Iacob Negruzzi dau bogate informaţii. Aniversările Junimei se sărbătoreau între 20 Octomvrie—20 Noemvrie ale fiecărui an. Invitaţia anului acestuia, pentru 24 Octomvrie spunea în versurile lui Iacob Negruzzi:

Deşi paraponisiţi
Şi din buget isgoniţi
Junimiştii numeroşi
Se adună tot voioşi
Pentru a 13-a oară
La a lor aniversară.
Vin amice aşa dar
Să ne treac' acest pahar
Eară pofta ţi-o trimit
Tot eu
Cel obişnuit.

Dar dacă stihurile acestea nu sunt cu mult mai presus de cele ale *Ghimpelui*, cânticelului *Noua direcţiune*, în care Iacob Negruzzi punea în versuri cronica evenimentelor Junimei din ultimul timp, nu i se poate tăgădui un real grăunte de sare:

Eminescule poete
Umblai în cabriolete [2])
Luni întregi din sat în sat
Şcolile de inspectat
Ca 'nalt revizor şcolar
Stai în gazdă la primar
Şi cu primăriţele
Iţi încurcai iţele.
Acum cu ce te-ai ales
Cu un criminal proces
Ce la răcoare va pune
Noua ta Direcţiune

Instinctele fripturiste ale unora dintre junimişti erau astfel demascate:

Iar Verussi, Caragiani
. . . .
Nici le ninge nici le plouă,
Cu noi sunt direcţie nouă
Iar cu Chiţu şi Ureche
Sunt direcţia cea veche

Maiorescu se bucura de atenţia a două cuplete. Intâiul ţinea loc de invocare şi de pretext:

Maiorescu blăstemat
Cine dracul te-a 'ndemnat
Intr'o zi nefastă nouă
Să scorneşti *direcţia nouă?*
Vai, acest cuvânt pocit
Pe noi toţi ne-a prăpădit.

---

[1]) Bonifaciu Florescu, *Ritmuri şi rime*, 1892, pag. 107: *Capritul* (datat: 1892 Călimăneşti).

[2]) Despre un anume scris tremurat, efect al trepidaţiei « cabrioletei » sau altui mijloc de locomoţiune, s'a atras atenţia la anume capitole anterioare.

iar ultimul, un fel de al IX-lea cânt, recapitulează întreaga carieră a lui Maiorescu și tânguie:

Dar pe bietul Maioresc
Din toți mai mult îl jălesc:
Eri încă în minister
Multor ordini Cavaler
Stând la sfat cu împărați,
La senatori, deputați
Poruncind: copii avanti
Tăiați leafa lui Vizanti
. . . .
. . . .
De sughiți cu amărire
După vechea fericire
Când căsuța ta din Iași
Pentru măriri n'o lăsași
Și nopțile în Centrală
Pe ascuns dădai năvală,
In loc să te pregătești
Ca acum de Văcărești!
Spune Schopenhauriane
Ce-s măririle umane?
Vai noua-ți direcțiune
Adună pe noi furtune
Dar și ție în sfârșit
Pe nas acum ți-a eșit![1]

g) In acelaşi spirit şi din aceeaşi vreme sunt şi următoarele crâmpeie de poezie satirică, din manuscrisele lui Eminescu, dar despre cari nu s'ar putea spune nici de vor fi fost duse la bun sfârşit, nici dacă se vor fi bucurat de onorurile lecturii publice. Ele figurează în **2262, 102 v.+111** şi țin, prin vecinătate cu alte texte şi prin caractere grafice, de toamna lui 1876. (Același scris, aceeași cerneală, în anume fragmente din *Strigoii*). Cu toate că prins, după moartea mamei sale, în volbura veroniană a iubirii, a hărțuelilor procesului intentat de Petrino şi, mai ales, în febra creației — toamna 1876 fiind, cum s'a văzut[2]), o perioadă de intensă activitate lirică — Eminescu a participat, sau a încercat să participe la bucuriile şi manifestările epigramatice[3]) ale celei de a 13-a aniversări a Junimei.

Cu scrisul înflorat, cu care îngână uneori, spre trecere de timp, inspirația, în pagini învecinate și cu aceleași caractere, a însemnat în chip de titlu: *Revista contemporană* (pag. 103) și tot acolo cu creionul, în chip de memento, poate de model de strofă amplă (numai că 'n alt ritm), întâile patru versuri din *Steluța* lui Alecsandri, având marcată cesura versurilor. E, pre cât se pare, un exercițiu ad-hoc. Pe paginile 112—113 se află încercată de câteva ori monograma — presupunând că nu e altceva — lui Maiorescu, din ce în ce mai frumos stilizată. Ar fi o monogramă stenografică în timp ce, alături de altele, clare: *Titu* sau *T. L. M.*

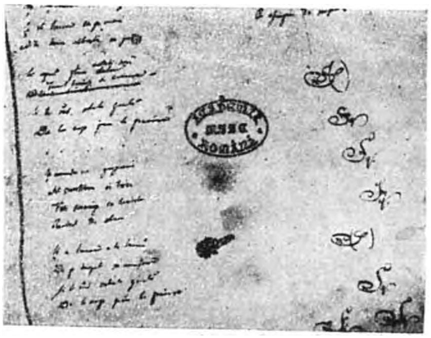

Monogramele, se știe, erau una din plăcerile caligrafice ale lui Eminescu, ca și iscăliturile, în anume epoci. Evident, treceri de vreme, de atelier.

---

[1]) Iacob Negruzzi, *Amintiri din Junimea*, [1939], pag. 212—231.
[2]) Cf. vol. I, pag. 431.
[3]) Cf. Em. C. Grigoraș, *Eminescu și Junimea* în *Cuvântul*, IX, 2979, Vineri 11 August 1933, care vedea — pe nedrept — «atacuri» și «probe de nemulțumire» în aceste nevinovate șotii colective.

g) 2262, 102 v.

Copie de pe natură
Dedicată d-lui T. M.

Pe tine, astăzi geniu ! cu lira-mi te serbez
Coroana nemurirei, pe frunte ţi-o aşez
Pornind cu tine ’n lume, te duc pe la icoane

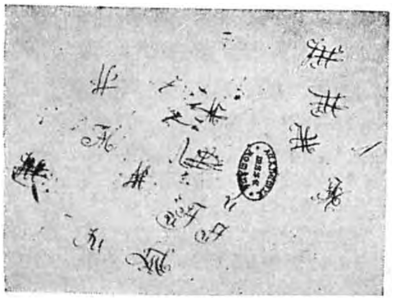

2262, III

Epigramă
Dedicată cu profund respect d-lui T. M.

O tu geniu prea ilustru din vestita companie
Admirărei mutuale, a ’ndrugărei de cuvinte
Convorbirile vestite, o revistă agiamie
~ a eşit fără de minte

2262, 102 v.

Tu revistă agiamie, convorbiri mult lăudate,
O tu moară de palavre, ce lucrezi atât de harnic
Contra oamenilor vrednici al tău glas este zadarnic;
Sumuţând a tale javre tu la capăt n’o vei scoate

Vânt şi pleav’a ta ştiinţă, visul tău e o nălucă
Rătăceşti pe pârtii veche vrând să scoţi din rătăcire
Dar menit îţi este capul: « tonţii sunt meniţi din fire
Flori să poarte la ureche, şarlatani de nas să-i ducă [»].

h) Urechiada. Capitolul V. A. Ureche este unul din cele mai bogate în poezia satirică, de atelier, a lui Eminescu (pentru a nu mai vorbi de proza ziaristică) şi s’ar fi cuvenit, poate, rezervat în întregime acelei secţiuni din « Postume », în care va figura şi capitolul Petrino.

Cum însă anume elemente politice, ce se pot urmări, ici şi colo, (beiul dela Samos, Pantazi Ghica, *El* Berlicoco - C. A. Rosetti etc.) se vor întâlni reluate şi în fragmentele satirice, grupate la *Scrisoarea a III-a*, şi cum

---

2261, III. — 2. Lăudătorilor > Admiraţiei > Admirărei mutuale, a beţiei de cuvinte > A.m., a ’ncurcărei d.c.; 3. C.v., orevistă vecinic jună.

2262, 102 v. — 6. Rătăcişi prin p.v. etc.

ele n'ar putea lipsi din ciclul motivelor satirice ieșene, (cf. școala renumitului VAU-VAU în *Epistola deschisă către homunculul Bonifacius*), am socotit util să anticipăm, tipărind aici, acest început de epopee eroi-comică, de care abia descins în București, își amintea, în întâia cronică dramatică dela *Timpul*[1]), poetul.

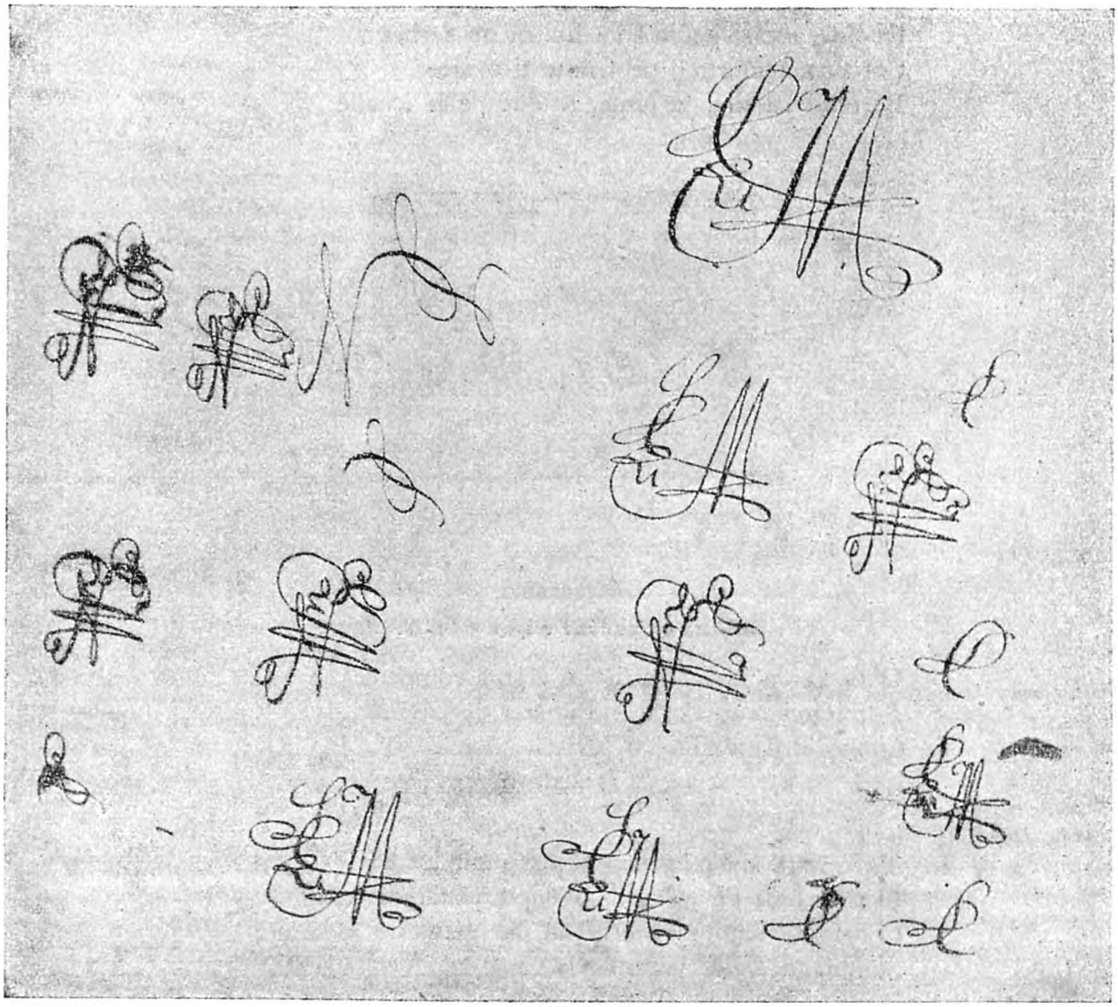

b) *2280, 20—23*

Te-am pus, iubită muză, cu mine să petreci
La oce de vin negru în fundul « Borții-reci »
Și 'n fața [ta] șezut-am cercând să cânt din flaut — —
Dar vai lipsește-eroul și trebue să-l caut...
5 Gândesc la Stefan Vodă, la Mircea cel Bătrân
De-mi crește al meu suflet și-mi arde al meu [sîn]

---

[1]) cf. Perpessicius, *Intâia cronică dramatică și întâia polemică la « Timpul »* în *Revista Fundațiilor Regale*, VII,9,1 Septemvrie 1940.

2. La hal[be]* > La oce etc.; 6. Și-mi crește al meu suflet și-mi arde al meu... ⌣; *strofa* 1—6 *barată ulterior.*

La ce a vremei pleavă s’o vântur, citind bobii
Şi să-l aşez pe Stefan şi eu la gura sobii
V’o câteva cuvinte ce-au scris bătrânul Nestor
Ajung mai mult la limba a vremilor acestor...
Să doarmă ’n colb de cronici, căci bine sunt păstraţi
In sfânta limbă veche acei viteji bărbaţi.

Presentul nu e mare...? Nu-mi dă ce oiu să cer
Au beiul cel de Samos nu e un giuvaer
Sau frate-său, ce poartă pe spatele-i un deal
Nu-i vrednic ca să-l cânte un imn naţional
Şi-atâ[tea] genii mândre şi stâlpi de cafenele — —
N’avem în vremea noastră destui feciori de lele?

Dar nu muză iubită, tu cauţi un obraz
Cum* unic* e podoaba a vremilor de azi
In el se reuneşte ca într’un monogram
Eroicele fapte ce eu le căutam — —
Căci cine oare ’n lume mai poate stă păreche
Cu-a geniilor geniu, cu Popovici Ureche

Pe toţi îi lasă, muză, îi svârle cât colo
Pe Mircea şi Vintilă, pe *El* Berlicoco — —
Nu pierd măcar o vorbă, cuvântul nu mi-l pun
Cu cioara cea pârlită ca fundul de ceaun
Ce minte[’n] or ce ziuă, şezând pe Telegraf [1]
Aceştia [î]nainte-ţi o, Popovici, sunt praf.

Şi nici [în] minte-mi vine, ca vorba să mi-o stric
Spunând cum s’aranjează bărbosul Firfiric
Oricât cu amintirea-mi o caut ş’o culeg
Erou mai bun ca tine eu nu pot să-mi aleg...
Deci repede ţigara în foc şi la birou
Tu Popovici Ureche — *rămâi* al meu erou.

Născut fecior de popă, orice-ai zice ’mprotivă
Menit erai la litri*, pomene şi colivă,
Menit păreai ca viaţa tu să ţi-o duci la strană
Cu « Doamne milueşte » să cauţi a ta hrană
Când soarta ce de lume ades îşi bate joc
Şi din gunoiu ridică adesea un sbârciog.

---

7. Dar vai imi vin > La ce trecutul mândru să’l > La ce t. nostru să’l > La ce a vremei etc.; 8. Să-l > Şi să-l; 10. Ajung m.m. l. fala a vremilor acestor...; *Strofa* 7—12 *barată ulterior;* 13. P.n.e.m.?, n’a vem bărbaţi colè; 14. Au beiul de la Samos etc.; 17. Şi-atâţia şi atâţia şi stâlpi d.c. — —; *Strofa* 13—18 *barată ulterior;* 29. Ce minte ori ce min[ută]* > C. minte’[n] or ce ziuă etc.;

33. Ori cât gândesc şi caut > Oricât eu amintirea-mi etc.; 35. Deci iute ’n foc ţigara şi raita* > Deci repede etc.

[1] *alias* I. C. Fundescu, directorul *Telegraphului* din Bucureşti,; cf. *Moldoveni şi Munteni* în *Curierul de Iaşi* dela 21 Oct. 1877 *apud* M. Eminescu, *Scrieri politice şi literare*, I, ed. Scurtu, pag. 388.

Fortuna-ţi este mama, sau mama-ţi fu Fortuna
Oricum eu aş întoarce-o, revine tot la una — —
Fortuna [—] anticitatea ni-o spune arătare
De uliță, uşoară femee de vânzare — —
De nu ţineau boierii câte-o nicocherà,
Au Popovici vr o dată Ureche mai erà?

Nicocherà [—] femee unui popoiu sărac
Boierului hatârul ades făcea pe plac
Fiindcă prea miloasă era* l'ale lui rugi
Drept plată şi pe tine te-a ridicat din slugi
Şi astfel cu al mamei Fortune ban emis*
Făcut-ai « de pomană » și calea la Paris.

Şi dacă vre o dată ornat cu decoraţii
Pe cari 'n Bolgărime le svârle [toţi argaţii]*
Atuncea tu blazonul tu nu cumva să-l faci:
O tavă cu colivă, fistic sau [cu] colaci
Fă-ţi un blazon ca lumea, şi vrednic de un rigă
« In câmp flocos şi negru, un grec* într'o verigă ».

Cu-aceste arăta-vei că neamul Urechiat
Işi are cinstea toată din scârţâit de pat
C'a tale studii [toate] și nazuri de cocon
Le-avù odat boerul bătrân în pantalon
Şi de cumva Fortuna nu-l ţinea de ciocan
Nu ştiu cum dintr'o slugă eşeà un şarlatan.

II. Fragmentul de versiune autonomă, de mai jos, figurează în **2254, 90** și, prin anume detalii, a căror identificare rămâne să fie precizată, s'ar putea situa cu aproximaţie în 1877, poate înainte de Iunie, când publică în *Curierul de Iaşi* scurtul şi severul necrolog despre I. C. Maxim, în care se putea ceti: « Cu greu ne-am putea hotărî să păzim zicătoarea latină « De mortuis nil, nisi bene ». Intenţiile sale vor fi fost de sigur bune şi patriotice, deşi nu putem susţinea acelaşi lucru despre scrierile sale » 1)). Cum ceilalţi tovarăşi ai versului sunt în viaţă: Sion, Ureche, Hasdeu, s'ar putea deduce că şi Maxim era. O ipoteză. Versul *Nu-l aşezăm pe cel de 'ntâiu (Ştefan) l'a cuptorului gurà* face aluzie la poemul lui D. Petrino, *La gura sobei* apărut la Iaşi în 1876. Autorul poemurilor «*spre laudele unor cucoane — A cărora bărbaţi fi-vor miniştri curând*» e tot Petrino, care practica cu asiduitate dedicaţiile fie masculine, fie feminine. *Raul* tipărit la Cernăuţi, în 1875 e dedicat lui Alecsandri; *Adio Bucovinei*, compus după trecerea în ţară e dedicat contesei E*** P*** 2)); *Tınca*, d-nei C.R.B. 3)) iar *Legenda nurului*, tipărită în 1877 e dedicată d-nei Elena Mârzescu. Dar mai ales pledează pentru cronologia de Iaşi încercarea, oprită din timp, de a versifica în distihuri elegiace. Ea pare să fie înrudită, ca atmosferă, cu acea « Prescurtare din Odiseia », despre care va fi vorba mai departe, la datarea întâei versiuni autonome A. *Şi cu prostii de jurnal zilnica*

---

49. Fiindcă > Nicocherà femee a popelui sărac; 56. *de fapt, lapsus :* Pe cari 'n Bolgărime le svârle decoraţii; 57. Atuncea tu emblema ta nu cumva s'o faci:; 60. « I.c. flocos ca părul, un g.* etc.; 61. Atuncea arăta-vei etc.; 65. Şi dacă > Şi de cumva etc.; 66. Noi nu vedeam din slugă cum ese-un şarlatan.

1) M. Eminescu, *Scrieri politice şi literare*, ed. Scurtu, I, pag. 329.

2) *Convorbiri Literare*, IX, 8, 1 Noemvrie 1875.—(*Adio Bucovinei* se bucură de o mare circulaţie, ca tot ce iese de altminteri din pana lui Petrino. — *Ghimpele* (XVI, 46) din 9 Noemvrie 1875 o reproduce din *Apărătorul Legei*, (Iaşi), I, 43, 2 Noemvrie 1875—).

3) *ibid.*

pâne câștig cred că se referă mai curând la activitatea sa ziaristică dela *Curierul de Iași*, decât la aceea dela *Timpul*, cum se opinează [1]).

Dacă *de mult am pus poezia de o parte* reprezintă o realitate — și totul pledează — atunci cată să ne raportăm la acele perioade când nu tipărește nimic în *Convorbiri*. Și sunt câteva: din Februar 1875—1 Sept. 1876 și după aceea dela 1 Ianuarie 1877—1 Mart 1878, când își reia colaborarea.

2254, 90

Tu mă 'ntrebi de ce 'n călămări mucezește a mea pană
Pe cadențate măsuri nu mai înșir cugetări?
Nici nu știi, că de mult am pus poesia de o parte
Și cu prostii de jurnal zilnica pâne câștig?
Ce vrei? Lumea-i așa... Nu poate fără pedeapsă
Omul s'aibă mai mulți crieri ca semenii lui
Cugetă cât de-adânc și cât de curat de vei scrie
Totuși alături având turma celor jugăniți
Fiecare din ei pretinde pe tine-a te 'ntrece
Sau dacă nu cel puțin, crede că-i totuși egal.
Nu m'am deprins s'admir de cu vreme sublimele scrieri
Ale lui George Sion, Maxim, Ureche, Hasdeu
Ș'am lăsat să doarmă 'n colbul sfințitelor cronici
Pe strălucitul Stefan și pe viteazul Mihaiu
Nu-l așezaiu pe cel de 'ntâiu l'a cuptorului gură
Nici pe Mihaiu nu făcuiu să se rimeze cu raiu
Nici n'am făcut poemuri spre laudele unor cucoane
A cărora bărbați fi-vor miniștri curând
Și de aceea sunt astăzi horopsit de puternica ceată
Celor ce pin poezii caută sfântul budget.

III. Versiuni autonome. — **A.** Această întâie versiune, nefinită (poate: netranscrisă complet), dar închegată a *Scrisorii a II-a*, se află în ms. **2256, 56** v.—**54** v.+**51** v.—**51**, într'un caiet registru, de Iași, cu hârtie vineție, întru câtva ruinat, cu coperta găurită de cari. Scrisă cu cerneală violetă, peste care s'au adaos aplicații, cu cerneală neagră, de București sau cu creionul, iar dela versul 102—128 numai cu creionul și având intercalate, mai exact lipite, de chiar Eminescu [2]), între filele 54 și 51 v., două fițuici cu date demografice (ce s'au numerotat de Academie: 52 și 53) utile articolelor etnologice din *Timpul* — această versiune, prin chiar implicația aceasta de atribute, intrigă și îngreuiază oarecum, cronologia.

In legătură cu datarea acestei versiuni, d-l D. R. Mazilu susține că: « Varianta aceasta este scrisă începând din josul fiecărei pagini verso, deoarece manuscrisul a fost întors. La fel a scris poetul și pe alte pagini, între care pe f. 46 b, deci mai recentă, unde se află autoironii privitoare la activitatea sa. Din aceasta se înțelege că data ei se poate socoti din vremea când era ziarist în Bucureşti. Pe foaia mai veche, 16 a, poetul a scris adresa din Bucureşti a spălătoresei sale» [1]).

---

[1]) M. Eminescu, *Poezii și Variante*, ed. D. R. Mazilu, pag. 268: « Această aluzie [*dedicația feminină*], alăturată de cea din vers. 3—4, că « de mult » este ziarist, datează varianta « mult », după toamna anului 1877 când poetul a fost numit redactor la ziarul *Timpul*, însă nu mai târziu de 29 Aprilie 1879, când a murit Petrino ». —
Cu observația însă că Petrino răposase cu exact un an înainte și că fragmentul acesta nu poate fi despărțit, cronologicește, de versiunea următoare, autonomă, A.

2254, 90. — 1. Tu mă 'ntrebi de ce pana zace > T.m.'n.d. ce 'n călămări etc.; 2. Cum pe știute măsuri nu mai înșir cugetări?; 8. Nimeni a ști nu va vrè, ție ce ți [se* cuvine*] > Totuși etc.; 15. Nu-l a.p.c. de 'ntâiu la gura > N.-l.a.p.c.d.'n. l'a c.g. etc.

[2]) M. Eminescu, *Poezii și variante*, ed. D. R. Mazilu, pag. 269: « introduse greșit între foile cu versurile variantei » zice d-l D. R. Mazilu. Cu specificarea că « greșala » nu vine din legătura Academiei, foile, ceeace se vede limpede, fiind lipite și nu legate, în acest caiet, altminteri, tehnicește vorbind, unitar.

Este adevărat, cum înşine am arătat, mai sus, că manuscrisul acesta, provenind din Iaşi (spre deosebire de alte, atâtea, caiete cumpărate la Bucureşti), poartă în paginile ce cuprind versiunea în speță, anume implicații de Bucureşti. Aceasta însă nu ajunge. Iar problema Iaşilor sau Bucureştilor e sinonimă cu problema datării: înainte de sfârşitul lui Octomvrie 1877, când cu aproximație părăseşte Iaşul, sau după? D-l D. R. Mazilu situează versiunea aceasta la Bucureşti și temeiurile d-sale sunt două: o adresă a spălătoresei din Bucureşti şi acele «autoironii privitoare la activitatea sa». Adresa spălătoresei sale este, cu adevărat, bucureşteană: «Maria Petre, spălătoreasa, strada Berzei No. 1 [*subliniată și dedesupt*:] Pod de Pământ Sf. Constantin». Pe aceeaşi filă, liste de rufărie şi costul spălatului. Totul scris cu creionul negru. Este oare acelaşi creîon negru, cu care continuă astă versiune a *Scrisorii a II-a* dela versul 102—128? Atunci, de bună seamă, versiunea, în speță fragmentul acesta scris cu creion, ar fi de Bucureşti. Dar, cum însuși d-l D. R. Mazilu notează, adresa e scrisă cu mult mai departe, pe fila 16 a. Şi în caietele miscellanee, cum în definitiv e și acesta, nici chiar vecinătatea cea mai intimă, să zicem aceeaşi filă, nu decide asupra timpului.

Cel de al doilea argument se referă la o pagină de autoironii. Ele sunt într'adevăr de o importanță capitală pentru datarea versiunii A, însă pentru alte rațiuni decât aceea presumată de d-l D. R. Mazilu, care, dacă vom fi înțeles bine, datează ca de Bucureşti versiunea ca şi autoironiile, pentrucă ar fi scrise pe filele întoarse ale caietului: «Din aceasta se vede că data ei se poate socoti din vremea când era ziarist în Bucureşti» scrie d-sa și altă legătură nu vedem. Afară dacă însăşi «autoironiile» n'ar înlesni o atare concluzie.

Chestiunea e însă cu mult mai importantă şi o putem desbate la lumină. Intâiu: pagina 46 v. cu «autoironii», deşi scrisă cu creionul, continuă ca timp, — să nu se uite că manuscrisul e răsturnat — fila anterioară 47 v., cu ironii ce privesc pe Titu Maiorescu şi pe Carp, filă scrisă cu aceeaşi grafie dar cu o frumoasă cerneală violetă, că această cerneală violetă, ca şi grafia, sunt aceleaşi din filele anterioare: 50 v.—48 v. unde se află importantul text *Prescurtare din Odisseia* şi că exact aceeaşi cerneală şi grafie se întâlnesc şi în versiunea A, cel puțin dela versul 85 înainte până la 102 inclusiv, de unde începe creionul, versiunea ocupând cum s'a văzut, ff. 56 v.—51, adică două file mai încoace de finitul caietului răsturnat, ce numără 58 file. *Aşa dar, pentru datarea acestei versiuni, intră în joc toate aceste texte, ce-am enumerat, dintre ff. 56 v.—46 v.*

Să vedem acum ce lumină aduc şi ce deducții de ordin cronologic favorizează aceste texte.

Prescurtare din Odisseia, a cărei reproducere integrală se rezervă «Postumelor», şi anume secției de parodii şi texte de humor, destul de bogată la Eminescu, a fost semnalată din timp de G. Bogdan-Duică, care o situează, cronologiceşte «după 10/22 Martie 1877, când Titu Maiorescu fusese dat în judecată deodată cu foştii săi colegi-miniştri conservatori» [2]). Câteva versuri din *Prescurtare din Odisseia* [3]), ce vom transcrie, ar putea aduce un început de precizare. Ele sunt, ca întregul fragment de parodie, de după căderea dela putere a guvernului Lascăr Catargiu.

Istoricul dării în judecată a cabinetului conservator se poate urmări în amănunte în Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, II, 1897, pag. 1—47 şi *Insemnări zilnice*, I, 1937, pag. 256—275. Să reținem totuşi că începută din Iulie 1876, acțiunea de dare în judecată atinge punctul culminant în şedința dela 10 Martie 1877, când G. Missail [4]) depune pe biroul Camerei întâile trei volume ale raportului (al patrulea în ziua de 15 Martie), dar că de a doua zi chiar acțiunea intră în perioada ei de tărăgăneală şi lâncezire: membrii comisiei de judecată şi însuşi raportorul îşi dau pe rând demisia. Acuzația e retrasă, în chip public, în şedința Camerei dela 26 Ianuarie 1878.

---

[1]) *ibid.*

[2]) Gh. Bogdan-Duică, *Burăb și Eminescu* în Buletinul *Mihai Eminescu*, III, 9, 1932.

[3]) Cf. Ciru Economu, *Defecțiunea lui Titu* în *Alegătorul liber*, I, 52, Miercuri 11 Iunie 1875 (reprodus şi în *Apărătorul Legei* dela 15 Iunie). Spicuim, se înțelege, cu titlu de simplă curiozitate. Că articolul acesta nu era necunoscut lui Eminescu, se poate lesne bănui. Dar că nu era numaidecât necesar, ca să-i sugereze analogii homerice, e iarăşi dela sine înțeles. Maiorescu se declarase împotriva arestului preventiv la ziarişti, înainte de a fi fost condamnați de Curtea cu juri. La Justiție era Alecu Lahovari-Calipso. «Alecu nu putea să se consoale de defecțiunea lui Titu»), scria, cu reminiscențe din Fénelon, C. E. și adăuga:

«Nu seamănă oare cu Ulise, acel cap al Direcțiunei Noui, om dibaciu şi cunoscut prin sofismele sale, cel mai inteligent din armata Convorbirilor, şi care rătăceşte de atâți ani prin toate regiunile literaturei, căutând, fără să o găsească, o Penelopă fidelă sub formă de succes! Astăzi el scapă din brațele zeiței Calipso, cum altădată a scăpat de troglodiții din Iaşi şi de Circeele din Bucureşti. Scăparea este starea endemică la dânsul, astfel încât presidentul consiliului se întreabă dacă a pus la instrucțiune un ministru sau un gaz».

[4]) Despre inimiciția, de veche dată, a lui Misail, cf. «Direcția Nouă» (1872) în Titu Maiorescu, *Critice* I, 1915, pg 209: «D. Misail, *par nobile fratrum*, l-a secundat îndată pe calea jurnalistică (e vorba de acuzația de «cosmopolitism» adusă de G. Barit, la 1869, în Societatea Academică din Bucureşti), aplicându-ne cu acea ocazie toată eleganța stilului d-sale».

2256,50 v.

Spune-ne, muză divină, de mult iscusitul bărbat, cum
Lung rătăci, după ce au căzut cetatea lui Lascar,
Multe orașe de oameni văzu și datini deprins-au
Și supărări în inima lui prea multe avut-au
Chibsuind* [cum] să-și mântue sufletul și caracuda
Dar caracuda el n'o mântui cu toată silința
Singură ea-și găsise peirea prin fără de lege
Căci ca nebunii trăise asemeni mândrie* de belferi
Incât Zeii, ei, le-au luat a bugetului zînă*
De-aste vestește-ne asemeni puțin a Cronidului fiică !

. . . .

Numai pre el doritul de liniște, va să'l rețină
Misailă Kyklopul cel crunt din neamul lui Nuhăm
Peștera cea boltită din Văcărești pregătindu-i
In rotitoarea plinire de vremi trei ani se trecură
Totuși el de mânia Kyklopului pace nu are

. . . .

Il urmăresc pe-Odisseu, pe omul de-o seamă cu zeii
Dac*' ar putè să 'l prindă, să 'l pună în civica gardă 1)
Ba 'n răsboiu l-ar mâna să se bată cu Bașibuzucii...2)

. . . .

Pe Samsonachi 'l tăiară întâiu în urmă pe Mihail*

. . . .

Ironiile privitoare la sine, la Maiorescu, Carp și Pogor, și care ar fi putut cuprinde și pe alți eroi, par să fie un soiu de Album Amuzant, al membrilor Junimii, redactat pentru uzul intern al societății și menit, poate, uneia, din atât de glumețele aniversări 3), cum văzurăm că se obicinuia și cum, mai ales, fu aceea din 1876. Transcriem întâiu cele două file de biografii:

2256, 47 v. — 46 v.

47 v. « Escelența Sa D. Titus Livius de Maiorescu, Ministru Secretar de Stat la departamentul Cultelor și instrucției publice, Ministru *a)* plenipotențiar al Maiestății regelui României pe lângă Curtea Maiestății Sale Imperatorului Germaniei și Regelui Prussiei, Comandor și Marelui Cordon al « Stelei României » in spe *b)*, Cavaleriu al Ordinului « Benemerenti » classa I de facto, Dr. în filosofie și magistru al artelor liberale, Dr. utriusque juris, Membru al Academiei Române, Rector magnificus al Universității de Iași, membru al Societății geografice din Paris *c)*, prezident *d)* al ilustrei Societăți « Junimea » și *e)* al multor altor ilustre și învățate Societăți membru, membru al Societății filosofice din Berolin, Redactore en chef al jurnalului Timpul, Director al institutului pentru înnalte învățături al Regelui Moldav Vasile Lupu, șef al partidului conservator din România, Director *f)* al răspânditul[ui] organ european « Convorbiri Literare », professor universitar de metafizică, estetică, logică, morală, psicologie și istoria filosofiei, profesor de altfel soiu de istorii la școala centrală de fete, etc., etc., etc. ».

47 v. « Escelența Sa Domnul Domn Petru Petru Carp, Conte de, pe, la și în Țibănești pe Țibăna*, plasa Fundurilor, ținutul Vasluiului, Mare Elector *g)* al Comitatului Vasluiului și al Iașilor *h)* Senator ».

---

1) Cf. T. Maiorescu, *Ins. z.*, I, 276, notă recapitulativă, sub 5 Iulie 1877: « Necazuri cu garda orășănească, la care vor să mă vâre radicalii, deși nu sânt încă cetățean al Bucureștilor ».

2) Cf. *Alegătorul liber*, II, 149, Miercuri 4 Febr. 1876: « In fine d. Maiorescu vine la minister cu misiunea espresă de a distruge instrucțiunea publică. El, ca un *bași-buzuc apilpisit*, se aruncă asupra facultăților, asupra catedrelor, chiar asupra școalelor sătești, lovește în profesori și învățători fără milă și crutare: nou Atila, el amenință cu peirea însuși instrucțiunea publică ! ».

3) M. Eminescu, *Scrieri politice și literare*, I, ed. Scurtu, 1905, pag. XXII: « scrisă pe semne, împreună cu altele despre unii membri ai *Junimei*, pentru petrecerea intimă a cercului ». Și adăuga: « După scris și cuprins, notița s'ar data prin anii 1876—1877 ».

a) Agen[t] > Ministru; *b) ordinea e aceasta. Insă :* și Marelui Cordon *e adaos un minut după, și intercalat, poate greșit, în loc de :* Comandor al « Stelei României » și [al] Marelui Cordon in spe; *c)* din Iași; *d)* membru și prezident; *e)* Șef al partidului > și al m. etc.; *f)* redactor al spir*[itualului]* > Director etc.; *g) deasupra ulterior, cu creion :* legitim D.G.; *h) deasupra, ulterior cu creion :* Partiae* Or în.

46 v. [1] « D. Michalis Eminescu, vecinic doctorand în multe ştiinţi nefolositoare, criminalist în senzul prost al cuvântului şi în conflict cu judecătorul de instrucţie, fost bibliotecar când a și prădat biblioteca, fost revizor la școalele de... fete, fost redactor en chef al foii vitelor de pripas și al altor jurnale necitite colaborator ».

« Pogor fost judecător în apel al bătrânului P... R... »

Care sunt preciziunile, ce se pot culege din aceste file? Reţinem pentru Maiorescu: calitatea de *redactor en chef al jurnalului Timpul*, ceea ce ne duce în 1877 [2]) iar pentru Eminescu: *fost redactor en chef al foii vitelor de pripas și al altor jurnale necitite colaborator*, ceea ce înseamnă, pe numele lor adevărat: *Curierul de Iași* şi *Convorbiri literare*, (cf. sugestiile anterioare). Nicio vorbă însă despre *Timpul*. Aşa dar toate aceste file se pot cronologiza în Iaşi 1877. O singură îndoială, ce va trebui să fie limpezită, rămâne: « *fost* redactor en chef al foii etc. ». *Fost*, după ce părăsește *Curierul* și Iașii sau *fost*, pentrucă la un moment dat şi-a dat demisia sau, cel puţin, a avut intenţia? Singură cunoaşterea amănunţită a activităţii dela *Curierul de Iași* ar putea decide.

*

Spuneam că versiunea A. aparţine cel puţin dela v. 85 până la 102 inclusiv, aceluiași timp cu *Prescurtare* și biografiile glumeţe. In adevăr: începutul versiunii (1—85), deşi scrisă cu aceeași cerneală violetă, foloseşte o grafie mai caligrafică și mai măruntă. Aplicaţiile cu creion negru şi cerneală neagră, de Bucureşti se vor specifica, la locul respectiv, în subsol. Dela v. 85—102 inclusiv, grafia e mai dilatată şi, scrutând cu atenţie, cerneala violetă e puţin spălăcită, la fel cu aceea din textele ce urmează. O expertiză chimică ar confirma, bănuim, această impresie.

De reţinut v. 5 subsol: *Dac-ai fi la noi în ţară *, ai vedè c'ai fost copil* și v. 23 subsol: *Căci în ţara mea* — pentru sugestiile posibile, referitoare la amicul căruia se va fi gândit întâiu să-i adreseze *Scrisoarea*.

Câteva din pasagiile versiunii A. au fost încercate, unele mai de mult, altele mai de curând în ms-ul **2268, 20—21** v. + **23** + **26.** Aceste crâmpeie le anexăm în subsol, versiunii A. Ele sunt cu osebire preţioase și unele din ele anticipează finalul epistolei.

A. 2256,56 v.—54 v. + 51 v.—51

De ce pana mucezește în cerneală mă întrebi
De ce nu mai scriu la versuri, și îmi văd numai de trebi?
De ce scrierile veche nu pilesc şi nu le ţesel
Săltăreţele dactiluri să le pun să sară vesel?
Dacă tu sorbeai veninul care eu aici l-am supt
Mi-ai da drept ș'ai înţelege, de ce pana mea am rupt.
Abià soarele văzusem, şi 'mplântară a lor ghiare
In gândiri ce le crescusem ani întregi cu desmierdare
Şi în limbă păsărească îi vedeai pin foi, prin « Pruncul »
Cum se mişcă, cum zîmbeşte ori ce tont, ori ce homuncul
Şi cu mintea sa câlţoasă şi cu stilul său bombastic
El cercà s'arate mie ce-i frumos şi ce e plastic
Intinzând pe-a mele versuri groasa minţii sale labă
Mi-arăta cum se cuvine să rimez-un om de treabă
Şi să nu uit cum că rime și în capul său bătè-s-or
Cumcă are-un drept să facă mutră gravă de professor

---

[1] *De aici în colo, pe fila următoare (46 v.) cu creion.*

[2]) Titu Maiorescu, *Ins. z.*, I, pag. 276 (aceeaşi notă recapitulativă din 1877): « Dela sfârşitul Ianuarie până la ultima Aprilie (3 luni), am redactat *Timpul;* mai toate articolele de fond ale mele din acest interval... M'am retras din cauza invaziunii Ruşilor... ».

A. — 4. Şi dactilii de-odini[oară] > Ş.d.de-altă dată să mi-i pun să salte vesel?; 5. Dac-ai fi la noi în ţară*, ai vedè c'ai fost copil; 7—8. *barate cu creion, la o revizie mai târzie (de București?).*

In dreptul versurilor 11—12, marginal, cu cerneala neagră, de Bucureşti :

solie
Cu apostolii cei vrednici [*3 cuvinte indesc.*] apostasie

Dar așa-i mașina țării... bucătari 'i vezi politici
Găsești sculptori fără mână, orbii pictori, urșii critici
Ba încă pretind cu toții, ca să fiu politicos
Să nu dau cumvà cu parul, să le mângâiu capul gros
Să mă mir de al lor geni[u] și să-i laud și [să] nu zic
Cumcă muzica e proastă, dac'un surd ajunge muzic
Căci la noi, de-ai fi ori cine, totuși ori și care grivă
Vrea a-ți fi de nu mai mare, cel puțin de opotrivă
Căci în vremea noastră tontul, fără minte, fără carte
Fie care ψυχῆ ϑοῦλος, negustor de coji deșarte,
Fie cine, cărui mintea e o ștearsă neagră tablă
Inălțat pe-o teorie, pe-un cuvânt ca pe o rablă
Se deșiră 'n vorbe late și atuncea te aține
Ale minții sale mlaștini un isvor pustiu devine
De ciudată buiguire — din acest isvor mefitic
Ese criticele sale, când homunculus e critic
Și în loc să mai învețe, să asculte de îndemnul
Cumcă cel ce zugrăvește, a deprins întâi desemnul
Băietani, ce nu știu încă ca să-și șteargă singuri nasul
Să arate vor cărarea, ce suind ajungi Parnasul
Și cutează să mă 'nvețe ce e rimă, ce e metru
Făcând lecții de morală și de stil lui sfântul Petru
Cum s'așază lac pe pânză să mă 'nvețe vor pe mine,
Când nu văd de-i bun desemnul, de-i coloarea pusă bine.

De aș gândi la ei v'o dată tot deuna[-aș] scrie recte —
Scuturând din large mânici toate rimele corecte
Dar nici voiu s'urmez v'odată al gândirii lor tipic
Să scriu vrute și nevrute sugând degetul cel mic
Să fac flori meșteșugite cum pe pânză coși bibiluri
S'amețească lumea toată săltărețele-mi dactiluri.
Când cu greu găsesc o formă, care poate să mă 'ncapă
Ei pretind să scriu ca dânșii v'o istorie pe apă,
Acea lacrimă*[a] simțire[i], care doarme 'n a mea arfă
In cântări de cafenele — s'o desfac ca pe o marfă
In jurnale răspândite, ca 'ntr'o scândură să toc
Și să fiu ca și « Cozmiță » pehlivan de iarmaroc.

---

21. Să mă mir ca și de genii, și să-i laud și [să] nu zic; 23. Căci în țara mea > Căci la noi etc.; 24. Cere > Vrea a fi de nu m.m. etc.; 29. Se deșiră 'n vorbe goale ș.a.t.a.; 30. Căci canalul minții sale un i.p.d.; 31. *de fapt :* De — ciudată buiguire — etc. [*e anticipată linia a doua sau intenționa :* De-[o] ?, *la Botez :* De-o *inexact*]; 32. Ese c.s., căci h.e.c.; 34. Cumcă c.c.z., a 'nvățat î.d.; 35. B.,c.n.ș.î. singurei să-și șteargă nasul [*îndreptarea dela etaj, ulterioară, cu creionul cu care continua, poate la București, dela v. 101 înainte*]; 36. Vor a ști cărarea 'ngustă, de pe care-ajungi Parnasul.

41. vr'o dată > v'odată; 45—46. *barate ulterior cu creionul ;* 49. Să prefac acea simțire, c.d.'n.a.m.a >. Acea lacrimă* etc. [*la Botez :* [Să prefac] acea (simțire) lumină, care doarme 'n a mea arfă. *Intâiu, cum se vede și în transcrierea Botez :* să prefac *e șters. Singură menținerea lui ar fi putut satisface substituirea :* simțire-lumină. *Al doilea : cuvântul nu poate fi cetit în niciun caz :* lumină — *să fie, mai curând;* lamură* ? 50. In cântări de cafenele — risipind-o ca pe-o marfă > I.c.d.c. — s'o prefac ca p.o.m. [desfac — *ulterior, creion*]; 51. In jurnale necitite ca 'ntr'o scândură să toc > In jurnale[le] lățite* ca etc.;

Dară tu îmi vei răspunde că e bine ca să vreu
Prin frumoasă stihuire să ajung cevà și eu
Să-mi atrag bunăvoința somităților din țară
Să-mi dedic a mele versuri la cucoane bunăoară
Și cu tot crieru-mi mare, să încerc a fi cuminte
Dar ș'aici mă apucară, dragul meu, pe dinainte
Căci și noi avem aicea câte-un soiu burtos de bard
Ce încearcă prin poeme să devie cumulard
Inchinând a sale scrieri la boieri și la cucoane
E cântat pin cafenele, face sgomot prin saloane
El se pune 'n pozitură, ca o haită răgușită
Strigă tare-ale lui versuri, dă o raită nădușită
Prin Parnas la Ipokrene, pe *Musset*, pe alții pradă
Și cu versuri rău traduse tu îi vezi făcând paradă
Sub ferești în veci închise noaptea îmblă caraul
Recitind în amintire al poemurilor sul — —
Cărărușile la posturi pentru scunzi* fiind înguste
A 'ncercat să le ajungă sub protecție de fuste
Dedicând cânturi la dame, a căror bărbați curând
Să ajungă 'n ministeriu ziua noaptea li-i în gând

De nu voiu pentru favoare — pentru glorie să cânt?
Oare glorie m'așteaptă azi 'n veacu 'n care sunt?
Mar[i]* sunt a[stă]zi [doar] acele, cărora ei se fac robi
Gloria e 'nchipuirea, ce o mie de neghiobi
Despre ei pot să și-o facă — numind mare pe-un pitic
Ce-o bășică e de spumă într'un secol de nimic.

Poate amorul? Dar aicea e-un instinct pe dos și van
E simțirea ce și cânii o petrec odată 'n an
Intr'o țară unde una are doi și trei amanți
E grețos să porți cu alții deodat' acelaș lanț
Și să simți în al tău suflet că de voie te-ai adaos
L'acel cor ce'n operetă e condus de Menelaos
Toată ziua fără lucru, fără gânduri cată leneș

---

52. Și să fiu precumu-s dânșii, frânghieriu de iarmaroc > Ș.s.f.p.-s.d. calpuzan d.î.; 53. D.t.î.v.r. că e bine ca să scriu. 56. Să-mi dedic a mele versuri ca și alții bunăoară[la cucoane — *cerneală neagră, ulterior, cca 1880*]; 57. Și pe lângă > Și cu tot etc.; 65. *Incert dacă sublinierea vizează pe* Musset; 68. Recitind în amintire al poemei sale sul — — [poemurilor, *ulterior, cerneală neagră — la Botez:* scremerilor *pentru* poemurilor]; 69. Cărărușile la posturi el, știind că sunt înguste, > C.l. posturi pentru scunzi* etc. [*modificarea, ulterior, cerneală neagră*]; 71. Și dedic' a sale cânturi la femei, a căror soți; 72. El sperează, că miniștrii, or să fie în curând > Să ajungă 'n ministeriu ziua, noaptea au în gând > S.a.'n.m.z.n. au de gând; *Versul 75 dela etaj e reconstituit, arbitrar, de noi. In realitate, situația e aceasta:* 75. Ei numesc frumos > Ei numesc mare > Mare sunt azi acele, cărora ei se fac robi; *Precum, se vede, un vers nefinit. Botez:* [Ei numesc favor] Mare sunt azi acele etc. *inexact și ritmic necorect.* 82. Grețos, *subliniat ulterior, creion, poate pentru a-l înlocui;*

După v. 84 urma un vers, imediat șters, dar care face tranziția la cele ce urmează, reluat la 87: Aici, care-i mai frumoasă, e născut'a fi heteră.

Și visări ofilitoare tu o vezi visând sub gene'și
Căci aici orice femee e o lume, e o școală
Unde 'nveți numai durere, înjosire și spoială
Și 'n aceste academii de științe pozitive
Tot mai des se perândează toate tinerile grive
Și din tânăr în mai tânăr tu îi vezi primiți în clas
Până când din toată școala un schelet au mai rămas —
Dragul meu, în veacul nostru, este cel mai greu pericol
Ca să ai cumva iluzii... Ești pierdut și ești ridicol

2268,20—23

85—94. Toată ziua fără lucru, fără gânduri cată leneș
Și visări ofilitoare tu le vezi suind* sub gene 'și (*a*)
De aceea ori [ce] femee, e o lume... e [o] școală
Unde 'nveți numai durere, înjosire, și boeală*
Și 'n aceste academii de științe pozitive (*b*)
Tot mai des se perândează toate tinerele grive
Căci din tânăr în mai tânăr tu îi [vezi] primiți în clas
Până când din toată școala un schelet a mai rămas (*c*)
Dragul meu în astă [vreme], este [cel] mai greu pericol (*d*)
Ca să ai cumvà iluzii, ești pierdut — și ești ridicol.

(*a*) Și v. ucizătoare > Ș.v. ofilitoare etc.;
(*b*) Și 'n aceast' academie d.ș.p.;
(*c*) P.c.d.t.ș. doar o umb[ră] > P.c.d.t.ș. un s. etc.;
(*d*) grav > greu.

2268,26

Inrudite cu gândurile, de aici, și poate, în deosebi cu v. 93—94, aceste strofe schițate.

Ca să scrii* cevà în lume (*e*)
Totuși trebue să *crezi* (*f*)

Eu să cred? In ce-aș mai crede
Ce-am avut și n'am pierdut
Cred în soarte* și* cred* încă (*g*)
Că suntem un pumn de lut

Că 'ntâmplarea făr' de milă
Ne aruncă pe pământ
Cumcă tot ce-i sfânt și mare (*h*)
Este-o umbră ș'un cuvânt (*i*)

Că de am cumva iluzii (*j*)
Trebue gâtul* să le rump (*k*)
Să nu văd cum mâni streine
Risipesc ce am mai scump (*l*)

Cum cu rîs fără de milă
Ișî împlânt' ale lor ghiare (*m*)
In gândiri ce le crescusem
Ani întregi în desmierdare

(*e*)—(*f*) *reținut, ca și restul strofelor, cu creion roșu, marginal;*
(*g*) C.î.s. cărui* *ulterior nepromovat;*
(*h*)—(*i*) Cred că nu-i nimica mare
Că nimic nu este sfânt

(*j*) Cred că dacă ai iluzii > Și de crezi cumva ['n] iluzii > Că de ai cumva iluzii; (*k*) Trebue capul să le rumpi > T.trupul*.s.l.rumpi; (*l*) R. ce-avem mai scump; (*m*) I.î.a. lor mâne*.

Câte-odată mi-o închipuiu pe femeea ce-aş dori —
Ea în cartea cea deschisă peste umăr mi-ar privi
Urmărind astfel cu ochii cartea sufletului meu
Aş simți-o îndărătu-mi dar nimic n'aş zice eu
Dar aş şti că mă pricepe, ar simți c'o înțeleg...
Din sărmana noastră viață am durà roman întreg
In zădar cu... în stoluri tinerețã mă impresuri ~
Ş'ale lumii mele goluri vrei să împli cu eresuri
Ce-mi mişca odată viața azi îmi pare ironie
Ce spun veacuri grămădite azi o zi îmi spune mie
Căci nădejdi de strălucire sunt ca florile cele sterpe ~
Ochii cei mai dulci din lume ne trimit priviri de şerpe — —

93—94. *Pe temă înrudită, aceste stihuri amorfe, schițate cu creionul, din epoca Iașilor, cca 1876:*

2289,74v.

De crezi încă în ceva stârpeşte acea credință
Căci lumea te va rîde
De ai încă iluzii tu singur le 'nvenină
Precum acela care iubeşte pre o fată,
Mai iute o ucide, decât s'o lase pradă
Ca haitele străine pe ea s'o necinstească (*a*)
Ucide de cu vreme şi rîsuri şi nădejde
Căci ele nu 'nsemnează decât o slăbiciune (*b*)
A sufletului nostru.

(*a*) Ca lumea* > C. haitele etc.; (*b*) *de fapt* C.e. nu se 'mnează (*sic*) decât etc. *dar poate că lecțiunea e incertă.*

2268,26

95—100. Câte odată îmi închipui
Pe femeea ce-aş dori
Cum* în cartea cea deschisă (*n*)
Peste umăr mi-ar privi

Urmărind astfel cu ochii
Cartea sufletului meu (*o*)
Aş simți-o [în]dărătu-mi
Dar nimic n'aş zice [eu] (*p*)

Atunci raiul s'ar deschide
Pentru mine pe pământ
Şi ne-am spune aşa de multe (*q*)
Făr' a zice un cuvânt.

Aş simți că mă pricepe (*r*)
Şi ar şti c'o înțeleg
Din sărmana noastră viață
Am dura roman întreg (*s*)

(*n*) Când citesc ea dela spate;
(*o*) Al gândirii mele pas
(*p*) Aş privi-o cu estas

(*q*) Am vorbi aşa de multe; *strofa 3 barată în cele din urmă* ;

(*r*)—(*s*) Şi să simt că mă 'nțelege
Şi să ştie c'o 'nțeleg
Şi să văd a noastre viețe
Compunând roman întreg

101—106.—*Câteva pagini mai sus, în primă redacție strofică și, după aceea, în alexandrini urmați de alte două*

Unde-i vremea aurită, când îmblam pin academii
Ş'auziam bătrânii dascăli cârpocind la haina vremii
Cum a clipelor cadavre ei din cărți steteau s'adune
Şi 'n [a] lucrurilor petici căutau înțelepciune
Cu murmurele lor blânde un isvor de horum-harum
Câştigând cu osteneală nervus rerum gerendarum
Cu evlavie şi sevas se 'nvârtea al minții scripet
Legănând când vr'o planetă când pe craii din Egipet

---

crâmpeie, schițate tot în vederea acestei scrisori, dintre care unele n'au intrat în textul definitiv :

1° (*f. 20*) Visuri, valuri, stoluri stoluri
Tinerețã ce mă 'npresuri (*t*)
Ş'ale vieții mele goluri
Iar le împli cu eresuri

Am văzut nădejdi în lume
Că* sunt [ca şi]* doruri sterpe (*u*)
Şi că ochii cei mai mândri
Mi-au trimis priviri de şerpe (*v*)

(*t*) Mă încungiură > Tinerețã etc.; (*u*) *sau :* Ce* sunt etc.;
(*v*) Nu* sunt ochii [cei] de şerpe. [*vers problematic*]

2° (*f. 23*) In zădar cu... în stoluri tinerețã mă împresuri ~ Δ
Ş'ale lumii mele goluri cerci să împli cu eresuri
Tot ce mişcă viața altor pentru mine-i ironie (*x*)
Dintr'o zi citesc atâta cât citesc ei într'o mie (*y*)
Am văzut nădejdi frumoase sunt ca flori frumoase sterpe (*z*)
Cumcă ochii cei mai mândri ne trimit priviri de şerpe Δ

Poate cumcă-a mele versuri pline sunt de răutate
Că nu merg la soarèle şi prefer singurătate
Dar ce vrei, am fost ş'acolo, mă uitaiu în patru părți (*a*)
Nu vedeai de cât minciună*, joc de cărți şi joc de cărți
Admirat-am pe tus patru regii cărților de joc (*b*)
Cu-a lor dame şi cu fanții cu ochi mari şi plini de foc
Şi simțit-am pe sub mese pasul doamnelor galante,
Orice dam' atunci doreşte ca să şadă lâng' un fante
Inlemnisem şi eu acolo, nu ştiam* nici încotro
Intre riga cel de pică şi 'ntre dama de carō

Şi prin zinghet[ul] de pinten, prin uşor foşnet de rochii (*c*)
Ei sucesc țigări a lene, iară ele fac cu ochii

Versurile dintre Δ—Δ *barate cu creion roşu după ce au trecut în 2256 ; restul paginei, reținut cu acoladă marginală, de creion roşu. Fragmentul dela mijloc aminteşte finalul din* Călin I şi II (cf. vol. I., pag. 401 sqq.).

(*x*) voastră > altor; (*y*) Ziua de azi îmi spune > Şi 'ntr'o zi c. a. etc. > Dintr'o zi etc.; (*z*) A.v.n.f. ca şi flori f.s.; (*a*) D.c.v.a.f.ş'.a., ca soldații stau la post; (*b*) craii > regii; (*c*) Prin. [*indesc.*] > Şi prin zornet > Şi prin zinghenitul de > Ş.p. zinghet[ul] etc.

A. — *Dela v. 101 până la sfârşitul acestei versiuni, creion, poate, de Bucureşti.*

104. C.s.v.g. în volum > C.s.v.g. azi etc.; 105. *de sigur cetit :* florile *sau* flor'le; 106. O.c.m.d.d.l. îți trimit etc.;
108. dascăli ~ ; 111. Cum > Cu murmurele lor blânde ca isvorul horum > C.m.l.b. un isvor, etc.; 113. C.e.ş.s. se 'nghilea* a.m.s.; 114. Legănând planeți, moluşte, limbi şi craii din Egipet > L.p.m. zei şi craii d.E.; 113—114. *întâie ciornă marginală, (amintind anume versuri din* Glossa). *în capul paginei, tot creion, sub forma :*

Căci şi azi pe-acelaş scripet
Ce a fost şi azi există
Preoți*
fie lumea* budaistă*
fie regii din Egipet

Astronomul sgândăreşte lungul negurii repaos
Şi din ea ca din cutie, scoate lumile din chaos
Atunci lumea 'n căpăţână se 'nvârtea ca o morişcă
Şi strigai ca Galilei cu enfază: « tot se mişcă »
Ameţit de limbi şi vremuri, de planeţi, de colbul şcolii
Confundam pe bieţii dascăli, cu-acei regi mâncaţi de molii
Şi privind painjinişul pe tavan şi pe pilastri
Auzeam de craiul Ramses şi gândeam la ochi albastri
Şi 'n acea ameţitură, în acel frumos amestec
Văd plutind un craiu, un soare ori alt animal domestic
Apoi valuri verzi de grâie, undoierea unei inişti
Şi evlavia ştiinţei, simţimântul dulcii linişti
Fac să-mi cadă capul leneş, să m'aştern pe horăit
Iar când sună clopoţelul ştiu că Ramses a murit

* * *

In legătură cu pasagiile anticipate, ce n'au apucat a fi stilizate în corpul acestei versiuni nefinite (A), şi aceste versuri (tot în 2268, 20—23) pe tema finalului, atât de caracteristice atmosferei de epocă:

Dumnezeu să mă ferească ~
Dacă ura lor, mă pierde lauda lor îmi face groază
Aş putè să cred [pe urmă]* c'am căzut aşa de jos (*d*)
Să le plac lor... ~

Imediat sub versul *(d)* reţine un final cu rimă: *ca ei o loază*, fără a duce versul la capăt; apoi ceva mai jos:

Suferii atâta 'n lume... asta nu... te rog părinte

Şi pentrucă finalul acesta al *Scrisorii a II-a* a constituit un leit-motiv al stilului de viaţă, profesională şi publică la Eminescu, reproducem două crâmpeie de ziar: întâiul, uşor identificabil, efect al unei polemici cu *Curierul Balassan* şi al unei întâmpinări a lui Otto Max, ce va fi apărut în *Curierul de Iaşi*, cam după 31 Iulie 1877 şi pe care-l reproducem din ms-ul 2264, 202: « ... Incolo se înţelege, că ne pasă foarte puţin de opinia, de care foaia noastră bună-rea cum este, se bucură în cercurile semitice sau de opinia cu care aceleaşi cercuri binevoiesc a-l onora pe redactorul ei! A-l onora, repetăm, căci în momentul în care ne-am vedè lăudaţi de o samă de oameni, chiar respectabili fie ca persoane private, aş crede c'am încetat de a fi atât de îndărătnici precum suntem şi c'am fi făcut vr-o concesie în scris sau prin graiu ».

Al doilea crâmpeiu, peste doi ani, în *Timpul* (IV, 68) de Duminică 25 Martie 1879:

« ... Organul radical ne dojeneşte, că de ce atacăm partidul său şi pe d. Sturdza, încercându-ne să aducem desbinare între fraţii roşii, şi declară că are o opinie cât se poate de rea întru cât ne priveşte. Opinia rea ce o are « Românul » despre noi o preţuim tot atâta cât şi opinia bună, ce o avem din partea oamenilor cu minte şi de treabă. Ii mulţumim din toată inima de onoarea ce ne face, şi sperăm că nici odată nu-şi va schimba această opinie, ceea ce pentru noi ar fi cauza unei mari mâhniri ».

B¹.—B². Versiunile acestea se află în ms-ul miscellaneu, **2260,** în care multe file au fost legate, de către Academie, greşit, depărtate unele de altele. Scrise pe file de caiet, neliniat, crême, aidoma cu filele ms-ului de Bucureşti 2282, în care a copiat, cum se ştie, toate *Scrisorile*, versiunile acestea reprezintă, în realitate, două straturi ale aceleiaşi versiuni, pe cari le desparte o foarte mică, imperceptibilă, distanţă de timp. Consecvent sistemului său de lucru — după ce a redactat întâia versiune, Eminescu a început să modifice şi când aplicaţiile au ajuns să schi-

---

115—116. *Introduse un minut mai târziu, înghesuite între rânduri.*

119. Ameţit [*aici clar* ameţit] d.l.ş.v., de numiri*, de colbul ş. > A.d.l.ş.v., de vorbiri, d.c.ş.; 120. Confundam pe bieţii dascali [*aici* dascali] > C.p.b. dascăli etc., [*etaj* dascăli]; 121. Peste cap îmi dedeam ochii şi privind printre pilastri > Ş.p. painjinişul dintre > Ş.p.p. pe tavan etc.; 122. Ascult[am] > Auzeam etc.; 124. V.p.u.c., u.s. ori vr'un animal etc.

țeze o altă formă a transcris versiunea, astfel schimbată, pe filele albe, din stânga, ce sunt de fapt contra-paginile sau verso-urile filelor precedente. In chipul acesta, și făcând legăturile necesare, avem:

B^{1}. 2260, 167—172+256+53
B^{2}. 2260, 150 v.+167 v.—172 v.
2261, 61 v.
2261, 85

In transcrierea noastră, luăm de bază stratul cel mai recent, B^{2}., la care subordonăm pe cel dintâiu B^{1}. pe care-l așezăm în subsol.

Tot aici figurează un crâmpeiu din 2261,61 v. și un stih și un sfert în 2261, 85.

Judecată după toate elementele exterioare, tehnice, hârtie și scris, versiunea aceasta poate fi datată: București cca 1880. Pentru motive, pe cari nu le comunică, Botez datează aceste versiuni « pe vremea când Eminescu era revizor școlar, între anii 1875, Iulie și 1876, Iunie ». De-l vor fi condus la aceasta anume vecinătăți, se știe că într'un ms. miscellaneu vecinătățile nu decid. Să fi fost îndemnat la aceasta de versul 7 din B^{1}: *Zece ani decând prinsesem să încerc în luptă dreaptă* și să fi socotit acești ani dela debutul lui din 1865—1866? Puțin probabil, pentrucă acest vers, șters, destul de apăsat, nu figurează, la locul respectiv, al aparatului său critic. Iar versul, cum s'a văzut în primele rânduri ale introducerii, e cu adevărat important în stabilirea cronologiei.

B^{2}. 2260, 150 v. sq.

[SCRISOARE]

De ce pana mea rămâne în cerneală mă întrebi
De ce ritmul nu m'abate cu ispita-i de la trebi?
De ce dorm îngrămădite între galbenele file
Iambii suitori, trocheii, săltărețele dactile?
Dacă tu știai problema astei vieți cu care lupt
Mi-ai da drept chiar dacă pana de de mult o aș fi rupt.
Căci întreb la ce-am începe să 'ncercăm o luptă dreaptă
Spre-a turna în forme nouă limba veche și 'nțeleaptă?
Spre-a vedea cum păsărește buiguind în zeci de foi
Unii aprobă, iară alții ne împroașcă cu noroiu?

---

8. Spre-a vărsa în f.n. etc.

B^{1}. 2260,167 sq.

Titlu: *Satira I.* > Scrisoare.

1. De ce pana-mi mucezește în cerneală mă întrebi, > De ce pana-mi se împlântă în c.m.î., > De ce pana mea rămâne î.c.m. întrebi,; 2. De ce ritmul nu m'abate cu ispita-i de la trebi [*fără*—?—]; 4. Iambii dulci, trocheii mândri, săltărețele dactile? > Iambii suitori, trocheii, s.d.?; 5. Dacă tu știai amarul astei vieți, cu care lupt > D.t.ș. problema a.v., cu c. lupt; 6. Mi-ai da drept și ai pricepe de ce pana mea am rupt.; 7. Zece ani de când prinsesem să mă 'ncerc în luptă dreaptă > Căci întreb la ce-am începe să 'ncercăm o l.d.; 8. Cu străvechiul graiu al țării scris de-o nație 'nțeleaptă? > C.s.g.a.ț. scris de-o vreme înțeleaptă?;

9—16. *Deosebirea dintre cele 2 versiuni, pentru aceste versuri stă în orânduirea lor, și într'un plus de 2 stihuri:*

Și văzuiu cum păsărește buiguind prin foi, prin « Pruncul » (*a*)
Imi zîmbea cu bunătate ori ce tont, ori ce homuncul
Și cu mintea lor câlțoasă și cu stilul lor bombastic
Incercau să mă învețe ce-i frumos și ce e plastic
Intinzând pe-a mele versuri a lor minte ș'a lor labă
Mi-arătau cum se cuvine să rimeze-un om de treabă (*b*)
Când adânc știam tot graiul de la Tissa până la Nistru
Tot măgarul sta să-mi taie mutră gravă de magistru (*c*)

(*a*) Și văzuiu c.p. buiguind de prin gazete; (*b*) Se 'ncercau > Mi-arătau etc.; (*c*) Proștii încercau să-mi taie mutră gravă de magistru.

Spre-a vedea cum din gazeta, ce cândva se numea «Pruncul»
Prunc la minte 1) ne zîmbeşte cu emfază vr'un homuncul
Ce cu mintea sa câlţoasă şi cu stilul său bombastic
Protectoarea-i bunătate să ne-arate ce e plastic
Şi când scriem ca străbunii dela Tissa pân' la Nistru
Să ne taie bărbierii mutra gravă de magistru?
Căci aşa e rostul ţării. Bucătari devin politici
Afli sculptori făr' de braţe şi frizori ce 'ngână critici
Ba încă pretind ca pana s'o direg politicoasă,
Să nu dau cumva cu parul, să le mângâiu ceafa groasă,
Să mă mir de al lor geniu şi să-i laud şi să nu zic,
Cum că muzica-i smintită, când un surd ajunge muzic,
Ci din contra pe ilustrul Fantazaki să-l întreb,
Care are-un dram de creeri şi cincizeci oca de gheb.

Căci la noi — de-ai avea ochii lui Apollo — orice grivă
Vrea a-ţi fi, de nu magistru cel puţin de o potrivă
Şarlatani, cari prin Franţa vindeau vax, chibrituri, perii

---

12. Prunc de minte 1) ne s[urîde] > P.d.m. ne zîmbeşte etc.; 14. Va 'ncerca cu bunătate să ne-arate ce e plastic?; 18. Afli sculptori făr'o [mână]* > A.s. făr' de braţe, etc.; 19. Ba încă pretind cu toţii ca o* > Ba încă pretind ca pana s'o diregi p.; 20. Să nu dai cumva cu parul, să le mângâi ceafa groasă; 23. De voiu sfaturi pe ilustrul F. etc.

1) Cf. *Timpul*, IV, 286, Duminică 30 Decemvrie 1879: «Fondul politicei lor — confederaţiunea danubiană în esenţă slavă — este acelaşi dela 1848 şi până astăzi, cel propagat prin «Republica română» de la Bruxelles, apoi prin «Pruncul», care prunc rămânând, pretinde că de atunci încoace s'ar fi operat o mare schimbare în obscura sa origine şi că ar fi devenit azi neaoş «*Român*».

2261, 61v.

Spre a vede cum păsăreşte buiguind în zeci de foi (*d*)
Unii aprobă, iar[ă] alţii ne împroaşcă cu noroiu (*e*)
Fără ca o parte-or alta când citesc să ne priceapă?
Teamă mi-e că acea foae să ne laude-o să 'nceapă (*f*)
Ce a[stă]zi prin judecata-i merită numirea «Pruncul»
Din coloanele 'nsipide ne-o zîmbi vreun homuncul
Ce cu mintea sa câlţoasă şi cu stilul său bombastic
Va voi să ne înveţe ce-i frumos şi ce [e] plastic,
Şi când scriem ca străbunii dela Tissa pân' la Nistru, (*g*)
Bărbierii să ne taie mutră gravă de magistru

(*d*) buiguesc > buiguind; (*e*) U. laudă, iar alţii etc.; (*f*) T. mi-e că foaea «Pruncul» să ne l. etc.; (*g*) Când vorbim limba cea vie de la T. etc. > Când vorbim ca şi străbunii de la T. etc. > Şi când s. etc.

B^1. *2260, 167 sq.*

17. Dar aşa e rostul ţării, lăutari devin politici > Căci aşa e r.ţ., bucătari d.p.; 18. Unde-s sculptori făr de mână, ursul poate scrie critici, > Sculptori sunt* fără de mână, bărbierul aşterne critici > Sculptorii f.d.m.,b.a.c. > Afli sculptori făr de mână şi frizori ce 'ngână critici.

19—22. Ba încă-mi pretind cu toţii ca să fiu politicos
Şi făcând la complimente să le mângâiu capul gros
Să mă mir de a lor geniu şi să-i laud şi să nu zic
Cumcă m. etc.

23—24 lipsesc din versiunea aceasta. 25. Căci la noi — de-ai fi Apollo — totuşi ori şi care grivă > Căci la noi — de-ai fi Minerva — totuşi ori şi care grivă; 26. Vrea a-ţi fi — de nu magistru — cel puţin de o potrivă; 27. Şarlatani, cari prin Franţa vindeau vax, chibrituri, perii > Ş.,c.p.F. îţi vindeau ciorapi [şi perii]*.

Se proclam' autori aicia şi încurcă limba ţării
Deşirând-o 'n vorbe late... Şi atuncea te aţine
Urechiata 'nchipuire un isvor pustiu devine
De ciudată buiguire, iar din sufletul mefitic
Ese criticele sale, când homunculus e critic,
La ce hal v'ajunge limba, cugetarea la ce hal
Când s'o mânue permitem ori cărui microcefal?
Şi în loc să mai înveţe, să asculte de îndemnul,
Cumcă cel ce zugrăveşte a deprins întâiu desemnul,
Băietani ce nu ştiu încă cât de lung le este nasul
Să arate vor cărarea de pe care-ajungi Parnasul,
Cum s'aşează lac pe pânză să te 'nveţe vor pe tine,
Când nu ştiu de-i bun desemnul şi coloarea pusă bine.

Ce vor ei? S'urmezi povaţa a etern ocultei secte,
Şi din mâneca cea largă scuturând rime corecte
Să le presuri pe cărarea, ce-o indică'a lor tipic,
Să scrii vrute şi nevrute sugând degetul cel mic?
Une ori te lupţi să afli formă care să te 'ncapă
Şi ei cer să scrii ca dânşii v'o istorie pe apă,

39—40. *Barate cu creionul roşu deschis — al reviziilor ulterioare ;* 43. Să o > Să le presuri etc.

B^1 *2260, 167 sq.*

28. Se proclam' autori în ţară şi cu*-a* minţii lor mizerii > S.p'.a.* şi strîmbă naturalul* > S. p' a. şi. s. sfântul* > S.p'.a.ş.s. înţeleptul graiu g.a.ţ. > S.p.a.ş.s. adevăratul g.a.ţ.; *după v. 28 urmau două versuri (aşa zicând 27 bis—28 bis) :*

Orice tont căruia mintea este ştearsă ca o tablă
Inălţat pe teorie, călărind-o ca pe-o rablă
29. Se deşiră 'n vorbe late... şi atuncea te aţine,

30. Atunci pana lui de gâscă un isvor pustiu devine > Atunci capul* > A. frun[tea] > A. mutra urechiată un isvor p.d.; 31. De ciudată buiguire şi din sufletu-i mefitic > D.c.b.ş.d sufletul mefitic; 32. *id.*; 33. Atunci vezi cu claritate că ajunge la [ce] hal > La ce hal ajunse limba şi poporul* la ce hal > L.c.h.a.l. şi gândirea la ce hal; 34. Când permitem ca s-o scrie vreun tont* microcefal. > C. ajunge > C. le mânue în voie un autor microcefal. > Când dăm voie să le strice un stupid microcefal.

după v. 34 urmează în prima redacţie v. 35. La o lectură a versiunii adaogă şi apoi le barează, versurile :

Fiecare ψυχῆ ϑοῦλοσ, fără minte, fără carte
Şarlatani de cafenele, negustori de coji deşarte

35. *id.;* 36. *id.;* 37. *id.;* 38. *id.;* 39. Cum s'aşează lac pe pânză să mă 'nveţe vor pe mine > C.ş'.a.l.p.p.să te 'nveţe vor pe tine; 40. *id.*

41—43. 1° Să mă iau de-aş fi voit eu după orice minţi infecte, (*h*)
Scuturând din large mânici rime splendid de corecte
Mormăind* s'urmez cărarea dup'al minţii lor tipic. (*i*)

(*h*) De-aş gândi vr'odată 'n viaţă > Să mă iau etc.; (*i*) *ed. Mazilu*: M'amusend s'urmez etc.

2° Ce vor ei? S'urmez povaţa a etern obscurei secte (*j*)
Şi din mânica cea largă scuturând rime corecte
Să le presur pe cărarea ce-o indică al lor tipic? (*k*)

(*j*) Ce vor ei? S'urmez povaţa unor capete infecte > C.v.ei? S'u. p. unor creeri de insecte; (*k*) Pe cărarea ce-o indică a gândirei lor tipic;

44. Sugâ[nd] > Să scriu vrute şi nevrute, sugând degetul cel mic?; 45. Uneori mă luptsă aflu formă care să mă încapă > Uneori te lupţi etc.; 46. Şi ei cer să scriu ca dânşii vr'o istorie pe apă?

Acea tainică simțire care doarme 'n a ta arfă
In cântări de cafenele s'o desfaci ca pe o marfă,
In coloane de gazete să le-șterni într'un noroc
Și să fii ca și Cozmiță pehlivan de iarmaroc.
Insă tu îmi vei răspunde, că e bine ca în lume
Prin frumoasă stihuire să pătrundă al meu nume,
Să atrag atențiunea somităților din țară,
Să-mi dedic a mele versuri la cucoane bună oară
Și desgustul cel din suflet să-l împac cu a mea minte...
Dragul meu și calea asta s'a bătut de mai nainte
Căci și noi avem pe aicia soiul cel burtos de barzi,
Ce încearcă prin poeme să devie cumularzi,
Inchinând a le lor versuri la boieri și la cucoane
Sunt cântați prin cafenele și fac sgomot în saloane;
Ipokrene li-i Parizul — Pe Musset, pe alții pradă
Și cu versuri rău traduse tu îi vezi făcând paradă,
Cărărușile vieții pentru tonți fiind înguste,
Ei încearcă să le treacă prin protecție de fuste
Dedicând broșuri la dame, a căror bărbați se speră
C'ajungând cândva miniștri, le-ar deschide carieră.
De nu voiu pentru renume, pentru glorie să scriu?
Oare glorie se chiamă a vorbi într'un pustiu?
Azi când patimelor rele muritorii toți sub robi
Gloria e 'nchipuirea ce o mie de neghiobi
Idolului lor închină numind mare pe-un pitic
Ce-o beșică e de spumă într'un secol de nimic.

Incorda-voiu a mea liră să cânt dragostea, un lanț
Ce se 'mparte cu frăție între doi și trei amanți?

---

53. Să-mi atrag atențiunea etc.; 73. I.-v.a.m.l. să cânt dragostea? Un lanț;

B^1 2260, 167 sq.

47. Ș'acea tainică simțire, care doarme'n a mea arfă > S.'a.t.s.,c. doarme 'n a ta arfă; 48. In cântări de cafenele s'o desfac ca pe o marfă; 49. In jurnale necitite, metric șirele să toc > In coloane necitite metric ș. s. t.; 50. Și să fiu ca și Cozmiță pehlivan de iarmaroc? > Și să fiu precum sunt dânșii pehlivan de iarmaroc?

51—52. Insă tu îmi vei răspunde, că e bine ca să vreu
Prin frumoasă stihuire să pătrund în lume eu

53. Să-mi atrag atențiunea somităților din țară; 54. *id.*; 55. *id.*; 56. *id.*; 57. Căci și noi avem pe aicea câte-un soiu burtos de bard > C.ș.n.a. pe aicea soiul cel burtos de barzi; 58. Ce încearcă p.p.s.d. cumulard > C.î.p.p.s.d. cumularzi; 59. Inchinând a le lor scrieri la b.ș.l.c.; 60. *id.*; 61. Hyppokrene li-i Parisul — pe Musset pe alții pradă; 62. *id.*

urmau 2 versuri [deci 61 bis—62 bis]

Sub ferești în veci închise noaptea îmblă caraul
Recitând în amintire al poemurilor sul

63. C.v. pentru ei fiind înguste; 64. *id.*; 65. Dedicând cântări la dame, a căror b. se speră; 66. C'ajungând miniștri cândva, le vor face carieră. > C'a. cândva miniștri, le-or deschide carieră.

67. D.n.v.p. renume — pentru glorie să scriu; 68. Oare glorie ne-așteaptă > O.g. să fie a striga într'un pustiu? > O.g.s.f.a vorbi etc.; 69. *id.*; 70. *id.*; 71—72. *id.*; *între 72—73 spațiu id.*;

73—74. 1° Poate amorul? Dar mi-i silă să vorbesc de acest lanț
Impărțit încă cu alții cu v'o doi sau trei amanți
2° Poate amorul? Nu ți-e silă să vorbești de acel lanț
Ce se 'mparte în veacul nostru între doi sau trei amanți

Să îngâni cu duioşie cum de voie te-ai adaos
L'acel chor ce 'n operetă e condus de Menelaos?
Azi adese ori femeea, ca şi lumea, e o şcoală
Unde 'nveţi numai durere, înjosire şi spoială,
La aceste academii de ştiinţi ai zinei Vineri
Tot mai des se perândează şi din tineri în mai tineri
Tu le vezi primind elevii cei imberbi la al lor clas,
Până când din toată şcoala o ruin' a mai rămas.

Vai, tu tot gândeşti la anii, când îmblam prin academii
Ş'ascultam bătrânii dascăli cârpocind la haina vremii,
Ale clipelor cadavre ei din cărţi steteau s'adune
Şi 'n a lucrurilor peteci căutau înţelepciune.
Cu murmurele lor blânde, un isvor de horum harum
Câştigau cu clipoceală nervus rerum gerendarum
Cu evlavie adâncă învârteam al minţii scripet,
Legănând când vr'o planetă, când v'un rege din Egipet
Turbura şi astronomul lungul negurii repaos
Şi din ea ca din cutie scotea lumile din chaos
Iară lumea 'n căpăţine se 'nvârtea ca o morişcă
De simţeam ca Galilei, cumcă salele se mişcă.
Ametiţi de limbe moarte, de planeţi, de colbul şcolii
Confundam pe bieţii dascăli cu-acei regi, mâncaţi de molii
Urmărind painjenişul din tavan, de pe pilastri
Ascultam pe craiul Rhamses şi visam la ochi albastri
In caietul cronologic descriam cu foc de pildă

---

79. Şi 'n aceste academii etc.; 95. Ametiţi ~.

B^1 *2260, 167 sq*

75. Şi să simţi în al tău suflet că de voie te-ai adaos; 76. L'a. c.c.'n. o. e condus de Menelaos.; 77. Căci femeea 'n ziua de astăzi, ca şi lumea, e o şcoală; 78. *id.;* 79. Şi 'n aceste academii de ştiinţa zinei Vineri > La aceste academii d.ş.z.V. > L.a. academii ale vulgivagei Vineri > La.a.a.d. ştiinţi ai zinei Vineri; 80. *id.;* 81. Tu le vezi primind elevii cei imberbi în a lor clas > Tu o vezi p.e.c.i. în a ei clas; 82. P.c.d.t.ş. un schelet va fi rămas > P.c.d.t.ş. o ruin' a mai rămas.

La început, după v. 82 redactează, în primă formă, v. 109—112 incl.:

Precum vezi, amice dragă, nici un chip astăzi nu este (/)
Care poate să convie unei inime oneste
Căci în vremea noastră scumpe cel mai grav, mai rău* pericol
E să aibi cumvă iluzii: eşti pierdut şi eşti ridicol.

(/) Precum vezi nu e cărare nici un chip astăzi nu este.

pe cari, imediat apoi, le şterge, rămânând să fie inserate, la locul lor.

83. Tu gândeşti la anii mândri, când îmblând prin academii > T.g. şi azi la anii, când îmblând p.a.; 84. Ascultam b.d.c.l.h. vremei; 85. *id.;* 86. *id.;* 87. *id.;* 88. Câştigau cu osteneală > C. cu clipoceală etc.; 89. Cu evlavie adâncă se 'nvârtea al minţii scripet > C.e.a. învârtea[u] al m.s.; 90. *id.;* 91. Astronomul sgândăreşte lungul negurii repaos; 92. Şi din ea ca din cutie scoate lumile din caos; 93. Piramizi în căpăţine se 'nvârtea ca o morişcă > Iară lumea 'n c. etc.; 94. De strigam ca Galilei cu emfază « tot se mişcă » > De simţeam ca Galilei cumcă globu 'ntreg se mişcă; 95. *id.* Ametiţi ~ [*minus* limbi > limbe]; 96. C.p.b.d. cu acei regi m. de moarte* > C.p.b.d.c.a.r.m. de molii. 97. Şi privind painjenişul pe tavan şi pe pilastri; 98. Auzeam de craiul Ramses ş.v.l.o.a. > Ascultam pe Craiul Ramses etc.; 99. Şi 'n caietul cronologic scriam stihuri > Şi 'n c.c. descriam c.f.d.p.

V'o Jenny trandafirie sau v'o gingașă Clotildă
Ne plutea pe dinainte prin al vremilor amestec
Când v'un soare, când v'un rege, când alt animal domestic
Apoi valurile albastre, depărtate ai unei iniști,
Capul ne cădea pe bancă de murmurul blândei liniști
Și pe rând pereau cu toate ca și lumea 'n infinit
Când suna, știam că Rhamses trebue să fi murit.
Atunci lumea ideală pentru noi avea ființă
Și din contra cea aievea ne părea cu neputință,
Azi abia vedem ce stearpă și ce aspră cale este
Cea ce poate să convie unei inime oneste,
Și că 'n lumea cea comună a visa e un pericol,
Iar de ai cumva iluzii ești pierdut și ești ridicol.

Și de aceea de azi nainte poți să nu mă mai întrebi
De ce ritmul nu m'abate cu ispita-i de la trebi,
De ce dorm îngrămădite între galbenele file
Iambii suitori, trocheii, săltărețele dactile...
De-oiu urma mereu a scrie teamă mi-e ca nu cumva
Famenii din ziua de-astăzi să mă 'nceapă-a lăuda
Dacă port cu ușurință și disprețuiu a lor ură
Laudele lor, amice, m'ar scârbi peste măsură.

---

106. C.s., știam că Rhamses tocmai trebu[ia] > C.s.ș.c.R. trebue etc.

Pentru finalul acesta, cu v. 113—120, nu există decat o singură pagină (f. 53), pe hârtie de același fel cu al celorlalte pagini. Nu este exclus ca ea să fi ținut loc și de copie pentru B^2. — *aplicațiile de pe dânsa și faptul că sunt numai câteva versuri să fi scutit de a mai transcrie. Sau dacă totuși a existat și pentru* B^2. *o filă transcrisă, atunci ea s'a pierdut.*

B^1 2260,167 sq.

100. *id. cu diferenta :* V-o J.; vr-o gingașă.

Intr'o primă schiță a postumei Vre o sgâtie de fată, *de un contur nefinit, scrisă cu cerneala violetă a fragmentului* h) (Un felegos de belfer) *cca. 1878—1879, aparținând* Scrisorii a III-a, *din vecinătate, și anume în 2261, 85: această strofă necompletă, barată cu cerneala neagră cu care redactează pe* B^1—B :

de pildă
De-o Jenny trandafirie
Sau vre o palidă Clotildă

101. Și în dulcea gălăgie > Și prin scârțete de pene prin al vremilor amestec; 102. Văd plutind un craiu, un soare ori alt animal domestic > Noi vedem plutind v'un soare sau alt animal domestic; 103. Apoi mintea somnoroasă vede undele unei iniști > Fantazia somnoroasă v.u.u.i.; 104. Și adoarme languroasă* în căldura dulcii liniști > Ș.a.l.* de c.d.l.; 105. Capul cade greu pe bancă, totul piere 'n infinit...; 106. Iar când sună clopoțelul știu* că Ramses a murit. > I.c.s.c. știi că R.a.m.; 107. *id.*; 108. Și din contră cea reală ne părea cu neputință > Ș.d.c.c. aievea etc.; *Pentru versurile 109—112 cf. mai sus.*
109. Azi amice vezi ce stearpă și se aspră cale este; 110. *id.* ;

111—112. 1° Și că 'n lumea cea comună este cel mai grav pericol
D'a* avè cumva iluzii — ești pierdut și ești ridicol.
2° Și că 'n lumea cea comună a visa e un pericol
Dacă ai încă iluzii — ești pierdut și ești ridicol.

116. Iambii dulci, trocheu mândri, s.d....; 117. Eu*> Nu mai scriu, căci îmi [e] *teamă > Teama mea, ce nu o bănuiu, este > De-oiu urma etc.; 118. Stârpiturile acestea să mă 'nceapă a lăuda; 120. Lauda lor, scumpe frate, m'ar scârbi peste măsură.

Problema versurilor schimbate la Junimea (cf. versiunea C*) capătă o întărire prin v. 118 din subsol :* Stârpiturile acestea să mă 'nceapă a lăuda.

C. Această versiune, transcrisă caligrafic, ca de tipar, pe un caet longitudinal, de hârtie albă, confecționat de poet, figurează în **2261, 102—109** și precede cu foarte puțin versiunea următoare D. Deși numeroase, diferențele nu sunt atât de esențiale ca să ne fi îndreptățit a transcrie versiunea C. în întregul ei. De aceea am așezat-o, ca versiune-variantă, ce este, în subsolul ultimului tip D., ce posedăm. Din când în când am preferat să transcriem versuri întregi, în fragmente, pentru ca deosebirile să fie mai pregnante. Așa e d. p. pentru cele patru versuri finale, cari au prilejit lui Caragiale violenta ieșire împotriva Junimei și a lui Maiorescu. Referindu-se la versurile acestea, pe cari le citează în forma lor din C., Caragiale susține că modificarea fusese cerută de « câteva persoane din cercul acela, a căror sensibilitate extremă se simțea jignită de expresiile prea viguroase, prea crude ale poetului » și că poetul acceptase, mai ales că printre cei ce stăruise și « votase » se afla « și o damă, la care el ținea foarte mult în acel timp ». Restituind versurile în forma lor originară, Caragiale declara că « este o variantă originală, aceea anume la care ținea poetul, o variantă ce mi se pare mie, care am groază de « apa de trandafir », cu mult preferabilă celei puse în vânzare de domnii editori. Eminescu nu era androgin, era bărbat; el pe impotenții intelectuali nu-i considera ca *oameni*, ci ca *fàmeni*, și de aplauzele lor nu s'ar fi *mâhnit* — se *scârbea* » [1]. Cum se poate vedea în versiunea următoare — D — poetul păstrase numai *fàmenii*. Ca timp C. se situează în anul 1880.

D. Ultima versiune din manuscrise, care a precedat textul trimis *Convorbirilor*, se află în **2282, 18—24**, în caietul în care au fost transcrise toate cele 5 scrisori, în ordinea despre care s'a vorbit la cap. *Scrisorii I.*

D. 2282,18—24

SCRISOAREA I

De ce pana mea rămâne în cerneală mă întrebi,
De ce ritmul nu m'abate cu ispita-i de la trebi?
De ce dorm în o grămadă între galbenele file
Iambii suitori, trocheii, săltărețele dactile?
Dacă tu știai problema astei vieți cu care lupt
Ai vedea că am cuvinte pana chiar să o fi rupt.
Căci întreb la ce-am începe să 'ncercăm în luptă dreaptă
A turna în forme nouă limba veche și 'nțeleaptă?
Acea tainică simțire care doarme 'n a ta arfă
In cuplete de teatru s'o desfaci ca pre o marfă
Când cu sete cauți forma ce să poată să te 'ncapă
Să le scrii — cum cere lumea v'o istorie pe apă?

Insă tu îmi vei răspunde că e bine, ca în lume
Prin frumoasă stihuire să pătrunză al meu nume
Să-mi atrag luarea a minte a bărbaților din țară,
Să-mi dedic a mele versuri la cucoane bună oară
Și desgustul meu din suflet să-l împac prin a mea minte...

---

[1] I. L. Caragiale, *Două note* (1892) în *Opere III. Reminiscențe și notițe critice*, ed. Zarifopol, 1932, pag. 12.

D. — Titlu: *Scrisoare* apoi completat *Scrisoarea I*, cu creionul cu care se vor face unele corectări, precum la v. 3.

3. De ce dorm îngrămădite î.g.f.: [în o grămadă *corectare ulterioară cu creionul, aplicată și în v.* 93] 11. C.c.s.c.f. care poate să te 'ncapă.

C. 2261, 102—109

Titlu: *Scrisoare.*

1—2. *id.*; 3. D.c.d. îngrămădite î.g.f.; 4—5. *id.*; 6. Mi-ai da drept chiar dacă pana de de mult o aș fi rupt; 7. C.î.l.c.-a.î. să 'ncercăm o luptă dreaptă; 8. Spre-a turna în f. etc.; 9. *id.*; 10. In c.d.t. s'o d.c. pe o marfă.

11—12. Și când lupți să afli formă care poate să te 'ncapă,
Tu să scrii cum cere lumea, vr'o istorie pe apă?

13. I.t.î. vei răspunde, că e bine ca în lume; 14. pătrundă; 15. Să-mi atrag atențiunea somităților din țară; 16. bunăoară.

Dragul meu, cărarea asta s'a bătut de mai nainte...
Noi avem în veacul nostru acel soiu ciudat de barzi,
Cari 'ncearcă prin poeme să devie cumularzi
Inchinând ale lor versuri la puternici, la cucoane.
Sunt cântați în cafenele și fac sgomot în saloane;
Iar cărările vieții fiind grele și înguste,
Ei încearcă să le treacă prin protecție de fuste
Dedicând broșuri la dame, a căror bărbați se speră
C'ajungând cândva miniștri, le-or deschide carieră.

De nu voiu pentru renume, pentru glorie să scriu
Oare glorie să fie a vorbi într'un pustiu?
Azi — când patimilor proprii muritorii toți sunt robi,
Gloria e 'nchipuirea ce o mie de neghiobi
Idolului lor închină, numind mare pe-un pitic,
Ce-o bešică e de spumă într'un secol de nimic.

Incorda-voiu a mea liră să cânt dragostea? Un lanț
Ce se 'mparte cu frăție între doi și trei amanți?
Ce? Când luna 'nseninează și pătrunde norii vineți
Tu și lumea ta de gânduri dup'o *ea* să vă ațineți?
Să aluneci pe poleiul de pe uliți lungi și ninse
Să privești prin lucii geamuri la luminile aprinse?
Și s'o vezi înconjurată de-ofițeri, de pierde-vară
Cum zîmbește tuturora ca o zină de ușoară,
S'auzi zornetul de pinteni și foșnirile de rochii
Pe când ei sucesc mustața, iar[ă] ele fac cu ochii
Când închee c'o privire amoroasele 'nțelegeri,
Cu ridicola-ți simțire tu la poarta ei să degeri?
Ce? Să 'ngâni pe-o coardă dulce că de voie te-ai adaos
L'acel cor ce 'n operetă e condus de Menelaos?
Pătimaș și îndărătnic s'o iubești ca un copil,
Nestatornică și rece cum e luna lui April
Incleștând a tale brațe s'o iubești ca să te pierzi

Versurile 35—44 barate la o ultimă revizie cu creionul, cu care s'au schițat și alte îndreptări, vor fi încorporate Scrisorii IV, *ce figurează ceva mai departe, în același caiet;* 36. In strimtoarea unei uliți după ochi să vă ațineți? [*Schimbările, figurând la etaj, cu creionul*].
43. Incheind > Când închee etc.; 45. Ce? Să 'ngâni pe-o coardă lină că d.v. etc. [dulce *la etaj, creion*].

C. 2261,102—109

17—19. Și desgustul cel din suflet să'l împac cu a mea minte,
Dragul meu, și calea asta s'a bătut de mai nainte.
Căci și noi avem pe-aicĭa soiul cel burtos de barzi

20. Ce încearcă prin poeme s.d.c.,; 21. I. ale lor v. la boieri și la cucoane; 22. saloane,; 23. Cărărușile vieții pentru tonți fiind înguste,; 24—26. *id.;* 27. ...să scriu?; 28. *id.;* 29. Azi, când patimelor rele muritorii toți sunt robi,; 30—32. *id.;* 33.... dragostea, un lanț; 34. *id.*
Versurile 35—44 din ms. D *2282, dela etaj, aici nu figurează; versului 34 îi urmează imediat versul 45;*

De la creştet la picioare s'o săruţi şi s'o desmierzi
Ca pe-o marmoră de Paros sau o pânză de Corregio,
Când e rece și cochetă ?... Ești ridicol, înțelege-o.

Azi adeseori femeea, ca şi lumea e o şcoală
Unde 'nveţi numai durere, înjosire și spoială
La aceste academii de ştiinţi a zinei Vineri,
Tot mai des se perândează și din tineri în mai tineri
Tu le vezi primind elevii cei imberbi în a lor clas,
Până când din şcoala toată o ruină a rămas.

Vai ! Tot mai gândeşti la anii când visam în academii
Ascultând pe vechii dascăli cârpocind la haina vremii,
Ale clipelor cadavre din volume stând s'adune
Şi 'n a lucrurilor peteci căutând înțelepciune;
Cu murmurele lor blânde, un isvor de horum harum
Câștigau cu clipoceală nervum rerum gerendarum
Cu evlavie adâncă ne 'nvârteau al minții scripet
Legănând când o planetă, când pe-un rege din Egipet.
Parcă 'l văd pe astronomul cu al negurii repaos
Cum din ea ca din cutie scoate lumile din chaos
Şi cum neagra vecinicie ne-o întinde și ne 'nvață
Că epocile se 'nșiră ca mărgelele pe ață.
Atunci lumea 'n căpățînă se 'nvârtea ca o morişcă
De simţeam, ca Galilei, că comedia se mişcă — —
Ametiți de limbe moarte, de planeți, de colbul şcolii
Confundam pe bietul dascal cu un craiu mâncat de molii

Versurile 47—52 barate cu creionul ultimei revizuiri ; 55. In aceste academii etc.
59. V. ! T.m.g.l.a. când îmblând în academii,; 69. Ş.c.n.v. ne-o descrie şi ne 'nvață; 75. Şi urmând > Şi privind etc.; 77. In caietul cronologic > Şi pe margini etc.;

C. 2261, 102—109

45. Să îngâni cu duioşie cum de voïe te-ai adaos; 46. ...chor...
Versurile 47—52 din ms. 2282 (tipărit, aici, la etaj) lipsesc ; versului 46 îi urmează imediat și fără spațiu v. 53.
53. Azi adese-ori femeea, ca şi lumea, e o şcoală; 54. ...spoială;; 55. acadèmii; 56—57. *id. ;* 58. P.c. din toată şcoala o ruină a.r.;

59—62. Vai ! Tu tot gândeşti la anii când îmblam prin acadèmii
Ş' ascultam bătrânii dascăli cârpocind la haina vremii,
Ale clipelor cadavre ei din cărți steteau s'adune
Şi 'n a lucrurilor peteci căutau înțelepciune,

67. *id. ;* 64. nervus r.g.; 65. C.e.a. învârteau al minţii scripet; 66. L.c. v'o planetă, când v'un rege din Egipet;

67—68. Astronomul scocioră̆şte lungul negurii repaos
Şi din ea, ca din cutie, scoate lumile din chaos

Versurile 69—70 lipsesc în această versiune.

71—72. Iară lumea 'n căpățînă se 'nvârtea ca o morişcă
De simțeam, ca Galilei, cumcă salele se mişcă.

73. *id.* [*cu excepția :* Amețiti; *pentru* Amețiți? *ca în majoritatea variantelor, sau intenționa un* Amețiți?]; 74. Confundam pe bieții dascăli cu acei regi, mâncați de molii.

Și privind painjinișul din tavan, de pe pilastri
Ascultam pe craiul Rhamses și visam la ochi albastri
Și pe margini de caiete scriam versuri dulci, de pildă
Către vr'o trandafirie și selbatecă Clotildă;
Imi plutea pe dinainte, cu al timpilor amestec,
Ba un soare, ba un rege, ba alt animal domestec,
Scârțiirea de condeie dedea farmec astei liniști
Vedeam valuri verzi de grăe, undoiarea unei iniști
Capul greu cădea pe bancă, păreau toate 'n infinit...
Când suna... știam că Rhamses trebuia să fi murit.

Atunci lumea cea gândită pentru noi avea ființă,
Și din contra, ce-i aevea ne părea cu neputință —
Azi abea vedem ce stearpă și ce aspră cale este
Cea ce poate să convie unei inime oneste,
Iar în lumea cea comună a visa e un pericol,
Căci de ai cumva iluzii ești pierdut și ești ridicol.

Și de-aceea de-azi nainte poți să nu mă mai întrebi
De ce ritmul nu m'abate cu ispite* de la trebi,
De ce dorm în o grămadă între galbenele file
Iambii suitori, trocheii, săltărețele dactile.
De-oiu urma să scriu în versuri teamă mi-e ca nu cumva
Famenii din ziua de-astăzi să mă 'nceap' a lăuda...
Dacă port cu ușurință și cu zîmbet a lor ură
Laudele lor de sigur, m'ar mâhni peste măsură.

---

79. Imi p.p.d., prin al vremilor > I.p.p.d.p. al timpilor a.; 92. ispite *sau* ispita[-i]* ?; 93. D.c.d. îngrămădite î.g.f. [în o grămadă = *creion ultim, ca și 'n v. 3*].: *In privința v. 96—98 cf. explicațiile din notița lui* C.

C. 2261, 102—109

75—78. Urmărind painjinișul din tavan, de pe pilastri,
Ascultam pe craiul Rhamses și gândeam la ochi albastri,
In caietul cronologic descriam cu foc de pildă
V'o Jenny trandafirie sau v'o gingașă Clotildă.

79—84. Ne plutea pe dinainte prin al vremilor amestec
Când v'un soare, când v'un rege, când alt animal domestic,
Apoi valurile-albastre, depărtate a unei iniști,
Capul ne cădea pe bancă de murmurul lungei liniști
Și pe rând pereau cu toate ca și lumea 'n înfinit...
Când sunà știam că Rhamses trebuia să fi murit.

85. A.l. ideală p.n. etc.; 86. Ș.d.c. cea aievea n.p.c.n.,; 87 abia; 88. *id.*

89—90. Și că 'n lumea cea comună a visà e un pericol,
Iar de ai cumva iluzii ești pierdut și ești ridicol.

După versul 90 spațiu;

91. *id.*; 92. ispita-i; 93. D.c.d. îngrămădite î.g.f.; 94. dactile...;

95—98. De-oiu urma mereu a scrie teamă mi-e ca nu cumva
Famenii din ziua de-astăzi să mă 'nceap' a lăuda.
Dacă port cu ușurință și disprețuiu a lor ură
Laudele lor, amice, m'ar scărbi peste măsură.

SCRISOAREA III

«Convorbiri Literare», XV, 2, 1 Maiu 1881.

Dacă nu avem, cel puțin până la această oră, originalul versiunii definitive, de pe care s'a urmat tipărirea *Scrisorii a III-a*, cunoaștem în schimb câte ceva din împrejurările, care au precedat-o și ceva din rumoarea de care a fost însoțită apariția în *Convorbiri Literare*, a celei mai populare din *Scrisori*. Textul acesta definitiv închegat și transcris pentru tipar, cu mai bine de o lună înainte de publicarea lui în *Convorbiri* va fi fost cetit, cum era tradiția, fără îndoială, și în reuniunile bucureștene ale Junimei, de vreme ce una din lecturi, de e să credem amintirilor lui Vlahuță, a avut loc în casa lui Grigore Peucescu, fostul director al *Timpului*. Evocând sufletul bătrânei case boierești, ce se dărâma în 1911, pentru ca în locul ei să se ridice aripa din spre Ateneu a Fundației Regale Carol I, Alexandru Vlahuță scria următoarele: «Casa lui Nenea Guță! Casa binecuvântată în care și-a cetit Eminescu «Scrisoarea a III-a» și Caragiale «Noaptea furtunoasă» și Delavrancea «Trubadurul»...[1]). Și adevărul este că nu numai va fi fost cetită, dar chiar de mai multe ori și în mai multe locuri, cum rezultă din scrisoarea ce Eminescu trimetea lui Iacob Negruzzi, în ziua de 18 Martie 1881, unde, după ce vorbește de obligațiile gazetărești impuse de proclamarea Regatului, continua: «scrisoarea a IV-a o are Maiorescu și va aduce-o cu sine la Iași. Dacă treceai atunci seara pe la Club, ți-o dădeam, căci era deja pusă în plic. Dar a mai intervenit o Joi, am mai trebuit s'o citesc în Junimea locală și așa a rămas în mâinile lui Maiorescu»[2]). Ceea ce duce, cu ușoară aproximație chiar către începutul lui Martie 1881, când *Scrisoarea* aceasta, numerotată atunci *a IV-a*, era bună de tipar.

Însă relațiile cele mai precise ce avem, sunt în legătură cu lectura eroic-fulminantului text la una din reuniunile Junimei ieșene, și despre ea referă cu obișnuita-i minuțiozitate, Titu Maiorescu: «*Duminică 29 Martie 81.* Eu la Iași, ținut pentru Societatea de binefaceri a Doamnelor, conferență despre *Trecutul și viitorul.* Sala plină. Peste 1.000 de lei câștig net. Cu o seară înainte «Junimea» la Pogor și lectura «Satirei» lui Eminescu cu Mircea și actualul «liberal». Panu contra. Marți îndărăt la București»[3]).

Cu o seară înainte—așa dar lectura are loc, în casa lui Pogor, Sâmbătă 28 Martie 1881, cum stă din nou consemnat trei decenii mai târziu într'un text cu osebire valoros, tot al lui Titu Maiorescu. Cum este, din treimea mărturiilor — în legătură cu celebra lectură — cel mai puțin expus contradicțiilor, socotim util a-l reproduce:

> «In aducerea aminte a tutulor celor ce erau de față la întrunirea «Junimii» din seara de Sâmbătă 28 Martie 1881 în casa lui Vasile Pogor va fi rămas neuitată scena provocată de Panu. Autorul volumului de față, sosit la Iași pentru o conferință de binefacere ținută a doua zi, adusese cu sine dela București Satira III a lui Eminescu, «un Sultan dintre aceia ce domnesc peste vre-o limbă», scrisă cu câteva zile mai nainte, celebra satiră cu versurile amare în partea a doua:
>
> «De-așa vremi se 'nvredniciră cronicarii și rapsozii,
>
> [*urmează citatul până la :*]
>
> «Iși aruncă pocitura bulbucații ochi de broască.
>
> La cetirea acestor din urmă versuri cu aluziile transparente la Ion Ghica[4]) și la prezidentul Camerei C. A. Rosetti, Panu întrerupe și strigă cu un fel de aer procurorial: «Nădăjduiesc că poezia aceasta nu se va publica în *Convorbiri Literare*». Râsul homeric trezit de această cerere l-a făcut pe Panu să părăsească adunarea, și de atunci nici n'a mai asistat la vreo întrunire a «Junimii». Radicalii, când ajung în funcții de ale Statului, devin ușor despoți»[5]).

Vorbeam de o treime de mărturii. Sunt, dimpreună cu a lui Maiorescu, ale lui Negruzzi și Gh. Panu. Le spicuim, lăsând cetitorului, atât grija confruntării textelor între ele, cât și pe acea a concluziilor.

După ce confirmă că Maiorescu adusese «frumoasa poezie a lui Eminescu, intitulată Scrisoarea III-a», pe care poetul «tocmai o compusese» și după ce amintește de intervenția lui Panu, Iacob Negruzzi adaogă: «S'a făcut atunci o mare și lungă tăcere, apoi ca și când Panu n'ar fi zis nimic, s'a cerut ca poezia să se citească din nou;

---

[1]) A. Vlahuță, *La gura sobei*, 1911 (Schița «Valuri»), pag. 289 sqq.

[2]) I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, I, 1931, pag. 323.

[3]) Titu Maiorescu, *Insemnări zilnice...*, II, pag. 11. In textul de mai sus, punctul înainte de Panu să fie o eroare de tipar? Panu era, cu adevărat, un «actual» liberal.

[4]) Aceeași identificare și 'n Virgil Zaborovschi, *Figuri culturale din diplomația noastră*, în *Adevărul*, dela 27 Iunie 1933 *apud* N. Georgescu-Tistu, *Ion Ghica scriitorul*, 1935, pag. 105.

[5]) Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, V, 1915, pag. 86—87 nota.

versurile poetului s'au ascultat cu aceeaşi plăcere şi eu am declarat că le voiu publica în *Convorbiri*, fiind indiferent, la o poezie aşa de frumoasă, dacă cuprinde aluzii politice sau nu» 1).

Din amintirile dela « Junimea» ale lui G. Panu transcriem, în ordinea paginilor, câteva crâmpeie, interesând poezia satirică a lui Eminescu:

« Probabil că dacă Eminescu ar fi trăit [mai mult] s'ar fi aplicat tuturor genurilor. Deja el începuse a se sătura *(sic)* de poezia propriu zisă. [*In 1872, când abia debutase în poezie*]. Deja el abordase genul nuvelei cu *Sărmanul Dionise*, iar satirile es din cadrul genului poetic» (II, 154).

« *Convorbiri Literare* întrebuinţase câteodată genul satiric, d-l Negrutzi scrisese mai multe satire în versuri în contra d-lor Ureche, Haşdeu, etc. Mai târziu Eminescu făcuse cu mai mult talent acelaşi lucru» (II, 241).

Cu prilejul unei paralele între Alecsandri şi Eminescu, Panu scria: « De două ori numai ei se întâlnesc tratând acelaşi subiect, este când Alecsandri în *Steluţa* plânge femeea iubită ca şi Eminescu în *Mortua est*, şi când Alecsandri scriind poema eroică *Dumbrava roşie* se întâlneşte cu satira, nu-mi mai aduc aminte care *(sic)*, cu episodul lui Mircea cel Bătrân» (II, 282).

« Intr'o seară se ceti de Eminescu [*în sensul că poezia era de E.?*] faimoasa satiră din care o parte nu era decât un pamflet contra liberalilor şi în special contra lui Costache Rosetti. Se înţelege că am gustat cu toţii partea eroică privitoare la Mircea cel Bătrân şi clasicul dialog al lui Mircea cu Sultanul. Când însă Eminescu a început a citi [*aşa dar, în opoziţie cu celelalte două mărturii, Panu susţine că lectura a făcut-o Eminescu în persoană*] 2) ignominiile de pamflet politic în contra liberalilor, când am auzit rostindu-se cuvinte ca « hidoasa pocitură», etc. m'am sculat indignat şi am strigat: « Aceasta nu mai e satiră, este o murdărie». Şi după ce afirmă să fi reamintit celor prezenţi, vechea teorie maioresciană, după care nici patriotismul nu e un sentiment generator de emoţii estetice, — teorie bună cât timp poeţii liberali înjurau pe conservatori, — continua: « când astăzi vine un poet conservator şi înjură în mod grosier pe liberali, atunci găsiţi că politica e un material admirabil poetic, şi injuria un isvor de emoţii estetice (II, 387) 3).

Acestea sunt mărturiile, care şi dacă diferă ici colo, în detalii, nu se întregesc mai puţin şi nu concordă mai puţin categoric pe linia principală a reacţiunii lui Panu.

Ms. Ca şi pentru celelalte două *Scrisori* dispunem, în schema următoare şi în ordine cronologică, întâi materialele anterioare versiunilor autonome şi după aceea cele patru versiuni autonome.

Din percurgerea aceasta, eşalonată, cetitorul va putea urmări, cu lesniciune, drumul străbătut de *Scrisoarea a III-a* dela întâile fragmente, de satiră şi de meditaţie filosofică până în momentul, când, tălmăcirea fragmentelor din Hurmuzaki pe de o parte, şi evenimentele contemporane, politice şi istorice pe de alta, îi sugerează ideea celor două planuri, de antiteză, ale poemului. Lămuriri, însoţind fiecare din textele reproduse, vor înlesni această operaţie.

I. Materiale anterioare versiunilor autonome

a) **2259, 46 v.—48 v.** *b)* **2259, 222—222 v.**	cca 1872—1873
c) **2276^{II}, 66 v.—68** *(Costacopol, Zevzecopol)*	cca 1873—1874
d) **2268, 26—28**	cca 1876
e) **2268, 30 v.—31**	cca 1878
f^1) **2261, 157—168** *f^2)* **2260, 108** *(De patrie, virtute...)*	cca 1878—1879
g) **2259, 184—185** *(Ce-ţi spun ei ţie, mamă)*	cca 1878—1879
h) **2261, 86—89** *(Un felegos de belfer...)*	cca 1878—1879
i) **2260,1—5** *(Să sânte pe eroii...)* 2289, 22—23	cca 1878—1879

II. Versiuni autonome

A. 2276^{I}, 103—107	cca 1878—1879
B. 2260, 83—96+263 2276^{I}, 15 *(răvaş)*	cca 1880
C. 2282, 38—55 *(Scrisoarea a IV-a. Patria şi Patrioţii)* 2277, 69 v.—71 2276^{I}, 129 v. *(răvaş)*	cca 1880—1881
D. Versiunea « *Timpul*»	10 Maiu 1881

---

1) Iacob C. Negruzzi, *Amintiri din « Junimea»*, [1929], pag. 229.

2) Cf. pentru astfel de lapsuri, la Panu, chestiunea lecturii *Sărmanului Dionis* în Torouţiu, *St. şi d. l.* IV, 1933, pag. XCII—XCIV + 457 + 466.

3) G. Panu, *Amintiri dela « Junimea» din Iaşi*, 2 vol., 1908—1910.

a)—b) Intâiele crâmpee satirice, ale căror imagini, întorsături retorice și uneori versuri întregi se întâlnesc aproape aidoma în versiunea definitivă, din 1881, urcă la anii de studenție dela Viena și Berlin. Ele figurează în ms-ul *a)* **2259, 46 v.—48 v.** și *b)* **2259,222—222 v.** și par să fi fost schițate în vederea marelui poem *Panorama deșertăciunilor*, ale cărui epoce trebuiau, de sigur, să se încheie cu evocarea istoriei noastre contemporane. Hârtia, scrisul, tiparul metric, atmosfera chiar, sunt ale poemului amintit. Lecțiunea acestor crâmpeie nu este din cea mai ușoară, nici din cea mai sigură.

Reconstituirea datelor politicei noastre între anii 1871—1873, când vor fi fost gândite și schițate strofele acestea ar explica, în bună parte, fie anumite detalii, fie tonul unor pasagii și reacțiuni ale poetului. Nu e lipsit de interes, totuși, a observa, cum tonul general al invectivelor e mult mai aproape de întâia lui satiră, adolescentă, *Junii corupți*, decât de furia sacră a pamfletarului dela *Timpul*.

Tot pe aceste file, cu creionul și scrisul, târziu, de București, când lucrează la definitivarea *Scrisorii a III-a*, câteva versuri aruncate: *Papa cu a lui trei coroane* etc., și *Şi din suflet o cetate* etc., — ca o dovadă că vechile pagini și caete, cu motive înrudite, erau continuu cercetate și folosite în elaborarea atât a marilor cât și a micilor poeme.

a) 2259, 46 v.—48

O cum nu's în stare-a smulge sufletul rănit* din mine
Să 'nvenin* cu dânsul vremea — căci mi-i scârbă și rușine
Când văd țara că e plină de [ ] ~
Oameni cari nu sunt vrednici ca să trăiască sub soare
Că iau fără de rușine numele unui neam mare
O turmă de ticăloși ! ~

Voi sunteți urmașii Romei ! *Voi?* o, fie-vă rușine
Soarele nu-i un tăciune — Dumnezeu nu e un câne
Ticăloșii nu-[s] nepoții unui neam de Semizei
Ce-i în capul vost nemernici ! E-un grăunte de lumină ?
E-un grăunte de nobleță în viața-vă de tină
E-o scântee de putere în voi idioți pigmei ?

Cu ce-ați meritat voi oare dreptul să dormiți pe glorii
Sunteți voi ce-ați purtat steagul în bătrânele victorii
Sunteți voi ce-ați mărit* vaza* unui sânge strălucit
Ați cătat voi vre odată fără patimă vicleană
La suman sub care bate vechia inimă Romană
S'aprindeți puterea sfântă în poporul umilit ?

Voi nu[']ți străluci trecutul, ce nici măcar* nu-l cunoașteți
Voi nu[']ți ridica poporul, ce-l uriți și-l necunoașteți
De ați [fi] să-i stoarceți viața ca s'o vindeți pe argint
Voi ați face-o. — Drept răsplată l'afundați în vicii rele
Voi l-ați făcut slab, nemernic, neonest, un chip de jele
Pentru voi nimic în lume respectat nu e nici sfânt.

---

1. O cum nu pot > O cum nu-s etc.; 3. Când văd oamenii de astăzi > C.v. țara mea călcată de > C.v.ț. că e plină de ~; 4. O.c.n.s.v. ca să se miște sub soare; 5. *de fapt :* Că-și apropiu fără de vr o rușine numele-unui neam mare > *de fapt :* Că iau fără de vr o rușine numele-unui neam mare; 8. Jupiter nu este > Soarele nu-i un tăciune — Pegas* > S.n.-i.u.t. — Dumnezeu etc.; 9. Ticălosul nu-i nepotul unui neam de Semizei; 13. lauri > dafini > glorii; 14. S.v. ce ați dus steagul etc.; 16. Şi sub sdrenț*[e] > Ați cătat etc.; 17. romană > Romană; 19. Voi nu[']ți cunoaște* trecutul > V. nu[']ți străluci etc.; 22. îl a. > l'afundați.

De-ați putea face dintr'însul vite stupide* și grele
Instrument l'a voastre patimi, pentru scopuri mici*, mișele
O unealtă oarbă... Sclavul unei negre lăcomii
Masă stupidă menită de a fi 'n veci esploatată
De-ați putè face, ați face-o... căci sămânța-vă spurcată
Suflet n'are 'n pieptul bolnav, putred de blăstemății !

Oh ! atâta-i răsbunarea, cu care v'a 'nfierat* firea
Sunteți bolnavi de o viață vicioasă...... ~
Cine din voi nu-i spasmotic — acela este nebun
Ici mormântul, col' ospițul de nebuni — astfel răsbună
Foamea* cruntă, și dereptul* care 'n lumea...... ~
Peste ființele netrebnici ~

urmează crâmpeie de strofe și versuri:

Voi nu meritați* nemernici nici pământul să vă poarte !
Semeni grâu și cresce aur —
Voi nepoții* Romei ! o tăceți-mi vine să vă rîd de milă ! 1)

La Paris ! Unde se pune Dḑeu la vot..... ~ 2)
[ ]
Unde meritul* se rîde* — se aruncă în noroiu 3)
[ ]
[O mișei ! ~
[La Paris mergeți și voi !

Necapabili de-a 'nțelege ce e sfânt, frumos sau bun
Proşti vă duceți, răi vă faceți și vă 'ntoarceți informați

La Paris, în oceanul de cinisme și de lene (*a*)
La femeile-i pierdute, la orgiile-i obscene (*b*)
Duceți aŭrul, viața, mintea ca s'o prăpădiți în stos (*c*)

O popor ! Cine cunoaște al tău geniu ș'adâncime
Cine din ei milă are pentru-a ta candoare ? — Nime.
Se întunec' al tău suflet sub viața oarb' a lor.

Arătați un Cato. — Cato erà sufletul Roman

---

26. Ca să-l înjugați la > Instrument etc.; 28. De-ați putè > Masă etc.; 32. S.b.d.o.v. fără* > S.b.d.o.v.v.... ~; 35. F.*c.ș.d.* care 'n lucruri > F.*c.ș.d.* care 'n lumea... ~.

1) *Evident, vers defect — sublimat în întregime.* Lecțiune Mazilu: *Voi nepoții Romei ! O Tonți. Nu vrèu să ved când se cântă !*

2) Lecțiune Mazilu: *La Paris ! Pleve ce puse Dḑeu la voi ?...*

3) Lecțiune Mazilu: *Unde moralul se rade* — etc.

(*a*) L.P., î.o.d.c. și rușine —; (*b*) Acolo > Paris > La femeile-i etc.; (*c*) Duceți aurul și mintea ca să o jucați în stos > D.a.ș.m.c. să le jucați în stos.

N.B. *Poate că versul dela etaj să fie :* Duceți aurul și viața ca s'o prăpădiți în stos, *pentru cazul când din eroare va fi închis în parantez pe* (și) *în loc să fi închis* mintea, *cu toate că* viața *e sub notat în dreptul lui* (și). *Ipoteză, pentru a explica acordul* s'o prăpădiți *adaos ultim, concomitent* cu viața.

Pentru lecțiunea dela etaj, la care ne-am oprit am folosit ŭ *pentru a marca două silabe :* aŭ-rul.

In dreptul versului (*c*), *marginal :* O maica țării dulce !

b) 2259, 222—222 v.

Cat* bătrân naintea vremei noi dorim ades... ~(*a*)
Să nu fiu venit în lume să nu fi fost nici odată
Ne mâncarăți tinereța, orice iluzii, orice vis (*b*)

Ș'acuma priviți cu spaimă astă față sceptic rece
Acest ochiu ce vede 'ndată, ce nimic, nimic nu trece
Sub o frasă sclipitoare, cu un loc comun drept șea
Azi când orice creț din suflet și or ce dorință-ascunsă
N'a rămas nediscusută, neivită, nepătrunsă
Astăzi noi suntem de vină Domnii mei, nu esta așa?

Preà v'ați arătat arama, preà ați supt din astă țară
Preà făcurăți gintea noastră de rușine și ocară
Preà v'ați bătut joc de limbă, de gândiri de obicei
Și la putrejunea voastră n'ajută nici o spoială
Nici germană, nici rusească, nici francesă, nici itală
V'arătați cum sunteți astăzi ignoranți, deșerți, mișei.

Și* veniți napoi drept minte o sticluță cu pomadă
Drept privire un monoclu — drept onoare o barbă fadă
Drept științ' aveți în minte vreun vals din ball-Mabille
Și în schimb cu toat' averea v'un papuc de curtesană
Ce pretindeți? Chiar corónă — unde este v'o corónă
Să punem pe astă frunte, care poartă acest sigil

Când în mijlocu-ăstui secol vi s'a dat [pe mână] toate
Tot poporu-acesta mândru și adânc — pe a lui spate
V'ați zidit deșertăciunea miserabili comedianți
E mai rău decât v'odată... sufletul i'l omorîrăți
Inima lui ați uscat-o, sîmburele i'l strivirăți
Și mai grea e-această stare decât orși care lanț

Vi s'a dat o ginte jună* și soarta*[ei] mare 'n mână
'I-ați înveninat suflarea și ați dus-o la ruină
Hrănind mintea-i cu minciune ați târât-o în noroiu
Il vedeți azi... este umbra unei ginte... e-o ocară
Vi s'a dat pe mână toate[:] secol, ginte, limbă, țară
Vi s'a dat chiar viitorul — ce-ați făcut cu ele voi?

Primele trei versuri, brouillonare, nu s'au numerotat.

(*a*) Și bătrân etc.; [*Să fi intenționat:* Cât [de] bătrân[i] naintea vremei... ?]. (*b*) N.m.t., orice rază, orice vis. 1. Ș'acuma vedeți cu spaimă astă față aspră mută; 2. Acest ochiu ce vede 'ndată tot ce vreți ca să ascundeți —; 3. Sub numirile pompoase și sub lustru[-vă*] frumos > S. cuvintele pompoase ș.s.l.[-v.*]f.; 4. A.c. or ce creț din suflet or ce dorință ascunsă; 13. *Incert:* Și* veniți *sau* Ne* veniți; 16. 17. *versuri anticipate și părăsite:*

16—17. Și pretindeți .. Ah coroane — cum nu este v o coroană
Toat' averea ~.

28. Il vedeți etc. [*acord prin echivalență.* ginte = neam].

c) Tot din vremea aceea, mai exact din timpul Berlinului, circa 1872—1874, datează şi versurile, ce am denumit: *Costacopol, Zevzecopol,* după întâia formă a versului prim. Ele figurează în ms-ul **2276^{II}, 67** v.—**68,** un caet cartonat, cu hârtia crême şi trebuesc, sub raportul conţinutului şi al formei, apropiate de anume specii fixe, gazelul din 1873 (ms. 2285,122 v.—123), ce se rezervă « Postumelor » ca și textul *Bismarqueuri*..., aflat în vecinătatea (pag. 66—67) textului denumit: *Costacopol, Zevzecopol.*

c) *2276^{II}, 67 v.—68*

Halvailîul, Durakowski, Avedik, Antoniade
Zevzecopol, Stavros, Mavros, Sucios, Polichroniade
Mihalovici, Krapusnoiskoi*, Ibrailoff şi Pherekides
Pericli şi Bostanoglu*, Vlaicic, Staicic, Raicic, Made,
Haimel*, Erdöd, Klapka, Huschke, Fluncker, Schude, Schmeisig, Schulem,
Pufke, Moses*, Itzig, Zulig, Avercum, Naftuli, [Sch]Made
Eşti în ţara berei mândre, ş'a cârnaţilor cu piele,
Eşti în sânul măslinoasei şi brigantei* de azi Elade,
La Muscal vei fi, la Turcul ce domneşte multe neamuri,
Eşti în patria musteţei iubitoare de pomade[?]
Ba tu eşti în România căpătâiu de venitùri
Unde-a fi Calmuc, iubite, e frumos şi ţi se şade
Unde cel venit scutitu-i de or ce greu şi datorie
Ş'unde vita cea străveche de Român ce'l sudui* bade
Poartă 'n spatele'i nătânge pe ori şi care'i vine minte
Să clocească a lui seminţă pe-ăst popor ce-i duce'n spate
Unde prăzi fără de milă, făr să-ţi pese spre a te 'ntoarce
Instărit în [a] ta ţară să trăieşti din aste prade
Unde fii proprii [ai] ţerii îi sug măduva din oase
Spre a da ['n] Paris, Viena pe nimicuri şi parade
Unde 'n case se vorbeşte orice limbă vrei din lume
Numai limba strămoşească s'o vorbeşti nici nu se cade
Unde-a oamenilor fală şi mândrie nu consistă
De cât c'au sciut mai bine s'uite limbă, ţară, toate
Unde chiar numirea ţării este doar o ironie
Căci român nu e nimica nici în case nici pe strade

---

1. H.,D., Hînhîne, Antoniade; 2. Z.,S., Manos, S.,P.; 4. Perekidis > Pericli etc. *la fine:* Sch > Made, *deci* Schmade *e amânat pentru versul 6*; 6. *de fapt, din lapsus, tot:* Made [*cf. explicaţia anterioară*].

La început v. 1—6 apar în redacţiunea următoarelor 4 versuri:

Costacopol, Zevzecopol, Zahariad-Antoniade
Soutzos, Manos, Stavros, Kelos, Mavros, Polichroniade (*a*)
Antonovici, Mihalovici, Burchi, Szalberg*, Vartig*, Imre,
Haimel*, Franke, Miller, Huscke, Fluncker, Schude*, Schmeisig, Schmade (*b*)

(*a*) Ceperleadi* > Soutzos, Manos, Stavros, Kelos şi tu Polichroniade;
(*b*) Haimel*, Franke, Miller, Huscke, Erdöd, Klapka, Sebeş, Schmade.

9. Eşti > L.M.v.f.,l.T.c. domneşte peste neamuri:
11. B.t.e.î.R. unde poţi să pui tot greul; 16. Să puiească* a lui seminţă cumu-i place...... ~> Să clocească a lui seminţă pe-acest bulgăr > S.c.a.l.s. pe-ăst etc.; 21. Unde 'n casă se etc.; 23. Unde-a oamenilor soartă* se etc.

d) Am lămurit, cu prilejul aceloraşi texte, în argumentul respectiv al *Scrisorii a II-a*, că fragmentele acestea, aflătoare în **2268, 20—22** v. şi **26—28** sunt departe de a constitui o versiune unitară. Ele sunt crâmpeie, notaţii de laborator din care, cu vremea şi după cazuri, a luat când pentru una, când pentru alta din *Scrisori*. Că, din pricina aceasta, ni se pare foarte explicabil să detaşăm şi să repartizăm fragmente, după împrejurări. Ca timp, ele sunt redactate, spuneam, între sfârşitul lui 1875 şi 1876.

Reproducem, aici, crâmpeele dela f. f. 26—28, ce consună, ici şi colo, cu anume crâmpeie din f. f. 20—22, care se pot urmări la *Scrisoarea II-a*.

d) 2268, 26—28

Ţara 'n care un Cozmiţă şede-alăturea cu Vodă (*a*)
Este o ţară glorioasă, care merită o odă

Ţara 'n care un grec besmetic e mai mare de cât Vodă
Este... ~

nu-i în stare ca să scrie'un şir cuminte
Imflături de fraze goale şi 'ncălcire de cuvinte (*b*)

Mobb 1), Canaille şi stârpitură, plebs în senzul cel mai rău.

Tineretul muieratic, bătrânimea pătimaşă

nişte fameni
Abuzezi de vorba «ómeni» de le zici, că ei sunt oameni.
Ţara 'n care Pantazachi ş'alţi ca el sunt [azi] la modă
Este... ~

Ţara 'n care un Chimiţă ş'apropiază* cu porocla unui Vodă 2)

Mai întâiu pe Panta...ahi, pe ilustrul să'l întreb
Cel ce are-un dram de crier şi cincizeci ocà de gheb.

Groşi în céfă, strimţi la frunte, ochi ca două borţi de ciur (*c*)
Nasuri ca nişte cartofe, cu obrajii ca un c... ~

Toate mutrele acestea sunt pretinse de Roman
Toată Greco-Bulgărimea e nepoata lui Traian (*d*)

e) Şi versurile satirice din **2268, 30** v.—**31** poartă aceleaşi atribute de improvizaţie ca cele precedente, cu deosebire că grafia, folosirea creionului negru, dibuirea şi reluarea continuă a stihurilor scot, mai pregnant, în evidenţă, caracterul lor de actuală şi recentă reacţiune, determinată de evenimente la care poetul asistă şi parti-

---

1) Mobb (englezesc) = poporime, prostime, gloată, canalia (*n. n.*).
2) *Evident, vers defect.* Ediţia Mazilu, pag. 285: ...ş'apropiază cu picioarele lui Vodă

(*a*) Ţ.'n.c.u.C. stă de sfaturi chiar cu Vodă; (*b*) Numai > Imflături etc; (*c*) G.î. fălci şi strimţi l.f. etc; (*d*) T.G.-B. strănepoata l.T.

cipă. Câteva idei revin, în deosebi, şi ele înlesnesc atât datarea acestor crâmpeie, cât şi identificarea evenimentelor care le-au prilejit. Ele sunt în versurile: *Când din spirit de minciună n'ar cita pe dos autorii* > *Când canalii mincinoase n'ar cita pe dos autorii* şi *Dă idei lui Schopenhauer, ce* [*î*]*n carte-i nici nu sunt — Prefăcând pe idealistul în abject materialist*. Alte versuri sugerează atmosfera desbaterilor parlamentare, ceea ce ne duce la şedinţele Camerei din 6 Februarie şi 1 Aprilie 1878 în care s'a discutat invalidarea alegerii lui Titu Maiorescu, ale căror ecouri se întâlnesc, conservate, în articolele ce Eminescu scrie în *Timpul* din 8 Februarie şi 9 Aprilie şi despre care patronul Junimii spunea, două decenii mai târziu, într'o notă a ediţiei discursurilor sale parlamentare: «în două articole publicate în..., Eminescu — redactorul ziarului — cu neîntrecuta virulenţă a stilului său, caracterizează acea discuţie a Camerii, precum şi ignoranţa celor ce falsificau pe idealistul Schopenhauer» [1]).

Dar pentrucă parlamentarul, de care e vorba şi care provocase aceste reacţiuni în proză şi versuri, departe de a fi D. Petrino [2]), este liberalul ieşan A. D. Holban, transcriem din cuvântarea acestuia, aşa cum o reproduce însuşi Maiorescu din desbaterile parlamentare ale epocei:

> *A. Holban.* Domnilor, nu voi să trec nici de filosof nici de învăţat universal, dar ţiu să constat că tot ceea ce zic este exact, ţiu să probez că am dat o interpretare justă, veridică înaintea dv. în privinţa doctrinei acestei scoale funeste, care în Moldova se numeşte *noua direcţie* şi al căria dl Maiorescu este şi fundatorele şi marele profet. Eacă am aici evanghelia acestei scoale, «Convorbiri Literare», unde sunt traduse şi publicate de d-l Maiorescu principiile lui Schopenhauer...
>
> *D. preşedinte.* Să-mi dea voie d. oratore a-i atrage atenţiunea, că, dacă ne vom pune pe tărâmul acesta, ne-am putea pe toată zioa exclude unii pe alţii sub pretextul opiniunilor ce profesăm. (Zgomot).
>
> *Voci.* Prea bine.
>
> *D. preşedinte.* Nu este permis, mai cu seamă unui partid democratic, să atace o alegere pentru opiniunile filosofice ale candidatului, şi protestez din parte-mi.
>
> *A. Holban.* Inainte de toate, partidul naţional democratic şi liberal are de cea întâi datorie să apere *proprietatea*, *onoarea* şi *castitatea familiei*, *patria*... are de datorie să propage în popor *onoarea*, *moralitatea*, *virtutea*, iar nu materialismul abjectului Schopenhauer, care propagă concubinatul, dreptul bătăii cu biciul, dispreţul amorului de patrie şi sentimentelor de onoare... Aceste lucrări sunt bune la selbatici, nu la noi [3]).

Am păstrat celor două pagini, reproduse mai jos, fizionomia lor originală, de fragmente succesive, întâi fila 30 v, apoi fila 31, fără a putea hotărî care va fi fost cu adevărat ordinea. Discuţia rămâne deschisă.

e) 2268,30 v.—31

Şi în cursa ce-o întinse cade-atuncea însuşi el (*a*)
Dovedind că nu-i prost numai, ci[-i] mincinos şi-i mişel (*b*)

Acolo împart moşia cea străbună* în unire*
Bulgăroi cu ceafa groasă, grecotei cu nas subţire

Pur şi simplu din prostie buiguiesc aşa în dodii

Sau cel mult ai crede cumcă au mâncat din ceapa ciorii; (*c*)
Când din spirit de minciună n'ar cita pe dos autorii...

1° Dacă din veracitate şi din pur patriotism (*d*)
N'ar preface 'n porcărie cel mai nalt idealism (*e*)

---

[1] Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, cu priviri asupra desvoltării politice a României sub domnia lui Carol I, vol. II, 1897, pag. 122, nota.

[2] D. R. Mazilu, *op. cit.*, pag. 336: «Petrino chiar a fost ales deputat în ultimul timp al vieţii sale» — dar informaţia e neîntemeiată.

[3] Titu Maiorescu, *op. cit.*, pag. 120—121.

(*a*) Ş.î.c.c.-o.î. el se > Ş.î.c.c.-o.î. cade etc.; (*b*) D.c.n.-i.p.n., ci şi rău viclean, mişel [*a şters numai :* şi rău, viclean; *ce a rămas poate că trebuia să fie : sau* mincinos ci-i şi mişel, *sau* ci şi mincinos, mişel, *sau* mincinos şi-i [şi] mişel, *sau ca în forma dela etaj*]; (*c*) *cuvânt indesc.* > Sau cel mult etc.; (*d*) nalt > pur (*e*) sfânt> nalt;

2 Dacă din veracitate patriotul cel [mai trist]*
N'ar preface 'n porc ca dânsul pe-un mare idealist

1° Ţara noastră dintr'aceştia ş'a ales acuma solii
Şi în loc de a se retrage în locaşul Sfintei Golii
Dându-le câte-o cămaşă cu largi mâneci, c'o scufie (*f*)
Ii trimite-în adunare spre a vorbi filosofie + (*g*)

2° Ţara noastră dintr'aceştia ş'a ales acuma solii
Nu-i căpătuieşte* [însă*] în lăcaşul Sfintei Golii
Dând din ei fiecăruia şi cămaşă şi scufie (*h*)
Ii trimite 'n adunare de vorbesc filosofie + (*i*)

Să-i auzi aci
1° De a 'nderetelea iau toate aiurind, vorbind în dodii (*j*)
2° De a 'nderetelea iau toate şi se par vorbind în dodii

1° Parc'ai crede că paiaţii astei comice tragodii (*k*)
Spun năsbătii din prostie sau mâncară ceapa-ciorii (*l*)

2° Cât ai crede că paiaţii astei comice tragodii
Din prostie fac năsbâtii* şi vorbesc aşa în dodii

Dacă mincinoşi
1° Când canalii mincinoase nu citează fals autorii
2° Dar canalii mincinoase ei citează fals autorii
3° Când canalii mincinoase n'ar cita pe dos autorii

Ca s'avem prilej să vedem
+ 1° Spre-a vede acuma mutre de Tătar viclean şi prost
2° De văzum acuma mutre de ţigan viclean şi prost (*m*)
Prefăcând pe-autori cu nume în contrariŭ de ce-au fost

Luând şirurile*-unuia* şi altuia-atribuind
1° Dându-i cugetări, ce'n carte-i nici nu pot ca să existe (*n*)
2° Dă idei lui Schopenhauer, ce [î]n carte-i nici nu sunt*
Prefăcând pe idealistul în abject materialist

(*f*) Inzestrândul-i > Dându-le; (*g*) Ii trimit în > Ii trimite etc; (*h*) Cu cămăşi cu large mânici, cu v'o stranie scufie > D.d.e. fiecăruia un halat > D.d.e.f. ant[eriu]* ~; (*i*) Ci-i trimite în adunare > Ii trimite 'n etc.; (*j*) vorbesc > vorbind; (*k*) Incât înşişi* autorii* > Că ai crede cum că > Că ai crede că paiaţul a.c.t.; (*l*) Spun acestea din p. etc.; (*m*) De vedem acuma m. etc.; *Plusul* — + — *din cele 3 locuri e, poate, un semn de raliere între pasagii*; (*n*) existe *are după aceea pe* e *tăiat din necesitatea de a schiţa rimă.*

*f*1) Aceste 10 strofe, dintre care unele abia schițate iar altele nefinite (cu rimele stinghere), sunt construite pe tiparul, des întrebuințat în această vreme, *ottava rima* și se află în ms.-ul miscellaneu **2261, 157—168**.

Sunt file înguste, longitudinale, dreptunghiulare, de mărimea 21 cm. × 7,5 cm., de bună și solidă hârtie albă, velină, cari, în număr de 50 formau un carnețel de buzunar, comod, confecționat chiar de Eminescu, care a avut, din juneță chiar, această artă (dovadă sms.-ele *Elena* și *Marta*, cf. vol. I) și care trebue să fi fost la origină cusut. Legat dimpreună cu altele, în ms.-ul miscellaneu 2261, Academia l-a desfăcut cu abilitate, adaptându-l la condițiile materiale ale ms.-ului și păstrându-i, în același timp, cu exactitate, ordinea, deci caracterul originar. Cu excepția primelor două păginioare, celelalte au fost dispuse câte trei, mobile la cotor, în succesiunea originară, izbutind să creeze o pagină de mărimea manuscrisului 2261. Pentru mai ușoară verificare, s'a dat fiecărei păginioare un număr aparte, așa că acest submanuscris, longitudinal, de buzunar, figurează cu cele 50 file ale lui, între ff. 148—197, inclusiv. Intâia filă (148), devenită pseudo-copertă, e înnegrită de uzura buzunarului (carnețelul mai poartă o dungă verticală, lungimea lui permițând să fie îndoit) și pare să fie pătată cu câteva picături de cafea neagră. Câteva forme verbale, inversate, cu creion și cerneală, și tremurat, scris dealungul celor două jumătăți ale filei: *O Veronică să te strâng în brațe*. E un scris tremurat, cu creionul, în genul celui ce am semnalat, cu prilejul poeziei *Rugăciunea unui Dac*, în registrul ms. 2306 (cf. acolò, în prezentul volum). Și tot din această vreme, tot cu creion, pe f. 179: *Atât de dulce ești nebuno* — *Că tu ești dragă tuturor* — ceea ce sugerează a fi fost scrise puțin după vizita Veronicăi la București, în toamna lui 1879, când s'ar putea situa, cel mai târziu, și versiunea aceasta a celor 10 strofe. *Cel mai târziu* — deoarece carnețelul acesta de reporter parlamentar va fi fost purtat și înainte de această dată în incinta parlamentului, atâtea din detaliile textului pledând pentru 1878.

Cum am semnalat, în treacăt 1), multiple sunt prezumțiile, după care această versiune va fi fost scrisă chiar în atmosfera încinsă a Parlamentului: frecventarea asiduă a ședințelor, așa cum reiese din cercetarea activității lui ziaristice, tabloul de un crud realism, decalcat după realitate și mai ales carnețelul însuși, cu toate atributele lui, în primul rând scrisul. Quasi-caligrafic în primele două strofe, scrisul devine din ce în ce mai lax, din pricina acelor cozi de smeu răsucite, ce țin loc de cuvinte întregi, și este deci mai dificil de descifrat. Un astfel de scris presupune o stare de spirit, specială și un loc, oarecum impropriu răgazului, încât cu excepția, poate, a întâielor două strofe care sunt singurele, reluate, nu e greșit a socoti versiunea aceasta improvizată în chiar incinta Parlamentului.

Din pricina scrisului, care, cu adevărat, în părțile lui cele mai dificile, constitue pentru cercetător, una din caznele descifrărilor eminesciene, versiunea n'a fost reprodusă decât fragmentar, mai exact, spicuită și uneori cu grave erori de lecțiune, cum se va vedea la locurile respective. Lecțiunea noastră, nesigură în atâtea puncte, a preferat să nu lase locuri albe, dar a indicat cu asteriscuri lecțiunile dubioase. Confruntările ulterioare vor fi, în chipul acesta, credem, înlesnite.

Cum în versiunea aceasta apare, pentru prima oară, pare-se, expresia atât de des folosită de Eminescu: *hidoasa pocitură* (aceea care, în textul definitiv, avea să supere atât de mult pe Panu) un mic istoric se impune, atât pentru stabilirea paternității, cât și pentru înlesnirea datării acestei versiuni însăși. Expresia, se știe, aparține lui Vasile Alecsandri, care tipărea în *Timpul* dela 9 Februarie 1878 2) cunoscuta lui *Epistolă către generalul Florescu*, pe care luptele politice îl ținuseră, tocmai în timpul războiului, departe de armata 3), pe care o organizase:

. . . .

Or cine stă 'n arenă, de tină are parte.
Eu, nedeprins cu tina, mă țiu de ea departe
Ș'aștept să văd sub trăsnet hidoasa pocitură
Care-au sădit în țară invidie și ură 4).

De a doua zi chiar, expresia era anexată și circulația ei nu va cunoaște nicio pauză, dela întâia ei utilizare, în articolul dela 15 Februarie, când răspunzându-se insinuărilor *Românului*, relative la conservatori, se reprodu-

---

1) Perpessicius, *Eminescu în parlament*, în *Preocupări Literare*, VII, 3, Martie 1942.

2) *Timpul*, III, 30, Joi 9 Fevruarie 1878 preceda publicarea poeziei lui Alecsandri (datată ca o adevărată epistolă ce este: *Mircești 4 Ianuarie 1878)* de următoarea notiță redacțională:

București 8/20 Fevruarie.

« A tout seigneur, tout honneur ! ». Cedăm astăzi primul loc, în fruntea ziarului, iubitului nostru poet V. Alexandri; trimițându-i în aceste puține rânduri tributul admirațiunei noastre ne simțim datori tot-o-dată a-i cere iertare dacă pe dânsul, care n'a așteptat și n'avea nevoe ca « *indignarea să-l facă poet* » îl coborîm astăzi la prozaica meserie de prim-bucureștar. *Redacțiunea.*

3) *La Roumanie illustrée*, I, 7, 6 Iunie 1882: « Et lui, le vieux soldat blanchi dans le métier, lui, le créateur de ces jennes héros, il fut tenu à l'écart... La politique est pleine de mystère; aussi nous ne chercherons pas à lever le voile sur des évènements trop récents, pour ne pas être accusé de partialité ».

4) Despre ostracizarea generalului Florescu și invocarea poeziei lui Alecsandri, cf. Titu Maiorescu, *op. cit.*, pag. 62—63, nota.

ceau strofele incriminate, ale poeziei şi până hăt târziu[1]). Mai mult, ea nu displace nici unor spirite mai ponderate, cum ar fi al lui Slavici, carele, în excelentul foileton închinat artei marelui tragedian Rossi scria între altele: « O fiinţă ticăloasă e Richard III. Acest om e slut la faţă. Titva ii este pocită, sprinceana stângă ii e strâmbă; gâtul e scurt; la stânga are o cocoaşă, iară de piciorul drept e şchiop. Aceste daruri fireşti sunt stratul lui de răutate. El vorbeşte din gât. Gesturile îi sunt strîmbe; mişcările îi sunt pânditoare. Intregul om e o hidoasă pocitură » [2]).

Hidoasa pocitură mai apare şi în fragmentul *Ce-ţi spun ei ţie, mamă,* din *g)* 2259,184—185, pe care-l înregistrăm însă la capitolul *Doina,* pentru motive ce se arată acolo.

Odată cu cele 10 strofe, transcriem şi o filă caligrafic copiată, a întâilor două strofe, ce se află în ms.-ul 2260,103.

*f*¹) *2261,157—168*

De patrie, virtute vorbeşte liberalul
De-onoare, castitate 'i este gura plină
Ai crede că 'nainte-ţi tu ai pe genialul
Erou a 'nţelepciunii ş'a patriei lumină
Că propria lui viaţă curată ca cristalul
O pildă-i de caracter şi inimă creştină
N'ai crede că 'nainte un stâlp de cafenele
Defaim' acele vorbe servindu-se de *ele*

Ghebos, urît şi lacom, stegar de craialîcuri
El ziua stă pe oameni de treabă să inculpe
Tovarăşi de beţie [şi] de caraghiozlîcuri
Aprob' a lui cuvinte şi schimele de vulpe
Spre sară, toţi bătrânii* pornesc la craialîcuri
Şi fete de vânzare le strâng atunci de pulpe
Purtând* pe buză miere, e 'n el monetă calpă
Canalie deplină din creştet pân în talpă

---

[1]) Cf. *Timpul,* VI, 125, Joi 11 Iunie 1881: « Despre fostul preşedinte al Camerei, actualul ministru de interne, ţara are o opinie formată de mult. Stigmatizat cu epitetul de « hidoasa pocitură » de către cel mai mare scriitor al României, numit « geniul rău » de către chiar ai săi, acest vlăstar viţios şi... onest al rădăcinilor fanariotice din ţară, e o garanţie îndestul că signatura noului cabinet şi a activităţii lui politice, va fi viţiul şi cinica malonestitate ». — (« ... c'est le Danton de la Roumanie, avec toutes ses qualités et ses vertus contraires » scria, in portretul închinat lui Rosetti, *La Roumanie illustrée,* I, 4, 16 Mai 1882).

[2]) S.[lavici], *Rossi* în *Timpul,* III, 36, Joi 16 Februarie 1878.

*f*¹) 2. De glorie > De-onoare etc.; 6. O pildă-i de virtute şi.... creştină ~; 8. Defaim' aceste vorbe etc.
Intâia redacţie, improvizată, o păginioară mai nainte, a primei strofe, sună :

1—8. De patrie şi lege, morală şi virtute
De-onoare, cas[ti]tate 'i este gura plină
Ai crede că 'nainte-ţi tu ai pe un profesor
Ce lumea o cunoaşte din vârf la rădăcină
Că propria lui viaţă curată ca cristalul (*a*)
O pildă-i de virtute, candoare* şi lumină
N'ai crede că nainte-ţi e-un stâlp de cafenele
Ce-şi bate joc de vorbe servindu*-se de ele.
(*a*) Că viaţa lui privată* curată ca cristalul;

10. El va stà > El ziua stă etc.; 11. Tovarăşi de beţie, de joc şi berbantlîcuri; 13. Iar sara merg cu toţii > Spre sară etc.; 15. De aur îi [e] vorba, în piept monetă calpă.

Intâia redacţie a strofei a doua, o păginioară mai nainte, are numai versurile :

1° Azi el de pe tribună miniştri stă să 'nculpe

2° Ghebos şi plin de patimi şi stâlp de cafenele
El oamenii de treabă azi cată să-i inculpe
Aplause primeşte şi laudă* lichele (*b*)
Cu mulţumire întoarce ~
(*b*) A.p. din > A.p. şi etc.

Dar ce-i în fund acolo, ce vuet și murmură*
De setleva, de mazù, de trag* cartea* pe față (*y*)
Ce lege se discută cu strașnică căldură?
De foc unul l'apucă pe cel lalt de mustață
Un țipăt se aude urît*: Scobeică fură
Cu carte măsluită, tâlharul ne [înhață]*
Și cine[-i] roșcovanul buhav în fundul scenii [?]
— Scobeică, ce'l trimise aci botoșunenii (*z*)

Intr'adevăr vr'o șase în fundul adunării
Stau împrejurul mesei* ca *fii*[i] unei secte
Unu-și scobește nasul cu unghia 'n fundul nării
Din plete-și scoate altul micuțele insecte
Scobeică e tăcutul presdent a discutării
Și tuturor le 'mparte la frunte* mici* proecte
Și ei le țin ascunse în palmă, cată chior...
E importantă legea, de șic... un stosișor

Bătrânul, ras cu totul, cu fața plină, grasă
Treaz* intră*['n] a lui bancă, când ese îmblă strîmb
Ce oare este cauza[?] Discursuri furtunoasă*
I-au amețit gândirea de îmblă [așa strâmb?]
Ba nu, dar până-adoarme se scarpină sub masă
Ridică pantalonul de-asupra de carâmb
Din cismă scoate gâtul puternica butelcă
El îmblă ca pe ouă și șade ca pe spelcă

(*y*) Transcrierea acestei versiuni, f^1), în ediția Mazilu, se încheie cu versurile 17—18, în lecțiunea:

Dar ce-i în fund acolo ce vuet și miros
De usturoi, de varză, de ((.......))

Oricât de aventuroasă și nesigură, descifrarea poate fi încercată totuși, grație, în deosebi, prezenței rimelor.

Pentru explicația termenilor, cf. I.-Aurel Candrea, *Dicționarul enciclopedic « Cartea Românească » :* « SETLEVA sbst. Termen de joc: de şapte ori prima miză... [fr. sept et lever] » — « MAZU, sbst. Suma ce se adaogă la miza dinainte a jocului de cărți... ». — Pentru lămuriri mai desvoltate, cf. dicționarele enciclopedice străine.

Din aceeaşi familie etimologică, și cu titlu de curiozitate, acest crâmpeiu pitoresc din [M. Kogălniceanu], *Filosofia vistului* apud N. Cartojan, *Alăuta Românească* (în *Omagiu lui I. Bianu*, 1927), pag. 136: « Intr'un cuvânt, eu nu cunosc nici o priveliște mai mulțumitoare şi mai plăcută decât privirea a patru oameni cinstiți, şăzând la o masă de joc, cufundați într'o adâncă tăcere, cu o vrednicie de magistrat, cu fața nemişcată, cu o frunte îngreuetă de idei asupra celor patru masle, cu cap cărunțit de ispită, pătrunşi de mărimea trebei lor, ca nişte stoici nesimțitori pentru toate cele ce îi înconjură, aruncând unul după altul cărțile pe masă și cu simetrie privind dinainte lor *levatele* [subl. ns.]. câştigate. Atunci ți se pare ca când ai vide patru filosofi din vremea veche, carii, în a lor înaltă înțălepciune, cumpenesc soarta noroadelor şi gândesc la legi nemuritoare pentru Grecia ».

(*z*) V. Alecsandri à Ion Ghica, [*Corespondență*], ms. 805, III, 78 v., cu scrisoarea din Paris, *8 Janvier 1886*: — « ...Sais tu qui a débarqué à Paris dernièrement? le celèbre Bobeica ! Il a gagné aux cartes trois vagons chargés de cochons et il est venu les manger ici ».

19. C.l.s.d. cu [*indesc.*] c.?; 20. S'aprind toți oratorii > De foc etc.; 22. *De fapt :* C.c.m. tâlharul ne..... ~; 31. Ş.e.l.ţ.a.î.p. cată 'n jos... ~; 32. Int[eresantă] > E importantă legea, de şic... pentru*... un mic* > E.i.l.d.ş......p.* un stos.

33. Colo bătrânul > Bătrânul etc.; 34. Ades își [lasă] capul pe bancă* și ad*[oarme]*; 36. *de fapt :* I-au a.g.d.î.... ~; 37. B.n.,d. până adoarme el caută sub masă; 38. R.p. cam* peste* [al său]* carâmb;

39—40. Din cismă ese gâtul puternicei butelci (*c*)
El îmblă ca pe ouă şi şade ca pe şpelci

(*c*) Ş'atunci se vede gâtul > Din cismă etc.

Dar cine-i ceata asta cu nasuri înroşite
Cu dârele prin barbă, cu feţele nerase
Guri mari şi buhăite, musteţile sborşite
Cu cismele cârpite, cămăşile soioase
Privirile sunt crunte şi feţele 'ncruşite
Cu frunţi mai mici de-un deget, cu cefe roşii groase...
Ei sunt smântâna lumii... Când clopotu auzi-vei
Să ştii că toţi sunt faţă... s'au adunat beţivii.

Acolo prezidentul frizând* o faţă calmă
Că e cam după masă n'ar vre să se cunoască —
Şi cum îi vede astfel pe dragii săi de-avalma
Intoarce: asupra tutor scârboşii ochi de broască
In fund unul* mai* scârnav* îşi suflă nasu 'n palmă
Şi de surtuc o şterge, mahmur* se uită, cască
Berlicoco întinde [a]* mână după clopot
Tăcere pretutindeni, în sală* câte*-un* şopot

Se scoală unul atuncea şi strigă: Cer cuvântul
— L'aveţi » — ce om e-această [*indesc.*] [*ind.*] [*ind.*] [*ind.* | [*ind.*].
O faţă uricioasă* şi peliţa gălbue*
Pe capul lui păr aspru, sborşit şi roş de câne
[ ]
[ ]
[ ]
[ ]

Colo unde urmaşul lui Budha Sakya Muni ¹)
Nazarineanul, dulce, în deal, îşi are casa
Işi poart[']* bătrânul rabbin Berlicoco perciunii
Işi strânge corifeii* şi secta lui hidoasă,
Acolo* fac contorul* comediei* ş'a minciunii
Calomniei*, vânzării*, făţarnică grimasă
Alăturea cu crucea*, cu moaştele din templu
De uri* şi infamie* sunt stâlpi şi [sunt] exemplu

---

42. Cu plete > C. păr vâl[voiu]* > Cu dârele p.b. şi f.n.; 44. Ciubotele cârpite şi > C.c.c., cămăşile etc.; 47. Nu te' > Ei sunt etc.

49. A.p. pândea* cu faţa calmă; 50. Se stăpâneşte bine > Că este după > Că e cam d.m. n'ar vre ca să-l > C.e.c.d.m.n.'a.v., să etc. —; 51. Şi c.î.v.a. iubi[ţii] > Ş.c.î.v.a. pe etc.; 55. Berlicoco [*indesc.*]* de liniştire > Şi 'ntinde > B. întinde etc.

N.B. 52. ...ochi de broască *izolat, răzleţ, şi în ms. 2306, 98 v.:*

Acolo şarlatanul beţiv şi plin de rele
Pândind şi grav* priveşte cu ochii lui de broască

[*Strofa 57—64, dificilă la lectură şi neterminată;* 58. — L'aveţi îi răspunde > — L'aveţi « Domnilor*, Legea, virtutea*, adevărul*; 59. O.f.u.* şi galbenă > O.f.u.*ş. peliţa etc.; 65. Acolo > In dealu 'n care blândul > Colo unde etc.; 66. N.d. şi blând îşi are casa; 67. S'adună francmasonii, şi fiii periciunii; 69. Acolo* represintă* comedia min[ciunii]; 70 C*. pierzării*, f.g.; 73. pentru: tr'o parte cf. *prototypul tru- a genesii* în *Venere şi Madonă* (vol. I, pag. 288).

¹) Cf. *Timpul*, III, 86, Duminică 16 Aprilie 1878, cu foiletonul lui Eminescu: *Paştele*, unde e amintit Buddha Çakya Muni (reprodus în M. Eminescu, *Nuvele*, ed. Şaraga).

Biserica-i tr'o parte, negrită și străveche
Bordel de conștiințe* făcură* ei alături
O Crist, cum nu mai vii cu biciul, cu reteveiul*
Hidoasele ființe* ca cojile* să-i mături
Să pui să se citească molitve 'ndelungate
In curte, 'n tâmple*, trepte* și treceri*, pe de lături
Să iasă negrul spirit, hidoasa pocitură
Ce 'n cap* clocește acolo sămânța lui de ură

Acolo Bulgăroii ~

f^2) 2260,103

De patrie, virtute, vorbește liberalul
De-onoare, castitate 'i este gura plină
Ai crede că 'nainte-ți răsare genialul
Erou a 'nțelepciunii și-a neamului lumină
Că propria lui viață curată ca cristalul
E-o pildă de candoare și inimă creștină
N'ai crede că 'nainte-ți un stâlp de cafenele
. . . aste vorbe servindu-se de ele ~

Ghebos, urît și lacom, stegar de crailîcuri
Acuma stă pe oameni de treabă să-i inculpe
Tovarăși de hoție aprob' a lui nimicuri
Aplaudă cuvântul și schimele de vulpe
Spre sară ei vor merge să facă cabazlîcuri
Actrițele din Orpheu strângându-le de pulpe
Pe buze au virtute și 'n ei monetă calpă
Canalii sunt depline din creștet pân' în talpă

g) Ce-ți spun ei ție, mamă... ce figurează în **2259, 184—185** s'a trecut, din motive de oportunitate, la capitolul *Doina*.

h—i) Textele acestea construite tot pe tiparul *ottava rima* figurează : *h*) în **2261,86—89** și *i*) **2260,1—5**. Scrisul, grafie și cerneală, diferă. Fără să fie sigură, cronologia ar distinge două sau chiar trei date. Ce e sigur este că 2261, 86—89, se situează, ca timp, după versiunea *De patrie, virtute, etc.*, amintită mai sus. E mai închegată și păstrează ecouri din substanța aceea. Am denumit acest text *Un felegos de belfer*, după unul din stihurile subsolului.

Versiunea din 2260,1—5 pare redactată, în urma strofelor *Urechiadei*, ce am reprodus la *Scrisoarea a II-a*, probabil la București.

Tot aici am înregistrat, 2 terține și 2 catrene, figurând în 2289, 22—23, micul carnețel cu sonete *Petri-Notae*, despre care am amintit, cu prilejuri anterioare. Schițate, poate, în vederea unui sonet-concluzie a întregului ciclu, ele sunt scrise cu aceeași cerneală violetă, și cu aceleași caractere, ca și cele împotriva lui Petrino. Sunt, așa dar, cu probabilitate, din 1877, dela Iași. Dacă izbutesc să și realizeze un sonet unitar — iată ce nu putem decide. Cetitorul poate încerca cetind întâi catrenele și apoi terținele.

Le-am trecut în subsol, la locul respectiv al versurilor 1—8 și 57—64.

---

80. Ce seamănă > Ce-a semănat > Ce își clocește acolo sămânța lui d.u.
f^2). 8. *pentru locul vacant, cf. versiunea din* f^1), *așa dar :* Defaimă; 11. Stegari > Tovarăși etc.;
12. Aprob[ă] > Aplaudă etc.; 14. Actrițele din. . .). strângându-le d.p. ~ [Orpheu, *ulterior cu creionul*].

b) *2261,86—89*

O mutră îndrăcită greţoasă de scapeţ...
Ca s'o descrii mai nu ştii condeiul cum să 'ntorci
Galbenă ca lămâia, cu sbârcituri şi creţi
E faţa lui, iar părul băţos ca şi la porci
Ca zărul ochii fără scânteia vr'unei vieţi
Dintr'un ţigan ş'o greacă s'alese acest corciu
Dar de... şi el om mare. Când ţara-i la pericol
Ii trebue s'o scape un inginer agricol.

Când îi priveşti la mutra cea de venin şi gură
La nasul ca şi târşul, la gura nespălată
Nu 'ntrebi de ce vorbeşte, gesticulă, înjură
Ci 'ntrebi adânc în cuget: se piaptănă vr'o dată
Sau poate că în păru-i el face agricultură
Neavând altă moşie în ţara asta toată
Astfel şi-aduce averea pe-altarul ţării sale
Şi'n schimb cu-acea prăsilă din păr... el ia... parale

Cum? acest mare spirit... Demostene şi Cato (x)
Sunt la un loc într'însul. Prieteni n'are dar?

---

2. C. s'o d.m.n.ş. cuvântul cum etc.; 5. Şi spălăciţi sunt ochii, ca zărul > Ca zărul etc.; 9. *de fapt:* mutră; 14. Neavând altă avere în ţ. etc.

Inainte de a se închega în strofă, tema e schiţată în crâmpee de versuri; apoi începutul e reluat de două ori, precum urmează:

acum cotei şi javre ~
La sunetu-i dau busta în moara de palavre

Un felegos de belfer va fonfăni la fleacuri

o parte-a ţării de mintea lui atârnă ~
Pletosul acel buget, vestitul *Calcă 'n scârnă.*

ţara fiind l-aşa pericol
Ii trebue s'o scape... un inginer agricol.

1° Băţos îi este părul şi galben e obrazul
Băţos îi este părul şi galben la obraz
O mutră îndrăcită, greţoasă de scapeţ
Turtit îi este nasul ~
Teşit îi este nasul ~
Târşit îi este nasul în sus ~

2° Mai iată încă unul puind ţara la cale...
O mutră îndrăcită, greţoasă de scapeţ
Băţos şi plavăn părul ca cel din badanale (*a*)
Cu ochii cei ca zărul ~ (*b*)

(*a*) Băţos îi este părul şi gălben e
obrazul > B.î.e.p. şi galben la obraz;
(*b*) Cu maţele pestriţe şi ochiul ~

(x) Kogălniceanu despre Lascar Catargi: « Apoi numai d-sa este Caton şi Brutus, numai d-sa este Cincinnatus?». (*Desbateri parlamentare* în *Monitorul Oficial*, 12/24 Dec. 1879, pag. 7836).

17. C. ?a.m.s.... Cato şi Demosten[e]; 18. Unind > Intr'un... nu are vre un prieten doar ~ > I....n.a. vre un p. dar?;

De-a patriei iubire averea şi-a lăsat-o
Ş'aci de cheltuială el n'are 'n buzunar
O inimă frumoasă c'a lui au n'a aflat-o?
Ba, e vataf de curte la un crâşmar bulgar
Care în Iaşi în Podul Calicilor o stare
Făcù, turnând holercă în păhărelul mare

Ca mâni poimâni ministru... ajunge-va departe
Căci toate cu ochiu ager el ştie să pătrunză
Cam mărginit ce-i dreptul şi nici nu ştie carte
Dar geniul dintr'însul nu-l lasă să s'ascunză.
L'atrag chiar a coroanei dulci străluciri deşarte
La noi ajungi or unde, tăind cânilor frunze
Mai ştii din mare vremea ce-o scoate din năvod?
De ce să nu ajungă ş'o cioară Voevod?

Un prezident mai bine... al unei mari republici
Al unui popol liber întâiul cetăţean
Să bage şi să scoată funcţionarii publici
Tot mutre aşa leite de grec şi [de] ţigan
El e modest, dar totuşi se poate să-l înduplici
Să-şi schimbe plugul aspru* cu-asemenea... ciolan
Să lese pe Mecena, bulgarul cu ocaua
Şi să se 'mbrace 'n togă şi 'n purpură... licheaua

i) 2260, 1—5

Să cânte pe eroii puternici şi viteji
Aveau odată 'n lume ce căuta* rapsozii
Eroii cei de astăzi ei nu ne dau prilej
Urmâ la vremi de aur greoiul veac al prozii
Nu vrednici ca odată, ci repede 'n vârtej
Şi mişcă 'n scena lumii ghiduşii şi Irozii
De-aceea, dulce muză, petreci la munte 'n crânguri
Căci pentru a-i descrie ne* trebui să fim singuri.

19—21. Un spirit aşa mare nu află un Mecen?
Să-i dea de cheltuială şi lui în buzunar (*a*)
Ba, să vedeţi el este... prieten sau mai bine

(*a*) Să-i împle > Să-i dea de c. etc.

22. El e vataf de c. etc.; 23. C.î.I.î.P.C. cu stare; 25. C.m.p.m.... astfel ajung departe.
29. Astfel chiar lângă Vodă la Curte > L'atrag chiar a coroanei etc.; *ulterior, în locul lui* a: poate; *va fi şters din eroare, pe* a *în loc de* chiar? *Să fi intenţionat* L'atrag poate-a coroanei etc.?; 31. Ce > Mai ştii ce ascunde al vremei > *de fapt, explicabilă contaminare*. M.ş. din mare vremei *(sic)* ce-o scoate etc.; 38. Pe urmăru-i gigantic să ia a[ceast]ă > Să poarte > Să > Ca să primească > Pe acest mare Cato, să vad' acest ciolan > Să-şi părăsească plugul > Să-şi schimbe plugul harnic cu-asemenea... ciolan; 40. Iar > Şi să-şi îmbrace > Şi să se 'mbrace 'n togă etc.

i). — 1. S.c.p.e. cu inimă [vitează]; 2. Possibili era 'n lume > Aveau odată etc.

Nu lyra visătoare, nici dulcele tău flaut
Ci surle și țimbale, bătaia 'n tact a dobii
Acestea sunt organe eroii să mi-i laud
Ușor e acestora deschis să dai cu bobii
In cronice bătrâne eroi[i] nu îi caut
Nu voiu să pun pe Stefan și eu la gura sobii
Nu cerul i-a menitu-i nici stelele în zodii
Copiii reci și cinici ai comicei tragodii

Rămâe 'n noapte sfântă în umbră Basarabii
Din dulce neclintire, o pană, să nu-i clatini
Incepători de vremuri, purtând viteze sabii
Și tu, Bogdane Dragoș, voi marilor Mușatini
Eu astăzi am a face [cu] sângele Barabii
Cu călcători de lege și vânzători de datini
Căci graiul blând din cronici, frumos ca al lui Nestor
Ajung[e] mai ca sfara zaluzilor acestor

De mult în dulce noapte eroi vă adumbriseți
Și nu vă atinsese canalia cenușa
Și azi când ăstor fameni și voi le' trebuiseți
Ei sfintele morminte le turbură acușa
Ș'in limbă păsărească drapând pe letopiseț
Istorici se gerează, cu voi împlându-și gușa
Cu voi, ce lor asupra privind cel mult ironici
I-ați sudui... De-aceea dormiți în colb de cronici

Presentul nu e mare, nu-mi dă ce o să-i cer?
La Sybaris nu-s oameni în capiștea spoielii
Au beiul dela Samos nu e un giuvaër
Cu frate-său, crescutul sub poalele Fanelii,

---

10. *sau* surla, țimbala *ca la Botez?;* 11. Aceasta mi se cere, eroii mei să-i laud; 12. Ușor le pun > U. e acestora etc.; 20. Tu Dragoș > Și tu etc.; 22. Cu vânzători de lege și vânzători de datini.

2289,22

1—6. Posibili vor fi fost cândva rapsozii (*a*)
Eroii vechi puteai ușor să lauzi
Dar astăzi vai e veacul greu al prozii (*b*)

Eroii? să nu-i vezi, de ei să n'auzi (*c*)
Sunt măscărici și joacă ca Irozii
Ei nu vor slavă, cer numai s'aplauzi (*d*)

(*a*)—(*b*) Odat' erau possibili și Rapsozii
Erau eroi în lume ca să-i cânte
Luându-și* ~ [*sau:* Ivindu-și*]
(*c*) Eroii noștri? Chiar de ei să n'auzi;
(*d*) E.n.v.s., vor n. etc.

25. D.m.î. dulce umbră e.v.a.; 26. Și nimeni n'atinsese cenușa voastră sfîntă; 29. In limbă păsărească vorbesc din letopiseț.

Acesta ce vânduse bilete până ieri
Pentru-a sa adorată în uşa cafenelii
E[l] legi dă şi aruncă retoricele-i suliţi
In capiştea cea plină de saltimbanci de uliţi.

N'avem în vremea noastră destui feciori de lele
De oameni mari mulţime privind ori încotrō?
Pe mlaştina comună nu strălucesc ca stele
Eroii ce îi caut sclipind cât de colo
Priviţi numai la grecul, cel învechit [în] rele,
La ochii lui [de] broască, la rebb Berlicocō
Venin el are 'n suflet şi şiretlic în hârcă
Un puiu de grec făţarnic cu sânge de năpârcă

Sau nu e o podoabă a vremilor de azi
Acel ce şapte nume î[şi] puse, de când este?
Membru de academii şi preà-cinstit obraz
Ţiind surori v'o două sărmanul de neveste
De ce el să se piardă pe-al vremilor talaz
De dânsul să nu dee cronistul vre o veste
Căci cine oare este să poată sta pereche
Cu-al geniilor geniu, cu Popovici-Ureche?

Avanti! fora! dară mânjite obrazare
Segnori jucaţi spre gaudiu cum aţi deprins, pe funii
Voi singuri măiestria o ştiţi cea foarte rară
Representaţi cu toţii comedia minciunii
De trei ori zece ani-s că proştii v'admirară
Şi ce vă pasă oare dacă vă scuipă unii
Să luminez aceste cinstite mult obraze
Mă dù, cu sbor puternic la Sybaris Pegaze

---

39. In Sybaris el astăzi > E dătător de lege, în sfat el frânge suliţi; 45. P.n.l. grecul, moştean de fapte rele; 46. Cu ochii l.[d.] b. etc.; 50. Ce şapte nume-şi puse, de când în lume este?; 52. Ce ţine > Ţiind surori etc.; 55. Căci cine oare 'n lume putut-au stà pereche; 57. A.! f.! dară [voi] moarte* obrazare.

2289, 23

57—62. Avanti! fora! şir de măşti de ceară (*a*)
Segnori jucaţi cum aţi deprins pe funii
In galerii se 'nghesuesc nebunii
Şi după foc o să vă cheme afară (*b*)

Representaţi comedia minciunii
Cum voi o ştiţi cu măiestrie rară (*c*)
De-atâtea ori cu sgomot v'admirară
Şi ce vă pasă de vă scuipă unii

(*a*) A.! f.! şir de măşti urîte; (*b*) *în Ed. Mazilu:* Şi după joc etc. — *poate că sensul cere:* joc; *de scris însă e scris:* foc; (*c*) Ce voi o ştiţi c.m.r.

Versiuni autonome. —A. Intâia versiune închegată, scrisă cu creionul, cu o grafie cursivă, figurează în ms.-ul **2276^{I}, 103—107**, cuprinde numai visul lui Osman, şi a fost semnalată pentru prima oară de Ion Scurtu în cuvintele: « fragment variantă în partea care cuprinde visul lui Baiazid, în altă redactare, cu totul deosebită » [1].

In marele studiu din 1903, închinat personalităţii lui Eminescu, primă cercetare serioasă a operei poetului şi care, cu toate rezervele întreţesute, răscumpără din plin facilitatea articolului din 1875, publicat în *Revista Contemporană* sub pseudonimul Gr. Gellianu — Anghel Demetriescu, indică cel dintâiu, pare-se, sorgintea visului dela începutul poemului şi « care nu este altceva decât o parafrazare în versuri a textului lui Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, vol. I, cart. II, pag. 65 sqq. Ed. din 1834». Toate elementele de pitoresc şi decor ale textului împrumutat sunt, în ochii criticului ce nu-şi poate ieşi din umbra aerului său doctoral, numiri « enigmatice, ca şi cum poetul ar voi să deştepte nu înţelegerea, ci stupoarea noastră». Şi după ce traduce pasagiul [2] respectiv din Hammer, Anghel Demetriescu stărue asupra « anacronismelor» în informaţia istorică a lui Eminescu, fără ca el însuşi, cum se va vedea, să fie scutit de uncle.

Identificând la rându-i, şi fără să aibă cunoştinţă de studiul lui Anghel Demetriescu, drept izvor al primei părţi din *Scrisoarea a III-a* acelaşi pasagiu din istoria imperiului otoman de Iosef von Hammer, Ion Grămadă scria în studiul său din 1914 următoarele, în legătură cu referinţa lui Scurtu: « Probabil că fragmentele din Ms. Ac. Rom. 2276, ff. 103—105, care conţin *visul lui Baiazid* [*şi în notă :* « De fapt este al lui Osman, întemeietorul imperiului turcesc »], în altă redactare cu totul deosebită, se apropie şi mai mult de originalul povestii» [3]. Supoziţie întemeiată, după cum se poate vedea din confruntarea versiunii A. cu fragmentul respectiv, reprodus, în notă, după traducerea lui Anghel Demetriescu.

In legătură cu datarea acestei versiuni [4] şi deci cu timpul când a fost tălmăcit textul lui Hammer, se pot aduce următoarele preciziuni. Exemplarul primului tom din Eudoxiu Cavaler de Hurmuzaki, *Fragmente din Istoria Românilor*, I, Bucureşti, 1879, aflător în Biblioteca Academiei Române sub cota II, 141.977, poartă pe foaia de titlu cu creionul, în parenteze drepte, însemnarea: [Traducere de M. Eminescu]. Fişa respectivă din Noul Catalog notează: « vol. I (trad. de Eminescu ?), II şi III, de I. Slavici». Numele lui Slavici figurează, într'adevăr, pe volumele II şi III în timp ce volumul I nu poartă tipărit, niciun nume de traducător.

Amintirile lui Slavici aduc însă o precizare mai categorică. E vorba de un început de boală, a lui Eminescu (« i se umpluseră fluerele picioarelor de nişte bube urîte, care se întindeau») şi de un răgaz de odihnă, prescris de d-rul Kremnitz, pe care poetul îl obţine prin intervenţia prietenilor săi: « A rămas deci, scrie Slavici, ca el să plece la ţară, şi răposatul Nicolae Mandrea i-a făcut rost să stea un timp oarecare la Moşia Floreşti din valea Gilortului, unde avea şi aer curat şi apă bună. Pentru ca să nu stea de pomană *(sic)*, ceea ce el n'ar fi primit, comisiunea însărcinată cu publicarea documentelor Hurmuzaki i-a dat în urma stăruinţelor lui Teodor Rosetti un onorar de câteva mii de lei pentru traducerea în româneşte a unui volum din *Fragmente*. A rămas însă, ca aceasta să fie singura carte, pe care o ia cu dânsul, — căci cărţile pe care le cetia erau duşmanii lui» [5]. Şederea la Floreşti i-a fost binevenită, ceea ce se poate vedea atât din Slavici, care-l vizitează peste câteva săptămâni şi-l află « sănătos tun şi în voie bună», cât şi din ciorna unei scrisori, aflătoare în ms.-ul 2262,89 [6], şi al căreia ton de bună dispoziţie e remarcabil.

După ce înştiinţează pe corespondentul său, care poate fi ori Titu Maiorescu ori, mai curând, altcineva însă tot din cercul Junimei (« salutări multe pentru boeri şi pentru Doamne»), că a aflat chiar dela D. Mandrea, de suma de o mie lei noi ce i s'au pus la dispoziţie, ca să viziteze ţara Oltului şi după ce se arată încântat de « îngăduirea unui colţ de pădure», care-i dă « toane bune şi sănătate», cere să i se trimită o sută de franci « spre ilustrarea existenţei cu oarecari călătorii la Turnu-Severin şi prin împrejurimi». Işi dă şi adresa: « M. Eminescu, com. *Floreşti*, plasa Jiul de Sus, judeţul Dolj, staţia telegrafo-poştală *Filiaşi*».

---

[1] M. Eminescu, *Poezii*, ed. Ion Scurtu, 1908, pag. 270.

[2] Anghel Demetriescu, *Mihail Eminescu*, în *Opere*, 1937, ed. Ovidiu Papadima, pag. 262—263, pasagiu, pe care-l aşezăm câteva pagini mai departe, în subsolul versiunii A.

[3] Dr. I. Grămadă, *Mihail Eminescu*, (Contribuţii la studiul vieţii şi operei sale), Heidelberg, 1914, pag. 31.

[4] După d-l Mazilu, (ediţia sa, pag. 342) ea trebue datată: « după 1879... şi chiar după ziua de 1 Ianuarie 1880» pentrucă alte însemnări cu creionul vorbesc de o versiune a poeziei *O, mamă*, subdatată 1 Ianuarie 1880, iar altele despre *Noaptea furtunoasă* de Caragiale, publicată în 1879 în *Convorbiri* — dar fără să convingă, căci filele sunt depărtate şi manuscrisul, cum s'a mai văzut, unul miscellaneu.

[5] Ioan Slavici, *Amintiri*, « Cultura Naţională», 1924, pag. 125.

[6] Reprodusă în I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, IV, 1933, pag. 152—153. D-l I. E. Torouţiu presumă, ca dată, 1882. Ea este, cum se poate vedea din informaţiile aici aduse, anterioară cu 4 ani.

Cum informațiile lui Slavici concordă, în cele mai multe detalii, cu cele din ciorna de epistolă amintită, este de sine înțeles că și referințele despre traducerea unui volum din *Fragmentele* Hurmuzaki [1]) au toate temeiurile să fie adevărate. Când se vor fi petrecut însă toate acestea? Intâiul volum al ediției germane din *Fragmente zur Geschichte der Rumanen* apare la București în 1878. Prefața semnată de Demetrius A. Sturdza poartă data: *Bucarest, den 31 December 1877*. Cum prefața e numerotată cu cifre romane, înseamnă că a fost redactată și legată în minutul din urmă, când tiparul volumului, numerotat arab, era terminat. Ceea ce înseamnă că volumul trebue să fi apărut în primele luni ale lui 1878. Traducerea românească a întâiului volum, începe cu aceeași prefață a lui Dimitrie A. Sturdza, subdatată *București, Maiu 1879*, și numerotată tot cu cifre romane, ceeace înseamnă că volumul era tradus, ba chiar tipărit la data prefeței și că va fi apărut pe piață cel mult într'o lună, două. Socotind, acum, răstimpul luat de tălmăcirea fie și numai a unei părți, căci o cercetare superficială lasă impresia că sunt, aici, două condeie, de bună seamă și al lui Slavici, traducătorul următoarelor două volume și secretar al comisiunii speciale însărcinată de Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice cu tipărirea marei colecții Hurmuzachi — socotind, deci, și acest răstimp, suntem îndemnați a crede că evenimentele de care se vorbește mai sus, atât în amintirile lui Slavici, cât și în scrisoarea lui Eminescu, se situează mai curând în vara și toamna lui 1878. Cercetarea colecției *Timpului* ar putea răspunde într'un fel acestei întrebări. Activitatea ziaristică a lui Eminescu prezintă din când în când lacune, mai mari sau mai mici, în raport cu lungimea concediului sau absenței pasagere din București. In astfel de cazuri, gazeta se resimte. Ii lipsește strălucirea aceea, de gândire și expresie, proprii articolelor lui Eminescu. O astfel de perioadă poate fi lesne identificată pentru lunile Iunie și parte din Iulie 1878, când Eminescu se afla la Florești. Să mai adăogăm, că tot în răstimpul acesta, foiletonul gazetei e prins de mari extrase din Anton Pann, că se tipăresc, la răstimpuri, capitole din acel ciclu de articole *Bucovina și Basarabia*, la care va fi colaborat și Slavici și care este, în realitate, o dare de seamă a documentelor vol. VII Hurmuzachi, colecția mare, (1876), că unele articole, precum cel din 17 Iunie, despre Macedoromâni, pare aproape sigur de Eminescu — dovezi cu alte cuvinte, că redactorul nu se rupsese cu totul de ziar, căruia avea grija să-i trimeată materie.

Dar dacă toate cele, până aci, expuse sunt de categoria presumțiilor, sugestive fără doar și poate dar presumții, manuscrisele aduc proba hotărîtoare. In ms.-ul 2257,413 se află un crâmpeiu de traducere, frumos caligrafiat, pe hârtie albăstrie, cu striații fine în filigran și cu marca *Fiume*, pasaj ce figurează în *Fragmente I*, la pag. 259. E scris ca de tipar, cu unele corecturi, de cari s'a ținut seama la cules, iar altele depășite în ultimul șpalt, ce lipsește. Face parte din paragraful: « Alianță cu Sârbii împrotiva Turcilor » și anume dela rândul în care e vorba de « bătălia hotărîtoare » ce se da la 1389 pe Câmpul Mierlei, sau Kossowa, « cum îi zic Ungurii » și în care căzu « inimosul Sultan Murad I » iar « în partea aliaților însuși Lazăr eroul ». După care urmează:

« Pericolul pentru micile țări dușmănite, așa dară și pentru Valachia, deveni cu atât mai mare cu cât în urma unui tată, vrednic în lupte, veni în scaunul împărăției osmane un fiu cu mult mai îndrăzneț, mai poftitor de cuceriri, Baiazid I Ilderim (Fulgerul) care căuta să-și întoarcă în fapte mânia ce-o avea asupra luptătorilor conjurați dela Kossowa și lua tot odată cu puterea toate părțile de loc, câte constituiau odinioară împărăția bizantină ».

Rămâne, acum, de văzut dacă între traducerea din Hurmuzachi și versiunea aceasta A., a visului lui Osman s'ar putea stabili vreo legătură. Fără să poată fi vorba de certitudine (căci cine ar putea garanta că Hammer nu-i era cunoscut poetului, mai dinainte?), sunt oarecari prezumții după care Eminescu va fi fost îndrumat, cel puțin de data asta, la Hammer, prin Hurmuzachi.

Hammer și *Geschichte des osmanisches Reiches*, Pest, 1827, sunt citați în volumul prim al *Fragmentelor* ediția germană, pag. 215, cu prilejul jurământului de vasalitate, ce Mircea face lui Baiazid în 1391. (In ediția românească la pag. 263). Urmează după aceea povestirea evenimentelor și coaliția creștinilor, culminând cu bătălia dela Nicopole. Traducerea acestor pagini este, neîndoios, remarcabilă. Cetitorul care ar voi să surprindă câteva din particularitățile stilistice ale lui Eminescu să cetească, d. p. fie la pag. 200, un incident dintr'o luptă a despotului Mihail, fie la pag. 211—213 despre « resimțirile morale și intelectuale ale supremației byzantine la Bulgari și la Români » și de sigur cele ce privesc pe Mircea și lupta dela Nicopole, pag. 268 sqq. Infățișând tăria celor două oști, a lui Sigismund și a lui Baiazid, textul adaogă că în curând « se făcu precumpănire, nu mare, în partea Osmanilor prin adaosul de trupe sârbești și bosniace, în temeiul cărora îndrăznețul Sultan, simțindu-se mare în puterea sa, se fălea, *că de pe pristolul bisericei Sf. Petru din Roma își va pune sirepul* să mănânce ovăz » (pag. 270). In legătură cu imagina aceasta, Anghel Demetriescu scrisese, oarecum prezumpțios: « Tot așa de puțin iertat era lui Eminescu să facă greşala de a atribui lui Baiazid Ilderim cuvintele că va da calului său ovăz pe pristolul S-tului Petru, când ele sunt ale lui Mahomed II. O asemenea idee era imposibilă înainte de cucerirea Constantinopolului... »[1]. Adevărul este, totuşi, că eroarea, presupunând că ar fi, se află (şi lucrul interesează cu atât mai mult, în speţă), la Hammer[2]. A stărui în astfel de anacronisme, e tot una cu a spune că visul n'a putut fi nici al lui Baiazid, nici al lui Osman, de vreme ce Leunclavius povesteşte acelaşi vis, pe seama lui Ertogrul, tatăl lui Osman *(Accidit aliquando, ut fessus Ertucules interdiu semet ad quietem componeret etc.)*[3].

---

[1]) O mărturie în plus în I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, III, pag. 171—172, dintr'o scrisoare pe care Maiorescu o trimite lui Slavici, la Sibiu, la 21 Decemvrie 1884. E vorba acolo de o carte despre cultura viței, proprietatea Regelui, și care s'ar fi rătăcit. Roagă pe Slavici să o caute sau să-i dea vreo indicație. « Cam în ce an ai văzut-o la mine? Nu vom fi dat-o cumva împreună la vreunul din cunoscuții noștri să o traducă? » Și mai departe: « Să o fi dat noi lui Eminescu spre traducere? Nu e probabil, că el avea pe Hurmuzachi de tradus ».

A. 2276^{I}, *103—107*

Adormit-a în Adana lângă verdele platan
Pribegitul fiu de rege şi nemernicul Osman
Lângă el alături doarme un derviş Edebali
De şi e sărac dervişul tot îi poate dărui
Lui Osman un dar pe care nu l'ar da pe nici un bun
Este fiica lui cea dulce ca şi luna — Malchatun
Şi de şi astfel cum doarme, ochii trupului s'a 'nchis
Ochii sufletului însă au văzut un falnic vis
Lumea câtu-i de întinsă ce frumos se desvăli
Iar din pieptul cel puternic şeihului Edebali
Luna plină se înnalţă, se ridică sus în ceriu
Pe Osman de-asupra vine, pe-a lui piept plin de dureri
Ea încet încet se lasă, se cufundă 'n a lui piept
De visa atât de dulce par'că ar fi fost deştept
Tot noianul de durere şi tot dorul lui nebun
Oare luna cea duioasă-i, oare-i dulcea Malchatun?
Şi în visul lui ferice se întreba aşa de 'ncet:
Pe pământ mai sunt eu oare ori în raiu la Mahomet?

---

[1] Anghel Demetriescu, *op. cit.*, pag. 265.

[2] Semnalat şi în I. Grămadă, *op. cit.*, pag. 34. — Dintr'o epocă târzie, cu puţin înaintea îmbolnăvirii, în pagini de febrile însemnări xenomane: « Luarea Ţarigradului şi Moreei prin trădare (Hammer şi isvoare turceşti) » (Ms. 2257,429).

[3] Ioannes Leunclavius, *Annales Sultanorum Othmanidarum*, Francofurti, 1588, pg. 3—4.

A. — 1—2 *Lecţiune Botez & Mazilu:* dulcele *pentru* verdele şi nevresnicul *pentru* nemernicul (*Pentru sensul celui de-al doilea* cf. Dicţionarele.).

3. Adebabi > Edelali; 4. Căci bogatul şi săracul pot alăturea dormi > Căci dervişul > De şi e sărac etc.; 9. Căci > Lumea etc.; 14. Şi visa etc. [De, *etaj, ulterior, creion roşu la revizie*]; 18. ...sîn > raiu. *Versurile 14—18 însemnate, marginal, cu creionul roşu.*

Hammer, *Visul lui Osman* (trad. Anghel Demetriescu):

Osman, întemeietorul dinastiei osmanice şi fiul lui Ortogrul, iubea pe frumoasa Malchatun, fata piosului şi învăţatului Şeic Edebali, care, după ce-şi terminase în Syria studiul legii se aşezase la Itburuni, un sat din apropierea oraşului Eskişer (vechiul Dorylaeum). Osman vizita adesea pe Edebali, şi văzând într'o seară pe fata lui, frumoasa Malchatun, se aprinse de dragoste pentru ea şi o ceru de soţie; însă Şeicul îi refuză cererea, pentrucă nu credea în statornicia amorului tânărului Osman şi nici pe fiica sa vrednică de a fi soţia unui principe.

Intr'o seară, pe când Osman se culcase în casa lui Edebali, unde fusese primit ca oaspete, plin de răbdare, care, după proverbul Arabului, este cheia izbânzii, şi plin de gânduri privitoare la obiectul amorului său, prin care el, tăcând şi supunându-se la privaţiuni, a meritat mai mai martiriul,—i se arătă din lumea ascunsă dinaintea ochiului adormit înafară dar deschis înăuntru, următorul vis: El se vedea pe sine şi pe Şeic gasda sa, întins. Din pieptul lui Edebali, se ridică lună nouă şi plecându-se spre Osman ca lună plină, se ascunse şi se cufundă în pieptul lui. Atunci răsări din coapsele lui un arbore şi crescu în frumuseţe şi tărie mai mare şi mai mare şi-şi întinse ramurile şi crăcile din ce în ce mai departe, şi mai departe, acoperind cu umbra-i ţările şi mările până la extremul

O simțire dureroasă îl sfărâmă și-l aprinde
Căci de coastele-i el simte un copac că i se prinde
Inrădăcinat în pieptu-i tot mai mare și mai mare
A lui ramuri lungi întinde peste țări și peste mare
Pân la marginele zărei el umbrește lumea toată
Și pământu 'ntreg în umbra-i împăratului* s'arată
Sub acel copac puternic vede lanțuri lungi de munți
Răsăritul cu Caucazul și cu vârfii lui cărunți
Inspre miază noapte Taurul, Atlasul spre miază-zi
Spre apusu 'ntins și mare el Balcanul îl zări
Patru rîuri cu putere curg în umbra lui cea verde
Nilul galbăn ce isvorul în pustiuri și le pierde
Este Tigrisul, Eufratul, apoi Dunărea bătrână
Ce de mii de [ani în] valuri a ei ape și le mână
Astfel în culcușul* umbrei* vede vasele pe rîuri
Vede flotele pe mare, vede turmele*'n pustiuri
[Vede] grâiele pe plaiuri, vede codri mari pe munte
[ ]
Iar prin văi vede orașe cu biserici și giamii
Piramide, obeliscuri, minarete, galerii
De asupra tuturora chipul sfintei semilune
Ș'auzea în somn miamii cum chemau la rugăciune.
O furtună se pornește, iar copacul uriaș
Cu-a lui mii de mii de frunze scuturându-se trufaș
A lor vârfuri ascuțite le îndreaptă 'nspre o parte...
Acolo e Roma nouă ce lucește de departe.

---

20. Căci din coaste > C. de coastele-i etc; 21. Rădăcină prinde 'n pieptu-i —> Inrădăcinat etc.; 30. *acord defect :* ce isvorul... și le pierde; 35. Pe câmpie > [Vede] grâiele, pe plaiuri, vede codri mari pe dealuri; 36. ***rimele stinghere :*** dealuri, ***apoi*** munte ***din v. 35 arată că s'ar fi cuvenit un vers pereche; lapsus firesc***; 38. Strălucind din depărtare, vede sate* mii de mii > Piramide etc.

39. De asupra fiecărei semiluna strălucind; 40. strig[au] > chemau; 41. Dar de-odată o furtună se pornește > O furtună etc.

orizont al ținuturilor pământului. Sub umbra lui se ridicau munți ca Atlasul și Caucasul, Taurus și Haemus, întocmai ca patru stâlpi ai unui umbrar nesfârșit; din rădăcinile acestui arbore paradisiac isvorau patru râuri: Tigrul, Eufratul, Nilul și Istrul. Corăbii acopereau râurile și flota mările, sămănături câmpurile și păduri munții. Din munți țâșneau isvoare roditoare și udau trandafirii și chiparoșii paradisiacelor livezi și dumbrave. Din văi se înălțau orașe cu domuri și cupole, cu piramide și obeliscuri falnice, cu columne și turnuri, de pe vârful cărora strălucea semiluna, din ale căror galerii răsuna glas de rugăciuni în concertul privighetorilor cu mii de voci și al papagalilor cu mii de colori, cari cântau și murmurau sub răcorosul umbrar, ale cărui frunze erau în formă de săbii.

Acum se ridică un vânt cotropitor și plecă vârful lor spre orașe și mai cu seamă spre orașul împărătesc al lui Constantin, care, la împreunarea a două mări și a două continente, prins ca un diamant între două safiruri și două smaragde, formează nestimata inelului domniei ce cuprindea pământul. Osman voia tocmai să apuce inelul când se deșteptă. Interpretarea visului, ca semn al domniei universale a unei dinastii ieșite din coastele lui Edebali și ale lui Osman, înlătură toate piedicele ce se împotriveau la căsătoria lui cu frumoasa Malchatun, representată prin lună plină».

Cu creionul roz, pentru a fi încorporate poemului, mai jos : Eschişer — Itburuni, Eschişer, *ce figurează în Hammer.*
Pe fila următoare (106), cu acelaşi creion roz :

Căci din Noi făcum cetate şi din pieptul nostru zid
Că nimic nu s'o alege de-a ta slavă Baiazid
~ şi se uită vultureşte
Iară aripa* uriaşă* de asupra-i parcă creşte

Pe fila următoare (107), cu creionul negru, un început de redacţie nouă:

La un preot din Adana pribegit în Eschişer
Poposi Osman Sultanul, ca un oaspe ~

şi mai jos, stinghere versuri din Mai am un singur dor, *poate:*

De cum răsar în cer
Să-mi fie prieteni

B. Această versiune cuprinde numai întâia parte a *Scrisorii,* inclusiv răvaşul fiului de Domn şi se află în ms.-ul miscellaneu **2260, 83—96+263.** Sunt, aşa dar, 14 file succesive, numerotate chiar de Eminescu dela 1—14 şi continuate în fila 263, numerotată şi ea a 15-a, şi legată, din eroare, răzleţ de restul poemului. De altminteri fila 263 recte a 15-a) de o hârtie şi un scris aidoma cu fila 96 (recte a 14-a) continuă şi sfârşeşte răvaşul fiului de Domn — ceea ce răspunde şi soluţionează neliniştile unora dintre editori cu privire la acest crâmpeiu de răvaş...

Despre această versiune, Botez socoteşte că ar fi fost scrisă « probabil, pe vremea când Eminescu era revizor şcolar, căci în acest caet, patru file mai departe, la foaia 100, se găseşte o notiţă relativ la şcoala primară din cotuna Hermeziu ». Acea notiţă există, în adevăr, numai că între ea şi filele *Scrisorii a III-a* nu e nicio legătură, cu toate că le desparte 4 file numai. De altminteri scrisul, cerneala, poziţia însemnării (în realitate figurează pe verso-ul filei 100 şi răsturnată) arată că hârtia cu însemnarea, veche de 3—4 ani, a fost utilizată la Bucureşti, pentru un crâmpeiu de 16 versuri din *Scrisoarea I-a* (geneza): *In sine împăcată domnea a nopţii pace* etc., utilizat în versiunea bucureşteană a *Gemenilor* (mai corect: *Sarmis,* 2260, 222 sqq.)

De fapt, versiunea B. e o versiune de Bucureşti, din 1880, pleacă dela versiunea A., pe care o urmează credincios şi va fi urmată de aproape de versiunea următoare C.

Textul a suferit numeroase îndreptări, aplicaţii şi tăieturi, ce ridică oarecari dificultăţi în calea transcrierii, dificultăţi, însă, pe care le călăuzeşte şi rezolvă, în bună parte, tiparul următor, al versiunii C. Pentru unele dificultăţi trimitem la facsimilul filei 86, reprodus în vol. I, al acestei ediţii pag. 143.

Transcrierea noastră a urmărit să reconstitue, în subsol, întreg procesul eliminărilor, aşa dar însuşi conturul şi fiziologia acestei versiuni. Unele aplicaţii cu creionul, târzii, aparţinând ca timp versiunii următoare, nu s'au încorporat aici, dar au fost menţionate.

Pentru răvaşul fiului de Domn, ce întâia oară apare încorporat, aici, lămuririle se grupează în versiunea următoare C. El figurează, în primă variantă, într'un ciclu de poezii şi motive populare, în **2262,86** de unde au fost transcrise caligrafic în compactul ms. de Bucureşti, **2276**^{I}**, f. 15.**

Pentru lecţiunea Asabi (corectă, în loc de Arabi), transmisă şi lui C. vezi lămuririle, mai departe, la versiunea (D.) a *Timpului.*

* * *

Cu titlu de curiozitate, şi pentru felurite sugestii, istorice şi de expresie, transcriem şi dintr'un vechiu izvor românesc, un pasaj despre eroii otomani ai poemului. Face parte din capitolul « Încă două poveşti istorice româneşti » din sec. XVII şi tipărite de N. Iorga, care vedea în « potrivitorul » acestei tălmăciri, pe unul din acei *docti duarum linguarum,* experţi în elineşte şi slovenie, ce putea fi, cu probabilitate, Nicolae Milescu, spătarul şi tâlmaciul dela capuchehaiaua moldovenească din Constantinopol:

> « *Osman întâi : Inpăratul turcesc.* Acesta Osman ĭaste acela ce-i zic şi Osmangic, începător de ruda Osmanleilor, carii şi până astădzi înpărăţesc. Pentru aciaia să şi chiamă Osmanlii, şi tot din ruda lor să chiamă Alii-Osman. Acesta au fost ficior unui Tătar Erdogrulu, care Tătar au fost de la Tătărimea cea mare, şi lăcuia la Persiia... ».

Al patrule Inpărat : Baghiazit Fulgerul.

. . . .

. . . .

. . . .

Atunce Inpăratul grecesc s'au dus la Franţa şi s'au rugat Inpăratului şi tuturor să vie într'agiutorul lor. Deci atunce multî oaste creştinească s'au adunat: întâi Ludevechi înpăratul *(sic)* unguresc, şi fratele Craiului Franţei şi alţii mulţ au venit asupra Turcilor, şi s'au tăbărit la Necopolit, carea au fost a Turcilor. Şi mare frică au dat întru Turci înpreunarea creştinilor, căci toatî floarea creştinilor era acolo, şi ar fi dobândit pre Turci, căci că cu mult era creştini mai mulţi decât Turci. Ce numai atâta, că creştinii s'au simeţit pentru putiarea lor şi, având ei biruinţa gata înprotiva Turcilor, au început a să prici între dânşii, a cui va fi biruinţa. Deci atunce multă vrajbî au cădzut între dânşii, şi nu era la o tocmalî să iasă tot odatî la războiu; numai ce au eşit întâi Frâncii; deci i-au foarte frânt Turcii, şi s'au răsăpit acea oaste toatî. Pre unii i-au robit, pre alţii i-au omorît, cât de-abie au scăpat şi Cra[i]ul Unguresc. Acolo au perit 100.000 de creştini şi s'au robit 300 de capete de boiari: frânci, sârbi, bulgari, greci, tot pentru simeţia Frâncilor, şi pentru mândria Grecilor, şi pentru neascultarea Sârbilor, şi pentru pizma Bulgarilor, — că n'au stătut cu toţii, fost-au neascultare şi pizmă şi mândrie între dânşii, pentru *(sic)* cum iaste acum între Leşi pizmă şi neascultare. Acesta războiu s'au făcut vleatŭ 1395, Sept. 18 dnŭ şi atâta s'au înbogăţitŭ şi s'au simeţit Baghiazit de cătră biruinţa aceasta» [*încât în cele din urmă*] ...l-au prins Temurlinghi (Inpăratul Tătărâmii cei mare) viu şi l-au pus într'o cuşcă de fier, viu şi l-au purtat în toatî oastea lui, iar el de voe rea s'au zugrumat sângur, şi au murit rob. Inpărăţit-au 32 ai. Acesta Inpărat nu era cu toatî mintia, iar el era iute şi pripnic, cât ca un fulger alerga dintr'un loc într'altul. Pentru aceia i-au pus numele Ilderim Baghiazit, adecă: fulger»[1]).

B. 2260,83—96+263

La un şeich sărac şi gârbov, din Adana pribegit
Un Sultan fără de ţară peste noapte a sosit
Un Sultan dintre aciea ce domnesc peste o limbă
Ce cu corturi şi cu turme zilnic patria şi-o schimbă,
E Osman începătorul cel de vremuri mari şi grele
Pe o mantie-aşternută la pământ dormea sub stele
Cum dormea având sub capu-i căpătâiu mâna cea dreaptă
Ochii 'nchişi pentru afară înlăuntru se deşteaptă
Ca un şes se tot întinde tot mai mare şi mai mare
Lumea toată, ţări bogate, rîuri, mări scânteietoare
Iar o negură subţire ca o pânză străvezie
Peste toate se întinde şi luceşte viorie
Luna lunecă din ceruri, pe câmpie se coboară
Şi de-odată înainte-i ea se schimbă în fecioară

---

[1]) N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la Istoria Românilor*, IX, 1905, pag. 190—207: «Istorie aliasî pre scurt, de multe leitopiseţe izbrînit[ă], întru carea să aratî toţ Inpăraţiĭ turceştĭ, câţ au fostŭ din ceputul Inpărăţiĭ lor pânî astădzĭ, — să să ştie».

B. — 2. Un sultan sărac de ţară p.n.a.s.; 3. Un S.d.a.c. domnesc peste un roiu [*ulterior, creion negru :* v'o] 4. *Ulterior, creion negru :* Ce cu-a turmelor păşune a ei patrie şi-o schimbă; 8. Ochii orbi pentru afară î.s.d.; 10. Lumea toată împrejuru-i > L.t. ţări etc. [*de fapt:* scânteeitoare].

După versul 10, barate la o lectură instantanee, şi reluate sub altă formă sub versurile 24—25, urmau :

Şi o muzică aşa tristă, în adâncu-i voluptoasă *(a)*
Răspândită preste toate sună dulce somnoroasă

(a) de fapt : Ş.o m. aşa de tristă etc.

11. Iar o negură subţire ca o pânză se întind[e];

După v. 14 urmau următoarele 3 versuri ; ele au fost barate, quasi-instantaneu, în momentul când al treilea vers lua formă nouă (v. 15 dela etaj), în care se pot identifica elemente din câte trele aceste versuri :

Ce-alerga spre el călare pe un cal frumos şi graur
Incărcat cu pietre scumpe şi cu ciucuri lungi de aur
Păru-i negru peste umeri ca zăpada leneş cade (*a*)

(*a*) Părul ei cel lung şi negru despletit pe umeri cade

Părul negru al fecioarei pietre scumpe ’mpodobesc
Ce sclipind, frumoasa-i față mai mult o sălbătecesc
Și în ochi e-atâta farmec și atâta întuneric
Ca și basmele păgâne de iubire ard chimeric
Sub o frunte care-i albă și curată ca și ceara
Arătarea ei îmbată ca și luna nopții, vara
Codri se înfiorează de-a ei dulce frumusețe
Apele ’ncrețesc în tremur străveziile lor fețe
Pulbere de diamante cade fină ca o bură
Și s’așează peste toate într’un vis plin de căldură
Și de farmec... peste toate trece-o muzică de șoapte
Iar pe ceruri se înnalță curcubeele de noapte
Ea sosind acum alături, se coboară, mâna ’ntinde
Părul ei cel negru ’n valuri de mătase se desprinde
Cad din el pietrele scumpe, peste sînii albi coboară,
Și alături cu Sultanul șade tânăra fecioară
Știi tu cine sunt — ea zice — cavaler rătăcitor
M’ai iubit de-atâta vreme, suferiși cu-atâta dor
Poate crezi că eu sunt luna, care ție mă supun
Lună ’n cer, fecioară ’n lume, și mă chiamă Malchatun
« Las să leg a mea viață de a ta... In brațe-mi vino
« Și durerea mea cea dulce cu durerea ta alin-o
« Scris în cartea vieții este și de veacuri și de stele,
« Eu să fiu a ta stăpână, tu stăpân vieții mele.
O făptură luminoasă se lipește de-a lui piept
El visa atât de dulce pare c’ar fi fost deștept
Piere trista* lui durere și tot dorul lui nebun
Oare luna e din ceruri, ori e dulcea Malhatun
Căci un vis atât de mândru e trimis de la profet
Pe pământ mai este oare ori în raiu la Mahomet?
Dar de o dată îl pătrunde o durere tristă, mare
Căci din pieptu-i și din coaste un copac acum răsare
Ce ’ntr’o clipă ca în veacuri mereu crește, mereu crește
Cu-a lui ramuri peste lume, peste mare se lățește
Umbra lui cea uriașă orizontul îl cuprinde
Și sub dânsul universul într’o umbră se întinde

Prima redacție a versului 15 (etaj, nouă formă) trecea la început și ’n versul următor cu întâia, din cele trei variante;

15(—16) 1° Părul negru al fecioarei cu smaranduri și rubine
Presărat ~
2° Părul negru al fecioarei cu rubine presărat
3° Părul negru al fecioarei mari rubine ’mpodobesc

17. Iar > Și în ochi etc.; 20. A.e.î.c.ș. luna ca* și > A.e.î.c.ș.l. nopții etc.; 24. Și s’așează p.t. într’o lume > Ș. s’a p.t. într’un etc.; 29. C.d.e.p.s., peste sinii albi *el* cade; 32. Te iubesc de-atâta vreme, mă frământ de-atâta dor; 36. ...alino > alin-o; 37. S.î.c.v.e. și de veacu-i și de zodii; 41. trista* *sau* toat’a?; 42. Malhatun ~: 45. D. de o dată o durere îl pătrunde > D. de o dată îl pătrunde o durere mare, mare; 48. *de fapt de două ori, scris :* lătește; 50. Ș.s.d. toată lumea într’o u. etc.

Vulturii porniţi spre ceruri pân la frunze nu ajung
Iară ramurile 'n nouri bat un freamăt 'ndelung
Şi în patru părţi Sultanul vede 'n şiruri munţii mari
Atlasul, Caucazul, Taurul şi Balcanii secular[i]
Vede Eufratul şi Tigris, Nilul, Dunărea bătrână
Umbra arborului falnic peste toate e stăpână
Astfel Asia, Europa, Africa cu-a ei pustiuri
Şi corăbiile negre ce se leagănă pe rîuri
Mările ţărmuitoare şi cetăţi lângă limanuri
Şi pe şesurile 'ntinse roditoare mândre lanuri,
Toate se întind nainte-i ca pe-un uriaş covor
Vede ţară lângă ţară şi popor lângă popor
O privelişte întinsă înainte-i toate fac
O împărăţie 'ntinsă sub o umbră de copac.
Dar un vânt de biruinţă prin frunzişul sunător
Sună falnic: vijelie şi potop cotropitor
Mii de glasuri rânduri-rânduri, ca furtuna se alungă

51—52. 1° Insă miile de frunze bat un freamăt îndelung
De şi nici vulturi cei tineri ~ (*b*)
b) De şi nici în c[er]* > De şi n.v. etc.

2° Vulturii, porniţi spre ceruri pân la frunze nu ajung
De şi ele peste nouri fac un freamăt îndelung

53. Şi în patru părţi a lumii vede 'n patru şiruri mari; 54. Ici Caucazul, colo Atlas, Taurul, Emul secular; 55. V.E. şi T., Nilul galben > V.E.ş.T., Nilul, Dunărea etc.; 56. U.a. groaznic peste etc.

57—60. Peste Asia, Europa, peste Africa se 'ntinde
Zeci de rîuri cu corăbii, patru mări ea le cuprinde
Vede valuri verzi de grâne legănându-se ['n] câmpii
60 Vede 'n văi lucind oraşe cu-a lor turnuri argintii
(60^1) Obeliscuri, piramide, vechi cetăţi, popoare mari
(60^2) Cum furnică* toate astea sub o umbră de copac

Precum se vede celor 4 versuri (57—60) dela etaj le corespund 6 în subsol; ultimile 2, înghesuite ulterior, n'au apucat a fi rimate; de alminteri substituirile au un caracter instantaneu, febril.

După v. 60 (din subsol) urma, în primă redacţie, un fragment de 12 versuri, care a fost şters, aproape instantaneu şi deplasat, mai jos drept versurile 83—84 şi 91—100, ale căror variante şi sunt, în realitate:

Şi în somnu-i el se simte Domnitor al lumii 'ntregi (*c*)
Semizeu în omenire şi un soare între regi
De-o clipi numai cu ochiul şi cu mâna semn de-o face
Răsăritul o să-şi mişte toate neamurile 'ncoace
Şi sălbatecele oarde or să curgă rîuri, [rîuri]
Ori din codri răscolite ori stârnite din pustiuri
Căci se sgudue din pace ale lumii începuturi
De sclipesc departe 'n zare mii de mii de lănci şi scuturi
Ce se varsă ca un fluviu cu-a lui flamuri, cu-a lor săbii
Iară marea 'nspăimântată poartă negrele-i corăbii
Căci sub umbra uriaşi un imperiu crunt se naşte
Ale cărui zile 'n lume doar Profetul le cunoaşte (*d*)

(*c*) Ş.î.s.-i.e. se simte un stăpân a.l.'ntregi;
(*d*) A cărui viitoriŭ numai > A cărui[a] ani în lume d.P.l.c.

Tehnic, lucrurile s'au petrecut astfel: în momentul când a ajuns la versul 12 al fragmentului de mai sus, a operat schimbările ce se pot urmări la etaj, a fixat locul de deplasare, al fragmentului şi a continuat...

67. Mii de glasuri se aleargă printre frunzele > M.d.g. rânduri etc.,

Restrigând* Allah! Allahù parcă vor să [se] ajungă
Sgomotul creştea ca marea turburată şi înnaltă
Urlete de bătălie se urmau după o laltă
Iară frunzele-ascuţite din copacul cel gigantic
Biciuite de furtună pân' la ţărmurul atlantic
Se întorc cu toate acuma şi se 'ndreaptă după [vânt]
Iar deasupra Romei nouă se apleacă la pământ
Şi Osman Sultanul tânăr cu* cutremur se deşteaptă
Peri visul, el privirea către ceruri şi-o îndreaptă
Dar e linişte în stele — luna lui plutea pe cer
Iar nainte-i se întinde ţărişoara Eschişer
Deci privi 'mprejur spre casa Şeichului Edebali
După gratiile ferestei o copilă el zări
Este visul nopţii sale mlădios ca un alun
Este ea — aşa fecioară ca şi luna, Malchatun
Noima visului pricepe — că sub pomu-i se va naşte
Un imperiu, cărui soarta doar Profetul o cunoaşte
Visul său se 'nfiripează şi se 'ntinde vultureşte
An cu an împărăţia se întinde şi sporeşte
Iară flamura cea verde se înnalţă an cu an
Neam de neam urmează visul* şi Sultan după Sultan
Pân ce porţile istoriei cu mult sgomot se deschid
Şi în scara lumii noastre se arată Baiazid
Fulgerul, care se simte domnitor al lumi 'ntregi
Semizeu în omenire şi un soare între regi
De-o clipi numai cu ochiul şi cu mâna semn de face
Răsăritu 'n turburare mişcă neamurile 'ncoace
Şi sălbatecele oarde curg sburdând şi rîuri-rîuri
Ori din codri răscolite ori stârnite din pustiuri
Sguduind din pace adâncă ale lumii începuturi
Innegresc tot orizontul cu-a lor mii de mii de scuturi
Şi vin — Dunăre turbată — cu-a lor flamuri cu a lor săbii
Iară marea 'nspăimântată poartă negrele-i corăbii
Atunci tremură Europa, împăraţi şi regi s'adună
Să dea piept cu uraganul, ridicat de Semilună
Se îmbracă 'n lucii zale cavalerii de la Malta
Papa cu-a lui trei coroane puse una peste alta
Fulgerile lui ş'aruncă contra fulgerului, care

---

71. Iară frunzele-ascuţite a trupinei* uriaşe > I.f.-a. din etc.; 73. *de fapt :* S.î.c.t.a. şi se pleacă după pământ *(sic)*; *lapsus din pricină rimei următoare ; ulterior, creion negru* şi se 'ndoaie *(cf.* C *vers 61)*; 75. Ş.O.S.t. de cutremur s.d. [*incert, etaj :* în cutremur *sau* cu* cutremur ?]; 77. Cerul e senin > Dar e linişte etc.; 79. Dar > Deci, etc.; 82. Este ea — frumoasa fată ca şi l., M.; 83 *deasupra lui* sub pomu-i, *creion ulterior :* din dragoste *(cf.* C. *v. 71)*; 84. U.i., ale cărui zile >U.i., cărui, etc.

N. B. *Cf. pentru versurile 83—84 şi 91—100, explicaţiile respective din subsolul de după versul 60.*

Versurile 85—90, tăiate, aici, şi-au păstrat locul în versiunea următoare şi în aceea definitivă.

Pentru *noima visului* (v. 83) cf. *noima veacului stricat* în *Bucovina şi Basarabia. VI. Moldova faţă cu cedarea Bucovinei* în *Timpul*, III, 118, Miercuri 31 Mai 1878.

In turbarea-i furtunoasă a cuprins pământ şi mare
La Nicopole 'n câmpie multe tabere s'au strîns
Sunt popoarele creştine cari mânile şi a 'ntins,
Acolo e floarea Franței, cavaleri de viță mare
Este Sigismund cel nobil cu oştirile maghiare
Este ordinul teutonic, de la Rhodos Ioaniții
Toată floarea Europei, toți răsboinicii, vestiții
Alergară ca să pună mândri stavilă şi zid...
Când în zarea depărtată li s'arată Baiazid.
Vin Asabi cu glesne repezi şi călări pe repezi cai
Ca şi pâlcuri lungi de paseri se 'nvârtesc uşor pe plai
Ieniceri ficiori de suflet al lui Allah — şi spahii
Vin de 'ntunecă pământul, calcă holdele 'n câmpii
Baiazid privind creştinii c'o suflare-ar sta să-i soarbă
Căci mulțimea lui grozavă-i câtă frunză, câtă iarbă
« Am jurat, murmură 'n barbă, când priveşte peste şes
« Pe pristolul de la Roma să dau calului ovĕs».
El comandă vijelia... ea porneşte 'ngrozitoare
Inzadar cavalerimea calcă-Asabii în picioare
Inzadar se sfarmă săbii de-a lor zale oțelite
Pe sub cai se bag' Asabii şi călcați de-a lor copite
Ei picioarele le taie şi 'n armurele lor grele
La pământ cad cavalerii, vai de dânşii, vai de ele
Şi strigând Allah ! Allahu ! vin ca marea turburată
Peste un ceas câmpia toată de creştini e măturată
P'ici pe colo mai aleargă câte unul fără rost
Iară oastea strălucită unde-i, par'că n'a mai fost — —
Baiazid murmură iarăşi când priveşte peste şes: — —
« Pe pristolul de la Roma da-voiu calului ovĕs»
Şi privind în mândre şiruri Ieniceri, Asabi, Spahii
« Incă unul mai rămase ! Peste Dunăre, copii !»
La o vorb' un țărm cu altul, legând vas de vas, se leagă
Şi în sunet de fanfare trece oastea lui întreagă
Şi pe câmp se răspândeşte pe sub corturile mari,
Numa 'n zarea depărtată sună codri de stejari...
Iată vine un sol de pace c'un ştergar în vârf de băț...
Baiazid privind la dânsul din auritul mândru jĕț
Ce vrei — [zise] — Bine pace şi de n'o fi cu bănat

---

106. Cu avântul lui războinic îşi supune țări şi marc; 107. L.N.'n.c.m.t. se strîng; 110. Sunt germanii şi maghiarii > Este Sigismund etc.; 112. Aşteptând > Toată floarea etc.; 113. S'au făcut luntre şi punte > Alergară; 117. *exact :* al *(~)* lui Allah.

123. E.c.v.... ea [pe]* câmpuri* se aşterne; 125. Inzadar se sfarmă săbii de-a lor piepturi numa 'n zale > Inzadar s.s.s. [şi] de zalele lor scapăr; 126. Un şir cade altul vine > Pe sub cai etc.; 127. E.p.l.t. şi 'n armura lor cea grea; 132. I.o.s. parcă nici n'ar [mai] fi fost — —;

Versurile 135—166 incl., barate la o revizie sau la o nouă transcriere, în vederea tiparului următor, C. *din 2282.*

141. I.v.u.s.d.p. c'un ştergar într'un toiag...; 143. *de fapt :* Ce vrei — îl întreabă groaznic — Bine pace şi de n'o fi cu bănat [*a şters pe :* îl întreabă groaznic, *dar n'a mai completat versul*].

Domnul țării vrea să vadă pe vestitul împărat — —
La un semn deschisă-i calea și s'apropie de cort
Un bătrân atât de simplu după vorbă după port
De și încă este verde tot apasă cu toiagul
Și privind prietenește se apropie moșneagul.
Tu ești Mircea? — Da 'mpărate. — Am venit să mi te 'nchini
De nu vrei, a ta coroană s'o prefac în vârf de spini
— Ori ce gând ai, împărate, și ori cum vei fi sosit
Cât suntem încă pe pace, eu îți zic «Bine-ai venit».
Bucuroși suntem de oaspeți, nici nu facem vorbă multă
Dac' un om de legea noastră sau de-a voastră dac' ascultă
Numai fie el de treabă... fie om de înțeles
Adevăr deplin în lume nimeni încă n'a cules
Despre partea închinării Impărate să ne ierți...
Dar acu vei vrè cu oaste și resboiu ca să ne cerți
Ori vei vrea să 'ntorci de-acuma* glorioasa voastră cale
Să ne dați un semn și nouă de mila Măriei Tale
De-o fi una, de-o fi alta... ce-o fi scris și pentru noi
Bucuroși le ducem toate, de e bine, de-s nevoi
— Ce? Când lumea mi-i deschisă a privi tu crezi că pot
Ca întreg Aliotmanul să se 'mpiedece de-un ciot?
O! Tu nici visezi bătrâne, cine față mi s'au pus
Toată floarea cea vestită a întregului apus — —
Și ea zace-amestecată cu pământul de pe șes
Pe pristolul de la Roma da-voiu calului ovĕs!
Tineri Duci în floarea vrâstei îmbrăcați numai în fier
Un viteaz din ei oricare și un falnic cavaler
Și de crunta-mi vijelie tu te aperi c'un toiag
Și purtat de biruință să mă 'mpiedec de-un moșneag?
~ iară vorbelor acestor
Le-a răspuns bătrânul rege așezat și blând ca Nestor:
— De-un moșneag da, Impărate, căci moșneagul ce-l privești
Nu e om de rând... ci mintea, brațul țării românești
Eu nu ți-aș dori 'mpărate să ajungi să ne cunoști
Nici ca Dunărea să 'nnece spumegând a tale oști
După vremuri mulți veniră, începând de la-acel oaspe
Ce-au durat trecerea 'ntâia*... e* Dariu al lui Istaspe

---

146. Un bătrân mâncat de grijă > U. b. atât etc.; 147. De și î. c. v. tot se sprijină 'n toiag; 149. T.e.M? — D.'m. — Am venit să te [su]pui*; 152. C.s.î. prieteni, eu etc.; 153. Suntem bucuroși de oaspeți, etc; 155. Numai om de treabă, fie...fie om de înțeles.

159. O.v.v. să 'ntorci de aicia glorioasa v.c.; 162. *creion ulterior, la revizia pentru* C. *2282 :* răsboiu *deasupra lui* nevoi; 163. Ce, gândești > Ce? Tu crezi că sunt în stare > Ce? Când etc.; 165. O! Tu nici nu* z[ici]* > O! T. nici visezi bătrâne etc.; 166. *Aici se încheie fragmentul barat, ce începe dela 135;* 173. *Intâiu:* Iar atunci bătrânul *dela linie, ca pentru un stih întreg, apoi șterge și notează emistihul al doilea, fără să se poată spune cu siguranță dacă ar mai fi completat sau nu emistihul întâiu. Poate că da, deoarece* iară *e cu literă mică; mai ales că 'n* C. *2282, distihul are formă definitivă;* 176. Nu e om de rând... ci brațul, mintea țării românești. 179. D.v. multă lume > D.v. mulți etc.;

El ['n'acele] vremi durat-au peste Dunăre un pod
L-au trecut cu spaima lumii, c'o mulţime de norod
Mulţi din regi, pe cari lumea nu poate să-i mai încapă
Au venit în ţara noastră de-au cerşut pământ şi apă
Nu voiu să mă laud ţie, nici că voiu să te 'nspăimânt...
Cum veniră se făcură, toţi o apă, toţi pământ
Tu te lauzi că 'nainte-ţi întâlnit-ai un vârtej
De bărbaţi leiţi în zale, de oşteni şi de viteji?
Tu te lauzi că Apusul ţie 'n cale ţi s'a pus
Ce-i mâna pe ei [în] luptă? Ce-a voit acel Apus?
Unii luptă pentru lege, alţii luptă pentru slavă
Deci voiau să se măsoare cu furtuna ta grozavă
Mie legea părintească nimeni a lua nu-mi poate
Precum sufletul în palmă nimeni nu şi-l poate scoate
Iară gloria lumească nici mă cată, nici o caut
Nici mă laude vr'o unul, nici eu singur să mă laud
Lupt să-mi apăr sărăcia şi nevoile şi neamul
Şi de-aceea tot copacul, toată frunza şi tot ramul
Mi-e prieten numai mie iară ţie duşman este
Duşmănit vei fi de toate, făr' a prinde chiar de veste
Căci din Noi făcum cetate şi din inimă un zid
Şi nimic nu s'o alege de-a ta faimă Baiazid
De nu caut vijelia, nu mă tem de vijelie
Deci voieşti să fie luptă? Ai voit-o! Luptă fie!

Şi abia s'a dus bătrânul... Ce mai freamăt, ce mai sbucium,
Căci pădurile întinse răsunau de svon de bucium
Clocotind de lungul freamăt şi de-a armelor sunare
Şi la poala cea de codru mii de coifuri lucitoare
Mii de paveze s'arată, mii de capete pletoase
Ce răsar în roiuri roiuri din păduri întunecoase
Călăreţii împlu câmpul şi roiesc după un semn
Sprinteni şi uşori ca vântul pe-a lor şcle mici de lemn
Pe copite iau în fugă faţa negrului pământ
Lăncile scântee 'n soare, arcuri se întind în vânt
Şi ca nouri de aramă şi ca ploae şi ca grindeni
Soarele întunecându-l sbor săgeţi de pretutindeni
Mii de arcuri încordate varsă ploae ascuţită
Ca de nouri de locuste e câmpia[-]acoperită
Sunt locuste oţelite cari 'n carne se înfig
Şi pe-oştirile duşmane răspândesc al morţii frig
Inzadar urla 'mpăratul ca şi leul în turbare

---

181. El în acea vreme veche au > *de fapt:* El în acea *(sic)* vremi durat-au etc. [*pentru măsură a prefăcut pe* vreme *în* vremi, *fără a mai ajusta şi pe* acea]; 185. Nici > Nu voiu etc.; 186. Dar aşa precum veniră > Cum veniră etc. [*ulterior, creion:* ş'un pământ]; 192. Deci voiră să oprească vijelia ta grozavă; 197. L.s.-m.a.s.ş.n. şi ţara; 200. Şi gonit vei fi etc. 215. Şi ca nouri de locuste vin în grindină săgeţi; 221. Inzadar ~.

Umbra morții se revarsă tot mai mare și mai mare
In zădar flamura verde o ridică înspre oaste
Căci cuprinsă-i de pieire și în față [și] în coaste
Căci se clatină rărite șiruri lungi de bătălie
Cad Asabii ca și pâlcuri risipite pe câmpie
Și cu toți se 'ntorc spre fugă, oameni cad, cai se răstoarnă
Ploaea de săgeți tot vine, ca și grindina se toarnă
Ș'apucându-i pe la spate, ca și crivățul și gerul
Pe pământ lor li se pare că se nărue tot cerul
Astfel grindina grozavă înspre Dunăre îi mână
Și în urma lor se 'ntinde toată armia română

La câmp limpede sub corturi oastea mândră se așează
Pe când luna se arată iară ape scânteiază
Cât e valea de întinsă este negură și somn
Lângă foc veghiază încă, e deștept bătrânul Domn.
Iar în cort fiul lui Vodă pe genunchi scrie o carte
S'o trimită dragei sale de la Argeș, mai departe

Din câmpie din Rovine
Scriem carte către tine
Carte 'n patru colțurele
Scrise cu lacrimi de-a mele
Pe de laturi
Cu banaturi
La mijloc
Pară de foc
Să-mi trimiți Doamnă măiastră
Ce-i mai mândru 'n valea voastră
Codrul cu poienele
Ochii cu sprincenele

---

223. In zădar ~ ; 225. Căci se clatină spre fugă șiruri lungi de bătălie; 229. Ș' apucându-i de la spate înspre Dunăre îi mână; 230. Dar acuma > Cad așa încât se pare să* se nărue tot cerul; 234. Pe când soarele apune iară a. s.; 235. Pe la straje s'aprind focuri... noaptea vine cu-al ei somn; 236. încă *e șters, dar neînlocuit ;* 237. Iar în cort scrie > I.î.c. fiul etc.; 244. banaturi — cf. B. Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, III, 1893, coloana 3097 sqq.: « ... Sinonimii lui *bănat* sînt: năcaz, mâhnire, nemulțumire, mai ales supărare sau supăr ». *Și la texte:*

De-a fi spre vr'o răutate,
Voiu scrie răvaș de carte,
    Pe de laturi
    Cu *bănaturi,*
    La mijloc
    Pară de foc...

. (Marian, *Bucov.*, II, 39)

De bună seamă că Eminescu a mers la isvor: *volumul II* din Simion Florea Marian, *Poezii poporale române*, a apărut la Cernăuți, în 1875, dovadă că încă în *Curierul de Iași* dela 1 Septemvrie 1876 Em. scria : « Diplomația cu mersul ei de culbec și cu extrema finețä a mijlocirilor ei, urmează a coase la actele ei, note și instrucțiuni scrise pe hârtie velină, povestea cântecului « pe de laturi cu bănaturi, la mijloc pară de foc. » *(Turcii și diplomația europeană* în M. Eminescu, *Scrieri politice și literare*, I, ed. Scurtu, pag. 186).

Că și eu trimete-voiu
Ce-i mai mândru pe la noi
Coiful nalt cu penele
Ochii cu sprincenele
Şi să ştii că-s sănătos
Că mulţumind lui Christos,
Te sărut Doamnă, frumos.

C. Versiunea aceasta figurează în 2282,38—55, în caietul ce cuprinde copiate, toate *Scrisorile*, într'o ordine și numerotație ce am descris la cap. *Scrisorii I* și poartă titlul: *Scrisoarea a IV*, iar ca subtitlu *Patria și patrioții.*

Numărul acesta de ordine dimpreună cu titlul se oferă câtorva considerații utile. Am amintit, către începutul acestui capitol, scrisoarea din 18 Martie 1881, ce Eminescu trimitea lui Iacob Negruzzi și în care-i spunea că textul *Scrisoarei a IV-a* e la Maiorescu, care-l va aduce la Iași. La data aceasta, așa dar, *Scrisoarea* mai purta numărul IV, originar în ms. 2282. In Februarie 1881 apăruse *Scrisoarea I-a* (fostă originar, adică în 2282, a III-a), în Martie nu apare nimic, dar se duce corespondență în vederea *Scrisorii a III-a*, căreia i se rezervase n-rul IV. In Aprilie apare *Scrisoarea a II-a*, (fostă originar I-a — dar problema ordinei I, la data aceasta, se rezolvase). La 1 Maiu apare *Scrisoarea a III-a*, designată până în ajun drept a IV-a și căreia cum e și natural, de vreme ce apărea imediat după cea din Aprilie, i se zice, în cele din urmă, a *III-a*. Aceasta, credem, înseamnă: că numărul de ordine *IV* își avea bine hotărît rostul și locul în economia ciclului, la data aceasta. Poetul hotărîse din timp ca poema aceasta, subintitulată *Patria și Patrioții* să apară de ziua proclamării oficiale a Regatului, de 10 Maiu, (dovadă că o și reproduce din *Convorbiri* în *Timpul* de 10 Maiu 1881), așa cum am presumat [1]) și din cuprinsul articolului de fond, ce tipărea în același număr. Până atunci urma să tipărească o Scrisoare în Martie (a II-a) și alta în Aprilie (a III-a), urmând ca în Maiu să apară *Patria și patrioții*, subtitlu cu tâlc, la o zi de ostensivă împăunare liberală, drept a IV-a. Cum însă în Martie, din pricini ce se pot deocamdată bănui numai, nu apare nimic, cea din Aprilie primește n-rul II și, automat, cea din Maiu, numărul III în loc de IV, cum fusese designat și cum stă limpede scris în epistola către Negruzzi.

Primăvara anului 1881, în speță lunile Martie—Aprilie, îndată după proclamarea regatului în Parlament, este marcată de tendința de apropiere dintre liberali și conservatori. Chestiunea se poate urmări, documentat, în introducerea cu care Maiorescu își însoțește editarea Discursurilor parlamentare. Aducând un nou omagiu proclamării Regatului, în *Timpul* dela 21 Martie 1881, al cărui editorial era scris de el [2]), Maiorescu încheia cu această transparentă punte de legătură, zvârlită peste prăpastia deosebirilor ideologice și morale: «O intrebare rămâne acum de deslegat: care mai este deosebirea de principii între partidul numit liberal, astăzi la guvern și partidul numit conservator, astăzi în opoziție ». Dar astfel de schimbări la față, lui Eminescu nu aveau cum să-i placa și răspunsul îl avem în ciorna unui senzațional articol, rămas doar în manuscris și în care între altele, spunea;

2276^{I}, *15*

Trimite-mi fată măiastră *
Ce[-i] mai mândru 'n valea voastră
Codrul și poienele
Cosița și genele
Ochii și sprincenele
Că și eu trimite ți-oiu
Ce-i mai mândru pe la noi
Coiful nalt cu penele
Ochii și sprincenele
Că eu sunt tot sănătos
Şi mulțumind lui Hristos
Te sărut mândră frumos.

1. Trimite-mi mândră cu bine
1—2. Trimite-mi dragă Bucerde (*a*)
Ce-a fi 'n sat la voi mai verde
(*a*) T.-m. mândră Bucerde.

8. Chivăra și penele; 10. Şi mulțumind lui [Hristos] > Eu > Că eu etc.

[1]) Perpessicius, *Jurnal de lector* în *Revista Fundațiilor Regale*, VIII, 6, Iunie 1941, repr. în *Jurnal de lector. Completat cu Eminesciana* (sub presă).

[2]) Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, III, pag. 14.

« Care e cauza parlamentară, scria Eminescu, pentru care d-nii Giani, Conta, etc., se retrag, care cauza parlamentară și constituțională pentru care intră în cabinet d-nii Carp și Cantacuzino? Niciuna. Nu se știe pentru ce unii au ieșit, pentru ce ceilalți au intrat... A fost dorința coroanei se zice... ». Și după ce discuta rolul Coroanei și defecțiunea conservatorilor, continuă cu amărăciune: « Dar Mihălescu [Warszawski] a jefuit? Ei bine, Mihălescu va reapărea spălat, devenit conservator. Dar Kalinderu și-a creiat sinecuri cu venituri de milioane? Ei bine, Kalinderu va deveni conservator și-i va merge tot bine. Până când comedia aceasta? Până când panglicăria de principii, până când schimbările la față de pe o zi pe alta?». Iar mai departe, după ce invită să se ia aminte că: « Sub formele sunătoare ale Statului național ni se escamotează zi cu zi, pământul, averea, viața copiilor noștri, naționalitatea », aceste accente de o atât de prețioasă semnificație biografică, ale redactorului, exasperat în truda lui de principii: « Vom spune-o noi — adevărul adevărat —, *voi spune-o eu, omul care n'aspiră la nimic, care aș arunca la picioarele ministrului o Stea a României ce-o poartă un trădător ca Leca, un Benemerenti ce-l poartă Orășanu și aș privi cu durere orice semn de grație ce l-aș împărtăși cu acest soiu de oameni.* » (ms. 2276^{I}, 200).

Ca și pentru versiunea B. am căutat să păstrăm și în transcrierea acesteia — C — atributele și conturul fiziologic. In subsol s'au notat toate succesivele aplicații, tăieturi și deplasări de pasagii.... Intreaga versiune e barată cu dungi verticale de creion roșu, după ce va fi fost copiată pe curat pentru *Convorbiri.*

Aici încorporăm, câteva variante anterioare, precum a taberii, figurând în ms. **2277,69** v.—**71** și al răvașului, figurând în ms. **2276**^{I}**,129** v.

E util să menționăm că fragmentul taberei din 2277,69 v.—71 este unul din cele mai rebele la organizare, că dacă transcrierea noastră i se va părea, cumva, hiper-exces de zel, cetitorul să fie încredințat că dificultățile, presupunând că ar mai fi, au fost reduse la minimum și că ele vin numai dela situația textelor originare.

Pentru mai sugestivă expunere, și chiar ca justificare, am reprodus în facsimil filele 47 v.—48 din 2282 și 69 v.—70 din 2277 pentru a se vedea felul cum a procedat poetul. Ordinea succesivelor prefaceri e cea notată de noi.

Ca timp versiunea C. se situează între 1880 și începutul lui 1881.

C. 2282,38—55

SCRISOAREA A IV

Patria și patrioții

La un șeih sărac și gârbov din Adana pribegit
Un Sultan fără de țară peste noapte a sosit
Un Sultan dintre aciea, ce domnesc peste vr'o limbă
Ce cu-a turmelor pășune a ei patrie și-o schimbă,
La pământ dormea ținându-și căpătâiu mâna cea dreaptă,
Dară ochiu 'nchis afară, înlăuntru se deșteaptă:
Vede-o negură subțire ca o pânză străvezie
Peste lume se întinde și lucește viorie,
El visa că luna 'n ceruri lunecă și se coboară
Și s'apropie de dânsul preschimbată în fecioară
Părul negru 'n pietre scumpe lin cădea împodobind-o
Cu închisa strălucire fața ei sălbăticind-o
In priviri e-atâta farmec și atâta întunerec
Ca și basmele păgâne de iubire ard chimeric
Inflorea cărarea ca de pasul blândei primăveri
Ochii ei sunt plini de umbra tăinuitelor dureri,
Codrii se înfiorează de atâta frumusețe

1—2 *suprimate cu creionul ultim;* 3. Impărat dintre aciea etc. > *ulterior creion:* Un Sultan etc.; 4. C. cu-a t.p.a. ei p. își schimbă; 6. Ochiu 'nchis pentru 'n afară, î.s.d. > *ulterior creion:* Dară o. etc.; 7—8. *barate;* 9. Luna lunecă din ceruri, pe câmpie se coboară [*întâiu*: scoboară] > El visa etc.; 11. Părul negru 'n pietre scumpe strălucea împodobind-o > P.n.'n.p.s. fâlfâia împodobind-o; 11—18. *incl. barate*: 11—14 *supuse, pare-se, eliminării definitive, iar 15—18 reluate pe fila următoare;* 15. Câmpul înflorea sub pasu-i > C.î. sub pasul zîmbitoarei primăveri > Câmpu 'nfloare ca de pasul z.p. > Inflorea cărarea ca de pasul dulcii p.; 16. Iar[ă] ochi-i mari sunt turburi de-umbra dulcilor dureri; 17. Codri se înfiorează etc.

Apele 'ncreţesc în tremur străveziile lor feţe
Pulbere de diamante cade fină ca o bură
Scânteind plutea prin aer şi pe toate din natură
Şi prin mândra feerie sună-o muzică de şoapte
Iar pe ceruri se înnalţă curcubeele de noapte...
Ea şezând cu el alături mâna fină i-o întinde
Părul ei cel negru 'n valuri de mătasă se desprinde
— « Ştii tu cine sunt Osmane, cavaler rătăcitor
« M'ai iubit cu-atâta sete, suferişi cu-atâta dor...
« Poate crezi că eu sunt luna, care ţie mă supun
« Lună 'n cer, fecioară 'n lume, şi mă chiamă Malchatun.
« Las să leg a mea viaţă de a ta, în braţe-mi vino
« Şi durerea mea cea dulce cu durerea ta alin-o...
« Scris în cartea vieţii este şi de veacuri şi de stele
« Eu să fiu a ta stăpână, tu stăpân vieţii mele.
Şi cum o privea Sultanul, ea se 'ntunecă, dispare
Iar din inima lui simte un copac cumcă răsare
Care creşte într'o clipă ca în veacuri, mereu creşte
Cu-a lui ramuri peste lume, peste mare se lăţeşte
Umbra lui cea uriaşă orizonul îl cuprinde
Şi sub dânsul universul într'o umbră se întinde
Vulturii, porniţi spre ceruri, pân' la frunze nu ajung
Iară ramurile 'n nouri bat un freamăt îndelung
Şi în patru părţi a zărei vede 'n şiruri munţii mari
Atlasul, Caucasul, Taurul şi Balcanii seculari
Vede Eufratul şi Tigris, Nilul, Dunărea bătrână
Umbra arborului falnic peste toate e stăpână
Astfel Asia, Europa, Africa cu-a ei pustiuri,
Şi corăbiile negre legănându-se pe rîuri,
Valurile verzi de grâe, legănându-se pe lanuri,
Mările ţărmuitoare şi cetăţi lângă limanuri
Toate se întind nainte-i... ca pe-un uriaş covor
Vede ţară lângă ţară şi popor lângă popor
Prin o negur' albăstrie se strevăd şi se prefac
In întinsă 'mpărăţie sub o umbră de copac.

---

21. Iar prin visul plin de farmec sună-o m.d.ş.; 22. Şi pe ceruri etc.; 23. Şi şezând cu el etc. 25—28 incl. *suprimate la ultima revizie.*

33—34. Ea dispare... Iar Sultanul simte-un junghiu în pieptu-i, pare,
Căci din inimă-i, din coaste un copac acum răsare.

39—40. *suprimate ulterior, când au fost deplasate mai jos, la v. 53—54*; 41. Ş.î.p. părţi Sultanul vede etc.; 47. Grâne verzi pe şesuri lunge, legănându-se pe lanuri.

51—52. 1° In priveliştea-i măreaţă se întind şi se desfac
Uriaşă 'mpărăţie sub o umbră de copac
2° Intr'o umbră viorie o privelişte îi fac
~
3° Ca prin neguri străvezie o privelişte-'i fac
O întinsă 'mpărăţie sub o umbră de copac
4° Prin o negur'alburie se strevăd şi se prefac

Vulturii porniţi spre ceruri pân la ramuri nu ajung — —
Dar un vânt de biruinţă se porneşte îndelung
Şi loveşte rânduri-rânduri în frunzişul sunător
Strigăte de-Allah ! Allahu ! se aud pe sus prin nori
Sgomotul creştea ca marea turburată şi înnaltă
Urlete de bătălie s'alungau după olaltă
Iară frunzele-ascuţite a copacului gigantic
Biciuite de furtună în spre ţărmurul atlantic
Se întorc înspre o parte şi se 'ndoae după vânt...
Şi deasupra Romei nouă se înclină la pământ...
Se cutremură Sultanul... se deşteaptă... Şi pe cer
Vede luna ce pluteşte peste plaiul Eschişer
El priveşte trist la casa şeihului Edebali
După gratii de fereastră o copilă el zări...
Ce-i zîmbeşte, mlădioasă ca o creangă de alun
E a şeihului copilă, e frumoasa Malchatun
Atunci el pricepe visul că-i trimis de la Profet
Că pe-o clipă se 'nnălţase chiar în raiu la Mohamet
Că din dragostea lumească un imperiu se va naşte
Ai căruia ani şi margini numai cerul le cunoaşte.
Visul său se 'nfiripează şi se 'ntinde vultureşte
An cu an împărăţia tot mai largă se 'ntăreşte
Iară flamura cea verde se înnalţă an cu an
Neam cu neam urmându-i sborul şi Sultan după Sultan,
Astfel ţară după ţară drum de glorie-i deschid
Pân' la Dunăre ajunge furtunosul Baiazid.

N.B. *Pentru v. 53—54 cf. nota dela subsol referitoare la v. 39—40.*

53—56. 1° Iar un vânt de biruinţă toate ramurile 'ndoae
Văjâind ca vijelia şi ca plesnetul de ploae
Mii de glasuri rătăcite, în furtună se alungă
Şi strigând Allah ! Allahù ! parcă vor să se ajungă
2° Iar un vânt de biruinţă prin frunzişul sunător
~
3° Iar un vânt de biruinţă vine aprig, vuitor
Trece, bubuind urneşte tot frunzişul sunător
Mii de glasuri etc.
Şi strigând etc.

apoi, creion ultim, pe fila din stânga a dat versiunea dela etaj, cu variantele ce urmează :

53. V.p.s.c.p. la frunze n.a. — —; 54. D.u.v.d.b. ce* p.î.; 55. A urnit* > Scuturând > Se loveşte etc.; 59—60. *Suprimate cu creionul ; în acest moment, al simplificării, v. 61 primeşte, tot cu creionul, modificarea logică :* Iară frunzele-ascuţite se [î]ndoae d.v....; 62. Ş.d.R.n. se apleacă la pământ... > Ş.d.R.n. toate pleacă la pământ... [*forma dela etaj, creion ulterior*]; 65. Adormit adânc în curtea şeihului Edebali > *creion ult. :* El priveşte etc.; 67. Ce-i zîmbea > Ce-i zîmbeşte etc.; 68. E.a.ş.c., ca şi luna, M.

69—72. 1° *Reprezentat prin 2 versuri numai :*

Atunci el pricepe visu'şi, că din dragoste-i s'o naşte
Un imperiu, a căruia margini cerul le cunoaşte

2° *desvoltat pe fila din stânga, în cele 4 versuri ale versiunii dela etaj, cu următoarele variante depăşite :* 70. C.p.-o.c. se 'nnălţase sus* î.r.l.M.; 71. C.d. dragoste [*loc liber*] u.i.s.v.n.; 72. Ale cărui ani şi margini n.c.l.c.

74. A.c.a.î.t.m.l. se sporeşte [*modificare, etaj, creion ultim*]; 76. N.c.n. urmează visul ş.S.d.S. [*etaj,* sborul, *creion ulterior*]; 77. glorie, *completarea, etaj,* glorie-i *creion ulterior;* 78. Pân' în Dunăre etc.;

La o vorb' un țărm de altul, legând vas de vas se leagă
Și în sunet de fanfare trece oastea lui întreagă
Trec Asabi cu glesne repezi și călări pe repezi cai
Ca și pâlcuri lungi de paseri se întind ușor pe plaiu
Ieniceri, copii de suflet al lui Allah, și Spahii
Vin de 'ntunecă pământul la Rovine în câmpii...
Răspândindu-se în roiuri întind corturile mari
Numa 'n zarea depărtată sună codrul de stejari...
Iată vine-un sol de pace c'o năframă 'n vârf de băț
Baiazid, privind la dânsul, îl întreabă cu dispreț
Ce vrei tu?...
— « [Noi] bună pace ! Și de n'o fi cu bănat
« Domnul nostru-ar vrea să vadă pe măritul Impărat ».

La un semn deschisă-i calea și s'apropie de cort
Un bătrân atât de simplu după vorbă, după port —
— « Tu ești Mircea[?] ». — Da 'mpărate ! — Am sosit să mi te 'nchini
Să nu schimb a ta coroană într'o ramură de spini
— Ori ce gând ai împărate și oricum vei fi sosit
Cât suntem încă pe pace eu îți zic « bine-ai venit[»]
Despre partea închinării, Impărate, să ne ierți
Dar acu vei vrea cu oaste și răsboiu ca să ne cerți
Ori vei vrea s'o faci întoarsă de aici măreața cale
Să ne dai un semn și nouă de mila Măriei Tale
De-o fi una, de-o fi alta — — ce e scris și pentru noi,
Bucuroși le-om duce toate, de e pace, de-i răsboiu...
— « Cum, când lumea mi-e deschisă a privi gândești că pot
« Ca întreg Aliotmanul să se 'mpiedece de-un ciot ?
« O tu nici visezi bătrâne câți în cale mi s'a pus ?
« Toată floarea cea vestită a întregului apus
« Tot ce stă în umbra crucii, împărați și regi s'adună
« Să dea piept cu uraganul ridicat de Semilună
« S'a 'mbrăcat în zale lucii cavalerii de la Malta
« Papa, cu-a lui trei coroane puse una peste alta
« Fulgerile-i adunat-au contra Fulgerului care
« In turbarea-i furtunoasă a cuprins pământ și mare
[«] N'au avut de cât cu ochiul ori cu mâna semn a face
[«] Și apusul își împinse toate neamurile 'ncoace
[«] Pentru-a crucii biruință se mișcară rîuri-rîuri

81—82 *barate creion ulterior ;* 85 R.-s.î.r. pe sub c. m.; 87. Iată vine-un sol de pace c'un ștergar în v.d.b.; 88. B.,p.l.d.,din împărătescu-i jěț [*modificarea, etaj, la 87 și 88, creion ulterior*];

89. 1° Ce vrei? zise... Bună
2° Ce vrei? zise...
— « Bună pace « Și de n'o fi cu bănat

[tu *etaj*, v. 89, *creion ult.*]; 94. De nu vrei a ta coroană s'o prefac în ram de spini; 99. Ori vei vrea să faci î. de aici măreața-ți cale. 111. aruncat-au > *creion ult.* adunat-au.

[«] Ori din codri răscolite, ori stârnite din pustiuri
[«] Sguduind din pace-adâncă ale lumii începuturi,
[«] Innegrind tot orizonul cu-a lor mii [de mii]* de scuturi
[«] Se mişcau îngrozitoare ca păduri de lănci şi săbii
[«] Tremura înspăimântată marea de-ale lor corăbii.
« Când văzuiu a lor mulţime câtă frunză, câtă iarbă
« Cu o ură ne m'păcată mi-am șoptit atunci în barbă
« Am jurat, ca preste dânșii să trec falnic fără păs
« Pe pristolul de la Roma să dau calului ovăs...
« Şi de crunta-mi vijelie tu te aperi c'un toiag?
« Şi, purtat de biruință, să mă 'mpedec de-un moşneag?

Serios privi bătrânul, iară vorbelor acestor
Aşezat el le răspunse şi cu blând cuvânt ca Nestor:
— De-un moşneag da, Impărate, căci moşneagul ce priveşti
Nu e om de rând, ci este Domnul Ţării-româneşti
Eu nu ți-aşi dori vr'odată să ajungi să ne cunoşti
Nici ca Dunărea să 'nnece spumegând a tale oşti
După vremuri mulți trecură, începând cu acel oaspe
Ce din vechi se pomeneşte, cu Dariu al lui Istaspe
Mulți durară, după vremuri, peste Dunăre v'un pod
De-au trecut cu spaima lumii, cu mulțime de norod,
Impărați pe cari lumea nu putea să-i mai încapă

---

118. *de ales între :* mii [de mii] de scuturi *ca în versul respectiv din subsolul acestui manuscris sau* [zeci de]* mii de scuturi, *cum apare în textul definitiv din* Convorbiri.

In prima transcriere, din acest ms., versurilor 113—120 dela etaj, le corespundeau următoarele, barate, cu creion, în momentul reviziei ultime (versurile 113—120 dela etaj sunt scrise cu cerneală și frumoasă caligrafie pe fila albă din stânga; unul din semnele habituale, de raliere, indică legătura):

« La Nicopole văzut-ai câte tabere s'au strîns
« Ca să stee înainte-mi ca şi zidul neînvins
« Au nu fuse floarea Franței, Cavaleri de viță mare
« Sigismund era acolo cu oştirile maghiare
« Era ordinul teutonic, de la Rhodos Ioanniții
« Toată floarea Europei, toți răsboinicii, vestiții
« N'am avut decât [cu] ochiul sau cu mâna semn a face
« Răsăritul îşi împinse toate neamurile 'ncoace
« Vezi tu oardele-mi întinse, cum veniră rîuri rîuri
« Ori din codri răscolite, ori stârnite din pustiuri
« Sguduind din pace-adâncă ale lumii începuturi
« Innegrind tot orizonul cu-a lor mii de mii de scuturi
« Se mişcau îngrozitoare ca păduri de lănci şi săbii (*a*)
« Iar pe marea 'nspăimântată tremur negrele corăbii (*b*)

(*a*) Veneau mare turburată, cu-a lor lănci şi cu-a lor
säbii > Veneau Dunăre turbată cu-a lor l.ș.c-a.l.s.;
(*b*) Iară marea 'nspăimântată poartă negrele-mi corăbii.

Se poate observa că în textul dela etaj lipsesc cele două versuri: La Nicopole văzut-ai etc. *și următorul — în timp ce, în textul dela subsol, există. Poate că totul nu e decât o distrată alunecare de creion, care a șters mai mult de cât trebuia—cu toate că între creion și semnul de raliere amintit este concordanță.*

121. « Când vedeam a mea mulţime câtă frunză câtă iarbă; 122. « Şi priveam apoi creştinii răspândiți, mi-am rîs în barbă; 123. « Ş'am jurat ca preste dânșii preste lume* > « Am jurat etc.; 124. « Din pristolul etc. [Pe *și punctele* (...) *la finele versului, cu creion ulterior*; 126. de-un moşneag... > de-un moşneag?; 127—128. *barate și cu cerneală și cu creion ;* 130. N.e.o.d.r. ci este mintea Ţ.-r.; 131. Eu nu ţi-aş dori 'mpărate s.a.s.n.c. [vr'odată, *etaj, creion ulterior*]; 133. D.v.m.t. pe aici — de l'acel oaspe; 134. C.d.v.s.p. de Dariu etc.; 136. L-au trecut etc.

Au venit și'n țara noastră de-au cerșut pământ și apă,
Fără dar ca să mă laud, făr' să voiu să te 'nspăimânt,
Cum veniră se făcură toți o apă ș'un pământ
Te fălești că înainte-ți răsturnat-ai val-vârtej
Oștile leite 'n zale de 'mpărați și de viteji,
Tu te lauzi că Apusul înainte ți s'a pus — —
Ce-i mâna pe ei în luptă, ce-au voit acel Apus?
Laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea [ta] de fier
A credinței biruință căta ori ce cavaler
Mie legea părintească nimeni a lua nu-mi poate
Precum sufletul în palmă nimeni nu[-o] să mi-l arate,
Gloria ta, strălucite, să mă cate, nu o caut
Tu te lauzi înainte-mi? însă eu n'o să mă laud!
Eu îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul...
Și deaceea tot ce mișcă 'n țara asta... frunza, ramul
Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este
Dușmănit vei fi [de] toate făr' a prinde chiar de veste,
N'avem oști, dară iubirea de moșie e un zid
Care nu se 'nfiorează de-a ta faimă, Baiazid!

Și abia plecă bătrânul... Ce mai freamăt ce mai sbucium
Codrul clocoti de sgomot și de arme și de bucium
Iar la poala lui cea verde mii de capete pletoase
Mii de coifuri lucitoare es din umbra 'ntunecoasă
Vin în roiuri roși de țară, dorobanți, cinci mii de cruci,
Vânătorii cei pedestri vin aprozi și vin haiduci
Călăreții împlu câmpul și roiesc după un semn
Și în caii lor sălbateci bat cu scările de lemn
Pe copite iau în fugă fala negrului pământ
Lănci scântee lungi în soare, arcuri se întind în vânt
Și ca nouri de aramă ca și ropotul de grindeni
Orizonu 'ntunecându'l vin săgeți de pretutindeni
Vâjâind ca vijelia și ca plesnetul de ploae...
Urlă câmpul de-a lor ropot și de strigăt de bătae
Vin ca nouri de locuste oțelite ce se 'nfig
Și pe-oștirile dușmane răspândesc al morții frig.
Inzădar striga 'mpăratul ca și leul în turbare:
Umbra morții se revarsă tot mai mare și mai mare,
Inzădar flamura verde o ridică înspre oaste

---

141. T.f.c. î.-ț. întâlnit-ai un vârtej; 142. De bărbați leiți în zale, de oșteni și de viteji? > De b. l. î. z., de boieri și d.v.?; 145. Glorie cătau în luptă acei Domni leiți în fier; 146. Și > A credinței biruință orice nobil cavaler. 147—150 *barate în cele din urmă, după ce încearcă unele modificări*; 149. Iară gloria lumească, de mă cată, nu o caut; 150. Nici mă laude vr'o unul, nici eu singur să mă laud > Tu te lauzi înainte-mi? Nici nu știi cum eu te laud! [*etaj* însă eu n'o să mă laud! = *creion ultim greu descifrabil, poate chiar incert*]; 151. Eu îmi apăr etc. > Dar îmi apăr etc. > Ci > Eu îmi apăr etc.; [Ci; Eu *și punctele* (...) *finale, creion ultim*]; 155. N'avem oști, n'avem cetate dar > N.a.o. dară etc. 161—162. *barate la revizia ultimă*; 166. Lăncile scântee 'n soare, a.s.î.î.v.; 171—172 *barate la revizia ultimă*; 173. Inzădar urla 'mpăratul etc. [*etaj* striga, *creion ulterior*].

Căci cuprinsă-i de peire și în față și în coaste
Căci se clatină rărite șiruri lungi de bătălie
Cad Asabii ca și pâlcuri risipite pe câmpie,
In genunchi cădeau pedestri, colo caii se răstoarnă
Iar săgețile în valuri care șueră, se toarnă
Și lovind în față 'n spate ca și crivățul și gerul
Pe pământ lor li se pare că se nărue tot cerul...
Hurducând* pământu 'n ropot grei* călări, un zid de sulițí
Vin vuind ca. . . . . prin dușmani rumpându-și ulițí ~
Sperios fugea* spahiul, sperios rânjea* Arapul
Pe când spada se învârte peste cap să-i sboare capul
Mircea însuși mână 'n luptă vijelia 'ngrozitoare
Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare
Pe sub cai se vâr Asabii și-s călcați de-a lor copite
Și scîrșnind* se sfarmă săbii, lănci în scuturi oțelite
Risipite se 'mprăștie a dușmanilor șireaguri
Și gonind biruitoare tot veneau a țării steaguri
Ca potop ce prăpădește, ca o mare turburată — —
Peste-un ceas câmpia toată de păgâni e măturată
Acea grindină grozavă înspre Dunăre îi mână
Iar în urma lor se 'ntinde falnic armia română
P'ici pe colo mai aleargă vr'un Asab fără de rost
Pe când oastea strălucită parcă nu ar mai fi fost.
Suspinând bătrânul Mircea zise: Astăzi ne cunoști,
Astăzi Dunărea înneacă spumegând a tale oști...

Pe când oastea se așază, iată soarele apune
Voind creștetele nalte ale țării să 'ncunune
Cu un nimb de biruință. Fulger lung și 'ncremenit
Mărginește munții negri în întregul asfințit
Pân ce isvorăsc din veacuri stele una câte una
Și din neguri dintre codri tremurând s'arată luna

---

180. Iar săgețile în nouri ca și grindina se toarnă > Iar săgețile în > I.s. o ploae care șueră și toarnă.
183—186. *Un semn de raliere, fără corespondentul habitual, introduce aceste versuri, schițate de două ori pe pagina din stânga, la ultima revizie:*

183—184. Durduiau* viind* călării ca un zid înnalt de sulițí
Pintre cetele păgâne trec, spărgându-și large ulițí (*a*)
(*a*) P.c.p. trec, rumpându-și > P.c.p.t. spărgându-și etc.

187. M.î. comandează vijelia 'ngrozitoare; 195. Acea Dunăre > A. grindină etc.; 197—200 *barate, revizie ultimă;* 199. Și oftând bătrânul zise: Baiazid, azi ne cunoști.

Fragmentul 201—212 inclusiv apare în felurite variante, când în acest manuscris, când în 2277, 69 v.—71. Grafia e aceeași. Le transcriem în ordinea succesiunei, notând, pentru verificare, ms-ul și pagina. Facsimilele alăturate invită.

I° *(2282, 48)* La câmp limpede sub corturi oastea mândră se așază
Pe când luna se arată iară ape scânteiază
Peste văile întinse, albă negură și somn
Lângă focul cel de strajă mai veghiaz' un fiu de Domn
Și zîmbind de-o amintire, pe genunchi scria o carte
S'o trimită dragei sale de la Argeș mai departe,

Străjile cu lănci înfipte în pământ la focuri șed
Ca din stol sburătăcite, chiuind « Te văd ! te văd ![»]
Doamna mărilor ş'a nopţii varsă linişte şi somn
Lângă cortu-i unul dintre fiii falnicului Domn

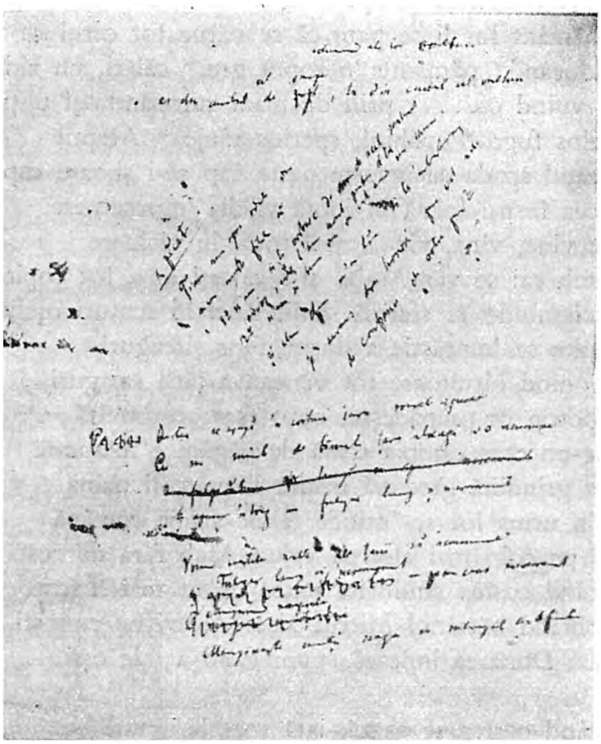

SCRISOAREA III
Mss.-ele Academiei Române 2277,69v. (16.5 cm. × 20.5 cm.)

Sta zîmbind de amintirea-i pe genunchi scriind o carte
S'o trimită dragei sale de la Argeş mai departe

Un semn de raliere, cu creionul, pus după primele 2 versuri, trimite, pe fila din stânga, unde acelaşi creion dă pasagiului, o versiune, oprită înainte de fine (Repetăm, din oficiu, întâile două versuri) :

II° (*2282 47 v.*) La câmp limpede sub corturi oastea mândră se aşază
Pe când luna se arată iară ape scânteiază
Iară Dunărea bătrână mişcă trestia-i pe maluri (*a*)
Oceanul cel de stele s'oglindează 'n a ei valuri (*b*)
Imprejurul unor focuri depărtate colo şed (*c*)
Străjile cu lănci înfipte, chiuind « te văd, te văd » (*d*)
Iară şesurile 'ntinse fumegau, căzute 'n somn — — (*e*)
Lângă-un cort veghiază încă visător un fiu de Domn(*f*)

(*a*) Numai > Colo Dunărea bătrână etc.; (*b*) Oceanul ei de stele etc.;
(*c*) Lângă focuri depărtate străji > Imprejurul etc.;
(*d*) Cu-a lor lănci înfipte 'n ţărnă, [*de fapt :* ţărână] chiuind etc.;
(*e*) I.ş. 'ntinse dorm > I.ş. 'ntinse stau > I.ş. 'ntinse fumegă-adâncite 'n somn — —;
(*f*) L.-u.c.v.î. visător fiul de Domn.

Nu se poate spune cu certitudine care e înainte: III° sau IV° — ele sunt faţă în faţă în manuscris (cf. facsimilele). Poate că în timpul lucrului, o formă proiectată la dreapta era trecută la stânga şi invers. Poate că lucra concomitent pe ambele pagini (2277, 69 v.—70) :

De din vale de Rovine
Grăim, Doamnă, cătră tine
215 Nu din gură, ci din carte
Căci ne eşti aşa departe,

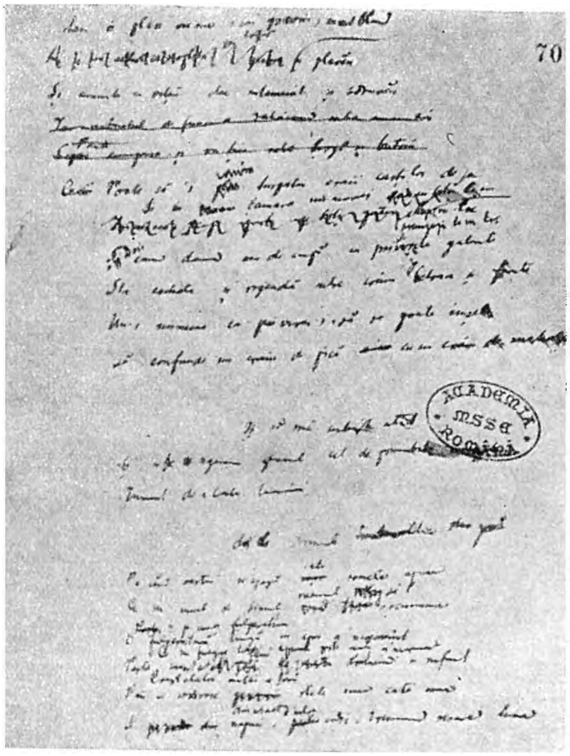

SCRISOAREA III
Mss.-ele Academiei Române 2277,70 (16 5 cm × 20.5 cm.)

Carte 'n patru colţurele
Scrisă cu lacrimi de-a mele

III° 1° *(2277, 70)* Pe când oastea se aşază roşu soarele apune
Cu un nimb de biruinţă voind ţara s'o 'ncunune
O fulgerătură lungă în apus a 'ncremenit
Peste creştete de munte strălucind în infinit (*g*)
Pân' ce isvoresc pe ceruri stele una câte
Şi din neguri, peste codri, tremurând răsare luna (*h*)
(*g*) Peste creştetele ţării > P. creştete de munte etc.;
(*h*) Şi pe codri > Ş.d. neguri etc.

2° *(2277, 70)* Pe când oastea se aşază iată soarele apune
Cu un nimb de biruinţă neamu 'ntreg să-l încunune (*i*)
Ca un fulger lung apusul peste munţi a 'ncremenit (*j*)
Creştetelor nalte a ţării, strălucind în infinit (*k*)
Pân ce isvoresc din chaos stele una câte una
Şi din neguri, dintre codri, tremurând răsare luna
(*i*) C.u.n.d.b. neamul vrea să-l încunune;
(*j*) Peste > Şi pe munţi fulgerătura > Ca un fulger etc.;
(*k*) Peste creştetele ţării strălucind în infinit,

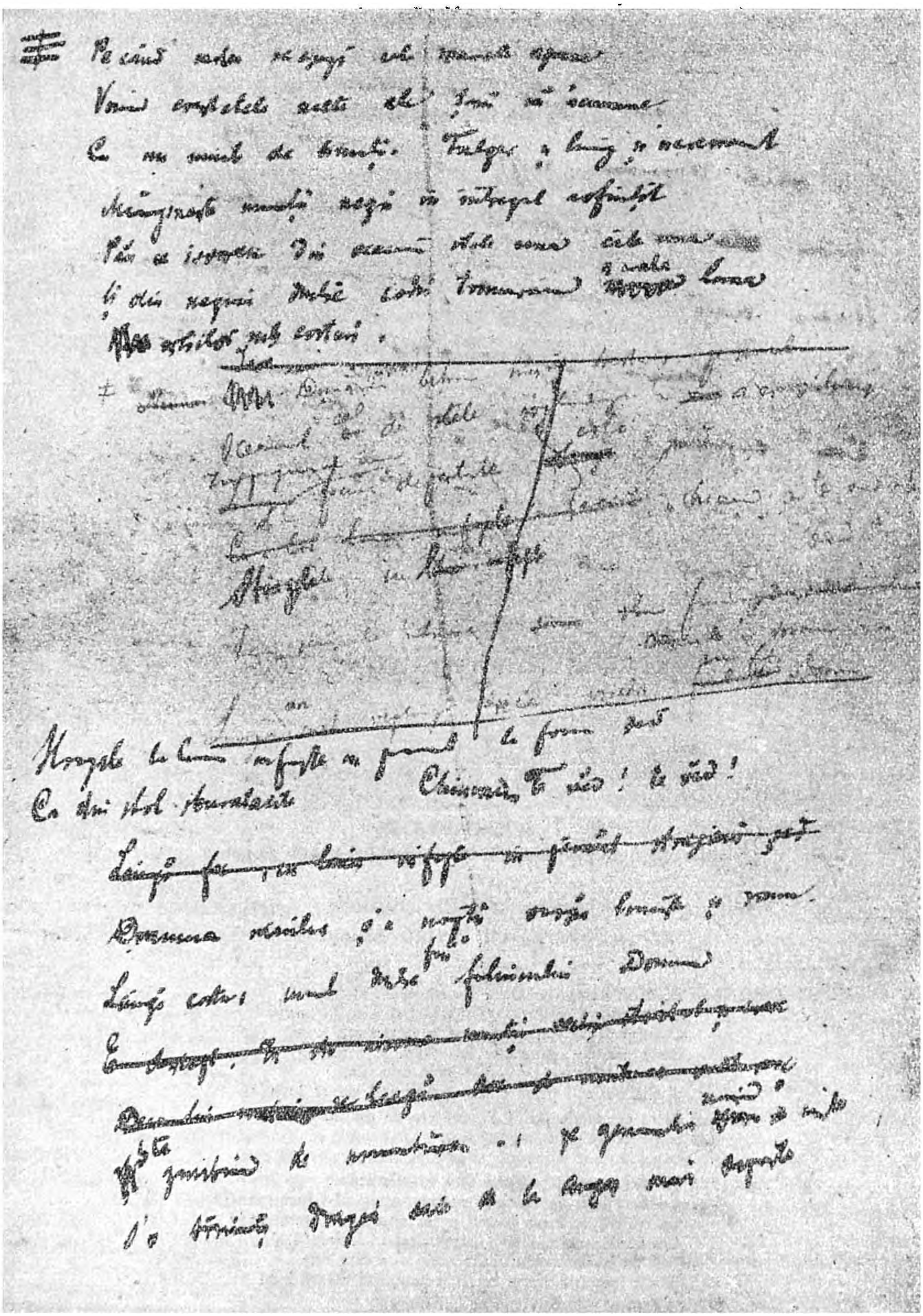

Manuscrisele Academiei Române SCRISOAREA III 2282,47 v. (16.5 cm. × 20.5 cm)

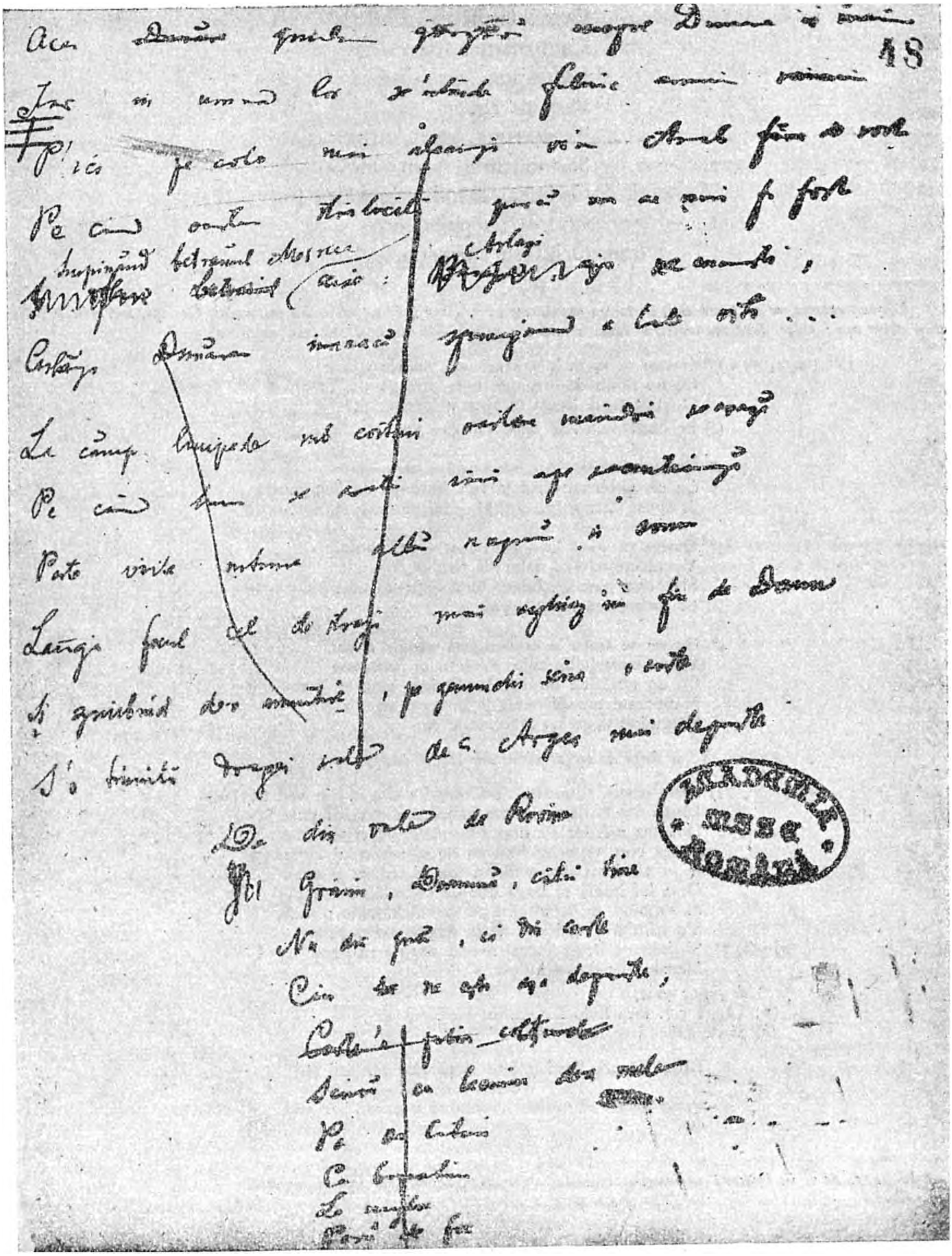

48

Acea ~~Doamnă~~ [illegible] [illegible] [illegible] Doamnă și [illegible]
Iar în urma lor se întinde [illegible] [illegible] [illegible]
Pe-acolo pe colo nu [illegible] [illegible] [illegible] fără de [illegible]
Pe când oastea risipită [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Împingând bătrânul Mircea
~~[illegible]~~ bătrânul (așa: Arlagi [illegible] se-ncordă;
[illegible] Doamna [illegible] grăind a [illegible] [illegible] ...
La câmp limpede sub corturi oastea mândră se [illegible]
Pe când [illegible] se arată [illegible] [illegible] [illegible]
Toate [illegible] [illegible] albă [illegible] și [illegible]
Lângă focul cel de trestii mai [illegible] în fir de Doamne
Și grăbind din [illegible], pe genunchi scrie o carte
S-o trimită dragei sale de la Argeș mai departe
De din vale de Rovine
Grăim, Doamnă, cătră tine
Nu din gură, ci din carte
Cum ne ești așa departe,
~~Carte-i [illegible] [illegible]~~
Seară cu lumina din vale
Pe ai [illegible]
Cu [illegible]
La [illegible]
Până la [illegible]

Manuscrisele Academiei Române SCRISOAREA III 2282,48 (16.5 cm. × 20.5 cm.)

Pe de laturi
Cu banaturi
La mijloc
Pară de foc
Te-aş ruga, mări, ruga
Să-mi trimiţi prin cineva
Ce-i mai mândru 'n valea [ta]
Codrul cu poienele
Ochii cu sprincenele

Dequatruplarea ce se poate ceti, în forma următoare IV° (2277, 69 v.) aparţine editorului. De fapt, lucrurile se petreceau chiar aşa : chiar dacă manuscrisul tace, versul era reluat dela capăt şi dus mai departe.

IV° *(2277, 69 v.)* 1° Oastea se aşază 'n corturi iară soarele apune (*l*)
Cu un nimb de biruinţă, ţara 'ntreagă s'o 'ncunune
O fulgerătură lungă în apus a 'ncremenit
(*l*) Pe când oastea se aşază > Oastea etc.

2° Oastea se aşază 'n corturi iară soarele apune
Cu un nimb de biruinţă ţara întreagă s'o 'ncunune
Şi apusu 'ntreg [pe dată*] — fulger lung şi 'ncremenit

3° Oastea se aşază 'n corturi iară soarele apune
Voind creşte[te]le nalte ale ţării să 'ncunune
Şi apusul pare-un fulger lung — pe-un ceas încremenit
Ce 'nconjoară munţii, ţară ~

4° Oastea se aşază 'n corturi iară soarele apune
Voind creşte[te]le nalte ale ţării să 'ncunune
Cu un nimb de biruinţă [—] Fulger lung şi 'ncremenit
Mărgineşte munţii negri în întregul asfinţit (*m*)
(*m*) Mărginind negrele > Mărgineşte etc.

V° *se leagă de versul ultim din III°,2° (2277,70) :*

V° *(2277, 71)* Peste oastea adormită... Chiuind « te văd ! te văd [!»] (*n*)
Lângă foc cu lănci înfipte în pământ strejarii şed (*o*)
Doamna mărilor ş'a nopţii varsă linişte şi somn...
Lângă cort veghiază încă-un fiu al falnicului Domn (*p*)
Şi în visul lui aievea munţi 'nnalţi străbat şi cresc
De-a lui inimă se leagă dor de cuibu-i vulturesc (*q*)
Şi zimbind de amintire-i pe genunchi scria o carte
S'o trimiţă dragei sale de la Argeş mai departe
(*n*)—(*o*) 1° Şi deştepte lângă focuri numai strejele mai şed °),
Lăncile 'n pământ înfipte ~
°) *de fapt :* şede,
(*p*) Lângă c.v. încă fiul > L.c.v.î.-un fiu etc.;
(*b*) Şi de suflet i se leagă etc.

2° Lângă focuri, lănci înfipte în pământ strejării şăd
chiuind te văd ~
3° Peste oastea adormită... chiuind « te văd ! te văd
etc.

In 2277, 69 v. în legătură cu imagina cuibului vulturesc, *notat acest stih şi jumătate :*

adunând* ale lor culturi
ei* din cuibul cel de şarpe, tu din cuibul cel [de] vulturi (*r*)
(*r*) ei* din c. de rept[ilă]. [ei* *sau* es*?; adunând* *sau* aducând?]

VI° *(2282, 47 v.) reprezintă ultimele variante ale pasagiului 206—212 dela etaj (care ar fi, în realitate etapa VII-a). Se aminteşte că VI° e întreruptă de II°, scrisă mai dinainte cu creionul, la mijlocul paginei (cf. facsimilul alăturat).*

Că şi eu trimite-voiu
Ce-i mai mândru pe la noi
Oastea mea cu flamurile
Codrul şi cu ramurile
Coiful nalt cu penele
Ochii cu sprincenele
Şi să ştii că-s sănătos,
Că mulţumind lui Christos,
Te sărut, Doamnă, frumos.

* * *

VI°. 206—212. Şi din neguri dintre codri tremurând răsare luna
Peste oştile sub corturi.
Chiuind « Te văd ! te văd ! [»] (*s*)
Lângă foc, cu lănci înfipte în pământ strejării şed
Doamna mărilor ş'a nopţii varsă linişte şi somn
Lângă cortu-i unul dintre fiii falnicului Domn
E deştept. In vis aievea munţii vechi străbat şi cresc
De-a lui inimă se leagă dor de cuibu-i vulturesc
Şi zîmbind de amintirea-i pe genunchi scria o carte
S'o trimiţă dragei sale de la Argeş mai departe.

(*s*) *Ulterior* Peste *e tăiat şi* oştile *devin* oştilor, *în momentul când în versul anterior* răsare *e înlocuit cu* s'arată. *Logic :* s'arată luna — Oştilor sub corturi. *Insă versul nu e dus, ca măsură, până la fine. Se pare, în acelaşi timp, că la început* Chiuind « Te văd etc. *avea forma :* Chiuiau « te văd ! etc.

223—225 [*numai două versuri*] Să-mi trimiţi, copilă, voiu,
Ce-i mai mândru pe la voi

2276^{I}, 129 v.

De din vale de Rovine (*a*)
Grăim dragă cătră tine (*b*)
Nu din gură ci din carte
Că îmi* eşti aşa departe
Iţi trimit şire 'ncurcate* (*c*)
De l'aşa străinătate
Carte 'n patru colţurele
Scrisă cu lacrimi de-a mele
Pe de laturi
Cu banaturi
La mijloc
Pară de foc
Şi te rog puică* te rog (*d*)
Să-mi răspunzi c'un dar napoi
Ce-i [mai] mândru pe la voi:
Sînii tăi ce sunt ai mei
Şi-o creangă de flori de teiu
Ochii tăi cei mângâioşi
De dragoste secetoşi
Că şi eu trimite-voiu
Ce-i mai mândru pe la noi
Oastea mea cu flamurile
Codrul şi cu ramurile
Coiful nalt cu penele
Ochii cu sprincenele
Şi să ştii că[-s] sănătos
Că mulţumind lui Hristos
Te sărut doamnă frumos — —

(*a*) Trimite-mi dulce Domniţă;
(*b*) Scriem dragă c.t.;
(*c*) Trimite-mi* > Iţi trimet etc.;
(*d*) *La început pare să fi intenţionat :* s[cumpă]* > puică*.

De-aşa vremi se 'nvrednicirā cântăreţii şi rapsozii
Veacul nostru ni'l împlură saltimbancii şi Irozii — —
Numa 'n cronice bătrâne pe eroi mai pot să-i caut
Şi cu lira visătoare or cu sunete de flaut
Să întâmpin patrioţii ce-au venit de-atunci încolo?
Inaintea acestora tu ascunde-te Apollo !
O eroi ! cari 'n trecutul de măriri vă adumbriseţi
Aţi ajuns acum de modă de vă scot din letopiseţi
Şi cu voi, drapându-şi nula, vă citează toţi nerozii
Mestecând veacul de aur în noroiul greu al prozii...
Rămâneţi în umbră sfântă, Basarabi şi voi Muşatini
Descălecători de ţară, dătători de legi şi datini,
Ce cu plugul şi cu spada aţi întins moşia voastră
De la munte pân' la mare şi la Dunărea albastră.

Au prezentul nu ni-i mare? N'o să-mi dea ce o să-i cer
N'o să aflu între-ai noştri vre un falnic giuvaer?
Au la Sybaris nu suntem lângă capiştea spoielii
Nu se nasc glorii pe stradă şi la uşa cafenelii?
N'avem oameni ce se luptă cu retoricele suliţi
In aplauze-unanime a canaliei de uliţi,
Panglicari în ale ţării cari joacă ca pe funii
Măşti cu toate de renume din comedia minciunii?
Au de patrie, virtute nu vorbeşte liberalul,
De ai crede că viaţa-i e curată ca cristalul
Că-i erou a 'nţelepciunii or a neamului lumină,
Astfel gura-i de virtute şi de bine este plină.
Nici n'ai crede că 'nnainteţi stă un stâlp de cafenele
Ce îşi ride de-aste vorbe, îngânându-le pe ele.
Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără cuget
Cu privirea 'mpăroşată şi la faţă 'mflat şi buget
Negru, cocoşat şi lacom, un isvor de şiretlicuri
La tovarăşii săi spune veninoasele-i nimicuri;
Toţi pe buze-având virtute, iar în ei monetă calpă,
Quintessenţă de mizerii de la creştet pân' în talpă

---

238. V.n.ni'l î. măscăricii şi nerozii — —; 239. Nu > Ce? In cronice bătrâne pe eroii mei să-i caut; 240. Ş.c.l.v. şi cu dulcele tău flaut; 246. M.v.d.a. în noroiul prost al prozii ...; 248. Ce-aţi descălecat o ţară, d.d.l.ş.d.; [*schimbarea dela etaj, creion ultim*].

252. *semnul întrebării, cu creion ultim ;* 256. In aplauzele unanime etc.; 261—262 *barate, creion ultim.*

265—268. 1° Un ghebos, urît şi negru, un stegar de craialîcuri
La tovarăşii săi spune veninoasele-i nimicuri;
2° Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără cuget
De beţii, de nedormire sticlesc ochi 'n capul buget
Negru, cocoşat şi lacom — un stegar de craialîcuri

N.B. 1° *numai 2 versuri;* 2° *redacţie, creion, pe fila din stânga, reluată apoi cu cerneală pe textul prim (dreapta)* şi care e de fapt: 3° *redacţiunea dela etaj, minus:* v. 267. N.c.ş.l., un stegar > N.c.ş.l, u. isvor etç,

270. Q. de canalii d.l.c. etc.

Și de-asupra tuturora oastea să și-o recunoască
Iși aruncă pocitura bulbucații ochi de broască...
Dintr'aceștia țara noastră își alege astăzi solii,
Oameni vrednici ca să șază în zidirea sfintei Golii
In cămăși cu mâneci lunge și pe capete scufie,
Ne fac legi și ne pun biruri, ne vorbesc filosofie
Patrioții, virtuoșii, ctitori de așezăminte
Unde spumegă desfrâul în mișcări și în cuvinte
Cu evlavie de vulpe ca în strane șed pe locuri
Și aplaudă frenetic, schime, cântece și jocuri.
Și apoi în sfatul țării se adun să se admire
Bulgăroi cu ceafa groasă, grecotei cu nas subțire
Toate mutrele acestea sunt pretinse de Roman
Toată greco-bulgărimea e nepoata lui Traian
Spuma asta 'nveninată, astă plebe, ăst gunoiu
Să ajung' a fi stăpână și pe țară și pe noi,
Tot ce 'n țările vecine a fost rău și stârpitură,
Tot ce-i însemnat cu pata putrejunii de natură,
Tot ce e perfid și lacom, sclavii Turcilor, iloții
Toți se scurseră aicia și formează patrioții
Astăzi fonfii și flecarii, găgăuții și gușații,
Bâlbâiți cu gura strâmbă sunt stăpânii astei nații.

Voi sunteți urmașii Romei? Niște răi și niște fameni
I-e rușine omenirii să vă zică vouă oameni.
Și această ciumă 'n lume și aceste creaturi
Nici rușine n'au să iee în smintitele lor guri
Numele nației noastre spre a 'l face de ocară,
Indrăznesc ca să rostească pân' și numele tău, țară!
Inainte de-a se naște au vândut copiii robi
Astă mână de nemernici. Și mulțimea de neghiobi
Reciproc stau să s'admire și 'ntre ei se fericesc
Precupeții de hotară și de sânge omenesc

---

271. De asupra tuturora ca să-i știe, să-i cunoască [*schimbările dela etaj, creion ultim*];

277—280 *figurau întâi în 2 stihuri ce veneau mai jos, după versul :* Toată greco-bulgărimea etc. *Un semn cu creionul le deplasează mai sus :*

1° Patrioții virtuoșii, ce cu schimele de vulpe
Seara prin grădini apucă cântărețele de pulpe,
2° Patrioții, virtuoșii, ce cu schimele de vulpe
Ziua cască, iară seara pișc' actrițele de pulpe

apoi 3° (versiunea de la etaj) derivată în 4 versuri și redactată pe fila din stânga, cu diferențele: 279. Ei șed, strană după strană, cu evlavie de vulpe; 280. Și aplaudă frenetic, schime, cântece și pulpe.

281. Se adună 'n sfatul țării ca cu toții să-i admire; > Se adună 'n s.ț. între ei să se admire > Și aceștia 'n sfatul țării se adun să se admire; 287. Tot ce-a fost peste hotară pehlivan și stârpitură,; 289. Tot ce-i laș, perfid, nemernic, tot noroiul și toți hoțir; 291. Astăzi f.ș.f. bâlbâiții și g.; 292. Și gheboși cu gura strâmbă s.s.a.n.; 294. E rușine omenirii etc.; 295. Ș.a.c.'n.l. și aceste stârpituri; 296. N.r. n'a.s. iee în băloasele lor guri; 297. Numele patriei noastre cei ajunse de ocară. 299—302 *barate ulterior, creion ;* 299. Când în pântece de mumă au vândut copiii robi; 300. A.m.d. nemernici și m.d.n.; 301. Reciproc se mai > R. stau etc.

La Paris, în lupanare de cinisme şi de lene
Cu femeile-i pierdute şi 'n orgiile-i obscene
Acolo v'aţi pus averea, tinereţele în stos
Ce a scos din voi apusul, când nimic nu e de scos
Ne-aţi venit apoi, drept minte o sticluţă de pomadă
Cu monoclu 'n ochi, drept armă beţişor de promenadă,
Drept ştiinţ' având în minte vre un vals din Ball-mabil
Voi cu feţe vestejite şi cu creieri de copil
Iar în schimb cu-averea toată vr'un papuc de curtezană...
O te-admir progenitură de origine Romană!

Când în mijlocu-ăstui secol vi s'a dat pe mână toate
Tot poporul încă tânăr, aţi urnit* pe a lui spate
Tot deşertul minţii voastre, nişte mizeri comedianţi,
Spuma cea mai otrăvită, asvârlită din Bizanţ
Deci înveninând prezentul şi vânzându-i viitorul
Pe o sută de ani nainte, ziceţi că iubiţi poporul?

. . . .

Şi acum priviţi cu spaimă faţa noastră sceptic rece?
Vă miraţi cumcă minciuna astăzi nu vi se mai trece
Azi când orice creţ din suflet, orice patimă ascunsă
N'a rămas nediscusută, neivită, nepătrunsă,
Când vedem că toţi aciea, cari vorbe mari aruncă
Numai banul îl vânează şi câştigul fără muncă,
Azi când fraza lustruită nu ne poate înşela,
Astăzi alţii sunt de vină, Domnii mei, nu este aşa?
Prea v'aţi arătat arama, prea aţi rîs de astă ţară
Prea făcurăţi neamul nostru de ruşine şi ocară
Putrejunea cea de astăzi nu se trece cu spoială,
Franţuzeasca şi nemţeasca de-astăzi nu ne mai înşeală...
Prea v'aţi bătut joc de limbă, de străbuni şi obicei

---

305. Aţi dus aurul ţării noastre, prăpădindu-l tot în stos; 306. *mai curând :* nu e de stos *(sic) ;* 308. Drept privire un monoclu, arma 'i* băţ de promenadă; 310. Şi cu feţe vestejite etc.;

313—318 *inclusiv, barate cu creionul ultim ;* 314. Tot p.î. vergin, aţi u.* p.a. lui spate; 315. T. d. m.v., mizerabili comedianţi; 316. Ciumă neagră > C. tristă şi infectă, spumă neagră din Bizanţ.

317—318. 1° Vi s'a dat o ţară veche şi cu inima senină
I-aţi înveninat suflarea şi aţi dus o la ruină.
2° Căci i'nveninaţi prezentul şi îi vindeţi viitorul
Pe o sută de-ani nainte, ziceţi că iubiţi poporul?

. . . .

După această linie de puncte, urma întâi :

Vi s'a dat pe mână toate: secol, ginte, limbă, ţară
Şi din toate voi făcurăţi o unealtă de ocară
Vă miraţi cumcă minciuna astăzi nu vi se mai trece

pe cari, în chiar timpul transcrierii, le barează, întâile două urmând a fi reluate mai jos, ca v. 327—328 iar al treilea trecând drept v. 320 ; 321—322 *barate la revizie*; 327. P.v'.a.a.a., prea aţi supt din astă ţară; 329. P. c.d.a. n'o acoperi cu spoială [*In cele din urmă, la revizia finală cu creionul, versurile 327—330 sunt barate*].

Ca să nu s'arate-odată ce sunteți. Niște mișei.
Da, câștigul fără muncă iată singura pornire.
Virtutea? e-o nerozie, geniul? o nefericire.

Dar lăsați măcar strămoșii ca să doarmă 'n colb de cronici
Din trecutul de mărire v'ar privi cel mult ironici!
Cum nu vii tu Țepeș Doamne, ca punând mâna pe ei
Să-i împarți în două cete, în smintiți și în mișei
Și în două largi palate tu cu sila să-i aduni,
Să dai foc la pușcărie [1] și la casa de nebuni.

D. Dacă nu posedăm manuscriptul original, de pe care s'a cules *Scrisoarea a III-a* pentru *Convorbiri* — și Ibrăileanu a deplâns în dese rânduri pierderea manuscriselor de tipografie — avem în schimb o versiune, aș spune, chiar mai prețioasă. E revăzută, corectată și pusă la punct de însuși Eminescu, cu toate că în *Timpul* din 10 Maiu 1881 notează că reproduce după *Convorbiri literare.* Revista ieșană, se știe, nu avea o corectură prea atentă. Dacă și textul din *Timpul* nu e scutit de anume greșeli de tipar, lesne reparabile altminteri, are în schimb meritul că poartă viza poetului și că rezolvă unele erori, trecute cu vederea, ale *Convorbirilor.* E, ca să spunem astfel, un text autentificat. Grație acestei versiuni am putut îndrepta unele versuri pe care tradiția le consacrase într'o anume formă, cu toate că manuscrisele spuneau altfel

Textul din *Timpul* sporește și completează punctuația (vers. 2), sau lasă de o parte anume moldovenisme *(fermecare* nu *fărmecare)*, dar mai ales intervine, modificând anume versuri, fie că o face acum întâia oară, fie că restitue anume forme, consecvente în manuscrise (deci și în ms-ul predat *Convorbirilor)* și pe care revista le escamotase. Lăsăm întâi să urmeze acele versuri, și după aceea lămuririle noastre:

Versul 42: Strigăte de Allah! Allahu! se aud pe sus prin nori
» 76: De nu, schimb a ta coroană într'o ramură de spini
» 152: Cad asabii ca și pâlcuri, risipite pe câmpie
» 154: Când săgețile în valuri, care șueră, se toarnă

Toate versiunile manuscrise ale *Scrisorii a III-a* poartă *Allah! Allahu!* așa cum cetitorul poate constata din transcrierile și chiar din anume din facsimilele noastre.

In B. versul 76, cum se poate observa la locurile respective, suna: *(Am venit să mi te închini) — De nu vrei, a ta coroană s'o prefac în vârf de spini* iar în C. *(Am sosit să mi te 'nchini) — Să nu schimb a ta coroană într'o ramură de spini* care a trecut și în manuscrisul *Convorbirilor.* Modificarea acestui vers este, așa, dar recentă, de ultimă oră.

Toate versiunile au, consecvent, *Asabi* și nu *Arabi.* E drept, că cu o singură excepție, unde *s*-ul se vede clar, pretutindeni el poate fi confundat cu *r.* Iată însă două crâmpee din aceeași pagină a *Fragmentelor-Hurmuzachi*, pe cari Eminescu le tradusese în 1878: «In partea osmană, avantrupa o forma oastea sprintenă de Asabi, apoi în centru era simburul oștirii, spahii[i] și enicerii...» și «Inceputul bătăliei urmă printr'un atac înfrângător, esecutat c'o strălucită vitejie de cavalerii franceji, asupra detașamentului de Asabi, spahii și ieniceri, pus în fruntea luptei cari răsturnați, claie pe grămadă, fură parte măcelăriți, parte reîmpinși spre centru» [2]

Asabi, cu literă mare, așa cum e și în toate versiunile-manuscripte și cum va fi fost și în còpia pentru *Convorbiri*, care au cules *Arabi* și de atunci toți editorii am repetat: *Arabi.* In textul *Timpului* e: *asabi* și lucrul mi se pare demn de relevat. Ca să evite confuzia, la îndemână, între *Asabi* și *Arabi* și pentru ca, într'un fel, să atragă

---

333. Furătura fără muncă, iată singura pornire; · 334. Virtutea e-o nerozie etc. [*întâiul semn al întrebării, ulterior, creion*]; 335. Așa dar lăsați > Ne lăsați măcar strămoșii ca să doarmă 'n colb de cronici; 336. D.t.d.m. vă privesc cel mult ironici! [*etaj*, v'ar privi, *creion*, *apoi cerneală*]; 339. Să-i zidești în două temniți ale veacului minuni, > Și în două așezăminte tu cu sila să-i > Și în două temniți large tu cu sila să-i aduni [*etaj*, largi palate = *creion ultim*]; 340. Să dai foc la pușcărie, foc la casa de nebuni.

[1] *Timpul*, VII, 211, Dumineci 26 Sept. 1882: «De altminteri ele au fost judecate definitiv și fără apel în ziua în care d. Dimitrie Brătianu, suindu-se pe tribuna Camerii [*27 Aprilie 1881*] a invitat pe oamenii de treabă să se pue pe lucru, iar pe *hoții* partidului a promis să-i trimeată la pușcărie. Din nenorocire, dacă ar fi voit sau ar fi putut să se ție de cuvânt, nu s'ar fi găsit destule temnițe ca să-i căpătuiască pe toți cei din urmă».

[2] Eudoxiu Hurmuzachi, *Fragmente*... I, pag. 272.

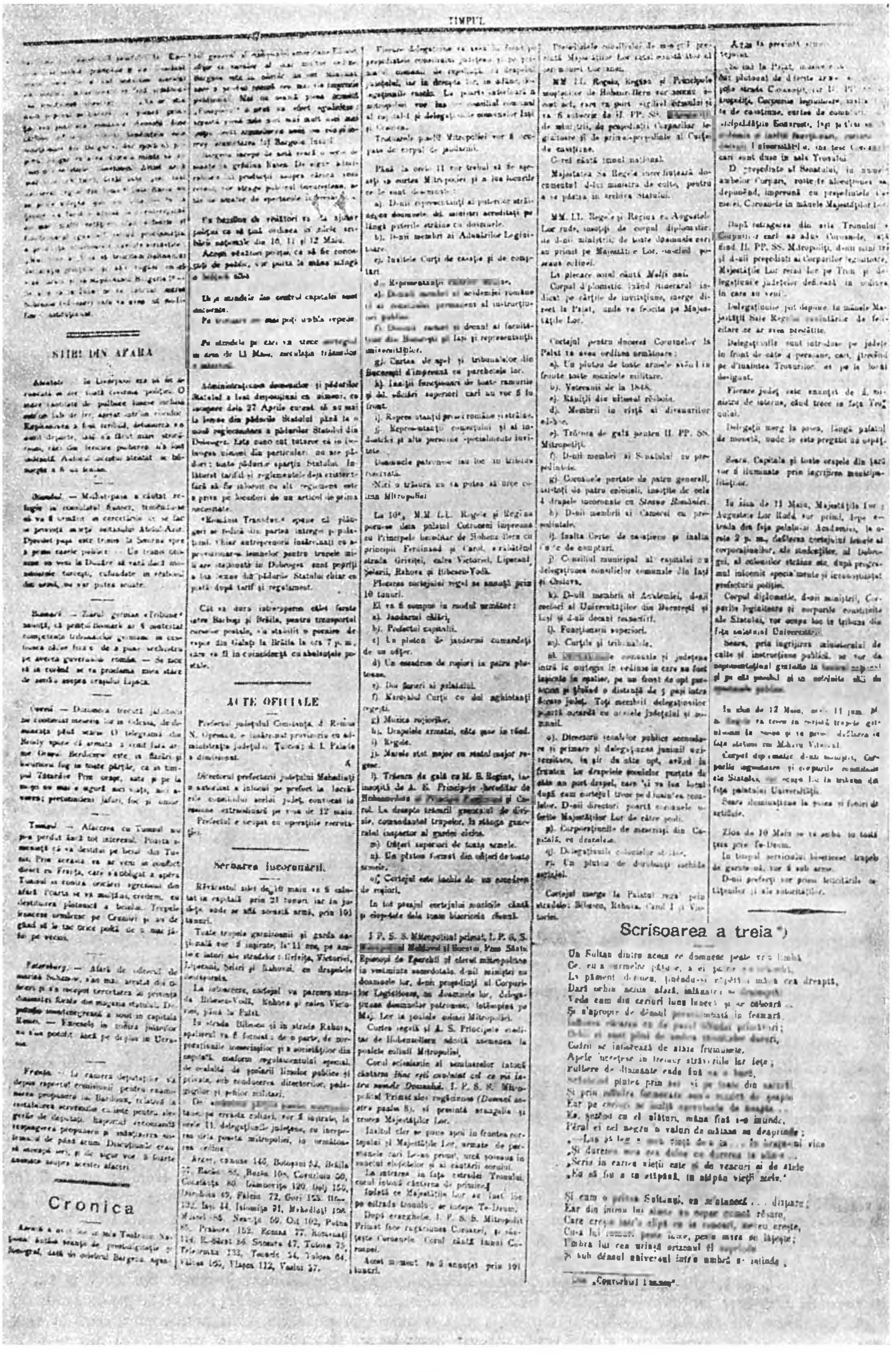

TIMPUL (pag. 2)
VI, 101, Duminecă 10 Maiu 1881

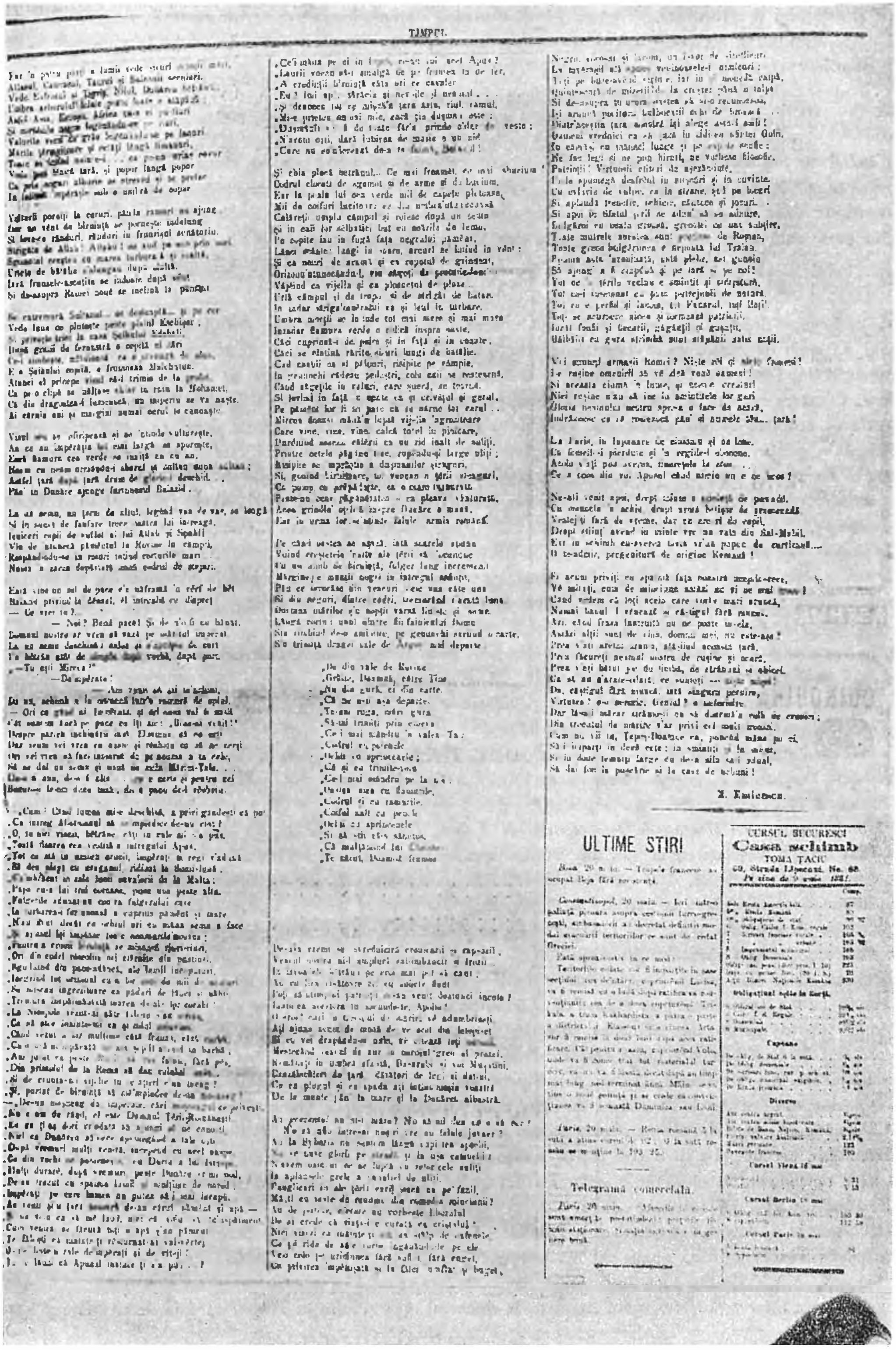

TIMPUL (pag. 3)

atenția și zețarului și cetitorului, că nu de *Arabi* e vorba, Eminescu a aflat cu cale să scrie, de astă dată *asabi,* cu literă mică. Restituirea aceasta, plină de peripeții, se cuvine așa dar să o ținem în seamă la viitoarele ediții.

Versurile 153—154 au, de astă dată, forma și punctuația următoare:

In genunchi cădeau pedeștri, colo caii se răstoarnă
Când săgețile în valuri, care șuieră, se toarnă.

Când și nu *cad* aduce de sigur o nuanță, la care cetitorul va adera sau nu, după ce va fi confruntat versiunile respective din B., (vers. 227—228) și C. (vers. 179—180) și, după cum va crede că se află sau nu în fața unei erori de tipar, în gazetă. In ce ne privește, acceptăm și forma și punctuația din gazetă.

Nu ni se pare că ar putea veni dela altcineva decât dela însuși Eminescu.

* * *

O curiozitate firească, de oarece prestigiul acumulat de ani ar fi fost drept să-și aibă corespondentul, cât de plăpând, în cutia de rezonanță a contemporaneității aceleia, ne-a îndemnat să urmărim, în periodicele și în presa de atunci, ecoul *Scrisorii a III-a,* publicată în atât de solemne momente și cu un atât de bine dozat explosibil într'însa. Căutarea noastră a fost zadarnică. Negreșit nu putem pretinde să fi epuizat investigația, dar impresia noastră e că ecoul se cuvine căutat mai curând în reacțiunile presei de opoziție decât în aprobările publice ale comilitonilor, pentru care vorbise atât de răspicat. De aceea lăsăm să urmeze câteva crâmpee din articolele *Telegrafului* și *Românului,* de după publicarea *Scrisoarei a III-a.* Ele nu mai au nevoie de comentar. Adăogăm, totodată, și un fragment dintr'un foileton al *Românului,* în care figurează și numele lui Eminescu.

Telegraful, XI, 2737, Vineri 19 Iunie 1881 :

« Ziarele care se disting printr'un limbaj violent și necuviincios sunt incontestabil *România Liberă, Binele public* și *Timpul.* Aceste foi au întrebuințat cele mai infame calomnii la adresa unor persoane onorabili, ele a avut curagiul să atribue d-lor Ion Brătianu și Rosetti lucruri la cari nici cei mai înverșunați, dar serioși și leali inamici ai lor nu ar fi putut chiar presupune; ele au zis că miniștrii României, aceia cari au dat acestei țări libertatea, egalitatea, independența cu gloriă, *trebuiesc scuipați în față.* Numai în aceste foi se găsește lipsa de respect, limbajul desfrânării și al curajului ce-l dă impunitatea... Și cu toate acestea, toți directorii și redactorii menționatelor foi sunt profesori ! Oare aceasta să fie misiunea profesorilor la noi în țară?... ».

Telegraful, XI, 2788, Sâmbătă 22 August 1881 :

« Este mai mult ca sicur că, dacă ar esista ordinul « Sântei Cânepe » despre care ne vorbeau mai astă primăvară tot cei dela *Timpul,* ei n'ar avea cutesanța să insulte în astfel de grad poporul român, etc. ».

Românul, XXV, Duminică 26 Aprilie 1881.

(Din foiletonul « *Völkerkunde Osteuropas* » *de Lorenz Diefenbach,* de E. S. Venti):

« Insă dacă totuși vor crede unii din cititorii acestei recensiuni că am criticat ici colea prea aspru, noi nu le putem răspunde decât că, dacă am combătut cu asprime, am combătut în calte scrierea unui autor, d'a cărui erudițiune d. Maiorescu a fost pătruns într'atâta, încât l-a propus *membru onorar al Academiei Române.* Am fost dar în drept d'a combate amar, cel puțin mai în drept decât d. Maiorescu, când a criticat niște scrieri, precum sunt poesiile « Junimii clericale din Arad ».

Știm ce va să zică *critica* și, aprețiând efortul ei, am citit cu bucurie unele din observările critice ale d-lui Maiorescu; ne-am disilusionat însă văzând că observările polemice, devenind personale, produc desbinări stricăcioase. Până unde poate merge uă asemenea direcție, ne-a arătat-o mai ales atitudinea d-lui Maiorescu față cu uă întreprindere atât de lăudabilă, precum a fost redactarea (*în notă :* prin d. Vas. Urechia Alecsandrescu) « Albumului macedo-român ». D. Maiorescu n'a binevoit a participa la compunerea acestui album și anume în mod demonstrativ, căci atitudinea d-sale fu imitată de către d-nii: Iacob Negruzzi, Gane, Slavici, Eminescu, Maiorescu etc.

Uă asemenea procedere demonstrează scopul criticei, și urma ei va fi că de observările polemice se vor folosi numai străinii, precum și s'au folosit câțiva scriitori germani, cari și-au bătut joc de nația română, basându-se pe motive reproduse din observările polemice (ici colea prea negre) ale d-lui Maiorescu ».

Românul, XXV, Joi 14 Maiu 1881 :

(La *Sumarul Revistelor :)* « Convorbiri Literare nr. 2 din luna Maiu 1881: Serghie Pavlovici, nuvelă de Leon Negruzzi. Scrisoarea a treia, poezie de M. Eminescu, etc., etc.

Românul, XXV, Sâmbătă 16 Maiu 1881

(comparație între 2 portrete: unul zugrăvit de « penelul opozițiunii » în *Timpul* cu data de 14 Maiu și altul din *The Times*):

« Faptele cele bune ale fiecărui om, de către națiunea sa cată să fie mai aprețuite și mai răsplătite.

Fie care națiune de către fiii săi trebue să fie mai aprețuită, mai stimată, mai iubită.

Adese avurăm durerea d'a constata că partitele la noi sunt atât de lipsite de principii și de simțiminte naționale încât ele denigră nu numai pe bărbații cei mai buni dară pe însăși națiunea lor.

Pentru instrucțiunea națiunii datori fiind a-i semnala viciul, supt orice formă s'ar presinta el, punem aci, supt ochii iei, ce zice ieri chiar oposițiunea, în *Timpul* cu data de 14 Mai.

Iacă portretul României de astăzi eșit din penelul oposițiunii».

Românul, XXV, Vineri—Sâmbătă, 22—23 Maiu 1881 :

(inserțiune:) « Dumitru George Ionescu [Take Ionescu], Doctor în drept dela facultatea din Paris, îmbrățișând profesiunea de advocat, se însărcinează cu orice procese, atât în București cât și în provincie».

Românul, XXV, Duminică 5 Iulie 1881 :

« Strâns în cleștele evidenții, *Timpul* încearcă acum s'o sucească și s'adăpostească supt injurii și glume neadevărul ce-a înaintat.

Nici nu ne așteptam la altceva; înjurătura este cel din urmă și cel mai puternic argument al omului ce n'are nici demnitate, nici rușine.

La asemeni argumente nu răspundem; am lăsat și tot-d'a-una vom lăsa protivnicilor noștri acest privilegiu, pentrucă cu adevărat bine și 'ntr'un mod meritat îi zugrăvește și-i împodobește.

Stilul e omul.

Timpul e icoana celor ce-l scriu și-l inspiră».

Românul, XXV, Joi 6 August 1881 :

« Vedem în toate zilele ziare care atacă guvernul și partita liberală națională în modul cel mai înverșunat. Unele nu se mulțumesc a gratifica persoanele miniștrilor cu epitetele cele mai triviale și merg până a inventa din senin lupte sângeroase între soldații noștri și ai unei puteri vecine. Alții fac apel la divisiuni intestine de mult uitate și la asmuțiri de tot felul».

« Savanții dela *Timpul* divid poporațiunea României de astăzi în *autochtoni de munte și imigranți de baltă*». (« etnologii dela *Timpul*... » — se cere ordinul sf. cânepe pentru « grecul Serurie, grecul C. A. Rosetti, bulgarul Mihalescu » — « oare 11 Fevruarie fost-a el făcut numai de d. C. A. Rosetti? »).

« Cel care a scris articolii susmenționați în *Timpul* nu numai că nu cunoaște istoria României, dar crede încă că cetitorii lui nu știu nici ce-au văzut cu ochii lor».

« Fiți albi, roșii, albastri, cum veți voi, dar fiți Români, iar nu maimuțe străine, care abia îngână limba lor maternă și pun pe alții să scrie că ei sunt singurii Români autochtoni».

Românul, XXV, Vineri 14 August :

(Polemică în legătură cu « *faimoasa teorie*, așa cum născocitorului dela *Timpul* îi place a numi asemenea enormități »).

« De trei săptămâni redactorii organului reacționar repetă că partita națională-liberală este compusă din străini și venetici și ca să-i dea un asemenea caracter luând de basă numai numele propriu străine nu au ajuns la alt resultat decât să citeze și să repete în fiecare zi vr'uă șapte nume din care încă nici acele nu sunt toate străine. Vecinic Carada, Giani, Ferichide și încă câțiva; aceiași ș'aceiași. Dar pentru D-zeu! Cred oare cei dela *Timpul* că au a face cu copii sau socot că toate escentricitățile ce le trec prin capetele lor de monomani sunt bune de dat publicității? ». (« epileptici articoli » — « redactor poznaș dela un ziar de insulte [ce] repetă în fiecare zi numele a câtorva onorabile persoane cari s'au întâmplat să nu-i placă »).

SCRISOAREA IV

«Convorbiri Literare», XV, 6, 1 Septemvrie 1881

Am lămurit în argumentul *Scrisorii* precedente, a *III-a*, împrejurările care hotărîseră numerotația așa cum figurează ea în ms.-ul 2282, unde, înlăuntrul ciclului, *Scrisoarea a IV-a* poartă titlul de *Scrisoarea II* (cf. facsimilul, vol. I, pag. 153). Cum *Scrisoarea a III-a* apare, din bine gândite temeiuri, în numărul de Maiu, *Scrisoarea* rămasă nepublicată primește în chip firesc, numărul IV. Dar dacă este dată publicității mai târziu și apare abia peste trei luni în *Convorbiri Literare*, adevărul este că era sfârșită, sau aproape, încă din Martie 1881 de vreme ce i se asignase rândul înaintea *Scrisorii a IV-a* 1). Căror pricini se datorează această lungă pauză nu se poate ști deocamdată. Se poate ca totul să fie o simplă întâmplare, se poate să fie una determinată—singură biografia amănunțită și deducțiile ce s'ar putea trage din activitatea ziaristică a lui Eminescu, pentru răstimpul acesta, să aducă un început de preciziuni.

Așa cum s'a remarcat de timpuriu, *Scrisoarea a IV-a* a primit într'însa aluviunile a nenumărate poeme și fragmente mai dinainte încercate și, în deosebi, pentru partea idilică a Scrisorii, toate sugestiile de cadru și atmosferă din *Diamantul Nordului*. In 1902, puțin timp după ce manuscrisele poetului sunt donate Academiei, d-l Rădulescu-Pogoneanu identifica în textul de mai jos, *Cum cântam odinioară*, sfârșitul *Scrisorii a IV-a* 2). In 1904, Ion Scurtu semnala, în manuscrisul poemului dramatic, *Bogdan-Dragoș*, prezența acelui cadru de basm, al castelului singuratic, în care se desfășoară idila *Scrisorii a IV-a* 3). Edițiile postumelor, ce s'au urmat, au descoperit alte punți de legătură cu poemul *Gemenilor*.

Edițiile Constantin Botez și D. R. Mazilu nu uită a înregistra, mai sumar sau mai detaliat, toate aceste materiale cari au premers și pregătit elaborarea *Scrisorii a IV-a*. Uneori minuțiozitatea aceasta împrumută aspecte, străine de intenția editorului, cum e de pildă la d-l D. R. Mazilu, care, după ce socotește pentru fiecare grupă de versuri, care de unde «provine», ajunge la încheierea următoare: «Astfel au fost reunite fragmente din încercări poetice, alcătuite în diferite epoce, fie alăturându-se unul de altul, fie legându-se printr'un total de 21 de versuri nouă, pentru a forma o variantă de 200 de versuri a unei noi poezii» 4). Ceea ce ar putea da o impresie falsă despre modul de lucru și despre autonomia formelor de creație la Eminescu, pentru care orice amănunt, oricât de vechiu, e gândit din nou, spontan și numai în raport cu tiparul la care se aplică. Altminteri, cu rezerva aceasta, mai exact cu precauția aceasta, este de sine înțeles că studiul *Scrisorii a IV-a* nu se poate lipsi de cunoașterea tuturor antecedentelor și tuturor poemelor în cari se întâlnesc urme și ecouri înrudite. Mai mult: editorii care lucrează monografic, cum e cazul d-lui D. R. Mazilu, sunt pe deplin îndreptățiți să concentreze toate materialele, autonome și postume înlăuntrul fiecărui capitol. Cum am explicat, în desbaterea *Povestei teiului* (vol. acesta, cap. respectiv) noi nu urmăm această cale, deoarece poemele închegate, ca *Gemenii*, *Diamantul Nordului*, *Bogdan-Dragoș*, etc., se vor tipări la «Postume», așa cum *Călin Nebunul* sau *Fata în grădina de aur* se vor afla în volumul de «Literatură populară». Excepție facem, căci totuși excepție pare, pentru acele texte, cari, deși legate de un anume moment, precum *Iubita vorbește* sau *Desgust*, reprezintă stări de tranziție în procesul de elaborare al poemei, în albia căreia s'au și topit, în cele din urmă.

Este de sine înțeles, că pentru deplina pătrundere a versiunilor autonome, cercetătorul va trebui să se adreseze și materialelor, anterioare celor trei fragmente, ce publicăm în *a^1*), *a^2*), *b*) și *c*).

Ms. Ca și pentru celelalte *Scrisori*, precedăm versiunile autonome, de acele texte, fragmentare sau subordonate, ale căror vestigii urcă fie la anii de studenție ai Berlinului, fie la aceia ai Iașilor. Schema de mai jos, alcătuită cronologic, va fi completată de lămuririle fiecărui text în parte.

---

1) Se reamintește că scrisoarea trimeasă de Eminescu la 18 Martie 1881, lui Iacob Negruzzi și în care se vorbește de textul *Scrisorii a IV-a* subînțelege, de fapt, textul *Scrisorii a III-a* (cf. acel capitol).

2) Ion A. Rădulescu, [Pogoneanu] *Din poesiile inedite ale lui Mihail Eminescu*, în *Convorbiri Literare*, XXXVI, 5, 1 Maiu 1902.

3) Ion Scurtu, *Drama lui Eminescu: Bogdan-Dragoș*, în *Sămănătorul*, III, 3, 18 Ianuarie 1904.

4) M. Eminescu, *Poezii și variante*, ed. D. R. Mazilu, pag. 449.

I. Fragmente anterioare

a [1]) **2262, 160 v.** *(Cum cântam odinioară)*	cca 1874
a [2]) **2283, 42—42 v.** » » »	cca 1876
b) **2283. 43—46** *(Desgust)*	
2259, 202 v.—202	
c) **2278, 27** (+**26 v.**)—**28** *(Iubita vorbește)*	1876
2260, 22—21	
2262,166	

II. Versiuni autonome

A. **2276**^{I}, **83**, +4 versuri din **85**	cca 1879—1880
B. 2276^{I}, **82** v., **83.**, **84 v.**, **85—96**	cca 1880
C. 2282, **25—36** (titlu: *Scrisoarea II)*	cca 1881

I. Fragmente anterioare.

a [1] [2]) Finalul *Scrisorii a IV-a* — numit după întâiul vers, *Cum cântam odinioară* — se află redactat, întâia oară, în vremea studenției berlineze, în ms.-ul **2262,160 v.**, în contrapagină cu versuri din *Călinul* berlinez, înregistrate în vol. I, cu scrisul acela gotic, caracteristic la epoca aceasta și, după aceea, transcris în 1876, în ms.-ul **2283, 42—42 v.** în vecinătatea altor còpii contemporane, precum *Călin II*, *Desgust*, etc.

Acest al doilea text, còpia din 2283, e de îndată supus câtorva prefaceri de amănunt.

Am fi putut tipări cele două versiuni, ultima din 2283, la etaj și prima, cea din 2262, depășită, la subsol. Cum, însă, economia de spațiu ar fi fost nulă, am preferat procedeul celor două coloane. Cetitorul va lua seama însă și la subsolurile respective.

a [1]) *2262, 160 v.*

Cum cântam odinioară
In divin' impertinență
Ș'ale cântecului noduri
Erau ritme și cadență

Gândirea* străbătea noaptea
Mii cărările 'n dumbrave
Lumi 'ntregi inima['n] mine
Ii cânta un dulce ave

Ave blând ca și suspinul
Dintr'al zefirului flaut
Și pin stele distrămate
Aflam taina ce o caut

Ah și azi o caut încă
E acelaș cântec vechiu
Cântul liniștei eterne
Ce îmi sună în urechi

Liniște,* pace... o pace
Unde ești — pe care stea
In ce lumi făr de dorințe
Fără gând e partea mea

---

7. Lumi 'ntregi inima-mi plânge; 8. Ii st[runa]* > Ii cânta etc.; 11. Ș.p.s. risipite; 22. Nu mai poate să* mai* zică*.

3. *Lecțiune Botez și Mazilu:* Ș'ale cântecului moduri (*afară de grafie, sensul e confirmat de coloana a II-a*).

7. *Lecțiune Botez și Mazilu:* Luni 'ntregi etc.

a [2]) *2283, 42—42 v.*

Cum cântam odinioară
In confuzie divină
Și 'nnodam a mele versuri
Cu icoane de lumină

Străbăteam a nopții umbre
Și cărările 'n dumbrave
Lumi 'ntregi duiosul suflet
I'nstrună un dulce Ave !

Răspundea atuncea codrul
Prin al zefirului flaut
Și prin stele risipite
Aflam taina ce o caut.

Căci și azi o caut încă
E același cântec vechiu,
Setea liniștei adânce
Care-mi sună în urechi

Liniștire... pace, pace !
Unde ești pe care stea —
In ce lumi fără dorințe
Fără gând e partea mea ?

---

2. In divin' impertinență; 3. Ș'ale cântecului noduri 4. Erau ritmu și cadență; 5. Gândul meu străbătea noaptea; 6. Mii cărările 'n d.; 7. Lumi 'ntregi inima 'n mine; 8. Ii cântá [un] dulce ave ! > I.c. [un] d. Ave !; [*de fapt:* îi *pentru* un]; 9. Ave blând ca și suspinul; 10. Dintr'al zefirului flaut; 13. Ah ! și azi o caut încă; 15. Cântul l.e.; *Strofa 17—20 barată ulterior.*

E sfărmat de mult organul
Şi 'n strigări irregulare
Vechiul [cântec] mai străluce
Cum în nopţi isvorul sare

Orga este sfărămată
Şi maestru-a nebunit
Şi sălbatec sună cântul
Cel etern neisprăvit

P'ici pe colo mai scântee
Strălucind adânc bolnavă
Câte-o rază mai curată
Din a geniului lavă

Altfel şueră şi strigă
Scapără şi rupt răsună
Se împing tumultuase
Şi sălbatece pe strună

Unde-s şirurile limpezi
Din cântarea ce-am gândit
Ah ! e orga sfărămată
Şi maestru-a nnebunit

Azi organele-s sfărmate
Şi 'n strigări iregulare
Vechiul cântec mai străbate
Cum în nopţi isvorul sare

Şi prin gânduri suflă vântul
Capu-mi arde pustiit
Şi sălbatec sună cântul
Cel etern neisprăvit

P'ici pe colo mai scântee
Tristă, palidă, bolnavă
Câte-o rază mai curată
Din a geniului lavă

Altfel şueră şi strigă
Scapără şi rupt răsună
Se împing tumultuase
Şi sălbatece pe strună

Unde-s şirurile limpezi
Din cântarea, ce-am gândit ?—
Ah ! organele-s sfărmate
Şi măestru-a nebunit.

b) Textul intitulat *Desgust* se află în **2283,43—46,** transcris, cu cerneala violetă a atâtor alte còpii (*Călin II*, *Despărţire*, *Cum cântam odinioară*, etc.) în 1876, către toamnă. El se vede a fi o còpie, de pe un text anterior, din care ni s'a păstrat o filă numai, (cu jumătatea din urmă), de provenienţa (mărimea şi coloarea) filelor caietului 2278, din care s'au rupt şi filele folosite în ciornele fragmentului *Iubita vorbeşte*. Cerneala şi grafia acestei variante, pe care am şi trecut-o în subsol, aminteşte scrisul şi cerneala, întâlnite în *Călin II*, deci sfârşitul lui 1875, începutul lui 1876. Ea figurează în **2259, 202** v.—**202**.

b) *2283,43—46*

DESGUST

Ce v'asămănaţi cu mine viaţa mea zavistuind,
Ce nu curge ca a voastră ci se sfarmă picurând?
Voi ce-aţi fost mânaţi în lume de al dorului impuls
De a inimei bătaie cu sălbaticul ei puls
Sucul patimelor crude însă dulci cu toţi l'aţi supt,
V'a fost sufletul ferice deşi poate e azi rupt.
Ce v'asămănaţi cu mine voi cu inime de foc
Voi cu gândul la speranţe şi cu zile de noroc?
De-aţi zîmbit [?], zîmbiri senine, plâns'aţi? plânsul v'a răspuns
Aţi avut un suflet, care de al vostru s'a pătruns.
Ce-aţi cătat în astă lume, aţi găsit: amor şi milă.
Căutat-am eu vr'o dată ceea ce-mi aduce silă?
Nu sunt rău fiindcă nimica nu merită ca să fiu,

---

21. E sfărmat de mult organul > Dar > Azi o. etc.;
25. Orga este sfărămată; 26. Şi măestru-a nebunit;
30. Strălucind adânc bolnavă.

b)—6. V'a fost sufletul ferice deşi poate azi e rupt [*semnul de metateză, care indică ordinea dela etaj, pus greşit*]; 13. *Variantă intenţionată, nefinită :* că nici aţi* merita să fiu, *scris deasupra, un violet mai deschis ; lecţiunea incertă.*

Dar tot [una] îmi e mie de-aș muri ori de sunt viu;
Tot ce mișcă [viața] voastră pentru mine-i ironie
Ziua de-azi îmi spune aceeași ce mi-ar spune și o mie,
Nu m'am săturat de viață deșertând al ei păhar
Ci a voastră bucurie mie îmi face amar...
Nu știu este al meu suflet mestecat atât cu fiere
Cât preface bucuria, fericirea în durere[?]
Este inima-mi bolnavă că preface-amoru 'n ură
Sau că ghiața o 'ncălzește și înghiață la căldură
Este mintea mea altminteri, de privesc în lume-amar
Ca prin negură și ceață și prin negru ochelar;
Dară știu cumcă iubirea mie-mi face neplăcere
Tot ce-i dulce, blând mă împle de dispreț, de chin și fiere.
Altu 'n ochii dragei sale mii de lucruri văd că 'nvață
Eu? Iubirea mă respinge, frumusețea-mi face greață
O cadavre, despre cari sufletu-mi nici vra s'auză
Nu rîdeți căci vă văd dinții disbrăcați de a lor buze —
Mie-mi pare cumcă ochii ce îi văd rotunzi, lucind,
Mâni în bolțile osoase le-oiu vedè painjenind.
Voi sfințiți cu mii de lacrimi un amor, instinctul van,
Simțirea, pe care cânii o au odată pe an —
Numiți mare opintirea, căreia vă faceți robi
Gloria, închipuirea, ce o mie de neghiobi
Despre voi pot să o aibă — numiți mare vr'un pitic
Ce-o bășică e de spumă într'o lume de nimic,
Orice frază lustruită pentru voi e adevăr
Vă credeți stăpâni pe moarte când vă duce ea de păr.
De trăiți, trăiește altul, robi de Demiurg învinși
El prin gura-vă răsuflă, împingând sunteți împinși.
Bucuros, nu tu te bucuri și de plângi iar nu tu plângi
Căci al tău nu e nimica nici trăind, nici când te stingi.

---

18. Ci pentrucă bucuria mie etc.

2259, 202 v.—202

S'a lămurit, la locul respectiv, absența unei file, ce va fi conținut întâile 26 versuri. (*Unde reproducem un singur cuvânt, înseamnă că pentru rest versul e identic*). 27. Altu 'n ochi-amantei sale m.d.l.v. că'nvață > Altu 'n ochii dragei s. etc.; 28. Eu? iubirea m.r. frumusețea 'mi f.g.; 29. O cadavre, de-o suflare pe pământ vă mai susține > O. c., de-o s.p. pământ ținute*, duse*; 30. *id.*; 31. rotunzi*; 32. painjinind; *după v. 37 urmau două versuri barate încă de atunci, după ce a finit de transcris:*

32 bis—32 ter. Unde e mărgăritarul dulce și neperitoriu
Să mă facă ca să-mi treacă urîtul de care mor.

33. V.s.c.m.d. lacrimi—amorul, instinctul van; 34—36. *id.* [*minus oarecari virgule*]; 37. D. voi o pot să aibă. Numiți mare pe-un pitic; 38 de nimic ——; 39. Orice vorbă lustruită etc.; 40. V.c.s.p. soartă, când v.d.e.d.p.; 41. trăește; 42. El prin gura voastră suflă, de 'mpingeți sunteți împinși.

43—44. De te bucuri, nu te bucuri, și de plângi, iar nu tu plângi
A trăi nu-ți este dreptul, dreptul tău e să te stingi.

Nu simţiţi că rîsul vostru e un rîs străin — nebuni!
Nu simţiţi că 'n proaste lucruri voi vedeţi numai minuni?
Nu vedeţi c'amorul vostru serv'o cauză din natură
Că-i sămânţa unor vieţe ce sămânţă sunt de ură?
Nu vedeţi că rîsul vostru, e în fii voştri plâns —
Căci al tău nu-i nici cadavrul, când viaţa ţi s'a stins.
Imi păreţi ca *o* fiinţă, care mişcă mii de măşti
Povestesc ca papagalii mii de glume şi poveşti
După toate[:] ori frumoase, ori urîte *un* actor
Stă de vorbă cu el însuşi, spune zeci de mii de ori
Ce-a spus veacuri dup' olaltă, ce va spune veacuri încă
Pân ce soarele s'a stinge în prăpastie adâncă.
Totu-i mască pentru mine, însu-mi cu îmi par o mască
Demiurg se mişcă 'n mine, vrând să mă ademenească
Imi oferă bucuria şi să fiu cu voi de-o samă
Numai să-mi orbească mintea şi să nu spun cum îl chiamă.
Imi dă tot... ce el numeşte tot... El cat'o nouă casă
Vrea să puie şi cadavru-mi l'a lui jocuri curioasă
Şi visând o fericire lumei, fericire mie,
Să alerg precum aleargă viaţa lor întreag'o mie
Să 'mplinesc şi eu o cursă şi să treier înzadar
Ca un cal legat la ochi-i împrejurul unui par.

. . . .

Totuşi voi aveţi în lume privilegiul fericirei
Tot amorul, toată ura, îndulcirile simţirei;
Sufletul vă este tânăr şi mereu întinereşte

---

51. I.p.c.*o*.f., care poartă mii de măşti; 65. Să 'mplinesc şi eu o cursă tot fugind cu mare foc.
62. *de fapt:* curioasē; 71. A.v.ş.p sunteţi roţile maşinei,; 74. S.b.c.ş.m., deşi tânăr dar nu-s sclav.

Mai jos, pe aceeaşi pagină, cu un scris mai mărunt, tot din 1876, un vers răzleţ:

Căci nună* ni-a fi moartea*, iar patu-ne sicriul

2259,202 v.—200

45. N.s.c.r.v. e un rîs strein. . nebuni; [*etaj*:: strein ~] 46. In deşerte, proaste lucruri voi vedeţi numai minuni; 47. *id.*; 48. Că-i sămânţa unei vieţe, ce sămânţă e de ură; 49. fii[i]; 50. Al vostru-i numai cadavrul când viaţa vi s'a stins; 51. Imi păreţi ca o fiinţă care poart'o mie de măşci > I.p.c.o.f.c. poart'o mie măşci.
52. ca papagali; 53. *id.*; 54. S.d.v.c.e.î., spune zeci şi mii de ori; 55. Ce-a spus secoli dup'olaltă, ce va spune secoli încă; 56. Păn'ce moartea cufunda-va lumea 'n lumea* ei adâncă > P'. ce m.c.-v. în prăpastia-i adâncă; 57. *id.*; 58. Ş'ades demonul din mine, vrea să mă ademenească; 59. Imi oferă bucuria, ca şi voi eu să trăesc > I.o.b. şi să fiu cu voi de-o samă; 60. Numai să-mi o.m., şi să uit precum îl chiamă.; 61. tot... el cat'o etc.; 62. Să supue şi cadavru'mi l'a lui jocuri curioase.

Urmau 2 versuri şterse:

62 bis—62 ter. Să mă-învețe ca piciorul să-l ridic frumos în danţ
La femei să spun minciune, să-mi pun sufletul în lanţ.

63. Să visez o fericire etc.; 64. întreagă o mie; 65. Să încerc > Să 'mplinesc din nou > Să 'mplinesc şi eu o cursă tot fugind cu mare foc; 66. Ca un cal legat la ochi[-]i împrejur de-un par... pe loc [*ulterior: unui deasupra lui:* de-un *indica tranziţia la versiunea dela etaj*... împrejurul unui par]; *după v. 66 linia de puncte, schiţată;* 67. *id.*; 68. T.a.t. ura, şi dulceţile simţirei > T.a.t. u, şi plăcerile s.; 69. Sufletul vostru vi-i tânăr etc.;

La simţirea, la dorinţa ce într'însul încolţeşte
Aveţi viaţa şi puterea... sunteţi roţi ale maşinei,
Ce se mişcă 'n jur de soare prin puterile luminei —
Am un singur privilegiu — mi-e urît, sunt trist, bolnav
Sunt bătrân ca şi moşnegii, deşi tânăr... dar nu sclav.

c) Textul intitulat *Iubita vorbeşte* figurează în ms.-ul **2278,27** (+**26 v.**)—**28** şi are o dată certă, notată chiar de poet: *28 August 876 noaptea.* E o transcriere caligrafică, ce, de îndată, a şi fost supusă unor noi şi ultime prefaceri, ce se pot urmări în subsolul imediat, reprezentând ultimul strat de variante.

Poezia a fost, dintru întâiu, încercată pe foi, de aceeaşi calitate, mai exact de aceeaşi provenienţă, cu ale ms.-ului 2278, fie că detaşate chiar dintr'însul, fie din alt caiet asemănător, şi figurează (dimpreună cu alte câteva, de aceeaşi provenienţă, în grup) în ms-ul **2260, 22—21**. E o variantă tipic brouillonară, striată de nenumărate ştersături şi aplicaţii (cf. alăturatul facsimil) dar care, organizate, aşa cum le prezentăm, arată că fiecare strofă a trecut cel puţin prin două forme. Cum este anterioară, deci variantă, se cădea aşezată în acelaşi subsol. Pentru a da însă transcrierii noastre cele mai bune condiţii de urmărire, cu atât mai mult cu cât şi este o etapă cu fizionomia ei, torturată dar unitară, am preferat să o tipărim în bloc, după versiunea evoluată. Cetitorul însă va ţine seamă de lămuririle ce am dat şi în urmărirea evoluţiei formelor, va începe cu cele vechi, din 2260, cele tipărite în bloc. Cu care prilej se vor consulta şi crâmpeele din 2262, 166, schiţate cu aceeaşi grafie şi aceeaşi cerneală pe o coală — maculator — şi amintind odată cu aceea de aici, şi atmosfera din *Povestea teiului* şi *Singurătate*.

Interesante prin detaliile biografice, copiate pare-se după natură (însăşi ora vizitelor — *şapte fără zece* — nu pare să fie inventată), ele aduc în scenă un personaj, ce se mai întâlneşte şi 'n alte încercări de atelier, *mătuşica*, şi care va trebui identificată, cândva. Aşa cum se prezintă, în cele două manuscrise, întâi în brouillonul trudit, şi apoi în cel caligrafic — cu aceleaşi caractere grafice şi mai ales pulsând de atmosfera aceluiaşi minut psihologic—n'ar fi exclus ca totul—brouillon şi transcriere caligrafică—să fie opera unei aceleiaşi nopţi febrile, în speţă: *28 August 1876*.

N. B. Unele aplicaţii ultime, cu o cerneală violetă mai închisă, din vremea *Povestei Teiului*, tot la Iaşi, aşa dar cu un an mai târziu, nu le-am încorporat textului dela etaj, dar au fost semnalate în subsolul respectiv.

c). 2278, 27 (+26 v.) — 28

IUBITA VORBEŞTE

Nu am chip în toată voia
In privire-ţi să mă pierd
Cum îmi vine, cum îmi place
Drag băiet să te desmierd

După gât să-ţi pun eu braţul
Cu săruturi să m'adap
Şi tăcând cu... ochii numai
Să te 'ntreb clătind din cap

Să te 'ntreb în toată ticna
Gură 'n gură, piept la piept
« Tu pricepi ce 'ntreb acuma?
« Iţi sunt dragă? Spune drept!»

---

70. C'orice simţ, c'orice dorinţă ce din nou îi încolţeşte; 71. Aveţi viaţa şi puterea sunteţi roţile maşinei; 72. luminei; 73. Am un singur privilegiu Mi urit, sunt etc.; 74. de şi tânăr — dar nu-s sclav.

c). — 1. N.a. cum în t.v.; 4. D. băiet s.t.d. > D. copil s.t.d. > D. b. etc.; 11. « T.p. ce spun cu ochii?; 15. D. mătuşi > D. mătuşe etc.

13—16. Dar abia ţi 'ntind guriţa
Iaca sare cleampa uşii —
Dumnezeu să te păzească
De privirile mătuşii!

Dar abia mi 'ntind eu botul
Iaca sare cleampa 'n broască —
De mătuşe şi rudenii
Dumnezeu să te păzească —

Iute capu 'n altă parte
Şi mă uit în jos smerit — -
Doamne, nu-i în lumea asta
Vr'un ungher pentru iubit

Haide tata, haide mama
Dur la deal şi dur la vale
« Ba că vremea e frumoasă,
« Ba că ploaea e pe cale ».

Şi ca mumii egiptene
Stau cu toţi în scaun ţepeni
Tu cu mânile 'ncleştate
Tot cu degetele depeni

Iară tu suceşti ţigară
Smulgi la fire din musteţi,
Şi 'n vorbirea 'nteresantă
Torni câte-un cuvânt isteţ !

Iară eu să-mi ascund rîsul,
Duc batista mea la nas —
Căci desvolţi atâta spirit,
Ca viţelul de pripas

Şi la ceas mecaniceşte
Inţelept te uiţi şi rece
Câte ceasuri ? toţi întreabă
Ceasuri ? Şepte fără zece !

---

17. Iar eu > Imi întorc > Iară eu dau capu 'n laturi; 25. Şi c.m. egipteni; 26. Ei în scaune stau ţepeni;
In prima transcriere, ordinea strofelor 25—28 şi 29—32, ce urmează, era inversată — reproducea de fapt, brouillonul din 2260 — un sistem de cifre şi semne indică noua ordine, dela etaj :

25—28. Iară tu suceşti ţigară
Smulgi la fire din musteţi
Şi 'n vorbirea 'nteresantă
Torni câte-un cuvânt isteţ !

Ori cu mânile 'ncleştate (*a*)
Tu cu degetele depeni
« Da cucoană, e a ploae
« Vreme bună pentru pepeni »

(*a*) *anticipat :* « Da cucoană... e a ploae > Stând cu mânile > 'ncleştate > Şezi > Ori cu etc.

35. Tu desvolţi a.s.,; 38. Tu te uiţi c'o mină rece;

Toţi cu mânile în poale
Ei pe scaune-a 'nlemnit
Şi vorbesc de slugi şi cloşte...
Doamne, tare ni-i urît !

Cum nu poţi în toată voia
Cu guriţe să mă saturi
Şi de-a braţelor strînsoare
Să mă frâng vicleană 'n laturi

28 Aug. 876 noaptea.

Cu cerneala şi scrisul, ceva mai târzii, din vremea Povestei Teiului *(cca 1877):*

41—42. Şi să meargă nu li trece
Nici prin gând.... ~

45—48. *Strofa dela etaj a fost, aproape instantaneu, substituită următoarei din prima transcriere, (primă coloană), după care urma şi data :*

Şi nu pot în toată voia
In privire-ţi să mă pierd — —
Cum îmi vine, cum îmi place
Drag copil să te desmierd (*b*)

(*b*) D. băiet s.t.d.

Din aceeaşi vreme, poate din aceeaşi seară de 28 August 1876, pe f. 26 v., deci pe fila albă din stânga poeziei, unde redactează forma definitivă a strofei Şi ca mumii egiptene, *aceste exerciţii de rime şi aceste stihuri (rostul alfabetului din dreapta nu e greu de bănuit)::*

Circe — h c d e
Cu « te-miri-ce » cu — te-miri-ce — f g b irce
M — ghirce — c l i j lir'ce
hirce — m
mirce — n p
o q r
înderēt — s
şirēt — t z v
u

Tu gândeşti fermecătoareo !
Adorată mândră Circe
Că mă saturi c'o privire
Cu zîmbiri şi cu te miri ce

Dragă cu guriţa caldă
Şi cu mici picioare reci
[ ]
[ ]

Iară ochiul tău sticleşte
Că-i ~
Clipitoru-i şi şirēt
[ ]

Mai jos, cu capitale arhaice, înflorate, gen Diamantul Nordului *(2256)* : CRAINICUL

[* * *]

2260, 22—21

1—4. 1° Cum nu pot în toată voia
Măi Mihai să te desmierd (*a*)
Şi în ochii tăi cei negri
Eu privirea să mi-o pierd

(*a*) *ulterior,* Mihai *tăiat şi deasupra, indescifrabil, poate :* române* *— dar măsura ar pătimi — poate altceva ... în niciun caz :* priviri *ca în ediţia Mazilu.*

2° Nu am cum în toată voia
In privirea-ţi să mă pierd
Cum îmi vine, cum îmi place
Dragul meu să te desmierd

5—8. 1° Cu iubire liniştită
Să-ţi pun mâna după gât (*b*)
Şi tăcând cu ochii mari (*c*)
Să te 'ntreb clătind din cap

(*b*) Să-ţi p.m.d. cap; (*c*) Mână 'n mână, gură 'n gură.

2° După gât să-ţi pun eu braţul
De suflarea-ţi să m'adap (*d*)
Şi tăcând cu ochii mari
Să te 'ntreb mişcând din cap (*e*)

(*d*) Cu suflarea-ţi etc.; (*e*) S.t.'n. clătind etc.

9—12. 1° Să te 'ntreb... ce să 'ntreb oare?
Să-mi spui drept, dar foarte drept
Mă iubeşti tu, mă doreşti tu?
Gură 'n gură piept la piept.

2° Să te 'ntreb... pricepi tu oare?
Când vorbesc cu ochii — Drept
~

3° Să te 'ntreb... în toată ticna
Gură 'n gură, piept la piept
Tu pricepi ce 'ntreb cu ochii?
Iţi sunt dragă? Spune drept (*f*)

(*f*) Mă iubeşti tu > Iţi s.d. etc.

(Pentru verificarea disocierii şi organizării aplicaţilor şi implicaţilor acestor trei stadii ale strofei 9—12, cf. facsimilul:)

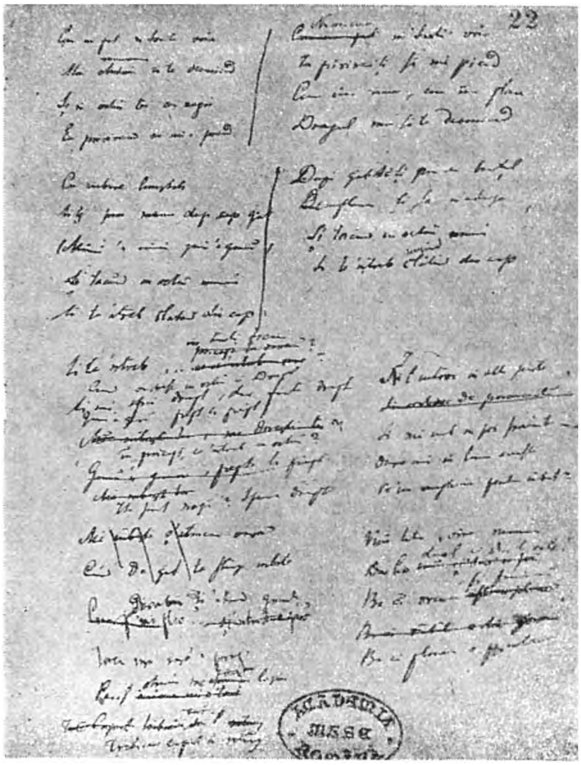

IUBITA VORBEŞTE
Mss.-ele Academiei Române 2260,22 (16 cm. × 20 cm.)

Ideea se continuă într'o strofă la care renunţă, o barează (continuarea aceasta se leagă de 1° al strofei anterioare):

Mă iubeşti ş'atuncea oare
Când de gât te strâng iubite[?]
~

13—16. 1° Cum mă plec... şi 'ntind o gură (*f*¹)
Iaca uşa sare 'n prag
Parcă inima mi-o taie
Capul trebui să'l retrag

Lecţiune Mazilu: (*f*¹) Ceaf'ai plec...

2° Dar abia ţi 'ntind guriţa (*g*)
Iaca uşa sare 'n prag
Parc' atunci mă trece-un leşin (*h*)
Trebui capul să retrag (*i*)

(*g*) Şi abia etc.; (*h*) Parc'atunci m'apucă un leşin; (*i*) Iute capul mi'l retrag

17—20. Să-l întorc în altă parte
Să mă uit în jos smerit — — (*j*)
Oare nu-i în lumea aceasta
Vr'un ungheriu pentru iubit?

(*j*) Să vorbesc de porunceală; [*lecțiune Mazilu :* S.v. de promenadă]
ulterior, primul vers al strofei acesteia e modificat : Il întorc în altă parte *dar modificarea nu se urmează și la versul următor ; ceea ce se va întâmpla în transcrierea, pe curat, din 2278.*

21—24. 1° Vine tata, vine mama
Dur în sus și dur în jos
Ba că vremea este-a ploae
Ba că vântul e din jos

2° Vine tata, vine mama
Dur la deal și dur la vale!
Ba că vremea-a fi frumoasă
Ba că ploaea e pe cale

25—28. 1° Iară tu-ți sucești țigară
Și scoți fire din musteți
Și l'a mumei* lungi reflecții (1)
Tu răspunzi foarte isteț: (2)

Lecțiune Mazilu : (1) Și la mine legi r.;
» » ; (2) Tu respingi f.i.

2° Iară tu-ți sucești țigară
Ori smulgi fire din musteți
Și l'adâncele reflecții
Tu răspunzi foarte isteț:

29—32. 1° De cucoană, o să ploae
Și de asta chiar mă tem
Popușoii n'au nevoie
~

2° Da cucoană, o să ploae
De și tare m'ar mirà (*k*)
Când veniiu la Dumneavoastră
A senin par că erà

(*k*) Și de asta mult mă mir.

N. B. *Strofele acestea 25—28 și 29—32 trebuesc legate de cele respective, din subsolul lui 2278.*

33—36. 1° Iară eu boțesc batista
Ș' aspirând o duc la nas
Tu vorbești așa cu* minte* (*l*)
Ca vițelul de pripas

(*l*) Căci > Tu v. etc.

2° Iară eu boțesc batista
Fără scop o duc la nas
Căci tu știi vorbi [cu] spirit (*m*)
Ca o vită de pripas

(*m*) Tu le-arăți* > Tu vorbești > Tu desvolți atâta spirit > Căci tu știi vorbi cu*minte*

37—40. 1° Vine-o pauză, trece alta (*n*)
Apoi cați mecanicește
La ceasornic... vremea trece (3)
In[tr'un glas]* ~

(*n*) Ș'ap[oi] > Vine-o pauză, și 'ncă o pauză
Lecțiune Mazilu : (3) La cortină...

2° Și la ceas mecanicește
Tu te uiți, cu ochiul rece
Câte ceasuri, toți întreabă (*o*)
« Ceasuri? șepte fără zece ».

(*o*) Câte ceasuri te întreabă ;

41—44. 1° Pe genunche tuturora (*p*)
Mânile li s'a unit
Unul râde, altul cască (*q*)
Doamne, tare ni-i urît

(*p*) Pe genunchi mânile toate;
(*q*) Și tot > Unul etc.

2° Toți țin mânile în poale
Și pe scaune-a 'nlemnit
Și vorbesc de slugi și cloște...
Doamne! tare ni-i urît!

45—48. 1° Cum nu pot în toată voia
In privirea-ți să mă pierd
Cum îmi vine, cum îmi place
Dragul meu să te desmierd.

2° Ah de ce nu pot în ticnă
In privirea-ți să mă pierd —
Cum mi-i voia, cum îmi place
Drag băiet, să te desmierd

2262,166

[* * *]

Ce te frângi gingaș din șele
Ca din braț să-mi scapi în laturi

Tu cu buze subțirele
Vrei cu vorbe să mă satuii
Și ușor te frângi din șele
Te desfaci din braț în laturi (*a*)

(*a*) Ca d.b. să-mi scapi î.l. > C.d.b s.-mi fugi î.l.;

1° Ce te aperi să-ți dau pace
Nu ! de-acuma nu te scap
Părul galbăn ți-oiu desface
Cu un braț pe după cap

2° Ce te aperi ? Nu-ți dau pace
Că de-acuma nu te scap
Pune-mi brațul tău iubită
Suspinând pe după cap

3° Să te aperi e zadarnic
Că de-acum nu te mai scap
~

4° Brațul meu să nu-ți dau pace
Ți l'am pus pe după cap
Părul galbăn ți-oiu desface
Și din mâni nu te mai scap

5° Mâna mea să cate treabă (*b*)
O am pus pe după cap
Să te aperi ți-i degeabă (*b*)
Că de-acum nu te mai scap

(*b*) M.m. își face treabă;
(*c*) ~ lasă-mi mâna > ~ ți-i degeaba;

1° Inimioara nu se 'ndură ? (*d*)
Nu știi tu cum mie-mi placi
Mână 'n mână, gură 'n gură
Dragă fată mă împaci

(*d*) Mititico, nu se 'ndură;

2° Te iubesc peste măsură !
O rămâi, rămâi pe piept (*e*)
Mână 'n mână, gură 'n gură
Mă iubești tu ? spune drept

(*e*) *La sfârșitul strofei, voind parcă să înlocuiască versul din* (*e*), *dar nesudat perfect :* Ochi în ochi, și piept la piept

Versiuni autonome.

A.—B. Intâia și a doua versiune din *Scrisoarea a IV-a* se află învecinate, chiar învârstate în același ms. 2276^1 și din această pricină au fost editate greșit de C. Botez și D. R. Mazilu, cari n'au distins granițele reale ale celor două versiuni. In amândouă edițiile, versiunea a doua se reduce la ff. 82 v. și 83 v., când în realitate versiunea a doua e cea completă.

A. începe în **2276^I, 83, 84,** și 4 versuri din **85** și conține 42 versuri. Este puțin diferită și precum se poate vedea din v. 41 și 42, care reluau motivul: *O amor* etc., anticipa, și nemotivat și cu mult prea de vreme, imagina acelui « pe la anul una mie patru sute » al medievalei idile. E scrisă, cu aproximație, în 1879—1880.

La oarecare răstimp după aceea, căci deși scrise amândouă cu cerneală neagră, atât grafia cât și pasta cernelei marchează o distanță — pe filele albe din stânga deci pe 82 v. și 83 v. reia *Scrisoarea*, alternând stihurile mici și alexandrinii, după capriciile paginei (cf. facsimil, vol. I pag. 156). Când ajunge la f 85 unde A. se oprise după 4 versuri, numai, reia cele 4 versuri, de fapt întâile 2 : *Din balcon* etc., lasă un mic spațiu, desvoltând întreaga idilă și ducând poemul până la fine. Versurile 41—44 ale versiunei II-a sunt scrise cu cerneala de pe contra paginile 82 v.—83 v. Dela v. 45 înainte poemul e continuat cu creionul. Din când în când, cerneala mai apare în câte un cuvânt svârlit deasupra.

Așa dar **B.** figurează în **2276^I: 82 v., 83 v., 84 v., 85 — 96.**

In transcrierea versiunii B. am păstrat întru totul fizionomia paginei cu versuri mici și alexandrini, atât pentrucă s'ar putea să fi fost un simplu capriciu, cât și pentrucă stihurile mici încep toate cu capitală. La numerotația din 5 în 5, am socotit însă, cum era și firesc, pe alexandrini, (deci 10 versuri mici = 5 alexandrini).

A. 2276^1, 83, 84 și 4 versuri din 85

O amor !... Castelul negru stă în rariștea de brazi
Și s'oglind 'adânc în lacu-i, în rotire de talaz
Și tăcere-adânc domnește [—] în zidirea veche numa
Tremur albele perdele pintre geamuri ca și bruma
Dar străfulgeră în umbra lui a undelor bătaie
Ce le-ajunge 'n a lor fugă dulcea tainica văpae
Care luna o revarsă când din dealuri se ivește.
Muchi de stâncă, vârf de codru ea pe cer îi zugrăvește
Incât brazii par o strajă visuinei de balaur
Când în mijlocul lor arde o comoară numai aur

---

2. Și s'oglind' adânc în lacul cu rotire de talaz; 5—6 *barate ulterior, designate de sigur prefacerii ;* 8. Pintre muchi de stânci și codri ce pe cer îi zugrăvește; 9. I.b.p.o.s. lungă > I.b.p.o.s. visuinei etc.; 10. Ce păzesc în taina nopții arzătoare comori de aur.

Iară lebedele albe când plutesc din negre trestii
Domnitoare par ai apei și ai liniștei acestei
Când cu aripele ’ntinse se mai scutură ș’o taie
Ba în cercuri tremurânde, ba în brazde de văpae
Iară papura se mișcă de al undelor cutreer
Și în iarba cea înnaltă somnoros suspin’ un greer
E atâta vară ’n aer, de te-adoarme ’ncet cu svonul
Cavalerul îmblă singur și privește-oftând balconul
Ce cu frunze încărcatu-i de îi spânzur prin ostrețe
Mari lianele ’nflorite cu-a lor fel de fel de fețe
Vânătă e umbra dulce sub copaci, rumenă seara
Și în farmecul naturii note picură ghitara
« O arată-mi-te ’n haina albă, lungă de mătase
« Care pare încărcată cu o brumă argintoasă
« S. te văd iubite înger, în lumină minunată
« Mângâindu-ți părul galben mlădioasă adorată,
« O îndură-te iubito, mi te-arată și aruncă
« De la sînul tău cel dulce floarea candidă de luncă
« Și pe coardele ghitarei, răsunând încet, să cadă
« Ah așa-i de albă noaptea, parc’ar fi căzut zăpadă
« Or mă lasă ’n umbra dulce a ietacului să-ți vin
« Parfumat ca o cutie și ’mbrăcat în musselin
« Cupido, un paj șagalnic va ascunde cu-a lui mână
« Dulcea lampe[i] strălucire, adorata mea stăpână
El aude cum foșniră, lin, mărunt* a sale poale
De mătase... nebunia tutor* miturilor* sale
Pintre flori și-arată capul și se ’nclină peste gratii
Cine e? E arătarea mândră-a pururi adoratei
Din balcon o roză cade... el o prinde ș’o privește
Ea punând mâna la gură, ce cuvânt îi mai șoptește?
O amor, când ai văzut tu aste lucruri cunoscute — ?
Dacă-ți place, pe la anul una mie patru sute.

B. 2276^{I}, 82 v., 83 v., 84 v., 85—96.

Stă castelul singuratec
Oglindindu-se în lac
Iar în fundul apei vineți
Doarme umbra lui de-un veac
Se înnalță în tăcere

---

14. Când î.c.t., când î.b.d.v.; 17. *la Botez:* ... în svonul [*e drept că are toate aparențele unui:* în — *cf. pentru grafia și lecțiunea:* cu *două file mai jos* (f. 85), *versul din versiunea* B.: Din balcon .. ea cu mânile la gură — *un* cu *aidoma*]; 33. Cupido, u.p.ș. cu-a lui palme să ascundă.

35—36. El aude de asupră-și cum foșnir’ uscat, subțire
Poale lunge de mătase ~

37. P. f. iși bagă* capul etc.;

B. — 2. Iar pe fața apei negre.

Dintre rariștea de brazi
Dând atâta întunerec
Rotitorului talaz
Prin ferestrele arcate
După geamuri tremur numa
Lungi perdelele lăsate
Care scântee ca bruma
Dar din când în când străfulger
Unde repezi în bătae
Umbra lui cea adormită
Se brăsdează de văpae
Căci e luna care 'n dealuri
Se aprinde, se mărește
Muchi de stâncă, vârf de codri
Ea pe ceruri zugrăvește
Iar stejarii par o strajă de giganți ce-o înconjoară
Ce păzesc în taina nopții arzătoarea lor comoară.

Numa[i] lebedele albe, când plutesc încet din trestii
Domnitoare peste ape, fiici ai liniștei acestei
Și cu aripele 'ntinse se mai scutură ș'o taie
Ici în cercuri tremurânde, colo 'n brasde de văpae
Papura se mișcă, tainic*
De al undelor cutreer
Și în iarba 'nfloritoare
Somnoros suspin' un greer
E atâta vară 'n aer
E atât de dulce svonul
Singur numai cavalerul
Suspinând privea balconul
Ce 'ncărcat este cu frunze
De îi spânzur prin ostrețe
Rose roșii ca din Șiras
Și liane 'n fel de fețe
Pe cărări vânătă-i umbra, ca ninsoarea* este sara
Și în farmecul naturii cântec picură ghitara
« O arată-mi-te scumpo 'n haina lungă de mătase
« Care pare încărcată cu o pulbere argintoasă
« Te-aș privi o viață 'ntreagă în lumina minunată
« Netezindu-ți părul galben, mlădioasă și curată
« Vin* și joacă*-te* cu [mine], cu iubirea mea... mi-aruncă
« De la sînul [tău] cel vergin floarea veștedă de luncă

---

8. E brăsdat[ă] > Se brăsdează etc.; 16. Ba în cercuri tremurânde, ba în brazde lungi* bălae; [*Modificările dela etaj, creion — de reținut :* brazde *și* brasde]. 23. Vânătă > In c. > Pe c. vânătă-i etc.; 24. Ș.î.f.n., note p.g.; 29. Joacă-te cu al meu suflet, cu iubirea mea... aruncă; 30. D.l.s. [t.] c. v. floarea albă de pe luncă.

« Ca pe coardele ghitarei răsunând încet să-mi cadă...
« Căci e-atât de mândră noaptea, par' c'ar [fi] căzut zăpadă
« Ori în umbra parfumată a ietacul[ui] să vin
« Să mă 'mbete acel farmec dulc[e]-al pânzelor de in
« Cupido, un paj șagalnic, va ascunde cu-a lui mână,
« Vioriul foc al lampei, mlădioasa mea stăpână ! »
Și uscat foșni mătasa în balcon și pintre glastre
Pintre rozele de Șiras și lianele albastre
Și rîzând capul* arată* și se 'nclină peste gratii
Ca un chip frumos de înger e-arătarea adoratei.
Din balcon i-aruncă-o roză, ea cu mânile la gură
Pare că îl dojenește când șoptește cu căldură
Apoi iar dispare 'nluntru, auzi pasuri ce coboară
Și în ușă-acum apare ca [un] înger de ușoară
Braț de braț ei merg alături, le stă bine la o[l]altă
Ea frumoasă și el mândru, el înnalt și ea înnaltă
Iar din umbra de la maluri se desface acum la larg
Luntrea cu-a ei pânză albă, spânzurată de catarg
Și încet înaintează în lovire de lopeți
Legănând atâta farmec și atâte frumuseți
Atunci luna ese 'ntreagă, dulce, tânără, bălae
Și din țărm în țărm durează o cărare de văpae
Ce pe-o repede 'nmiire de mici valuri o așterne
Ea copila cea de aur, vis a negurii eterne
Și cu cât lumina dulce peste lume se mărește
Cu-atât valurile apei, cu-atât țărmul pare-a crește
Codrul e mereu mai mare, mai aproape, mai aproape
Sub al lunei disc de aur, stăpânind pe mii de ape
Cum* se clatină [în] visuri copacii de chiparos
Și cu ramurile negre triști uitându-se în jos
Iară tei cu umbra lată și cu flori pân* în pământ
Inspre apa 'ntunecată lin se scutură de-un* vânt
Fata cade în genunche sub acele flori ce plouă
Și grumazul i'l cuprinde cu mânuțele-amândouă
« Când povestea ta simțită* o copile, o s'o mântui[?]
« Ah, ce fioros de dulce e pe buza ta cuvântu-i
« Și atât de sus ridici tu în gândire-o biată roabă,
« Când durerea ta din suflet este singura-mi podoabă
« O, cu focul blând din glasu-ți, tu mă dori și mă cutremuri

---

32. E atât de mândră noaptea etc.; 37. Ș.u.f.m. de asupră-și > Ș.u.f.m. în balcon etc.; 38. Este zîna adorată, zîna nopților albastre; 39. Pintre flori și-arată [capul] și se 'nclină peste gratii; 40. E duioasa arătare a puternic adoratei. 41. Din balcon căzu o roză, el o prinde, o sărută > D.b. i-aruncă etc.; 42. Ii șoptește 'ncet [și tainic*] cu-atât farmec și căldură; 44. Ș.î.u.a.a.c. o zînă > Ș.î.u.a.a.c.[un] înger etc.; *dela v. 45 până la sfârșit scris cu creionul, aceeași grafie ;* 50. L. atâta jale* ș.a.f.; 54. floare*? *mai curând:* blând* > vis; 57. Totul > Codrul etc.; 58. Sub al lunei disc prea dulce și stăpân pe mii de ape; 59. Și se clatină [în] visuri, arb[orii] > Ș.s.c.[î.]v. copacii etc.; 60. Ș.c. r.n. cum se uită triști în jos. 65. Au p.t. cea dulce o copile o s'o mântui [?] > A.p.t.c. tristă o.c.etc.

« De îmi pare o poveste de amor din alte vremuri
« Și cu* visurile-i toate ochiul tot atât de tristu-i
« Cu-a lui umedă-adâncime toată mintea [mea] o mistui
Dă-mi-i mie... ochii negri, nu privi cu ei în laturi
Căci de noaptea lor adâncă vecinic nu o să mă saturi
Voiu orbi privind într' înșii... tu ascultă numa 'ncoace
Cum la vorbă mii de unde stau cu stelele proroace
Codri negri aiurează și isvoarele-i albastre .
Povestesc ele 'n de ele numai dragostele noastre
O, luceferii ne tremur așa reci prin negre cetini
O, pământul, apa, cerul, toate, toate ni-s prieteni
Ai putea acum de[o]parte chiar lopețile să lepezi
După propria lor voie să ne ducă unde repezi
Căci ori unde-ar voi ele 'n astă lume să ne poarte
Totul este fericire,... fie viață, fie moarte
Și ea mânile-amândouă i le pune pe-a lui creștet
Iar frunziș purtat de vânturi peste valuri cade veșted
Și se clatin visătorii copaci [nalți]* de chiparos
Și cu ramurile negre se cutremură în jos.
Iară tei cu umbra lată și cu flori [pân] în pământ
Inspre apa 'ntunecată lin se scutură de vânt
Iar la țărmuri se adună, trec încet prin valul ierbii
Cai sălbatici, ciute mândre, căprioarele și cerbii
Dintre toți mai nalți, mai ageri ese zimbrii zînei Dochii
Ce-și întind spre apă gâtul și la cer înnalță ochii.

O Amor! Unde-ai văzut [tu] aste locuri cunoscute [?]
Nu aici, nu 'n vremea naostră — la o mie patru sute.
Azi n'ai chip în toată voia în privire-i să te pierzi
Cum îți vine, cum îți place pe copilă s'o desmierzi
După gât să-i pui tu brațul, gură 'n gură, piept la piept
S'o întrebi clătind cu capul: Mă iubești tu? spune drept
Căci abia ți-ai întins gura, sare ivărul în broască
E-un congres întreg de babe care vrea să te cunoască
Iute capul într'o parte și te uiți în jos smerit
Oare nu-i în lumea asta vr'un ungher pentru iubit?
Și ca mumii egiptene stau cu toți în scaun țepeni
Tu cu mâinile 'ncleștate, mai cu degetele depeni
Mai sucești vre o țigară, mai smulgi fire de musteți
Și 'n probleme culinare tu încerci a fi isteț
Și să meargă nu le trece nici prin minte — toate vor
Cu-a lor șoapte connivente să moșeasc' al tău amor.

---

79. O luceferii ce tremur etc.; 83. Căci ori unde ne-ar > C. oriunde ar voi etc.; 92. Caii albi cu coama lungă, căprioarele și cerbii; 95. lucruri > locuri.

Nu [—] m'am săturat de viață deșertând a ei pahare
Dar a voastră bucurie, proza voastră e amară
Tot ce mișcă viața voastră pentru mine-i ironie
Dintr'o zi culeg atâta, parc'aș fi trăit o mie.
Nu știu este al meu suflet mestecat atât în fiere
De preface bucuria, fericirea în durere
Este inima-mi bolnavă de preface-amoru 'n ură
Sau că ghiața o 'ncălzește și înghiață la căldură
Este mintea mea de altfel, de privesc în lume-amar
Ca prin negură și ceață sau prin vânăt ochelar[?]
Dar[ă] știu că tot ce place mie-mi face neplăcere
Tot ce-i dulce, blând și lânged mă înneacă numa 'n fiere
O cadavre, despre cari sufletu-mi nu vrea s'auză
Nu rîdeți căci vă văd dinții desbrăcați de-ale lor buze
Mie-mi pare cumcă ochii ce îi văz rotunzi, lucind
Mâni în bolțile osoase i-oiu vede 'mpăinjenind
Ce sfințiți cu mii de lacrimi un instinct atât de van
Ce-animalele-l possedă de vr'o două ori pe an
Ori ce frază lustruită pentru voi e adevăr,
Vă credeți stăpâni pe soarte, când vă târâe de păr
Nu trăiți voi, ci un altul, vă împinge... el trăiește
El din gura voastră rîde, el se 'ncântă, el șoptește
Căci a voastre vieți cu toate sunt ca undele ce curg
Veșnic este numai rîul, rîul este Demiurg

Nu simțiți că rîsul vostru e un rîs străin... nebuni!
Nu simțiți că 'n proaste lucruri voi vedeți numai minuni
Nu vedeți c'amorul vostru serv'o cauză din natură
Că e leagănu-unor viețe, ce semințe sunt de ură
Nu vedeți că rîsul vostru e în fiii voștri plâns
Și-i de vină cumcă neamul Cain încă nu s'a stins [?]
O teatru de păpușe, svon de vorbe omenești
Povestesc ca papagalii mii de glume și povești
Fără ca să le priceapă... După toate *un* actor
Stă de vorbă cu el însuși, spune zeci de mii de ori
Ce-a spus veacuri dup' olaltă, ce va spune veacuri încă
Pân' ce soarele s'o stinge în genunea cea adâncă
Poate omul cel din urmă, în pustiul de Sahara
Va 'nțelege această dramă, fluerând, fumând țigara,
Totu-i mască pentru mine, — însuși eu îmi par o mască
Demiurg se mișcă 'n suflet și ar vrea să mă momească
Imi oferă de atâtea ori să fiu cu voi de-o seamă
Și să uit acele gânduri, ce în noaptea lor mă chiamă

---

138. C.e.l.u.v., ce un leagăn > C.e.l.u.v. ce semințe etc.; 140. Şi e de vină etc. > Şi-i de vină etc.
141. O.t. de păpuşe şi de măşti ~; 147. în pustiile* > î. pustiul d.S.; 152. a mele gânduri > acele g.

Parcă şi-ar fi pus în minte din adânc să mă discoase
Să supună și cadavru-mi l'a lui jocuri curioase
Și visând o fericire lumii, fericire mie,
Să alerg precum aleargă viața lor întreag'o mie
Să-mi fac drumul ca și alții și să treer înzădar
Ca un cal legat la ochii-i împrejurul unui par.

O vă las în astă lume privilegiul fericirii
Tot amorul, toată ura, și tot farmecul simțirii
Sufletul vă este tânăr și mereu întinerește
La orice dorință nouă care 'ntr'însul încolțește
Aveți viața și puterea, sunteți roțile mașinei
Ce se mișcă 'n jur de soare prin puterile luminei —
Am și eu un privilegiu, mi-e urît, mă simt bolnav
Sunt bătrân ca și moșnegii de și tânăr, dar nu sclav.

Ce? Când luna se strecoară și pătrunde norii vineți
Tu cu lumea ta de gânduri, după *ea* să vă ațineți
Să aluneci pe poleiul de pe ulițele ninse
Să privești prin lucii geamuri la luminele aprinse
Și s'o vezi înconjurată de un roiu de pierde vară
Cum zîmbește tuturora cu gândirea ei ușoară
S'auzi zornetul de pinteni și foșnirile de rochii
Pe când ei sucesc mustața, iară ele fac cu ochii?
Când închee c'o privire amoroasele 'nțelegeri
Cu ridicola-ți simțire tu la poarta ei să degeri
Pătimaş și îndărătnic s'o iubești ca un copil
Când e rece și cu toane ca și luna lui April

---

155. Şi visând la fericirea lumii > Ş.v. o fericire etc.

*

N. B. Cu toate că ar fi trebuit să-l reproducem în subsolul textului *b) Desgust*, de care se apropie mai mult și prin dată, transcriem totuși aici, dintr'o excelentă cronică dramatică, închinată «Urîtei satului» (Fadette), un crâmpeiu schopenhauerian despre amor — geniu al speciei:

«Fadette» franţuzeşte, «Grille» (grierul) nemţește, «Urîta satului» românește — George Sand, Carlotta Birchpfeiffer, E. Carada, iată trei părechi de nume pe care ne sfiim a le pune lângă olaltă; mai ales memoriei d-nei Dudevant îi cerem iertare c'am citat numele ei literar alături cu d-l Carada, declarând că numai siliţi de împrejurări am comis această necuviinţă.

. . . .

La copiii de amândouă sexele crierul e liber; el nu e pus încă în serviciul unei voințe hotărîte, copilul nu cunoaște dureri morale însemnate — de acolo însemnătatea întregei sale maniere de-a vedea, de acolo simțimântul său despre viață, care pare a nu fi avut început, pare a nu avea sfârşit.

Voinţa, pe de altă parte, neavând un obiect, întemeiat pe raţiunea vieţii, se răspândeşte asupra jucăriilor şi nimicurilor, se sburdălnicește. Copilul are minte isteață și inimă nebună, mai târziu e tocmai contrariul. Mai târziu voința dictează și voința nu-i decât suma acelor instincte animalice, sădite în om pentru a-i păstra existenţa sa ca individ și ca specie. Munca și economia privesc bună starea sa individuală, amorul are drept cauză conservarea și înnobilarea speciei. Atunci mintea nu mai e liberă, ea intră slugă la voință și lucrează după dictarea acesteia. Dragostea nu mai caută jucării, ci se fixează asupra unui singur om, egoismul individului și egoismul speciei se împreunează și atunci începe adevărata viață a omului, viața cu suferințe și griji, pe lângă care copilăria stă ca un vis frumos, în care ți se pare c'ar fi fost de două ori pe atâta soare și pe atâta căldura de cum e astăzi. ([M. Eminescu], *Revista teatrală*, în *Timpul*, II, 291, Duminică 25 Decemvrie 1877).

Incleştând a tale braţe toată mintea să ţi-o pierzi
De la creştet la picioare s'o săruţi şi s'o desmierzi
Ca pe-o marmură de Paros, ori o pânză de Corregio,
Când e rece şi cochetă... Eşti ridicol, înţelege-o!
O de câte ori în viaţă ascultam la glas de flaut
Şi prin stelele din ceruri aflam taina ce o caut
Imi închipuiam atuncea pe-aceea ce m'ar iubi
Când aş sta gândind la masă peste umăr m'ar privi
Aş simţi-o că-i aproape şi ar şti că o 'nţeleg
Din sărmana noastră viaţă am dura roman întreg
Dar şi azi o caut încă, nu pe ea... un cântec vechi
Setea liniştei eterne îmi răsună în urechi
Dar organele-s fărmate şi 'n strigări iregulare
Vechiul cântec mai străbate cum în nopţi isvorul sare
P'ici pe colo mai scântee câte-o rază mai curată
Dintr'un « Carmen seaculare » ce-l visaiu şi eu odată
Altfel şueră şi strigă, scapără şi rupt răsună
Se împing tumultuoase şi sălbatece pe strună
Unde-s şirurile clare din cântarea ce-am gândit
Ah! organele-s sfărmate şi maestro a 'nnebunit

C. A treia versiune figurează în ms-ul 2282, 25 — 36, unde au fost transcrise, cam prin 1880 — 1881, toate cele 5 scrisori.

Titlul aşa cum se poate vedea atât în facsimil (vol. I, pag. 153) cât şi în reproducerea de mai jos este: *Scrisoarea II.* Despre numărul acesta de ordine, ca şi despre avatarurile întâmplătoare s'au putut ceti unele lămuriri în notiţele precedente, la *Scrisoarea II-a* (cea reală) şi la a *III-a.*

Despre câteva particularităţi şi detalii, proprii versiunii C., s'a făcut menţiune, ici şi colo, în subsolul transcrierii noastre.

C. 2282, 25—36

SCRISOAREA II

Stă castelul singuratec oglindindu-se în lacuri,
Iar în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri
Se înnalţă în tăcere dintre rariştea de brazi
Dând atâta întunerec rotitorului talaz
Prin ferestrele arcate strălucesc prin verzii ramuri
Poate Amor le priveşte, lipind genele de geamuri
Dar din când în când străfulger valuri repezi în bătae
Umbra lui cea adormită de-o brăsdează ca văpae.

179—180. *la început inversată, ordinea de la etaj e indicată cu cifre.*

185 — 188. *Pentru versurile acestea, să se consulte şi pasagiul respectiv din* Scrisoarea II-a, *A (2256) vers 95—100.*

C. — 5—6. Prin ferestrele arcate după geamuri tremur numa
Lungi perdelele 'ncreţite cari scântee ca bruma

schimbate, ulterior, cu creionul, în versurile dela etaj, al căror contur nu pare să fie pus la punct.

Ca şi Botez, am cetit : prin verzii ramuri, *oricât ar părea de impropriu ; lecţiunea Mazilu :* pe după ramuri, *mai cursivă, nu se susţine din punct de vedere grafic : dacă* verzii *mai poate fi discutat, în schimb* prin *sau* pin *e marcat şi de prezenţa punctului pe* i. 7—8 *barate ulterior, după transcrierea întregului text, revizie ultimă.*

Luna tremură pe codri, se aprinde, se mărește
Muchi de stâncă, vârf de arbor ea pe ceruri zugrăvește
Iar stejarii par o strajă de giganți ce-o înconjoară
Răsăritul ei păzindu'l ca pe-o tainică comoară

Numai lebedele albe când plutesc încet din trestii
Domnitoare peste apă, oaspeți liniștei acestei,
Cu aripele întinse se mai scutură ş'o taie
Când în cercuri tremurânde, când în brasde de văpae
Papura se mişcă 'n freamăt de al undelor cutrier
Iar în iarba înflorită somnoros suspin' un greer...
E atâta vară 'n aer, e atât de dulce svonul...

Singur numai cavalerul suspinând privea balconul
Ce 'ncărcat era cu frunze, de îi spânzur prin ostrețe
Roze roșie de Şiras și liane 'n fel de fețe
In mantaua peste şolduri, pasurile lui pripite,
Umbra vânătă-o pătrunde a cărării nisipite
Respirarea cea de ape îl îmbată ca şi sara
Peste farmecul naturii dulce picură ghitara.

« O arată-mi-te iară 'n haina lungă de mătasă
« Care pare încărcată de o pulbere-argintoasă
« Te-aş privi o viață 'ntreagă în cununa ta de rază
« Pe când mâna ta cea albă părul galben îl netează
« Vino ! Joacă-te cu mine... cu norocul meu... mi-aruncă
« De la sînul tău cel dulce floarea tânără de luncă
« Ca pe coardele ghitarei răsunând încet să cadă...
« Ah ! E-atât de albă noaptea, parc'ar fi căzut zăpadă.
« Ori în umbra parfumată a budoarului să vin
« Să mă 'mbete acel miros de la pânzele de in,
« Cupido, un paj şagalnic, va ascunde cu-a lui mână
« Vioriul glob al lampei, mlădioasa mea stăpână ! »

Şi uscat foşni mătasa pe podele, între glastre
Intre rozele de Şiras și lianele albastre
Dintre flori copila râde şi se 'nclină peste gratii...
Ca un chip uşor de înger e-arătarea adoratei
Din balcon i-aruncă o roză și cu mânile la gură

---

18. I.î.i.î.s. suspin' un greer, [*schimbarea dela etaj, ulterior, creion*]; 23. In mantaua lui cea neagră, pasurile lui pripite,; 24. El venea din umbra dulce > Umbra etc.; 23—24 *barate cu creionul după ce fuseseră și cu cerneală ;* 26. Și în farmecul naturii cântec picură chitara; 29. razĕ ~ 32. D.l.s.t.c.d. floarea veștedă d.l. [*schimbarea et., creion ulterior*]; 34. E atât de mândră noaptea, etc.; [Ah !, *cerneală ult.*; albă, = *creion ulterior*] 35. O.î.u.p. a ietacului s.v.

Pare că îl dojenește când șoptește cu căldură,
Apoi iar dispare ’n luntru, auzi pasuri ce coboară
Și eșind pe ușă iute i s’a prins de subsuoară
Braț la braț pășesc alături... le stă bine la o laltă
Ea frumoasă și el tânăr, el înnalt și ea înnaltă
Iar din umbra de la maluri se desface acum la larg
Luntrea cu-ale ei vintrele spânzurate de catarg
Și încet înaintează în lovire de lopeți,
Legănând atâta farmec și atâtea frumuseți...

Luna... luna ese ’ntreagă, se înnalț’ așa bălae
Și din țărm în țărm durează o cărare de văpae
Ce pe-o repede ’nmiire de mici unde o așterne
Ea copila cea de aur, visul negurii eterne
Și cu cât lumina-i dulce tot mai mult se lămurește
Cu-atât valurile apei, cu-atât țărmul parcă crește
Codrul pare tot mai mare, parcă vine mai aproape
De ’mpreună cu al lunei disc, stăpânitor de ape.
Iară tei cu umbra lată și cu flori pân’ în pământ
Inspre apa ’ntunecată lin se scutură de vânt
Peste capul blond al fetei sboară florile ș’o plouă
Ea se prinde de grumazu-i cu mânuțele-amândouă
Și pe spate-și lasă capul: [«] Mă uimești, dacă nu mântui
« Ah, ce fioros de dulce de pe buza ta cuvântu-i
« Cât de sus ridici acuma în gândirea ta pe-o roabă,
« Când durerea ta din suflet este singura-mi podoabă.
[«] Și cu focul blând din glasu-ți tu mă dori și mă cutremuri
[«] De îmi pare o poveste de amor din alte vremuri
[«] Visurile tale toate, ochiul tău atât de tristu-i
[«] Cu-a lui umed’ adâncime toată mintea mea o mistui
[«] Dă-mi-i mie, ochii negri... nu privi cu ei în laturi
[«] Căci de noaptea lor cea dulce vecinic n’o să mă mai saturi
[«] Aș orbi privind într’înșii... O ascultă numa ’ncoace
[«] Cum la vorbă mii de valuri stau cu stelele proroace
[«] Codri negri aiurează și isvoarele-i albastre
[«] Povestesc ele ’n de ele numai dragostele noastre
[«] Și luceferii ce tremur așa reci prin negre cetini
[«] Tot pământul, lacul, cerul,... toate, toate ni-s prietini
« Ai putea să lepezi cârma și lopețile să lepezi
« După propria lor voie să ne ducă unde repezi
« Căci ori unde numai ele ar dori ca să ne poarte
« Pretutindeni fericire... de-i viață, de e moarte».

61—62 *barate cu creion roșu și negru la o revizie ulterioară;* 65. 1° Mă îmbeți d.n.m. > 2° M. omori d.n.m. > 3° M. uimești etc. *schimbările din 2° și 3°, creion negru*]; 67—68 *barate, creion ulterior.* 81—84. *semnele citației, creion ulterior*; 84. P.f. ... de-ar fi viață, de-ar fi moarte. [*schimbarea, etaj, creion*].

Mânele ei amândouă le uneşte pe-a lui creştet
Iar frunziş purtat de vânturi peste dânşii cade veşted
Se cutremură copacii visători de chiparos
Cu-a lor ramuri lungi și negre triști uitându-se în jos
Iară tei cu umbra lată și cu flori pân' în pământ
Inspre apa 'ntunecată lin se scutură de vânt
Iar la ţărm foşnind în bahnă* şi călcând în valul ierbii
Ese caii cei sălbateci, căprioarele şi cerbii
Şi cu fruntea lor restită* ese zimbrii zînei Dochii
Ce-şi întind spre apă gâtul şi la cer înnalţă ochii...

. . . .

Fantazie, fantazie... când suntem numai noi singuri,
Ce ades mă porţi pe lacuri, şi pe mare şi prin crânguri
Unde ai văzut vr'odată aste ţări necunoscute?
Când se petrecur' acestea? La o mie patru sute?

Azi n'ai chip în toată voia în privire-i să te pierzi
Cum îţi vine, cum îţi place pe copilă s'o desmierzi
După gât să-i aşezi braţul, gură 'n gură, piept la piept
S'o întrebi numai cu ochii: « Mă iubeşti tu? Spune drept ! »

Aşi ! Abia ţi-ai întins mâna, sare ivărul la uşă...
E-un congres de rubedenii, e vr'un unchiu ori v'o mătuşă
Iute capul într'o parte şi te uiţi în jos smerit...
Oare nu-i în lumea asta vr'un ungher pentru iubit?

Şi ca mumii egiptene stau cu toţi în scaun ţepeni
Tu cu mânile 'ncleştate mai cu degetele depeni
Mai suceşti vre o ţigară, te mai legi şi de musteţi,
Şi 'n probleme culinare te încerci a fi isteţ...
Dar să meargă nu le trece nici prin minte... Toate vor
Cu-a lor şoapte connivente să moşeasc' al tău amor

Sunt sătul de-aşa viaţă... nu sorbind a ei păhaiă
Dar mizeria aceasta, proza asta e amară...

85—94. *barate, creion, ulterior ;* 91. *lecţiune Mazilu:* foşnind în boturi *pentru* f. î. bahnă*; 98. C.s. petrecur' acestea la o mie patru sute?

103. A. ! A. ţi-ai întins botul, sare ivărul în broască... > A !A. ţi-ai î. gura, sare ivărul la uşă...; 104. E-un congres întreg de babe, care vrea să te cunoască *schimbarea de la etaj — creion ulterior ; pe prima fila albă, nenumerotată, a aceluiaşi ms. 2282, cu creionul negru, poate al modificărilor de după transcriere, acest stih şi jumătate provenit din versiunea* B. *şi care, aşa dispus, sugerează ipoteza, puţin probabilă, că poetul va fi avut intenţia să simplifice imagina:*

un întreg congres de babe

Ce cu şoapte connivente îţi moşesc al tău amor (*a*)
(*a*) Ce cu şopote şi zîmbet îţi m.a.t.a.

Spaţiul dintre v. 106—107 nu e prea clar. Poate că e o simplă iluzie de spaţiu ; la fel între 116 — 117; 109. M.s.vre o ţ., mai smulgi fire din musteţi; *cu creionul reviziilor ultime v. 109—112 sunt barate ; sub primele două, două linii de puncte, apoi o mică linie orizontală, marcând distanţa, iar versurile 111—112 barate de a dona oară, în mod special, spre eliminare ;* 114. Dar mizeria de minte, proza etc.

Să sfințești cu mii de lacrimi un instinct atât de van
Ce le vine și la paseri de vr'o două ori pe an...
Nu trăiți voi, ci un altul vă împinge... el trăiește
El cu gura voastră rîde, el se 'ncântă, el șoptește
Căci a voastre vieți cu toate sunt ca undele ce curg;
Vecĭnic este numai rîul; rîul este Demiurg.

Nu simțiți c'amorul vostru e-un amor străin? Nebuni
Nu simțiți că 'n proaste lucruri voi vedeți numai minuni
Nu vedeți c'acea iubire serv'o cauză din natură?
Că e leagăn unor viețe, ce semințe sunt de ură?
Nu vedeți că rîsul vostru e în fiii voștri plâns,
Că-i de vină cumcă neamul Caïn încă nu s'a stins.
O teatru de păpușe... svon de vorbe omenești
Povestesc ca papagalii mii de glume și povești,
Fără ca să le priceapă... După ele un actor
Stă de vorbă cu el însuși, spune zeci de mii de ori
Ce-a spus veacuri dup' olaltă, ce va spune veacuri încă
Pân ce soarele s'o stinge în genunea cea adâncă...
Poate omul cel din urmă în pustiul de Sahara
Va 'nțelege-enigma asta, fluerând, fumând țigara
Demiurg și-o pune 'n minte din adânc să mă discoase
Să supue și cadavru-mi la lui jocuri curioase
Și visând o fericire lumii, fericire mie
Să alerg precum aleargă viața lor întreag' o mie
Să-mi fac drumul ca și alții și să treer înzădar
Ca un cal legat la ochii-i împrejurul unui par.
Ce? Când luna se strecoară printre nouri alburii
Tu cu lumea ta de gânduri după ea să te ații?
Să aluneci pe poleiul de pe ulițele ninse
Să privești prin lucii geamuri la luminile aprinse
Și s'o vezi încunjurată de un roiu de pierde-vară,
Cum zîmbește tuturora cu gândirea ei ușoară,
S'auzi zornetul de pinten și foșnirile de rochii,
Pe când ei sucesc mustața, iară ele fac cu ochii?
Când închee c'o privire amoroasele 'nțelegeri,
Cu ridicola-ți simțire tu la poarta ei să degeri?
Și pierdut de-a ei iubire, nu 'ndrăsnești să te apropii
Când ea numai pentru tine țese pânza Penelopei
Pătimaș și îndărătnic s'o iubești ca un copil,
Când e rece și cu toane ca și luna lui April?

133—140 *barate cu creion ulterior, după ce marcase semne de raliere pentru v. 133—134; însă nici pe pagina din stânga, nici altundeva prin vecinătate, nu se află corespondentul acestor versuri sacrificate;* 136. la ~ lui jocuri; 141. Ce? C.l.s.s.p. nouri, prin puștii; 151. Timid și > Și pierdut etc.; 151—152. *cu creion, adaose ulterior, pe pagina din stânga, dar indicate, anume, să fie inserate aici.*

Incleştând a tale braţe toată mintea să ţi-o pierzi?
De la creştet la picioare s'o admiri şi s'o desmierzi
Ca pe-o marmură de Paros ori o pânză de Corregio,
Când e rece şi cochetă? Eşti ridicol, înţelege-o.

Mă 'ngâna odinioară ton de liră şi de flaut,
Şi prin stelele din ceruri aflam taina ce o caut,
Da[,]mi 'nchipuiam odată pe acea ce m'ar iubi
Când aş sta pierdut în gânduri peste umăr mi-ar privi
Aş simţi-o că-i aproape şi aş şti c'o înţeleg...
Din sărmana noastră viaţă am dura roman întreg...
N'o mai caut... ce să caut? E acelaş cântec vechiu
Setea liniştei eterne care-mi sună în urechi
Dar organele-s fărmate şi 'n strigări iregulare
Vechiul cântec mai străbate cum în nopţi isvorul sare
P'ici pe colo mai răsare câte-o rază mai curată
Dintr'un « Carmen saeculare » ce-l visaiu şi eu odată
Altfel şueră şi strigă, scapără şi rupt răsună
Se împing tumultuoase şi sălbatece pe strună
Şi prin gându-mi trece vântul, capul arde pustiit
Aspru, rece sună cântul cel etern neisprăvit...
Unde-s şirurile clare din viaţa-mi să le spun...
Ah! organele-s sfărmate şi maestro e nebun.

SCRISOAREA V

« Convorbiri Literare », XXIII, 11, 1 Februarie 1890

Versiunea *Scrisorii a V-a*, acceptată de majoritatea ediţiilor, şi apărută în numărul *Convorbirilor Literare*, dela 1 Februarie 1890, s'a tipărit pentru întâia dată, sub forma unui fragment de 55 versuri în *Epoca ilustrată* dela 1 Ianuarie 1886. Aşa relatează G. Ibrăileanu [1]), despre care C. Botez socoteşte că ar fi « primul care a adus informaţia despre tipărirea încă din timpul vieţii poetului, a unui fragment » [2]) din această poemă. Informaţia, cum se va vedea, urcă totuşi cu mulţi ani mai înainte.

---

156. De la c.l.p. s'o săruţi şi s'o d. [*schimbarea dela etaj, creion ulterior*]; 159. Imi plăcea odinioară ton etc. [*schimbarea etaj, creion ulterior; în cele din urmă 159 şi 160 barate creion roşu*]; 161. Şi-mi închipuiam atuncea pe acea etc. [*schimbarea et., creion*]; 162. Când aş sta gândind la masă peste u. etc. [*id.*]; 169. P'ici pe colo mai străbate câte-o rază etc. [*id.*].

Cu creionul modificărilor, ce sunt şi ale textului din Convorbiri, *schiţează, între v. 172 şi 173 acest stih şi jumătate ce şi-ar afla locul, mai bine în altă parte (cum nu sunt finite, şi nici ale locului acestuia, nu le-am încorporat textului, cum am făcut cu v. 151—152, a căror inserare fusese anume specificată de Eminescu)*:

nici în mare, nici în stele
N'o să aflu vreodată întregirea vieţii mele

[1]) G. Ibrăileanu, *Ediţiile poeziilor lui Eminescu*, în *Viaţa Românească*, XX, 2, Februarie 1928.
[2]) M. Eminescu, *Poesii*, ed. C. Botez, pag. 541.

Retipărit în *Fântâna Blanduziei*, nr. 10 (seria II), 3—10 Decemvrie 1889, după un autograf, pare-se, proprietate a lui Al. Tălăşescu, fragmentul acesta era încorporat, dimpreună cu alte inedite, în ediția lui V. G. Morțun, dela 1890, a cărei postfață explicativă lămurea proveniența textelor.

Această tipărire-treptată a poemei a favorizat, fără îndoială, câteva legende, dintre care una pe tema autenticității textului şi cealaltă pe tema valorii ei artistice. Angajat, cu pasiunea, ce i se cunoaşte, în problema, oricum oțioasă, a definirii postumelor, Ibrăileanu, pentru care Eminescu îşi încheiase viața creatoare în 1883, (ceea ce este perfect adevărat), dar care mai viețui totuşi până în 1889 (ceea ce nu e mai puțin adevărat), se lăsă câştigat de pe urma acestei desbateri, de îndoiala insinuantă că această a *V-a Scrisoare*, sau mai pe scurt *Dalila*, nu este o lucrare perfectă. « Trebue să observăm, scria el într'o notă a studiului său, că fragmentul-*Dalila*, bucată de mâna a doua în opera lui Eminescu, a fost publicat cu două luni înainte de *Nu mă înțelegi*, tot fragment şi tot bucată de mâna a doua într'o publicație ocazională, cu colaborări externe cerute, — şi cam cu aceleaşi colaborări: Maiorescu, Hasdeu, Delavrancea, Iacob Negruzzi, etc. şi că au fost publicate amândouă în aceeaşi perioadă de agravare a degenerării». Acestea despre fragmentul apărut în *Epoca ilustrată* şi reprodus după aceea atât în *Fântâna Blanduziei* cât şi în ediția Morțun. Cetite cu atenție, rândurile de mai sus dau pe față şi temeiul şi slăbiciunea raționamentului lui Ibrăileanu. Ele aveau să înrâurească şi opinia despre valoarea întregului poem: « Căci e clar, adăoga Ibrăileanu, *Dalila*, era încă spre definitivare, nu numai din punctul de vedere al formei dar şi din acela al fondului. In *Dalila* sînt, încă, crudități. Sînt injurii. Sînt lucruri « de-a-dreptul » netransformate în material de artă. *Dalila* e în faza de devenire, în care, în manuscrisele dela Academie se găsesc atâtea poezii ale lui Eminescu. Chiar în felul în care sînt scrise, ca grafie, variantele-manuscrise ale *Dalilei*, se vede că poezia aceasta era încă în lucru ».

In primul rând cată să afirmăm quasi-identitatea între fragment şi începutul poemului, aşa cum e tipărit de Maiorescu. *Epoca ilustrată* nu ne este cunoscută, deoarece în colecțiile de periodice ale Academiei Române nu figurează aşa ceva. *Fântâna Blanduziei* ce retipăreşte acelaşi fragment în 1889, după moartea lui Eminescu, lasă a se înțelege că o face după un autograf — proprietate — Tălăşescu. Ediția Morțun din 1890 notează: « *Dalila* în *Albumul* publicat de ziarul *Epoca* la 1 Ianuarie 1886 ». Cum ediția Morțun foloseşte şi două « postume » *(Vieața* şi *Stelele 'n cer)* apărute în *Fântâna Blanduziei*, ar fi putut reproduce, tot de acolo, şi fragmentul pe care nu-l socotea postum din *Dalila*. Insă ediția Morțun, începută, cum aflăm din postfață, înainte de moartea lui Eminescu, utilizase textul apărut în *Albumul-Epoca* 1).

Aşa dar pentru acelaşi isvor avem două titluri: *Epoca ilustrată* şi *Albumul Epoca*, socotite deopotrivă de autentice. In realitate şi indiferent de titlu, e vorba de un supliment, oarecum ilustrat, de un număr de sărbători, al ziarului *Epoca*, ce apăruse cam cu o lună şi ceva înainte, la sfârşitul anului 1885, şi unde alături de direcția lui Gr. Peucescu, se întâlneau numele tinerilor scriitori, admiratori ai lui Eminescu: Barbu Ştefănescu-Delavrancea, prim redactorul şi tot odată impetuosul cronicar teatral *(Fra Barbaro)* 2) şi Al. Vlahuță. In lipsa unui exemplar al rarei publicații, poate că ne-am putea consola reproducând sumarul *Epocei ilustrate*, aşa cum este el anunțat în *Epoca*, I, 36, de Marți 31 Decemvrie 1885:

« Numărul nostru ilustrat care va apare în ziua de 1 Ianuarie 1886 conține:

1. Aşchii, de d. T. Maiorescu.
2. Dalila, fragment-poesie de Eminescu.
3. O scrisoare, de d. I. Negruzzi.
4. Adam, de d. Hasdeu.
5. Melancolie, poesie de I. (*sic*) Vlahuță
6. Zobie, de Barbu Ştefănescu de la Vrancea.
7. Nazat. Extrageri din revista teatrală a d-lor I. Negruzzi şi D. R. Rosetti.
8. Calendarul anului 1886.
9. Desenuri în corpul textului de A. Ghicka.

---

1) Preciziuni în legătură cu *Albumul-Epoca* la M. Răducanu [Radu Manoliu], *Câteva observări asupra editării Poeziilor complecte ale lui Eminescu*, în *Vocea Tutovei*, XII, 51, 4 Martie 1907 şi XIII, 1, 11 Martie 1907; de asemeni şi în *Asupra editării poeziilor lui Eminescu*, în *Vocea Tutovei*, XIII, 7, 13 Mai 1907.

2) « Socotim că este o *manieră facilă* a pune în loc d'o idee o figură, şi din figură în figură, să nu scape pasăre, rîu, torent, ocean, fulgere şi tunete, copaci şi erbuşoare, lei şi iepuri, cari să nu ne dea o figură. Chestia ar merita o cercetare cu mult mai amănunțită, mai ales când vorbim despre d-nul Alexandri, « fericitul Alexandri » cum îi zice Eminescu — dar ne e teamă că am aprinde în contră-ne admiratorii inconştienți ai bardului dela Mirceşti — şi sunt prea mulți la număr... ». « ...Stihăria dramatică à la d. Alexandri se poate turna cu cotul, cu metrul pătrat şi cu prăjina cubică... ». (Fra Barbaro, *Cronica teatrală. Despot Vodă*, în *Epoca*, I, 43, 11 Ianuarie 1886).

Numărul exemplarelor ce se vor trage fiind foarte restrâns, persoanele care doresc să aibă această ediţiune excepţională sunt rugaţi să se adreseze din vreme la administraţiunea ziarului. Preţul unui exemplar, conţinând 16 pagini şi 10 desenuri este un leu».

Ca text, « fragmentul » (respectiv) nu se depărtează, decât foarte puțin de textul integral pe care avea să-l publice Maiorescu în *Convorbiri Literare*. De unde provine acest text integral, despre care Botez crede că « are la bază un manuscris ce nu se mai găsește între cele păstrate la Academia Română » ? — iată întrebarea la care, socotim noi, s'ar putea răspunde, cu cele mai multe șanse de probabilitate. El nu este altul decât textul aflat în manuscrisele poetului, și despre care G. Ibrăileanu socotea că sunt încă embrionare, că « poemul era încă în lucru ». Negreşit că aspectul manuscrisului, grafie și corecturi, confirmă din plin o atare presupunere. Numai să nu se uite că și celelalte *Scrisori*, ale căror ultime redacțiuni cunoscute se află tot în acest manuscris 2282, prezintă aceeaşi înfățișare de atelier. Să nu se uite, de asemeni, că dacă întâia versiune se intitulează *Dalila* (nici ea prea depărtată în timp), cea de a doua, figurând după celelalte patru, îşi zice *Scrisoarea V-a*, ceea ce infirmă presupunerea lui Maiorescu, după care Eminescu poate că ar fi înlăturat-o, până în cele din urmă, « ca o variantă a actualei satire IV ». Descrierea celor două versiuni, câte se cunosc, ca și lungul proces de plivire și perfecționare, ce se poate urmări, în amănunte, din reproducerea de mai jos, pun această a *V-a Scrisoare* pe acelaşi plan de desăvârşire cu cele dinaintea ei. De ce totuşi, s'ar putea obiecta, aşa cum a făcut-o şi Ibrăileanu, n'a dat-o tiparului dacă o avea sfârșită? Iată curiozități legitime, evident, dar nu mai puțin oțioase, câtă vreme ne lipsesc documentele biografice, lămuritoare. Ce este sigur și dela aceasta cată să pornim, este că textul Maiorescu figurează, în întregime, în manuscriptul eminescian. Va fi avut Maiorescu un manuscris, o còpie adică specială, aşa cum credea Botez? Cu atât mai bine. Asta ar dovedi că Eminescu apucase să transcrie, pe curat, şi această *Scrisoare a V-a*. Identitatea textului Maiorescu, însă, cu cel din manuscrise ridică îndoieli: întotdeauna, aproape, în drumul dela ultimul ms. la còpia pentru tipar, Eminescu schimba câte ceva. Aşa că până să se confirme, printr'un document infailibil, existența unei atari còpii autentice, înclinăm a crede că Maiorescu a luat textul integral, al *Convorbirilor*, deadreptul din manuscrise, care la data aceasta (1890) se aflau în posesia lui. (Cine anume va fi copiat «fragmentul» apărut în *Epoca* dela 1 Ianuarie 1886, iată o chestiune secundară, dar nu insolubilă. Mărturii, ce astăzi ne scapă, fie că nu le cunoaştem, fie că nu s'au produs încă, vor arăta într'o bună zi cine anume era pe lângă poet şi cine a putut copia şi pentru *Epoca* şi pentru *Albumul-Unirea*, unde apare peste două luni fragmentul *Nu mă înțelegi*. Un nume, ce trebuește reținut de pe acum e acela al lui Alexandru Tălăşescu, atestat în *Fântâna Blanduziei*).

Că textul din *Convorbiri*, copiat din manuscris, a fost potrivit de Maiorescu, aşa cum anunțam încă din introducerea volumului I (pag. XIV), se vede atât din grija de a păstra un contur şi de a menaja încheieturile logice, cât şi, mai cu seamă din suprimarea unui vers pereche, (dimpreună cu cele 2 dinaintea lui, în speță: v. 81-83) ceea ce face ca, în pofida oricărui grăunte de verosimilitate, versul rămas *(Cu zâmbiri de curtezană și cu ochi bisericoși)* să nu pară totuși stingher.

Dacă, acum, după cele, până aici expuse, s'ar mai găsi cineva care să subscrie părerea lui Ibrăileanu, după care « fragmentul » ar fi « bucată de mâna a doua » (când e identic cu textul Maiorescu) iar *Dalila*, integrală, abia « în devenire » și conținând « crudități » și « injurii », negreșit că e liber să o facă. Il vom ruga, numai, să o facă după ce va fi cetit ambele versiuni, mai jos reproduse, întâia — *Dalila* — cu adevărat « în devenire » şi a doua — *Scrisoarea a V-a* — mai mult ca sigur definitivată.

Lucrul ar putea fi demonstrat, negreşit, şi altminteri: printr'o susținută analiză estetică a textului. Cum nu e în căderea noastră să o facem, ne mulțumim să trimitem la două din aprecierile schițate, una a lui Maiorescu însuşi, a doua a d-lui Mihail Dragomirescu. Publicând, în numărul de 1 Februarie 1890, al *Convorbirilor Literare : Dalila* și *Sonet*-ul *(Or câte stele ard în înălțime)*, Maiorescu le preceda de următoarea notiță, în care rezervele insinuate (am amintit, mai sus, una) le compensează din plin, judecata de valoare a concluziei : « Următoarele două poezii de Eminescu, scrise, — pe cât se vede — în prima aruncătură a condeiului încă de pe la 1880, au rămas nerevăzute de poet. Pluralul « torții » în loc de « torțe » în *Sonet* avea probabil să dispară; iar satira *Dalila*, dacă nu ar fi fost înlăturată ca o variantă a actualei satire IV din poeziile publicate în volum, ar fi primit poate o modificare radicală. *Dar și așa cum le găsim astăzi, aceste poezii cuprind versuri de o unică frumusețe și nu pot lipsi din opera lui Eminescu* » [1]) *(Sublinierea noastră)*. Ceea ce confirmă definitiv — « dar și așa *cum le găsim astăzi* » — locul de proveniență al textelor. De sigur, manuscrisul poetului.

Deopotrivă de categorică este și judecata d-lui Mihail Dragomirescu: « *Scrisoarea V-a sau Dalila.* Este iarăși o poemă primită ulterior între poeziile alese ale marelui poet. Deși n'are o desvoltare evolutivă regulată și deși are unele slăbiciuni de expresii, această poemă conține frumuseți unice în poezia lui *Eminescu*. Nici când portretul satiric al femeii n'a fost făcut cu mai multe nuanțe; nicicând depărtarea dintre ideal și realitate n'a fost, în dragostea femeii, mai pusă în relief, ca în această capodoperă cu genialitatea creatoare preponderantă. Trebue dar neapărat primită în opera aleasă a poetului» 1).

---

[1]) M[aiorescu]: *Două poesii postume ale lui Mihail Eminescu* în *Convorbiri Literare*, XXIII, 11, 1 Februarie 1890.

Cât privește rezervele, formulate în alt loc din aceeași ediție - Dragomirescu (*Note critice*, pag. 215—216), cu privire la surplusul de versuri al ediției Scurtu, socotite unele «puerile» iar altele «cu vulgarisme», să spunem că Scurtu a văzut just când le-a reintegrat la locul lor. Cine pleacă dela indicațiile ultimului manuscris (și Maiorescu tot de acolo a plecat) n'are dreptul să selecteze (dar Maiorescu se dovedise un specialist, încă dela editarea *Luceafărului*), cu dela sine voință.

Ms. *Scrisoarea a V-a* se află într'o serie de manuscrise, ce dau, grupate în jurul celor două versiuni A. și B., următoarea schemă:

A. 2277,53 (+**52 v.**)—**58** *Dalila* . . . . cca. 1879 — 1880
2277,48—51 (*ante-Dalila*)
2260,11—12 *(Marmură cu ochii negri)*
2259,165+258

B. 2282,84—90 *Scrisoarea V-a* . . . . cca 1881
2277, 58+62
2260,183+178
2277,42+69—70
2268,35—36

A. Prima versiune a *Scrisorii a V-a*, intitulată *Dalila*, figurează în ms. **2277,53** (+**52 v.**)—**58**, cu aceeași grafie ca și a ciornelor pentru *Freamăt de codru*, *Oda în metru antic*, *Mai am un singur dor*, etc., ceea ce ne duce în anii 1879—1880.

Deși încheiată, versiunea aceasta are un pronunțat caracter de atelier. A fost scrisă, întâi, pe filele din dreapta, pentru ca imediat apoi (fără a putea jura că în aceeași zi) să înceapă prefacerea pe filele din stânga, transcriind textul din dreapta, modificând, amplificând și mai ales deplasând, și chiar de mai multe ori, anume pasagii, până să le statornicească locul. Etapele acestei alunecări de straturi, interesantă pentru procesul de creație al poemei, le-am înregistrat întotdeauna în subsolul transcrierii noastre. De aceea repețirile fatale nu trebue, pentru aceasta, să fie trecute pe seama unui exces de zel, ce s'ar fi putut frâna. Era singurul chip de a reproduce fiziologia procesului acestuia, pe care sistemele statistice îl anulează.

Cu o pagină mai înainte, sfârșește ciorna câtorva fragmente mai importante ale poemei, pe care le-a încercat pe patru file ale acestuiași ms. 2277,48—51 și în care a folosit pentru anume pasagii mai mici sau mai mari, redacțiuni anterioare. D. p.: pentru *Marmură cu ochii lucii și cu glas de porumbiel* o redacțiune aflătoare în 2260, 11—12 *(Marmură cu ochii negri și cu glasul de porumb)*, cam din 1879, iar pentru *Inzădar boltita liră*... crâmpeie din 2259,165+258 schițate încă din cca 1872, fie pentru *Poemul deșertăciunilor* fie pentru terținele Șeherezadei.

Implicațiunea fragmentelor din această ciornă, 2277, 48—51, ca și diversele tăieturi a unora din pasagii, după ce au fost transferate în versiunea *Dalila*, care începe o pagină mai departe, multele emistihuri, etc., nu mai lasă nicio îndoială asupra caracterului, categoric, de atelier sau de depozit de materiale, al ciornei. De aceea e greșită caracterizarea lui Botez, care vedea în aceste *membra disjecta*, neîmbinate încă, o versiune de sine stătătoare, pe care o și socotește I-a: «I.2277,48—51. Cel mai vechiu (manuscris). Incepe cu versul 45 și cuprinde 81 de versuri, cea mai mare parte șterse și tăiate. Din aceste versuri vreo 50 se regăsesc, mai mult sau mai puțin schimbate și în text, dar cele de mai multe ori într'o cu totul altă ordine. *Se pare că atunci când a scris această ciornă, Eminescu nu concepuse poezia ca o satiră, ci ca o poezie pur lirică, căci din ea lipsesc toate versurile satirice, iar poetul se servește de persoana întâia și se adresează direct iubitei*». Ceea ce e cu totul alături de adevăr, fără să mai insistăm asupra rândurilor ce am subliniat, în care editorul face distincția între satiric și liric, care nu s'ar putea întrupa decât la persoana întâia. Argumentul decisiv, presupunând că ar mai fi nevoie, care infirmă o atare ipoteză, îl oferă versul: *Inălțată din călcâie să-ți ajungă până' la gură* schițat pe la începutul *ante-Dalilei*, barat în momentul când îl încorporează ceva mai departe sub forma *Inălțată din călcâie, să-mi ajungi până la gură*.

Un pic de adevăr, totuși, există în cele susținute de Botez: prezența acelei persoane I-a. Numai că atributul acesta îl dă partea a doua a *ante-Dalilei: Marmură cu ochii lucii*... care e copiată cu mici prefaceri din 2260,11—12, unde

---

1) Mihail Eminescu, *Poezii*, ediție critică de Mihail Dragomirescu, 1937, pag. 288.

figura ca o tânguire veroniană, directă, autonomă. Un studiu atent ar putea urmări pas cu pas chipul cum cristalizează poema dela această tânguire subiectivă la poemul de compoziție.

Mai mult: cele două versuri cu care sfârşeşte ciorna: *Rupe-i inima de piatră... Când vezi piatra ce nu ştie...* nu sunt altceva decât un ecou al versurilor (19 sqq.): *Dară vai tu eşti de piatră* din vechea redacțiune (2260, 11—12) a fragmentului *Marmură cu ochii negri*, ce n'au mai trecut aici.

Dificultatea tipăririi acestei versiuni (A.) vine dela mulțimea variantelor ce s'ar îngrămădi în subsol. Problema e una de claritate tehnică. Dacă distanța dintre cele trei etape: 1. *ante-Dalila* 2. *Dalila* filele din dreapta şi 3. *Dalila,* filele din stânga ar fi cât de cât mai mare, tipărirea lor separată s'ar justifica. Cum însă ele aparțin aceluiaşi stadiu de creație, poate aceleiaşi zile, fiind aşa dar ca şi concomitente, s'ar impune să le tipărim comassate. Cetitorul ar avea, în felul acesta, la etaj: un profil conturat, finit, iar în subsol: molozul sau, mai bine, lutul frământat şi căzut jos, de pe urma multiplelor şi succesivelor retuşări ale statuei.

Din nefericire, o atare imagină este, tehniceşte, greu de realizat. De aceea tipărim pe etape întreg acest material: 1) fragmentul *Marmură cu ochii negri* din 2260, 11—2; 2) crâmpeiele din 2259 şi 3) ciorna imediat anterioară din 2277, 48—51, pe care am denumit-o *ante-Dalila* după care urmează *Dalila (A.).* Cetitorul însă va trebui să consulte toate aceste materiale.

In măsura posibilului, am căutat să respectăm toate inconsecvențele şi variațiunile lexicale şi ortografice: *înzădar* şi *înzadar*, *dimpotrivă* şi *dimprotivă* ş.a.m.d.

2260, 11 12

[MARMURĂ CU OCHII NEGRI...]

Marmură cu ochii negri și cu glasul de porumb
De ce-i rece al tău suflet și greoiu ca și de plumb?
Când c'o patimă de demon te privesc și te ador
De la ochii tăi cei lucii mântuirea mi-o implor
Tu dai capul într'o parte și nu vrei ca să răspunzi,
Cu săgeata crud' a morții a mea inim' o pătrunzi
Cu săgeata morții crude și cu golul sufletesc
Și nu pot cu-a mea suflare inima* s'o 'nsuflețesc,
Cu fiori de fericire s'o trezesc din al ei somn
Și pe farmecele-i toate eu, eu singur să fiu Domn.
Ah! cum nu te pot în brațe să te strâng în veci, în veci
Să desghieț cu sărutarea-mi raza ochilor tăi reci
Și să mângâi cu-a mea mână de la tâmplă creții blonzi
Piatră tu ne 'nsuflețită, o tu inimă de bronz
De erai de piatră, încă te 'ncălziai de-atât amor
Mă lăsai să cad nainte-ți la picioarele-ți să mor
Să mă 'nnec de fericire de noroc să 'nnebunesc
Și în noaptea cugetări-mi și mai mult să te iubesc
Dară vai, tu eşti de piatră ca şi veacul împietrit
Tu nu ştii ce e iubire căci nu poți să fi iubit,
Tu gândești c'amorul este ca și roiul de plăceri,
Cumcă chipul de-azi te face să uiți chipul cel de ieri
N'ai aducere aminte, nici iluzii n'ai avut,
Mut îți este viitorul, cum trecutul îți e mut
Geaba îți mai porți [pe] brațe raiul dulcilor tăi sîni
Căci pustie ți-e viața cum o duci de azi pe mâni
Căci pustie-i și săracă de noroc și mângâieri
Căci putința fericirii a perit în vecinic ieri

---

4. Când la ochii t. etc.; 14. O tu > Piatră tu etc.; 18. Şi în noaptea morții* [mele]* > Ş.î.n. cugetări-mi etc. 23. N'ai a.a. nici speranță > N'ai a.a.n. iluzii etc.; 28. Şi ca plumbul trece vremea pentru tine ....~.

Şi astfel cu vorbe numai luni de zile m'ai purtat
Ş'or să treacă ani la mijloc şi eu [tot] n'oiu fi uitat
Cum eşti dulce şi frumoasă, dar în lume de prisos
Cum viaţa mi-ai jertfit-o fără de nici un folos.

2259, 165

Boltita liră care 'n şapte feluri
Răsună 'n coardele-i de moale aur
Am învăţat-o sprintene ghazeluri (*b*)

2259, 268

Inzădar boltita liră, care 'n şapte feluri sună
Muritori din altă vreme o direg şi o înstrună
Ochiul lumei este altul — ochiul tău *odat'* a fost
∼

2277, 48—51 (ante-Dalila)

Inzădar boltita liră ce din şapte coarde sună (*c*)
Suferinţa [ta] de moarte în cadenţele-i adună
Mângâieri făcând din lacrămi, iar a ochilor tăi jale ∆
Au făcut din ea regina lumii gândurilor tale
Aşa 'ncât la 'nchipuirea lăcrămoaselor ei gene
E mai mândră decât zina Venus Anadyomene
Inzadar din al tău suflet amintirea-i nu se şterge
Dimpotrivă tot mai dragă se făcù pe zi ce merge
Adunând cu-a tale versuri a isvoarelor murmururi
Umbra umedă din codri, stele ce scântee pururi (*d*)
∼. . . cu-al amorului nesaţiu
Ai înfrânge 'n vers adonic geniul tău ca şi Horaţiu.

Innălţată din călcâe să-ţi ajungă pân' la gură (*e*)
Să-ţi ia văzul şi simţirea a suflării ei căldură (*f*) ∆

Ea nici ştie c'a ta viaţă instrument al unei arte (*g*)
La plăcere nu se 'nchină şi de ea nu are parte
A trăi sau a muri ţi-i astfel totului egal (*h*)
Trista ei zădărnicie tu ai rupe-o c'un pumnal
Ea nici ştie cumcă dânsa îţi serveşte de model

---

30. Ani vor trece > Ş'or să etc.; 31. C.e.d.ş.f., fără de nici un folos.

Ulterior, când începe elaborarea pentru Dalila, *în acelaşi spirit cu restul fragmentului de mai sus dar cu grafia recentă pe f. 11 v., aceste stihuri :*

Geaba dar pe braţ de mână raiul sînilor îl porţi (*a*)
Dacă sufletu-i de ghiaţă, dacă ochii tăi sunt morţi

Tu ce rîzi cu atâta farmec, ca copiii cei cu haz
Şi în rîsul tău cel dulce faci gropiţe în obraz
Şi gropiţe ucigaşe lângă unghiul dulcii guri
Şi pe degetele mânii şi la alte 'ncheieturi
Tu ce mi-ai răpit viaţa cu-acea umbră de sub gene
Mai frumoasă decât zîna Venus Anadyomene.

Pe fila 12 v. un singur vers — ar fi voit să continue? :

Roada durerilor mele, o amor nemărginit

(*a*) G.d. în braţ etc.; (*b*) Am înstrunat* uşor să cânt > A. învăţat-o etc.; (*c*) Inzădar b.l. care'n şapte feluri sună; (*d*) Umbra dulce > U. moale* dela codri > U. umedă etc.; *Afară de primele două, versurile dintre* ∆∆ *barate, după transferare;* (*e*)—(*f*) *încorporate mai departe, către sfârşit.*; (*g*) Ea nici ştie că în lume tu > E.n.ş. c'a ta viaţă etc.; (*h*) Ea nici ştie > Nici [nu ştie] > A trăi etc.;

Ca să afli adevărul și nimic decât pe el
Și când laurul biruinței vrei să-l pui pe [al] vieții vêrv (*i*)
Ea va crede atunci de sigur, că ți-e foame de-al ei stêrv !
Ea nici știe că din ochii[-i] vrei cu dragoste să 'nveți
Cum viața preț să aibă și cum moartea s'aibă preț
Cumcă, tu, dacă viața ți-ar părea lanț de plăceri
Și ai [vrea]* ziua de astăzi s'o anini de cea [de] ieri (*j*)
A ta inimă s'ar rumpe de al patimelor val....
Trista ei zădărnicie ai curma-o c'un pumnal (*k*)

După acest vers, (la finele pag. 48) pe fila 48 v., sus, acest vers cu iz cunoscut, (Scrisoarea II), *izolat, scris de sigur mai târziu, al cărui loc nu se poate fixa cu certitudine, dar făcând parte din atmosfera de aici :*

Că de dragul ei tu scuturi de pe tine colbul școlii

⁓ adevărul în imagini Δ
Se înșiră, stol de vulturi, înnegrind a tale pagini Δ

⁓ înzadar vei zice
Cumcă ochiul tău învie ochiul lumii cei antice
Cum că 'n suflet oceanul cu-a lui valuri îți străbate
Că dai soarelui lumină și naturii* libertate
Nu 'nțelege când fierbinte... [o implori] O tu consacră-mi
Fruntea ta...... s'o sfințesc cu-a mele lacrămi ⁓
Eu nu cer, ca în vechime, jertfa sînului străpuns (*l*)
Dă-mi o oră din viață, căci o oră-i de ajuns !

Viața mea înseninată de al tău zîmbet de copil Δ
Sgomotoasă și 'nflorită cum e luna lui April
Ochii, mândră strălucire, rumenirea din obraji
Tu cu toane, ca regină și eu vesel ca un paj. Δ

Pe pagina din stânga, cam din aceeași epocă aceste versuri populare, și îngânate, în timpul lucrului :

Se 'ntâlnește lângă fag
Drag și drag
. . . .
Se 'ntâlnește la isvor
Dor cu dor
Se sărută până mor

Marmură cu ochii lucii și cu glas de porumbiel (*m*)
De ce-i rece al tău suflet, de ce nu-mi răspunde el?
Când c'o patimă de demon te privesc și te ador Δ
De la ochii tăi cei tineri mântuirea mi-o implor,
Tu dai capul într'o parte și nici vrei ca să răspunzi
Cu săgeata crud'a morții a mea inim'o pătrunzi
Ah, cum nu te pot în brațe să te strâng în veci de veci
Să desgheț cu sărutarea-mi raza ochilor tăi reci — —
De erai de piatră, încă te 'ncălzeai de-atât amor
Mă lăsai să cad nainte-ți, la picioarele-ți să mor
Să mă 'nnec de fericirea proprie, să 'nnebunesc
Și în noaptea cugetări-mi și mai mult să te iubesc
Tu ce rîzi cu-atâta farmec ca copiii cei cu haz
Și în dulcea veselie ai gropițe în obraz
Și gropițe ucigașe lângă unghiul dulcii guri
Și la degetele mânii și la braț la 'ncheeturi
Nici prea mică, nici prea mare, nu subțire ci 'mplinită
Aș avea ce strânge 'n brațe căci ești bună de iubită
Tot ce-ai zice ți se cade, tot ce-ai face-ți șade bine
Căci te prinde orice lucru ce l-ai anina pe tine
Și cum vorba ta-i plăcută și tăcerea tot le* place
Zici cu gura « mergi încolo », zici cu ochii vino 'ncoace

(*i*) Ș.c.l.b. vrei să-l pui pe acel verf > Ș.c.l.b. vrei să-l pui pe sfântul vêrv. (*j*) Ai > Și ai *de fapt, versul se prezintă nefinit*; (*k*) Trista lor zădărnicie etc.; *prezența acestui vers în două locuri ale fragmentului, arată tocmai caracterul brouillonar, de atelier, al paginelor.* (*l*) E.n.c., ca în vechime, jertfa sângelui pe-altar; *înainte de* altar *o silabă tăiată. Botez crede a fi* rug. *Sensul îngăduie. Și totuși e îndoielnic. Un accent deasupra indică mai curând un* lapsus calami: *repetirea cuvântului* sângelui, *sugrumat la timp. Versurile dintre* Δ Δ (*aici și pag. urm.*) *barate.*; (*m*) M.c.o.l. și cu glasul > M.c.o.l.ș. cu glas etc. [*Versul* (*m*) *și următorul, încadrate, reținute*]

Și cum tremuri tu, cum îmbli și cât ești [de] alintată
Pot să te văz făr' a zice că trebuești sărutată [?]
Inălțată din călcâe să-mi ajungi până la gură (*n*)
Să-mi ia văzul și simțirea a sărutului căldură (*o*)
Geaba, când la piept ții mâna, raiul sînilor îl porți
Dacă pentru-a mea iubire ochii tăi sunt pururi morți, Δ
Cum ești mândră și frumoasă, dar în lume de prisos
Cum viața mi-ai jertfit-o fără de niciun folos !
De-ar fi fost însemnată de-al tău zîmbet de copil ○
Era dulce și 'nflorită cum e luna lui April
Inflorea privindu-ți numai* rumenire[a] din obraji (*p*)
Tu, cu toane ca regină și eu vesel ca un paj. ○

Când vezi piatra ce nu știe nici lacrima* și nici mila... (*q*)
De ai sufletul eroic, feri în laturi... e Dalila (*r*)

A. 2277, 53 (+52 v.)—58.

DALILA

Biblia ne povestește de Samson, cumcă muierea
Când dormea, tăindu-i părul, i-a luat toată puterea
De l'au prins apoi dușmanii, l'au legat și i-au scos ochii
Ca dovadă de folosul uneltirii unei rochii...
Tinere, ce beat de umbre*... urmărești vre o femee
Pe când luna, scut de aur, strălucește prin alee
Și pătează umbra verde cu misterioase dungi
Nu uita că Doamna are minte scurtă, poale lungi
Pe când luna varsă farmec peste ea ca peste streșini
Tu-i dai [ci] ce e al lunei și îți vine chiar să leșini

Versurile cuprinse între ΔΔ și cele dintre ⊙○ barate — cele două dintre Δ⊙ reținute în chenar Versurile (*n*) (*o*) *intercalate ceva mai târziu aici, înghesuite ; încercate.*

(*p*) I.p.-ț. d[ragă]* > I.p.-ț. mândra rumenire etc.; (*r*) D.a.s.e. fugi > D.a.s.e. feri etc.; (*q*)—(*r*) *La început* (*q*) (*r*) *au redacția :*

Rupe-i inima de piatră care nu cunoaște mila
Fugi în laturi, e Dalila, e Dalila

In distanța dinaintea ultimelor 2 versuri schițează stihul :

are 'n gușă-i ne 'nțelesul gungunit de porumbiel

In momentul când începe transcrierea dela paginile 53 sq. (*versiunea* A.), *notează aici la sfârșit, ca o dovadă de caracterul preliminar al paginelor de până acum, acest stih și ceva,* (*care anticipează v. 51—52 din* A.:

~ sună
Tânguirea ta de moarte în cadențe o adună

I. — *După v. 2 veneau următoarele două versuri și jumătate :*

Incât el trezit în urmă, neputând să se mai lupte
De batjocură la dușmani au ajuns... Cu arme rupte
Il puteau învinge acuma ~

barate instantaneu și a căror idee e reluată în v. 3.

3. De l'au p.a.d., de batjocur'au > D.l.'a.p.a.d., l'au l. etc.. 5. Tinere, ce beat de-o umbră, urmărești etc.

După v. 4 urma un spațiu și poema continua cu v. 17. E frumoasă etc.; *un semn de raliere intercalează pe fila din stânga, v. 5—16, după ce mai întâiu încearcă altă formă, pe care o părăsește după 3 versuri. In loc de :* Tinere, ce beat etc. *la început schițează :*

Uriași ai cugetării, geaba credeți că se schimbă (*a*)
Lumea asta de cum este prin frânturile de limbă
Sau prin moarte* adevăruri...sau prin patimi, prin ne[voi]* (*b*)

(*a*) U.a.c. și ai inimei* ~; (*b*) *mai mult ca sigur că nu e:* moarte*

De beție 'ncântătoare, visul unei nopți de vară
Care 'n tine se petrece... Ean întreab-o și ușoară
O să-ți spue de panglice, de cățel, pisici și mode
Pe când inima ta bate ritmul sfânt al unei ode
Când cochetă de-al tău umăr ți se razimă copila
Dac' un demon ai [în] suflet, te gândește la Dalila

E frumoasă se 'nțelege... Ca copiii are haz
Şi când rîde face încă și gropițe în obraz
Şi gropițe se deseamnă și la unghiul mândrii guri
Şi la degetele mânii și la orice 'ncheeturi
Nu e mică, nu e mare, nu-i subțire, ci 'mplinită
Incât [ai] ce strânge 'n brațe... numai bună de iubită
Tot ce-ar zice i se cade ! tot ce-ar face-i șade bine
Bine-o prinde ori ce lucru, totul e cum se cuvine
Dacă vorba-i e plăcută și tăcerea-i încă place
Gura-i zice: fugi încolo, rîsu-i zice[:] vino 'ncoace
Când la piept își pune mâna parcă sînii poartă 'n braț
Oferind raiul acelui ce-o iubește cu nesaț
Imblă... parcă amintindu-și vre un cântec... Alintată
Ş'apoi cască pe când îmblă și s'ar cere sărutată
Şi se 'nnalță din călcâe, să-ți ajungă pân la gură
Dăruind c'o sărutare acea tainică căldură
Ce n'o are de cât numai sufletul unei femei...
Câtă fericire crezi tu c'ai găsi în brațul ei?
Ți-ar fi viața înseninată de-al ei zîmbet de copil
Sgomotoasă și 'nflorită cum e luna lui April
Dar ai nebuni privindu-i rumenirea din obraji
Ea cu toane... o crăiasă, iar tu gingaș ca un paj
Ți se pare cumcă numai tu din ochii-i poți să 'nveți
Cum viața preț să aibă și cum moartea s'aibă preț
Şi pătruns de bucurie, de iubire și de jale
Ai făcut din ea crăiasa lumii gândurilor tale

---

14. P.c.i.t.b. ritmul *sacr'* al unei ode; 17. De-i frumoasă? Se 'nțelege... Ca copiii are haz; 22. Ai avea ce strânge 'n brațe etc.; 24. Şi o prinde ori ce lucru etc.; 26. Mâna-i zice: fugi încolo, rîsul zice [:] vino 'ncoace. 27. C.l.p.î.p.m. parcă sînii 'n braț îi poartă; 28. Şi-i oferă aceluia ce-ar iubi-o cu nesaț; 34. C.f.c.t. c'ai găsi în ochii ei?.

Versurile 35—36 barate; după v. 36 urmau 10 versuri, tăiate cu o linie verticală — eliminare efectuată, la o nouă citire, când ajunge la v. 85. Din aceste 10 versuri, întâile două le-am menținut, și pentrucă au fost păstrate în B. *dar și pentrucă nu au fost deplasate ceva mai jos ca următoarele 8 ce se întâlnesc, reluate, (cf. mai jos 85—92) la altă persoană, acordată nouei situații :*

Şi c'o patimă de demon s'o privești și s'o adori
De la ochii ei cei tineri mântuirea s'o implori
Ți se pare că în brațe ai ținea-o 'n veci de veci
Să desgheți cu sărutarea raza ochilor ei reci
Că de piatră chiar să fie s'o 'ncălzi de-atât amoriu
Te-o lăsa să cazi nainte-i la picioarele-i să mori
Să te 'nneci de fericirea visului, să 'nnebunești
Şi în noaptea cugetării și mai mult să o iubești

Fie ziua, fie noaptea ea din minte-ţi nu se şterge
Dimprotivă tot mai dragă se face pe zi ce merge
Aşa 'ncât închipuindu-ţi lăcrămoasele ei gene
Ţi-i mai mândră de cât zîna Venus Anadyomene.

Ce nebun eşti... Nu 'nţelegi tu din a ei căutătură
C'o deprindere, o grimasă, 'i e zîmbetul pe gură
Că pe cât e de frumoasă, tot atât e de prisos
Că viaţa ţi-ar jertfi-o fără de niciun folos
Inzădar boltita liră ce din şapte coarde sună
Tânguirea ta de moarte în cadenţele-i adună
Inzădar plutesc în ochi-ţi umbre mândre din poveşti
Precum iarna se aşează flori de ghiaţă pe fereşti
Când înluntru e căldură... Inzădar o rogi: « Consacră-mi
Creştetul iubirii mele să'l sfinţesc cu mii de lacrămi[»]
Ea nu ştie c'a ta viaţă-i un organ al lumii 'ntrege
Că tu pietrelor dai gură între ele-a se 'nţelege
Cumcă dacă-a ta viaţă n'ar goni un ideal
Trista ei zădărnicie ai curma-o c'un pumnal
Că nu tu o vrei pe dânsa, că un demon e în tine
Ce 'nsetat e de-al ei zîmbet şi de-a ochilor lumine
C'acel demon plânge, rîde, neputând s'auză plânsu'şi
Că o vrea spre-a se 'nţelege în sfârşit pe sine însuşi

---

46. E mai mândră de cât z. etc.; 48. Că o deprindere > C'o.d. etc.;
După versul 46, urmau aceste 8 stihuri, din cari întâile 4 vor fi deplasate întâiu drept 52 sq. (supuse imediat unei noui deplasări drept v 77 — 80) iar cele $2^{1}/_{2}$ următoare drept 53—55:

Vecinic îţi răsună 'n minte a isvoarelor murmururi
Umbra umedă din codri, stelele scântee pururi
Şi pătruns de-a tinereţii ş' al amorului nesaţiu
Tu ai frânge 'n vers adonic geniul tău ca şi Horaţiu (*b*)
Şi în ochii tăi s'arată mii de umbre din poveşti
Precum iarna se aşază flori de ghiaţă pe fereşti
Când în casă e căldură... Cu atâtea dulci imagini
Câte ei i se închină ai împlea chiar mii de pagini!

(*b*) Ai înfrânge 'n vers etc.

51. Inzădar b. l. care 'n şapte coarde sună.
După v. 52 urmau versurile deplasate de după v. 46:

Inzădar pătrund în visu-ţi a isvoarelor murmururi,
Umbra umedă din codri, stele ce scântee pururi,
Inzădar cu-al tinereţei şi cu-al inimei nesaţiu
Tu ai frânge 'n vers adonic limba ta ca şi Horaţiu

din nou barate, în momentul când ajunge cu redacţia revizuită la v. 77, unde le încorporează, într'o ordine inversată, drept v. 77—80.

59. Cumcă d.a.t.v. n'ar avea un ideal.
După v. 60 urmau versurile:

Inzădar te simţi din altă lume... Inzădar ţi-ai zice
Cumcă 'n ochiul tău renaşte ochiul lumii cei antice
Că în sufletul tău tânar oceanu 'ntreg se bate
Că dai soarelui lumină şi luminei libertate.

şterse, în momentul când ajunge cu redacţia revizuită la v. 81. Aceste 4 versuri, de astădată, urmează pe cele 4 de mai sus, (Inzădar pătrund) *readaptate cu toatele, la locul şi conturul cel nou, drept versurile* 77—84.

Că se sbate ca un sculptor fără braţe, şi ce* geme
Ca un zugrav ce orbeşte în momentele supreme
Nici nu ştie c'acel demon vrea să aibă de model
Marmura-i cu ochii negri şi cu glas de porumbiel
Şi nu-i ceri să se jertfească pe altarul nalt să moară
Cum acele sfinte vergini se jertfeau odinioară
Cele cari în vechime, stând sculptorilor modele
Chipul zînelor din ceruri se formase după ele
Când pe propriile-i forme laurul vrei a'l pune 'n vârf...
Ea? Ce crede? Cum că ţie îţi e foame de-al ei stârv.

O şi cum s'ar înţelege acel demon? S'ar renaşte
Mistuit de focul propriu, a lui inim' a-şi cunoaşte
Şi pătruns de-ale lui patimi şi de-amoru-i... cu nesaţiu
Ar înfrânge 'n vers adonic limba lui ca şi Horaţiu
Ar pătrunde 'n visu-i mândru a isvoarelor murmururi

---

65. C.s.s.c.u.s.f. braţe, fără daltă; 67. N.n.ş. c'acel demon îşi doreşte de model; 73 laurul *cetit:* laŭ-rul.

73—74. Când pe propriile-i forme laurul vrei să fie 'n vârf (*c*)
Ea va crede cumcă ţie îţi e foame de-al ei stârv

(*c*) C.p.p.-i.f.l. vrei să 'l pui în vârv [*forma* vârv *întâlnită şi în* «ante-Dalila»];

Intâia redacţie, (e vorba de «Dalila — filele din dreapta»), *a pasajului 51—72 prezintă, cum s'a spus, diferenţe sensibile, de aceea îl transcriem în întregime :*

Inzădar boltita liră ce din şapte coarde sună
Tânguirea ta de moarte în cadenţe o adună (*d*)
Inzadar ai mai ruga-o din tot sufletul: Consacră-mi (*e*)
Creştetul tău adorabil, să-l sfinţesc cu mii de lacrămi
Ea nici ştie c'a ta viaţă e-un organ al lumii 'ntrege
Că tu pietrelor dai limbă între ele a se 'nţelege
Că nu tu priveşti viaţa ca pe-o serie de plăceri
Nici că ziua cea de astăzi o anini de cea de ieri
Nu 'nţelege că viaţa, să nu aibă-un ideal, (*f*)
Trista ei zădămice ai curma-o c'un pumnal
Marmura cu ochii negri şi cu glas de porumbiel
Nici nu ştie cumcă-ţi este numai umbră şi model
Inzădar privind-o lacom, în estazul tău ai zice
Cum că 'n ochiul tău învie ochiul lumii cei antice
Cum că 'n sufletul tău tânăr oceanu 'ntreg se bate
Că dai soarelui lumină şi luminei libertate...
Că nu tu o vrei pe dânsa ci că demonul din tine
E 'nsetat de al ei zîmbet şi de-a ochilor lumine
C'acel demon plânge, [rîde], neputând s'audă plânsu'şi (*g*)
Că el vrea ca s'o iubească spre-a se şti pe sine însuşi (*h*)
Şi nu-i ceri să se jertfească, pe altarul nalt să moară
~ cum mureau odinioară ~
Cele cari în vechime stând sculptorilor modele (*i*)
Chipul zînelor artiştii le formase după ele (*j*)

După versul acesta : distanţă şi continua cu versul : Ce 'nţelege ea din geniul etc. *deci poema era mai puţin desvoltată. Un semn de raliere, repetat şi pe pagina din stânga pare c'ar fi vrut la început să adaoge numai 2 versuri :* Când pe propriile-i forme... şi *următorul. Dar lucrul nu e chiar de tot sigur.*

(*d*) Suferinţa ta de moarte în cadenţe o adună; (*e*) Inzadar tu ai rugà-o din tot sufletul etc.; (*f*) Dacă viaţa > Nu 'nţelege etc.; (*g*) C'acel demon plânge, plânge > C'.a.d.p., [rîde] etc.; (*h*) Că el vrea ca să se ştie > C.e.v.c. s'o iubească, etc.; (*i*) C.c.î.v. au* stătut [cândva] modele [*lecţiune incertă din cauza liniei de baraj, impenetrabilă*]; (*j*) C.z.a. le formară* d.e.

Pentru versurile 77—84, întâlnite mai nainte în subsol şi deplasate în cele din urmă, aici, vezi variante, mai sus.

75. O şi c.s'ar î.a. demon... Cum s'ar naşte; 76. M.d.f.p., fiinţa spre a şi-o recunoaşte.

Umbra umedă din codri, stelele ce cad de-apururi
Și 'n acel moment de taină când și el ar fi ferice
Poate-ar învia în ochiu-i ochiul lumii cei antice
Și în sufletul lui tânăr oceanu 'ntreg s'ar bate,
Ar da soarelui lumină și luminei libertate
Și cu patimă adâncă ar privi-o s'o adore
De la ochii [ei] cei tineri mântuirea să-și implore
I se pare că în brațe ar ținea-o 'n veci de veci
Desghețând cu sărutarea-i raza ochilor ei reci
Că de piatră de-ar fi dânsa s'o 'ncălzi de-atât amor
Și să cază în genunche întristat, tânguitor
Să-l înnece fericirea visului, să 'nnebunească
Și 'n furtuna lui de gânduri și mai mult să o iubească

Ce 'nțelege ea din geniul și din timpii luminoși?
Cu zîmbiri de curtezană și cu ochi bisericoși
E flatată poate cumcă îți pleci fruntea la pământ
Și o crezi în lume umbra unui chip [de cel]* mai sfânt
O femee între flori e și e floare 'ntre femei...
Doi mai are pe de lături și cu tine face trei
Dintre voi trei... oricât pare de duioasă și naivă
Ea desigur și-o alege partea cea mai pozitivă
Tu-i juca pe elefantul, chandelier sau paravan
După care se ascunde mustecios vre un zaplan
Căci de 'ntrebi cine-i acela ce-i în inimă vârît
Pot să-ți zic de pe acuma cel mai prost și mai urît
Și pe când cu-a tale patimi va vorbi călugărește
Nătărăul când s'arată face inima de-i crește
Ochiul înghețat îl împle gânduri negre de amor
Și călugărița-și pune blând picior peste picior
De și prost dar ea-l găsește că-i cu inimă și șic...

A visa e un pericol și păzește-te îți zic
De vezi piatra ce nu simte nici durerea și nici mila...
Dacă ai demoni în suflet... feri în lături... e Dalila.

B. figurează în **2282, 84—90,** în același caiet și urmând celorlalte patru *Scrisori,* precum s'a văzut în descrierea ce am făcut la capitolul *Scrisorii I-a.* Intâiele două file ale acestei versiuni sunt numerotate: 1. (cf. facsimilul vol. I, pag. 161) și 2; restul nu mai e numerotat, din pricina, poate, instantaneelor prefaceri ce-i schimbă automat caracterul de còpie pe curat în planșă de atelier.

Ca și pentru A., subsolul transcrierii noastre înregistrează atât alunecările de teren, operate, cât și unele crâmpeie anterioare, precum cele din **2260, 183+178; 2277, 42 + 58 + 62 + 69—70** și **2268, 35—36.**

---

92. Ș.î. noaptea lui de g. etc.; 93. Ce 'nțelege ea din astea* [*sau :* arta* ?] ș.d.t.l. ?; 99. D.v.t....oricât p.d. duioasă costelivă; 107. O.î. se împle de* o* poftă > O.î.îl împle poftă neagră* de amor; 111. De vezi piatra ce nu știe nici durerea și nici mila...; 112. Dacă [ai] un zeu în suflet...

N. B. *Pe ultima filă două versuri nefolosite nicăieri, dar din atmosfera ante-finalului și o nouă redacție a versurilor* Ca un maestru ce-asurzește etc. *țin de tipul următor* B., *copiat foarte curând după* A. *și supus și el la noui modificări. Le-am trecut deci în* B.

B. 2282,84—90

SCRISOAREA A V-a

Biblia ne povesteşte de Samson, cumcă muierea
— Când dormea — tăindu-i părul, i-a luat toată puterea
De l'au prins apoi duşmanii, l'au legat şi i-au scos ochii,
Ca dovadă de ce suflet stă în pieptii unei rochii...
Deci atunci când de-al tău umăr ţi se razimă copila
Dacă ai puteri înnalte*, te gândeşte la Dalila

E frumoasă se 'nţelege... Ca copiii... are haz
Şi când rîde face încă şi gropiţe în obraz
Şi gropiţe mici în unghiul ucigaşei sale guri
Şi la degetele mânii şi la alte 'ncheeturi
Nu e mică, nu e mare, nu subţire ci 'mplinită
Incât ai ce strînge 'n braţe, numai bună de iubită;
Tot ce zice i se cade, tot ce face-i şade bine
Şi o prinde orice lucru căci aşa se şi cuvine
Dacă vorba-i e plăcută şi tăcerea încă place
Vorba zice: « fugi încolo »; rîsul zice « vino 'ncoace ! »
Imblă — par'că amintindu-şi vre un cântec — alintată
Pare că i-ar fi tot lene ş'ar trebui sărutată...
Să se 'nnalţe din călcâe, să-ţi ajungă pân la gură
Dăruind c'o sărutare acea tainică căldură
Ce n'o are decât numai sufletul unei femei...

---

2. — C.d. — i-a tăiat părul, etc. 4. C.d. de folosul uneltiii unei rochii.. ; 6. Dacă ai puteri 'n suflet, te gândeşte la Dalila.

După versul 4 urmau, în chip firesc, următoarele 12 versuri, introduse încă din versiunea A. Eminescu le barează, cum se poate vedea în facsimilul din vol. I, pag. 161 substituindu-le versurile 5—6 dela etaj. Maiorescu (presupunând că n'a mai existat nicio altă còpie a poetului) le reintegrează :

Tinere, ce beat de gânduri urmăreşti vre o femee
Pre când luna, scut de aur, străluceşte prin alee,
Şi pătează umbra verde cu misterioase dungi
Nu uita că « doamna are minte scurtă, poate lungi »...
Pe când luna varsă farmec peste ea... ca peste streşini
Tu-i dai ei ce e al lunei, ba îţi vine chiar să leşini
De beţia încântătoare unui mândru vis de vară
Care 'n tine se petrece... Ia întreab-o bunăoară (*a*)
O să-ţi spue de panglică, de căţei, pisici şi mode
Pe când inima ta bate 'n ritmul sfânt al unei ode...
Când cochetă de-al tău umăr ţi se razimă copila,
Dac' un demon ai în suflet te gândeşte la Dalila.

(*a*) Care 'n.t.s.p.... Ia întreab-o... Şi uşoară > C.'.n.t.s.p.... Ia întreab-o... Ce uşoară;

7—18. Cf. M. Răducanu [Radu Manoliu], *Observări critice asupra volumului de « Literatură populară »* etc., în *Vocea Tutovei*, XII, 30, 1 Oct. 1906: « Versuri care revin aproape identice în *Dalila* (ulterioară poeziei *Ursitoarele*) dar mai puţin desăvârşită » şi M. Eminescu, *Literatură populară*, [1936], ed. D. Murăraşu, pag. 92: « Cu material deja utilizat mai înainte, Eminescu realizează compoziţia de mai mică însemnătate *Ursitoarele*, scrisă în versul scurt poporan. Note din descrierea femeii au trecut în *Scrisoarea V* », iar pentru text *ibid.*, pag. 388—389, vers 55—80.

9. Altele mai mici în unghiul mult fermecătoarei guri, 13. Tot ce-ar zice etc.; 14. Şi o p. ori ce lucru pentru că i se cuvine; 16. Gura zice: « fugi etc.;

După versul 16 urmau, barate la o revizie ulterioară, versurile :

Iar, la piept de-şi pune mâna parcă-şi poartă şini 'n braţ,
Oferind un raiu acelui ce-o iubeşte cu nesaţ

18. Pare că i-ar fi tot l. şi* ar trebui s... [*incert*: şi* *sau* c'ar*];

Câtă fericire crezi tu c'ai găsi în brațul ei !
Te-ai însenina văzându-i rumenirea din obraj[i]
Ea cu toane, o crăiasă, și tu tânăr ca un paj !
Și adânc privind în ochii-i ți-ar părea cumcă înveți,
Cum viața preț să aibă și cum moartea s'aibă preț
Și înveninat de-o dulce și fermecătoare jale
Ai vedea în ea crăiasa lumii gândurilor tale
Așa că, închipuindu-ți lăcrămoasele ei gene
Ţi-ar părea mai mândră de cât Venus Anadyomene
Și, în caosul uitării ori cum orele alerge,
Ea, din ce în ce mai dragă, ți-ar cădea pe zi ce merge.

Ce iluzii ! Nu 'nțelegi tu din a ei căutătură
Că deprindere, grimasă este zîmbetul pe gură,
Că întreaga-i frumusețe e în lume de prisos
Și că sufletul ți-l pierde fără de nici un folos?

Inzădar boltita liră ce din șapte coarde sună
Tânguirea ta de moarte în cadențele-i adună
Inzădar în ochi avea-vei umbre mândre din povești
Precum iarna se așează flori de ghiață pe ferești,
Când în inimă e vară...; înzadar o rogi « Consacră-mi
« Creștetul cu-ale lui gânduri, să'l sfințesc cu-a mele lacrămi ! »
Ea nici poate să 'nțeleagă că nu tu o vrei... Că 'n tine
E un demon ce 'nsetează după dulcile-i lumine

---

23. Ţi-ar fi viața 'nseninată de-al ei zîmbet de copil,; 24. E.c.t.,o.c., iar tu lacom ca un paj ! > E.c.t.,o.c., iar tu tânăr c.u.p. ! > E.c.t.,.o.c., iar tu sprinten c.u.p. ! 28. Ai făcut din ea crăiasa etc.; 31. Ș.î.c.u. ori cum vremile alerge...

29—36. Așa 'ncât, închipuindu-ți lăcrămoasele ei gene
Ţi-ar părea mai mândră de cât Venus Anadyomene (*b*)
Zi și noapte amintirea ei din minte nu s'ar șterge (*c*)
Ci din ce în ce mai dragă ți-ar cădea pe zi ce merge (*d*)
Nebunie ! Nu 'nțelegi tu din a ei căutătură (*e*)
Că deprindere, grimasă, este zîmbetul pe gură,
Că pe cât e de frumoasă tot atât e de prisos
Și că sufletul ți-l pierde fără de niciun folos?

(*b*) Ţi-e mai mândră decât zîna V.A.; (*c*) Z.ș.n.a.e.d.m. nu se* șterge; (*d*) C.d.c.î.c.m.d. ea îți* e* pe zi ce merge > C.d.c.î.c.m.d. ea ți-ar [fi] p.z.c.m.; (*e*) Ce nebun ești... Nu 'nțelegi etc.

37. *In prima transcriere, fragmentul acesta nu avea spațiu. El este indicat în noua redacție de pe fila din stânga.*

39. Inzădar plutesc în ochi-ți umbre etc.; 41. Când în luntru e căldură; înzadar etc.

Versurile 43—44 etaj, sunt redactate, ulterior, cu cerneală violetă și cu grafia, ce se vor întâlni în anume revizuiri ale Legendei Luceafărului — *după ce avusese întâi alte două redacțiuni :*

1° Nu 'nțelege că tu dacă n'ai goni un ideal,
Trista ta zădărnicie ai curma-o c'un pumnal;
Că tu nu o vrei pe dânsa, că un demon e în tine
Ce 'nsetat e de-al ei zîmbet și de-a ochilor lumine
2° *id.*
id.
Că nu *tu* o vrei nu poate să priceapă, că în tine
E un demon ce 'nsetează după dulcile-i lumine

C'acel demon plânge, rîde, neputând s'auză plânsu-şi
Că o vrea... spre-a se 'nţelege în sfârşit pe sine însuşi
Că se sbate ca un sculptor fără braţe şi că geme
Ca un maistru ce-asurzeşte în momentele supreme
Pân' a nu ajunge, 'n culmea dulcii muzice de sfere
Ce-o aude cum se naşte din rotire şi cădere

---

46. C.o.v.... spre-a se pricepe în sfârşit etc.

După versul 50 veneau versurile următoare, barate, creion roşu, la o ultimă revizie :

Pe când soarele un centru de lumină la mijloc Δ
E atras pe nesimţite cu planeţii la un loc
De 'nsetatul gol al lumii de-ale chaosului văi
Şi căzând în jos cu toţii, se învârt ca 'n ziua 'ntâi. Δ

pasaj, ce dimpreună cu versurile precedente 49—50, au trecut printr'o serie de transformări, pe care le transcriem, în ordinea lor succesivă, dela întâiul germen până la rodul final. Inaintea fiecărei etape se subînţelege : Ca un maistru ce-asurzeşte... etc. :

2275 B

(coperta finală), distih răzleţ :

cruzi* ~
Pe când muzica din sfere i se naşte în auz
Isvorând* atât* de dulce şi de clară... asurzeşte ~

2260, 183

1° Tocmai când s'ajungă 'n culmea armoniei din pleiade
Când simţea că lumea toată în adâncuri negre cade
Atârnată de un cântec şi o jale fără nume (*f*)
Adâncimile de chaos* trag în* jos întreaga lume

(*f*) A.d.u.c. de-o durere din* lungi* oară*

2° Tocmai când s'ajungă 'n culmea armoniei din pleiade
Când simţea că lumea toată în adâncuri negre cade
Adâncimile de chaos trag în jos întreaga lume
Ce atârnă de un cântec şi de-o jale fără nume
Căci căzând pe nesimţite, din rotire şi cădere
Se* [făcu]* multă* lumină armonia cea din sfere (*g*)
Numai sorii cad de ~
Cade soarele de-a dreptul iară noi cădem rotind

(*g*) S'a încrucişat* atuncea* trista muzică din sfere

reluat, imediat, pe aceeaşi pagină mai jos, în etapele următoare, cărora le-am păstrat caracterul originar, de crâmpeie, reluate continuu, fără a se putea încă închega :

3° ~ în momentele supreme
Pe când simte că adâncul trage 'n jos întreaga lume
[Ce atârnă de un cântec şi de-o jale fără nume]
Că, mişcarea 'ncrucişată* de rotire şi cădere
N'are ~
4° Că rotirea ei îi taie dureros a ei cădere
Că din jalea ei se naşte armonia cea din sfere
Pe când soarele de-a dreptul ~
5° Soarele-i atras de-a dreptul de-ale chaosului văi (*b*)
Când se 'nvârt a lui planete ca în ziua cea de 'ntâi

(*b*) Soarele căzând de-a dreptul peste > Soarele-i etc.

2277, 58

6° ~ geme
Ca un maistru ce-asurzeşte în momentele supreme
Când prin sufletul lui trece dulcea muzică de sfere
Când el simte cumcă lumea este atrasă de durere
Şi încet se tot coboară pe-ale chaosului văi (*i*)
De şi totul se 'nvârteşte ca şi 'n ziua cea de 'ntâiu

(*i*) Ş.î.s.t.c. într'un* jalnic* infinit*

Ea nu ştie c'acel demon vrea să aibă de model
Marmura-i cu ochii negri şi cu glas de porumbel
Şi că nu-i cere drept jertfă pe-un altar înalt să moară
Precum în vechimea sfântă se jungheau odinioară
Virginele ce stetură sculptorilor de modele
Când tăiau în marmur chipul unei zîne după ele.

S'ar pricepe pe el însuşi acel demon... S'ar renaşte
Mistuit de focul propriu, el atunci s'ar recunoaşte
Descifrând a sale patimi şi amoru-i, cu nesaţiu
El ar frânge 'n vers adonic limba lui ca şi Horaţiu
Ar atrage 'n visu-i mândru a isvoarelor murmururi
Umbra umedă din codri, stelele ce ard de-apururi
Şi 'n acel moment de taină când s'ar crede că-i ferice
Poate-ar învia în ochiu-i ochiul lumii cei antice
Şi cu patimă adâncă ar privi-o s'o adore
De la ochii [ei] cei tineri mântuirea s'o implore
Ar voi în a lui braţe să o ţină 'n veci de veci
Desgheţând cu sărutarea-i raza ochilor ei reci
Căci de piatră de-ar fi încă s'o încălzi de-atât amor
Când căzându-i în genunche, nimicit*, tânguitor
Fericirea înnecându-l el ar sta să 'nnebunească
Ca 'n furtuna lui de patemi şi mai mult să o iubească.

2282, 87+86 v.

7° Când în sufletul lui trece trista muzică de sfere
Şi când simte cumcă lumea e atrasă de durere
De tot cade, mereu cade, părăsită de-a ei zei
De şi totul se 'nvârteşte ca şi 'n ziua cea de 'ntâiu

8° Inainte de-a ajunge 'n culme magica* durere
Pe când pare că aude armonia cea din sfere

9° Inainte de-a ajunge 'n culme magica* durere
Ce-o produse 'n al lui suflet armonia cea din sfere

2260,178.

10° Pe când soarele un centru de lumină la mijloc (j)
E atras pe nesimţite cu planeţii-i la un loc
De 'nsetatul gol al lumii, de-ale chaosului văi,
Şi căzând în jos se 'nvârte ca în ziua cea de 'ntâi (k)

(j) P.c. soarele* ca* toate* în* cer* > P.c.soarele ce* între* toţi planeţii în mijloc; (k) Şi căzând se 'nvârt cu toate ca în ziua cea de 'ntâi.

N. B. *Formă aproape identică cu aceea dela etaj, ce urma după v. 50 (vezi începutul acestui subsol ΔΔ), barată în cele din urmă şi care ar reprezenta, aşa dar etapa 11°.*

58. M.d.f.p., şi abia s'ar recunoaşte; 59. Dar pătruns de a lui patimi, de amoru-i cu nesaţiu > Pricepând ale > Pricepându-şi* a lui patimi şi amoru-i > Descifrând ale lui patimi şi amoru-i > Descifrând a sale etc.; 61. Ar pătrunde 'n visu-i etc.; 63. Şi 'n acel moment de taină când şi el ar fi ferice

După versul 64 urmau, barate la revizie, versurile:

Iar în sufletul lui tânăr oceanul ar străbate
Ar da soarelui lumină şi luminii libertate

70. C.C.-i. în g., fericit tânguitor > C.c.-i.î.g. norocit* t. > C.c.-i.î.g. fericit t.; 72. Ca 'n furtuna lui de gânduri şi etc.

Ştie oare ea că poate ca să-ţi dea o lume ’ntreagă
C’aruncându-se în valuri şi cercând să te ’nţeleagă
Ar împlea-a ta adâncime cu luceferi luminoşi?

Cu zîmbiri de curtizană şi cu ochi bisericoşi
S’ar preface că pricepe. Măgulite toate sunt
De-a fi umbra frumuseţii cei eterne pe pământ

---

75. Ar preface-a tale gânduri în luceferi luminoşi?; 77. S’ar preface că pricepe, căci flatate toate sunt > S’.a.p.c.p.... măgulite t.s.; 78. Dacă le arunci de asupra umbra geniului sfânt.

Pasagiul 73—75 a trecut prin mai multe etape, prima de un vers, pe care, pentru mai plastica reproducere a originalului, îl încadrăm şi-l transcriem cursiv :

Ca ’n furtuna lui de patemi şi mai mult să o iubească.

1° *Poate ea să înţeleagă timpii vechi şi luminoşi?*

Cu zimbiri de curtizană şi cu ochi bisericoşi etc.

2° Ştie oare că ea poate ca să-ţi dea o lume ’ntreagă
Când în flacără s’aruncă şi încearcă să ’nţeleagă [?]
Poate ea să înţeleagă timpii vechi şi luminoşi?

3° Ştie oare ea că poate ca să-ţi dea o lume ’ntreagă
Aruncându-se în flacări şi ’ncercând să te ’nţeleagă?
Gândurile-ţi le-ar preface în luceferi luminoşi...

un semn de raliere, trimite pe fila din stânga, sus, unde figurează, versul enigmatic că din nou, naştere ’i dete învierea*, *cu care ar fi voit, poate, să procedeze la anume substituiri, greu de precizat.*

Tot atât de enigmatic, ţinând tot de 3°, sub Aruncându-se în flacări *notat şi apoi şters :* să* pătrunzi în conu*

4° Ştie oare ea că poate ca să-ţi dea o lume’ntreagă
C’aruncându-se în flacări, încercând să te’nţeleagă
Gândurile-ţi le-ar preface în luceferi luminoşi...?

N. B. *După ce operează schimbarea versului 73: 1°* Poate ea să înţeleagă timpii vechi şi luminoşi? *şi ajunge la redacţia de trei versuri din 4° se hotărăşte să intercaleze între v. 72 şi acest pasaj de trei versuri, 73—75, încă un motiv, ce avea să ducă mai departe portretul* demonului *şi care se afla, comprimat* in nuce, *în distihul* (*cf. subsol*) *dintre v. 64—65 :* Iar în sufletul lui tânăr oceanul ar străbate etc., *suprimat, evident în momentul acestei revizii finale când hotărăşte desvoltarea motivului.*

Acest motiv nu este altceva decât reluarea, în metru trohaic, adequat, al unui pasaj din Gelozie (2277,38 sq.), *pasaj introdus şi el în acea poemă postumă, cam în vremea când lucrează la această redacţie* (B.) *a* Scrisorii a V-a *(dovadă grafia şi cerneala).*

Transcriem motivul trocheizat, aşa cum a fost intercalat aici, rămânând ca cetitorul, dornic să afle pasajul corespunzător, în iambi (Mă mişc ca oceanul cu suferinţi adânci), *la capitolul respectiv al poemei* Gelozie, *în volumul de* «Postume», *al acestei ediţii.*

Pentru verificare, cetitorul e rugat să citească pasagiul în continuarea portretului de mai sus, al demonului:

[Ca ’n furtuna lui de patemi şi mai mult să o iubească]
A lui suflet [i-]oceanul plin de suferinţi adânci
Pe când braţele-i de valuri atârnându-le de stânci,
Se înnalţă şi recade, pătimind murmură într’una (*l*)
Când în ceaţă peste codri cei de brad răsare luna (*m*)
L’au pătruns cu-atâta jale farmecul luminii reci, (*n*)
Ea în veci de el departe iară el iubind-o ’n veci...
Dacă însă ea pe sînu-i s’ar lăsa vr’odinioară
Ar simţi că înlăuntru-i ceru ’ntreg i se coboară (*o*)
Liniştind a lui durere, oglindind eternul mers,
Universul de deasupra ar vedea un univers. —(*p*)

(*l*)—(*m*) Ele tremură într’una, se înnalţă şi recad
Când alunecă din ceaţă luna pe păduri de brad
(*n*) L-au pătruns cu jalea-i dulce farmecul luminii reci;
(*o*) A.s.c.î.-i. toate > A.s.c.î.-i. ceru ’ntreg etc.;
(*p*) Universul cel din ceruri ar vedea alt univers.

O femee între flori zi-i și o floare 'ntre femei
Ș'o să-i placă... Dar o pune să aleagă între trei
Ce-o încunjură zicându-i c'o iubesc... Cât de naivă
Vei vedea că de o dată ea devine... pozitivă
Tu cu inima și mintea poate ești un paravan
După care ea atrage vre un june curtezan
Care intră ca actorii cu păsciorul mărunțel
Lăsând val de mirodenii și de vorbe după el
O chiorește cu lornionul, butonat cu o garofă
Operă croitorească și în spirit și în stofă;
Poate că-i convin tuspatru craii cărților de joc
Și 'n cămara inimioarei i-aranjează la un loc
Și când dama cochetează cu privirile-i galante
Impărțind ale ei vorbe între craiu bătrân și-un fante
Nu-i minune ca simțirea-i să se poată înșela
Să confunde-un craiu de pică cu un craiu de mahala...

Inainte de a fi fost transferat în corpul Scrisorii a V-a, *pasagiul acesta a fost redactat în ms.-ul primei versiuni* Dalila *în* (*2277*), *într'o formă oarecum mai desvoltată :*

2277, 62 v.

Al lui suflet i-oceanul plin de suferinți adânci,
Când cu brațele-i de valuri să se-atârne[-ar] vrea de stânci
Se cutremură într'una când se 'nnalță și recad
Când alunecă prin ceață luna pe păduri de brad
L'au pătruns adânc și dulce farmecul luminii reci
Ea în veci de el departe, iară el iubind-o 'n veci (*q*)
Atunci chipu-i trece 'n visu-ți neatinsă de pământ (*r*)
Căci atârnă ca nimicul și nădejdile... în vânt (*s*)
Insă ea, dacă pe sînu-i s'ar lăsa odinioară
Ar simți că înlăuntru-i toate stelele coboară (*t*)
Liniștind a lui durere, oglindind eternul mers (*u*)
Universul cel din ceruri ar vedea alt univers. (*v*)

(*q*) El î.v. > Ea în v. etc.; (*r*)—(*s*) *barate*;
(*t*)—(*u*)—(*v*) Ar simți cum că în luntru-i veacurile* se coboară
Liniștind a lui durere, oglindind al lumii mers
Universul cel din ceruri nu l-ar crede univers?

79. O f.î.f. zi-i, or o floare etc.; 81. Ce-o încunjură, [*diferența· virgula*] zicându-i etc.; 82. V.v.c. de odată ea devine pozitivă.

Fragmentul 83—99 a fost la început numai de 4 versuri și a trecut prin 2 redacții :

1° Tu, cu inima și mintea poate ești un paravan
După care se ascunde mustecios* un căpitan
Și simțirea-ți dureroasă pentru dânsa o fi fost
Comedie, spre-a-l atrage dintre voi pe cel mai prost .

2° Tu, cu inima și mintea poate ești un paravan
După care ea-și atrage vr'un nemernic pehlivan
Iar amoru-ți pentru dânsa ca o mreajă doar a fost (*a*)
Ce-a întins-o spre a prinde dintre voi pe cel mai prost.

(*a*) I.a.-ț.p.d. o ocazie a fost.

88. Creatur'a unor foarfeci și în formă și în stofă; *după versul 88 urmau, barate ulterior cu creion roșu, stihurile:*

Sau îi place vre un altul, mai apatic și mai plavăn
Și cuminte ca vițeii dar cioplit din bardă sdravăn; (*b*)

(*b*) Ș.c.c.v., dar întemeiat și sdravăn;

91. Deci când etc.

Căci cu dorul tău demonic va vorbi călugăreşte
Pe când craiul cel de pică de s'arată pieptu-i creşte
Ochiul îngheţat i'l împlu gânduri negre de amor
Şi de-o dată e vioae, stă picior peste picior
Ş'acel sec în judecata-i e cu duh şi e frumos...

A visa că adevărul sau alt lucru de prisos
E în stare ca să schimbe în natur' un fir de păr
Este piedeca eternă ce-o punem la adevăr.

Aşa dar, când plin de visuri urmăreşti vre o femee,
Pe când luna, scut de aur, străluceşte prin alee
Şi pătează umbra verde cu fantasticele-i dungi:
Nu uita că Doamna are minte scurtă, haine lungi...
[Tu] te 'mbeţi de feeria unui mândru vis de vară
Ce în tine se petrece...

In spaţiul ce despărţea versul 94 de 95 înghesuite şi apoi barate cu creionul, a redactat versurile:

De-o asemenea fiinţă înzădar te mai apropii,
Căci ea numai pentru tine ţese pânza Penelopei.

95. Căci cu visul tău demonic va vorbi călugăreşte... > Ea cu visul etc. călugăreşte... > Eacu dorul tău etc.; *Cu creionul, cu care şterge distihul Penelopii, deci la ultima revizie, schiţează, s'ar părea (dar lecţiunea e dificilă) :* Ea* cu fiorul* tău demonic* ——— ~; 96. Pe când tontul se arată inima în piept îi creşte, > P.c. craiul [cel] de pică se arată pieptu-i creşte; 97. Ochiul îngheţat i-l umple întunerec de amor; 98. Ea de-o dată e vioae, etc.; 99. Şi pe tont ea îl găseşte că-i cu inimă şi şic... > Şi pe craiul, cel de pică îl găseşte că-i frumos > Secătura asta-i pare că-i cu duh şi că-i frumos; 100. A visa că adevărul ori alt lucru de nimic > A.v.c.a. ori a.l. de prisos > A.v.c.a. or alt l.d.p.; 101. E în stare ca să schimbe în natur' un fir de păr > E.î.s.c.s. schimbe la femei un fir de păr > E.î.s.c.s.s. în natur' un etc.

106. N.u. c. D.a.m.s., poale lungi... [haine, *cu cerneala violetă din cca 1882*];

După v. 106 urma :

Pe când luna varsă farmec peste ea... ca peste streşini,
Tu-i dai ei ce [e] al lunei, şi îţi vine mai să leşini
De beţia 'ncântătoare unui mândru vis de vară
Ce în tine se petrece. ..

simplificate, la ultima revizie, ca la etaj.

107. Te îmbeţi de feeria etc.; 109. Ş'o să-ţi spue de panglice de căţei, pisici şi mode > Ş'o să-ţi s.d.p. joc de cărţi, scandaluri, mode [*de fapt, redacţia ultimă de la etaj :* ...şi de volane şi mode *(sic)*].

2268,35—36

N. B. *Deşi aproape certă, lecţiunea acestui creion aproximativ poate că lasă loc unor îndoieli :*

Nu zic ba ea îi iubeşte pe toţi trei de opotrivă
Numai... pentru pat alege partea cea mai pozitivă
Poate că ş'atât e preà mult, căci acel mai bun amant
Nobil, sincer, e mantauă, chandelier sau elefant
Care servă de ascunde pe cel gros şi mustăcios
Care noaptea-i prea de treabă, iară ziua-i de prisos
Insă sara când primeşte pe al treilea odor
Ea ţiind ţigarea 'n gură şi picior peste picior
Işi dă aere cochete, ştrengăreşte de berbant
Şi ea însuşi face curte pântecosului amant
Ah de prost, eşti prost, îşi zice, şi urît — dară cu şic
Şi de-aceea-mi place să te-aib companion de craialîc.

Ia întreab-o bunăoară
Ș'o să-ți spue de panglice, de volane și [de] mode
Pe când inima ta bate 'n ritmul sfânt al unei ode...
Când vezi piatra ce nu simte nici durerea și nici mila —
De ai inimă și minte — feri în laturi, e Dalila.

---

imediat mai jos, din același timp dar repartizabil la scrisoarea III-a

~ în instinctul lor profan
Tot mai sus, mai sus se 'nnalță pân' la poala lui Traian (*a*)
(*a*) T.m.s.m.s. se 'nalță, ating poala lui Traian.

ceva mai jos, același creion și reținut în chenar de creion roșu :

~ un creț de val ce piere
Ca lacrima ce-o varsă zadarnic o muiere

2277,69—70

1° Tu cu inima și mintea poate ești un paravan (*a*)
După care ea atrage vre un june curtezan
Ca o mumie egipteană pomadat cu mirodenii (*b*)
(*a*) T.c.i.ș.m. poți să fii u.p.;
(*b*) Pomadat > Parfumat cu mirodenii ca o mumie > Ca o mumie etc.

reluat dela versul al treilea înainte :

2° Tu cu inima și mintea poate ești un paravan
După care ea atrage vre un june curtezan
Care intră ca actorii cu pășciorul mărunțel (*c*)
Lăsând val de mirodenii și de vorbe după el (*d*)
Creatura unor foarfeci și ca formă și ca stofă (*e*)
Cu o sticlă te chiorește, butonat cu o garofă (*f*)
Sau îi place vre un [altul] mai greoiu, mai blând, [mai] plavăn (*g*)
Și cuminte ca vițeii dar întemeiat și sdravăn
Iar instinctul de femee rătăcind între-amândoi (*h*)
Sigur cumpăna-și va ține între barză și butoiu (*i*)
Poate că 'i convin tuspatru craii cărților de joc (*j*)
Și ['n] cămara inimioarei i-aranjează la un loc (*k*)
Deci când dama cea de cupă cu privirile galante (*l*)
Stă cochetă și rîzândă între craiu bătrân și fante
Nu-i minune ca privirea-i să se poată înșela
Să confunde un craiu de pică cu un craiu de mahala

(*c*) Ce pășește ca actorii etc.; (*d*) L.v.d.m. și prostie după el; (*e*) Creatura unui meșter croitor cu* gust și stofă; (*f*) Un lornion în ochi, butonu* 'mpodobit cu [o] garofă > Din lornion chiorește lumea butonat > Cu o sticlă etc.; (*g*) Sau pe-un altul care sdravăn... e cioplit mai din topor > Sau pe-un altul ce cioplitu-i din topor, greoiu și plavăn; (*h*)—(*i*) *tăiate, în cele din urmă ;* (*j*) Craii > Poate că 'i plac tuspatru etc.; (*k*) Inimioara 'ncape* > Inimioara [ei îi] poartă pe toți patru la un loc > Și în ini[ma] > Și ['n] cămara inimioarei șed cu toții la un loc; (*l*) Și când d. etc.

mai jos, din aceeași vreme :

Și să mă iubești atât
Și să [te] îngâne glasul cel de porumbiel în gât
Innecat* de-atâtea lacrimi*

dă-le drumul turturelelor din gât

2277,42

Din vremea traducerilor din Horațiu, a cântecului lui Dabija-Vodă *(postum) și a unei forme din* Despărțire *(cca 1879) :*

se apucă
Ca în alte limbi păgâne, 'ntâiul liric să'l traducă

hotărît nu sunt galant
Dar așa e tot creștinul, ce-a servit de elefant,
Chandelier, manta de vreme rea la vr'o cucoană sfântă
Care ziua se închină iară noaptea 'n fluer cântă.

⁂

Fără a putea hotărî, cu certitudine, împrejurările în care a luat naştere această *Scrisoare a V-a,* se pare totuşi că ele trebuesc subordonate aceluiaşi roman de dragoste şi aceloraşi eclipse din anii 1880—1881. Cronologia celor două versiuni nu se opune. « Iar a cincea (scrisoare), pe care o intitula *Dalila*, scria cu sigura intuiţie de totdeauna N. Iorga, nu e decât răspunsul la părăsirea, ce părea definitivă —, deşi iubita, care era să moară puţin după dânsul, i-a revenit şi în timpul teribilei şi desgustătoarei boli —, de către aceea pe care nimic nu i-a putut-o smulge din inima de atâtea ori rănită » 1). Cum tot în vremea aceasta se intercalează şi episodul-Cleopatra, amintit în treacăt la cap. *Odei în metru antic*, transcriem des-citatul pasaj, mai puţin pentru el însuşi, cât pentru întâlnirea celor două nume Cleopatra—Dalila, ceeace sporeşte enigma acelor împrejurări misterioase. Pasagiul acesta figurează în ms.-sul 2276^{I}, 200 şi are următorul conţinut: « Eşti o mizerabilă cochetă, Cleopatra. Tu m'ai ucis moraliceşte. Mi-ai rupt şira spinării, m'ai deşălat moraliceşte încât nu mai pot avea nicio bucurie în viaţă. Mi-e atât de frig înlăuntrul inimei, sunt atât de bătrân Dalilo [*şters apăsat*, *cu cerneală*], ai făcut să cază toată primăvara vieţii mele la pământ încât nu se alege nimic de ea... Şi de ce? Ce rău ţi-am făcut eu, ca să mă ~ ».

MĂNUŞA

« Schalk-Bibliothek », Heft 5, 1881, Leipzig — « Amicul Familiei », V, 17—18, 1/13—15/27 Noemvrie 1881, Gherla.

După *Resignaţiune* şi *Ector şi Andromache* — *Mănuşa* e a treia tălmăcire a lui Eminescu, din Schiller. Cu specificarea, că întâiele două sunt exerciţii de adolescenţă, în timp ce *Mănuşa* este efectuată în plină maturitate literară. (Despre diferenţele de stil ce separă cele două vârste, nu credem util a mai insista. Cetitorul dornic să confrunte va afla textele întâielor două poezii în vol. I pag. 461 şi 487).

Imprejurările în care poetul a fost îndemnat să întreprindă această tălmăcire, dacă nu sunt cunoscute în detaliu, pot fi însă, cu aproximaţie, reconstituite din următoarele referinţe ce aflăm într'un foileton al *Epocei*, din 1904, nesemnat şi a cărui paternitate — prezumată de noi, căci cel ce era iniţiat în manuscrisele eminesciene şi tipărise cu puţin înainte o piesă de teatru, inedită, de Eminescu nu putea fi altcineva — ne-a fost confirmată de însuşi autorul lui, d-l I. A. Rădulescu-Pogoneanu 2). Cum este un text rar, preferăm să-l reproducem în întregime (minus sfârşitul, în care se vorbeşte despre o nouă versiune din *Cezara* şi care se rezervă volumului de « Proză » eminesciană. In ultima coloană a foiletonului se reproduce poezia *Din tinereţă* a lui Grisebach):

> « Domnul Maiorescu a găsit de curând printre cărţile sale un volum care cuprinde traducerea baladei lui Schiller *Der Handschuh* [*Mănuşa*] în mai multe limbi, între care şi româneşte*). Traducerea românească e iscălită *M. Eminescu* şi are următoarea notă: « *Original*, *durch den rumanischen Dichter M. Eminescu ad hoc angefertigt* » (originală, făcută, ad hoc de poetul român M. Eminescu): avem astfel o mică lucrare a lui Eminescu *necunoscută* până acum. Prefaţa volumului în care e cuprinsă ne lămureşte asupra timpului şi a împrejurărilor în care Eminescu a făcut această traducere: La 2 Ianuarie 1881 a apărut în jurnalul humoristic din Lipsca *Der Schalk* cunoscuta baladă a lui Schiller « Der Handschuh » cu ilustraţii ale unui tânăr artist din Weimar; ilustraţiile la text erau făcute cu atâta humor, încât numărul

---

1) N. Iorga, *Eminescu în şi din cea mai nouă ediţie*, pag. 21. Cf. — pentru situaţii înrudite, şi Fernand Baldensperger, *Alfred de Vigny*, « La Nouvelle Revue Critique », pag. 92: « Quand l'infidélité de Marie Dorval eut dépassé les bornes, il reprit son coeur, non sans la souffrance dont témoigne la *Colère de Samson*, et fit de son mieux pour que la blessure de l'amour-propre empêchât les autres meurtrissures de lui faire trop mal. Un poème douloureux fut pour Vigny comme un grand cri libérateur... ».

2) [I. A. R. = I. A. Rădulescu-Pogoneanu]: *O baladă de Schiller tradusă de Eminescu*, în *Epoca*, X, 159, Vineri 11 Iunie 1904.

*) *Schalk-Bibliothek*, *Heft 5*, *Der Handschuh* (in 13 Sprachen), Leipzig 1881, Verlag von Fr. Theil Verlag des « Schalk » (*Nota foilet.*).

acela al lui « Schalk » a fost foarte căutat nu numai în Germania, ci şi în străinătate. Editorul, văzând că e nevoie de o nouă ediţie, se gândeşte că aceasta s'ar răspândi şi mai mult, dacă ar adăuga, pe lângă textul german, şi traduceri în limbile mai cunoscute. Dintre acestea menţionează ca inedite, făcute într'adins pentru publicaţia sa, numai două: traducerea grecească (făcută de consulul grec din Berlin, de pe vremea aceea, Alexandru Rizo Rangabè) şi cea românească. Pentru aceasta din urmă se vede că se adresase consulului german din Bucureşti din acel timp Grisebach, fiindcă e pomenit între cei cărora le mulţumeşte pentru procurarea traducerilor (între aceştia se află şi marele slavist Miklosich — probabil pentru traducerea slovenă), iar Grisebach se va fi adresat lui Eminescu, care a şi făcut îndată traducerea. Prefaţa editorului e datată « *Ostern, 1881* », astfel că Eminescu trebue să fi tradus balada aceasta între Ianuarie şi Paşti 1881.

Eduard Grisebach, consulul german de atunci din Bucureşti, cunoştea bine pe Eminescu din cercul d-lui Maiorescu [1]) şi al *Convorbirilor Literare*, unde se împrietenise cu unii din scriitorii noştri: el însuşi e poet: una din poeziile sale din volumul « Der Neue Tannhäuser » a fost tradusă în româneşte şi a apărut în « Convorbiri Literare » dela 1 Martie 1881 (însă traducerea nu e de R. Torceanu, cum ar părea că rezultă de acolo, ci de altcineva, care a vrut să rămână necunoscut [2]).

Pe Grisebach trebue să-l fi apropiat de Eminescu în deosebi, pe lângă cultura lor comună, admiraţia amândurora pentru Schopenhauer. Eduard Grisebach a şi făcut apoi cea mai bună ediţie a operelor lui Schopenhauer (în biblioteca universală a lui Reclam) » [3]).

Ms. Tălmăcirea *Mănuşii* se află în ms.-ul **2281,38 v.—42+38** şi prin scrisul cursiv, prin prefacerea instantanee a stihurilor ca şi prin transcrierea, de-acurmezişul caietului, a unora din pasagii, poartă caracterele lucrului improvizat, chiar urgent. Uneori ca în v. 2—3, formele din subsol sunt mai aproape de cele ale textului definitiv şi ar putea induce în eroare, lăsând să se creadă că sunt ultime. In realitate ele sunt anterioare — în răstimpul însă dela ultima formă la copia pentru tipar, nu odată poetul revine la forme părăsite. Exact cazul versurilor 2—3 de aici.

2281, 38 v.—42+38

MĂNUŞA

Lâng' a leilor grădină regele Francisc aşteaptă
Spre-a vedea cum între fiară se încinge luptă dreaptă
Imprejur mai marii ţării şi ai sfatului s'adună
Pe balconul nalt se 'nşiră dame 'n veselă cunună

V. — *Prima redacţie încearcă să reproducă ceva din metrul original — versul scurt —, dar după primele 2 versuri :*

In faţa grădinii cu leii
Să vaz' a lor luptă

trece la metrul trohaic, de 16 silabe.

2. Ca să vază între fiară cum se 'ncinge luptă dreaptă: 3. Imprejur cei mari ai ţării şi ai svatului s'adună: 4. Pe balconul nalt înşiră dame mândra lor cunună > P.b.n. sunt dame făcând veselă cunună > P.b.n. se 'nşiră damele formând cunună [*suprapunerile şi eliminările efectuate în acest vers fac transcrierea, în privinţa ordinei, oarecum incertă*]

---

[1]) Cf. Titu Maiorescu, *Ins. zilnice*, I, 335, sub data recapitulativă dela 12/24 Iunie 1880: «... Mă văd des cu Eduard Grisebach, consulul Prusiei în Bucureşti. Cunoscut prin el pe Alarcon, eu tradus după aceea « O bună pescuire, şi o poezie din « Noul Tannhauser » al lui Grisebach, şi Quadrinhas braziliane şi afară de asta chiuituri tiroleze, îndemnat la aceasta de o seară petrecută la Iaşi la al-de Negruzzi, la sfârşitul lui Maiu (Joi seara 29 Maiu st. v.) ». — In legătură cu Grisebach, cf. anume detalii în capitolul *Cu mâne zilele-ţi adaugi*.

[2]) Cf. *Convorbiri Literare*, XV, nr. 1, 1 Aprilie 1881, la Erată: « In tabla de materii, anul XIV, împărţită cu numărul din urmă se arată din eroare că poezia « Din tinereţă » de Grisebach ar fi tradusă de R. *Torceanu*, pe când este tradusă de T. M. Asemenea s'a uitat a se însemna literele T.M. pag. 483, vol. XIV la sfârşitul poeziei citate ».

[3]) Cf. în legătură cu cele de mai sus, o întâmpinare a lui Sc[urtu] (la cronică) în *Sămănătorul*, III, 25, 20 Iunie 1904: « Intr'o « cronică literară » anonimă a *Epocei* dela 11 Iunie a.c. (nr. 159) ni se dau câteva informaţii interesante asupra unei traduceri etc». [*şi după ce rezumă conţinutul*]: « Ni se mai spune în acea cronică literară că traducerea lui Eminescu ar fi o lucrare « *necunoscută* pân' acum » înţelegându-se că am avea de înregistrat o « descoperire », datorită unei fericite întâmplări care a pus în mâna autorului notiţei din *Epoca* volumul respectiv din Schalk-Bibliothek, păstrat printre cărţile d-lui Maiorescu, dela care avem de sigur şi preţioasele comunicări despre relaţiile dintre Eminescu şi Ed. Grisebach. Regret că « descoperirea » *Epocei* nu se poate admite. Traducerea românească a baladei lui Schiller a apărut, cu iscălitura lui Eminescu, încă la 1881 în revista « *Amicul Familiei* » (Nr. 17—18); mai târziu ţinându-se poate seamă de cei ce nu-şi pierd vremea cu răsfoirea oricărei reviste obscure, aceiaşi traducere a fost reeditată într'una din cele mai răspândite biblioteci *populare* pe care le avem, în Şaraga. (M. Eminescu, Poezii, ediţia cea mai nouă, apărută acum vreo doi ani; pp. 185—186; este a patrusprezecea mie din această ediţie, de altminteri destul de rău îngrijită, a poeziilor lui Eminescu) ».

Regele dă semn cu mâna, sare-o poartă din ţâţâne
Şi un leu eşi atuncea, pasuri cumpătate, line,
Mut se uită împrejuru-i... cască lung şi a lui coamă
Scuturând-o, îşi întinde muşchii şi s'aşează jos

Regele-înc' un semn mai face, se deschide-o altă poartă
Şi dintr'însa se repede
C'un sălbatec salt un tigru, care când [pe leu] îl vede
Muge tare
Furios şi 'nvârte coada, scoate limba cu turbare
Dar cu spaimă 'l ocoleşte într'un cerc pe leu şi iată
Sforăe cu 'nverşunare
Apoi mormăind se 'ntinde
Lângă el.

Regele mai face-un semn
Şi pe două porţi deschise
Se asvârl' doi leoparzi
Ce cu pofta îndrăsneaţă de-a lupta se şi aruncă
Peste tigru...
Dar acesta îi apucă în cumplitele lui ghiară

---

6. Ş.u.l.e.a, cu pasuri > Ş.u.l.e.a, pasuri etc.; 8. S.-o, se întinde > S.-o, îşi întinde etc.
versurile 5—8 trec, întâiu, prin metrul trohaic de 16 silabe :

Regele c'un deget face semn şi gratii se deschid
[ ]
Imprejur el mut se uită, cască lung, scuturându-şi coama 'n vânt
Işi întinde ale lui labe şi se culcă la pământ

apoi, mai aproape de metrul originalului :

Regele dă semn c'un deget
Fără preget
Sare-o poartă de la larga închisoare
Şi un leu
Ese, calcă cumpătat, (*a*)
Mut se uită împrejuru-şi, cască lung
Ş'a lui coamă scuturându-şi, se întinde somnoros (*b*)
Şi apoi se culcă jos.

(*a*) Ese 'n faţă, calcă cumpătat şi greu;
(*b*) A lui coamă s.-ş. etc.

13. *de fapt :* Furios şi 'nvârteşte *(sic)* coada etc.

9—17. Regele iar dă un semn
Şi uşoară
Se deschide-a doua poartĭ
Şi dintr'însa se repede (*c*)
C'un sălbatec salt un tigru, care când pe leu* îl vede (*d*)
Muge tare
Coada învârtind-o roată cu turbare (*e*)
Scoate limba
Sperios îl ocoleşte într'un cerc pe leu .. (*f*)
Sforăe cu oţerîre (*g*)
Apoi mormăind se 'ntinde
Lângă el.

(*c*) Din ea* sboară > Şi dintr'însa etc., [*de fapt :* dintrĕ 'nsa]; (*d*) Cu un salt sălbatec tigru > C'un sălbatec etc.; (*e*) Şi din > Coada etc.; (*f*) Şi pe leu îl ocoleşte > Sperios etc.; (*g*) Cu ură > Sforăe cu ură.

18. Iarăşi regele dă semn; 21. Şi cu pofta îndrăzneaţă de-a lupta ei se aruncă; 23. D.a.î.a. în cumplitele lui labe.

Leul muge
Se ridică în picioare... Fiarele se înspăimânt
Şi 'mprejuru-i, plini de dor să se sfâșie
Se tupilă la pământ.

De pe margine de-altan
O frumoasă mână lasă ca să-i cază o mănușă
Drept la mijloc
Intre tigru și 'ntre leu.

Domnişoara Cunigunda în bătaie cam de joc
Zice capul întorcându-și, lui Delorges: Ei, cavalere!
Dac' amorul ți-e fierbinte cum te juri în orice oră
Să te văz de ești în stare să ridici mănușa mea.

25—27. Se ridică în picioare... Totul tace
Şi 'mprejuru-i, plini de dor să se sfâşie
Fiarele cele cumplite se aşază la pământ.

29. Cade din frumoasă mână o mănușă; 30. D. la m. > D.î.m. > D.l.m.
32. D.C. cam în bătaie de joc; 33. Zice capul întorcându-și spre cavalerul Delorges; 34. Dac'amorul ți-e f.c. mi-o [juri] > D.'a.ț.e.f.c. te etc.

Versurile 32—49 (finalul) trec prin următoarele două redacțiuni:

1° ~ cam în bătae de joc
Dac' amorul ți-e fierbinte cum mi-o juri în orice ceas (*h*)
Să te văz, dacă mănușa mi-o ridici...
Cu grabnic pas
Cavalerul se repede în grozava îngrădire
Calcă spornic. Din al monştrilor mijloc (*i*)
Tinde degete 'ndrăsnețe, ia mănușa și la loc
Cu mirare și cu groază cavaleri și mândre dame
El se 'ntoarce liniștit, purtând mănușa (*j*)
De-a lui laud' ori [ce] gură este plină... c'o privire
Gingașă de-amor ce-i spune - apropiata fericire
Il privește domnișoara Cunigunda... El i-aruncă
Liniștit mănușa 'n față
Mulțumirea aceasta, doamnă, n'o voiu eu... Din ceasu-acela
El o părăsește.

(*h*) D.'a.ț-e.f.c.m.-o.j. în ori ce oră; (*i*) C.s. și din mijlocu > C.s. Din etc.; (*j*) El se 'ntoarse > E. s.'ntoarce etc.

2° Domnișoara Cunigunda, în bătaia ei de joc (*k*)
Intorcându-se îi zise cavalerului Delorges: (*l*)
Dac' amorul ți-e fierbinte cum te juri în orice ceas
Să te văz... de ești în stare să-mi ridici mănușa mea
Cavaleru - aleargă iute și coboară în grozava (*m*)
Prejmuire cu pași siguri, fără preget
Din mijlocu - acestor monştri (*n*)
El ridică-a ei mănuşă cu cutezătoru-i deget

Cu mirare și cu groază
Cată dame, cavalerii (*o*)
Dar în linişte aduce îndărăt acea mănuşă (*p*)

(*k*) *ulterior, deasupra, modificare necontinuată şi 'n versul următor:* D.C., în batjocură, se 'ntoarce; (*l*) Indreptează > Intorcându-se etc.; (*m*) Cavalerul cel* > C.-aleargă iute. Se cob > C.-a.i. şi coboară etc.; (*n*) Din a monștrilor > D. mijlocu etc.; (*o*) Cavaleri îl văd şi dame; (*p*) Liniştit > Dar în l. etc.

Cavaleru-aleargă iute, se coboară în grozava
Prejmuire. Calcă sigur fără frică
Din mijlocu-acelor monştri
Cu-a lui degete 'ndrăsneţe el mănuşa i-o ridică

Cu mirare şi cu groază
Cată nobilele dame, cavalerii toţi la el
Liniştit însă aduce el mănuşa îndărăt
De[-a] lui laudă e plină ori ce gură
Cu-o gingaşă de amor căutătură —
Ce-i promite fericire-apropiată [—]
Il primeşte domnişoara Cunigunda,
Insă el mănuşa i-o aruncă 'n faţă
« Mulţumirea-aceasta, doamnă, n'o doresc [».]
Şi din ceasu-acela a părăsit-o.

* * *

O cercetare atentă ar putea arăta dacă revista din Gherla a mai reprodus şi altădată din poeziile lui Eminescu. Ce ştim deocamdată este că la moartea poetului, *Amicul Familiei*, XIII, 13, 1 Iulie 1889, după ce retipăreşte sub titlul *Ultimul dor*, poezia *Iar când voiu fi pământ*, inserează la Cronică, următorul:

« **Necrolog.** *Mihaiu Eminescu*, ilustrul poet şi savantul publicist român, a încetat din viaţă la Bucureşti în 28 l. tr. n. după lungi şi grele suferinţe. — Statul i-a făcut o înmormântare demnă; iar amicii şi admiratorii lui fac collecte pentru de-a-i ridica două monumente pompoase — unul în Bucureşti şi altul în oraşul său natal Botoşani.

Fiă-i ţărâna uşoară şi amentirea eternă ! »

LUCEAFĂRUL

Almanachulŭ Societăţii Academice Socialŭ-Literare « România-Jună », Viena, [Aprilie] 1883

Sunt în elaborarea *Luceafărului* două perioade distincte, pe cari le desparte răstimpul, de aproximativ şase ani, dela ultima formă a basmului popular până la întâiele acorduri ale poemului şi către precizarea, mai mult sau mai puţin sigură, a fiecăreia din cele două perioade ţinteşte publicarea eşalonată şi cronologică a acestei poeme.

Dacă prima perioadă e clară şi poate fi cu maximă probabilitate fixată în jurul anului 1874, a doua se întinde pe un spaţiu de trei ani, cam din 1880 înainte, (până în toamna lui 1882) şi ridică, prin multiplele ei etape, o serie de probleme, pe care absenţa unor documente rezervate poate viitorului, nu este încă în măsură să le rezolve definitiv. Ceea ce nu înseamnă totuşi că drumul unor investigaţii, tot mai susţinute, nu e deschis şi că el nu îmbie cu toată atracţia unei adevărate expediţii.

---

39. C.-a.l.d.'.n.e.m. o ridică > C.-a.l.d.'n.e.m sus* ridică; 42. L.î.a.e.m. înapoi; 47. Dară el mănuşa etc.; 48. « M.-a., d., eu n'o cer » [*incert dacă e:* doamnă *sau* damă]; 49. Şi de-atunci o părăsi.

Dar dacă cronologia va continua să prezinte anume puncte obscure, expunerea de mai jos, însoţită de comentariile de rigoare, va avea poate darul să atenueze ceva din atmosfera de roman, creată în jurul poemului şi unele măcar din acele vestigii de legendă, care au favorizat fantezia comentatorilor, sau numai reporterilor, îndrăgostiţi de senzaţional. Insumăm aceste predispoziţii mitice, în două amănunte, legate de geneza celebrului poem. Primul, pe tema timpului în care o operă de gestaţia şi şlefuirea *Luceafărului* s'a crezut că ar putea fi elaborată — un timp record, în care, înzăuată, ca o altă divinitate, ar fi ţâşnit din creştetul unui Zevs atotputernic: «. . . Insă Verlaine, zicea benevolul cronicar, scria înainte de a cădea alcoolizat, în vreun şanţ, Eminescu a scris *Luceafărul* într'o noapte, în tren, dela Iaşi spre Bucureşti, iar Balzac nu putea lega două fraze fără o ceaşcă de cafea tare» 1).

Şi al doilea amănunt, în legătură cu chiar cronica măruntă a vieţii, din care a putut să ia naştere o atare poemă. Cât de puternice au fost aceste motive, oarecum intime, se va vedea mai departe. Să spunem, deocamdată, că ele şi-au aflat o strălucită şi insinuantă ilustrare în povestirea, cea mai recentă, ca dată, a d-lui I. Al. Brătescu-Voineşti. Evocând amintiri din preajma lui Titu Maiorescu — unde nu numai atmosfera de intelectualitate dar şi anume judecăţi de valoare, ale magistrului, precum, în deosebi, aceea despre importanţa ziaristicei lui Eminescu, se cuvin reţinute şi utilizate la timpul său — d-l I. Al. Brătescu-Voineşti destăinueşte, în legătură cu geneza *Luceafărului*, o samă de detalii, pe care Titu Maiorescu i le-a împărtăşit în Iunie 1892, pentru a fi mult mai târziu folosite. In scurt, revelaţiile dau pe faţă unul din episoadele amorului lui Eminescu pentru Veronica Micle, căzută în laţul Cătălinului-Caragiale, cum şi intervenţia, paternă, a Demiurgului-Maiorescu. După care, a urmat de sigur supărarea poetului. « Multă vreme, încheie magistrul, în povestirea d-lui I.A.B.-V., nu l-am mai văzut. *Luceafărul* n'a apărut în *Convorbiri*, ci într'o publicaţie din Viena, de unde apoi a fost reprodus în *Convorbiri*. S'a jenat să mi-o trimită mie? Căci oricât de splendidă era haina în care îmbrăcase prozaicele mele cuvinte prin care încercasem să-l conving, ştia c'o să le recunosc »2). Care este, în realitate, adevărul şi cât de « jenat » se va fi simţit Poetul să mai dea ochii cu Maiorescu se va vedea în amănunt, mai departe, din chiar mărturiile, minuţios consemnate ale criticului, dimpreună cu care, Eminescu a cetit şi şlefuit, ore întregi, poemul, tocmai în vremea în care ni se spune că ar fi evadat.

Legendele — şi ne referim în deosebi la cele două crâmpeie amintite — nu sunt totuşi mai puţin semnificative, explicabile şi chiar bine venite. Căci întâia din ele derivă din facultatea misterioasă şi sacră a inspiraţiei, urcând cu mult înainte de romantici, iar a doua, în nuditatea termenilor ei, spune, în definitiv, un lucru foarte simplu, chiar dacă îl lasă la mijlocul drumului. Anume că orice creaţiune lirică, şi la Eminescu în deosebi, e legată de un eveniment din viaţă, de o întâmplare aievea, de un detaliu, mai la urma urmelor biografic. Aşa s'au născut poemele tuturor liricilor din lume, dela Villon la Verlaine şi dela Petrarca la Baudelaire, indiferent de timbrul particular fiecăruia, indiferent de gradul, mai mare sau mai mic, al sublimării contingenţelor imediate, indiferent de magia transfiguratoare a lirismului.

Ceea ce nu înseamnă, totuşi, că nu există o mare şi tulburătoare problemă a *Luceafărului*, peste şi dincolo de datele ei prime, că ea n'a solicitat pe toţi cercetătorii noştri, istorici literari sau esteticieni şi că ea nu s'ar cuveni cel puţin schiţată dacă nu şi înfăţişată, în acest loc. Cum, pe de o parte, limitele ediţiei noastre sunt trase de însuşi caracterul ei, cu mult mai modest, de prezentare a materialelor-manuscripte, cum, pe de altă parte, am voi să suplinim, cât de cât, absenţa problemelor câte se leagă de geneza, concepţia şi valoarea *Luceafărului*, vom strânge într'o schiţă bibliografică minimală, aspectele acestea, aici şi prin forţa lucrurilor, neglijate.

Ms. Schema, de mai jos, în care se pot urmări treptele, nu multe la număr, ale acestei poeme, va surprinde de bună seamă, pe cercetătorul, ce se va fi adresat, cum se şi cade, celor două ediţii, în care problema filiaţiei manuscriselor şi a cronologiei este abordată: ediţiile Botez şi Mazilu. Ediţia Botez numără 9 manuscrise, iar ediţia Mazilu 11 manuscrise plus cele 6 preludii, ce sunt şi ele tot un fel de manuscrise-secundare, în total 17 manuscripte, fără să mai spunem că preludiile însumează şi ele, la rândul lor, aproape 30 manuscrise, ceea ce dă un total impresionant. Lăsând, fiecărui capitol, sarcina să rezolve, în detalii, problema aceasta, să spunem, în prealabil, că erorile acestea de filiaţie vin, în marea lor majoritate, întâiu, dela nesocotirea elementelor materiale şi caracterelor grafice ale diverselor manuscrise şi, în al doilea rând, dela nesocotirea felului de lucru al poetului. O ciornă nu poate fi pusă pe aceeaşi treaptă cu o versiune, caligrafic transcrisă şi care reprezintă un stadiu, o vârstă a poemului, indiferent dacă distanţa între două vârste, ca 'n basmele cu feciori năzdrăvani, poate să fie minimă. De pildă, pentru a simplifica: mss-ele (din Botez) III şi parte din IX, sunt brouilloane pentru VIII şi IX iar

---

1) M. N. *Despre creearea operei de artă* în *Universul*, an. 58, nr. 73, Marţi 18 Martie 1941.

2) I. Al. Brătescu-Voineşti, *Luceafărul* (amintiri) în *Convorbiri Literare*, pag. 904—905, LXVII, 11—12, Noemvrie — Decemvrie 1934, repr. în *Din pragul apusului*. Gânduri-Amintiri, « Cartea Românească » [1940]. — (Pentru judicioasa analiză a acestui text, cf. Şerban Cioculescu, *Viaţa lui I. L. Caragiale*, 1940, pag. 249 sqq).

toate la un loc alcătuiesc, în realitate, un singur capitol: al ms-ului 2260 — hârtia, de aceeaşi calitate şi cu aceeaşi liniatură în filigran, ca și scrisul, ținând, cu toatele, de unul şi acelaşi moment. Adăogați, apoi, că III figurează înainte de VII, când în realitate el vine, ca timp, după acesta şi se va înțelege cât de confuză devine filiația și cronologia în atari condițiuni. Ediția Mazilu păcătuieşte pe altă latură. Anume, când pune în aceeași categorie a « preludiilor », deci a antecedentelor poemului, variante ale basmului lui Kunisch cu poezii, cel mult paralele *Luceafărului*, desprinse din aceeaşi nebuloasă comună a poemului, dar promovate, de sine stătătoare, în care motivele se pot întrețese și contamina, însă nu sunt în niciun caz veritabile « preludii », pe care poetul le-ar fi arpegiat înainte de a fi trecut la armonizarea şi executarea întregului poem. Să nu se uite, o clipă, că punțile dela basm la *Luceafăr* sunt continuu frecventate, şi că dacă poate fi vorba de arpegii şi preludii, ele sunt mai curând înlăuntrul întâiei versiuni — A. —, prim tipar oarecum închegat al poemului. Dar despre aceasta la locurile respective. Mai clar a văzut, de bună seamă, Scurtu, despre care va fi vorba mai departe.

Aşa dar schema noastră, şi cetitorul va verifica singur, reduce pe bună dreptate, căci astfel şi stau lucrurile în aievea, întregul materialul la patru versiuni: A. B. C. şi D., fără a mai socoti basmul *a)* şi nici versiunile tipărite, a Almanachului (E) şi a ediției Maiorescu (F.), despre care se vor da, totuşi, unele referințe.

I. Forme anterioare

a) Fata în grădina de aur . . . . cca 1873—1874

II. Versiuni autonome

A. 2277, 132—141 + 125—132 . . . . cca 1880—1881

B. 2275^{B}, 39—66 . . . . cca 1881

2276I, 203 v.—208

2281, 79

C. 2261, 198—212 . . . . 10 Aprilie 1882

2275^{B}, passim (*aplicații creion*).

2288, 43 v.—45 (vers 201—224)

2276^{I}, 211 (strofa 409—412)

D. 2260, 152—154 + 264 + 102—102 v. + 155 . . . . 28 Oct. 1882

E. *Almanahul România Jună* (> *Convorbiri Literare*) . . . Aprilie 1883

F. *Ediția Maiorescu* . . . . Dec. 1883

III. Colaterale & Subsequente

I. Forme anterioare. — *a) Fata în grădina de aur.* Bibliografia, ce se poate urmări, la sfârșitul acestui capitol, înregistrează, în ordine cronologică, informațiile câte avem despre întâiul izvor al *Luceafărului*. E vorba de *Fata în grădina de aur*, basmul ce Eminescu versifică după *Das Mädchen im goldenen Garten*, cules şi publicat de călătorul german Richard Kunisch, în scrierea sa « Bukarest und Stambul, Skizzen aus Ungarn, Rumänien und der Türkei », Berlin, 1861 (ediții ulterioare: 1865 și 1869) [1]).

Dela întâia mențiune a lui Gaster, din 1883, după care basmul german « a inspirat d-lui Eminescu poema sa *Luceafărul* », la rândurile fugitive din 1902, ale lui Ilarie Chendi, care socotea că « povestea . . . poate fi considerată ca o variantă la *Luceafărul* . . . » şi până la studiile d-lui D. Caracostea, care, încă din 1910, vorbea de o « identitate de concepție » între *Luceafărul* și *Fata în grădina de aur* — capitolul acestor raporturi a crescut și s'a conturat și el nu poate fi trecut cu vederea de oricine întreprinde studiul genezei și elaborării *Luceafărului*.

Dacă nu ne oprim la ele, este pentru motivul că ar fi prematur. Aşa cum am procedat în cazul basmului versificat *Călin Nebunul* — şi textul *Fetei în grădina de aur*, urmând să fie tipărit în volumul « Poeziei populare », toată literatura subiectului, dimpreună cu editarea critică a textelor se rezervă acelui tom. Până atunci trimitem pe cetitor, pe de o parte, la capitolul respectiv din bibliografia de mai jos, iar pe de alta, în privința textului, la cea mai bună dintre ediții, aceea a d-lui D. Murăraşu [2]). Să reținem numai de pe acum, că elaborarea basmului se situează în epoca Berlinului, cca. 1873—1874.

Şi pentrucă am amintit de *Călin Nebunul* să spunem și de astă dată, cât de în treacăt, că şi basmul *Fetei în grădina de aur* este, minus fabulația, o creațiune originală, de întâiul ordin și pătrunsă întru totul de spiritul și farmecul lexical şi ritmic, propriu creaţiilor eminesciene. Că, aşa cum s'a desprins din cercetări migăloase şi varii, diferenţa dintre basm şi poem este una de clasă, de categorie. In timp ce, deşi basm, *Fata în grădina de aur* e oarecum o poveste de pe tărâmul nostru, al muritorilor, — extract de basm în schimb, chintesenţiat şi trecut prin infinite şi magice filtruri, *Luceafărul* nu coboară nicio clipă din feericul său empireu.

---

[1]) D. Caracostea, *Două basme necunoscute din izvoarele lui Eminescu*, 1926, pag. 8 (*notă*): « Cartea a mai apărut în 1865 și 1869, nu în ediții nouă, ci numai cu coperte schimbate ».

[2]) M. Eminescu, *Literatura populară*, ed. de D. Murăraşu, Craiova ([1936]*, pag. 342—357 (text)+585—592 (aparat critic).

II. Versiuni autonome. — **A**. Intâia versiune, necompletă, dar de un cert caracter autonom, figurează în ms.-ul **2277, 132—141 + 125—132** şi prezintă toate atributele unui ms. patent brouillonar.

Despre acest ms., Scurtu scria în ediţia sa din 1908: «... ff. 132—141, variantă anterioară; cu oarecari deosebiri a părţii întâi până la «In vremea asta Cătălin»; iar în acelaşi Ms. ff. 126—131, textul neînchegat al părţii a doua, cu multe strofe şterse şi îndreptări, reveniri şi deosebiri». (pag. 303).

Socotindu-l întâiul, în ordinea mss.-elor, în deosebi în privinţa începutului, Botez vede, în ceea ce Scurtu numise «textul neînchegat al părţii a doua», mai curând acordurile unei «poezii independente» sau «o introducere la *Luceafărul*, aşezată înaintea primului vers» (pag. 420). Ceva mai departe, ideea «introducerii» este prezentată, pentru cazul că n'am avea de a face cu «o altă poezie», drept «un alt început al poemei decât acela pe care i l-a dat în forma definitivă» (pag. 427). Trec peste contradicţia intimă, care nu îngăduie o atare alternativă şi reţin, din ceea ce mai adaogă Botez, şi ultima variantă a aceloraşi contradicţii (pag. 428): «... par să formeze, zice el, un tot deosebit, fără nicio legătură cu partea finală a poemei *deşi multe versuri din ele au fost utilizate în această parte*» (sublinierea noastră).

Pentru d-l D. R. Mazilu această versiune, şi unitară şi unică, este (cu numerotaţia d-sale) despărţită în trei variante: a II-a dela ff. 125—128 v., a III-a dela ff. 129—132 şi a IV-a, dela ff. 132—140. Motivele acestei secţionări sunt expuse în ediţia d-sale, la pag. 560—561; concluzia este că totuşi câte-şi-trele sunt în strânsă legătură cu *Luceafărul*.

Care este însă situaţia reală a chestiunii? Să spunem, dela început, că Scurtu a văzut limpede când a socotit ms-ul acesta 2277, unul şi acelaşi, o singură versiune adică, dispusă însă de o manieră curioasă, cu partea a doua a poemului, şi aceea neînchegată, la început. Pentru familiarii mss.-elor eminesciene, ordinea inversată, arbitrară, anarhică chiar este unul din atributele cele mai comune, când e vorba, evident, de manuscris brouillonar, de planşă de atelier. Şi e cazul acestei prime versiuni. Dacă prima parte a poemei, figurând între filele 132—141 este, într'un fel, ordonată şi continuă, cea de a doua, figurând între ff. 125—132 prezintă cele mai categorice atribute de atelier. Alături de coloane scrise caligrafic, şi apoi şterse, pentrucă au fost transcrise în altă parte, iau loc strofe torturate, trecute prin două şi trei forme, cum se poate vedea d. p., ceva mai departe, (pag. 385), din facsimilul filei 126.

Prin mulţimea variantelor, prin continuile reluări ale strofelor, transcrierea acestei de a doua părţi a versiunii pune o problemă din cele mai dificile totuşi. In niciun caz, însă, transcrierea nu trebuie să fie aceea din ediţia Mazilu, care transcrie pagină de pagină şi coloană de coloană, fără să ţie în seamă că, fiind un ms. brouillonar, nu toate formele se cuvin numerotate, că de multe ori trei şi patru forme se subordonă uneia singure, ale cărei variante succesive şi tranzitorii şi sunt. Un exemplu: există o strofă pe care o vom numi *strofa-Brahm* (cf. la noi pag. 389) care deţine la d-l Mazilu, în varianta a II-a, patru locuri şi e numărată de patru ori, drept strofele: 51—54 şi 55—58 (pag. 655), 87—90 (pag. 656) şi 186—189 (pag. 660) — când în realitate ele trebuesc raportate cu toatele la strofa 77—80 din varianta, după d-sa, a III-a (pag. 663). O altă eroare este aceea de a număra la rând, deci de a încorpora, cum o face d-l Mazilu, în varianta a II-a, versurile 71—82 (pag. 656), despre care spusese totuşi în argumentul critic, că au fost folosite şi într'o variantă a *Glossei* din 2275^{B}. Aceste 3 strofe sunt, de bună seamă, mlădiţe ale ideilor de aici — însă ritmul lor trohaic, în vreme ce toate celelalte strofe sunt iambice, arată că ne aflăm în faţa uneia din acele exerciţii, atât de frecvente la Eminescu, care, în timpul lucrului, variază ritmul şi dă liber curs asociaţiilor celor mai neaşteptate. Deopotrivă eroare şi afirmaţia că «pentru chemarea luceafărului de către fată, poetul s'a gândit şi la altă formă metrică, pe care a notat-o în ms. 2308, f. 85 a» (ed. Mazilu, pag. 561). După care, reproduce (la pag. 668), dimpreună cu schema unui dodecasilab iambic, versurile: *Cobori în jos luceafăr blând pe-o rază* şi *Cobori în jos, luceafăr blând, din mare ieşi.* Insă pagina toată, o mare pagină de registru comercial, e plină de exerciţii metrice şi prozodice, aşa cum obişnuia, în anumite perioade ale lucrului. E o pagină tipică, desprinsă, s'ar zice, dintr'un dicţionar de ritmuri (*pendant* al cunoscutelor dicţionare de rime) eminesciene. Exemple de acestea, când adaptează versuri consacrate unor tipare noi, sunt nenumărate. Şi tot eroare şi cele ce spune (tot la pag. 561) despre versurile 79—81 din varianta a II-a, care «se regăsesc asemănător în ms. 2281, f. 77 a, într'o încercare poetică neterminată».

Dar despre acest fel de erori, aidoma cu aceea a versurilor trecute *Glossei*, cf. către sfârşitul capitolului şi cele ce se spun la III. *Colaterale* & *Subsequente*.

Să ne grăbim a recunoaște că problema transcrierii acestei versiuni, și în deosebi a părții a doua este și dificilă și delicată. Căci dacă ordinea părții întâia e nu numai clară dar și mai lesnicioasă, întru cât avem modelul versiunii B, pe care-o precede nu cu mult, multiplicitatea sentințelor și metaforelor părții a doua ridică piedeci.

Atâtea argumente în gura Demiurgului par neverosimile cu situația. Mai mult, câteva din ele au părut să infirme ipoteza Scurtu, pe care o adoptăm și noi. De pildă, spunea Botez, indicând trei din ele, strofele în care e vorba de Brahm și, mai ales: *Tu cați să 'nduplecí cu dureri — Pe marele* (la Botez: *pe moarte*), *pe 'nnaltul — Ce-i pas' aceluia din cer — De-i fi ori de-o fi altul* « dovedesc că n'avem aface cu partea a doua din *Luceafărul*, cu dialogul dintre A-Tot-Puternicul și Hyperion » (pag. 430). Fără să putem vorbi cu certitudinea lui Botez (« dovedesc »), obiecția sa ni se pare că merită să fie ținută în seamă și, fără doar și poate, discutată. Impresia noastră este că totuși ne aflăm, așa cum prezuma și Scurtu, în fața părții a doua, a așa zisului dialog, numai că totul în faza aceea nucleară, de nebuloasă nediferențiată încă. Prezența atâtor strofe, care se întâlnesc și aici și în ms.-ul următor, B., alternarea stilurilor, (direct și indirect) — argumentele par când venite dela o autoritate și când variațiile unei meditații ce urmărește pe îndrăgostit, — vecinătatea părții întâia a poemului, care, aceea, purcede pe drumul organizării, numeroase crâmpeie din toate momentele părții a doua, ba chiar din finalul ce-i era prezent în totul, ca și întreaga atmosferă, brouillonară, de atelier, a filelor respective din manuscris (un scris când febril și când caligrafic, versuri stinghere și lacunare, strofe anticipate, fie că le copiază după anterioare redacții ce nu ne-au parvenit, fie că le desprinde înainte de vreme din memorie) — iată tot atâtea indicii că ne aflăm în prezența părții a doua. Din această pricină, și pentru a favoriza, dacă nu și soluția, în orice caz desbaterea, *ne-am zis că în locul unei transcrieri la rând, otova, e preferabil și un început de organizare al materialelor, chiar dacă într'o operație atât de delicată, ca aceasta, intră și un coeficient de incertitudine.* Cetitorul va conchide, din mulțimea strofelor din subsol și din indicarea paginilor, unde unele și altele au fost schițate, cât de liber, nu și anarhic, lucra pe filele deschise înainte-i poetul și în ce măsură, totuși, operația aceasta de orânduire se impunea.

Transcrierea noastră cuprinde așa dar câteva etape, ce, dimpreună cu cele câteva norme de cari ne-am condus, s'ar putea rezuma în următoarele puncte:

1. Inceputul poemului, până la v. 172 incl., se află pe ff. 132—141.
2. Restul poemului, episodul Cătălin, dialogul și sentințele Demiurgului, finalul, figurând pe ff. 125—132 (și ici și colo, în filele primei părți) sunt inegal desvoltate. Deaceea în loc de a numerota în continuare, am despărțit cu asteriscuri, închise în paranteze drepte, momentele și am numerotat separat, afară de cazul când, în unele momente, sunt prea puține versuri.
3. In felul acesta, imagina lucrului în devenire e cât se poate de sugestivă.
4. Excesiva grijă ce am pus în repartizarea variantelor, în subsoluri, se explică atât prin necesitatea de a epuiza întreg materialul brouillonar, cât și prin nevoia unui început de organizare.
5. In repartizarea crâmpeielor părții a doua ne-am condus, atât cât aceasta a fost cu putință, de conturul versiunii următoare B.

Rămâne acum de precizat timpul când această întâie versiune — A — a fost încercată. Judecând după atributele materiale: caiet, scris, cerneală, vecinătăți, etc., ca s'ar situa cam prin 1880. Poate la sfârșitul anului, poate începutul lui 1881. Cum distanța dintre A. și B. ni se pare minimă, precizarea cronologică ar putea fi încercată odată pentru amândouă versiunile.

Să reținem în plus, că celebra strofă a doua *Și era una la părinți,* căreia în basm îi răspundeau cu totul alte atribute, lipsește din această primă versiune.

A. 2277, 132—141

A fost odată ca 'n povești
   A fost ca nici odată
Din neamuri mari împărătești
   O luminoasă fată

Și 'n orice seară ea venea
   Să șază în fereastră
Și când la ceruri căuta
   La marea cea albastră

---

1. A fost odată în povești.

Pierzându-și gându 'n depărtări
Cu vasul ce se duce
Când pe seninul* sfintei mări
Luceafărul străluce

O vede azi, o vede mâni
. . . . ~
O vede luni și săptămâni
Și-i cade dragă fata

Și ea asemenea ținea
In palme-ale ei tâmple
Și la luceafăr se uita
De dorul lui se împle

Și ce ferice arde el
In ori și care seară
Din umbra negrului castel
Când ea s'arată iară

O urmărește pas cu pas
In umbra de odae
Revarsă liniștea-i* ~
O tainică văpae

Și când în* leagănu*-i* senin*
Se 'ntinde să se culce
I-atinge mâna de pe sîn
I'nchide ochiul dulce

Astfel adoarme cu 'n surîs
Când grieri cântă 'n tindă
Ci* el urmează chiar în vis
Și-i luce din oglindă

---

10. *lecțiune Mazilu:* Cu vremea ce se duce; 18. In al[e ei p.]> In palme etc.; 19. *de fapt :* luceafărul (*sic*).

După v. 20 urma strofa : Cobori din cer etc., *reluată mai departe cu insignele de aici ; cum s'ar putea să fie o strofă instantaneu anticipată, căci versiunea e de atelier, nu am înregistrat-o și aici.*

23. In umbra n.c.; 27. *vers nefinit ;* liniștea-i* ? *sau* tristu-i* ?; 29. Și când se 'ntinde. . . ~>Ș.c în* etc. *dificil de citit ; lecțiunea noastră e provizorie și mai mult ca să fie locul ; poate că ar trebui legată de forma din* B: genele-i se 'nclin, *deși nimic nu autoriză ; în niciun caz, nici grafic, nici ca sens, și mai puțin ca eleganță, lecțiunea nu poate fi ca'n ed. Mazilu :* Și când întinsurile-i vin.

34. Când sună> Când grieri etc. [*ed. Mazilu*: Când unii pași auden tindă (*sic*)];

35—36. 1° Căci o urmărește în vis
Și-i bate în oglindă

2° Căci o urmează până 'n vis
Și-i tremură 'n oglindă

Cu ochi pe jumătate ’nchişi
Spre stea cu faţa ’ntoarsă
Şi din oglindă luminiş
Pe dânsa se revarsă

Şi ea şopteşte ’n al ei somn
Cu glasu-i ce s’alină
O dulce-al nopţii mele Domn
De ce nu vii tu? vină

Cobori din cer luceafăr blând
Alunecând pe-o rază
Pătrunde ’n casă şi [în] gând
Şi viaţa-mi luminează

El o aude ’n cerul sfânt
Şi tremură mai tare
Şi se aruncă luminând
Şi se cufundă ’n mare

Iar apa unde a căzut
In valuri se roteşte
Şi din adânc necunoscut
Frumos şi mândru creşte

Se ’nnalţă ’n aer luminos
Purtând în păru-i trestii
Şi lunecă ca şi pe prag
Pe marginea ferestii

Şi unduios şi înflorit
E părul blond şi moale
Un giulgiu albastru asvârlit
Pe umerele goale

E alb ca ceara de făclii
Şi luna* îl petrece
Un mort frumos cu ochii vii
Dar c’o lumină rece

---

38. Ea doarme*...... ~; 44. O vin dar* noapte vină; 47. P. inimă şi gând.

Am amintit mai sus, că strofa 45—48 a mai fost încercată după versul 20. Iată diferenţele amândoror redacţiilor: 46. Pe calea cea de rază > P.c. ta de rază > Alunecând etc.; 47. P. inimă şi gând; 48. Şi viaţa-mi l. > Şi noaptea-mi luminează > Ş.v. etc.;

57. Şi [*indesc.*]* > Se ’nnalţă etc.; *versurile 57 şi 59 nu sunt încă rimate;* 60. *mai curând:* fereştii; 61. *ulterior:* Ş.u. şi înfocat* (sau înfoiat*) *apoi în momentul când schimbă rima v. 63 schiţează:* Şi u. şi e... ~; *tranziţie către* B.; 63. *ulterior:* Un g.a. face nod, *schiţat pentru* B.; 65. Palid ca ceara din [făclii];

O vin' cu mine, draga mea
   O vino 'n fundul mării
[   ]
   [   ]

Ți 'nchin cu patimă și dor
   O 'ntreagă 'mpărăție
Vei fi crăiasa mărilor
   Și rob voiu fi eu ție

Și în palate de mărgean
   Trăi-vei zile multe
Și toată lumea 'n ocean
   S'a 'ntrece să te-asculte

De-aceea vin cu mine dus*
   Și lumea ta o lasă
Căci sunt luceafărul de sus
   Și tu îmi ești mireasă

65—68. E ca un înger din tării (*a*)
   Când peste lume trece
Un mort frumos cu ochii vii (*b*)
   Dar vii de-un foc ce-i rece

(*a*) Astfel un î. etc.; (*b*) E> Un etc.

Ulterior, schițat marginal, în vederea lui B.:

~ că de ceară
Un mort frumos cu ochii vii (*c*)
   Ce scântee 'n afară (*d*)

(*c*) U.m.f. cu [*indesc*]* v.;
(*d*) Se* întorc* în afară

Strofa 69—72 redusă la 2 versuri pune o problemă dificilă. Ordinea, într'adevăr, aceasta e. Și tot așa schițată și redusă la 2 versuri trece și în B, *unde însă, marginal, e reluată și înlocuită cu strofa* De-aceea vino . . . > (cf. C.) Vino în dorul meu etc. *care aici e schițată pe verso-ul filei. Trebuia oare să contopim strofele 69—72 și 81—84, așa cum e în* B ? *Evoluția ulterioară, din* B, *ne-ar fi îndrituit dar, să se observe, că aici, în* A, *strofa* De-aceea vin etc. *e concluzivă și logică și că în* B, *cu toate că* De-aceea *n'a fost părăsit, treptele însă sunt altele. O lectură paralelă a strofelor respective din* A *și* B *cred că ne va da dreptate. Căci oricât de strânsă ar fi legătura dintre cele două versiuni,* A *și* B, *sunt totuși în* A, *unele desene particulare și proprii, legate de un moment al creației. In orice caz, problema — căci e una — rămâne deschisă.*

69. O vin' cu mine, [*indesc.*]* *cuvânt sau fragment numai, acoperit, în niciun caz, ca la Mazilu :* sotie, *alias* soție];

In dreptul acestei strofe, marginal, strofa : Și ochii mari întunecați etc. *reluată mai departe, (v. 125—128) după întruparea demonului — să fi fost, primă intenție, proiectată și la întruparea îngerească a lui Hyperion? — sau sunt numai anticipate, cum se obișnuește într'o lucrare brouillonară?*

78. Vei trece viața toată> V.t. viața 'ntreagă 1) >Vei trăi> Trăi-vei veacuri* multe;

1) *Mazilu:* Vei trece valuri [triste] < scumpe>;

79—80. Și tot întregul ocean
   Va sta 2) să te asculte

2) *Mazilu:* Va ști să te a.

In dreptul strofei 81—84, marginal, aceste 2 versuri, anticipând, versurile 151—152 din replica lui Hyperion (interesant detaliu pentru felul de lucru și pentru cursul asociațiilor):

Nu știi că sunt nemuritor
   Iar tu ești muritoare

O eşti frumos cum numa 'n vis
   Un înger se arată
. . . .
   N'oiu merge niciodată

[   ]
   Nevrednica-mi iubire
Tu eşti ca îngerii* de blând
   Cu chipul peste fire

Privirea ta eu n'o suport
   E rece făr de viaţă
Căci eu sunt vie, tu eşti mort
   Şi ochiul tău mă 'nghiaţă

Şi mintea* ei [s'a fost] cuprins
   De-o stranie durere
Ca 'n luminişul ce s'a stins
   Din faţă-i iute piere

[   ]
   Şi iară noaptea vine
Luceafăru-arde asupra ei
   Cu razele-i senine

Şi dânsa trebue de el
   Aminte să-şi aducă
Din dorul stelei cei de sus
   De suflet o apucă

Cobori din cer luceafăr blând
   Alunecă pe-o rază
Pătrunde inimă şi gând
   Şi viaţa-mi luminează

El o ascultă licurind
   Şi tremură mai tare
Deodată nourii s'aprind
   Şi ard cu pară mare

Versul 97 l-am completat, călăuzindu-ne de corespondentul lui din B; *dar poate fi şi altfel;* 99. Ca şi lumina ce s'a stins.

Versurile 89 şi 101 sunt vacante în original; 103. *de fapt:* Luceafărul *(sic)* arde asupra ei;

115. *ulterior deasupra lui* s'aprind: 'n apus*, *dar neurmat nici de schimbarea rimei perechi, nici de legătura logică cu versul următor:*

117—118. Din vânt, din foc, văsduh, văpăi
Fiinţa şi-o culege

Din foc, din aer [și] văpăi
El sta să se culeagă
Coboară-a chaosului văi
Lumină lumea 'ntreagă

In vițe negre cade păr
Coroană de iubire
Și ochii ard în adevăr
Ca focul . . . . . ~

Și ochii ard întunecați
Lucesc adânc chimeric
Ca două patimi fără saț
Și pline de 'ntuneric

Din nou scobor la glasul tău
Ca să mă vezi ș'acuma
Căci fulgerul e tatăl meu
Și noaptea 'mi este muma

O vino 'n cer ca să [te] duc
Și să te duc cu mine
Din calea vremilor s'apuc
Coroane de lumine

Să vezi în cer asemenea
Să vezi vecia cum îi
Te 'nvețe minte mumă-mea
Ea-i noaptea: muma lumii

O ești frumos cum numa 'n vis
Un demon se arată
Insă, pe calea ce-ai deschis
N'oiu merge nici odată

---

120. Aprinde lumea 'ntreagă;
122. Incununat cu stele;

Strofa 125—128 e redactată marginal, în dreptul celei anterioare. Cum a mai fost încercată, tot marginal, 3 pagini mai înainte (cf. subsol după v. 69) — e semn că trebuește introdusă aici. Diferența între redacția de aici și cea anterioară e numai în versul prim: Și ochii mari întunecați etc.

129. Din nou apar la g.t.; *Strofa 129—132 a mai fost încercată, în capul filei, anticipată și redusă la 3 versuri :*

[ ]
Și iată, vin acuma
Căci focu-mi este tată-meu
Și noaptea-mi este mumă

In dreptul strofei 133—136, marginal, două versuri, schițate în vederea lui B. *unde au și fost desvoltate :*

E giulgiul negru, strălucit
Pe umeri de zapadă

Mă dor de crudul tău amor
A sufletului coarde
Şi ochii mari şi grei mă dor
Privirea [ta] mă arde

[—] Dar cum voieşti să mă cobor
Au nu 'nţelegi tu oare
Cumcă eu sunt nemuritor
Şi tu eşti muritoare

[—] Şi de ţi-aş spune pe ales
Eu tot nu pot începe
De şi vorbeşti pe înţeles
Eu nu te pot pricepe

Dar dacă vrei cu inima
Să te 'ndrăgesc pe tine
Atunci cobori în lumea mea
Fii muritor ca mine

[—] Tu-mi cei chiar nemurirea mea
In schimb pe-o sărutare
Voiu să-ţi arăt asemenea
Cât te iubesc de tare

Mă voiu sui în sus la cer
La Domnul lumii toate
Şi voiu ca moartea [mea] s'o cer
La cel ce-a da o poate

Şi pentru-o clipă de amor
Să-mi facă[*] altă lege
De vecinicie sunt legat
Eu voiu să mă deslege

De aici încolo, strofe şi versuri răzleţe — jaloane a ceea ce avea să se desvolte în B. *Le înşirăm în ordinea devenirii, nu în aceea în care figurează în filele brouillonare ale manuscrisului :*

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

[* * *]

---

149. Dar cum vrei > D.c. mă vrei iubita mea;
Versurile 151—152 au fost anticipate, câteva pagini mai înainte (cf., dimpreună cu diferenţele, subsol, după versul 80).
Versurile 155—156 anticipate, câteva pagini mai sus :

Ori cât vorbeşti de înţeles
Eu nu te pot pricepe

Versurile 157—160 anticipate, mai înainte. Diferenţe: 157. Şi dacă vrei din inimă > Ş.d.v. cu inima; 159. Atuncea vino 'n lumea mea; 171. De vecinicia mea > D.v.[-mi] care-o port.

A prinde paseri m'am deprins
Și-ți voiu întinde lațul
Când brațul [meu] te ține strîns
De gât te ții cu brațul *(f. 136)*

[ ]
In toată dimineața
Când fața mea se pleacă 'n jos
In sus rămâi cu fața *(ff. 133+136)*

[ ]
[ ]
Și când în sus mi te ridic
Te 'nnalță din călcâe *(f. 136)*

[ ]
[ ]
Când te sărut pe gură lin
Tu iarăși mă sărută *(f. 136)*

[ ]
De mânecă de rochii
Când ochii mei mi* se deschid
Tu îți închide ochii *(f. 136)*

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

De-om fi ferice și cuminți
Vom fi voioși și teferi
Uita-vei jalea de părinți
Și dorul de luceferi *(f. 132)*

[* * *]

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

3—4. In brațul meu te-oiu ține strîns
Tu gâtul prinzi cu brațul *(f. 133)*.

8. In sus să stai cu fața *(f. 133)*.

19—20. [ ]
frumoasei albei rochii
Și ochii mei se 'ntunecă
Ți se 'nsenină ochii *(f. 133)*

[ ]
[ ]
O clipă drum de mii de ani *(x)*
Prin chaos el străbate *(f. 135 v.)*

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

[ ]
[ ]
Căci dătător ești de vieți
Și dătător de moarte *f. 132)*

[* * *]

f. 129

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

Zadarnic cauți a scăpa
Din lumea ta sărmana,
Când geana ’ncepe-a lăcrăma
Se ’nseninează geana

De geaba crezi c’o sta în vânt
Noroc și idealuri
Când valuri află un mormânt
Urmează alte valuri

Să fac o lume de păreri
Să fie trecătoare —
Dar soarele perind pe cer
Din nou s’ar naște soare

Oricât de veșted ar și fi
La vară ’n floare-i pomul
Când omul prinde-a ’mbătrâni
Rentinerește omul

(x) In clipă căi de mii de ani.

f. 129. — Subsolul acestui crâmpeiu, reprezintat prin 3 straturi, l-am tipărit, din motive tehnice separat: primele 2 în josul paginei în notă și al treilea, alcătuit din fragmentele risipite în stadiile I°-IV°, în bloc, la finele întregului crâmpeiu.

5. Zadarnic mai durezi în vânt [*strofele 5—8 și 13—16 barate*].

9—12 (pe *f. 125 v.*) Zadarnic lumea de păreri
S’arată trecătoare
Chiar soarele perind pe ceriu *(a)*
Din nou s’ar naște soare

(a) C.s.p. din cer

Dacă tăria s'ar negri
De vijelii rebele
Și dacă stelele-ar peri
S'ar naște iarăși stele

Oricum vei vrea să le socoți
Oricum să le asameni
Să piară oamenii cu toți
Veni-vor iarăși oameni

Să cază lumile 'n genuni
Ca frunze reci pe vânturi
Pământuri piară 'n stricăciuni
S'ar naște iar pământuri

Și când vezi soarele asfințit
Că intră roșu 'n apă
Pe alt pământ a răsărit
Și ziua o s'o 'nceapă

De geaba trist te uiți la el
Nu mai seamănă spumii
El luminează tot un fel
O altă parte-a lumii

---

26. Ca frunzele pe vânturi; 31. Pe altă lume a.r. > In altă parte-a răsărit; 32. Și z. o să 'nceapă; 34. Și îl asemeni spumii; 35. Va lumina tot într'un fel > Căci luminează tot un fel

2277, 126

21—24. 1° De ce ca zeii să-i socoți
Cu zeii* să-i asameni
Dar piară oamenii cu toți
S'ar naște iarăși oameni

2° Dar ori și cum să te socoți (*a*)
Oricum să te asameni
Să piară oamenii cu toți
Veni-vor iarăși oameni

(*a*) Ori cât de mare te socoți

2277, 128

strofele 29—32 și 33—36 în ordine inversă.

Și soarele din vârf de lunci
Apune 'n unda spumii
Dar el răsare tot atunci
In altă parte-a lumii

Și când îl vezi cât de măreț
Se-afundă roșu 'n apă
Cu zorii roșii dimineți
In alt loc o să 'nceapă (*b*)

(*b*), *deasupra ne mai rimând însă :* O lum* >
O altă zi începe.

ceva mai jos, nebarat, răzleț,

| |

Și poate că sunt unic
Ce, fără să știu încotro
Pe-a lumii valuri lunec

Şi orişicând o să-l întrebi
Răsară ori apună
E orice timp în deosebi
Şi toate împreună

37—40. Şi 'n orice clipă te întrebi
Unde e soare, lună
E 'n orice clipă 'n deosebi (*c*)
Şi 'n toate împreună (*d*)

(*c*) Orice moment îndeosebi > E 'n orice etc.; (*d*) Şi toate împreună

I° *(f. 125)* Şi ochiul dulce şi senin
Imi luminează calea
Când jalea 'ncepe-a plânge lin
Se luminează jalea

Şi 'n noaptea noastră vom chema
Povestea zinei Dochii
Când ochii prind a lăcrăma (*e*)
Se 'nseninează ochii

(*e*) C. ochii 'ncep să > C.o. prind etc.

N. B. *Ambele strofe barate. Apoi la dreapta, marginal şi dedesubt :*

II° *(ibid)* Şi gândul [tău]* senin va fi
Şi luminoasă calea
Când jalea 'ncepe a se-adânci*
Se luminează jalea

Vei pierde negrele dureri
Şi răsări* -vor* sorii (*f*)
Când norii prind a se 'nnegri
Se luminează norii

Ci*-acuma* spune-mi... ~ (*g*)
Povestea zinei Dochii
Când ochii tăi cei dulci se 'nchid
Se 'nseninează ochii

(*f*) Şi vor > Şi r.*-vor* s.; (*g*) *o pată de cerneală face îndoielnică lecţiunea.*

III° *(f. 126)* 1° Zadarnic chemi* [tu] mintea ta
Şi inima, sărmana
Când geana prinde-a lăcrăma
Se 'nseninează geana

1° Oricât de şubred ar mai fi
Tot înfloreşte pomul
Când omul prinde-a 'mbătrâni
Rentinereşte omul

2° Ce mângâieri ai mai chema
Din inimă, sărmana
Când geana prinde-a lăcrăma
Se 'nseninează geana

2° Oricât de vechiu* ar şi mai fi
Tot e în floare pomul (*h*)
Când omul prinde-a 'mbătrâni
Rentinereşte omul

(*h*) *ulterior, indescifrabil :* Se* înfloreşte* p.

Zadarnic leacuri la păreri
Cătau cugetătorii
Şi sorii toţi perind din cer (*i*)
Din nou s'ar naşte zorii (*j*)

(*i*) Să piară s. toţi din cer;
(*j*) *incert dacă n'a fost dintru întâi :* sorii

Să piară stelele din zi* (*k*)
Ca frunzele pe vânturi
Pământuri cază — din adânc
S'ar naşte iar pământuri

(*k*) *incert -să fi fost* gâ[nd]* ?

Mai jos, imediat, reluate şi barate, ca toate aceste strofe :

Şi dacă stelele ar peri
Ar isvori iar stele

IV° *(f. 127)* Din chaos toate au apărut (*l*)
Şi se întorc în chaos
Cum din repaos s'au născut (*m*)
Ea tinde la repaos (*n*)

(*l*) D.c. toate-au răsărit; (*m*) Şi din repaos etc. > *(f. 130:)* Cum din repaos etc. [*apoi şi în 127*]; (*n*) Spre-a merge la repaos > *(f. 130:)* Se mişcă spre repaos [*apoi şi în 127*] > Ea tinde etc.

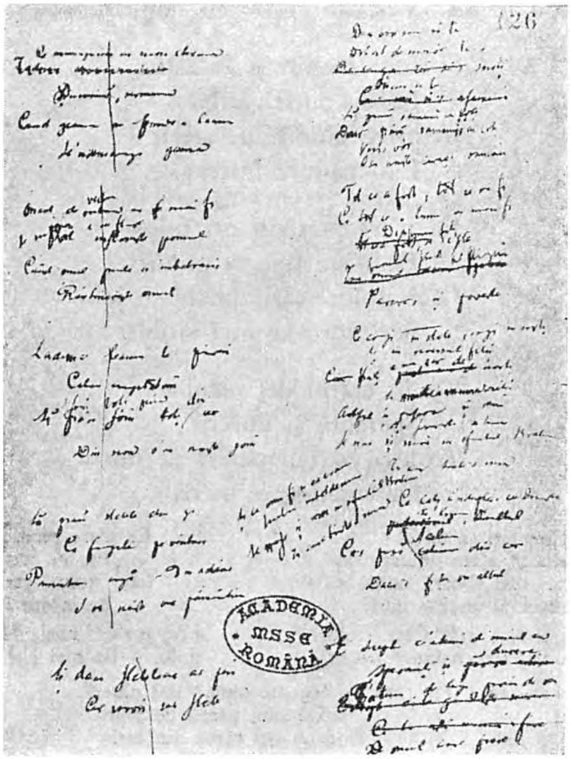

LUCEAFĂRUL
Mss.-ele Academiei Române 2277,126 (16.5 cm. × 20.5 cm.)

O lege 'n veci va stăpâni
Şi lumea şi atomul
Când omul prinde-a 'mbătrâni
Se 'ntinereşte omul

Şi numai tu durezi în vânt (*o*)
Noroc şi idealuri
Când valuri află un mormânt
Urmează alte valuri (*p*)

(*o*)—(*p*) 1° Ce sunt deşartele chemări
Noroc şi idealuri
Când valurile mor pe mări
Răsar în urmă valuri

2° Tu numai crezi în.... ~
In vis şi idealuri
La valuri ce [se] sting pe mări (*q*)
Urmează alte valuri

(*q*) La valuri cari mor pe mări.

ff. 132—131

[* * *]

Tu măsuri lumea ta c'un cot
Și timpu' 'mparți cu luna —
Dar dacă unul e în tot
Și toate sunt în una

Dar val de mare, val de lac
Dară păduri sau neamuri
Pe orice frunză de copac
Vezi un copac cu ramuri

Și-orice menire e 'n zădar
Natura altfel leagă
In orice ghindă de stejar
E o pădure 'ntreagă

Ea n'are pierderi ori folos
Ea n'are plin și goluri
Căci stoluri cari sboară 'n jos
Se 'ntorc la anul stoluri

Tu îți atârni de micul eu
Speranță și durere
Te legi cu mii păreri de rău
De omul care piere

13—16. 1° (*f. 127*) Natura n'are ieri și azi (*a*)
Și lumea* n'are goluri
Căci stoluri cari sboară azi (*b*)
Se 'ntorc la anul stoluri

(*a*) N. n'are mâni și azi; (*b*) Căci stoluri cari trec pe mări > C.s.c. trec nainte* [*incert*].

2° (*f. 129 v.*) Ea n'are pierderi, nici folos (*c*)
Ea nu cunoaște goluri (*d*)
Căci stoluri cari sboară 'n jos (*e*)
Se 'ntorc la anul stoluri

(*c*) *și în f. 127*; (*d*) *în f. 127*: Și nu cunoaște goluri > Ea nici c.g.; (*e*) *și în f. 127*.

17—20 1° (*f. 130*) Tu legi de lume* mii păreri
De rău, păreri de bine
Pare că ești căzut din ceriu
Și cine știe cine

2° (*f. 126*). E drept c'atârni de micul eu
Speranță și iubire *f*)
E drept că te gândești mereu
Că tu ești numa' n fire

(*f*) Speranță și părere

3° (*ibid*). E drept c'atârni de micul eu
Speranță și durere
Te-atârni de lungi păreri de rău (*g*)
De omul care piere

(*g*) C'atârni de l.p.d.r.

4° (*f. 127*). Tu legi o lume de păreri (*h*)
De soarta ta, de tine
Pare c'ai fi căzut din cer
Și cine știe cine

(*h*) Tu numai tu o legi >
Tu legi etc.

21—24. Ce crezi în stele, crezi în sorți
Și în reversul feții
Viața e un șir de morți (*i*)
Și moartea muma vieții

(*i*) Căci vieața poartă mii de morți > Viața etc.

Tu crezi în stele și în sorți
Ca 'n basme-a tinereții
Când viața birue* pe morți
Și moartea-i muma vieții

Tu cați să 'ndupleci cu dureri
Pe marele, pe 'nnaltul
Ce-i pasă Celuia din ceriu
De-i plânge tu ori altul

Că nu e moarte nici păcat
Cât e lucirea spumii
Că Brahma nu s'a împăcat
Cu noaptea, muma lumii

---

21. T.c.î.s., crezi în sorți. 23. Când viața ta* seamănă* morți; 27. Ce-i pas' aceluia din cer; 28. Dacă-i fi tu ori altul > De-i fi ori de-o fi altul.

25—28. Ce cați să 'ndupleci cu dureri
Și lacrămi pe înnaltul (*j*)
Ce-i pasă-Aceluia din cer (*k*)
Dacă-i fi tu ori altul

(*j*) puternicul, înnaltul; (*k*) Ce-i pasă celuia din cer

Cu toate că s'ar fi putut repartiza, ici și colo, transcriem acest pasaj unitar, figurând pe ff. 129+130:

Tu doar ai goană de noroc (*l*)
Şi urmăriri* de soarte (*m*)
Natura n'are timp şi loc (*n*)
Şi nu cunoaşte moarte

Ea n'are perderi, nici folos
Ea nu cunoaşte goluri
Căci stoluri cari sboară 'n jos
Se 'ntorc la anul stoluri

Ea e de față pururea (*o*)
Ca vina mumei Eve
O afli pretutindenea
Şi 'n ori şi ce aieve (*p*)

De vezi catarg lângă catarg (*q*)
Şi oşti în lănci şi săbii — (*r*)
Corăbii au eşit la larg
Şi vor veni corăbii.

(*l*)—(*m*) (*f. 129 v.*) 1° Ori cât te-ai plânge de cu foc
Ş'ai blestema pe soarte
(*f. 130*). 2° Tu doar ai goană de noroc
Şi întristări de soarte

(*n*) (*f. 130*) Dar Brahma n'are timp şi loc > Natura n'are t.ş.l.

(*o*)—(*p*) (*f. 127*) Şi dacă iar ai întreba
Ce-i vina mumei Eve
O afli pretutindenea
Şi pururea aieve

(*q*)—(*r*) (*f. 127*) 1° Ce-i pasă naltului catarg
De poartă regi ori vrăbii
2° Să prinză* pasări [*indesc.*]*
Să poarte oști cu s[ăbii]

3° Când vezi catarg lângă catarg
Ducând oştiri cu săbii
4° (*f. 129 v.*) O vezi catarg lângă catarg
Cum sună* oști cu săbii—

N.B. acordul: O vezi *se raportă la·* Natura

Atunci când el
  Cu ea va sta de ceartă
Mii de lumini vor isvorî
  In lumea cea deșartă

Și se vor naște mii sărmani
  Copii nimicniciei
Căci ce sunt mii de mii de ani
  In cumpăna veciei

De mii de ani se 'ndrept plângând
  Cântările spre dânsul
Peri-vor ochii toți pe rând
  Etern e numai plânsul

[* * *]

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

f. 128 v.

Pentrucă tu ești trecătoriu
  Sunt toate trecătoare?
Au nu sunt toate 'nvelitori
  Ființei ce nu moare?

Ce-mi pasă dacă-i duce 'n timp
  Fanfara sau cimpoiul
Mii de răsboinici mor pe câmp
  Dar n'au murit răsboiul

f. 130

Tot ce a fost tot ce va fi
  De-apururi fața este
Și basmul trist al stingerii
  Părere-i și poveste

---

36. In noaptea cea deșartă; 41. De mii de ani se 'ndreaptă trist*; 43. Perit-au oamenii pe rând.

37—40 (*f. 126 v.*). Și numai noi trecem sărmani
  Copii nimicniciei
Dar ce sunt mii de mii de ani
  In cumpăna veciei

f. 128 v. — 1. Pentrucă eu* sunt trecătoriu [*sau* ei*?]; 5. Ce-mi pasă dacă-i duce 'n pas;

9—12. 1° (*f. 127*). Tot ce a fost și ce va fi
  E astăzi împreună

2° (*f. 126*). Că tot ce 'n lume va mai fi
  Tot ce a fost, și este
Iar visul trecerii pe veci*
  Părere-i și poveste

3° (*f. 126 v.*). Dar vis* e tot și vis* suntem
  Căci ce e pururi față
E moartea din care vedem
  C'a răsărit viață

Şi adevăru'l vei spori
Şi tu de-i recunoaşte
Că toţi se nasc spre a muri
Şi mor spre a se naşte

Că mii de oameni neam de neam,
Că soarele şi luna
Se nasc şi mor în sfântul Brahm
In care toate-s una

a) [* * *]

~ crunte* munci*
Ce de la tine 'mi vine
Tu poţi muri numai atunci
Când pierzi credinţa 'n mine *(f. 141)*

Şi n'o poţi pierde căci tu vezi
Cum toate 'n vremi se leagă
Şi dacă tu n'ai înţeles
Au cine să 'nţeleagă [?] *(f. 141)*

Tu adevăr eşti datorind*
Lumină din lumină
Şi adevărul nimicind*
M'aş nimici pe mine *(f. 127)*

f. 126 v.

[* * *]

Dar vrei o patimă de sfânt
In inima* ta cruda*
Iţi [dau] un petec de pământ
Ca [să] te cheme Budda

13—16 *(f. 128)*. Dar poţi prea bine a spori
Cu unul ~
Cari se nac spre a muri
Şi mor spre a se naşte

17—20. 1° *(f. 126)* Şi ce vom fi şi ce eram
Suntem în tot de una
Se nasc şi mor în sfântul Brahm
In care toate-s una

2° *(f. 126)*. Astfel şi pasere şi ram*
Şi soarele şi luna
Se nas[c] şi mor în sfântul Brahm
In care toate-s una

3° *(f. 126 v.)*. Astfel şi pasere şi neam
Şi soarele şi luna
Se nasc şi mor în unu* Brahm
In care toate-s una

4° *(f. 128)*. Şi mii de oameni, neam de neam
Cu soarele şi luna
Se nasc şi mor în sfântul Brahm
In care toate-s una

a). – 9—12. 1°. Ca adevăr din sînul meu
Tu faci din mine parte
Dar adevărul ca şi eu
Noi nu cunoaştem moarte (*f. 135 v.*)

2° Căci răsărit din adâncimi*
Lumină din lumină
Eşti parte tu din mine
Şi eu nu pot să mor (*f. 135 v.*)

f. 126 v. 3. Te voiu trimite pe pământ.

Vrei să vezi lumea ca 'n Olimp
Cum eu ţi-am arătat-o
Iţi dau o fâşie de timp
Ca să te cheme Plato

Pot să dau glas acestei guri
La mândra ta cântare
Se misce munţii cu păduri
Şi insulele 'n mare

Şi dacă vrei [ca] să arăţi
Mărire şi tărie
Iţi rup pământul în bucăţi
Ţi-l dau împărăţie

Iţi dau corăbii şi cetăţi
Iţi dau oştiri şi gloate
Iţi dau orice vrei să-mi arăţi
Dar moartea nu se poate

[* * *]

f. 130

Oricare mândru început
Cu un sfârşit se 'nchee
Când îngerul au dispărut
Rămâi cu o femee

Dar totuşi nu sfârşeşti de spus
Şi 'ncepi aceleaşi plângeri
Căci când femeile s'au dus
Din nou s'arată îngeri

---

7. Te voiu trimite iar în timp;

17—20 (*f. 138 v.*). Ţi-oiu da corăbii şi cetăţi
Ţi-oiu da oştiri şi gloate
[']Ţi dau ori cât vrei să arăţi
Dar moartea nu se poate

f. 130. — 1—4. (*f. 128*). Ori cât [de] mândru a 'nceput (*a*)
Cu un sfârşit se 'ncheie
Când îngerul au dispărut (*b*)
Rămâi cu o femee

(*a*) Şi începutul cel de ieri > Ori ce >
Ori cât [de] mândru e* 'nceput;
(*b*) C.î. ⌊te-au⌋ părăsit.

5—8. 1° (*f. 128*). Şi abia ochiul mi 'l usuc
De-acele veche plângeri
Iar când femeile se duc
Din nou s'arată îngeri (*c*)

(*c*) Se nasc în juru-mi îngeri

2° (*f. 125 v.*). Ş'auzi din gura lui de spus*
Renasc aceleaşi plângeri
Căci când femeile s'au dus
Din nou s'arată îngeri (*d*)

(*d*) S'arată iarăşi îngeri.

f. 140

[* + *]
Şi de aci să te repezi
Ca fulgeru 'ntru-o oara
Şi 'n clipa asta tu să vezi
Ce face dânsa oare?

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

f. 128 v.

[ ]
[ ]
Şi se aşează iar pe cer
Lucind singurătăţii

B. Această a doua versiune, care urmează, cum spuneam, de aproape pe precedenta, se află în ms. **2275** B, **39—66,** într'un caiet cartonat, de Bucureşti, ale cărui cele mai multe file sunt ocupate cu însemnări ştiinţifice, fizico-matematico-« populaţionistice », cele mai multe ulterioare, ca timp, versiunii acesteia. Scrisul şi redactarea, febrile, marchează o etapă distinctă în viaţa poetului. Ele se întâlnesc, în spirit, aceste însemnări, cu altele figurând de pildă, în ms-ul 2257, *passim* şi pot fi anexate primăverii anului 1883.

Scrisă, cu un condeiu continuu, versiunea aceasta numără 113 strofe (sau 452 versuri). Eminescu însuşi, după transcriere, căci versiunea nu are de loc aspectul unei improvizate, numerotează pe stânga, strofele din 5 în 5. Totalul său dă însă cifra de 110 strofe. Diferenţa de 3 strofe provine: dintr'o eroare de calcul iniţială, de 2 strofe, căci numărul 5 figurează după întâiele 7 strofe ca şi din nenumerotarea strofei 369—372, care e barată cu creionul. Dar: barată înainte de numerotaţie? N'ar fi exclus, cu toate că acelaşi creion negru barează înainte şi după ea, alte strofe, dar după numerotaţie. In subsolul transcrierii noastre am dat necontenit referinţe în legătură cu operaţiile de eliminare, numerotaţie, etc., tocmai pentru ca cetitorul să participe la prefacerile acestea, ce se petrec la etaj.

Pentru a da o imagină completă, să adăugăm că, în stânga primei file din versiunea aceasta (deci 38 v.), se înşiruiesc următoarele cifre, enigmatice, notate cu aceeaşi cerneală şi poate după ce transcrisese întreaga versiune. Se referă ele anume la versurile respective (cu toate că numerotaţia poetului privea numai grupe de strofe), sau au cu totul alt înţeles? Iată acele cifre: 6, 8, 14, 19, 22, 26, 28, 30, 31, 32, 35, 37, 44, 46, 47, 48, 55, 59, 78, 117, 144, 147, 150, 151, 170, 172, 279, 280.

Versiunea aceasta B. poartă pe dânsa nenumărate prefaceri, aplicate imediat după întâia transcriere, unele cu cerneală, altele cu creionul, cum se poate vedea din facsimilul paginei 56 (pagina cu glosa referitoare la Kunisch). Ele sunt, în marea lor majoritate, operate în vederea versiunii următoare C., unde le-am şi încorporat. Se prea poate, totuşi, ca unele din aplicaţiile cu cerneală, puţine la număr, să aparţină întâiei transcrieri (B). Pentru a simplifica, ne conducem de următoarea lege: *transcriem versiunea* B., *despuiată de aplicaţiile ei, fie cele cu creion, fie cele cu cerneală. Cele cu creion se vede limpede că ţin de* C. *Din cele cu cerneală, transferăm la* C. *ori de câte ori o formă se apropie de cele ce se întâlnesc acolo.* Căci sunt şi cazuri când unele aplicaţii cu cerneală sunt chiar ale versiunii B. De pildă: vezi chestiunea strofei 73—76, în subsolul transcrierii noastre. Alt exemplu: în strofa 17—20, versul prim (17) e schimbat când ajunge la versul 19 (cf. subsolul respectiv).

De versiunea aceasta ţin încă alte două manuscrise **2276^{I}, 203 v.—208** şi **2281, 79**. In acest din urmă se află, încercate, întâi, strofele 9—12 şi 77—80. In 2276^{I}, 203 v.—208 sunt încercate, în multiple variante, cam 129 versuri, dela 227 până la 356 (cu numerotaţia dela etaj, din 2275^{B}, ale căror variante şi sunt). De fapt versurile sunt chiar ceva mai multe, căci unele strofe încercate în acest submanuscris, 2276^{I}, nu au trecut în ms.-ul principal B. In subsolul nostru am menţionat toate aceste cazuri. Facsimilele ce am dat din acest submanuscris iniţiază pe oricare în felul de lucru al poetului. Poziţia caietului, grafia, tăieturile, variaţiile, sunt cât se poate de sugestive. Aceste variante s'au tipărit în bloc, la sfârşitul versiunii B.

Dar ms-ul 2276^{I}, 203 v.—208, e cu mult mai prețios. Grație lui putem încerca o cât mai aproximativă datare, nu numai a ms-ului B. dar și, implicit, a ms.-ului A (așa dar a întâilor fundamente ale poemului), care-l precedă nu cu mult. Scrisul și cerneala acestor file se întâlnesc atât în des citata notiță « Ești o mizerabilă cochetă Cleopatra... », (2276^{I}, 200) [1] cât și în paginile precedente: în prețioasa notă despre Contessa Dash, nevasta dintâi a lui Grigore M. Sturza... și despre lubricele lor amoruri (pag. 199) [2], în ciorna de articol politic, de un caracter atât de revelator dintre ff. 191—198 ca și din datele misterioase (8 Maiu 1880 și 9/21 Martie 1881) aplicate cu creionul peste o notiță, scrisă mărunt, anterior, în legătură cu ceea ce numește Em. « o stea străină » (*Ibid.* f. 69). Ne aflăm așa dar, cu oarecare sigură aproximație, în fața unui grup de detalii biografice, dintre care punctul de reper cel mai sigur, pivotul oarecum, îl formează ciorna articolului de ziar, amintit. El se situează între Martie—Aprilie 1881, în vremea când se punea la cale o apropiere între liberali și conservatori, în vederea proclamării regatului și despre el am vorbit în mod special la capitolul *Scrisorii a III-a*.

Dacă ținem seamă că manuscrisele epocii acesteia și în deosebi 2277, cel în care se află ciornele versiunii A. din *Luceafărul*, amintesc în câteva rânduri numele Cleopatra [Lecca], acea « nouvelle flamme » a lui Eminescu, despre care vorbește, în două din scrisorile către Nicolae Gane, Mite Kremnitz [3], și că aceste scrisori sunt din toamna lui 1880, — putem situa versiunea A., ce precede cu puțin, între 1880 (toamna) — 1881 (primăvara).

In concluzie, de vreme ce sms.-ul 2276^{I} (în speță ciorna de articol), se situează prin Aprilie 1881, versiunea B. în care acest sms. se integrează s'ar putea data chiar și în a doua jumătate a anului 1881.

B. 2275^{B}, 39—66

A fost odată ca 'n povești
A fost ca nici odată
Din rude bune 'mpărătești
Fecioară prea-curată

Și era una la părinți
Și una 'n toate cele
Cum e Maria între sfinți
Și luna între stele

In umbra falnicelor bolți
Adesea în fereastă
S'așază fata într'un colț
Și sara o adastă.

V. — N.B. *Se reamintește că modificările ce nu sunt instantanee, și cari aparțin stadiului următor, se trec în subsolul din 2261* (C.), *dar marcându-se cu* (B.).

13. Și din fereastă 'n depărtări; 14. Privea cum marea duce > P.c. apa duce;

2281,79

9—12. In umbra falnicelor bolți
La geamul din fereastă (*a*)
S'așază tainic într'un colț
Și sara o adastă

(*a*) *deasupra lui* geamul, *imediat ulterior, intenție neurmată:* Perdea

---

[1] reprodusă la *Scrisoarea V*.

[2] Cf. Hortense Hămbășanu, *La comtesse Dash et son mariage morganatique avec le prince Greg. Stourdza* în *Bulletin de la Section Historique*, T. XIX, 1935.

[3] I. E. Torouțiu, *St. și d. l.*, III, pag. 290, 293—294.

Şi în apus în depărtări
Privea cum vântul duce
Corăbii negre, când pe mări
Luceafărul străluce

Ea 'l vede azi, ea 'l vede mâni
Ş'astfel dorința-i gata
El o privea de săptămâni
Şi-i cade dragă fata

Şi ea asemenea* pe mâni
Işi razim'a ei tâmple
Privindu'l multe săptămâni
De dorul lui se împle

Din umbra negrului castel
Când ea s'arată iară
O cât de viu s'aprinde el
In ori şi care sară

Şi pas cu pas pe urma ei
El intră în odae
Revarsă viile-i scântei
Şi tainică văpae

Iară când genele-i se 'nclin
Şi merge să se culce
I-atinge mânile pe sîn
I'nchide ochiul dulce

Cu ochi pe jumătate 'nchişi
Spre el cu fața 'ntoarsă
Iar din oglindă luminiş
Pe dânsa se revarsă

Şi când adoarme c'un surîs
El tremură 'n oglindă
Ş'o urmăreşte chiar în vis
Adânc ca s'o cuprindă

Văzându 'l chiar în al ei somn
Şopti dormind divină:
« O dulce-al nopții mele domn
« De ce nu vii tu ? vină !

---

17. O vede azi, o vede mâni; 19. El o priveşte săptămâni;

Pe fila 41, strofa 37—40 e scrisă în colțul din dreapta, pe linia strofei 41—44; ar părea deci că urmează acesteia. Logica şi, în parte, ordinea din 2261 (C) *ne-au hotărît să le ordonăm ca la etaj. Adevărul e că-i adaosă un minut mai târziu şi că, la nevoie, ar putea fi acceptată şi ordinea inversă.*

« Cobori din cer luceafăr blând
« Alunecând pe-o rază
[«] Pătrunde 'n casă şi în gând
« Şi viaţa-mi luminează[»]

El o aude 'n cerul sfânt
Şi tremură mai tare
Şi se asvârle fulgerând
Şi se cufundă 'n mare

Iar apa 'n care a căzut
In valuri se roteşte
Şi din adânc necunoscut
Un mândru tânăr creşte

Se 'nnalţă 'n aer pe-un toiag
Purtând în păru-i trestii
Şi pe fereastă ca pe prag
El intră făr' de veste

Frumos ca şi un Voevod
Cu părul blond şi moale
Un giulgiu albastru face nod
Pe umerele-i goale

Şi faţa tristă de 'nsomnii
E albă ca de ceară
Un mort frumos cu ochii vii
Ce scântee 'n afară

[«] Din înnălţimi de empireu
Ţi-am auzit chemarea
Şi cerul este tatăl meu
Şi mumă-mea e marea

---

64. *După v. 64 urma strofa :* « Ca în cămara ta să vin — *ştearsă şi transferată la locul ei peste două strofe ; de altminteri, nici nu e numerotată când notează din 5 în 5 strofele ; e ştearsă din timp.*

73—76. *Strofa 73—76 e introdusă, marginal (suntem la fila 43), ulterior (un semn de raliere indică) ; lucrul se va fi întâmplat în momentul, probabil, când ajunge la f. 47 unde folosea strofa 141—144 :* Din înnălţimi... *într'o versiune adaptată situaţiei — atunci, dintr'un firesc instinct de simetrie, schiţează pe fila din stânga (deci 46 v.) strofa şi încă un vers în continuare :*

Din înnălţimi de empireu
Ţi-am auzit chemarea
Căci cerul este tatăl meu (*a*)
Şi mumă-mea e marea

Vino 'n casteluri de mărgean

(*a*) *întâiu :* Luceafăru e tatăl meu *lapsus.*

pe cari le transferă la locul lor : strofa, în marginea filei 43 (căci s'a văzut că e introdusă ulterior), iar versul îl modifică, în parte, după sugestia de aici, drept v. 89 : Vino 'n palate de mărgean...

« Ca în cămara ta să vin
Să te privesc de-aproape
« M'am coborît din cer senin
Şi m'am născut din ape

De-aceea vino . . . . . . ~
Şi lumea ta o lasă
Căci sunt luceafărul de sus
Iar tu să-mi fii mireasă

Ţi 'nchin cu patimă şi dor
O 'ntreagă 'mpărăţie
Vei fi crăiasa mărilor
Şi rob voiu fi eu ţie

Şi în palate de mărgean
Trăi-vei zile multe
Şi toată lumea 'n ocean
S'o 'ntrece să te-asculte

— O eşti frumos cum numa 'n vis
Un geniu se arată
Dar calea care-o ai deschis
N'oiu merge-o nici odată

Rămâi în cer şi nu căta
Nevrednica-mi iubire
Căci eu nu sunt de seama ta
Cu chipul peste fire

Privirea ta eu n'o suport
E rece făr de viaţă
Căci eu sunt vie, tu eşti mort
Şi ochiul tău mă 'nghiaţă

In primă redacţie, ce urmează de aproape pe 2277, (A), *strofa 81—84 figura, ca şi acolo (v. 69—72), ca o strofă necompletă :*

O vin cu* mine* draga mea
O vino 'n fundul mării
[ ]
[ ]

urmată, ca şi acolo, de strofa : Ţi 'nchin cu patimă şi dor etc., *pe care o taie cu cerneală ; numai că eliminarea e târzie, operată în momentul când purcede la elaborarea versiunii* C. *In primă redacţie, aici, strofa era organică, dovadă că numerotaţia cu creion, din 5 în 5, a strofelor, o încorporează. In dreptul strofei 85—88 stă cifra 20. In realitate este a 22-a, dar se reaminteşte, eroarea de calcul dela început — numărul 5 vine după strofa 7 —, a strofelor sărite la numărătoare.*

2281, 79

77—80. Şi ca în casa ta să vin (*b*)
Să te privesc de-aproape
M'am coborît din cer senin
Şi m'am născut din ape (*c*)
(*b*) Ş.c. [în] umbra t.s.v.;
(*c*) Ş'am răsărit din ape;

Atuncea chipu-i tremură
De-o stranie durere
Și par’ că cade-o ramură
Pe-un luminiș ce piere

Dar au trecut și ziua acea
Și iarăși noaptea vine
Luceafărul deasupra ei
Cu razele-i senine

Și ’n somnu-i trebue de el
Aminte să-și aducă
Și dorul stelei cei de sus
De inimă’ o apucă

« Cobori din cer luceafăr blând
Alunecă pe-o rază,
Pătrunde ’n casă și în gând
Și viața-mi luminează

El o ascultă licurind
Și tremură mai tare
De-odată nourii s’aprind
Și arde cer și mare

El sta din aer și văpăi
Ființa s’o culeagă
Coboar’a chaosului văi
Și umple lumea ’ntreagă

In vițe negre cade păr
Coroana-i arde pare
Și se arată ’n adevăr
Scăldat în foc de soare

Un giulgiu negru strălucit
Pe marmure de brațe
El vine trist și liniștit
Și palid e la față

Iar ochii ard întunecați
Lucesc adânc chimeric
Ca două patimi fără saț
Și pline de ’ntuneric

---

107. *Lecțiunea primei părți a versului incertă. De fapt:* Și părea* că cade-o r. *Poate că se oprise* în gând *la redacția:* Părea că cade-o r.

Strofa 109—112 nu e pusă la punct; poate rimei din v. 109: acea *îi era menit verbul* ardea, *sugerat din 2277 brouillonar; nici strofa 113—116 nu e finită.*

120. *de fapt, (interesant anacronism ortografic, nu atât de izolat însă):* luminéză; 128. *id.:* lumea ’ntregă.

« Din înnălțimi de empireu
Eu am venit ș'acuma
Și soarele e tatăl meu
Iar noaptea-mi este muma

O vino 'n ceruri să te duc
Iubita mea cu mine
Din calea vremilor s'apuc
Coroane de lumine

O vin cu mine draga mea
Să vezi vecia cum-îi
Căci e 'nțeleaptă mumă-mea
E noaptea, muma lumii

— O ești frumos, cum numa 'n vis
Un demon se arată
Dară pe calea ce-ai deschis
N'oiu merge nici odată

Mă dor de crudul tău amor
A vieții mele coarde
Și ochii mari și grei mă dor
Privirea ta mă arde.

— Dar cum ai vrea să mă cobor?
Au nu 'nțelegi tu oare,
Că eu sunt un nemuritor
Și tu ești muritoare?

— Din câte vorbe am ales
Nu știu cum aș începe
De și vorbești pe înțeles
Eu nu te pot pricepe

Dar dacă vrei din inimă
Să te 'ndrăgesc pe tine,
Atunci cobori și ține-mă,
Fii muritor ca mine

— Tu-mi cei chiar nemurirea mea
In schimb pe-o sărutare
Voiu să-ți arăt asemenea
Cât te iubesc de tare

141—144. *Cf cele spuse mai sus, subsol, vers. 73—76, cu privire la strofa aceasta corelativă·*

Mă suiu în sus până la cer
La Domnul lumii toate
Şi voiu ca moartea să mi-o dea
El singur numai poate

In schimbul unei clipe dulci
Primesc o altă lege
Cu vecinicia sunt legat
Dar voiu să mă deslege

Şi ’ntinde aripa ’n deşert*
Şi aripa-i se bate
In clipe drum de mii de ani
Prin chaos el străbate

Şi se tot duce[,] s’a tot dus
De dragu-unei copile
Iar de pe locu ’n cer de sus
Peri mai multe zile

* * *

Atuncea vine Cătălin
Băiat, copil de casă
Ce poartă vasele cu vin
Şi tavele la masă [,]

Ce ’mpărăteasa duce ’n pas
Cu coada lungii rochii
Copil din flori şi de pripas
Căruia [’]i ard ochii

---

177 — 180. *cf. aceeaşi strofă, perfect rimată, dar mai puţin şlefuită, în* A.

191. Iar de pe locul> I.d. pe locu ’n etc. [*deasupra lui* locul *notat în parentez :* (fostul) — *să fi intenţionat un vers :* Iar de pe fostul* cer de sus ?].

194. *cf. în legătură cu lecţiunea eronată :* buzat *pentru* băiat, *la* G. Bogdan-Duică, *acest pasaj, din atât de interesantul său studiu, caracteristic totuşi pentru anume excese analitice şi comparatiste*

« Afirmaţia că Eminescu creà în limitele conştienţei sale despre contrastul: lumină-întunerec, bine-rău, ca în parsism, o fortific şi cu alte (două) amănunte, din variantele netipărite. Astfel în manuscriptul 2275^{B}, Cătălina nu-i aşa de nevinovată, de curată, ca în textul tipărit. Aici ea zice despre sine

Rămâi în cer şi nu cătà
Nevrednica-mi iubire
Căci eu nu sînt de seama ta
Cu chipul peste fire.

Iar Cătălin, ca să aibă, şi el, un stigmat al urîtului, apare într’o strofă ca — copil « buzat ! ». Cele două amănunte arată clar că în concepţia primordială a *Luceafărului* contrastul era definit mult mai bine » (G. Bogdan-Duică, *Despre Luceafărul lui Eminescu*, în *Anuarul Liceului Ortodox-Român « Andrei Şaguna » din Braşov*, LX şi LXI. Anul jubilar 1924—1925. Al 75-lea an şcolar, Braşov, 1925, pag. 18).

.. *Cu rezerva că dintre cele două stigmate, unul* — buzat — *aparţine lecţiunii eronate a autorului, iar cel de al doilea, strofa 97—100, cu* iubirea nevrednică, *trebuie înţeles tocmai pe dos. Căci e, într’însa, dovada unei smerenii, care înaltă.*

Cu obrăjei ca doi bujori
De rumeni bată-i vina
Cu ochii lui cei prostișori
Privi la Cătălina

Dar ce frumoasă se făcu
Frumoasă arz'o focul
Ei Cătălin, acu-i acù
Să-mi cuibărești* norocul

Și 'n treacăt o cuprinde lin
Intr'un ungher de casă
— Dar ce vrei, mări Cătălin
Ia du-te și mă lasă

[—] Ce voiu? Să te învăț aș vrea
Cum să iubești într'una
Dă-mi o guriță draga mea
O gură, numai una

— Dar [nici] nu știu măcar ce-mi ceri
Dă-mi pace, fugi departe — —
O de luceafărul din ceriu
M'a prins un dor de moarte

— Dacă nu știi să te învăț
Căci dulce e amorul
Dar bună numai să te-arăți
Să stai cu binișorul

A prinde paseri m'am deprins
Și-ți voiu întinde lațul
Când brațul meu te ține strîns
Să mă cuprinzi cu brațul

Cum o să-ți șadă de frumos
Cum te-a cuprins roșața
Când fața mea se pleacă 'n jos
In sus rămâi cu fața

---

202. Și rumeni etc , 208 Să-mi cuibăresc* norocul [*Lecțiune Mazilu* (pag. 692): Să-mi imbarcești n.]

201—208. *Preludate pe fila 39, unde începe poemul, în formele următoare — barate, în momentul când va fi ajuns aici sau încă de atunci? -* :

frumoasă bat-o vina
Ce doamnă [mândră]* mai era
ș'o chema Cătălina

frumoasă arz'o focul (*a*)
Și ochii tineri îmi zîmbesc
să-mi cuibăresc* norocul

(*a*) f. bat-o focul

Și dulce este și nespus
Astfel ca să rămâe
Când te ridic încet în sus
Te 'nnalță din călcâe

Ce mândră ești ca și un crin
Și nu ești prefăcută
Când te sărut pe gură lin
Tu iarăși mă sărută

O sărutare ! m'ai cuprins
In mânec[ă] de rochii
Când ochii tăi se vor [fi] stins
S'or reaprinde ochii

Ea'l asculta pe copilaș
Uimită și distrasă
Și rușinos și drăgălaș
Mai nu vrea, mai se lasă

Iar el o strînge-atunci la piept
Ș'o mai sărută încă
« Aș vrea să nu mă mai deștept
« Din fericirea-adâncă

Iar ea 'i zise: De copil
Te cunoșteam pe tine
Dar tu ești mic și ești gentil
Te potrivești cu mine

Dar un luceafăr răsărit
Din liniștea uitării
Dă orizon nemărginit
Singurătății mării

Și ochiu-mi pân' atuncea sec
De-odată'l imple plânsul
Iar ale apei valuri trec
Călătorind spre dânsul

Dând farmec dulce și nespus
Durerii mele lunge
Și se înnalță tot mai sus
Ca să nu'l pot ajunge

---

239 Când te sărut pe gură 'ncet, *strofa 241—244, barată, ulterior, după ce o numărase.*

[—] O ! să fugim de-aici de tot
Şi să fugim în lume
Doar ni s'or pierde urmele
Şi nu ne-or şti de nume

Vom fi ferice şi cuminţi
Voioşi vom fi şi teferi
Vei pierde dorul de părinţi
Şi dorul de luceferi

* * *

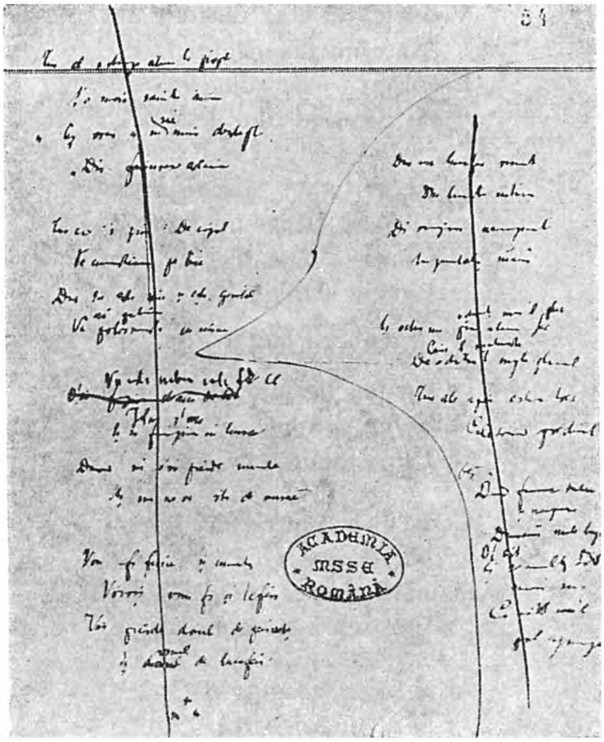

LUCEAFĂRUL
Mss.-ele Academiei Române 2275^B, 54 (16.5 cm × 20 cm.)

257—260. N. B. *Ajunşi aici se impun câteva lămuriri. Ele vor fi mai uşor urmărite dacă se consultă facsimilul alăturat al f. 54. Să spunem dela început că între fila 54 şi 55 se află cotorul destul de lat al unei file care a fost desfiinţată Să-i zicem filei-cotor 54 bis. Se observă pe f. 54 (cf. facsimil) trei strofe marginale şi o acoladă care le inserează între strofele* Iar ea 'i zise· De copil *şi* O ! să fugim de-aici de tot, *căci întru început, conturul poeziei, în acest punct, urma aşa cum se poate vedea în facsimil.*

Cele trei strofe marginale, inserate aici, sunt transferate, de sigur de pe fila 54 bis, unde mai figurau dimpreună cu încă una (căci pe fiecare pagină sunt 4 strofe). Din operaţia aceasta a transferării a rezultat o strofă eliminată, care figura pe 54 bis. Să se observe că a 3-a strofă din cele 3 marginale poartă numărul 65. Cum pe fila următoare (55), numărul 70 (al grupului următor de 5 strofe) e după alte 3 strofe, înseamnă că operaţia aceasta a suprimării unei strofe, a desfiinţării filei 54 bis (redusă la cotor), a transferării celor 3 strofe în marginea filei 54, a acoladei ce le inserează unde se vede — deci a modificării conturului iniţial, aşa cum va trece în C *(2261) — le perfectează Em. în momentul când ajunge cu numerotaţia strofelor din 5 în 5, în acest punct chiar.*

Pentru verificare, cetitorul să consulte facsimilul, cetind întâi cele patru strofe ale coloanei din stânga în continuare şi apoi să insereze, în lectură, cele 3 strofe marginale. Diferenta de contur va fi lesne surprinsă.

269-276. *Deşi cu cerneală, modificările din v. 269, 270 şi 276 s'ar putea să fie şi ale primului contur. Noi am preferat să le trecem la* C.

Sburând luceafărul trecea
Purtat de-a lui aripe
Și căi de mii de ani trecea
In tot atâtea clipe

Părea un fulger ne 'ntrerupt
Și roșu ca rubinul
Având seninul de desupt
De-asupra lui seninul

Vedea ca 'n ziua cea de 'ntăi
Născând din neguri stele
Umplând a chaosului văi
Și isvorînd din ele

Ici se aprinde-o stea în drum
Colò se stinge-un soare
Dar nu-l oprește nici de cum
Grăbita-i fulgerare

Și trec toți secolii 'mprejur
Cu mii de lumi de-a 'nnotul
Sbura cu gândul . . . . . ~
Pân' singur e cu totul

Unde nu-i centru, nici hotar
Nici rază a cunoaște
Și unde vremea înzădar
Incearcă a se naște

Al neființei adăpost
Și al uitării oarbe
Ce soarbe toate câte-a fost
Și tot ce este soarbe.

Fiori de moarte 'l străbat
Și aripele-și strînge
Și este data cea de 'ntâiu
Că el începe-a plânge

— Din umbra negrei vecinicii
Părinte mă desleagă
Să fiu iubit numai o zi
Și ia-mi vecia 'ntreagă

---

307. In viața-i pentru > Și este etc.

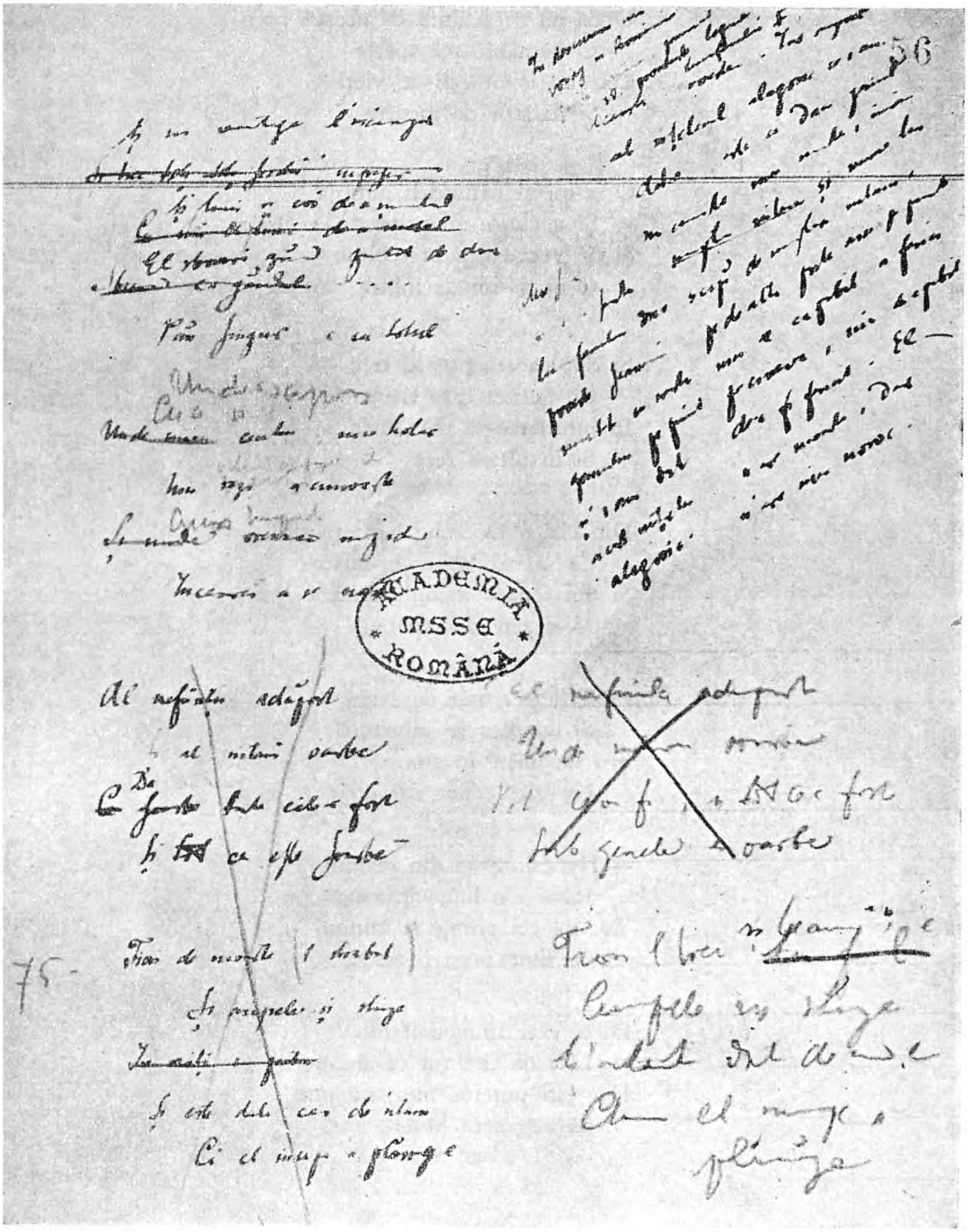

Manuscrisele Academiei Române LUCEAFĂRUL 2275^{B}, 56 (16 5 cm. × 20 cm.)

Pe fila aceasta, a 56-a, a manuscrisului 2275 B, marginal, scris oblic, pe 2 coloane improvizate, cum se vede în facsimilul de sus, această notă, în care Eminescu indică isvorul german al Luceafărului

« In descrierea unui voiaj în țările române (*a*), germanul K povestește legenda Luceafărului Aceasta e povestea Iar înțelesul alegoric (*b*) ce i-am dat-o *(sic)*, este că dacă geniul nu cunoaște nici moarte (*c*) și nume[le] lui

(*a*) în România, (*b*) senzul al[egoric], (*c*) *urma* nici* noaptea uitării,

O dă-mi în schimb cu acest* preț
O pământească soarte
Căci un isvor ești de vieți
Și dătător de moarte

O ia-mi al nemuririi nimb
Și vecinica-mi privire
Și pe vecia mea în schimb
O zi dă-mi de iubire

Și dup' aceea pot să trec
Cu frunza care trece
In întunerec să mă 'nnec
Și în uitare rece

Din chaos Doamne 'am apărut
Ca să mă 'ntorc în chaos
Și din repaos m'am născut
Mi-e sete de repaos — —

Fiori 'l trec atât de cruzi
Și noaptea se 'nfurtună
Și-i isvorăște în auz
Un glas adânc ce sună:

— Hyperion, ce din genuni
Răsai c'o lume 'ntreagă
Tu îmi cei semne și minuni
Ce ființa mea o neagă

De-ai cere universul tot
L'aș da ca* tot ce-ai cere
Dar ești puterea mea, nu pot
Să neg acea putere

---

scapă de noaptea uitării, pe de altă parte aici pe pământ nici e capabil a ferici pe cineva, nici capabil de-a fi fericit. El n'are moarte, dar n'are nici noroc.

Mi s'a părut că soarta luceafărului din poveste seamănă mult cu soarta geniului pe pământ și i-am dat acest înțeles alegoric».

309. — Părinte-al n.v.; 313. acest* *sau* acel˝ preț?; 315. Căci dătător > Căci un isvor etc.

Strofa 321 — 324 barată, ulterior, după numerotație; 338. Ți'l dau ca* tot ce-ai cere; 339 Tu ești p. etc.;

Strofa 337—340 barată, după numerotație, în C. *e totuși conservată, drept strofa 345—348.*

Tu vrei un om să te socoţi
Cu el să te asameni —
Dar piară oamenii cu toţi
S'ar naşte iarăşi oameni

Ei doar au parte de noroc
De dragoste şi soarte
Noi nu avem nici timp nici loc
Şi nu cunoaştem moarte

Ei îşi atârnă micul eu
De-a vieţii lor durere
Se ţin cu mii păreri de rău
De visul care piere

Noi n'avem pierderi şi folos
Şi nu cunoaştem goluri,
Căci stoluri cari merg în jos
Se 'ntorc la anul stoluri

Şi numai ei durează 'n vânt
Deşerte idealuri
Când valuri aflã un mormânt
Renasc în urmă valuri

Pentrucă ei sunt trecători
Sunt toate trecătoare —
Au nu sunt toate 'nvelitori
Fiinţei ce nu moare?

Tot ce a fost tot ce va fi
De-apururi faţa este
Iar basmul trist al stingerii
Părere-i şi poveste

Nenorocire şi noroc
Ca vina mumei Eve
Aieve e în orice loc
Şi pururea aieve

---

345. Ei îşi au parte de noroc; 360. Se nasc > Renasc etc.

După numerotaţie, strofele : 349—352 şi 353—356 barate, eliminabile, de altfel nici nu intră în C. (*2261*).

N. B. *Strofele : 341—344,* Tu vrei un om; *357—360,* Şi numai ei durează 'n vânt şi *345—348,* Ei doar au parte de noroc *primesc, respectiv, cu creionul, numerele 1, 2, 3 — exact cum vor fi încorporate în* C.

Strofele 361—364, barată după numerotaţie şi 369—372, barată înainte de numerotaţie (adică nenumerotată) — le-am păstrat deopotrivă pentru că aparţin aceluiaşi contur.

Din sînul zilei cei de ieri
Se naște azi și moare
Chiar soarele perind din cer
Din nou s'ar naște soare

Să piară timpul înnecat
In văi de întuneric
El s'ar renaște luminat
Ca să se 'nvârte sferic

Din zarea negiei vecinicii
Privind s'ar recunoaște
Căci toate nasc spre a muri
Și mor spre a se naște

Și dacă vrei să fii un sfânt
Să știi ce-i chinul, tiuda
Iți dau un petec de pământ
Ca să te cheme Buddha

De vrei în număr să mă chemi
In lumea ce-am creat-o
Iți dau o fâșie din vremi
Să te numească Plato

Pot să dau glas acestei guri
Ca la a ei cântare
Să meargă munții cu păduri
Și insulele 'n mare

Iar de-ai voi ca să arăți
Dreptate și tărie
Iți dau pământul în bucăți
Să-l faci împărăție

Iiț dau catarg lângă catarg
Iți dau oștiri și gloate
Iți dau al geniului* larg
Dar moartea nu se poate

---

373. Din sînul meu se naște> D.s. zilei etc. 381. Ș' in zarea etc., 392. Ca să te cheme> S.t. numească etc.
Strofele 385—388 și 389—392, barate cu creion — indicație că nu vor figura în versiunea următoare C.
393—396: *anticipată, marginal, (reflex din* A*), pe fila 49 (acum suntem la f. 62) :*

Ori dau un glas acestei guri
La dulcea ei cântare
Se mište munții cu păduri
Și insulele 'n mare

Iar dacă vrei ca să-ţi arăt
Credinţa 'ntr'o femee
Repezi o clipă îndărăt
Şi vezi iubirea ce e?

* * *

In locul lui menit din ceriu
Hyperion se 'ntoarse
Şi ca şi 'n ziua cea de ieri
Lumina-i o revarsă.

Căci este sară 'n asfinţit
Şi noaptea o să 'nceapă
Răsare luna liniştit
Şi tremurând din apă

Implând cu recile-i scântei
Cărările din crânguri
In ploaia florilor de teiu
Mergeau doi tineri singuri

— O lasă-mi capul meu la sîn
Pe gânduri să se culce
Sub vraja ochiului senin
Şi negrăit de dulce

Cu farmecul luminii reci
Gândirile străbate-mi
Revarsă linişte de veci
Pe noaptea [mea] de patemi

Ş'astfel asupra [mea] rămâi
Durerea de mi-o curmă
Şi fii iubirea mea de 'ntâi
Şi visul meu din urmă

Miroase florile-argintii
Se scutură o ploae
Pe capetele-a doi copii
Cu plete lungi bălae

După strofa 429—432 (unde e notat 105, adică strofa), urmau ultimele 5 strofe şi, la fine, numerotaţia cu creion însemna, cum era şi firesc · 110 (strofe). După aceasta şi în pregătirile ce premerg versiunea din C. *(2261), adaogă sus, înghesuind-o puţin, strofa* Hyperion vedea de sus *(într'o primă variantă), dar care aparţine, de fapt, versiunii următoare. De aceea o şi trecem acolo.*

Şi fericită ea la cer
Priveşte-acum şi vede
Luceafărul cel de dureri
In care dânsa crede

— Cobori din cer luceafăr blând
Alunecând pe-o rază
Pătrunde 'n codru şi în gând
Şi viața luminează

Iar el în cearcăn radios
Lucea cu bunătate
Şi iece se uita în jos
L'acea singurătate

Dar nu mai cade ca 'n trecut
In mări din tot înnaltul
— Tot una-ți este chip de lut
Dac'oiu fi eu sau altul.

* * *

Variantele ce urmează s'ar fi cuvenit să le trecem în subsolul respectivelor strofe, al căror număr l-am notat pe stânga. Cum însă ele figurează într'unul şi acelaşi manuscris, cum secționarea lor ar fi destrămat această unitate şi cum era singurul mod de a pune față în față cu ele câteva facsimile, am preferat să le tipărim în bloc. Cetitorul însă e prevenit In urmărirea unor forme din B, el este ținut să se adreseze şi acestor variante. Ceea ce nu e prea greu, grație numerotației.

2276^{I}*, 203 v.—208*

277—280 1° Sbura luceafăru 'n dureri
Purtat de-a lui aripă
Şi căi de mii de ani pe cer
Le trece într'o clipă

2° Sbura ca ziua cea de ieri
Purtat de-a lui aripă
Şi căi de mii de ani pe cer
Le trece într'o clipă

3° Pe drumul timpului de ieri
Sbura cu-a lui aripă
Şi căi de mii de ani pe cer
Le trece într'o clipă

4° Sbura luceafărul pe cer
Purtat de-a lui aripă
Şi căi de mii de ani, ca ieri
Treceau mai în o clipă

Pe fila 53 v. (cam pe la jumătatea poemului) brouillonează strofele finale. Notăm diferențele. 433. Şi toate florile argintii*, 438 Priveşte iar 'l vede; 441. Cobori . ~ [*strofa era prea prezentă ca să fie repetată*].

445—448. (*f. 53 v.*). Iar el surîde luminos
[ ]
Şi 'nseninat* se uită ['n jos]
Lucind singurătății

449—452 1° Ş' in cearcăn mare* l'au* cuprins*
naltul ~
Ce-ți pasă ție din pământ* (*a*)
Dac' oiu fi [eu] sau altul (*f. 53 v.*)
(*a*) Dar > Ce-ți etc.

2° Dar nu mai cade străbătut
In mări din tot înnaltul:
— Ce-ți pasă ție chip de lut
Dac' oiu fi eu sau altul.

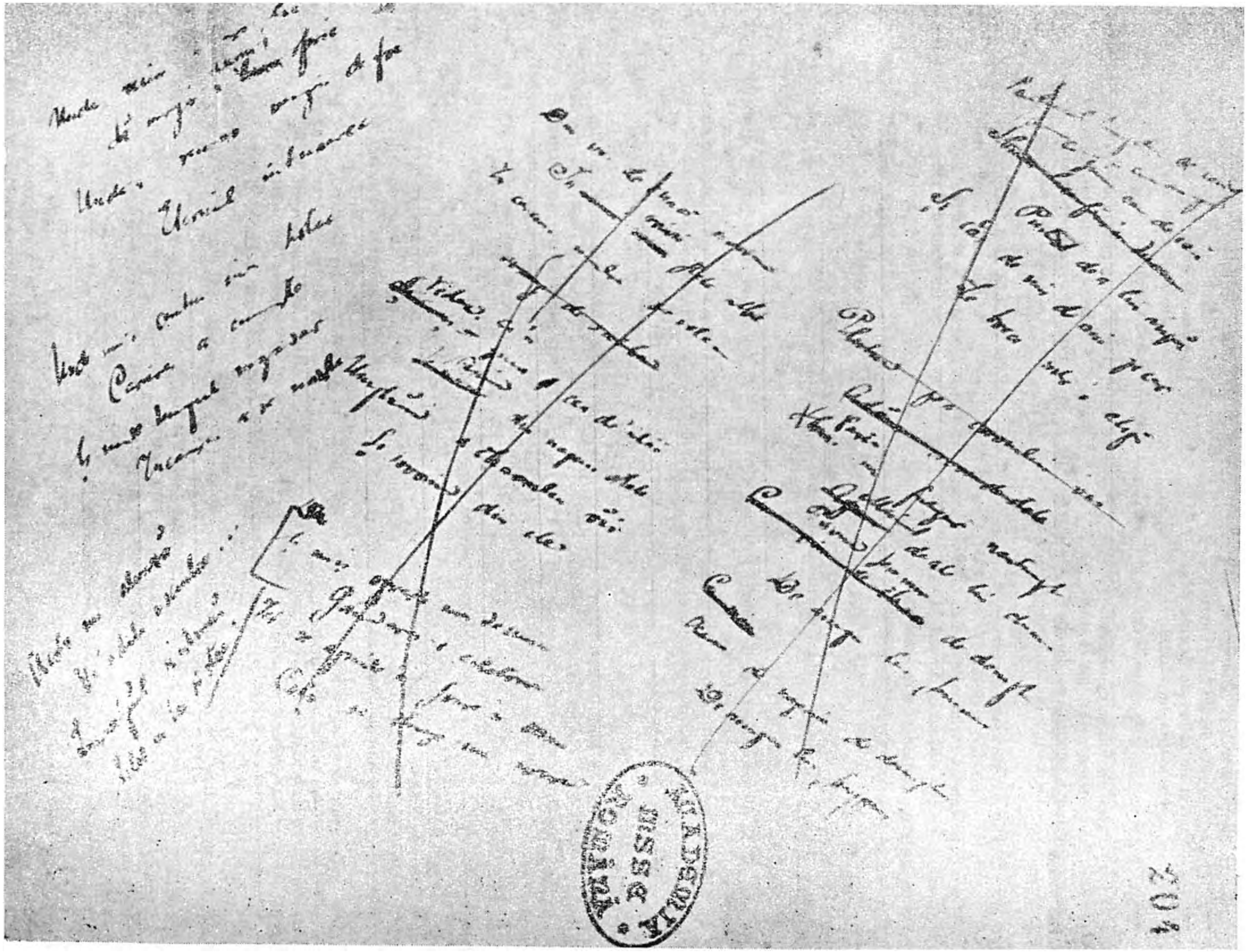

Manuscrisele Academiei Române LUCEAFĂRUL 2276^{I}, 204 (16,5 cm. × 20 cm.)

281—284 1° Sbura un fulger nentrerupt
Aprins de-ale lui chinuri
Cu văi de chaos de desupt
De-asupra lui seninuri

2° Părea un fulger nentrerupt
Mânat de-ale lui chinuri
Ocean de neguri de desupt (*a*)
De-asupra lui seninuri

(*a*) Cu mări > Ocean etc.

3° Parea un fulger nentrerupt
Mânat de-ale lui chinuri
Privind seninuri de desupt
De-asupra lui seninuri

4° Părea un fulger nentrerupt
Aprins de-ale lui chinuri
Privind seninuri de desupt
De-asupra lui seninuri

285—288 1° Din văi de chaos isvorau (*b*)
In roiuri stele albe (*c*)
In cercuri mandre se roteau
[Ca un] şirag de salbe

(*b*)—(*c*) Plutind pe a caosului văi
Adânc isvoi de stele,

2° Şi ca şi 'n ziua cea de 'ntai
Se nasc din neguri stele
Umplând a chaosului văi
Şi isvorînd din ele

3° Vedea ca 'n ziua cea de 'ntaiu
Născand din neguri stele
Umplând a chaosului văi
Şi isvorînd din ele

289—292 1° Şi nu-şi opreşte nici de cum (*d*)
Gândirea-i călătoare
Ici se aprinde 'n soare 'n drum
Colo se stinge-un soare

(*d*) Dar > Şi nu-şi etc.

2° Ici se aprinde-o lună 'n drum (*e*)
Colo se stinge 'n soare
Dar nu împiedec' nici de cum
Gândirea-i călătoare

(*e*) I s. aprinde-o l. 'n drum > I. s. a soare* 'n drum

293—296. 1° Şi mii de lumi în juru-i fug
Pe-a vremei val de-a 'nnotul
Se stinge cel din urmă crug
Se 'ntunecă cu totul

2° Şi mii de lumi în juru-i fug
Pe-a clipei val de-a 'nnotul (*f*)
Pân piere cel din urmă crug
Şi singur e cu totul

(*f*) Pe-a vremei val etc.

Intre strofele 293—296 şi 297—300 urmau în această redacţie:

1° Aci vecia a 'ncetat
Să se 'nvârtească sferic
Virgin de raze şi păcat
Se 'ntinde* întuneric

2° Unde vecia n'are loc
Să se învârte sferic
Şi unde[-il] vergin de-ori[ce] foc
D'apururea 'ntuneric

3° Unde vecia n'are loc
Să se 'nvârtească sferic
Şi unde vergin de-ori ce foc
E pururea 'ntuneric

4° Unde vecia n'are loc
Să curgă 'n cursu-i sferic (*g*)
Unde-a rămas vergin de foc
Eternul întuneric

(*g*) Să curgă 'n lume* sferic

N. B. *In redacţia aceasta, ordinea strofelor 297—300 şi 301—304 e inversată. Adică:*

301—304 Aci e-al stingerii*-adăpost (*h*)
E noaptea prea curată
Unde nimica nu a fost
Nici că o fi vr'odată

(*h*) Aci e-al păcii adăpost

297—300 1° Unde nu-s margini nici mijloc
Ca să le* poţi cunoaşte
Şi unde vremea n'are loc
Şi nu se poate naşte (*i*)

(*i*) Căci nu s p n

2° Unde nu-s margini, nici hotar
Ca să le poţi cunoaşte
Şi unde timpul înzădar
Incearcă a se naşte

3° Unde nu-i centru nici hotar
Cărarea a cunoaşte
Şi unde timpul înzadar
Incearcă a se naşte

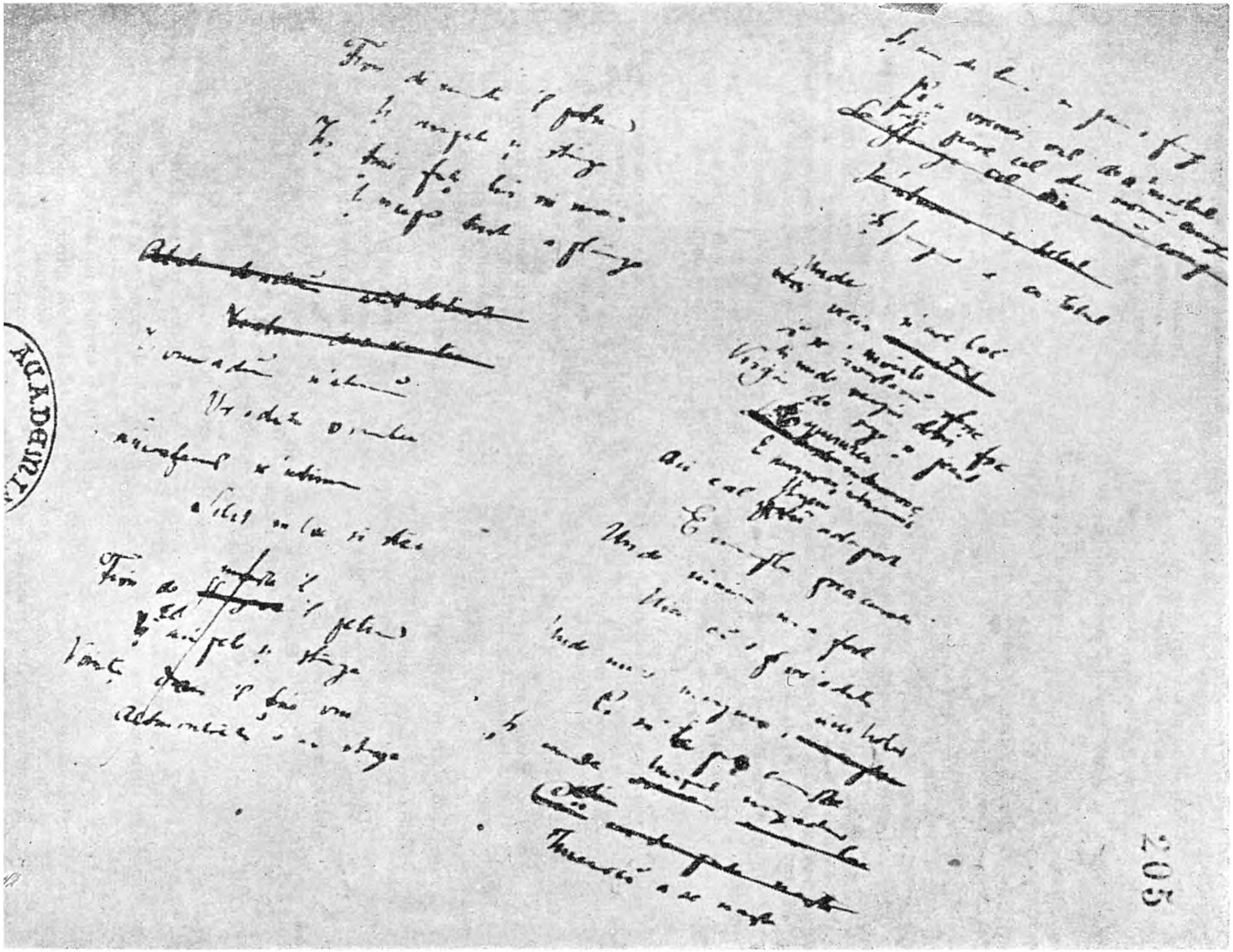

Manuscrisele Academiei Române LUCEAFĂRUL 2276I, 205 (16 5 cm × 20 cm)

După strofa 297—300 (precedenta) urma în această redacţie o strofă lăsată la o parte, din versiunea de la etaj, (2275 B.) :

1° Atât de-adânc atât de trist
Ne-atins de o scântee
~

2° In urm* adânc s'alunecă
Vr'odată o scântee
Luceafărul se 'ntunecă
Silit în loc să stee

3° Acolo nu alunecă
Vr' odată o scântee
Luceafărul se 'ntunecă
Silit în loc să stee:

305—308 1° Fiori de stingere 'l pătrund
Şi aripele-şi strînge
Voinţa doar 'l ţine viu
Altmintrelea s'ar stinge

2° Fiori de moarte 'l patrund
Şi aripele-şi strînge (*j*)
Işi ţine faţa lui în mâni
Şi 'ncepe trist a plânge

(*j*) El aripele-şi s.

Strofelor (6 la număr) câte urmează în B., *între v. 308—332, le corespund în* 2276¹ *,7 strofe, dispuse însă în altă ordine. Deosebirile, cum se poate vedea, sunt însă cu mult mai importante. Cum fiecare strofă e încercată de două şi trei ori, le aşezăm pe două coloane (De sigur, col. a II-a e mai evoluată). Chenarul cu care încadrează strofa :* Din chaos Doamne etc , *arată că ordinea cunoscută a fost ulterior designată. La început strofele s'au succedat, organic, aşa. Facem această observaţie pentrucă de multe ori (precum în 2277 şi anume în paginile patent brouillonare) strofele sunt aruncate, indiferent unde, fără ca să constitue o ordine. Aici, şi scrisul (cf facsimilul alăturat), şi firul logic pledează altminteri .*

1° Al cărui unic nume sfânt (*k*)
Nu 'l ştie nici o limbă
Te rog, în mână de pământ
Fiinţa mea o schimbă

(*k*) O tu, al cărui ~ ,

2° Tu al căruia unic semn
Nu 'l ştie nici o limbă
Te rog ca milă tu să ai
Fiinţa de mi-o schimbă

1° Din chaos Doamne-am apărut
Ca să mă 'ntorc în chaos
Şi din repaos m'am născut
Spre a dori repaos

2° Din chaos Doamne-am apărut
Şi sete mi-e de chaos
Şi din repaos m'am născut
O dă[-mi] un nou repaos (*l*)

(*l*) O dăruie 'mi repaos

1° Dau vecinicia mea ca preţ (*m*)
Pe-o pământească soarte
Căci dătător ~

(*m*) Vecia n'are n[ici un preţ]*

2° Dă-mi pe lumina mea [ca] preţ (*n*)
O pământească soarte
Tu dătătorul de vieţi
Şi dătător de moarte

(*n*) Dă-mi pe vecia [mea] ca preţ

1° De greul lungii vecinicii (*o*)
Părinte, mă desleagă
Dă-mi pe pământ măcar o zi
De-amor, o zi întreagă

(*o*) D.g. negrei vecinicii

2° Din centrul luciei vecii
Părinte mă desleagă
Iubirea să pătrund' o zi
Fiinţa mea întreagă

O ia-mi al nemuririi nimb (*p*)
Să nu fiu nicăire
Şi pe vecia-mi dă-mi în schimb (*q*)
O clipă de iubire

(*p*) Al > O ia-mi etc., (*q*) Pe veci > Şi pe v. etc.

1° Şi dup' aceea pot să trec
Un fiu uitării oarbe
In întunerec să mă 'nnec
~

2° Şi dup' aceea pot să trec
Mă ia uitar[ea] oarbă
In întunerec să mă 'nnec
Nimicul să mă soarbă (*r*)

(*r*) Şi timpul să mă soarbă

1° Şi din adâncuri ce-l ascund
Incât nu ştii de unde
Se naşte-un glas adânc profund (*s*)
Incât abia s'aude

(*s*) Răsună glasul trist > Se naşte etc.

2° Din reci adâncuri ce ascund
Cuvântul* nopţii crude (*t*)
Se naşte-un glas aşa profund (*u*)
Incât de-abia s'aude

(*t*) Eternul nopţii crude; (*u*) Răsună-un glas > Se naşte etc.; *pe pagina din dreapta, aceste versuri, părând o variantă părăsită a întâilor 2 versuri din această strofă .* Tăcere lungă, negrul gol > Şi împrejuru-i negrul gol — Inghiaţă 'n visuri crude

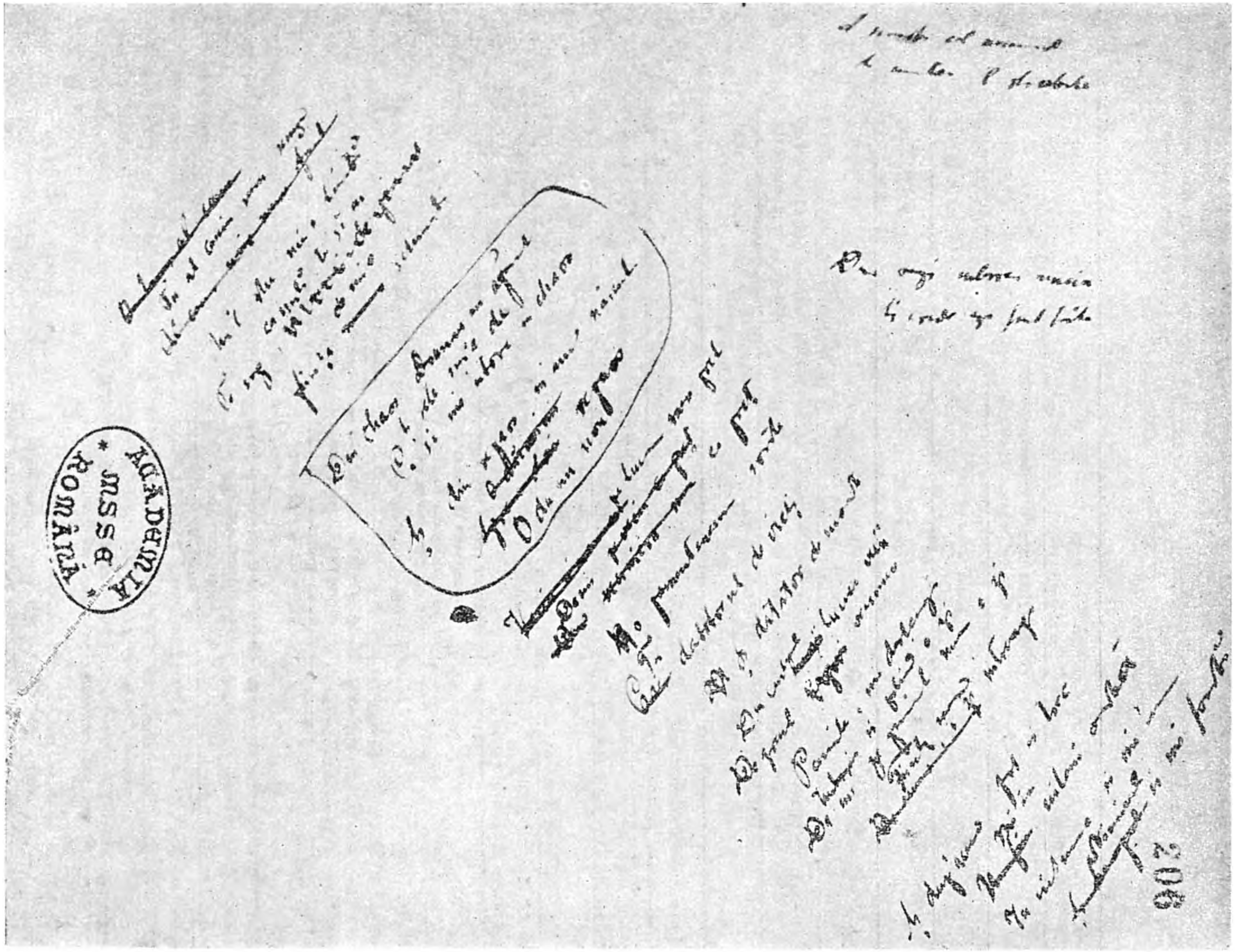

Manuscrisele Academiei Române LUCEAFĂRUL 2276¹, 206 (16 5 cm. × 20 cm.)

333—336 1° Hyperion, isvor de vremi (*v*)
Și 'ntregitor* de spațiu (*x*)
Din noapte vergină tu chemi (*y*)
Vointa fără sațiu (*z*)

(*v*) H., [*cuvânt barat gros, indescifrabil*], (*x*) Semănător de spațiu, (*y*) Din noapte vecinică mă chemi; (*z*) Să*-ți > Și mă >Cerând > Vointa etc.

2° Hyperion ce din genuni
Ridici o lume 'ntreagă
Tu vii a-mi cere doar minuni
Ce ființa mea o neagă

3° Hyperion care 'n genuni
Atârni c'o lume 'n tine (*a*)
Tu nu îmi cei numai minuni
Ci să mă neg pe mine

(*a*) Atârni c'o lume 'ntreagă

337—340 Tu ești puterea mea, nu pot
Să neg acea putere
Dar* ceie-mi universul tot
Ce nu pot da nu cere

341—344 1° Și cei ca om să te socot (*b*)
Cu morții să te-asameni — —
Dar piară oamenii de tot
S'ar naște iarăși oameni

(*b*) Și vrei un om s.t s.

2° Tu vrei un om să te socoți
Cu ei să te asameni
Dar' piară oamenii cu toți
S'or naste iarăși oameni

Urma o strofă neîncorporată în B·

Căci 'i împrăștiu și-i adun (*c*)
Le măsur vieți cu luna
De nasc și mor în sfântul Un
In care-s toate una

(*c*) Eu 'i aștern > Căci 'i desfășur și-i adun

345—348 Ei doar au ceruri de noroc (*d*)
Și prigoniri de soarte
Noi nu cunoaștem timp și loc
Și nu cunoaștem moarte

(*d*) E d'a goană de noroc

349—352. Ei își atârnă micul eu
De-a vieții lor durere
Se țin cu mii păreri de rău
De visul lor ce piere

353—356 Noi n'avem pierderi și folos
Și nu cunoaștem goluri
Căci stoluri care sboară 'n jos
Se 'ntorc la anul stoluri

De reținut :

Pe fila 207 *izolat* și timpul* fără ființa* [*sau* și trupul* ?]
Pe fila 206, *anticipate*. Se naste* cel necunoscut
Și moartea 'l străbate

Dar vezi iubirea uneia
Și crede-așa sunt toate

In aparență, aceste ultime patru versuri par să formeze o strofă Distanța dintre distihuri exclude o atare ipoteză Pentru ideea ultimului distih, cf. Fata în grădina de aur *(ed Murărașu), pag 356*

Să-ți numeri anii după mersul lunei
Pentr-o femee — Vezi iubirea unei

C. Legenda Luceafĕrului. — Versiunea aceasta figurează în **2261, 198—212**. Poartă titlul: *Legenda Luceafĕrului* și la sfârșit data: *Aprilie 10—1882* (cf. f-sim primei și ultimei pagini în vol. I, 169 și 180) Ea este scrisă într'un caiet oblong, 23 cm. × 18 cm de bună hârtie, albă, velină, confecționat de poet, așa dar un submanuscris, și numărând 29 file (58 pagini), adică ff 198—226 inclusiv, ale manuscrisului principal Dela 198—212 filele sunt prinse de versiunea *Luceafĕrului*, după aceea o versiune din *Mai am un singur dor*, una din *Glossa*, una din *S'a dus amorul*, ocupând filele dintre 213—218 inclusiv, restul caietului până la 226 inclusiv, file albe, totul transcris, ca și marele poem, pe curat, pe câte 2 coloane, și purtând numeroase aplicații, cu creion negru, creioane roșu și albastru, cerneală neagră și violetă, din acelea întâlnite și 'n aplicațiile și corectările *Luceafĕrului*, ceea ce sugerează că vor fi fost poate și ele cetite și îndreptate, fie acasă, fie în ședințele Junimei, mai probabil în colloquii maioresciene

Data *Aprilie 10—1882* marchează, de sigur, ziua când a sfârșit de transcris în acest sms-adhoc versiunea aceasta, în care s'au topit și integrat toate acele aplicații, cu creion și cerneală din B, despre care am amintit că reprezintă oarecum repetiția brouillonară a formelor de aici, un crâmpeiu cu versurile 201—224, figurând în **2288, 43 v.—45** și strofa 409—412, încercată întâi în **2276^{I}, 211**.

Când nu se specifică în parentez litera (B sau C), înseamnă că formele aparțin versiunii C —, dela etaj.

Să spunem că la data aceasta de 10 Aprilie 1882, când sfârșește transcrierea, versiunea C numără 100 strofe și că sfârșitul poemei, acel grandios final de 6 versuri al sentinței *Luceafărului*, așa cum îl cunoaștem din textul definitiv, era ca și 'n versiunea anterioară, B, redus la numai două versuri (ceea ce se poate verifica în facsimilul filei ultime, vol. I, p 180, unde data figurează după cele două versuri ale răspunsului). Cum însă imediat după transcriere, încep lecturile publice la « Junimea » și odată cu ele corectările și adăogirile, cum între 10 Aprilie (când sfârșește de transcris) și 17 Aprilie când cetește întâia oară la « Junimea » se scurge o săptămână și cum, ori câtă ingeniozitate s'ar irosi nu s'ar putea spune, cu certitudine, cărui timp aparțin adaosurile și schimbările, am socotit cu cale să încorporăm versiunii C și cele 5 strofe, adaose, până la 105, având grija să notăm în subsol că ele par să fie intercalate după 10 Aprilie 1882 Că trebuiau încorporate, nu rămâne îndoială Intâi pentrucă din versiunea următoare, D, (2260), care va fi fost aceea care a premers côpia pentru *Almanah*, nu avem decât un fragment, așa că n'am ști unde anume să le distribuim, și, al doilea, pentrucă cele 5 strofe noui sunt grefate chiar pe versiunea aceasta C., cum se poate lesne vedea în câteva din facsimilele alăturate

Cum odată cu versiunea C se începe și elaborarea versiunii definitive, pentru *Almanah*, socotim util să reconstituim, pe baza însemnărilor lui Maiorescu, și înainte de a reproduce versiunea C., câteva din datele ce interesează perioada aceasta, lăsând fiecăruia libertatea confruntărilor. Ele privesc, cum se poate deduce, și versiunea următoare D

*

La o săptămână după ce *Legenda Luceafărului* fusese transcrisă în speță *Sâmbătă, 17/29 Aprilie 1882*, după ce peste zi, și după un răstimp de secetă, dăduse «în sfârșit ploaie abundentă în toată țara», are loc ședința literară «Seara, notează Maiorescu, « Junimea » la mine Puțină lume, numai 12. Citit frumoasa legendă de Eminescu, « Luceafărul » [*și în notă lămurirea editorului*. Fraza subliniată la o lectură mai târzie și pusă nota marginală. « 1882 Apr[ilie] »] 1). Peste altă săptămână (în care timp lalelele și salcâmii înfloresc) 2), și anume *Sâmbătă 24 Aprilie*, nouă ședință a Junimii, care ține « până la 12¾ noaptea. Prințul Știrbey, Carp, I. Cerchez, Mandrea, D R. Rosetti, (Theodor R[osetti] și Burghele lipsesc din București), Nica, Frollo, Popescu (Hermes) 3), Slavici, Eminescu, [Nicolae] Densusianu și Iacovachi Lipseau încă Chibici, văru-meu [Popasu], [cei dela] « Rom[ânia] lib[eră] » și Manoliu, Jipescu, Filibiliu 4), Hasdeu Discuție cu Carp despre patima beției a lui Poe. Lectură a traducerii « Mănăstirea Tomnatica », care a fost găsită bună, a unui întâiu tablou al nouei « reviste » a [anului] 1881 de D. Rosetti, a nouei frumoase poezii a lui Eminescu *Luceafărul* » 5). Ședința următoare de *Sâmbătă 1/13 Mai 1882*, nu notează decât participanții Hasdeu, Carp, Cerchez, Th. Rosetti, Gane, Frollo, [Nicolae] Densusianu, Eminescu, Slavici, Popasu, Nica, un moment Zizin » 6) In Iunie, și anume *Vineri 4/16 Iunie*, Eminescu și Gane prânzesc la Maiorescu 7). La 5 Iunie,

---

1) Titu Maiorescu, *Insemnări zilnice*, ed I. Rădulescu-Pogoneanu, II, pag 58.

2) *Ibid.*, pag. 59.

3) *Ibid.*, pag. 61, nota pentru identificarea pseudonimului

4) De reținut, articolele lui Eminescu, din *Timpul*, asupra cazului Filibiliu dela liceul Matei Basarab. Studii de înaltă pedagogie

5) T Maiorescu, *Insemnări zilnice*, II, pag 61.

6) *Ibid*, pag. 62

7) *Ibid.*, pag 74.

România Jună din Viena ține ședința festivă în onoarea societății literare Junimea din București [1]). Iulie și jumătate din August sunt prinse de călătoria lui Maiorescu la Londra, pentru operația soției sale, Clara. După care, raită prin Paris și Elveția [2]), cu întoarcere prin Viena, și sosire la București: « Vineri 13/25 August la ora 9½ seara (½ de oră întârziere). Cald, lună frumoasă » [3]). *Joi 9/21 Septemvrie* « mică seară literară: al-de Mandrea, Eminescu, Slavici, Făgărășanu (înainte de plecarea sa în Belgia, pentru comandă de șine de cale ferată), Chibici, Creangă, Nica ». Se cetește nuvela Mitei, « Margarethe », care « a încântat pe Eminescu, pe Burghelea și pe Slavici, ș. a. m. d. ». Despărțire la miezul nopții. « Seară reușită » [4]). *Luni 13/25 Septemvrie* lectură în cerc restrâns, la care participă al-de [Teodor] Rosetti, Anette, Burghele « Am citit câte ceva din « Tribunal comique », « Cocoana Smaranda » [5]), care a plăcut tuturor, și nematura « Cocoanele din Vălenii-de-Munte » de Jipescu, apoi iarăși vecinic frumoasele poezii de Eminescu » [6]). De bună seamă *Luceafărul* și poate și ciclul poeziilor de dragoste, din care avea să dea, pentru *Familia*, lui Iosif Vulcan. *Miercuri 29 Septemvrie/11 Octomvrie*, Gaster citește, în continuare, studiul său « despre cărțile poporane românești de legende religioase, o de nepriceput proastă novelă de copii a lui Slavici » și altele. « Seară rea ». Asistă: « Al-de Rosetti, Mandrea, până la ora 11 al-de Kremnitz. Erau [încă] Burghele, Jipescu, Baican, Chibici, Eminescu, Frollo, Annette » [7]). Insemnarea ce urmează anunță, pare-se, începutul cristalizării definitive a *Luceafărului*. Poate că la vremea aceasta fragmentul din versiunea următoare, D, fusese elaborat: « *Vineri 8/20 Octomvrie 82*. Afară posomorît și rece, 4° R la ora 8 dimineața . Lectură din Herbert Spencer până la 6¾. Ce seacă și constând numai din sarbede abstracții devine, zău, filosofia, îndată ce vrea să fie pozitivistă și pierde fantasticul dar profund - necesarul farmec al metafizicei transcendentale ! [—] Seara *Luceafărul* lui Eminescu, cu el și Annette și familia mea, citit, corectând » [8]). In « Junimea » de *Miercuri 13/25 Oct* Eminescu și Maiorescu citesc « 2 penibile acte ale infiorător de stupidei   drame *Vlad-Țepes* » 1) a lui Ioan Nenițescu, al doilea, după Alecsandri, bard al războiului Independenții. Cu osebire prețioasă ni se pare însemnarea ce urmează și pe care de asemenea o reproducem în întregime « *Joi 28 Oct./9 Noem 82* De 4 zile, vreme foarte frumoasă, foarte cald și soare. — Aseară « Junimea » cu Alecsandri, Zizin, Gane, d-na Beldiman, Annette, d-na Rosetti, Mite, Alduleanu (stud. jur. din Pesta), Caloianu, Hermes-Popescu, J. Cerchez, Jipescu, Nica, Chibici, Eminescu, Slavici, Peucescu, Burghele, Nenițescu, in total 23 de persoane. O frumoasă nouă nuvelă a lui Gane, pentru Almanahul studenților dela Viena, 4 poezii drăguțe de Nenițescu, scrisoare a lui Slavici din Italia, frumosul « Luceafăr » al lui Eminescu, șlefuit. Apoi Alecsandri povestit din viața sa și în special din Montpellier Până la ora 1 noaptea Incântătoare seară » 2). Data ni se pare demnă de reținut Așa dar la 28 Oct 1882, versiunea — *șlefuită*, cum zice Maiorescu — recte, definitivă a *Luceafărului* era terminată. Ea putea fi deci expediată la Viena, pentru întâiul Almanah al societății studențești « România Jună », cu conducătorii căreia Maiorescu întreține o părintească corespondență Peste trei zile, *Duminică 31 Oct. 82*, în vizită la prințul Știrbei, la Buftea, Maiorescu citește · « *Luceafărul* lui Eminescu, scrisoarea despre Neapole a lui Slavici și Marc Twain. In general plăcut » 3). După ședința « Junimei » de *Miercuri, 3 Noemvrie*, Maiorescu notează « Incă noaptea târziu tradus cu Eminescu 2 poezii ale reginei, eu tradus alegoria ei « Vremea și iubirea ». Livia le-a copiat, și totul trimes dimineața la « România Jună » la Viena, pentru almanahul ei » 4). Cele două poezii ale Carmen Sylvei, despre care face mențiune însemnarea, sunt de bună seamă (numite cu întâiul vers) · *Sferele tot mai umblă* și *Eu sunt iubirea și teamă n'am* ce se află intercalate în alegoria « Vremea și iubirea ». Traduse, după afirmația lui Maiorescu, în colaborare, poeziile sunt copiate de mâna lui Eminescu, cum se poate vedea din facsimilele publicate de T V. Stefanelli 5), carele, întâiul a semnalat că au fost scrise (el spune că au fost și traduse) de Eminescu, într'un context copiat de altă mână. Insemnarea lui Maiorescu precizează. côpia fost făcută de Livia. Nu însă și a celor două poezii, — deci nu « totul » — altminteri nu s'ar explica prezența celor două autografe - Eminescu în arhiva României June 6). Să reținem că transcrierea celor două poezii reproduce, cu o singură excepție, aidoma ortografia și punctuatia autografelor eminesciene La *21 Noemvrie*, Maiorescu își anunța corespondenții din Viena că mai întârzie cu trimiterea esseului său « Progresul adevărului », iar la *26 Noemvrie/8 Dec.* ... că trimite două poezii de Alecsandri « nouă și nepublicate încă » 7). La începutul lui Decemvrie mai lucia la esseu, pe care-l sfârșea la 12 Decemvrie, așa că *Luni 13/25 Dec 82* fiind de față și Eminescu, îl citea la « Junimea », tot atunci vestea prin telegramă că-l expediază a doua zi 8). Pomul de Crăciun, dela *24 Dec. 82/6 Ian. 83* se serbează la Mite. Afară de cei ai casei, al-de Negruzzi, Annette, Gane, Eminescu, Slavici și Chibici. « Multă veselie ». Prima zi de Crăciun « zăpadă cum trebue, frig » 9). *Miercuri 5 Ianuarie 1883* Maiorescu notează « începutul din nou al serilor literare ». Lectură de Gaster și din amintirile unui voluntar în războiul dela 1877 ale lui Chibici Eminescu e de față 10). Miercurea următoare, *12/24 Ianuarie 83*, se citește « traducerea germană a *Luceafărului* de Mite » Dintre cei absenți « Eminescu—în spital » 11). Săptămâna următoare, *Miercuri 19/31 Ianuarie 1883*, Eminescu tot — « în spital » 12). *Marți 25 Januarie/ 6 Febr 83*, seara la Kremnitz, Mite recitește, pusă la punct de sigur, traducerea *Luceafărului* 13), ce avea să apară în « Rumanische Dichtungen » ediția a II-a și despre care va fi vorba mai departe. Insemnările câte urmează, cu frecventate ședințe ale « Junimei », cu lecturi notabile, precum a « Fântânii Blanduziei », de Alecsandri, etc., etc., nu mai atestă prezența lui Eminescu. Canicula pune stăpânire pe Capitală. Insemnarea de *Luni 30 Maiu/11 Iunie 83* notează: « La Eminescu, început de alienație mintală, după impresia mea » 14) Intre timp, Eminescu participă la desvelirea statuei lui Ștefan-cel-Mare la Iași (cf. capitolul *Doina*), ce are loc la 5 Iunie 1883 și din nou însemnările lui Maiorescu, cu data de *Joi 23 Iunie 83*

---

[1]) *Ibid* Telegrama de mulțumire a lui Maiorescu și referințe bibliografice în legătură cu această festivitate *Convorbiri Literare* din Iulie 1882, reproduce din *Gazeta Transilvaniei* o minuțioasă dare de seamă.

Să reținem, în speță, că din Eminescu se declamase și că poezia lui fusese în chip special omagiată în referatul lui I T. Mera, unde, printre stângăcii de formă, își face loc o prețioasă judecată de valoare

« Spiritul lui Eminescu este cu totul contrar poesiilor, despre care vorbirăm (ale lui I. Negruzzi) D-sa, cuprins în momentul scrierii de-o puternică sguduire sufletească, nimicește fără cruțare tot, ce nu-i pare potrivit, într'un glas ce nu permite contrazicere; și acest glas puternic și-l ține până la închierea scrierii sale sau într'alte rânduri obosit de emoția puternică, se domolește și închie cu puține cuvinte grele, care prin contrastul simțemintelor capătă o putere cu atât mai mare. Astfel poesiile d-sale conțin toate un pesimism extrem, ce ne pune sângele în fierbere și mai totdeauna ne câștigă pe partea lor. In poesiile d-sale aflăm totdeauna cugetări adânci, isvorîte dintr'un suflet plin de amărăciune și îmbrăcate în haina neagră a pesimismului, pentru a căror pricepere se pretinde un grad oarecare de cultură Din această pricină, Eminescu este poetul clasei mai inteligente a Românilor Eminescu e afară de aceea și poet didactic, în genul epistolelor poetice, unde instrucția se combină cu caracterul lyric al poesiei; despre ce putem să ne convingem din reusitele sale scrisori poetice ». (I T. Mera, *Scriitorii dela Junimea. Caracteristică* în *Familia*, XVIII, 25, 20 Iunie 2 Iulie 1882).

Reacțiunile nu întârzie să se producă Dintre ele, extragem următoarele rânduri ale unuia din cele mai informate, și mai vii spirite ale intelectualității ardelene, din timpul acesta, Dr. Gregoriu Silași, temperament opozițonist și polemic, însă totdeauna interesant· « Intrebăm numai: ce gaură în ceriu s'a făcut, ca direcțiuniștii să stârnească atâta svară în țară cu acea, că Nic. Gane, Ioan Slavici, Iac. Negruzzi continuară pe începătorii G Asaki, C. Negruzzi și alții în novelistica românească, aducând-o pe aceasta câțiva pași mai aproape de perfecțiune? Da; căci afară de sfera novelei, unde le sunt poeții — cu durere punem această întrebare, cari să întreacă pe marii măeștri ai legendei și cântecului poporal de obște, Alecsandri, ai baladei istorice, D. Bolintineanu, ai imnului și odei naționali, A. Mureșan, ai fabulei, A, Donici, și pe ceilalți corifei din anii 40—50? » (Dr Gregoriu Silași, *Dl Slavici și serbarea* « *România Jună* » *întru onoarea* « *Convorbirilor Literare* » în *Familia*, XVIII, 33, 15/27 August, 34, 22 August/3 Sept.; 35, 29 Aug /10 Sept.; 36, 5/17 Sept. și 37, 12/24 Sept) In numărul 40 al *Familiei*, 3/15 Oct., I T. Mera răspunde d-rului Gregoriu Silași. — Polemica se urmeaza și la începutul anului următor, Dr Gregoriu Silași, comentând « Cântecul gintei latine » în lumina teoriilor despre limba poporală, susținute de I. T. Mera, adăuga. « Baremi de și-ar fi mai ales și curățit regele poeților noștri și întemeietorii școalei poetice române naționalo-poporale tot așa limba și în alalte producte, iară mai ales în piesele sale dramatice, cât să nu-i fie putut chiar un direcțiunist de frunte, d-l M. Eminescu (« Conv lit » anii întâi) [*în realitate, articolul vizat a apărut în* Familia *din 1870*], cu drept cuvânt observa, că în unele din acele piese Rusul vorbește rusește, Grecul grecește, Neamțul nemțește, mai lipsia numai să grăiască sârbește și Sârbul ! » (Dr. Gregoriu Silași, *Limbă poporală și limbă literară*. Răspuns d-lui I. T. Mera, în *Familia*, XIX, 2, 9/21 Ianuarie 1883)

[2]) T. Maiorescu, *Ins. z.*, II, pag. 106, patetică mărturisire a lui Maiorescu în legătură cu drama sa familiară

[3]) *Ibid.*, pag. 108.

[4]) *Ibid*, pag. 116.

[5]) *Ibid.*, pag. 116, *nota editorului* « *Cocoana Smaranda* copie de pe natură, de A. (Ana Rosetti?) publicată în *Convorbiri Literare*, nr. dela 1 Dec 1883 ».

[6]) *Ibid.*, pag. 119.

[7]) *Ibid.* pag. 125.

[8]) *Ibid.*, pag. 127.

---

1) *Ibid.*, pag. 130

2) *Ibid*, pag. 132—133.

3) *Ibid*, pag 134

4) *Ibid.* pag 134.

5) Teodor V. Ștefanelli, *Amintiri despre Eminescu* 1914, pag. 163, 164 și pentru facsimile, pag. 174—175.

6) Cf. I Grămadă *Societatea ac. soc.-lit.* « *Rom Jună* » etc., 149, unde, în sumarul pe 1883, al Almanahului, după « Carmen Sylva, Vremea și iubirea (Alegorie) » glosează în notă · « Ambele traduse de d-l T Maiorescu N A ». De bună seamă e la mijloc o eroare. Căci dacă *ambele* se referă la titlu *(Vremea și iubirea)*, alegoria era numai una.

7) *Ibid*, pag. 142

8) T. Maiorescu, *Insemnări zilnice*, II, pag 144.

9) *Ibid.*, pag. 146.

10) *Ibid.*, pag. 148.

11) *Ibid*, pag. 149.

12) *Ibid.*, pag 150

13) *Ibid*, pag 151

14) *Ibid*, pag 187

«Foarte cald... Şi Eminescu, care devine, din ce în ce mai evident, alienat. Foarte excitat, sentiment al personalităţii exagerat (să înveţe acum *albaneza* !»), vrea să se călugărească, dar să rămână în Bucureşti» [1]. Iar la *28 Iunie/10 Iulie 1883* [2]) într'o Marţi, Hyperion se prăbuşeşte [3].

*

Iată, pe scurt, şi după jurnalul lui Maiorescu, o parte din cronica anului 1882 şi 1883, legată de elaborarea poemului. La dreptul vorbind, cronica aceasta ar putea şi chiar ar merita să fie completată cu toate acele detalii, câte s'ar putea spicui în însuşi jurnalul poetului. Căci fără doar şi poate, şi Eminescu îşi are jurnalul său, şi el nu este altul, dimpreună cu corespondenţa vremii acesteia, decât *Timpul,* la care scrie în tot acest timp şi ale cărui subiecte de continuă actualitate se întreţes cu preocupările lui poetice, cu elaborarea atât de temeinică şi minuţioasă a marelui poem. Să reţinem numai că 1882 este şi anul acelei scrisori, trimeasă la Iaşi, «unui amic» zice Vlahuţă, care o citează în conferinţa sa din 1892 [4], «unei persoane», (care ar putea fi şi Veronica Micle) zisese Eduard Gruber, cu prilejul inaugurării bustului lui Eminescu, la Botoşani, în 1890 [5] — şi unde fiecare cuvânt e o rană care sângeră: «Simt că nu mai pot, mă simt că am secat moraliceşte, că mi-ar trebui un lung, lung repaos, ca să-mi viu în fire. Şi cu toate acestea, ca lucrătorii cei de rând din fabrici, un aseminea repaos nu'l pot avea nicăiri şi la nimeni. Sunt strivit, nu mă regăsesc şi nu mă mai recunosc... Aştept telegramele Havas, ca să scriu iar, să scriu de meserie, scrie-mi-ar numele pe mormânt şi n'aş mai fi ajuns să trăiesc !».

C. 2261, 198—212

LEGENDA LUCEAFĔRULUI

A fost odată ca 'n poveşti
A fost ca nici o dată
Din rude mari împărăteşti
O prea frumoasă fată

Şi era una la părinţi
Şi mândră 'n toate cele
Cum e Fecioara între sfinţi
Şi luna între stele

---

[1] *Ibid.*, pag. 189.

[2] Cf. *ibid.*, pag. 190—191: întreaga scenă, de o dureroasă relaţiune.

[3] Pe tema celeilalte explicaţii a prăbuşirii, determinată de arderile la care osândeşte arta însăşi, se vor citi cu emoţie, desigur, următoarele rânduri ale foarte tânărului critic N. Iorga·

«Insă subt mulţămirea produsă de această călătorie vecinică în timp şi spaţiu, un izvor de nemulţămire îşi cerne apele, şi dela o vreme valul are să fie prea puternic în violenţa lui pentru ca floricelele şi iarba să-l poată ascunde. Personalitatea psihică, una singură şi constantă la omul ordinar, se bucăţeşte la artist: nu poţi face fără pedeapsă călătoria uriasă în nemărginirea vremilor, călcând cu mintea gradele de longitudine şi latitudine ca aleele unei grădini. Din fărâmăturile unităţii eului nimic nu se alege, şi nu poţi fi Eminescu, pur şi simplu, adecă un om unic şi fericit, când ai lunecat ca luceafărul cu tremurătoare raze pe pripiciul fereştilor zglobiei fete de împărat, când ai îndoit genunchele tale de rege avar înaintea bălanei regine dunărene, când ai colindat câmpiile maure ale Egiptului şi ai auzit glasul bătrânilor magi cătând în oglinzi fără ceaţă drumurile stelelor». (N. Iorga, *Pesimizmul la Artist,* în *Arhiva* Societăţii ştiinţifice şi literare din Iaşi, II, 2 August 1890).

[4] A. Vlahuţă, *Curentul Eminescu şi o poezie nouă*, 1892, pag 19—20.

[5] Cf. *Arhiva*, II, 4 Oct. 1890.

V. — *Se reaminteşte că ordinea variantelor nu e tocmai uşor de stabilit. Cu mare probabilitate de adevăr, cele cu creion negru par a fi printre cele din urmă. Cele marcate în parentez* (B) *sunt notate pe* 2275^{B}. *Pentru a evita confuziile, vom nota, când situaţia cere, variantele dela etaj, prin* (C). *Când nu se specifică nimic, varianta aparţine, de sigur, versiunei dela etaj.*

4. Un ghiocel de fată > O mult frumoasă fată > Un vlăstărel de fată > Un gangure [*nu.* grangure] de fată > Un soiu frumos de fată (C) > O pasere de fată (B) > Un giuvaer de fată (B) > Un cănăraş* de fată (B) > O dalie de fată (C) [*ultima, dela etaj :* O prea frumoasă, *cu creionul negru*, fată, *cu cerneală neagră, rămas din prima formă*].

5-8 Pentru isvoarele populare ale acestei strofe, cf D. Murăraşu, *Strofa a 2-a din «Luceafărul» în Buletinul Mihai Eminescu*, V, 12, 1934 reprodus în M Eminescu, *Literatură populară*, ed D. Murăraşu, pag. 106 sqq.

6. *întâiu în* (B), *cu creionul ;* 7. C. e fecioara î.s. (B)

Din umbra falnicelor bolți
Ea pasul și 'l îndreaptă
Lângă fereastră unde 'n colț
Luceafărul așteaptă

Privea în zare cum pe mări
Răsare și străluce
Pe mișcătoarele cărări
Corăbii negre duce

Il vede azi, 'l vede mâni
Astfel dorința-i gata
El iar privind de săptămâni
Ii cade dragă fata

Cum ea pe coate-și răzima
Visând, ale ei tâmple
De dorul lui și inema
Și sufletul se împle

Și cât de viu s'aprinde el
In ori și care sară
Spre umbra negrului castel
Când ea o să-i apară

* * *

9—12 1° In umbra falnicelor bolți
Adesea în fereastă
S'așează fata într'un colț
Și seara o adastă

2° Din umbra falnicelor bolți
Ea seara se îndreaptă
Și la fereastă într'un colț
Luceafărul așteaptă

13. Privea în z.c.p.m.> > Privind în z. etc > Privea etc.; 14. Luceafărul străluce,

Strofa 13—16 e încercată întâi, cu creionul, de trei ori în B·

1° Privea în zare cum pe mări
Luceafărul conduce
Corăbii negre.. pe cărări
De valuri, când străluce (B)

2° Privea în zare cum pe mări
Luceafărul străluce
Pe văluroasele* cărări
Corăbii negre duce (B)

3° Privea în zare cum pe mări
Luceafărul străluce
Pe mișcătoarele cărări (*a*)
Corăbii mari conduce (B)

(*a*) P. mișcătoare[le] c.

17. Ea 'l vede azi, 'l vede mâni, 18. Ș' astfel dorința-i gata; 19. El o privea de săptămâni; 20. De-i cade d.f. (B)> Și-i cade d f. (B. C.),

22. Privind, ale ei tâmple (B), 24. Și sufletu-i se împle (B), [*Restul strofei 21—24 încercat și în* B]

27. Din umbra negrului c., 28. C.e. s'arată iară; [*Inversarea versurilor din strofa aceasta e indicată încă din* B, *prin cifre*];

Cf. în legătură cu strofa aceasta (25—28) și cu punctuația ei, discutabilă, o interesantă exegeză la D. Popovici, *Cianciòlo U : Poesie scelte di Mihai Eminescu*, în *Studii Literare*, I, Sibiu, 1942, pag. 251—252. *Discutabilă*, întru cât se cuvin ținute în seamă și versiunile anterioare, de pildă B. 2275 ^{B}, dimpreună cu subsolurile respective. *Din umbra negrului castel* sau *Spre umbra n c.?* — aceasta-i întrebarea. Și pare că cei mai mulți sorți îi are întâia formă.

Și pas cu pas pe urma ei
Alunecă 'n odae
Țăsând cu recile-i scântei
O mreajă de văpae

Și când în pat se 'ntinde drept
Copila să se culce
I-atinge mânile pe piept
I'nchide geana dulce

Și din oglindă luminiș
Pe trupu-i se revarsă
Pe ochii mari bătând închiși
Pe fața ei întoarsă

Ca o mireasă 'n ziua 'ntâiu
E dulce și înnaltă
Și de la creștet la călcâiu
Un chip tăiat de daltă

Ea 'l privea cu un surîs
El tremura 'n oglindă
Căci o urma adânc în vis
De suflet să se prindă

---

30 Alunecă ['n] odae (B); 31. Revarsă recile-i scântei (B C.); 32. Și umedă văpae (B) > Și umeda-i văpae (B. C) > 31—32. Călcând cu recile-i scântei — Pe umedă văpae (B) > Călcând cu recile-i scântei — O mreajă de văpae (C) > Tinzând* cu r-i.s. — O m d v. (C.),

33—36. Ș'atunci când ea se 'ntinde drept (*a*) (B. C)
In patu-i să se culce (B C)
I-atinge, mân[a] de pe piept (B)
I 'nchide ochii dulce (B. C)

(*a*) Și când pe pat se 'ntinde drept (B)

37—40 1° Cu ei pe jumătate 'nchiși (*b*)
Ea stă cu fața 'ntoarsă
Și din oglindă luminiș
Pe trupu-i se revarsă

(*b*) *Acest vers și în* B.

2° Și din oglindă luminiș
Pe trupu-i se revarsă
Pe ochi pe jumătate 'nchiși
Pe fața lin întoarsă

Strofa 41—44, adaosă ulterior, marginal și introdusă în acest loc printr'un sistem de acolade, la o revizie cu creion roșu, frecvent în retușările (de după 10 Aprilie 1882), ale acestei versiuni, strofa a fost barată Cum a figurat totuși, la un moment dat, în conturul ei, mai mult: cum la început pare să fi fost scrisă cu creionul negru, propriu acestui minut floral, o încorporăm. (cf. facsimilul alăturat)

45—48 1° (B) Când ea 'l privește c'un surîs
El tremură 'n oglindă
El o urmează adânc în vis (*c*)
Ca sufletu-i s'aprindă

(*c*) E o.u. chiar în vis;

2° (C) Căci ea 'l priveste c'un surîs
El tremură 'n oglindă
Și o urmează'-adânc în vis (*d*)
De suflet să se prindă (*e*)

(*d*) [Și] o.u.'a.î.v. (B), (*e*) *Și în* B.

3° (C) Ea îl privea cu un surîs
El tremurà 'n oglindă
Căci o urmà adânc în vis
De suflet să se prindă

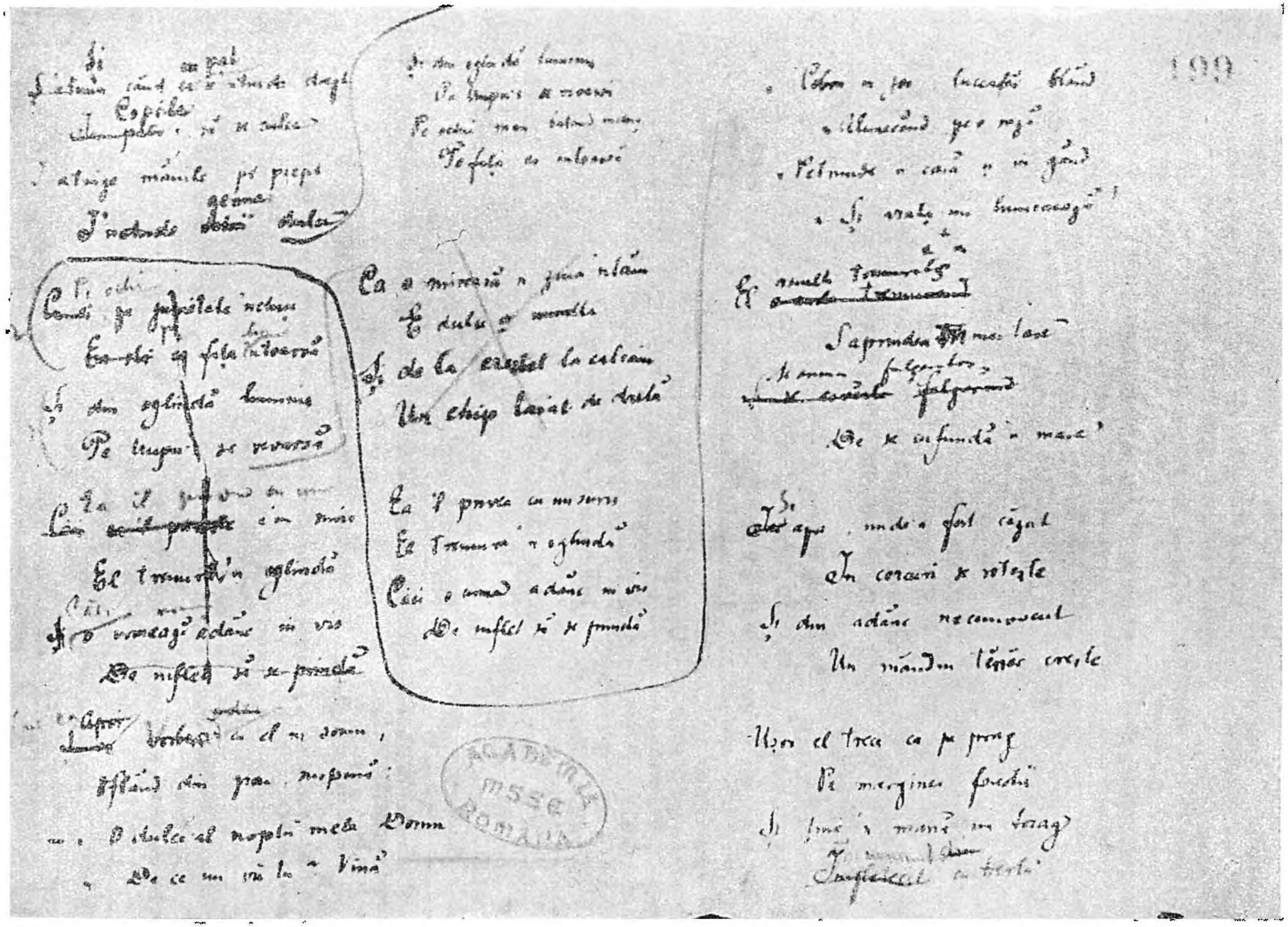

199

Şi   în pat
Ş-atunci când se întinde drept
Copila
~~Adormita~~, să se culce
Îşi atinge mânile pe piept
geana
Şi-nchide ~~ochii~~ dulce

Pe ochi
Căzând pe pleoapele închise
pe   bătând
~~Ea-şi~~ pe faţa întoarsă
Şi din oglindă luminiş
Pe trupu-i se revarsă

Ea îl privea cu un surâs
Căci ~~nu-l pricepe~~ în vis
El tremura-n oglindă
Căci o urma
~~Şi o urmează adânc în vis~~
~~De suflet să se prindă~~

~~Adormind~~ Aprins
Vorbea cu el în somn,
Oftând din greu suspină:
— O dulce al nopţii mele Domn
De ce nu vii tu? Vină!

Şi din oglindă luminiş
Pe trupu-i se revarsă
Pe ochii mari bătând închişi
Pe faţa ei întoarsă

~~Ca o mireasă-n giulgiu alb~~
~~E dulce şi moale~~
~~Şi de la creştet la călcâi~~
~~Un chip lăsat de dulce~~

Ea îl privea cu un surâs
El tremura-n oglindă
Căci o urma adânc în vis
De suflet să se prindă

Cobori în jos luceafăr blând
Alunecând pe-o rază
Pătrunde-n casă şi în gând
Şi viaţa-mi luminează!

ascultă tremurător
El ~~ascultă tremurând~~
S-aprindea mai tare
Şi s-arunca fulgerător
~~Şi se cufundă~~ fulgerând
De se cufundă-n mare

Şi
~~Iar~~ apa unde-a fost căzut
În cercuri se roteşte
Şi din adânc necunoscut
Un mândru tânăr creşte

Uşor el trece ca pe prag
Pe marginea ferestei
Şi ţine-n mână un toiag
~~Încununat de~~
Împletecit cu trestii

ACADEMIA
MSS
ROMÂNA

Manuscrisele Academiei Române LUCEAFĂRUL 2261, 199 (23 cm. × 18 cm)

Iar ea vorbind cu el în somn,
Oftând din greu, suspină:
— « O dulce-al nopții mele Domn
« De ce nu vii tu? Vină.

« Cobori în jos, luceafăr blând
« Alunecând pe-o rază,
« Pătrunde 'n casă și în gând
« Și viața-mi luminează!

* * *

El asculta tremurător
S[e] aprindea mai tare
Se arunca fulgerător
De se cufundă 'n mare

Și apa, unde-a fost căzut
In cercuri se rotește,
Și din adânc necunoscut
Un mândru tânăr crește

Ușor el trece ca pe prag
Pe marginea ferestii
Și ține 'n mână un toiag
Incununat cu trestii

Părea un tânăr Voevod
Cu păr de aur moale
Un vânăt giulgiu se 'ncheie nod
Pe umerele goale

---

49. Și ea vorbea cu el în somn (B. C) > Apoi vorbea c.e.î.s. (C) > Vorbind ades cu el în somn (C.), 50. Și greu oftând suspină (B);
53. *Și în* B.
57. El o aude tremurând (B. C); 58. S'aprinde tot mai tare (B. C), 59. Și se asvârle fulgerând; 60. *Și în* B.
N. B. Fără a putea decide cu precizIune, dar sugerat în timpul lucrului și ținând poate (ca timp) de versiunea C. *acest catren, înrudit:*

De te iubesc[?] întrebi certareț
Dar de-asi fi fost pe cer o stea
Spre a mă stinge la picioare-ți
De mult cădeam în calea ta.

(2276^{I}, 211)

61. Iar apa, unde-a fost căzut (B C), 62. *Și în* B

65—68 (B) Plutind prin aer ca pe prag (*f*)
Pe marginea ferestii (*g*)
El ține 'n mână un toiag
Inconjurat de trestii

(*f*) *ulterior, răzleț, nefinit*. Se 'nalță 'n aer ca pe scări;
(*g*) *ulterior, răzleț, nefinit* · Trecu plutind fereasta.

65. El trece (B) > Ușor el t. etc. (C); 67. *Și în* B; 68. Impletecit cu trestii > Impletecit din trestii
69. Părea un fiu de Voevod (B) > Părea fecior de Voevod (B) > P.u t. V. (B); 70. *Și în* B, 71. Un giulgiu albastru șade nod (B)

Iar pielea feţii străvezii
  E albă ca de ceară —
Un mort frumos cu ochii vii
  Ce scântee 'n afară

— Din sfera mea sosiiu cu greu
  Ca să-ţi urmez chemarea
Iar cerul este tatăl meu
  Şi mumă-mea e marea

Ca în cămara ta să vin
  Să te privesc de-aproape
M'am coborît cu-al meu senin
  Şi m'am născut din ape

O vin' odorul meu nespus
  Şi lumea ta o lasă — —
Căci sunt luceafărul de sus
  Iar tu îmi eşti mireasă

Colo 'n palate de mărgean
  Te-oiu duce veacuri multe
Şi toată lumea 'n ocean
  De tine o s'asculte.

— O eşti frumos, cum numa 'n vis
  Un înger se arată,
Dar calea care mi-ai deschis
  N'oiu merge-o nici odată.

Rămâi în cer şi nu căta
  Nevrednica-mi iubire
Căci eu nu sunt de seama ta
  Cu chipul peste fire

73—74 1° (B) Obrajii feţii străvezii
  Sunt albi ca şi de ceară

2° (B) Umerii feţii străvezii
  Sunt albi ca şi de ceară

3° (C) Ovalul feţii străvezii
  E alb ca şi de ceară

4° (C) Iar chipul feţii străvezii
  E alb ca şi de ceară

77. D.s.m. m'am smuls cu greu (B. C) > D s m. veniiu cu g (C.), 78. De ţi-am urmat c.; 79. Şi cerul etc.; 80. Iar mumă-mea e m.

81. Ca 'n cămăruţa ta să vin; 83. Am coborît al meu senin (B) > Am c. cu-al m.s. (C);

85. Vino în* dorul meu nespus (B) > O vin' amorul m.n.; 87. Eu sunt l d.s. (B. C); 88. Şi tu să-mi fii mireasă (B. C).

89. Vino 'n palate de mărgean (B) > Şi în palate de m. (C.); 90. Trăi-vei zile m.; 92. *Şi în* B; 94. *Şi în* B; 95. *Şi în* B.

97—100. *Barată ulterior, cu creionul, după ce a fost organic transcrisă; indicată eliminării; din textul definitiv lipseşte,*

Privirea ta eu n'o suport
Ea luce făr' de viață
Căci eu sunt vie, tu ești mort
Și ochiul tău mă 'nghiață.

* * *

Trecu o zi, trecură trei;
Și iarăși noaptea vine
Luceafărul de-asupra ei
Cu razele-i senine

Ea trebui de el în somn
Aminte să-și aducă,
Și dor de-al valurilor Domn
De inim' o apucă

— Cobori în jos, luceafăr blând,
Alunecând pe-o rază,
Pătrunde 'n casă și în gând
Și viața-mi luminează !

Cum el din cer o auzi
Se stinge cu durere
Iar ceru 'ncepe a roti
In locul unde piere

---

102. Scântee făr de viață (B), > Diamant[u-i] făr de viață (B)>. Diamantu-i făr de viață (C).

109. Cătă* de el în al* ei* somn (B) > Iar trebui de el în somn (B. C) > Și trebui de el în somn (C), [*restul strofei și în* B, *creion marginal*].

113. *Și în* B

117. Cum el d c. o auzi > Și el d.c.o a > Cum etc., 118. Se stinse cu durere.

117—120. *In* B. *(2275^{B}), strofa e încercată marginal în aceste 2 variante, cu cerneală.*

1° El o ascultă licurind (*b*)
Și tremură 'n durere
In jur* se 'ntunecă adânc*
Și el din locu-i piere

(*b*) *acest vers aparține chiar versiunei* B.
— *l-am reprodus, din oficiu,*

2° Cum [el] din 'nnalt o auzi
Se stinse cu durere
Iar ceru 'ncepe-a se roti
In locul unde piere

după aceste două redacții marginale, mai schițează o strofă ce n'a trecut în C *(2261) :*

Iar locul unde-a fost perit
Se 'nvârte 'n cercuri sferic
Bucăți de soare, parcă fierb (*i*)
In negrul întuneric

(*i*) Scântei de soare etc.

Din aer rumene văpăi
Se 'ntind pe lumea 'ntreagă
Și din a chaosului văi
Un mândru chip se 'ncheagă

Pe negre vițele-i [de] păr
Coroana-i arde pare
Venea plutind în adevăr
Scăldat în foc de soare

In negru giulgiu se înfășor
Marmoreele brață
El vine trist și gânditor
Și palid e la față

Doar ochii mari și minunați
Lucesc adânc chimeric
Ca două patimi fără saț
Și pline de 'ntuneric

— Din sfera mea venii cu greu
Ca să te ascult ș'acuma
Și soarele e tatăl meu
Iar noaptea-mi este muma

O vin odorul meu nespus
Și lumea ta o lasă
Căci sunt luceafărul de sus
Iar tu să-mi fii mireasă

121—124. *In* B, *marginal, apare în aceste două redacții:*

1° (B) Din aer rumene văpăi
Și mări și lumea 'ntreagă
Și din a vânturilor văi
Un tânăr se încheagă

2° (B) Din aer rumene văpăi
Se 'ntind [pe] lumea 'ntreagă
Și din a chaosului văi
Un mândru chip se [']ncheagă (*j*)

(*j*) Un demon s.î. > Un chip frumos
s. [']ncheagă;

125. In vițe negre-i cade păr (B) > In vițe negre e-a lui păr (C) > In vite negre-i cade păr (C); 127 Venea frumos în adevăr (B).

129. Giulgiu negru arde* strălucit (B) > Giulgiu negru prinde strălucit (B. C) > Un giulgiu îi* prinde strălucit (C); 130 *Și în* B, 131. El vine trist și liniștit (C) > Vine 'n fereastă liniștit (C)

133. Ci ochii m.ș m , 137. D s.m. m'am smult c.g ; 141. O vino dorul m.n ,
Strofa 141—144, cu primul vers în redacția O vino, dorul meu n. (C) — *și în* B *marginal, ulterior*

145—148. *In* B. *marginal, apare în două redacții*.

1° (B) O vino 'n cerurii să răsai
Mai mândră decât ele
Să stea* în părul tău bălaiu
Cununele de stele (*k*)

(*k*) *de fapt:* Cununelele *(sic)*

2° (B) O vino 'n părul tău bălaiu
Să pun cununi de stele
Pe-a mele ceruri să răsai (*l*)
Mai mândră decât ele

(*l*) Și sus în ceruri să răsai

O, vino 'n părul tău bălaiu
S'anin cununi de stele
Pe-a mele ceruri să răsai
Mai mândră de cât ele.

— O eşti frumos cum numa'n vis
Un demon se arată,
Dară pe calea ce-ai deschis
N'oiu merge nici odată

Mă dor de crudul tău amor
A pieptului meu coarde,
Şi ochii mari şi grei mă dor
Privirea ta mă arde.

— Dar cum ai vrea să mă cobor?
Au nu 'nţelegi tu oare,
Cumcă eu sunt nemuritor
Şi tu eşti muritoare?

— Nu caut vorbe pe ales
Nici ştiu cum aş începe — —
De şi vorbeşti pe înţeles
Eu nu te pot pricepe

Iar dacă vrei cu crezământ
Să te 'ndrăgesc pe tine
Tu te coboară [pe] pământ
[Fii] muritor ca mine

— Tu-mi cei chiar nemurirea mea
In schimb pe-o sărutare,
Dar voiu să ştii asemenea
Cât te iubesc de tare

Da, mă voiu naşte din păcat
Primind o altă lege:
Cu vecinicia sunt legat
Mă duc să mă deslege.

* * *

---

154. A sufletului coarde (B) > A trupului meu coarde (C).

165—168. 1° Dar dacă vrei din inemă
Să te 'ndrăgesc pe tine
Tu ca nevastă ţine-mă,
Fii muritor ca mine.

2° Iar dacă vrei cu crezământ
Să te 'ndrăgesc pe tine
Fii pământean de pe pământ
Şi muritor ca mine

3° Iar dacă vrei cu crezământ
Să te 'ndrăgesc pe tine
Fii şi tu mână de pământ
Şi muritor ca mine

Şi se tot duce, s'a tot dus
De dragu-unei copile
S'a rupt din locul lui de sus
Perind mai multe zile.

* * *

In vremea asta Cătălin,
Viclean copil de casă,
Ce umple cupele cu vin
Mesenilor la masă,

Un paj ce poartă pas cu pas
A 'mpărătesii rochii
Băiat din flori şi de pripas
Dar îndrăsneț cu ochii

Cu obrăjei ca doi bujori
De rumeni bată-i vina
Se furişează pânditoriu
Privind la Cătălina

— Dar ce frumoasă se făcu
Şi mândră arz'o focul!
Ei Cătălin, acu-i acù
Ca să-ţi încerci norocul!

---

179. S'a smuls din locul lui de sus (B), 180. *Şi în* B.

181. *Şi în* B, 182 *Şi în* B; 183. Ce poartă cupele cu vin (B), 184. Şi vasele la masă (B) > Mesenilor la masă (B).

185. Impărăteasa-urmând* (B) > Un paj etc. (B), 186. *Şi în* B, 187. Fecior din flori ş d p (B);
188. Dar cu* ruşine* > Dar îndrăsneț c o > D. cu* 'ndrăsneală 'n ochii-i > D. cu* ruşine* 'n ochii-i > D. î c ochii [*toate în* B].

191. Cu ochii lui cei prostişori > Cam pe furiş şi pânditoriu; 192 Privi la Cătălina.

196. *Şi în* B.

197—200 1° (B) Şi 'n treacăt o cuprinde lin
Intr'un ungher de grabă
— Dar ce vrei, măre Cătălin
Ia dut['] de-ţi vezi de treabă

2° (C) Şi 'n treacăt o cuprinde lin
Intr'un ungher de grabă .
— Dar ce vrei, mări Cătălin?
Ia dut' de-ţi vezi de treabă! (*m*)

(*m*) *deasupra acestui vers, răzleț, memento :*
Şezi binişor! Dă-mi pace.

3° (B) Şi 'n treacăt o cuprinde lin
Intr'un ungher de casă·
— Dar ce vrei mării Cătălin
Ia du-te şi mă lasă

4° (C) In treacăt o cuprinde lin
Intr'un ungher de casă
— Da ce vrei măre Cătălin?
Ia du-te şi mă lasă!

N. B. *Să se observe : deşi minime, diferențele nu pot fi trecute cu vederea ; de asemeni zig-zagul dintre* B *şi* C.

N. B. *Se reaminteşte că numerotația în* B *diferă de cea din* C.

197—200. *Strofa aceasta, împreună cu celelalte 7 ce urmează, (pe fila 204) câte 4 pe coloană (cf. facsimilul unei file), au fost trecute întâi, în aceeaşi dispoziție, pe fila albă din stânga (verso-ul f. 203) — după operație au fost barate cu cerneală. Inainte, pare-se, de aceasta, când încă era pe f. 204, strofa 197—200 primeşte pe dreapta cu creion o acoladă şi cifra romană* I, *ce corespundea, de sigur, unei pagine, rătăcite, din* D. (*2260*). *Explicații mai departe.*

Şi ’n treacăt o cuprinse lin
Intr’un ungher de casă.
— Da ce vrei măre Cătălin?
Ia du-te şi mă lasă!

— Ce voiu? Aş vrea să nu mai stai
Pe gânduri tot deuna
Să rîzi mai bine şi să-mi dai
O gură, numai una

— Dar nici nu ştiu măcar ce-mi ceri;
Dă-mi pace, fugi departe!
O, de luceafărul din ceriu
M’a prins un dor de moarte!

201—204 1° (C)—Ce voiu? Să te învăț aş vrea
Ca să iubeşti într’una.
Dă-mi ce ți-oiu cere draga mea
Dă-mi o guriță, una (*n*)

(*n*) O gură, numai una

2° (B) Ce voiu? Aş vrea ca să mă ai
Cu drag întotdeuna (*o*)
Şi ca să ’ncepem dă-mi încai (*p*)
O gură, numai una

(*o*) Iubit întotdeuna; (*p*) Şi ca să’ncepi
te rog să-mi dai

3° (C) — Ce voiu? Aş vrea ca să-mi răsai
Cu drag întotdeuna
Şi ca să ’ncepem dă-mi încai
O gură, numai una

205 — Dar nici nu ştiu măcar ce-mi ceri! (C) > D. n n ş.m. ce-mi ceri (B),
206. Dă-mi pace, fugi departe (C)> Dă-mi p., f depaite!... (C) > Dă-mi pace f departe (B), 207 O! de luceafărul din ceriu (C) > — O de l. d ceriu (B); 208 M’a prins un dor de moarte (C B),

2288, 43 v.—45

Ce voiu? A mea să fii încai (*t*)
Acum si totdeuna
Şi ca să ’ncep te rog să-mi dai
O gură .. [numai] una (*u*)

Dar nici nu ştiu măcar ce-mi ceri .
Ia du-te .. fugi departe ..
O! de luceafărul din ceriu
M’a prins un dor de moarte,

Şi dacă vrei să te învăț (*v*)
Pe tine ce-i amorul
Mânie tu să nu-mi arăți
Ci stai cu binişorul (*x*)

(*t*)—(*u*) Ce voiu? Aş vrea să fii a mea
Acum şi totdeuna
Şi ca să ’ncep cu te-aş ruga
Să-mi dai o gură .. una!

(*v*)—(*x*)—Dar de nu [ştii] să te învăț
In pace* şi cu zorul (*y*)
Dacă mânie n’ai s’arăți
Ți-o spun cu binişorul,
(*y*) Cu binele, cu zorul.

— Dacă nu ştii să te învăţ
Din bob în bob, amorul
Insă mânie să n'arăţi
Să stai cu binişorul

Cum vânători 'ntind în crâng
La păsărele laţul,
Când ţi-oiu întinde braţul stâng
Să mă cuprinzi cu braţul

2288, 43v.—45

De vrei să ştii ce-i dor şi foc (*n*)
Durerea şi nesaţul
Când braţul pun pe-al tău mijloc
Să mă cuprinzi cu braţul (*o*)

In ochii mari şi plutitori (*p*)
Mă uit cu lacrămi ţie
Când te ridic de subsuori
Te 'nnalţă din călcâe (*q*)

Ş'astfel în toate mângâios
Tu să-mi asculţi povaţa,
Când faţa mea se pleacă 'n jos
In sus rămâi cu faţa

217 Şi ochii etc , 218 La pieptu-mi să rămâe >
Mă uit cu ţie ~; 219 Când te înnalţ d s.

(*n*)—(*o*) De vrei în ochii mei să vezi
Durerea şi nesaţul
Când la mijloc braţul aşez
Să mă cuprinzi cu braţul

(*p*)—(*q*) Şi ochii tăi strălucitori
La pieptu-mi să rămâe
Când te ridic de subsuori
Te 'nnalţă din călcâe

209—212. 1° (C) Dacă nu ştii, să te învăţ
Căci dulce e amorul
Numai mânie să n'arăţi
Ci stai cu binişorul.

2° (B) Dacă nu ştii să te învăţ
Ca'n carte tot amorul (*r*)
Dară mânie să n'arăti
Ci stai cu bnişorul

(*r*) Din carte tot amorul

3° (B) Dacă nu ştii, să te învăt (*s*)
De rost ce e amorul (*t*)
Insă mânie să n'arăţi
Ci stai cu binişorul

(*s*) Dacă nu ştii, pot pe de rost > (*s*)—(*t*) D. n ş.
eu pe de rost — Te 'nvăţ ce e amorul

N. B. *Strofele 213—228 (4 strofe) trec prin mai multe forme, ultima (cea dela etaj) pe f 204 v.*

213—216 1° (C) La pui ca tine m'am deprins (*a*)
A le întinde laţul, (*b*)
Când braţul meu te ţine strîns
Să mă cuprinzi cu braţul

In B · (*a*)—(*b*) Paseri ca* tine* m'am deprins
a [prinde]* ~

2° (C) Vrei să-ţi arăt cum m'am deprins
La pui a 'ntinde laţul?
Când braţul meu te ţine strîns
Să mă cuprinzi cu braţul

Iar ochii tăi nemișcători
Sub ochii mei rămâie...
De te înnalț de subsuori
Te 'nnalță din călcâie

Când fața mea se pleacă 'n jos
In sus rămâi cu fața
Să ne privim nesățios
Și dulce toată viața

Și ca să-ți fie pe deplin
Iubirea cunoscută
Când sărutându-te mă 'nclin
Tu iarăși mă sărută

3° (C) Ca la un gangure de crâng
Iți voiu întinde lațul,
In brațul meu de-o să te strîng
Să mă cuprinzi cu brațul

4° (B) De vrei să știi amorul cum
Cu drag ne 'ntinde lațul
Când cu un braț te prind ușor
Să mă cuprinzi cu brațul

5° (B) Și dacă vrei în ochi să-mi vezi (*c*)
Iubirea și nesațul (*d*)
Când eu acum te 'mbrățoșez (*e*)
Să mă cuprinzi cu brațul

(*c*)—(*d*) Și dacă vrei adânc să vezi — In ochii mei nesațul; (*e*) Când cu un braț > C. eu acum etc.

6° (C) Cum vânătorii 'ntind în crâng
La paserele lațul;
De-ți voiu întinde brațul stâng
Să mă cuprinzi cu brațul

223. Să ne privim misterios.

Strofele 217—220 și 221—224 au figurat întâiu în ordine inversată ca și în B, *de aceea le dăm în ordinea originară, anterioară celei dela etaj :*

1° O ! câtu-ți șade de frumos ? (*f*)
Cum te-a cuprins roșața .. (*g*)
Când fața mea se pleacă 'n jos
In sus rămâi cu fața

Dar nici așa precum te-am pus (*h*)
Nu-mi sta ca o momâe (*i*)
Când te ridic încet în sus
Te 'nnalță din călcâe

(*f*) *Și în* B.: O câtu 'ți etc., (*g*) Căci te-a cuprins roșața (B), (*h*) Dar și așa precum te-am [pus] (B); (*i*) Nu fii ca o momâe (B) > Nu sta ca o momâe (B).

2° Și o să-ți șadă prea frumos
Și te-o 'nneca roșața ..
Când fața mea se pleacă 'n jos
In sus rămâi cu fața

Dar nici așa precum l'am pus
Odorul nu-mi rămâe
Când te ridic încet în sus
Te 'nnalță din călcâe

3° Și ochii tăi nemișcători
In ochii mei rămâe..
Când te ridic de subsuori,
Te 'nnalță din călcâe

Și ca să pot cu* de prisos
Să-mi împlinesc povața
Când fața mea se pleacă 'n jos
In sus rămâi cu fața

Ea ’l asculta pe copilaş
   Uimită şi distrasă,
Şi ruşinos şi drăgălaş
   Mai nu vrea, mai se lasă

Odor! Rămâi astfel la piept
   Te rog o clipă încă:
— Aş vrea să nu mă mai deştept
   Din fericire-adâncă

Şi-i zise ’ncet: — Incă de mic
   Te cunoşteam pe tine,
Şi guraliv şi de nimic
   Te-ai potrivi cu mine

Dar un luceafăr răsărit
   Din liniştea uitării,
Dă orizon nemărginit
   Singurătăţii mării

Şi tainic genele le plec
   Căci mi le împle plânsul,
Când ale apei valuri trec
   Călătorind spre dânsul

225—228. 1° (C) Şi dacă ’ncep ca să suspin (*j*)
   Tu nu-mi sta prefăcută, (*k*)
De te sărut pe gură lin (*l*)
   Tu iarăşi mă sărută.

(*j*) *Şi în* B; (*k*) Tu nu sta prefăcută (C) > Tu nu-mi sta prefăcută (B. C), (*l*) *Şi în* B.

2° (C) Şi ca să-ţi fie pe deplin
   Iubirea cunoscută
Când te sărut pe gură lin (*m*)
   Tu iarăşi mă sărută

(*m*) *deasupra, cu cerneala violetă a ultimei redacţii :* Şi când mă plec să te sărut, *ce nu rima, dar avea să ducă la forma definitivă, dela etaj.*

233 — 236 1° (C) Iar el o strînge-atunci la piept
   Ş’o mai desmiardă încă:
— Aş vrea să nu mă mai deştept
   Din fericire-adâncă

2° (C) Te rog rămâi astfel la piept
   Numai o clipă încă:
— Aş vrea să nu mă mai deştept
   Din fericire-adâncă

Strofa 233—236, barată în cele din urmă.

237. Iar ea ’i zise: — De copil; 239. Şi tu eşti mic şi eşti gentil, 240. *Şi în* B.

245—248. 1° (B) Şi [tainic]* ochiul meu ’l plec
   Căci ’l umbreşte* plânsul
Iar ale apei valuri trec
   Călătorind spre dânsul

2° (C) Şi lui tot sufletul mi ’l plec
   Şi mă apucă plânsul
Iar ale apei valuri trec
   Călătorind spre dânsul

3° (C) Atuncea genele îmi plec
   De* mă apucă plânsul
Iar ale apei valuri trec
   Călătorind spre dânsul

Lucește cu amor nespus
    Durerea să-mi alunge
Dar se înnalță tot mai sus
    Ca să nu'l pot ajunge

Pătrunde trist cu raze reci
    Din lumea ce 'l desparte...
In veci 'l voiu iubi și 'n veci
    Va rămânea departe.

De-aceea zilele îmi sunt
    Pustii ca niște stepe...
Dar nopțile-s de-un farmec sfânt
    Ce nu 'l mai pot pricepe

— Tu ești copilă... Asta [e !]
    Hai ș'om fugi în lume
Doar' ni s'or pierde urmele
    Și nu ne-or ști de nume

O ! amândoi am fi cuminți,
    Om fi voioși și teferi,
Vei pierde dorul de părinți
    Și visul de luceferi.

* * *

In dreptul strofei 249—252, (cf. facsimilul alăturat), un II *și acoladă cu creionul negru trimiteau, de sigur, la vreo filă pierdută, din versiunea următoare* D.

249. Lucește ca* amor n. > Străbate c'un amor n > Lucește etc ;   250 Durerii mele lunge,   251. Și se înnalță etc [*în* B *deasupra lui :* Și se înnalță etc.· O ! cât ~ *intenție ulterioară și părăsită*].

Strofa 253—256 introdusă ulterior, după transcrierea întregei versiuni (cf. facsimilul alăturat)

253—256· 1° Zîmbește trist cu raze reci
    Speranțelor deșarte
In veci 'l voiu iubi, și 'n veci
    Va rămânea departe

2° Și* în palat* cu raze reci
    Prin* bolțile deșarte (*r*)
In veci 'l voiu iubi și 'n veci
    Va rămânea departe

(*r*) *ulterior, aplicație indescifrabilă* · ispitele* *sau :* speranțele* ?

3° Pătrunde trist cu raze reci
    Ș'* o* lume ne* desparte
In veci 'l voiu iubi și 'n veci
    Va rămânea departe

257. E drept că zilele îmi sunt > Astfel a mele zile s ;   261 Tu ești nebună iată tot (B) > T.e n iată ce (B) > Tu ești nebună .. Iată ce. (C) > T.e.n . . Aida de ! (C),   265. Căci amândoi am fi cuminți;   266 Am fi v.ș.t.;   267. Ai pierde etc.;   268. *Și în* B

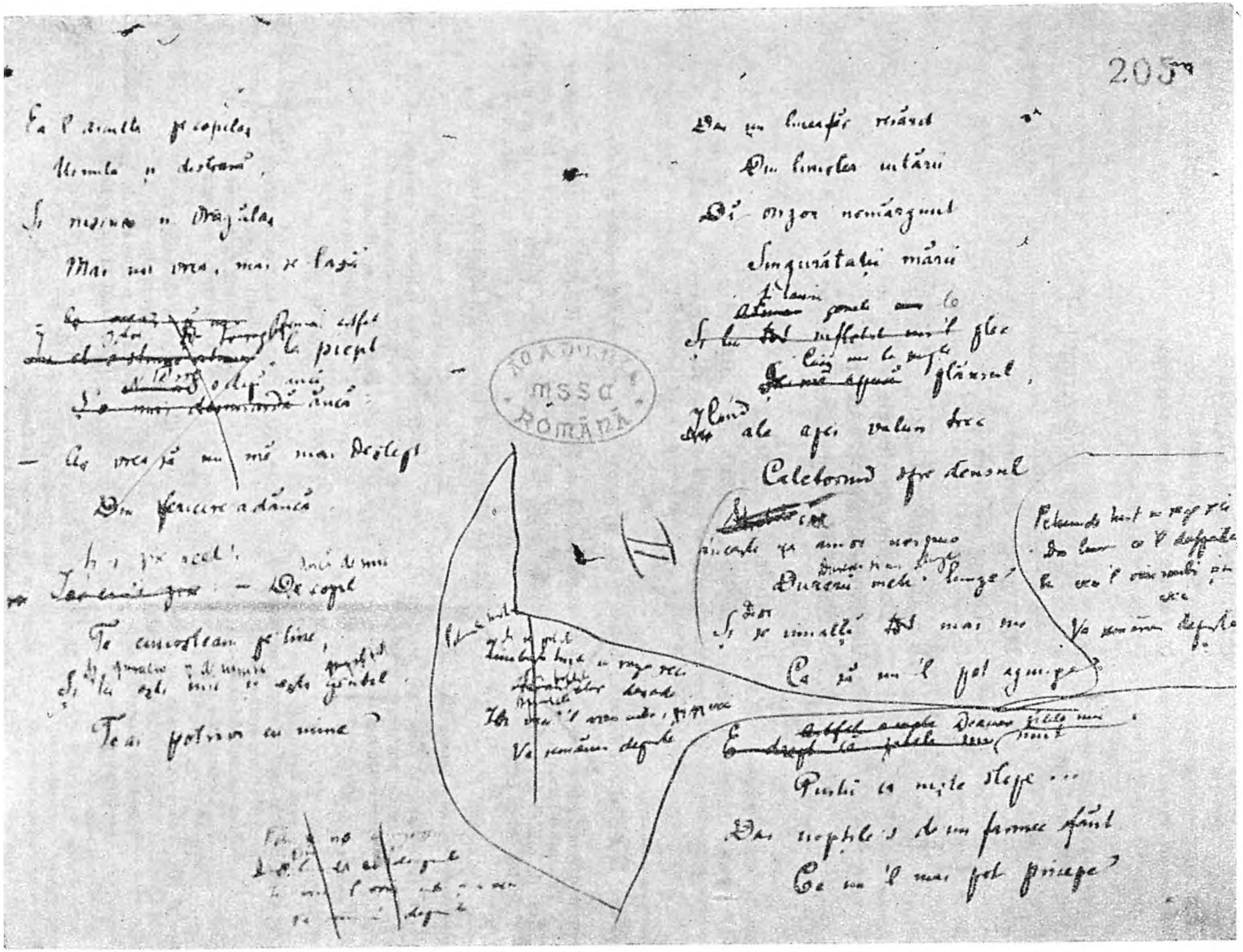

205

Ea l-a urmat pe copilaş
Uimită şi distrasă,
Şi numai ce-i drăgălaş
Mai nu vrea, mai se lasă

~~[illegible]~~ [illegible] la piept
~~[illegible]~~ adâncă:
— Ar vrea să nu mă mai deştept
Din fericire adâncă

Şi-i zice-ncet:
~~[illegible]~~ — De copil
Te cunoşteam pe tine,
Şi tu eşti [illegible] gentil
Te-ai potrivi cu mine?

Dar un luceafăr răsărit
Din liniştea uitării
Dă orizon nemărginit
Singurătăţii mării

~~[illegible]~~ [illegible]
Şi lin ~~[illegible]~~ sufletul [illegible]
~~[illegible]~~ glasul,
[illegible] ale apei valuri trec
Călătorind spre dânsul

~~[illegible]~~
[illegible] amor [illegible]
Durerii mele lunge?
Şi se înalţă tot mai sus
Ca să nu-l pot ajunge.

Pătrunde lent [illegible]
Din lumea ce-l desparte
[illegible]
Să rămâie departe.

~~Astfel~~ [illegible]
~~[illegible]~~
Pustii în negre stepe...
Dar noaptea-i de un farmec sfânt
Ce nu-l mai pot pricepe?

[illegible]
Să rămâie departe

ACADEMIA ROMÂNĂ MSS

Manuscrisele Academiei Române LUCEAFĂRUL 2261, 205 (23 cm. × 18 cm)

Porni luceafărul. Creşteau
In cer a lui aripe
Şi căi de mii de ani treceau
In tot atâtea clipe

Părea un fulger ne 'ntrerupt [—]
A stelelor icoane
Trec oceane dedesupt
Deasupră-i oceane

Il sorb a chaosului văi
Dar isbucnea din ele,
Vedea ca 'n ziua cea de 'ntâi
Născând în cale-i stele

In valvârtej îl înconjor
Şi lumi şi timpi de-a 'nnotul
El sboară — gând purtat de dor —
Pân singur e cu totul

269—272 *In dreptul acestei strofe : acoladă şi* III *cu creionul negru, corespunzând anumitor pagini rătăcite din* D.

1° (B) Pornind luceafărul sbura
Tinzând a lui aripe
Şi căi de mii de ani trecea
In tot atâtea clipe

2° (C) Porni luceafărul Sbura (*s*)
Purtat de-a lui aripe (*t*)
Şi căi de mii de ani trecea
In tot atâtea clipe

(*s*) *Şi în* B; (*t*) Plutind pe-a lui aripe (B).

3° (C) Porni luceafărul. Creşteau
In sbor a lui aripe (*u*)
Şi căi de mii de ani treceau
In tot atâtea clipe

(*u*) De sbor a.l.a

273—276 1° (B) Părea un fulger ne 'ntrerupt
Ce pururea-i de faţă
Având seninul de desupt
De-asupra nor şi ceaţă

2° (B) Părea un fulger ne 'ntrerupt [—]
Şi lumi cu milioane*
Trec oceane de desupt (*v*)
De-asupra lui oceane

(*v*) Sbor o[ceane] > Trec etc.

3° (C) Părea un fulger ne 'ntrerupt [—]
Şi stele milioane
Trec oceane de desupt
De-asupră-i oceane

4° (C) Părea un fulger ne 'ntrerupt [—]
Şi lumi 'n oceane
Trec milioane de desupt
De-asupră-i milioane

277—280. 1° (B) Vedea ca 'n ziua cea de 'ntâi
Născând în cale-i stele
Umplea a chaosului văi
Şi isvora din ele

2° (B) Umplea a chaosului văi
Şi isvora din ele
Vedea ca 'n ziua cea de 'ntâi
Născând în cale-i stele

3° (B) Il sorb a caosului văi
Dar isbucnea din ele (*z*)
Vedea ca 'n ziua cea de 'ntâi
Născând în cale-i stele

(*z*) Dar isvora d e > D. răsărea d e.

4° (C) De 'l sorb a chaosului văi
El isbucnea din ele,
etc , etc

5° (C) L'înneacă-a chaosului văi
Dar isbucnea din ele
etc , etc.

N. B. *In 3°* (B)· caosului — *în celelalte* · chaosului.

Căci unde-ajunge nu-i hotar
Nici ochiu spre a cunoaște
Și vremea cearcă înzădar
Din golu-i a se naște

Nu e nimic și totuși e
O sete care'l soarbe
E un adânc asemenea
Uitării celei oarbe.

Fiori 'l trec și frig îi e — —
Aripele își strînge
Și 'ntâia dată de când e
Chiar el începe-a plânge.

După strofa 285—288 din B. *(respectiv, aici în* C. *277—280) urma o strofă (respectiv* B. *289—292) care nu trece în* C. *La numerotația, ce precedă versiunii* C., *ea poartă numărul 71 și primește, cu creioanele negru și albastru (ce se întâlnesc și 'n corectările multiple de pe* C.*), ușoare modificări* ·

(B) Ici se aprinde o lună* 'n drum (*a*)
Colo se stinge-un soare
Dar nu 'l oprește nici de cum
Din sbor. o fulgerare

(*a*) I.s. aprinde [-un] soare 'n d.

ca o dovadă că, dintru întâiu, intenționa să o păstreze și pentru C.

281—284· 1° (B) Și în vârteje l'înconjor
Și lumi și evi de-a 'nnotul
El sboară gând purtat de dor
Pân singur e cu totul

2° (C) 281. *(de la etaj) Și în* B — *mai mult indicat prin* val- vârtej, *așezat deasupra*], 282. Și spaț* și timp* de-a 'nnotul (B).

288. Din goluri a se naște,

285—288· 1° (B) Aici nu-i centru, nici hotar
Nici ochiu spre* a cunoaște (*b*)
Aicea timpul înzădar
Incearcă a se naște

(*b*) *un surplus de creion negru, indescifrabil,*

2° (B) Căci unde-ajunge nu-i hotar (*c*)
Nici ochiu spre a'l cunoaște
Și vremea ['ncearcă] înzadar
Din goluri a se naște

(*c*) Unde-a ajuns [nu e] hotar;

289—292: *acoladă și* IV, *cu creionul negru întâlnit și până acum, pentru legătura cu anume pagini rătăcite din* D.

1° (B) Al neființei adăpost
Și al uitării oarbe
In care toate câte-a fost (*d*)
Și tot ce este soarbe

(*d*) De soarbe toate c.-a f.

2° (B) E-al neființei adăpost
Unde uitarea soarbe
Tot ce va fi, și tot ce-a fost
Sub genele ei oarbe

3° (B) E neființ[a], ce din ea
Puterea ei și-o soarbe
E muma* morții*,
Și sor uitării oarbe

4° (B) *ca la etaj, cu singura deosebire :* O sete care soarbe.

Strofa 293—296, barată la revizia ultimă (în D. *nu figurează). In* B *primise câteva prelucrări înainte de a trece în* C.:

293. Fiori 'l trec. Luceafărul (B) > Fiori 'l trec și teamă-i e (B), 294. *Și în* B, 295. *Și în* B, 296. *Și în* B

— De lanțul negrei vecinicii
Părinte, mă desleagă,
Şi lăudat pe veci să fii
Pe-a lumii scară 'ntreagă

O ! cere-mi, Doamne, orice preţ
Dar dă-mi o altă soarte,
Căci tu isvor eşti de vieți
Şi dătător de moarte

Reia-mi al nemuririi nimb
Şi focul din privire
Şi pentru toate dă-mi [în] schimb
O oră de iubire

Din chaos Doamne-am apărut
Şi m'aş întoarce 'n chaos...
Şi din repaos m'am născut
Mi-e sete de repaos.

Il sorb adânc fiorii cruzi
Ai golurilor crude
Şi i se naște în auz
Un glas ce-abia s'aude:

— Hyperion ce din genuni
Răsai c'o 'ntreagă lume
Nu cere semne și minuni
Cari n'au chip și nume

---

297. De greul n.v. (B. C)> Din umbra n.v. (C) ;

299—300: 1° (B) Şi lăudat apoi să fii
De 'ntunecimea 'ntreagă

2° (B) Şi lăudat în veci să fii
De lumea ta [î]ntreagă

3° (C) Şi lăudat pe veci să fii
De lumea ta întreagă

301. *(respectiv* B. *313) :* O dă-mi Părinte> O cere-mi Doamne orice preţ (B); 302. *(respectiv* B. *314) :* O dă-mi o altă soarte; 303. *(respectiv* B. *315) : Şi în* B.
305. Şi ia-mi al n.n.; 306. Crearea din privire (B)> Şi geniul din p (C); 307. Şi pentru toate lasă 'n schimb (C); 310. Şi m'aş întoarce 'n chaos (B)
313—316. *Barată în cele din urmă cu creion roşu, strofa aceasta apare, cu mici modificări şi în* B.:

Il trec adânc fiorii cruzi (*e*)
Ai nefiinţei crude (*f*)
Şi isvorîndu-i în auz (*g*)
Un glas adânc s'aude: (*h*)

(*e*) Fiori 'l trec atât de c.> Il trec etc. [*şi în* C]; (*f*) Şi umbra*> Ai n. etc. [*şi în* C], (*g*) [*Şi în* C], (*h*) [*Şi în* C].

De asemeni, identic cu forma dela etaj, cu creion pe coperta lui B *(2275*B*, 99 v.). Tot acolo, mai sus, anticipat :* Şi pentru cine?
In dreptul strofei 317—320, acoladă şi V *(cf facsimil p 439) cu creion negru, răspunzând la* D. *2260, 152, unde apare acelaşi* V, *cu creion, la aceeaşi strofă. Explicaţia după multiple încercări revine la forma din* C *(2261).*

Tu vrei un om să te socoți
Cu ei să te asameni?...
Dar piară oamenii cu toți
S'ar naște iarăși oameni

Căci numai ei vânează 'n vânt
Deşerte idealuri...
Când valuri află un mormânt
Răsar în urmă valuri

Ei doar au steaua cu noroc
Şi prigoniri de soarte...
Noi nu avem nici timp, nici loc
Şi nu cunoaştem moarte

Din sînul vecinicului ieri
Trăieşte azi ce moare
Un soare de s'ar stinge 'n ceriu
S'aprinde iarăşi soare.

Şi timp şi spațiu de-ar peri
In văi de întuneric
Ele din nou ar răsări
Ca să se 'nvârte sferic.

317—320: 1° (C) — Hyperion ce în genuni
Atârni c'o lume 'ntreagă,
Cu asemeni semne şi minuni
Ființa-mi nu se leagă

2° (C) — Hyperion ce în genuni
Atârni cu 'ntreaga lume (*i*)
Nu cere semne şi minuni
Cari n'au chip şi nume
(*i*) A c'o 'ntreagă lume.

322. Cu ei s.t.a.? > C. el s t etc. > Cu ei etc; 323. De-ar peri oamenii cu toți.
325. Căci numai ei durează 'n vânt > C.n e. anină 'n vânt.

Strofa 325—328 dela etaj are mitul ei istoric. După ce a fost transcrisă la locul ei, aşa cum se află la etaj, dimpreună cu variantele versului 325 a fost ştearsă cu cerneală neagră şi redactată mai jos (v. facsimil pag 439) precum urmează:

Căci ca şi sunete de vânt
Sunt vieți şi idealuri
Când valuri află un mormânt
Răsar în urmă valuri.

redacție pe care, la revizia ce a urmat transcrierea din (D) *2260, a barat-o cu creionul negru, cu care a notat (cf. facsimilul amintit) acolada şi* VI. *In 2260, 154, deasupra lui* VI *(cf. facsimil pag. 448) stă scris:* dincolo, *cu acelaşi creion Explicatia cred să fie următoarea. 2260 a premers còpia pentru* Almanahul Românie1 June, *deci versiunea ultimă şi definitivă Cum se poate vedea, aceste strofe din 2260* (D) *sunt părăsite şi în locul lor readoptate cele din 2261* (C). Dincolo *ar însemna (de vreme ce lucra cu toate manuscrisele pe masă), că readoptă formele de dincolo, din 2261,* (C) *şi anume pe cele originale.*
VI *cu creionul se repetă şi pe fila următoare, 209 (cf. facsimil pag 441) şi cuprinde un număr de strofe mai mare*

329. Ei doar au stele cu noroc;
329—332. 1° Ei au restrişte sau* noroc (*j*)
Au dragoste şi soarte ..
Noi nu cunoaştem timp şi loc
Şi nu cunoaştem moarte
(*j*) E.a.r. şi noroc;

2° Ei doar au goană de noroc
Şi asupriri* de soarte (*k*)
Noi nu cunoaştem timp şi loc
Şi nu cunoaştem moarte
(*k*) asupriri* *sau* amăgiri*?

N. B. *Să se observe (pe pag. 441) facsimilul f. 209 — cu* VI *şi variatele acolade.*
334. Se naşte azi şi moare, 335. Chiar soarele să piară ['n] cer (B. *respectiv versul 375).*
Strofa 337—340 barată la ultima revizie; 337. *Şi în* B, 339. *Şi în* B.

Părând pe veci a răsări
Din urmă moartea 'l paște
Căci toți se nasc spre a muri
Și mor spre a se naște...

Tu din eternul meu întreg
Te-ai smuls o stea senină
Cum vrei puterea mea s'o neg,
Lumină din lumină!

Căci tu Hyperion rămâi
Oriunde ai apune...
Cere-mi cuvântul meu de 'ntâiu
Să-ți dau înțelepciune?

Vrei să dau glas acelei guri
Ca dup'a ei cântare
Să se ia munții cu păduri
Și insulele 'n mare?

---

342. D. urmă piaza*> D.u. moartea etc.

341—344. 1° Și zarea negrei vecinicii
Privind-o ar cunoaște (*l*)
Că toți se nasc spre a muri
Și mor spre a se naște .

2° Din zarea negrei vecinicii
Privind el ar cunoaște
Că toți se nasc spre a muri
Și mor spre a se naște

(*l*) Privind ar recunoaște (B).

3° Din zarea negrei vecinicii
Eterna moarte 'l paște
Căci toți se nasc spre a muri (*m*)
Și mor spre a se naște ..

(*m*) Și toți s.n. etc.

N. B *Transcrierea acestei strofe e o detriplare a editorului — cf. facsimilul dela pag. 441.*

N. B. *Strofa 345—348 (așa cum se poate vedea din facsimilul pag. 441) e introdusă ulterior. Ea provine din* B, *respectiv strofa 337—340. Cerneala neagră, ce barează și elimină (în vederea versiunii* D *2260) precedentele două strofe, trasează lini de irigație și-i fixează locul. De aceea o încorporăm desenului acestei versiuni. (Să se observe, de altminteri, multele variante, ale acestei strofe, în versiunea următoare,* D).

345—348. Tu din eternul meu întreg
Rămâi a treia parte
Cum vrei puterea mea s'o neg,
Cum pot să-ți dăruiu moarte

N. B. *Acolade cu creionul (vezi facsimilul) îmbrățișează toate aceste strofe, trecute în* D., *de aici în* E, (Almanah & Convorbiri), *dar pe cari Maiorescu avea să le elimine (cf. mai departe notița respectivă).*

349—352 1° (B) Insă luceafăr tu rămâi
Ori unde te-ai și pune
Din chiar* puterea mea de 'ntâiu (*n*)
Sorbind înțelepciune (*o*)

2° (C) Dar tu Hyperion rămâi
Ori unde te-ai și pune .
Vrei din cuvântul meu de 'ntâiu
Să-ți dau înțelepciune?

(*n*) Și din gândirea mea de 'ntâiu,
(*o*) *această variantă a strofei în* B, *f. 59, marginal.*

354. *Și în* B, 355. *Și în* B.

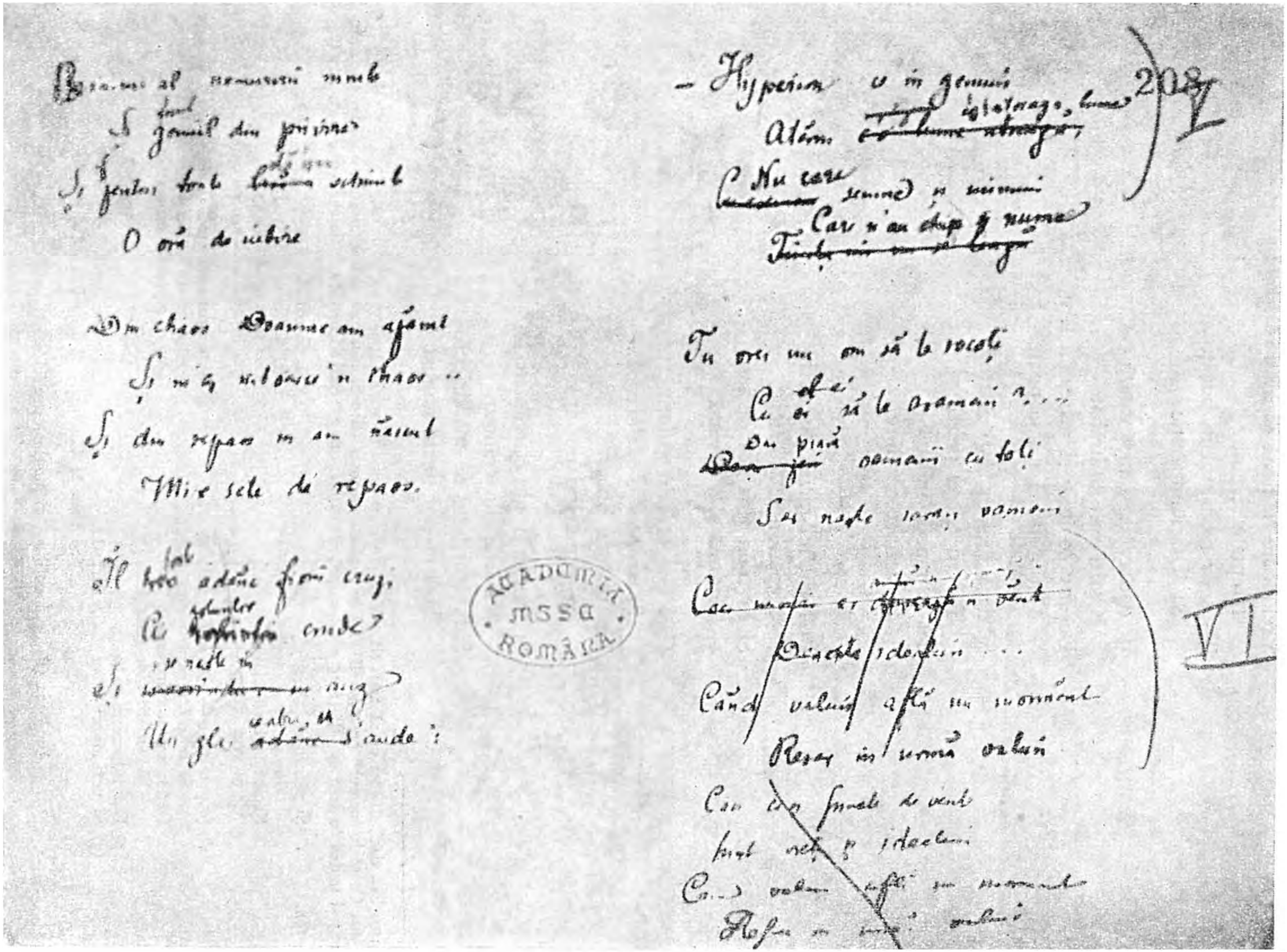

Reia-mi al nemuririi nimb
Și focul geniul din privire
Și pentru toate dă-mi în ~~[illegible]~~ schimb
O oră de iubire

Din chaos Doamne am apărut
Și m-aș întoarce 'n chaos ..
Și din repaos m-am născut
Mi-e sete de repaos.

Îl tot ~~[illegible]~~ adânc fiori cruzi,
Ce gândurilor ~~[illegible]~~ crude?
Și se naște în ~~[illegible]~~ [illegible]
Un glas valuri, ce ~~adânc~~ s-aude:

– Hyperion ce în genuni
Atâtea [illegible] ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Nu cere semne și minuni
Car' n'au chip și nume
~~[illegible]~~

208 V

Tu vrei un om să te socoți
Cu ei să te asameni ?...
~~[illegible]~~ Dar piară oamenii cu toți
S-ar naște iarăși oameni

~~Căci moartea ei [illegible] în vânt~~
Deșartele idoluri ...
Când valuri află un mormânt
Răsar în urmă valuri

VI

Căci doar fumale de vânt
Sunt vieți și idealuri
Când valuri află un mormânt
Răsar în urmă valuri

Manuscrisele Academiei Române

LUCEAFĂRUL

2261, 208 (23 cm. × 18 cm.)

Vrei poate ’n faptă să arăți
    Dreptate și tărie?
Ți-aș da pământul în bucăți
    Să ’l faci împărăție

Iți dau catarg lângă catarg
    Oștiri spre a străbate
Deșertu ’n lung și marea ’n larg
    Dar moartea nu se poate

Și dacă vrei ca să-ți arăt
    Pentru ce cei peire,
Tu te repede îndărăt
    Și vezi acea iubire

* * *

In locul lui menit din ceriu
    Hyperion se ’ntoarsă
Și ca și ’n ziua cea de ieri
    Lumina și-o revarsă

Căci este sara ’n asfințit
    Și noaptea o să ’nceapă...
Răsare luna liniștit
    Și tremurând din apă

Și umple cu-ale ei scântei
    Cărările din crânguri
Sub șirul lung de mândri tei
    Ședeau doi tineri singuri.

---

357. Sau dac’ ai vrea ca să arăți (B) > Vrei poate ’n lume să arăți (C),   359. *Și în* B

362. Ca să le ’ncerci* pe toate (B) > Să le străbați pe toate (B) > Și oști spre a străbate (C),   363. Pământu ’n lung și marea ’n larg   (B) [*pare mai curând:* Pământu ’ntreg* etc.] > Pământu ’n lung și marea ’n larg (C).

365—368

1° Și pentru ce? Vrei să-ți arăt
    Iubirea de femee?
Repezi în clipă îndărăt
    Și vezi credința-i ce e

2° Și pentru cine? Să-ți arăt
    Ce este o femee?
Dar fulgerează îndărăt
    Și vezi iubirea-i ce e

3° Și pentru ce — vrei să-ți arăt?
    Să mori? și pentru cine,
Dar te întoarce îndărăt (*p*)
    Să vezi ce e de tine (*q*)

(*p*) Dar fulgerează îndărăt,
(*q*) Să vezi amoru-i* ce* > S v.ce c d t

4° Și pentru cine mi-o și cei?
    Și pentru ce peire!
Dar te repezi ’n urma ci

Toate în C.

369—372 (B) In locu[l] lui menit din ceriu (*r*)
    Hyperion se ’ntoarsă
Și peste-a lumii dulci dureri
    Lumina și-o revarsă

(*r*) In locu-i cunoscut din ceriu.

379. *Și în* B,   380. *Și în* B.

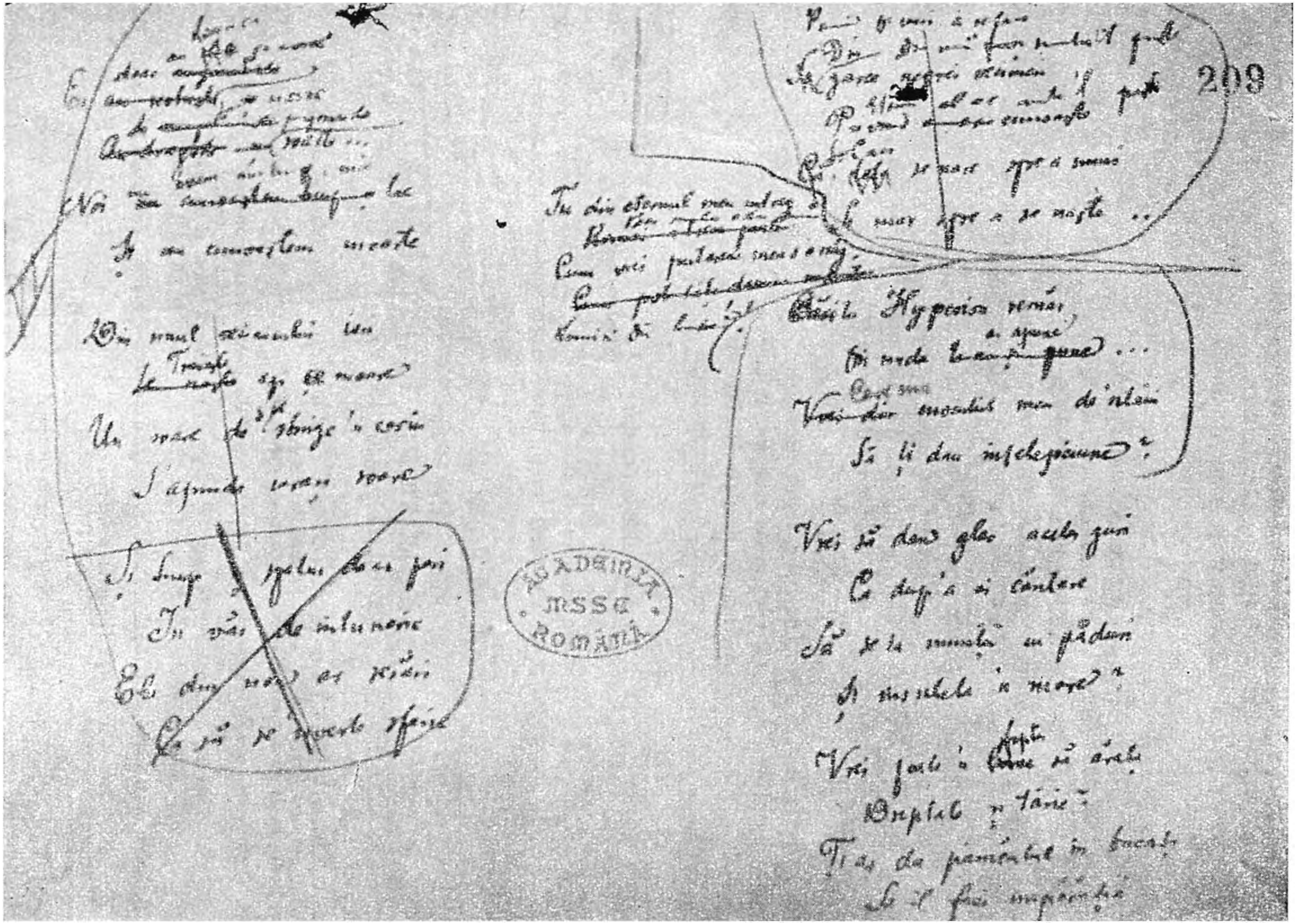

Noi [illegible] loc
Și nu cunoaștem moarte

Din sânul vecinicului ieri
~~Se naște~~ Trăiește azi ce moare
Un soare de s'ar stinge 'n ceriu
S'aprinde iarăși soare

~~Și [illegible]~~
~~În văi de [illegible]~~
~~El din [illegible]~~
~~Ce să se [illegible]~~

Tu din eternul meu [illegible]
[illegible]

Căci toți se nasc spre a muri
Și mor spre a se naște ..

Căci tu Hyperion rămâi
Ori unde ~~[illegible]~~ ai apune ...
~~Vrei dar~~ Cere-mi cuvântul meu de'ntâi
Să ți dau înțelepciune?

Vrei să dau glas acelei guri
Ca după a ei cântare
Să se ia munții cu păduri
Și insulele 'n mare?

Vrei poate 'n ~~[illegible]~~ faptă să arăți
Dreptate și tărie?
Ți aș da pământul în bucăți
Să-l faci împărăție

ACADEMIA MSSE ROMÂNĂ

Manuscrisele Academiei Române — LUCEAFĂRUL — 2261, 209 (23 cm × 18 cm)

— « O lasă capul meu pe sîn
« Iubito, să se culce
« Sub vraja ochiului senin
« Şi negrăit de dulce

« Cu farmecul luminii reci
« Gândirile străbate 'mi
« Revarsă linişte de veci
« Pe noaptea mea de patemi

« Şi deasupra mea rămâi
« Durerea de mi-o curmă,
« Căci eşti iubirea mea de 'ntâiu
« Şi visul meu din urmă

Hyperion vedea de sus
Uimirea 'n a lor față...
Abia un braț pe gât i-a pus
Şi ea l-a prins în brață.

Miroase florile-argintii
Şi cad o dulce ploae
Pe creştetele-a doi copii
Cu plete lungi, bălae

Ea îmbătată de amor
Ridică ochii. Vede
Luceafărul. Ş'incetişor
Dorințele-i [î]ncrede:

---

381. — O lasă-mi capul l'al tău sin (B) > — « O lasă-mi c. l'al tău s. (C), 382. Iubito să se culce (B).
385. Cu farmecul luminii lui*, 387. Revarsă liniştele lui*;
390. Restriştea de mi-o curmă (B. C) > Durerea mea o curmă, (C); 391. Şi fii iubirea mea de'ntâiu.

393—396. 1° (B) Astfel steteau înamorați*
In ochii lor nesațul
Când [el] o strânge lin* în braț
Şi ea 'l cuprinde 'n ~

2° (B) Astfel steteau înamorați*
In ochii lor nesațul
Abia şi 'ntinse el un braț
Şi ea l'a prins cu brațul

N. B. *Pentru strofa aceasta din* B *(înghesuită sus), cf explicația din subsolul respectiv, după strofa 429—432 în* B.

3° (C) Hyperion vedea din spaț
In ochii lor nesațul
Abia şi 'ntinde el un braț
Şi ea l'a prins cu brațul

4° (C) *ca la etaj minus v. 394:* Iubirea 'n a lor f.

398. *Şi în* B; 399. *Şi în* B.
401. Şi îmbătată de amor, 403. Luceafărul. Incetişor; 404. Ea 'l roagă, i se 'ncrede: > Dorința i-o [î]ncrede.

— Cobori în jos luceafăr blând
Alunecând pe-o rază,
Pătrunde ’n codru şi în gând
Norocu-mi luminează

El tremura ca alte dăţi
In codri şi pe dealuri
Călăuzind singurătăţi
De mişcătoare valuri

Dar nu mai cade ca ’n trecut
In mări din tot înnaltul:
— Ce-ţi pasă ţie chip de lut
Dac’oiu fi eu sau altul

Trăind în cercul vostru strimt
Iubirea vă petrece
Ci eu, în lumea mea, mă simt
Nemuritor şi rece.

Aprilie 10—1882

D—E. *Almanah* & *Convorbiri.* Spicuirea de mai sus a jurnalului lui Maiorescu a dat pe faţă câteva din intimităţile elaborării definitive a *Luceafărului*, între 10 Aprilie 1882, data *Legendei Luceafărului* şi 28 Octomvrie 1882, când se ceteşte în Junimea poemul «şlefuit», ce avea să fie expediat la Viena, pentru *Almanahul României June.* Nu mai revenim asupra acestor detalii

---

405. — Cobori de sus luceafăr bland, 408. *Şi în* B.

Strofa 409—412 e introdusă mai târziu, după ce transcrisese întreaga versiune — la fel şi cu strofa finală 417—420; ceea ce se poate vedea şi din data Aprilie 10—1882 *aşezată la stânga ei (cf facsimilul din vol I, pag. 180). Cu alte cuvinte* C. *(2261) urmează în prima transcriere de aproape pe* B. *(2275^{B}) Sfârşitul e identic In forma aceasta nefinită (dela 10 Aprilie 1882) va fi fost cetit*, poate, *întâia oară, la Junimea.*

409—412. 1° (*2276^{I}, 211*) El lumina ca alte dăţi
Păduri şi ţări şi maluri
Şi stăpânea singurătăţi
De pietre şi de valuri

2° (C) El lumina ca alte dăţi
In codri şi pe dealuri
Şi conducea singurătăţi (*s*)
De mişcătoare valuri

(*s*) Şi stăpânea s

413. Dar el nu cade ca ’n trecut,

417—420 1° Trăind porumbi împerecheţi
O tinereţe toată (*t*)
Un singur bine să n’aveţi:
Să nu muriţi de odată

(*t*) Viaţa voastră toată

2° Trăiţi în cercul vostru strimt
Şi în favoarea sorţii
Căci ceea ce în suflet simt
E voluptatea morţii.

3° Trăind în cercul vostru strimt
Norocul vă petrece
Ce eu în sufletul meu simt
E nemurirea rece.

N. B. *De remarcat că 1° reproduce chiar finalul basmului :*

« Fiţi fericiţi — cu glasu-i stins a spus —
Atât de fericiţi, cât viaţa toată
Un chin s’aveţi: *de-a nu muri de-odată* ! ».

Originalul acestei versiuni, care a dispărut dela un timp din arhiva societății din Viena [1] și care s'ar putea să mai fie dibuit în sertarele vreunui colecționar avar, deși valoros, ca orice relicvă eminesciană, este sigur că nu ne rezervă nicio surpriză, fie de conținut, fie de formă. Prefața *Almanahului* amintea că în reproducerea colaborărilor s'a păstrat ortografia autorilor și o cercetare, cât de sumară, a versiunii *Almanahului* ca și confruntarea celor două autografe - Eminescu, incorporate în alegoria Carmen Sylvei, despre care s'a amintit mai sus, arată că, într'adevăr, respectarea ortografiei originale a fost urmată cu sfințenie.

In lipsa însă a originalului acestei versiuni, avem un fragment, dintr'o còpie anterioară, din ceea ce avea să fie versiunea *Almanahului*. El se află în ms -ul **2260, 152—154+267+102—102 v.+155,** pe foi de aceeași calitate cu același filigran striat, cu același scris, și răzlețite numai din cauza legătorului.

Aceste pagini figurează la Botez în trei manuscrise: III, VIII și IX, când ele sunt în realitate unul singur. Mai mult: despre III (2260, 102) Botez notează că va fi fost scris « probabil pe timpul când era revizor școlar (Iulie 1875—Iunie 1876), căci în acest carnet, la pag. 100, se găsește o notiță relativă la școala din cătuna Hermeziu » (ed. Botez, pag 420). Pe verso-ul filei 100, din acest ms. (nu « carnet ») miscellaneu, se află într'adevăr, cu cerneala și scrisul atât de caracteristice tuturor actelor revizoratului său, notița referitoare la școala din Hermeziu. Notițe asemănătoare se află și pe verso-ul filei 101, deci în imediata vecinătate cu ms. III (după filiația Botez) din *Luceafărul*. Numai că, așa cum am repetat în atâtea rânduri, vecinătățile acestea nu decid într'un manuscris, nu numai miscellaneu, dar și eterogen, cum e acesta, alcătuit din materiale disparate. Și hârtia, și scrisul acestor două file, (ce au notate în dreapta două numere de ordine. 18 și 51, ceea ce înseamnă că provin dintr'un caiet sau registru mai mare) sunt deosebite întru totul de hârtia și caracterele grafice ale versiunii acesteia din *Luceafărul*. Distanța de 6—7 ani ce le desparte este deadreptul pregnantă

Aceste 6 file, câte au rămas din còpia premergătoare versiunii definitive a *Luceafărului*, se grupează astfel. text transcris, caligrafic, ca de tipar, pe ff. 153, 152, 154 și 264, iar pe ff. 102 (și 102 v)+155 exerciții brouillonare, strâns legate de filele precedente. Existența celor patru file caligrafiate și, mai ales, prezența acelorași cifre romane, și în aceste file și în versiunea anterioară C arată strânsa corelație a celor două versiuni, despre care am făcut continuu mențiune în subsolul transcrierilor noastre. Cele câteva facsimile, în cari cifrele romane apar și aici și dincolo, și în deosebi facsimilul 2260, 154, pe care figurează cifra *VI* și *dincolo*, notate cu creionul, se cuvin în mod special semnalate. Ele desvăluie felul de lucru al poetului și infailibilul său spirit autocritic. Râvna de desăvârșire și demonul neastâmpărat al tuturor modurilor de expresie îl îndeamnă să are în toate direcțiile, să răstoarne brazdele, să inverseze ordinea, să frământe, într'un cuvânt, până la desfigurare, aluatul unora din strofe — așa cum se poate vedea din subsolul atât de bogat al atâtora din strofe, în transcrierea noastră, pentru ca în cele din urmă să revie la formele din 2261. Unii au văzut în acest ocol și în această revenire la formele dintâi, « o treaptă de regres în putința desăvârșirii artistice » și un semn al « oboselii », de care « poetul se plângea în această epocă » [2]. Presupunere, socotim, gratuită. Hotărîrea din urmă, la capătul unui atât de laborios examen, e o dovadă de contrariu și ea singură ar ajunge. Pentru neîncrezători, mai stă la îndemână, însă, un excelent mijloc de verificare: activitatea ziaristică a lui Eminescu, în tot acest răstimp al elaborării ultimei versiuni. Iar activitatea aceasta se păstrează la același superior nivel de preocupări și expresie. Mai mult, și evident lucrul rămâne să fie demonstrat, ne place să credem că febrilitatea ritmică a elaborării se comunică, uneori, și activității ziaristice. Așa e, spre pildă, cam din aceeași vreme, cu unul din articolele lui de fond [3] în care zicerile populare abundă, ceea ce nu e, mai la urma urmei, decât încă una din modalitățile de a-și satisface nesațul ritmic, știut fiind că multe din dictoanele populare sunt crâmpeie rimate.

Dacă versiunea aceasta D va fi fost o còpie integrală a poemului nu s'ar putea spune cu certitudine. Prezența în C. și a altor cifre romane. d p II, III, pentru care lipsesc corespondențele în D. favorizează o atare presupunere, deși, iarăși, n'ar fi exclus, să fi fost o còpie parțială, numai a acestui fragment unitar, cât se întinde între versurile 265—332.

Transcrierea noastră a căutat să organizeze, în condițiile cele mai bune, materialul brouillonar, aflat în subsol. Indicația, în parentez, a filelor, unde figurează fiecare din variații, dă o imagine de cursul și zigzagul acestor prefaceri, a căror verificare cetitorul o află în subsoluri. Ele pot fi urmărite în strofele 265—268, 277—280 și 297—300, pentru care cetitorul se poate adresa și facsimilelor. Fără a intra în amănunte, și sub forma unei impresii de ansamblu, elaborarea versiunii D. ar putea fi rezumată astfel: pe prima coloană, caligrafiată, a celor 4 file, s'a transcris versiunea anterioară din C. Apoi pe filele brouillonare se încearcă modificări până ce se ajunge la forme ultime ce se înscriu în coloana a II-a a aceloraşi file caligrafiate (cf facsimilele ff. 153 şi 154). Creionul care le barează şi pe acestea, ca şi cel care designă (d.p. VI—*dincolo*) reveniri la formele din C. atestă că s'a operat transcrierea în còpia ultimă, ce a fost trimeasă Românici June.

---

[1] I. Grămadă, *Societatea academică socială literară « România Jună » din Viena (1871—1911)*, monografie istorică, Arad, 1912, pag. 61.

[2] M. Eminescu, *Poezii și variante*, ed. D. R. Mazilu, pag. 565.

[3] *Timpul*, VII, 212, Marți 28 Septemvrie 1882.

Să atragem, de asemeni, atenţia cetitorului asupra numerotaţiei versurilor. Numerotaţia aceasta este a textului din *Almanah*, pe care-l reproduce şi ediţia noastră şi nu a ediţiei Maiorescu, sau a celor ce o reproduc, şi unde au fost efectuate anume amputări.

Data apariţiei *Almanahului* se menţionează de obiceiu prin data prefeţei: Aprilie 1883 Proiectat pentru începutul lui Martie [1]), el va fi apărut totuşi în cursul lui Aprilie, de vreme ce numărul de 1/13 Maiu 1883 al *Familiei* reproduce din *Almanah* poezia lui Alecsandri: «Iarna vine» iar la cronică îi anunţa apariţia [2]) Aceeaşi menţiune şi în bibliografia *Convorbirilor Literare* pe Mai [3]).

D. 2260, 152—154+264+102—102 v+155

Şi din a chaosului văi
Jur împrejur de sine
Vedea ca 'n ziua cea de 'ntâiu
Cum isvorau lumine

Cum isvorau şi'l înconjor
Ca nişte mări de a 'nnotul,
El sboară, gând purtat de dor
Pân singur e cu totul

Căci unde-ajunse nu-i hotar
Nici ochiu spre a cunoaşte
Doar vremea 'ncearcă înzădar
Din goluri a se naşte

---

[1]) *Familia*, XIX, 4, 23 Ianuarie/4 Februarie 1883 «Almanahul România Jună» va apare la începutul lui Martie, având 15—17 coli de tiparíu, preţul 2 fl. Va cuprinde (*urmează sumarul*) Insemnătatea acestui op este uşor de recunoscut. Pe o icoană mică el va prezenta o activitate a literaturii noastre de acum»

[2]) *Ibid*, XIX, 18, 1/13 Maiu 1883.

[3]) G. Ibrăileanu, *Ediţiile poeziilor lui Eminescu*, în *Viaţa Românească*, XXI, 5—6, Mai—Iunie, 1929

V. — *Pentru mai lesne urmărire, notăm şi pagina unde se află varianta* ·

265—268. 2° Il sorb a chaosului văi
Dar isbucnea din ele
Vedea ca 'n ziua cea de 'ntâi
Născând în cale-i stele *(f. 153)*

2° Vedea ca 'n ziua cea de 'ntâiu
Născând în cale-i stele
Roind pe-a chaosului văi (*a*)
Sau isvorînd din ele *(f 102)*

(*a*) Căzând pe-a c v.

3° Vedea ca 'n ziua cea de 'ntâiu
Născând în cale-i stele
Urnind a chaosului văi (*b*)
Sau isvorînd din ele (*f. 153 marg.*).

(*b*) Roind pe-a c.v.

269—272. 1° In valvârtej îl înconjor
Şi lumi şi timpi de a 'nnotul .
El sboară . gând, purtat de dor
Pân singur e cu totul *(f. 153)*

2° Cum isvoresc şi 'l înconjor
In rîuri* mări de a 'nnotul, (*e*)
El sboară, gând purtat de dor
Pân singur e cu totul *(f. 153 marg.)*

(*c*) Jur împrejur > Mări > Mii [rîuri]* de lumină

273. Căci unde-ajunge nu-i h.; 275 Şi vremea 'ncearcă înzădar; 276. Din golu-i a se naşte.

Cum mii de ani nu se 'nțeleg
Prinși* de uitarea oarbă,
Nimic e universu 'ntreg
Acest adânc să'l soarbă

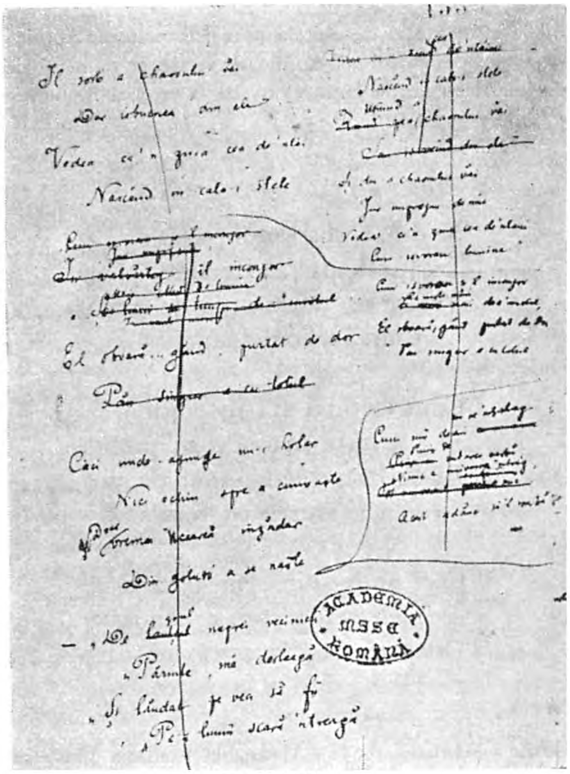

LUCEAFĂRUL
Mss-ele Academiei Române 2260, 153 (16 cm.×21 cm.)

277—280. 1° Părea că universu 'ntreg
Acel adânc l'ar soarbe
Cum mii de ani nu se 'nțeleg
Din sînu-uitării oarbe (*d*) (*f. 102 v.*)

(*d*) In suo.

2° Părea că universul tot (*e*)
Acel adânc l'ar soarbe
~ (*f 102 v.*)

(*e*) *imediat readuce în locul lui* tot · 'ntreg

3° Acel adânc necunoscut
Un univers ar soarbe
~ (*f 102 v*)

4° Tot universul pare mic
Acel adânc să 'l soarbă
Cum mii de ani nu sunt nimic
Pentru uitarea oarbă (*f*) (*f. 102 v*)

(*f*) Prinși de uitarea oarbă,

5° Cum mii de ani ca un nimic
Pier în uitarea oarbă,
Tot universul ar fi mic (*g*)
Acest adânc să'l soarbă (*f. 153 marg*)

(*g*) Tu. prea e mic.

N. B. *Specificăm că versiunea 5° ca și cea dela etaj (6°) se află pe f. 153 marginal. Un cadru și un semn (cf. facsimil) o introduc în locul designat, de oarece, la început, transcrierea de aici omisese, (din voință sau din lapsus?) strofa 277—280.*
In 2261, 207 (C) *strofa aceasta, identică cu aceea a textului definitiv din* Almanah, *poartă acoladă și cifra* IV, *ceea ce înseamnă că a revenit la prima formă.*

— « De greul negrei vecinicii
« Părinte, mă desleagă
« Şi lăudat pe veci să fii
« Pe-a lumii scară 'ntreagă

« O cere-mi, Doamne, orice preţ
« Dar dă-mi o altă soarte,
« Căci tu isvor eşti de vieţi
« Şi dătător de moarte

« Reia-mi al nemuririi nimb
« Şi focul din privire,
« Şi pentru toate dă-mi în schimb
« O oră de iubire...

« Din chaos Doamne-am apărut
« Şi m'aş întoarce 'n chaos,
« Şi din repaos m'am născut
« Mi-e sete de repaos.

— Hyperion, care rebel,
Răsai din lumi cu soare,
Cine nu are moarte 'n el,
Acela nu mai moare

Cum vrei tu om să te socoţi,
Cu ei să te asameni?
Dar piară oamenii cu toţi
Veni-vor iarăşi oameni

---

281. De lanţul n.v.

297—300. 1° Hyperion, ce prin genuni (*h*)
Ai străbătut o lume (*i*)
Nu cere semne şi minuni
Cari n'au chip şi nume (*f. 155*)
(*h*) H., ce din genuni, (*i*) Răsai, sătul de lume > Ai rătăcit prin l. > Ai străbătut din lume.

3° Hyperion care răsai
Străbă[tă]tor de toate
Tu care 'n tine moarte n'ai
Cum cei ce nu se poate [?] (*f. 102*)

2° « — Hyperion ce în genuni (*j*)
« Ai părăsit o lume, (*k*)
« Nu-mi cere semne şi minuni
« Cari n'au chip şi nume (*f. 152, col* I)
(*j*) « — H. ce prin genuni;
(*k*) A. străbătut din lume.

4° Hyperion ce [î]ntr'un fel (*l*)
Răsai din mări şi soare
Cine nu are moartea 'n el
Acela nici nu moare (*f. 102*)
(*l*) H. care 'ntr'un fel.;

5° Hyperion, ce la un fel (*m*)
Răsai din mări şi soare,
Cine nu are moarte 'n el,
Acela nici nu moare (*f. 152 marg.*)
(*m*) H. ce într'un fel > H. ce fără* > H.c. la un fel.

In stânga cifra V *înseamnă de sigur că se revine, cum s'a şi revenit la versiunea din 2261, unde se află de asemenea* V.,

305 Dar sori în lume de n'or fi
Din noapte or să crească,
Căci toți se nasc spre a muri
Și mor ca să se nască

N. B. *Versurile dintre 301—320 reprezintă redacția ultimă, de pe f. 154 și 264, marginal, recte coloana II-a, care în cele din urmă au fost barate, cu același creion cu care a notat în stânga :* VI dincolo, *ceea-ce înseamnă că a revenit, după multiple încercări ce se pot vedea din subsol, la redacția din 2261, unde și acolo se află notat :* VI.

301—304 1° Cum vrei un om să te socoți
Cu ei să te asameni?
Să piară oamenii cu toți, (*n*)
Veni-vor [iarăși] oameni (*o*) (*f 155*)

(*n*) Dar piară o.c.t ;
(*o*) S'ar naște [i] o.

2° Cum vrei un om să te socoți?
Cu ei să te asameni
Dar piară oamenii cu toți,
Veni-vor iarăși oameni. . (*f. 154, c I*)

N. B *Aceeași formă, minus orice urmă de punctuație, pe f.102, care s'ar situa între 1° și 2°.*

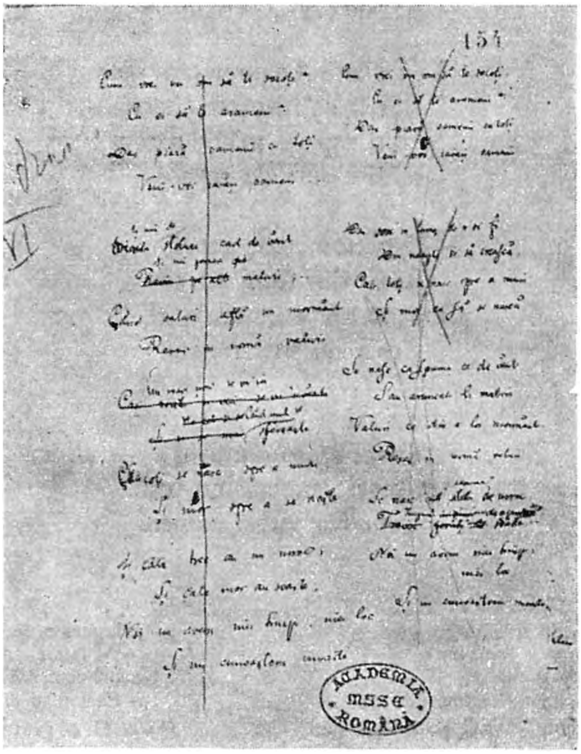

LUCEAFĂRUL
Mss.-ele Academiei Române 2260, 154 (16 cm. × 21 cm)

In f. 155 unde sunt cele mai multe brouilloane ale strofelor 305—308 și 309—312, ordinea strofelor acestora e inversată, e adică ordinea inițială din 2261, care a trecut în prima coloană din 2260, 155. Cetitorul să fie deci atent : strofele acestea merg în grup ; lui a, b *dela etaj îi corespund în subsol* b a *(ordinea dela etaj o aflăm în f. 102 brouillonară, care se situază între f. 155 brouillonară și 154, col. II, marginală).*

305—308. 1° Un soare nou va răsări
Când unul se sfârșaște . (*p*)
Căci toți se nasc spre a muri (*q*)
Și mor spre a se naște (*f. 155*)

(*p*) C. altul s.s... ; (*q*) Și toți s n. etc.

2° Alt soare 'n chaos s'o ivi (*r*)
Când lumea se sfârșaște .
Căci toți se nasc spre a muri
Și mor spre a se naște (*f. 155*)

(*r*) Alt soare 'n c. s'a ivi.

Se nasc ca spuma ce de vânt
S'au aruncat la maluri,
Valuri ce din a lor mormânt
Răsar în urmă valuri

Se nasc sub semne de noroc
Impinși de-o crudă soarte .
Noi nu avem nici timp nici loc,
Și nu cunoaștem moarte.

Cum ai putea să fii zidit
Din lacrimi și din vină —
Când ești din veci nerăsărit
Lumină din lumină

Când tu Hyperion rămâi,
De nu mai poți apune...
Cere-mi cuvântul meu de 'ntâiu
Să-ți dau înțelepciune ?

3° Căci roata 'n veci se va 'nvârti
Și nu se mai sfârșaște,
Și toți se nasc spre a muri
Și mor spre a se naște (*f 154, col. I*)

4° Un soare nou se va ivi
Când unul se sfârșaște (*s*)
Căci toți se nasc spre a muri
Și mor spre a se naște (*f. 154, c* I)
(*s*) Pe cel ce se> Când unul etc

5° Și sorii toți de n'ar mai fi
Din noapte or să crească
Căci ei se nasc spre a muri
Și mor ca să se nască (*f 102*)

309—312 1° Și dacă stoluri pier de vânt
Vin altele pe maluri, (*t*)
Când valuri află un mormânt
Răsar în urmă valuri (*f. 155*)
(*t*) Vin alte de pe maluri,

2° Și câte stoluri cad de vânt (*u*)
Răsar pe alte maluri
Când valuri află un mormânt
Răsar în urmă valuri (*f. 155*)
(*u*) Oricâte stoluri cad de vânt>
Să cadă stolurile 'n vânt,

3° Oricâte stoluri cad de vânt
Revin pe alte maluri . (*v*)
Când valuri află un mormânt
Răsar în urmă valuri (*f 154, c I*)
(*v*) R p.a. maluri,

4° Și mii de stoluri cad de vânt
Și mii pornesc pe maluri.. (*x*)
Când valuri află un mormânt
Răsar în urmă valuri (*f. 154, col. I*)
(*x*) Ș m p. din* maluri;

313—316 1° Aceste doară au noroc
Au prigoniri și soarte, (*y*)
Noi nu avem nici timp nici loc
Și nu cunoaștem moarte (*f 155*)
(*y*) Au vrâsta lor și soarte

2° Și câte trec au un noroc
Și cât[e] mor au soarte,
Noi nu avem nici timp nici loc
Și nu cunoaștem moarte (*f. 155*)

3° (*f 154, col I*). *Reproduce aidoma pe* 2° [*evident :* câte].

4° Se nasc și urmăresc* noroc
Și mor, murind de soarte
Noi nu avem nici timp, nici loc
Și nu cunoaștem moarte (*f. 102*)

5° Se nasc sub stele cu noroc
Trăiesc goniți de soarte.
Noi nu avem nici timp nici loc
Și nu cunoaștem moarte (*f. 102+154, c II, substrat*)

Vrei să dau glas acelei guri
Ca dup'a ei cântare
Să se ia munții cu păduri
Şi insulele 'n mare?

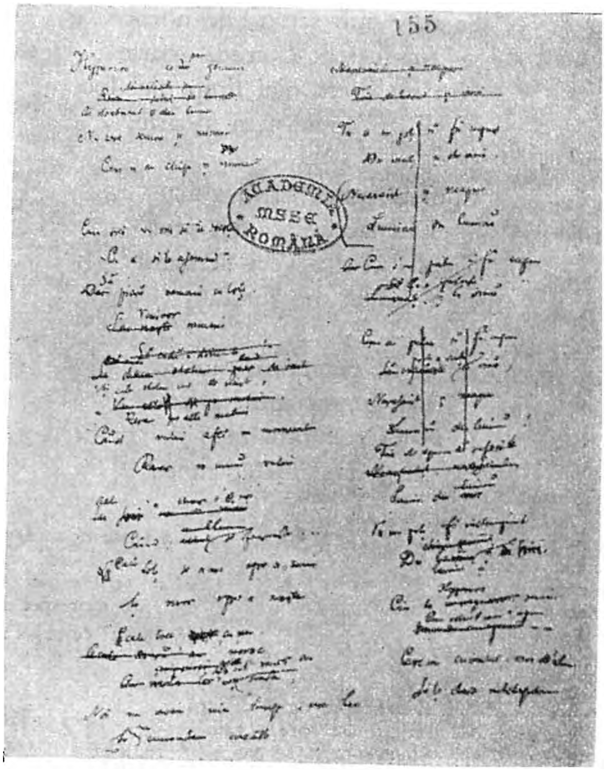

LUCEAFĂRUL
Mss -ele Academiei Române 2260, 155 (16 cm. × 21 cm.)

317—320. *Transcriem variațiile de pe f. 155 brouillonară, în ordinea lor ; întâi se încearcă distihuri, apoi strofe — distihurile sunt despărțite de egală distanță, chiar în original (cf. facsimilul de deasupra):*

Distihuri :

1° Nerăsărit şi neapus
Făr de trecut şi vină

2° Tu ce nu poți să fii supus
De viață şi de vină,

3° Nerăsărit şi neapus
Lumină din lumină

4° Cum s'ar putea să fii supus (*a*)
La viață şi la vină
(*a*) Au [s'ar putea]* > Cum etc.

5° Cum s'ar putea să fii supus
Ca să spăseşti [o] vină (*b*)
(*b*) Să [ispăseşti]* > Ca să etc.

Strofe :

1° Cum ai putea să fii supus
Să ispăseşti o vină,
Nerăsărit şi neapus
Lumină din lumină !

2° Cum ai putea să fii supus
Să porți a vieții vină,
Făr de apus ai răsărit (*c*)
Lumină din lumină
(*c*) Neasfințit, nerăsărit.

3° Tu nu poți fi închipuit
Din lacrimi şi din tină, (*d*)
Făr de-asfințire răsărit
Lumină din lumină (*264, c. I*)
(*d*) Din l.ş.d. vină > D. chin, pământ şi vină >
Din l.ş.d.t. [*toate în f. 155*].

4° Tu nu poți fi închipuit
Din lacrimi şi din tină,
Căci din adânc ai răsărit
Lumină din lumină (*264, c. I*)

Vrei poate 'n faptă să arăţi
Dreptate şi tărie?
Ţi-aş da pământul în bucăţi
Să-l faci împărăţie.

F. *Ediţia Maiorescu*. Bibliografia numărului de Mai al *Convorbirilor literare* înregistrează, cum s'a amintit, *Almanahul Românei June*, apărut în cursul lunii Aprilie. La sfârşitul lui Iunie, Eminescu se îmbolnăveşte. Numărul de Iulie al *Convorbirilor* îi tipăreşte *Doina*, pe care o dusese şi o cetise în *Junimea* dela Iaşi. Numărul de August al revistei reproduce, cu mici şi neînsemnate schimbări de ortografie şi punctuaţie, versiunea din Almanah a *Luceafărului*. In Noemvrie, Maiorescu începe să lucreze la ediţia poeziilor lui Eminescu, ce avea să apară către sfârşitul lui Decemvrie 1883 şi în care *Luceafărul* primeşte două substanţiale prefaceri: o scădere de 4 strofe: 1. *Ei numai doar durează 'n vânt* şi mai departe grupul celor trei strofe sau cum spunea Ibrăileanu: «transacţia propusă de Părintele ceresc Luceafărului»: 2. *Vrei să dau glas acelei guri* .; 3. *Vrei poate 'n faptă să arăţi* . , 4. *Iţi dau catarg lângă catarg* .. precedate de cunoscutele două versuri: (Iar tu Hyperion rămâi — Ori unde ai apune) — *Tu eşti din forma cea dintâiu — Eşti vecinică minune*, ticluite de editor în locul celor ale originalului: *Cere-mi cuvântul meu de 'ntâiu — Să-ţi dau înţelepciune?* după care urmau celei trei propuneri.

Semnalând această intervenţie a Magistrului, scriam încă din introducerea volumului I, la locul respectiv din «tabloul ediţiilor»· «Un lucru cată totuşi să recunoaştem: simplificarea impusă de Maiorescu, arbitrară ca orice intervenţie străină, s'a făcut cu păstrarea legăturilor organice. Suprimând cunoscutele trei strofe, din îmbierea Creatorului, Maiorescu avea grija şi de sigur instinctul logic, să substitue vechii tranziţii, una nouă, care era cerută de noul contur al poemei. In felul acesta amputarea a trecut neobservată. Au greşit însă aceia dintre editori [1], cari păstrând versiunea Maiorescu, au revenit la tranziţia *Convorbirilor*, recte a *Almanahului*» [2].

Deşi arbitrară, versiunea Maiorescu, cu modificările ce s'au văzut, s'a impus totuşi graţie, în primul rând, prestigiului, celui ce o patronase. Ediţiile Ibrăileanu, C. Botez, Mihail Dragomirescu şi atâtea altele o adoptă. După cum o adoptă şi cei mai noi dintre comentatori [3]. Toţi o află superioară, iar unii din ei, se întrec în demonstraţii de ordin estetic. Cu osebire impresionante sunt argumentele lui Ibrăileanu [4]. Iar concluzia tuturora, cu mai mici sau mai mari variaţiuni, este că retuşările versiunii Maiorescu sunt chiar opera poetului.

5° Cum s'ar putea să fii zidit (*f*)
Din lacrimi şi din vină
Fiind din veci nerăsărit (*g*)
Lumină din lumină (*f 102*)
(*f*) Nu p[oţi]*> Cum etc.; (*g*) Când neapus ai răsărit

321—322 1° Căci tu în raza mea rămâi
Ori unde ai apune — — (*f 155*)

2° Căci tu Hyperion rămâi
Cum ochiul meu n'apune — (*Ibid*)

4° Căci tu Hyperion rămâi
Ori unde ai apune . (*f. 264.*)

5° Căci tu Hyperion rămâi
Şi nu mai poţi apune (*f 264*)

323. Cere-mi c m de 'ntâiu> Dar cere-mi vorba mea de 'ntâiu> Cere-mi etc

N. B. *Creionul ultim din 2261 şi 2260, care decide (prin cifre romane) de revenirea la formele din 2261, exclude din îmbrăţişare, cum se poate vedea din facsimulul respectiv, (pag 441), strofa, ulterior introdusă dealtminteri,* Lumină din lumină, *care în textul din* Almanah *nici nu apare.*

[1] Obiecţia priveşte în primul rând pe Scurtu. Cf şi G. Ibrăileanu, *Ediţiile poeziilor lui Eminescu* în *Viaţa Românească*, XXI, 5—6, Mai—Iunie 1929.

[2] *M. Eminescu, Opere*, I, ed Fundaţiei... 1939, pag. XV—XVI.

[3] Radu Manoliu, *D. R. Mazilu, Luceafărul lui Eminescu* în *Preocupări literare*, II, 5—6, Mai—Iunie, 1937. «De acord cu C. Botez, socotim versiunea ediţiei Maiorescu superioară versiunii *Almanahului* şi aparţinând exclusiv lui Eminescu, care o va fi cetit lui Maiorescu, aşa cum făcuse şi cu transcrierea celor 6 poezii încredinţate lui Iosif Vulcan, etc.» Cf deasemeni, Grigore Pherekyde, *Mihai Eminescu* în *Convorbiri Literare*, LXXII, 6-7-8-9, Iunie-Sept. 1939, pag. 832: «Rămân cu credinţa că deşi înzestrat cu un excepţional spirit autocritic, fără «Junimea» Eminescu nu ar fi şters aşa uşor şi atât de sigur cele cinci strofe [*de fapt*· $4^{1}/_{2}$] din «Luceafărul», pe care Ibrăileanu le dă în anexa volumului său Ar fi stăruit o pată în stea. Şi ar fi fost păcat» Preciziunile cronologice de mai sus infirmă ipotezele şi bucuriile, de natura acestora..

[4] G. Ibrăileanu, *ibid*, pag. 275—276.

Fără a intra în prea multe detalii, credem că situaţia poate fi rezumată astfel: Versiunea Maiorescu e ticluită de acesta, în răstimpul de după reproducerea versiunii *Almanahului* în *Convorbiri*, deci după îmbolnăvirea poetului, mai corect către Noemvrie, când se hotărăşte să tipărească întâia ediţie a poeziilor lui Eminescu. Cel mai hotărîtor argument e însăşi reproducerea versiunii *Almanahului* în numărul de August, al *Convorbirilor*, aşa dar după îmbolnăvirea poetului. Dacă ar fi existat o versiune, modificată de poet, este sigur că revista ieşană ar fi reprodus-o pe aceea Or, versiunea *Convorbirilor* este întru totul aceea din *Almanah*. Dar nu numai atât· toate versiunile integrale, câte se cunosc, din manuscrise, şi a căror transcriere s'a putut urmări mai sus, ba chiar fragmentul D, care a premers versiunea *Almanahului*, păstrează atât strofele suprimate de Maiorescu cât şi tranziţia celor două versuri ale originalului. Mai mult: însăşi organicitatea tranziţiei Maiorescu atestă spiritul logic şi constructiv al celui ce a operat-o. Şi pentru a răspunde şi cu un argument de ordin estetic, cu toate că armele acestea sunt cele mai problematice, să mărturisim că cele două versuri nu ni se par chiar atât de frumoase, ca lui Ibrăileanu: «Dar cine, scria el în focul argumentaţiei, a făcut versurile: — Tu eşti de forma cea dintâiu — Eşti vecinică minune? Maiorescu? E greu de admis că versurile le-a făurit el. Sunt versuri de mare poet. Niciun alt poet român de ori când, n'ar fi putut să le scrie *Probabil* că sunt de Eminescu». Vers de mare poet — *Eşti vecinică minune* — acest nevinovat loc comun? ! Evident nu. Dar soluţie întru totul ingenioasă şi acoperind cu abilitate suprimările celor trei strofe ce urmează — aceasta fără doar şi poate. N'ar fi exclus ca intenţia suprimării celor 4 strofe şi, implicit, a substituirii celor două versuri de tranziţie, să o fi mărturisit Maiprescu, cu un an mai înainte, în vremea colloquiilor pentru şlefuirea poemului, despre care însuşi a raportat şi pe care le-am amintit mai sus. Dar dacă şi după aceste sugestii, ce trebue că vor fi fost formulate, Eminescu nu cedează şi îşi publică poemul, exact aşa cum l-a gândit el, nu este acesta un motiv mai mult să i se respecte opera, în forma ei originară? Să observăm, tot aici, că traducerea în nemţeşte a *Luceafărului* de Mite Kremnitz, despre care s'a vorbit mai sus, deşi operează şi ea câteva eliminări, păstrează atât cele două versuri eminesciene: *Verlang von mir mein erster Wort* — *Die Weisheit, die entwicken* precum şi două din grupul celor trei strofe ce urmează Iar aceasta datează, cum s'a văzut din jurnalul lui Maiorescu, dela începutul anului 1883 [1]), căci peste puţin ediţia a doua din *Rumanische Dichtungen*, în care apare pentru întâia oară *Luceafărul*, vedea lumina tiparului [2]).

* * *

---

[1]) Cf. şi *Familia*, XIX, 4, 23 Ian./4 Febr. 1883: A C Şor [Iuliu I. Roşca], *Cronica Bucureşteană (Baluri şi serate)* — datată 16/28 Ian.: « . Şi cum pe lângă petrecerile trupeşti e bine să gustăm o leacă şi din cele sufleteşti, odată hotărît că omul e alcătuit din spirit şi materie, să vă spun că Miercuri iubitorii de literatură au avut plăcerea s'auză, în saloanele d-lui Maiorescu, eminenta traducere germană a d-nei Mitte Kremnitz după «Luceafărul» d-lui Eminescu. Apoi s'a citit «Fata dela Cozia», drama d-lui Roşca, aşa cum se va reprezenta etc »

[2]) In legătură cu apariţia acestei a doua ediţii din *Rumanische Dichtungen*, amintim următoarea experienţă bibliografică, interesând cronologia *Luceafărului*, despre care s'au dat, mai sus, amănunte.

Ediţia I-a a antologiei de tălmăciri, operă a Carmen Sylvei şi Mitei Kremnitz, apărută în 1881 nu se află în Biblioteca Academiei. Ediţia a doua în care se află tălmăcirea *Luceafărului*, evoluat, nu poartă dată. Dar dacă, aşa cum vestea Maiorescu din studiul său dela 1 Ianuarie 1882, din *Convorbiri*, ar fi fost adevărat că se pregătea ediţia a doua, atunci am fi fost indrituiţi să credem că şi prima ediţie ar fi avut tălmăcirea *Luceafărului* — ceea ce nu concordă cu detaliile mai sus expuse, aşa dar ar fi urcat, cu un an şi jumătate, data când poemul ar fi fost finit.

Dar ediţia a II-a apare mult mai târziu Maiorescu însuşi rectifica încă în *Critice* dela 1892—1893 că această a doua ediţie a «apărut dar fără dată». Un repertoriu bibliografic, german, cuprinde următoarele precizări:

«Dichtungen rumänische Deutsch von Carmen Sylva (Konigin Elisabeth von Rumanien). Hrsg. und mit weiteren Beitragen versehen von Mite Kremnitz 12 (VIII. 214 S.) Leipzig, 881, Friedrich. M. 4 geb. 5

« — Dass. — 2 Aufl. 12 (XIV, 405 S) [Ebendas. 883] Bonn, Strauss. M. 5. geb 6».

Ceea ce ar însemna, nu numai că a doua ediţie a apărut în 1883, dar chiar în două locuri. Şi într'adevăr Biblioteca Fundaţiei Universitare Regele Carol I posedă două exemplare din ediţia II. Unul, provenit din donaţia Maiorescu, editat la Leipzig, Wilhelm Friedrich, celălalt, provenit din Biblioteca I. Al. Cantacuzin, editat la Bonn, Emil Strauss. Amândouă, de sigur, fără dată, altminteri identice

Cum exemplarele ediţiei a II-a nu sunt datate, s'ar explica, poate, pentru ce *Bibliografia română* (editor Alessandru Degenmann), 1882—1883—1884. An. IV—V—VI, Buc. Socec & Comp. 1884, înregistrează sub n-rul 3432 (pag. 27): «Carmen Sylva, *Rumanische Dichtungen*, etc, etc. Leipzig, 1884, Friedrich L. 7-50».

In studiul «Die romänische Literatur 'in Deutschland. Ein Repertorium» de L. V. F[ischer] *) din *Romanische Revue*, Hggber Dr. Cornelius Diaconovich, Budapest, I, 1885, se putea ceti: «Romänische Dichtungen... welche im vergangenen Jahre (1883) bereits die zweite Auflage erlebten». (Pentru ineditul ei, reţin din studiul acesta al lui Fischer· « .. In Nr. 29 [1878] derselben Zeitschrift, [Die Gegenwart] unter dem gleichen Titel findet sich von der Dichterin das, an den grossten amerikanischen Poeten Edgar Allan Poe erinnernde, wehmutsvolle Gedicht «Melancholie» von Eminescu vor»).

Aşa dar ediţia a doua, care avea îndoitul paginilor primei ediţii, şi care cuprinde şi tălmăcirea *Luceafărului*, evoluat, (ceea ce nu putea fi cazul pentru prima) a apărut în 1883 — confirmând întru totul celelalte detalii cronologice, expuse mai sus.

III. Colaterale şi subsequente. Grupăm în această secţiune acele texte, ce amintesc de atmosfera poemului de faţă şi care ar putea figura în ceea ce s'ar putea numi constelaţia *Luceafărului*. Sunt acele texte, pe care ediţia d-lui D. R. Mazilu le-a numit «preludii» lirice ale poemului şi care se află grupate, dimpreună cu variantele lor, sub titlurile *c) Şi oare tot n'aţi înţeles; d) Să fie seară 'n asfinţit* şi *e) Dacă iubeşti fără să speri*, pentru a desprinde, în cele din urmă, un crâmpeiu de trei strofe «în jurul cărora Eminescu a desvoltat apoi concepţia poemei» şi din care a făcut întâia variantă a *Luceafărului*. Despre aceste texte, semnalate încă din prima sa ediţie (1908), Ioan Scurtu scria că sunt strofe răzleţe şi variante la una sau alta din părţile poemului iar Constantin Botez că, în afară de versiunile compacte, se mai găsesc în manuscrise «încercări de poezii rămase neînchegate, din care multe versuri au trecut în *Luceafărul*, iar câteva în alte poezii ca *Ce e amorul* sau *Când amintirile*. Aceste încercări destul de numeroase, par a fi fost făcute toate în vederea a două sau poate trei poezii, care nu i-au reuşit, prin anul 1875, pe când era revizor şcolar şi înainte de a fi început să redacteze poema *Luceafărul*, etc.». Păreri ce, într'un fel sau altul, se aseamănă, căci pentru câte şi trei editorii amintiţi textele acestea sunt strâns legate de *Luceafărul*, pe care îl preced şi a cărui elaborare o pregătesc.

Problema ce se pune, în cazul de faţă, este de a decide dacă ne aflăm, cu adevărat, în faţa unor variante, ce preludează sau a unor texte, înrudite, de sigur, dar colaterale şi implicit subsequente? Căci dacă sunt variante, e neîndoios că trebuiesc subordonate, într'un chip oarecare, succesivelor versiuni autonome. Dacă sunt colaterale, sugerate numai în timpul lucrului, aşa dar altoiuri instantanee şi mlădiţe subsequente, atunci cată să vedem în ce măsură au căpătat o formă de sine stătătoare şi ar putea fi trecute în rândul postumelor. De pildă: *Diana* a fost tipărită odată cu ineditele Maiorescu iar *Dona Sol*, care purcede din ea, o adevărată postumă, printre acestea. *Lacul*, s'a văzut din primul volum al acestei ediţii, este o creaţie instantanee, desprinsă în timpul lucrului, din *Călin*. Să presupunem că Eminescu n'ai fi tipărit-o, chiar el, în timpul vieţii şi că ar fi rămas în manuscrise într'una din còpiile caligrafice, cum se şi află de altminteri. Ea ar fi fost culeasă, cu bună dreptate, de Hodoş şi Chendi, pentru «postume», şi ar fi dat una din cele mai izbutite piese ale culegerilor. In schimb, dacă ar fi fost de natura, ceea ce nu se poate închipui, decât teoretic, exerciţiilor şi tiparelor, ce se pot urmări în capitolul *La steaua*, se înţelege că ediţia noastră ar fi încorporat *Lacul* la secţiunea Colateralelor din *Călin*.

Judecând după elementele materiale ale tuturor acestor «preludii», ca şi după stadiul lor de elaborare, impresia noastră este că toate aceste încercări au fost făcute în vederea «a două şi poate trei poezii», cum spunea Botez, şi că ele i-au şi reuşit în bună parte, că au apucat să cristalizeze. Mai mult, ele nu sunt de fel anterioare *Luceafărului* — despre eroarea anului 1875, o adevărată obsesie la Botez, e inutil să mai vorbim — cât concomitente şi multe din ele ulterioare. Nenumăratele variante şi contaminările frecvente dintre una şi alta, le dau dreptul să le socotim postume, cum şi sunt în realitate. Şi tot între «Postume», vom trece şi un mic exerciţiu, inspirat din aceeaşi atmosferă a *Luceafărului*, figurând în 2282, 110, şi intitulat *Când mândra mea doarme în păru-i bălai*.

Ar mai fi de spus un cuvânt despre crâmpeiul de 6 strofe (3 din *Luceafărul* şi 3 din *La steaua*), figurând în 2266, 20—21, înregistrat, ca atare, în ediţia Scurtu, Botez şi Mazilu şi despre al cărui caracter, nu numai compozit, dar şi de pur exerciţiu ortografic şi de diversiune, fără nicio semnificaţie alta, se aminteşte şi'n cap. *La steaua*. Din aceeazi vreme a stărilor febrile şi a sănătăţii inegale, ce şi-a imprimat foaia de temperatură în numeroase manuscrise, datează şi însemnarea din ms. 2257, 429 v : «Legenda Lucnafărului (modificată şi cu mult înnălţat* sfârşitul à la Giordano Bruno») urmată, imediat, de întâile 2 versuri din *La steaua*. Deasupra acestei însemnări, subliniat, *Caballa Lucis* [*Lucea*, în lecţiunea Mazilu]. Despre această însemnare, şi referinţe în legătură cu Giordano Bruno, în studiul lui Gh. Bogdan Duică.

---

*) Despre L. V. Fischer, cf. Victor Morariu, *Cincvantenarul unei traduceri germane a «Luceafărului»* în *Mihai Eminescu* (Buletin), X, 17, 1939 —De asemeni, cu atât mai mult cu cât va da, una din cele mai bune traduceri a *Luceafărului*. această notiţă cu vădite rezerve, a lui Eminescu însuşi, redactată în vremea când definitiva, pentru *Almanah*, poemul său:

«*Bibliografie. Grue Sânger* în traducere germană a apărut de curând la librarii Wlh. Friedrich din Lipsca. Este o broşură de 28 pagini, în ediţie elegantă. Traducerea e făcută de d. L. V. Fischer din Erlangen lângă Passau în Bavaria. D. Fischer e unul dintre literaţii germani, care 'n anii din urmă au atras atenţia publicului german asupra literaturii noastre, comunicându-i în traduceri mai mult ori mai puţin reuşite unele dintre productele noastre literare, pe care le-au socotit mai bune, parte prosă, parte versuri. In deosebi d. Fischer a tradus pân' acum, pe cât ştim, numai versuri, pe care le-au publicat în deosebitele foi periodice din Germania. Astfel ne aducem aminte de o traducere a «Resunetului» lui A. Mureşianu, publicată în «Magasin fur die Literatur der Auslandes» şi de câteva poezii ale lui Alexandri publicate în «Dioskuren», în «Oester Gartenlaube». — «Grue Sânger» nu este dar prima încercare a traducătorului şi asta se vede aproape la fiecare pas. Metrul e cel original, în foarte multe versuri traducătorul a isbutit să reproducă farmecul deosebit, pe care-l are limba marelui nostru poet». (*Timpul* VII, 232, Vineri 22 Octombre 1882).

*

Variaţiunea numărului de strofe şi versuri, în succesivele tipare ale poemului, poate fi însumată în următoarea schemă:

cca 1880—1881	A. 2277	*necomplet*
cca 1881	B. 2275 ^{B}	113 strofe (452 versuri)
April-Mai 1882	C 2261	105 strofe (420 v.)
28 Oct. 1882	Almanah R. Jună	98 strofe (392 v.)
Ian. 1883	Rumänische Dichtungen (Mite Kremnitz)	93 strofe (372 v.)
Dec. 1883	Ediţia Maiorescu	94 strofe (376 v.)

*

CÂTEVA INDICAŢII BIBLIOGRAFICE

I Fata în grădina de aur.

TEXT. — M. Eminescu, *Literatură populară*, ediţie comentată de D. Murăraşu, «Scrisul Românesc», [1936], pag. 342—357 (+ 585—592, variante).

IZVOARE. — Richard Kunisch, *Bukarest und Stambul. Skizzen aus Ungarn, Rumänien und der Türkei*, Berlin, 1861 — Richard Kunisch, *Eine Fahrt nach dem Orient. Reisebilder aus Ungarn, Rumänien und der Türkei*, Berlin, 1869. — D. Caracostea, *Două basme necunoscute din izvoarele lui Eminescu*, «Socec», 1926

REFERINŢE & STUDII. — Dr. M. Gaster, *Literatura populară română*, «Ig. Haimann», 1883, pag. 549 (întâia menţiune a basmului lui Kunisch) — D. Caracostea, *Cum plăsmuia Eminescu.* I. Două fase în creaţiunea «Luceafărului», în *Vieaţa Nouă*, VI, 17, 15 Oct. 1910 şi II. *Ibid.*, 18, 1 Nov. 1910. — Leca Morariu, *Pentru arheologia «Luceafărului»*, în *Junimea Literară*, XIII, 3—4, Martie—Prier 1924. — D. Caracostea, *Isvorul poemei «Luceafărul» de Eminescu*, în *Adevĕrul literar şi artistic*, V, 206, 16 Noemvrie 1924. — N. Iorga, *Trei călători în Ţările Româneşti. Caronni, Rey, Kunisch, şi originea «Luceafărului» lui Eminescu*, în Analele Ac. Rom., s ist. S. III, Tom. V, Mem. 5, 1925 — G. Bogdan-Duică, *Despre «Luceafărul» lui Eminescu*, (extras din «Anuarul lic. Andrei Şaguna»), Braşov, 1925. — D. Caracostea, *Izvoarele poemei Luceafărul*, în *Convorbiri Literare*, anul 58, Aprilie 1926 şi Mai 1926. — Leca Morariu, *Iarăşi geneza «Luceafărului» lui Eminescu*, în *Junimea Literară*, XV, 5—6, Mai—Iunie 1926. — Tudor Vianu, *Poesia lui Eminescu*, «Cartea Românească», [1930]. — Iulian Jura, *Mitul în poezia lui Eminescu*, «J. Gamber», Paris, 1933 — G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, III, 1935, 213—221; V., 1936, pag 244—254, «F p. lit. ş. a «Regele Carol II». — D. Caracostea, *Creativitatea eminesciană*, în *Revista Fundaţiilor Regale*, VIII, 7, 1 Iulie 1941. — D. Caracostea, *Creativitatea eminesciană* în *Rev. Fund. Reg*, IX, 3, 1 Martie 1942. — D. Caracostea, *Din laboratorul eminescian*, în *Rev. Fund. Reg.*, IX, 4, 1 Aprilie 1942

II. Luceafărul

TEXT. — *Luceafărul*, în *Almanahulŭ Societăţii Academice Socialŭ-Literare «România Jună»*, Viena, 1883 (reprodus în *Convorbiri Literare*, XVII, 5, 1 August 1883).

EDIŢII. — Discuţia, ce s'a putut urmări mai sus, a dus la încheierea că textul *Luceafărului*, aşa cum a fost modificat de Maiorescu în ediţia sa, acceptat, după aceea, de mulţi dintre editori, nu are niciun temeiu să fie admis. Singura versiune valabilă e aceea a *Almanahului*, pe care o reproduce şi ediţia de faţă, vol. I, pag. 167—181.

REFERINŢE & STUDII. — T Maiorescu, *Eminescu şi poesiile lui*, în *Convorbiri Literare*, XXIII, 8, 1 Nov. 1889 (reprodus în *Critice* «Socec», 1892). — I. Gherea, *Eminescu* (al doilea articol) în *Contemporanul*, V, 11, Maiu s. n 1887 (reprodus în *Studii critice*, I, 1890). — Mihail Dragomirescu, *Critica ştiinţifică şi Eminescu*, în *Convorbiri Literare*, XXIX, 4, 1 Aprilie 1895 (broşură, ed. III, 1925, pag. 118 sqq.). — Anghel Demetriescu, *Eminescu*, în *Literatură şi Artă Română*, VII, 1903, (reprod. în Anghel Demetriescu, *Opere*, ed Ovidiu Papadima, 1937). — Ioan Scurtu, *Mihail Eminescu's Leben und Prosaschriften*, Leipzig, 1903, pag. 143 n. — G. Bogdan-Duică, *Despre «Luceafărul» lui Eminescu*, Braşov, 1925. — G. Ibrăileanu, *Scriitori români şi străini* (capitolul «Eminescu, *Pe lângă plopii fără soţ*»), «ed. Viaţa Românească», 1926. — Mihail Dragomirescu, *Teoria poeziei*, 1927, pag. 39. — Michel Dragomirescou, *La science de la littérature*, «Gamber», Paris, I, 1928, pag 125. — Radu Dragnea, *Spiritualitatea lui Eminescu*, în

Gândirea, IX, 11, Noemvrie 1929. — Ion Sân-Giorgiu, *Eminescu şi Goethe*, «Ramuri», 1929. — Tudor Vianu, *Poesia lui Eminescu* (capitolul «Luceafărul»), «Cartea Românească», [1930] — Cezar Papacostea, *Filosofia antică în opera lui Eminescu* (extras din «Minerva»), «Viața Românească», 1930, pag. 25 sqq. — Ovid Densuşianu, *Evoluţia estetică a limbii române* (curs), 1931—1932, pag. 82 sqq. — D. Caracostea, *Opera lui Mihail Eminescu*, curs litografiat, 1931—1932 (pag. 1—420 privesc problema *Luceafărului* — referință în *Arta cuvântului la Eminescu*, Bibliografie, 380) — Iulian Jura, *Mitul în poezia lui Eminescu*, «Gamber», Paris, 1933 — Gh. Bogdan-Duică, *De pe lângă «Luceafărul»* în *Buletinul Mihai Eminescu*, (Cernăuţi), IV, 11, 1933. — N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti contimporane*, I, «Adevĕrul», 1934, pag. 295. — Em Ciomac, *Viaţa şi opera lui Richard Wagner* (capitolul «Lohengrin»), «Fundația pentru literatură şi artă «Regele Carol II», 1934. — G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, IV, 1936, pag. 81-82, 159—160; V, 1936, 254—272, «F. p. l. şi artă Regele Carol II». — Lucian Blaga, *Spaţiul mioritic*, (capitolul «Influenţe modelatoare şi catalitice»), «Cartea Românească», 1936 (ed. II, «Of. de librărie», Buc , 1937) — Artur Gorovei, *Elemente populare în literatura cultă*, Ac. Rom , Mem. s. lit., S. III, T. VII, 1934—1936. — Dan Botta, *Limite*, (cap. «Despre arta poetului»), «Cartea Românească» [1936] — D. R. Mazilu, *Luceafărul lui Eminescu*. Expresia gândirii, text critic şi vocabular, «Cartea Românească», 1937. — I. M Raşcu, *Convingeri literare* (capitolul «Eminescu şi Lamartine»), 1937. — D. Caracostea, *Arta cuvântului la Eminescu*, «Institutul de Istorie literară şi folclor», 1938. — Pompiliu Constantinescu, *Eros şi Daimonion*, în *Revista Fundaţiilor Regale*, VI, 7, 1 Iulie 1939 — Mircea Eliade, *Insula lui Euthanasius*, ibid (repr în volumul cu acelaşi titlu, «Fundaţia Regală pentru literatură şi artă», 1943). — Vladimir Streinu, *Eminescu al vremii noastre*, ibid. — Constantin-Stelian, *Luceafărul*, în *Athenaeum*, V, 5, 1939. — Nichifor Crainic, *Nostalgia Paradisului* (capitolul «Simbolul androgin», publicat în *Gândirea*, Iunie, 1939), «Cugetarea», [1940]. — Mircea Eliade, *Mitul reintegrării* (cap. «Mitul androginului»), «Vremea», [1942]. — Scarlat Struţeanu, *Câteva note la «Luceafărul» lui Eminescu*, în *Ramuri*, XXXVIII, 6—7, Iunie—Iulie 1942. — I. E. Torouţiu, *Ediţii critice Eminescu*. XI. *Luceafărul*, în *Convorbiri Literare*, LXXV, 11—12, Nov. — Dec. 1942. — Vladimir Streinu, «*Legenda Luceafărului*» în volumul *Clasicii noştri*, I, pag. 148—160, «Casa Şcoalelor», 1943.

TABELUL ALFABETIC
al poeziilor cuprinse în volumele I şi II

T. = Textul poeziilor din I-ul volum, N.V. = Note şi variante în vol. I şi II; A.t. = Anexe, textul poeziei, A n. = Anexe, notele poeziei; F = Facsimil — *Titlul poeziilor din anexe e cules cursiv—Cifrele cu II- înainte se referă la vol. II.*

TITLUL POEZIILOR	PAGINI				
	T. (vol. I)	N.V. (vol I şi II)	A.t. (vol. I)	A n. (vol I)	F (vol I şi II)
Adio	187				
Afară-i toamnă (sonet)	119	II-112			II-114, 117
Amicului F. I.	26	278			
Amorul unei marmure	20	268			21,22
Atât de fragedă	117	II-83			II-102, 103,104 105
Călin	76	397			77-78 81,86 407
Când			470	506	469
Când amintirile	186				
Când însuşi glasul (sonet)	120	II-124			II-128
Când crivăţul				514	
Când marea			470	506	
Când priveşti oglinda mării			468	506	
Când sufletu-mi noaptea (Inger de pază)	312,314				313
Cântecul lăutarului				514	
Care-o fi în lume			489	511	
Ce e amorul	189				
Ce te legeni codrule	214				
Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie	15	255			
Christ			484	510	57
Cine-i? (din drama «Steaua Mărei»)			486	510	
Crăiasa din poveşti	72	381			77
Criticilor mei	226				
Cugetările sărmanului Dionis	46	329			47
Cu mâne zilele-ţi adaugi	204				
De-aş avea..	2	244			
De-aş muri ori de-ai muri			465	504	
De câte ori iubito	114	II-64			
De ce nu-mi vii	235				
De ce să mori tu			464	504	

TITLUL POEZIILOR	PAGINI				
	T. (vol. I)	N.V. (vol. I şi II)	A.t. (vol I)	A.n. (vol. I)	F. (vol. I şi II)
De-oiu adormi (variantă: « Mai am un singur dor »)	219				
De-or trece anii	208				
Departe sunt de tine	107	II-43			II-14
Despărţire	127	II-146			II-23, 151, 155, 167
Diana	228				
Din lyra spartă			489	511	
Din noaptea	230				
Din străinătate	6	249			7,252
Din valurile vremii	213				
Doi aştri			466	505	
Doina	182				
Dorinţa	75	388			
Ector şi Andromache (după Schiller)			487	510	
Egipetul	43	319			
E îngerul tău or umbra ta? (Inger şi Demon)	335				313
Elena (Mortua est I)	299				303
Epigonii	31	291			33-34 293
Făt-Frumos din teiu	65	360			365-367
Floare-Albastră	54	339			
Foaia veştedă (după Lenau)	125	II-141			II-145
Fragment			494	514	
Freamăt de codru	121	II-131			II-135
Frumoasă-i			492	514	
Glossă	194				195,197
Horia			491	512	
Iar când voiu fi pământ (variantă: « Mai am un singur dor »)	223				
Impărat şi proletar	56	342			57-58 353
Inchinare lui Ştefan Vodă (Poemul Putnei)			499	497	
Inger de pază	41	311			313

TITLUL POEZIILOR	PAGINI				
	T (vol. I)	N.V. (vol. I și II)	A.t. (vol. I)	A.n. (vol. I)	F. (vol. I și II)
Ingere palid			485	510	
Inger și demon	50	333			313
Iubind în taină (sonet)	200				
Junii corupți	23	274			
Kamadeva	236				
La Bucovina	9	253			
Lacul	74	387			407
La Heliade	17	256			259
La mijloc de codru des	215				
La moartea lui Eliade	261				
La moartea lui Neamțu			495	514	
La moartea principelui Știrbey	28	283			
La mormântul lui Aron Pumnul	1	239			241
La o artistă (I)	18	265			267
La o artistă (II) (p. Carlotta Patti)			480	506	
Lasă-ți lumea	209				
La steaua	234				233
Lida			493	514	
Locul aripelor			488	511	
Luceafărul	167	II-370			169, 180 II-385, 401, 403 409, 411 413, 421 433, 439 441, 446 448, 450
Mai am un singur dor	216				217, 224
Mănușa (după Fr. Schiller)	165	II-366			
Melancolie	69	368			70
Misterele nopții	13	255			
Mortua est!	37	299			39, 303
Mureșianu			482	510	483
Noaptea	42	315			
Nu e steluță			489	511	
Nu mă înțelegi	232				
Nu voiu mormânt bogat (variantă: « Mai am un singur dor»)	221				

TITLUL POEZIILOR	PAGINI				
	T (vol I)	N.V. (vol. I şi II)	A.t. (vol. I)	A.n. (vol. I)	F. (vol. I şi II)
O călărire în zori	3	245			7
Odă în metru antic	199				
O, mamă	129	II-169			II-171
Ondina			471	506	475-476
O, rămâi	110	II-57			
Os magna sonaturum (vezi: La Heliade)					
O stea prin ceruri			504		
Pajul Cupidon	108	II-49			II-53
Pe aceeaşi ulicioară	112	II-62			
Pe lângă plopii fără soţ	191				
Peste vârfuri	206				
Poemul Putnei (vezi: Inchinare lui Ştefan Vodă)					
Povestea codrului	100	II-1			II-3, 11, 234
Povestea teiului	102	II-16			II-12, 22, 23, 31, 33, 35
Prin nopţi tăcute			467	506	
Replica			479	506	
Resignaţiune (din Schiller)			461	503	
Revedere	123	II-137			II-140
Rugăciunea unui Dac	115	II-69			II-77, 82
S'a dus amorul	184				
Sara pe deal	231				
Scrisoarea I	130	II-172			131, 135 II-182, 199
Scrisoarea II	137	II-214			138, 139 II-234, 237, 246, 247, 248
Scrisoarea III	142	II-271			143, 145 II-310, 311, 312, 313, 320, 321
Scrisoarea IV	152	II-324			153, 156 II-332

TITLUL POEZIILOR	PAGINI				
	T. (vol. I)	N V. (vol. I și II)	A.t. (vol. I)	A n. (vol. I)	F. (vol I și II)
Scrisoarea V	159	II-346			161, 163
Se bate miezul nopții	203				
Serata (Ondina I)			454	503	459
Și dacă ramuri	193				
Singurătate	105	II-40			II-13
Sunt ani la mijloc (sonet)	120	II-118			
Somnoroase păsărele	207				
Speranța	11	254			
Steaua mării			486	510	
Steaua vieții			481	510	
Strigoii	88	430			89-90
Te duci	211				
Trecut-au anii (sonet)	201				
Unda spumă			467	505	
Venere și Madonă	29	286			
Veneția (sonet)	202				
Viața mea fu ziuă			480	506	

TABLA DE MATERII

Pag.

Prefață la volumul II IX
POVESTEA CODRULUI (note şi variante) 1
POVESTEA TEIULUI (note şi variante) 16
SINGURĂTATE (note şi variante) 40
DEPARTE SUNT DE TINE (note şi variante) 43
PAJUL CUPIDON (note şi variante) 49
O RĂMÂI (note şi variante) 57
PE ACEEAŞI ULICIOARĂ (note şi variante) 62
DE CÂTE ORI IUBITO (note şi variante) 64
RUGĂCIUNEA UNUI DAC (note şi variante) 69
ATÂT DE FRAGEDĂ (note şi variante) 83
AFARĂ-I TOAMNĂ . . . (note şi variante) 112
SUNT ANI LA MIJLOC . . . (note şi variante) 118
CÂND INSUŞI GLASUL . . . (note şi variante) 124
FREAMĂT DE CODRU (note şi variante) 131
REVEDERE (note şi variante) 137
FOAIA VEŞTEDĂ (note şi variante) 141
DESPĂRŢIRE (note şi variante) 146
O MAMĂ (note şi variante) 169
SCRISOAREA I (note şi variante) 172
SCRISOAREA II (note şi variante) 214
SCRISOAREA III (note şi variante) 271
SCRISOAREA IV (note şi variante) 324
SCRISOAREA V (note şi variante) 346
MĂNUŞA (note şi variante) 366
LUCEAFĂRUL (note şi variante) 370
    A. Versiunea necompletă 373
    B. Prima versiune completă 391
    C. Legenda Luceafărului 415
    D. Versiunea Almanahului (= E. Convorbiri) 443
    F. Ediția Maiorescu 451
    Câteva indicații bibliografice 454
TABELUL ALFABETIC al poeziilor din vol. I şi II 457
TABLA DE MATERII 463

ACEST VOLUM S'A TIPĂRIT LA MONITORUL OFICIAL, IMPRIMERIA NAȚIONALĂ ÎN ANUL 1943, DIRECTOR GENERAL FIIND D-l EUG BĂLAN, DIRECTOR AL IMPRIMERIEI FIIND D-l ING B. MĂRĂCINE, SUB ÎNGRIJIREA D-lui MIRCEA FLORESCU ȘEF DE FABRICAȚIE, A D-lui TOMEK CAROL TEHNICIAN, GH CICERONE ȘEFUL MAȘINILOR DE CULES «MONOTIPE», MARIN SĂVULESCU ȘEFUL ATELIERULUI DE TURNAT, GH LAZĂR ȘEFUL ATELIERULUI DE CULEGERE, IACOB OPREA, SIMIONESCU PETRE, CULEGĂTORI, CONSTANTINESCU PĂTRAȘCU ȘEFUL ATELIERULUI DE IMPRIMARE, PELICAN NICOLAE, MAȘINIST, IOANID APOSTOL ȘEFUL ATELIERULUI DE LEGĂTORIE ȘI IOAN DUMITRESCU LEGĂTOR.

MONITORUL OFICIAL ȘI
IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI 1943